ללמוד להבין ולזכור

מסכת עבודה זרה

הקובץ הזה מופץ חינם

ומצווה להעבירו ולסייע בהפצתו חינם

ניתן לרכוש ספר מודפס בקישור זה

לקבלת מסכתות אחרות ובכל עניין
ניתן לפנות בוואצאפ 050-6877088

בקיצור

ללמוד להבין ולזכור

על

מסכת עבודה זרה

סיכום הסוגיות בלשון שווה לכל נפש, מסייע.

ללמוד ולהכיר את מבנה הסוגיות כהכנה ללימוד.

להבין ולהשכיל את ענייני הסוגיות במהלך הלימוד.

ולזכור היטב פרטי הסוגיות ידי חזרות לאחר הלימוד.

המילים המודגשות הן תמצית הסוגיות ועל ידן
ניתן לחזור על כל סוגיה בזמן קצר פעמים רבות
ולרכוש ידיעה אמיתית וקניין גמור בתלמוד

נדפס לראשונה בעזרת ה' יתברך בשנת ה'תשס"ג
וכעת יו"ל במהדורה חדשה מאירת עיניים עם הרבה שיפורים
חודש סיון ה'תשפ"ה

©

יצחק אהרן הורביץ, רחוב פלדמן 8 בני ברק

bekitsur1@gmail.com

כִּי לְעוֹלָם לֹא יִמּוֹט לְזֵכֶר עוֹלָם יִהְיֶה צַדִּיק

אאמו״ר

איש ישר תוכו כברו ורב פעלים
שקד כל ימיו על התורה ועל העבודה
התמסר בכל לבו ומאודו למשפחתו
האיר פנים ואהוב מאוד על הבריות

הר״ר יעקב אליהו הלוי הורביץ ז״ל

ב״ר יצחק אהרן הלוי ז״ל

נולד בברנוביץ ביום י״א באדר ב׳ תרפ״ז
ונלב״ע בשם טוב ובשיבה טובה בן צ״ח שנים
ביום הפורים י״ד באדר תשפ״ה

תנצב״ה

כִּי לְעוֹלָם לֹא יִמּוֹט לְזֵכֶר עוֹלָם יִהְיֶה צַדִּיק

מרת פנינה (פסיה) ברן ע״ה

נלב״ע ל׳ מנחם-אב תשפ״א

ר׳ ראובן ב״ר צבי ברן ז״ל

ומרת רוזה (שושנה זיסל)

ב״ר שמעון ז״ל

תנצב״ה

מתוך הסכמות שהתקבלו לחיבור זה

עלתה בידו להעלות על הכתב "בקיצור" כפי השם שנתן לכתביו אלו **לסכם במועט המחזיק את המרובה את מהלך הסוגיות עם עומק ההבנה בהם**. (הגאון רבי זלמן רוטברג זצ"ל, ראש ישיבת בית מאיר).

הנה מודעת זאת בכל הארץ, ערך חן יקרת החיבור הנפלא הנקרא "בקיצור" אשר בו נתקיים באופן מושלם דברי חז"ל לעולם ישנה אדם לתלמידיו בדרך קצרה **כאשר נפרש בפני הלומדים מהלך דברי הגמרא** משולבים בדברי רש"י ותוס' **בבהירות נפלאה**. וה"בקיצור" **מועיל הן להשגה והן לחזרה ולשינון והן לזכרון העניינים הנלמדים למען יעמדו ימים רבים. והנה מזה שני מחזורים על סדר לימוד הדף היומי רבים מאוד נאותים לאור החיבור הזה וחוזרים ומבקשים מי יראנו טוב לחזור ולהפיץ הדברים לתועלת הלומדים בכלל וללומדי הדף היומי בפרט וברור שכל המביא אליו את דברי הברכה האלה יאחזנה ולא ירפנה ויהי בפיו כדבש למתוק**. (הגאון רבי צבי רוטברג שליט"א, ראש ישיבת בית מאיר).

ומתוך הספר הזה **יבואו בדרך קצרה להבנת הסוגיה ולהקיף הסוגיה לכל צדדיה ופרטיה** והוא תועלת מרובה מאד **וגם** יש בספר תועלת מרובה **לאותם שכבר למדו שיוכלו לחזור** על הסוגיות **בזמן קצר** והוא תועלת גדולה **למען יתקיים תלמודו בידו** ולכן אמינא לפעלא טבא. (הגאון רבי דוד כהן שליט"א, ראש ישיבת חברון).

מתוך מכתבים שהתקבלו מלומדי ה"בקיצור"

מלא התפעלות אני מאופן סיכום וניתוח העניינים בקונטרס תחזקנה ידיכם וחילכם לאורייתא כה יוסיף וכה יתן אשמח לדעת אם יש להשיג על מסכתות קודמות **בתודה והערצה**, **הנעזר בקונטרס רבות בהכנת שיעור דף היומי**. (הגה"ח רבי יצחק ישעיה וייס, ראש ישיבת אלכסנדר).

הצלחת ליצור את יצירת הדור ... אני ורבים אחרים מצליחים להתמיד בלימוד הדף היומי . **לא היתה עוד יצירה מעין זו בעבר ולא בהווה** ... לדעתי תרומתך אינה רק להווה העכשווי, בבוא היום בעוד שנים כאשר תוציא זאת בעז"ה בספרים מאוגדים **הרי זה יהיה חלק מהותי של לומדי הגמרא באשר הם**. (י.ש).

ברצוני להביע את הערכתי למפעל החשוב שלכם, **אני מוצא את הסיכומים כטובים ביותר הקיימים היום הן מבחינת הבהירות והן מבחינת הצגת הדברים**. (מ.ר).

כאשר התחלתי את הסיבוב השלישי במפעל הדף היומי חשתי עייפות החומר ואיני יודע עד מתי הייתי סוחב **כאשר התוועדתי לא מזמן ל"בקיצור" הוא נסך בי כוחות ונטע בי שמחה מרובה בלימוד**, כמדומני שאיני היחיד ואולי יש כמותי מאות ויותר. (ע.א).

כידוע ישנם כיום כמה וכמה ספרי עזר המסייעים ללומד התלמוד ... ברם **מניסיוני בהוראת התלמוד** ... **מזה כמה עשורים**, כלי עזר אלו לבדם אינם יכולים להביא לדרך המחשבה התלמודית להבנת עומק הסוגיות, **לא די בתרגום והסבר קצר בצידו**, הם **זקוקים להנחיה מעמיקה יותר שתעניק** להם **תמונה מקיפה של מבנה הסוגייה והטענות המרכזיות** המוצעות בה. **משום כך התלהבתי כל כך מעבודת הרב הורביץ בחוברות "בקיצור" ואף נמניתי עליהן באופן אישי, שכן בעבודה מקיפה זו מציע הרב הורביץ בלשון מובנת לכל את עקרי הסוגייה בדרך שכל תלמיד יכול להבינה לאשורה ולתפוס את התמונה הכללית של מהלך זרימת הסוגייה**. (א.ק).

בשנה האחרונה ... אני מעיין דרך קבע בחוברות "בקיצור" ... **ברצוני לציין כי אני מוצא עניין רב בחוברת המסכמת בבהירות ובתמציתיות את הסוגיה הנדונה**. סיכום זה מדגיש את העניינים העיקריים בסוגיה ומאפשר לחזור בזמן קצר יחסית על סוגיה מורכבת **העיון בחוברת "בקיצור" מסייע לשינון הסוגיה לאחר לימודה ולהבנת עקרונותיה טרם לימודה**. (מ.ל).

אקדמות מילין

כידוע, יסוד ההלכה היהודית הוא התלמוד הבבלי, וכבר נקבע כי חתימת התלמוד היא סוף הוראה המחייבת את כל ישראל בכל מקומותיהם. ואולם, דרכו של התלמוד דרך עמוקה היא מאוד, ואין התלמוד ספר הלכות פסוקות אשר ירוץ בהן הקורא ויבין מיד את מסקנות הסוגיות. ברוב המקומות לא יגיע הלומד להבנת ההלכה על בוריה אלא אם כן יהיה שותף במהלך המשא ומתן שהביא להכרעת ההלכה, וזאת על ידי מאמץ רב להבין כל עניין ועניין. והתלמוד הזה רחב מאוד, והבנת כל עניין בו אורכת זמן רב, עד שמעטים הם הזוכים להעמיס אותו או את רובו על שכלם.

כלפי העניין הזה, החלטתי לגשת אל המלאכה הגדולה הזו, לסייע לעצמי ולאחרים, לעשות לכל הפחות השתדלות כדי להגיע אל המטרה הנכספת, והיא ידיעה רחבה ומקיפה בתלמוד הבבלי.

ניתן לחלק את הדרך אל המטרה הזו לשלושה חלקים, והם: ללמוד, להבין, ולזכור.

ללמוד

בעניין הלימוד הורו לנו חז"ל (פסחים ג, ב), לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה, ועניין "דרך קצרה" מבואר במסכת עירובין (נג, ב), שהיא הדרך המהירה ביותר להגיע אל המטרה, כלומר תחילת הלימוד לא תהיה בדרך מסורבלת ועיקשת, המרחיקה את מטרת הלימוד, שהוא ידיעת העניינים, אלא בדרך הקלה ביותר.

ואף כי שבחו חז"ל את העיון העמוק הבא על ידי עמל ויגיעה, עד שאמרו (ברכות ו, ב), אגרא דשמעתא סברא, כבר הזהירו ואמרו (שם סג, ב), לעולם ילמוד אדם תורה ואחר כך יהגה, הרי שתחילה יש ללמוד באופן הקל ביותר, ובכך לקנות את דברי התורה, ורק לאחר מכן להעמיק בה.

להבין

ובוודאי שאין הכוונה שמתחילה יש לקרוא את דברי התורה בלא להבין כלל, כי הקורא ואינו מבין מה שהוא קורא, אף אם משמיע הדברים בקול ובנעימה רבה, אין זה לימוד כלל, ואינו עדיף מציוץ הציפורים ושאר בעלי חיים, ועליו ועל שכמותו תמהו חז"ל בכמה מקומות (כגון שבת קיג, א), גמרא גמור זמורתא תהא? אלא הדרך הנכונה היא, שגם בתחילת לימודו יבין היטב את הדברים שלומד, לכל הפחות כפשוטם.

ולזכור מי שלמד והבין אך לא השכיל לקיים הדברים בידו, מלבד מה שמראה שמזלזל בלימודו, ואינו מייקרו לשמור עליו, אפשר שכלל אין להחשיב את פועלו עד עתה כלימוד, וכמו שפירש רש"י (ברכות ו, ב) בעניין מה שאמרו אגרא דפרקא ריהטא, עיקר קבול שכר הבריות הרצים לשמוע דרשה מפי חכם, היא שכר המרוצה, שהרי רובם אינם מבינים להעמיד גרסא ולומר שמועה מפי רבן לאחר זמן, שיקבלו שכר למוד. מבואר בדברי רש"י אלו, שמי שאינו יכול להעמיד גרסתו ולומר השמועה כתקנה לאחר זמן, אינו מקבל כלל שכר על הלימוד, אף אם באותה שעה ששמע הדבר עדיין ידע לאומרו כראוי.

בקיצור החיבור הזה מטרתו לסייע ללומדים בשלושת העניינים הללו, הקריאה בו תוליך את הלומד בדרך הקצרה ביותר לידיעת העניינים השונים, כשהם מוסברים בדרך ברורה ומובנת, וזאת אף כהכנה לקראת לימוד הסוגיות בפנים. לאחר מכן יוכל הלומד להסתייע בחיבור זה לצורך חזרה על העניינים בזמן קצר. בנוסף, ניתן לקרוא את המילים המודגשות בפני עצמן, שהן התמצית של כל עניין, וכך לחזור על העניינים בדרך מהירה עוד יותר.

ואסיים במה שמובא משם הגאון מוילנא נ"ע (עליות אליהו בהערה ט"ז), ששני תלמידי חכמים למדו משניות וחזרו עד שידעו בעל פה כל המשניות, אחד מהם היה חוזר על לשון המשנה עד שהיה רגיל על לשונו בעל פה כל המשניות, והאחד חזר על תוכן כל המשניות בלא סגנון הלשון. והלכו שניהם לשאול את פי הגאון נ"ע איזה דרך ישרה שיבור לו האדם בזה. והשיב להם, כי לדעת תוכן עמקות המשנה טוב יותר מלדעת הלשון בעל פה ולא העניינים על בורים. והוסיף לומר, כי אך תורה שבכתב נכון לדעת הלשון בלי מגרעת, אבל תורה שבעל פה עיקרה לדעת הדינים והמשפט על בורים.

בקיצור
מסכת עבודה זרה

פרק ראשון לפני אידיהן

דף ב

סידור מסכת עבודה זרה בסדר ישועות

מסכת עבודה זרה נשנית בסדר ישועות [=נזיקין] **אגב מסכת סנהדרין**, שכן במסכת סנהדרין נשנו דיני עובדי עבודה זרה, [ומסכת עבודה זרה גם כן מדברת בענייני עבודה זרה, וההתרחק מעובדיה בקצת דברים].

אלא שתחילה, סמוך למסכת סנהדרין, נשנו מסכתות מכות ושבועות, שיש בהן המשך דיני סנהדרין, ורק לאחר מכן נשנית מסכת עבודה זרה.

אמירת מניין של דבר מסוים

כשאומרים מניין של דבר מסוים, **ניתן לומר את המניין לבסוף**, [כמו (א) "לפני אידיהן של עובדי כוכבים שלושה ימים" (ב) "האשה נקנית בשלוש דרכים" (ג) "אתרוג שווה לאילן בשלושה דרכים"]. **וניתן לומר את המניין בתחילה**, [כמו (א) "בשבעה דרכים בודקים את הזב" (ב) "שבעה ימים קודם יום הכפורים" (ג) "בשלושה דרכים שוו גיטי נשים לשחרורי עבדים"].

דיני המשנה יתבארו בעזה"י על סדר הגמרא.

כינויי גנאי לחגי הגויים

יש אומרים שחגי הגויים נקראו במשנה "**אידיהן**", **מלשון שבירה**, כלומר "שבריהם", וכמו שנאמר, "כִּי קָרוֹב יוֹם אֵידָם"[1], ונקראו חגיהם כן, משום שעובדים בהם עבודה זרה, המביאה לשבירתם.

ויש אומרים שחגי הגויים נקראו במשנה "**עידיהן**", **מלשון עדות**, כמו שנאמר, "וְצָרֵי פֶּסַל כֻּלָּם תֹּהוּ וַחֲמוּדֵיהֶם בַּל יוֹעִילוּ וְעֵדֵיהֶם הֵמָּה", ונקראו חגיהם כן, משום העדות שתעיד עבודה זרה על עובדיה, שעבדו עבודה זרה, והיא העדות **המביאה לשבירתם**.

יִתְּנוּ עֵדֵיהֶם וְיִצְדָּקוּ

נאמר, "כָּל הַגּוֹיִם נִקְבְּצוּ יַחְדָּו וְיֵאָסְפוּ לְאֻמִּים מִי בָהֶם יַגִּיד זֹאת וְרִאשֹׁנוֹת יַשְׁמִיעֻנוּ יִתְּנוּ עֵדֵיהֶם וְיִצְדָּקוּ וְיִשְׁמְעוּ וְיֹאמְרוּ אֱמֶת".

מתחילה רצו לומר, **שהכתוב**, "יִתְּנוּ עֵדֵיהֶם וְיִצְדָּקוּ", **מדבר בגויים**, **ובלשון תמיהה**, וכך ביאורו, '**וכי עבודות זרות שעבדו אותם יבואו ויעידו עליהם ויצדיקום**'.

---

[1] ותרגם אונקלוס, "ארי קריב יום תברהון", שהוא לשון שבירה, כמו שתרגם את הכתוב, "וְשָׁבַר תְּשַׁבֵּר מַצֵּבֹתֵיהֶם", "ותתברא תתבר קמתהון".

ורבי יהושע בן לוי אומר, שהכתוב הזה מדבר בישראל, וכך ביאורו, **'כל מצוות שישראל עושים בעולם הזה, יבואו ויעידו עליהם לעולם הבא, ויצדיקו אותם'**. [והמשך הכתוב, "וְיִשְׁמְעוּ וְיֹאמְרוּ אֱמֶת", מדבר באומות העולם, שכשישמעו את העדות שהמצוות מעידות על ישראל, יאמרו, דין אמת הוא, שראויים ישראל להצטדק].

ולפי דרשת רבי חנינא בר פפא [*בדף ג'*], **הכתוב הזה מדבר באומות העולם, שיבואו ויעידו על ישראל, שקיימו התורה והמצוות**, ויצדיקום.

דרשת רבי חנינא בר פפא ואיתימא רב שמלאי

רבי חנינא בר פפא ואיתימא רב שמלאי דרשו את הכתוב, "כָּל הַגּוֹיִם נִקְבְּצוּ יַחְדָּו וְיֵאָסְפוּ לְאֻמִּים מִי בָהֶם יַגִּיד זֹאת וְרִאשֹׁנוֹת יַשְׁמִיעֻנוּ יִתְּנוּ עֵדֵיהֶם וְיִצְדָּקוּ וְיִשְׁמְעוּ וְיֹאמְרוּ אֱמֶת", וזו דרשתם:

<u>א. קריאת הקדוש ברוך הוא לתת שכר למי שעסק בתורה, ודחיית טענות העמים שאמרו שקיימוה</u>:

לעתיד לבוא, מביא הקדוש ברוך הוא ספר תורה, ומניחו בחיקו, ואומר, 'כל מי שעסק בה, יבא ויטול שכרו'. [="מִי בָהֶם יַגִּיד זֹאת"].

מיד מתקבצים ובאים [אומות] עובדי כוכבים בערבוביא, ולא אומה ואומה בפני עצמה [="כָּל הַגּוֹיִם נִקְבְּצוּ יַחְדָּו"].

וכדי שכל אומה תשמע את הדברים הראויים לה[1], **אומר להם הקדוש ברוך הוא**, 'אל תכנסו לפני בערבוביא אלא **תכנס [בפני עצמה] כל אומה ואומה וסופריה** [=חכמיה]'. [="וְיֵאָסְפוּ לְאֻמִּים]. אבל מצד הקדוש ברוך הוא אין הערבוב מפריע, כי גם אם יכנסו כולם יחד, ויאמרו טענותיהם יחד ישמע דברי כולם.

וכלל בידנו, שהחשוב נכנס לדין תחילה, שכן אמר רב חסדא, כשמלך וציבור עומדים לדין, המלך נכנס תחילה, כמו שכתוב, "לַעֲשׂוֹת [תחילה] מִשְׁפַּט [שלמה המלך] עַבְדּוֹ [ורק לאחר מכן] וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל".

ושני טעמים לדבר. (א) אין דרך ארץ שישב המלך בחוץ וימתין. (ב) כדי שיכנס המלך, קודם שיתרבה חרון אף הדיינים מחמת רוב פשעי הציבור.

והמלכות החשובה מכל המלכויות, היא מלכות רומי חייבת[2], שטבעה [=שמעה] יוצא בכל העולם, שהיא הנאמר עליה בדניאל, "וְתֹאכֵל כָּל אַרְעָא [=ותחריב כל הארץ] וּתְדוּשִׁנַּהּ וְתַדְקִנַּהּ [=ותדוש אותה ותשחק אותה הדק]". ולכן, תחילה נכנסה

הוספות

[1] כן משמע בגמרא, אולם רש"י פירש, שאין הטעם כדי שישמעו מה אומר להם, אלא כדי שיוכלו להשיב במתינות מה שיש להם להשיב, ולא יבלבלום תשובות אומות אחרות. ואפשר הכל עניין אחד.

[2] יש מפרשים שנקראת רומי חייבת מלשון רשע, על שם הכתוב, "וְקָרְאוּ לָהֶם גְּבוּל רִשְׁעָה" ותרגום של רשע הוא "חייבא", כמו שתרגם אונקלוס על הכתוב "הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם רָשָׁע", "זכאה עם חיבא". ויש מפרשים שנקראת רומי חייבת מלשון חובה, שיצאה חייבת בדינה, ונגזר עליה חורבן גדול, על ששרפו את רבי חנינא בן תרדיון עם ספר תורה. [תוס'].

לפני הקדוש ברוך הוא מלכות רומי.

אמר להם הקדוש ברוך הוא, במה עסקתם. אומרים לפניו, רבונו של עולם, הרבה **שווקים** תיקננו, הרבה **מרחצאות** עשינו, הרבה **כסף וזהב** הרבינו, וכולם לא עשינו אלא **בשביל ישראל, כדי שיתעסקו בתורה**, [כלומר שיהא להם פנאי לעסוק בה, על ידי שימצאו להשתכר בשווקים, ולמצוא מזונותיהם וצרכיהם בלי טורח, ויתעדנו במרחצאות].

אמר להם הקדוש ברוך הוא, שוטים שבעולם, כל מה שעשיתם, **לצורך עצמכם עשיתם**, תקנתם שווקים, להושיב בהן זונות, תקנתם מרחצאות, לעדן בהם עצמכם, כסף וזהב שאמרתם, שלי הוא, שנאמר, "לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב נְאֻם ה' צְ-בָ-א-וֹ-ת". **כלום יש בכם מגיד זאת**, [="מִי בָהֶם יַגִּיד זֹאת"], כלומר מי שקיים את התורה, שנאמר בה "וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל".

מיד יצאו מלכות רומי מלפניו בפחי נפש.

המלכות השניה בחשיבותה היא מלכות פרס, שנאמר בה בדניאל, "נַאֲרוּ חֵיוָה אָחֳרִי תְנִינָה דָּמְיָה לְדֻּב"[1] [=והנה חיה שניה אחרת דומה לדוב], ואלו הפרסיים שאוכלים ושותים כדוב, ומסורבלים בבשר כדוב, ומגדלים שער כדוב, ואין להם מנוחה כדוב. ומחמת חשיבותם נכנסו אחר מלכות רומי.

ואף שכבר ראו, שלא קבלו את דברי מלכות רומי, היו סבורים שיקבלו את דבריהם, כי טובים הם מהרומיים, שכן הפרסים בנו את בית המקדש השני [על ידי כורש], **והרומיים החריבוהו**.

אמר להם הקדוש ברוך הוא, במה עסקתם. אומרים לפניו, רבונו של עולם, הרבה **גשרים** גשרנו, הרבה **כרכים** כבשנו, הרבה **מלחמות** עשינו, וכולם לא עשינו אלא **בשביל ישראל, כדי שיתעסקו בתורה**.

אמר להם הקדוש ברוך הוא, כל מה שעשיתם **לצורך עצמכם עשיתם**, תקנתם גשרים ליטול מהם מכס, תקנתם כרכים לעשות בהם אנגריא [=עבודת המלך המוטלת על יושבי כרכים, לעשות מלחמות, ולצאת בצבא, וליטול בהמתן בעבודתו], מלחמות שאמרתם, אני עשיתי, שנאמר ה' "אִישׁ מִלְחָמָה". **כלום יש בכם מגיד זאת** [="מִי בָהֶם יַגִּיד זֹאת"], כלומר מי שקיים את התורה, שנאמר בה "וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל".

מיד יצאו מלכות פרס מלפניו בפחי נפש.

ולאחר שיצאה מלכות פרס, **נכנסו שאר מלכויות, ונדחו בטענה הנ"ל**, שלא עסקו בתורה.

ואף שכבר ראו המלכויות האחרונות שלא

הוספות

[1] יש מפרשים שבזמן תפארתה של מלכות בבל היתה חשובה יותר ממלכות פרס, שכן מלכות בבל נמשלה לארי, שנאמר בה "עָלָה אַרְיֵה מִסֻּבְּכוֹ", והארי מלך בחיות, אלא שמלכות בבל בתפארתה לא נמשכה הרבה, ועתה היא מלכות שפלה, אבל פרס גם עתה היא חשובה, עד סמוך לביאת המשיח, ולכן היא חשובה מבבל. ויש מפרשים שאף בזמן תפארתה של בבל, לא היתה חשובה כפרס, כי אף שארי הוא מלך, מכל מקום דב הוא עז ומסוכן יותר ובעל תחבולות.

קבלו את דברי הראשונות, **היו סבורים שיקבלו את דבריהם**, **כי** טובים הם מהראשונים, שכן הראשונים שעבדו את ישראל, ושאר אומות **לא שעבדו את ישראל**.

מתוך פירוש רש"י משמע קצת, שבבל ויון בכלל שאר מלכויות שלא שעבדו את ישראל, ואם כן רק מלכו עליהם. והתוס' כתבו, שגם בבל ויון שעבדו את ישראל.

והטעם ש**מלכויות רומי ופרס חשובות משאר מלכויות**, [ונתבארו כאן דבריהם בפני עצמם, מה שלא נתבאר בשאר מלכויות, יון ובבל], **כי מלכות רומי ופרס נמשכת עד ביאת המשיח**. [והתוס' כתבו, שמלכות רומי תמשך עד ביאת המשיח ממש, אבל מלכות פרס תפסק מעט קודם, שכן מבואר במסכת סנהדרין שעתידה מלכות רומי שתפשוט בכל העולם תשעה חודשים, ובאותו זמן פרס תיפול ביד רומי].

<u>ב. טענת העמים מדוע לא קבלו וקיימו את התורה, ודחייתה</u>:

העמים אינם יכולים לבוא ולומר, רבונו של עולם, כלום נתת לנו את התורה, ולא קיבלנוה.

- כי **בשעת מתן תורה**, **הקדוש ברוך הוא חזר על כל האומות**, **לראות אם ירצו לקבלה**, **ולא רצו**, שנאמר על שעת מתן תורה, "ה' מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשָּׂעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן", ונאמר, "אֱלוֹהַּ מִתֵּימָן יָבוֹא וְקָדוֹשׁ מֵהַר פָּארָן סֶלָה", ללמד, שקודם שבא לתת את התורה לישראל בסיני, הלך לשאר אומות, לראות אם ירצו לקבלה, ולא רצו. [יש מפרשים מתוך שהוזכר בכתוב הראשון "שָׂעִיר" ובכתוב השני "פָּארָן" שהוא ישמעאל יש ללמוד שחיזר הקדוש ברוך הוא על כל האומות, אבל "פָּארָן" שבכתוב הראשון אינו ישמעאל, אלא אחד משמות הר סיני, ו"תֵּימָן" שבכתוב השני הוא שעיר. ויש מפרשים מתוך שהוזכר "שָׂעִיר" בכתוב הראשון, שהוא שם אומה, יש ללמוד שחיזר הקדוש ברוך הוא אחר האומות, ומתוך שהוזכר "תֵּימָן" בכתוב השני, שהוא צד דרום, יש ללמוד שחיזר הקדוש ברוך הוא אחר האומות שבכל הרוחות].

וכמו כן אין העמים יכולים לומר, כלום קיבלנו את התורה ולא קיימנוה.

- כי על זה שלא קבלו את התורה יש להענישם.

אבל **כך אומרים לפניו**, **רבונו של עולם**, **כלום כפית עלינו הר כגיגית ולא קבלנוה**, **כמו שעשית לישראל**. [שכפה עליהם הקדוש ברוך הוא הר כגיגית, ואמר להם, אם מקבלים אתם את התורה, מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם. שנאמר "וַיִּתְיַצְּבוּ בְּתַחְתִּית הָהָר", כלומר תחת ההר, שהיה כפוי עליהם].

מיד אומר להם הקדוש ברוך הוא, **שבע מצוות שכן קבלתם**, **לא קיימתם**, והם ישמיעונו את דינכם. [="וְרֹאשׁוֹת יַשְׁמִיעֻנוּ"].

ומנין שלא קיימו, שנאמר, "עָמַד וַיְמֹדֵד אֶרֶץ רָאָה וַיַּתֵּר גּוֹיִם", ראה שבע מצות שקבלו עליהן בני נח ולא קיימום, עמד והתירן להם. ולא שלא יענשו אם יעברו,

שאם כן מצינו חוטא נשכר. אלא שאם יקיימו, לא יקבלו שכר כמצווים, אלא כמי שאינם מצווים, וגדול המצווה ועושה, יותר משאינו מצווה ועושה, שהמצווה ועושה הרי הוא תחת העול לקיים מצוות בוראו, ודואג תמיד לבטל יצרו, אבל זה שאינו מצווה, אם לא יקיים, לא פגם, ואינו ביראה הזו.

דף ג

<u>ג. שאלת העמים היכן קיימו ישראל את התורה ותשובת הקדוש ברוך הוא</u>:

ואומרים העמים לפני הקדוש ברוך הוא, **רבונו של עולם, ישראל שקיבלוה**, היכן קיימוה, כלומר **מי יעיד על כך שקיימוה**.

אמר להם הקדוש ברוך הוא, אני מעיד בהם שקיימו את התורה כולה. אומרים לפניו, רבונו של עולם, כלום יש אב שמעיד על בנו, והם בניך, שנאמר "בְּנִי בְכֹרִי יִשְׂרָאֵל".

אמר להם הקדוש ברוך הוא, **שמים וארץ יעידו בהם** שקיימו את התורה כולה. אומרים לפניו, רבונו של עולם, שמים וארץ נוגעים בעדותם, כי לולא קיום התורה הם חוזרים תוהו ובוהו ורוצים להעיד שנתקיימה.

אמר להם הקדוש ברוך הוא, **מכם יבאו ויעידו** בהן בישראל שקיימו את התורה כולה. יבא **נמרוד** ויעיד באברהם שלא עבד עבודת כוכבים, [שהוא השליך את אברהם אבינו באור כשדים, על שלא קיבל עליו לעבוד עבודת כוכבים]. יבא **לבן** ויעיד ביעקב שלא נחשד על הגזל, [שהיה דר עמו כחתן אצל חמיו עשרים שנה, ולא נטל ממנו כלום, כמו שאמר לו, "מַה פָּשָׁעִי מַה חַטָּאתִי כִּי דָלַקְתָּ אַחֲרָי"]. תבא **אשת פוטיפרע** ותעיד ביוסף, שלא נחשד על העבירה, [איסור אשת איש שהיו אסורים בו]. יבא **נבוכדנצר** ויעיד בחנניה מישאל ועזריה שלא השתחוו לצלם. [רבינו תם מפרש, שהצלם שהעמיד נבוכדנצר, לא היה עבודת כוכבים, אלא אנדרטי העשוי לכבוד המלך, ואף על פי כן לא השתחוו לו, ומסרו נפשם על הדבר]. יבא **דריוש** ויעיד בדניאל שלא ביטל את התפלה. יבאו **בלדד השוחי וצופר הנעמתי ואליפז התימני** [יש גורסים גם ואליהו בן ברכאל הבוזי, אולם רש"י פירש, שהוא היה ישראל, ולכן אין למנותו כאן], ויעידו בהם בישראל, שקיימו את כל התורה כולה, שנאמר יתנו עידיהם ויצדקו.

<u>ד. בקשת העמים להזדמנות נוספת</u>:

כשיראו העמים שנדחו כל טענותיהם, **יאמרו לפני הקדוש ברוך הוא**, רבונו של עולם **תנה לנו מראש ונעשנה**, כלומר תן לנו עתה מתחילה ונקיים.

אמר להם הקדוש ברוך הוא, שוטים שבעולם, **מי שטרח בערב שבת** [=בעולם הזה], **יאכל בשבת**, **מי שלא טרח בערב שבת**, **מהיכן יאכל בשבת**, [ויש ללמוד עניין זה מהכתוב, "וְשָׁמַרְתָּ אֶת הַמִּצְוָה וְאֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם", כפי שיתבאר בעזה"י להלן].

ומכל מקום, מאחר שאין הקדוש ברוך הוא בא בטרוניא [=בעלילה] עם בריותיו, אומר להם, **אף על פי** שאין ראוי לעשות **כן**, **אתן לכם מצווה קלה** לקיימה, והיא **מצוות**

סוכה, שהיא קלה, שכן אין בה חסרון כיס, **לכו ועשו אותה**.

מיד כל אחד ואחד נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו. **וכדי שיהיה הנסיון כראוי, הקדוש ברוך הוא מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז**, כמו שהיה פעמים לבני ישראל, שנמשכה עליהם תקופת תמוז עד הסוכות.

וכיון שיש לגוים צער בסוכה, כל אחד ואחד מבעט בסוכתו, ויוצא, שנאמר "נְנַעֲתָקָה אֶת מוֹסְרוֹתֵימוֹ וְנַשְׁלִיכָה מִמֶּנּוּ עֲבֹתֵימוֹ", [ואין עליהם עוולה בעצם יציאתם מהסוכה, שכן מצטער פטור מהסוכה, אבל העוולה שיש בהם היא, שבעטו בסוכתם מחמת הצער].

ומיד **הקדוש ברוך הוא יושב ומשחק עליהם**, שנאמר, "יוֹשֵׁב בַּשָּׁמַיִם יִשְׂחָק ה' יִלְעַג לָמוֹ". וללשון אחד אמר, רבי יצחק שאין שחוק לפני הקדוש ברוך הוא [על בריותיו], אלא אותו היום בלבד. [ודווקא שחוק גמור, אין לפניו אלא אותו היום, אבל בדיחותא בעלמא יש, כמו במעשה תנור דעכנאי, אחיך ואמר, נצחוני בנין].

שכר קיום המצוות על ידי בני נח

בן נח שקיים מצוות [שאינו אסור לקיימן], **יש לו שכר מועט על כך, כי אינו מצווה על קיום רוב המצוות, וגדול המצווה ועושה, יותר משאינו מצווה ועושה**, [כי המצווה ועושה, הרי הוא תחת העול לקיים מצוות בוראו, ודואג תמיד לבטל יצרו, אבל זה שאינו מצווה, אם לא יקיים, לא פגם, ואינו ביראה הזו].

ומכל מקום, גם כשמקיים שבע מצוות שנצטוו בהן בני נח, **אינו מקבל עליהם שכר אלא כמי שאינו מצווה**, שזהו עונשם על שלא קיימום, שלא יקבלו עליהם שכר אלא כמי שעושה בלא שיצווה.

שכר לימוד התורה על ידי בן נח

בן נח העוסק בתורה בענייני שבע מצוות שנצטוו בהם, יש לו שכר גדול, ככהן גדול הנכנס לפני ולפנים.

ובן נח העוסק בתורה בשאר עניינים, חייב מיתה, שנאמר, "תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב", לנו מורשה ולא להם, כמבואר במסכת סנהדרין.

וישראל העוסק בתורה, בכל עניין שהוא, **שכרו גדול יותר מכהן גדול הנכנס לפני ולפנים**, שנאמר "יְקָרָה הִיא מפניים מִפְּנִינִ(נ)ים", ודרשו חכמים, שיקרה התורה מכהן גדול הנכנס לפני ולפנים.

"אדם" "האדם" "בני אדם"

א. "**אדם**" – כשנאמר "אדם" **בלשון חשיבות, הכוונה דווקא לישראל**, ולא לשאר אומות, כמו בכתוב "וְאַתֶּן צֹאנִי צֹאן מַרְעִיתִי אָדָם אַתֶּם". אבל כשנאמר **בלשון שפלות או בזיון אין הכוונה לישראל**, כמו שנאמר על חירם מלך צור, "וְאַתָּה אָדָם וְלֹא אֵ-ל בְּיַד מְחַלְלֶיךָ".

ב. "**האדם**" – כולל את כל האומות, כמו בכתוב, "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם".

ג. "בני אדם" – כולל את כל האומות, שכולם

בני אדם הראשון, כמו בכתוב, "וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם".

קיום העולם תלוי בקיום התורה

א. נאמר, "**אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה** [כלומר אם לא ברית התורה, שנאמר בה "אֵלֶּה דִּבְרֵי הַבְּרִית", שהיא ברית הנוהגת יומם ולילה, כמו שנאמר ליהושע, "וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה", אז] **חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי** [כלומר לא היו מתקיימים שמים וארץ]".

ב. [דרשת רבי שמעון בן לקיש], נאמרה ה"א יתירה ביום השישי, "**וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹּקֶר יוֹם הַ שִּׁשִּׁי**", ללמד, שכל ברית ששת ימי בראשית תלויה ביום ששי אחר, הוא יום ששי בסיון, שקבלו בו ישראל את התורה. שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית, ואמר, אם ישראל מקבלים את תורתי, מוטב, ואם לאו, אני אחזיר אתכם לתוהו ובוהו. [ודרשה זו אמת, אף לדברי האומרים בשבעה בחודש נתנה תורה, כי אחד בסיון אינו מהמניין, שבו לא נאמר לישראל דבר, מחמת עייפות הדרך. א"נ אף לדעת האומרים בשבעה בסיון נתנה תורה, מכל מקום ראויה היתה להינתן בששה בו, אלא שהוסיף משה יום מדעתו, והכל תלוי ביום שבו היתה תורה ראויה להינתן].

ג. [דרשת חזקיה], נאמר "**מִשָּׁמַיִם הִשְׁמַעְתָּ דִּין** [מתן תורה. ומתחילה] **אֶרֶץ יָרְאָה** [שמא לא יקבלו ישראל את התורה ותחזור הארץ לתוהו ובוהו. ולבסוף כשקבלוה בנעשה ונשמע] **וְשָׁקְטָה**".

- יש מפרשים שקיום העולם תלוי בקיום התורה כל שעה, ואם יפסיקו לקיימה, יחזור העולם לתוהו ובוהו.

- ויש מפרשים שאין קיום העולם תלוי אלא בקבלת ישראל את התורה בהר סיני, אבל אם אחר כך יפסיקו לקיימה, לא יחזור העולם לתוהו ובוהו.

זמן קיום המצוות וזמן מתן שכרם

נאמר בתורה, "וְשָׁמַרְתָּ אֶת הַמִּצְוָה וְאֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם". וכך דרש רבי יהושע בן לוי את הכתוב:

"הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם" – ולא למחר לעשותם, כלומר אין **קיום מצוות** בעולם הבא אלא **בעולם הזה**.

"הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם" – ולא היום ליטול שכר, כלומר אין **מתן שכר** בעולם הזה אלא **בעולם הבא**.

מתי מקבלים גרים

אין מקבלים גרים, אלא **בזמן שישראל שפלים**, שנאמר "מִי גָר אִתָּךְ [בעניותך] עָלַיִךְ יִפּוֹל [בעשירותיך]".

אבל בימות המשיח לא יקבלו גרים, וכן לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה, שאינם באים להתגייר אלא משום גדולתם של ישראל.

גרים גרורים שבימות המשיח

רבי יוסי אומר, **לעתיד לבא** [=בימות

המשיח] **באים עובדי כוכבים** להתגייר, ואף שאין מקבלים אותם, הם **נעשים גרים גרורים** מעצמם, **ומניחים תפילין** בראשיהם, תפילין בזרועותיהם, **ציצית** בבגדיהם, **מזוזה** בפתחיהם.

כיון שרואים [גרים גרורים אלו] **מלחמת גוג ומגוג**, שואלים [את העמים הבאים למלחמה], על מי באתם? ועונים להם, "**עַל ה' וְעַל מְשִׁיחוֹ**".

וכל אחד [מהגרים הגרורים], **מנתק מצותו והולך**, שנאמר, "נְנַתְּקָה אֶת מוֹסְרוֹתֵימוֹ [זו מצוות תפילין] וְנַשְׁלִיכָה מִמֶּנּוּ עֲבֹתֵימוֹ [זו מצוות ציצית]".

והקדוש ברוך הוא יושב ומשחק עליהם, שנאמר, "יוֹשֵׁב בַּשָּׁמַיִם יִשְׂחָק ה' יִלְעַג לָמוֹ". וללשון אחד אמר, רבי יצחק שאין שחוק לפני הקדוש ברוך הוא [על בריותיו], אלא אותו היום בלבד.

סדר יומו של הקדוש ברוך הוא

אמר רב יהודה אמר רב, **שתים עשרה שעות הוי היום**.

א. **שלש שעות ראשונות** – **הקדוש ברוך הוא יושב ועוסק בתורה**. [ולפי תירוץ אחד *בדף ד'*, בשלוש שעות שניות].

ב. שלוש שעות **שניות** – הקדוש ברוך הוא **יושב וזן את כל העולם כולו**[1]. כיון שרואה שנתחייב עולם כלייה, עומד מכסא הדין, ויושב על כסא רחמים[2]. [ולפי תירוץ אחד *בדף ד'*, בשלוש שעות ראשונות].

ג. שלוש שעות **שלישיות** – הקדוש ברוך הוא **יושב וזן את כל העולם כולו**, מקרני ראמים [=חיות גדולות] עד ביצי כנים [מין חיה קטנה].

ד. שלוש שעות **רביעיות** – **בזמן שבית המקדש קיים**, הקדוש ברוך הוא **יושב ומשחק עם לויתן**, שנאמר "לִוְיָתָן זֶה יָצַרְתָּ לְשַׂחֶק בּוֹ". **יש אומרים שחוץ מזה גם יושב ומלמד תינוקות של בית רבן** שמתו קטנים. [ויש אומרים שמטטרון היה מלמדם תורה ולא הקדוש ברוך הוא]. **ומיום שחרב בית המקדש**, **אין שחוק** לקדוש ברוך הוא, שנאמר, "הֶחֱשֵׁיתִי מֵעוֹלָם אַחֲרִישׁ אֶתְאַפָּק". [**ולדברי הכל**], הוא **יושב ומלמד תינוקות של בית רבן** שמתו קטנים, שנאמר, "אֶת מִי יוֹרֶה דֵּעָה וְאֶת מִי יָבִין שְׁמוּעָה [את התינוקות שהם] גְּמוּלֵי מֵחָלָב [שמתו קטנים הנגמלים מחלב] עַתִּיקֵי מִשָּׁדָיִם [שסרו עתה מלינוק שדים]".

סדר לילו של הקדוש ברוך הוא

- **יש אומרים** שהסדר בלילה הוא **כמו סדר היום**.

הוספות

[1] זה כדעת רבי יוסי, האומר, שאדם נידון בכל יום. אולם לדעת החולקים עליו, אין סדר זה בכל יום, אלא בזמני הדין בלבד.

[2] יש אומרים שלכן תקנו לומר בקדושת מוסף, "ממקומו הוא יפן", כי סתם מוסף בשלוש שניות הוא בא, ואז יושב ודן, ואנו מתפללים, שיפנה מכסא דין לשבת בכסא רחמים. אולם לדעה השניה, אין לומר ביאור זה, אלא שכך הוא מטבע של תפילה. [תוס'].

- **ויש אומרים** שהוא **רוכב על כרוב קל שלו, ושט בשמונה עשר אלף עולמות**, שנאמר "רֶכֶב אֱלֹהִים רִבֹּתַיִם [=עשרים אלף] אַלְפֵי שִׁנְאָן [=שני אלפים אינן, כלומר עשרים אלף פחות שני אלפים, שהם שמונה עשר אלף עולמות]".

- **ויש אומרים** שהוא **יושב ושומע שירה מפי חיות**, שנאמר "יוֹמָם יְצַוֶּה ה' חַסְדּוֹ [=דן וזן ומלמד תורה] וּבַלַּיְלָה שִׁירָה עִמִּי", [כלומר כך אמר דוד, בלילה שירו של הקדוש ברוך הוא עימי. שאף דוד לא היה מתנמנם, אלא כשינת הסוס, וכל הלילה מתעסק בשירות ותשבחות ובתורה].

דרשות נוספות מהכתוב

"יוֹמָם יְצַוֶּה ה' חַסְדּוֹ וּבַלַּיְלָה שִׁירָה עִמִּי"

ללשון ראשון אמר ריש לקיש, **כל העוסק בתורה בלילה, הקדוש ברוך הוא מושך עליו חוט של חסד** [=נותן חינו בעיני הבריות] **ביום**, שנאמר, "יוֹמָם יְצַוֶּה ה' חַסְדּוֹ [משום] וּבַלַּיְלָה שִׁירָה עִמִּי".

וללשון שני אמר ריש לקיש, **כל העוסק בתורה בעולם הזה** הדומה ללילה, **הקדוש ברוך הוא מושך עליו חוט של חסד בעולם הבא** הדומה ליום, שנאמר "יוֹמָם יְצַוֶּה ה' חַסְדּוֹ וּבַלַּיְלָה שִׁירָה עִמִּי".

עונש הפוסק מדברי תורה

אמר רבי לוי, כל הפוסק מדברי תורה, **ועוסק בדברי שיחה, מאכילים לו גחלי רתמים**, שנאמר "הַקֹּטְפִים [=הפוסקים] מַלּוּחַ [=מדברים לחים וטובים, והכוונה בזה לפוסקים מדברי תורה, שהם דברים טובים. א"נ מלוח היינו דברים הנכתבים בלוחות, שהם דברי תורה. והפוסק מהם] עֲלֵי שִׂיחַ [=כלומר לדברי שיחה] וְשֹׁרֶשׁ רְתָמִים לַחְמָם [=יאכילוהו גחלי רתמים].

וכתבו התוס' שזהו דרש הכתוב, אבל פשט הכתוב הוא, בתיאור מעשי העניים, שמדברת בו הפרשה, "הַקֹּטְפִים מַלּוּחַ [=האוכלים עשבים הנקראים מלוחים] עֲלֵי שִׂיחַ [=תחת האילנות ולא בביתם] וְשֹׁרֶשׁ רְתָמִים לַחְמָם".

"וַתַּעֲשֶׂה אָדָם כִּדְגֵי הַיָּם כָּרֶמֶשׂ לֹא מֹשֵׁל בּוֹ"

א. למה נמשלו בני אדם כדגי הים? לומר לך, **מה דגים שבים כיון שעולים ליבשה, מיד מתים, אף בני אדם, כיון שפורשים מדברי תורה ומן המצות, מיד מתים**.

ב. דבר אחר, **מה דגים שבים, כיון שקדרה עליהם חמה מיד מתים, כך בני אדם, כיון שקדרה עליהם חמה, מיד מתים**.

- **יש אומרים שהכוונה לקדירת חמה בעולם הזה**, כמו שאמר רבי חנינא, שכל המיחושים והמכאובים הבאים על האדם, הכל בידי שמים, כלומר גזרת שמים הם, חוץ מצנים [=חולי הבא על ידי צינה וקור] פחים [=חולי הבא על ידי חום], שנאמר, "צִנִּים פַּחִים בְּדַרְכּוֹ עִקֵּשׁ שׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ יִרְחַק מֵהֶם" ואם כן החמה מכאיבה אף בלא גזרת שמים.

- **ויש אומרים שהכוונה לקדירת חמה בעולם**

הבא, כמו שאמר רבי שמעון בן לקיש, שאין גיהנם לעתיד לבא, אלא הקדוש ברוך הוא מוציא חמה מנרתיקה, ומקדיר, רשעים נידונים בה, שנאמר "כִּי הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בֹּעֵר כַּתַּנּוּר וְהָיוּ כָל זֵדִים וְכָל עֹשֵׂה רִשְׁעָה קַשׁ וְלִהַט אֹתָם הַיּוֹם [=השמש] הַבָּא אָמַר ה' צְבָאוֹת אֲשֶׁר לֹא יַעֲזֹב לָהֶם שֹׁרֶשׁ [בעולם הזה] וְעָנָף [לעולם הבא]". וצדיקים מתרפאים בה, שנאמר, "וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ" ולא עוד אלא שמתעדנים בה שנאמר "וִיצָאתֶם וּפִשְׁתֶּם [לשון השמנה וריבוי הוא] כְּעֶגְלֵי מַרְבֵּק".

דף ד

ג. דבר אחר, **מה דגים שבים, כל הגדול מחבירו בולע את חבירו, אף בני אדם, אלמלא מוראה של מלכות, כל הגדול מחבירו בולע את חבירו**. וכן שנינו, רבי חנינא סגן הכהנים אומר, הוי מתפלל בשלומה של מלכות, שאלמלא מוראה של מלכות, איש את רעהו חיים בלעו.

שעת כח ושעת רפיון

אמר רב חיננא בר פפא, **על שעת הדין נאמר**, "שַׁדַּי לֹא מְצָאנֻהוּ שַׂגִּיא כֹחַ", כי אם ישגיא בכחו, יתחייבו כולם כליה. **ועל שעת מלחמה נאמר**, "גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ וְרַב כֹּחַ", ונאמר "יְמִינְךָ ה' נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ".

חימה של הקדוש ברוך הוא

לדברי רבי חמא ברבי חנינא, **על ישראל** אמר הקדוש ברוך הוא, "**חֵמָה אֵין לִי**". **ועל הגויים** נאמר, "**נֹקֵם ה' וּבַעַל חֵמָה**".

ולדברי רב חיננא בר פפא [ורש"י גרס רב אחא ברבי חנינא], **שניהם** נאמרו **על ישראל**, וכך אמר הקדוש ברוך הוא, **אף על פי שאני בעל חמה**, כמו שנאמר, "נֹקֵם ה' וּבַעַל חֵמָה", **מכל מקום, על ישראל** "**חֵמָה אֵין לִי** [**שכבר נשבעתי מקצוף עליך**] מִי יִתְּנֵנִי [שלא נשבעתי, אהיה] שָׁמִיר שַׁיִת בַּמִּלְחָמָה אֶפְשְׁעָה בָהּ אֲצִיתֶנָּה יָחַד".

אבקש להשמיד את כל הגוים

אמר רבי אלכסנדרי, נאמר, "**וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא אֲבַקֵּשׁ**" [בנגני של הגוים, כלומר בספר זכרונותיהם, ויש מפרשים במעשיהם, אם יש להם זכות, אפדם, ואם לאו], "**לְהַשְׁמִיד אֶת כָּל הַגּוֹיִם הַבָּאִים עַל יְרוּשָׁלָם**", [ובדין אפקוד עליהם **ולא בחמלה**].

- **רש"י מפרש, שעניין זה** הובא כאן, כי **הוא מעין מה שאמרו** בדף ג', **שאין הקדוש ברוך הוא בא בטרוניא עם בריותיו**.

- **ורבינו תם מפרש, שעניין זה** הובא כאן, כי **הוא מעין מה שאמרו** לעיל בדף זה, **שהקדוש ברוך הוא בעל חמה על הגוים**, ולא יחמול עליהם.

"**אַךְ לֹא בְעִי יְשֻׁלַּח יָד אִם בְּפִידוֹ לָהֶן שׁוּעַ**"

לדברי רבא, כך אמר להם **הקדוש ברוך הוא לישראל**, כשאני דן את ישראל, "אַךְ לֹא בְעִי יְשֻׁלַּח יָד", כלומר, **אין אני דן אותם בדקדוק כמו שאני דן עובדי כוכבים**, [שנאמר בהם "עַוָּה עַוָּה [=עיוויי עיוותו] עַוָּה

אֲשִׁימֶנָּה [=כפי שעוו אענשם]", כלומר יענשו בדקדוק], **אלא מישראל** "אִם בְּפִידוֹ לָהֶן שׁוּעַ" כלומר, **אני נפרע מהם כפיד** [=כניקור] **של תרנגולת, כלומר מעט מעט**.

וכעין זה דרש רבי אבא מהכתוב, "וְאָנֹכִי אֶפְקֹד [אמרתי לפדותם מעט מעט בממונם בעולם הזה, כדי שיזכו לעולם הבא] וְהָפָה דִּבְּרוּ עָלַי כְּזָבִים". וכעין זה דרש רב פפי משמיה דרבא מהכתוב, "וַאֲנִי יִסַּרְתִּי [אמרתי ליסרם מעט מעט בעולם הזה, ובזה] חִזַּקְתִּי זְרוֹעֹתָם [לעולם הבא] וְאֵלַי יְחַשְּׁבוּ רָע".

דבר אחר, אפילו אין ישראל עושים מצוה לפני, **כי אם מעט**, כפיד [=כניקור] של תרנגולים שמנקרים באשפה, **אני מצרפן לחשבון גדול, ומושיעם**, שנאמר "אִם בְּפִידוֹ [אם יעשו מצוות מעט כניקור. אני] לָהֶן שׁוּעַ [=מושיע]".

דבר אחר, בשכר שישראל משוועים [=מבקשים ומתפללים] **לפני, אני מושיע אותם**.

רק אתכם ידעתי ... על כן אפקד עליכם

שאלו המינים, נאמר, "**רַק אֶתְכֶם יָדַעְתִּי** [=אהבתי] **מִכֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה עַל כֵּן אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם אֵת כָּל עֲוֹנֹתֵיכֶם**", וכי מאן דאית ליה סיסיא, ברחמיה מסיק ליה, סיסיא לשון זעם בארמית, וכוונתם לשאול, וכי מי שיש לו זעם, מעלהו על אוהבו. ויש גורסים וכי מאן דאית ליה סוסיא בישא ברחמיה מסיק ליה, סוסיא לשון סוס הוא, ושאלו בדרך משל, וכי מי שיש לו סוס שעסקיו רעים, מעלה עליו את אוהבו כדי שימות.

ענה להם רבי אבהו, אמשול לכם משל למה הדבר דומה, לאדם שהלווה לשני בני אדם, אחד אוהבו, ואחד שונאו, מאוהבו גובה חובו מעט מעט בתשלומים, ומשונאו גובה כל חובו בבת אחת. כך, **ישראל, נפרע מהם הקדוש ברוך הוא את כל עונותיהם מעט מעט בעולם הזה, כדי שיזכו ליום הדין**, ועובדי כוכבים אינו נפרע מהן כלל בעולם הזה, כדי לטרדם מן העולם הבא.

אדם גדול שבקי בדברי תנאים ולא בקי בכתובים

רבי אבהו שיבח את רב ספרא בפני המינים, שהוא אדם גדול, ולכן הניחו לו את המכס שלוש עשרה שנה.

אולם פעם אחת, כששאלו את רב ספרא ביאור הכתוב הנ"ל, ולא ידע לבאר להם, ציערו אותו.

עד שבא רבי אבהו ואמר להם שבאמת, **אף שלא ידע רב ספרא לבאר** להם את ה**כתוב** הנ"ל, **אדם גדול הוא משום ידיעתו את המשניות, שאין לטרוח לעיין בכתובים, אלא זה שנצרך להשיב למינים**.

צדיק נענש עם הרשעים

א. צדיק גמור, אינו נענש עם הרשעים, שנאמר, "חָלִלָה לְךָ מֵעֲשֹׂת כַּדָּבָר הַזֶּה

לְהָמִית צַדִּיק עִם רָשָׁע״, כלומר דבר חולין הוא לה׳, להמית צדיק עם רשע.

ב. אבל צדיק שאינו גמור, נענש עם הרשעים, שנאמר, ״וְהִכְרַתִּי מִמֵּךְ צַדִּיק וְרָשָׁע״.

ג. וצדיק שיש בידו למחות ברשעים ואינו מוחה, אף על פי שהוא צדיק גמור, בכך שאינו מוחה, **הרי הוא כצדיק שאינו גמור, ונענש עם הרשעים, ולא זו בלבד אלא שבו מתחילה הפורענות**, שנאמר, ״וּמִמִּקְדָּשִׁי תָּחֵלּוּ״, ותני רב יוסף, אל תקרי ״מִמִּקְדָּשִׁי״, אלא ממקודשי, אלו בני אדם שקיימו את התורה מאל״ף ועד תי״ו, אלא שהיה בידם למחות ולא מיחו. וכל זה כשיתכן שיקבלו את תוכחתם, אבל אם ודאי לא יקבלו מהם את התוכחה, אין צריכים להוכיח, כי מוטב שהחוטאים יהיו שוגגים, ואל יהיו מזידים.

״וְאֵל זְעֵם בְּכָל יוֹם״

<u>א. שעת זעמו</u>.

תנא משמיה דרבי מאיר, **בשעה שלישית ביום, כשהמלכים קמים, ומניחים כתריהם בראשיהם, ומשתחוים לחמה**, מיד הקדוש ברוך הוא כועס.

ואמר אביי, שיש סימן לזמן הזה, והוא **שבאותה שעה כרבולת התרנגול מחווירה בלא גוונים אדומים**.

<u>ב. משך זעמו</u>.

משך זעמו של הקדוש ברוך הוא הוא **רגע**, שנאמר, ״כִּי רֶגַע בְּאַפּוֹ חַיִּים בִּרְצוֹנוֹ״, א״נ ״חֲבִי כִמְעַט רֶגַע עַד יַעֲבָר זָעַם״.

בברייתא אמרו – ״רגע״ הוא אחד מ-**53,848**[1] משעה.

ואמימר או רבינא אמרו – ״רגע״ **כמימריה** כלומר כזמן אמירת המילה ״רגע״.

<u>ג. מי יכול לכוון אותה שעה</u>.

מבואר בגמרא, ש**אין כל בריה יכולה לכוון אותה שעה, חוץ מבלעם הרשע**, שנאמר בו, ״וְיֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן״, והכוונה בזה, שידע לכוון את השעה שהקדוש ברוך הוא כועס בה, [ולא שידע כל מה שבדעת עליון, שהרי אפילו דעת בהמתו לא היה יודע, כפי שיתבאר בעזה״י להלן]. ואם בלעם היה מקלל את ישראל באותה שעה, לא היה להם הצלה. [ואף שאין זעמו של הקדוש ברוך הוא אלא רגע. יש מפרשים שהיה אומר באותו רגע ״כלם״, והקדוש ברוך הוא הפכו ל״וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ״. ורבי אליהו מפרש, שאם היה מתחיל את קללתו באותו רגע, היה מועיל גם מה שממשיך לאחר מכן].

וזהו שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל, ״עַמִּי זְכָר נָא מַה יָּעַץ בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב וּמָה עָנָה אֹתוֹ בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר מִן הַשִּׁטִּים [=מאז הייתם בערבות השטים] עַד הַגִּלְגָּל [=עד באכם אל הגלגל שהפלתי לפניכם שונאיכם] לְמַעַן דַּעַת צִדְקוֹת ה׳״, ראו כמה צדקות עשיתי

הוספות

[1] בספר הישר לרבינו תם מגיה, שצריך לומר אחד מ-13,824, שהחשבון הוא כך, 24 עונות בשעה, ו-24 עיתים בעונה, ו-24 רגעים בעת. [חידושי הג״מ יצחק אייזיק חבר זצ״ל].

עמכם, שלא כעסתי עליכם כל אותם הימים, שאם כעסתי עליכם, לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט.

וזהו שאמר בלעם לבלק, "מָה אָקֹב לֹא קַבֹּה אֵ-ל וּמָה אֶזְעֹם לֹא זָעַם ה'".

ד. מי יכול לעמוד בזעמו.

יחיד שהקדוש ברוך הוא זועם עליו, **אינו יכול לעמוד** בכך, שנאמר, "לְפָנַי זַעְמוֹ מִי יַעֲמֹד". **אבל הציבור מתקיימים**, אף על פי שהקדוש ברוך הוא זועם, שהרי נאמר, "וְאֵל זֹעֵם בְּכָל יוֹם", ואף על פי כן, עבר היום, והציבור קיים[1].

בלעם לא היה יודע דעת בהמתו
[להשיבה על דבריה]

כאשר ראו שרי בלק את בלעם רוכב על אתון אמרו לו, מדוע אינך רוכב על סוס? אמר להם, שלחתיו לרעות באחו. מיד, "וַתִּאְמֶר הָאָתוֹן אֶל בִּלְעָם, הֲלוֹא אָנֹכִי אֲתֹנְךָ".

אמר לה, לטעינה בעלמא, כלומר למשא ולא לרכיבה. אמרה לו, "אֲשֶׁר רָכַבְתָּ עָלַי".

אמר לה, באקראי בעלמא, כלומר שלא בקביעות. אמרה לו, "מֵעוֹדְךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה", ולא עוד, אלא שאני עושה לה רכיבות ביום, ואישות בלילה, [שנאמר, "הַמַּסְכֵּן הִסְכַּנְתִּי", מלשון "וּתְהִי לוֹ סֹכֶנֶת"].

"גַּם עָנוֹשׁ לַצַּדִּיק לֹא טוֹב"

רבי יהושע בן לוי רצה לקלל אחד שצערו, ולשם כך לקח תרנגול, לראות בכרבולתו, מתי שעת זעמו של הקדוש ברוך הוא, ויקלל באותה שעה, אולם כשהגיע אותה שעה, נמנם, והבין מכך, שאין ראוי לעשות כן, שנאמר, "וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו", ונאמר, "גַּם עָנוֹשׁ לַצַּדִּיק לֹא טוֹב".

- יש גורסים שאותו אדם שציערו היה גוי, שדינו, "אין מעלים ואין מורידים", כלומר אין מצילים אותו מהסכנה, ואין הורגים אותו בידים. ואם כן לא רצה לקללו שימות, אלא להזיקו בלבד, ולבסוף הבין, שאף זאת אין לעשות.

- ויש גורסים שאותו אדם שצערו היה מין, שדינו, "מורידין ואין מעלים", כלומר מותר להורגם בידים. ואם כן, רצה לקללו שימות, ולבסוף הבין, שאין לעשות כן, כי אף שמותר להרגו בידים, אין לדחוק בידי שמים, שיענישו, את מי שאינם רוצים להעניש.

תפילות ראש השנה ביחידות

יש חילוק בין תפילת מוספי כל השנה, לתפילת מוסף של ראש השנה. שכל מוספי השנה, הם שבח וסיפורי מעשה. אבל **מוסף ראש השנה**, יש בו מלכויות זכרונות ושופרות, וגורם הוא לדקדק בדינו של האדם, ולכן, **אין לאדם להתפלל** תפילה זו **ביחידות**, **בשלוש שעות ראשונות של היום**, שאז הוא זמן הדין, אבל בציבור

הוספות

[1] יל"ע, איך מתיישב עניין זה, עם מה שנתבאר לעיל, שאם היה הקדוש ברוך הוא כועס בזמן בלעם, לא היה נשאר מהציבור שריד ופליט. והעירוני שאין דומה זעם עם קללה לזעם בלא קללה.

רשאי להתפלל אף בשעה זו, כי זכויות הציבור מרובות, ולא יתחייבו.

ותפילת שחרית [=יוצר] אף שגם בה יש את החשש הנ"ל, **רשאי להתפלל ביחידות בשלוש שעות ראשונות**, כי בשעה זו הציבור מתפללים אותה בכל המקומות, והרי זה כמתפלל עם הציבור, [שלא כתפילת מוסף, שיש שמתפללים אותה רק בצהרים, ואינו נחשב כמתפלל אותה עם הציבור, אלא כשהוא עושה זאת ממש].

ומפרש רבינו תם, שכל האמור כאן לעניין תפילה ביחיד, אין זה אלא שבאופנים המבוארים להיתר, **אין תפילתו דחויה. אבל בכל אופן, אינה נשמעת אלא במקום שהציבור מתפללים בפועל**, כמבואר במסכת ברכות.

מתי הקדוש ברוך הוא מדקדק יותר

יש אומרים ש**בשעה שהקדוש ברוך הוא יושב ודן**, אז הוא מדקדק עם בריותיו יותר. [ולדבריהם הוא דן בשלוש שעות ראשונות של היום].

ויש אומרים ש**בשעה שהקדוש ברוך הוא יושב ועוסק בתורה**, אז הוא מדקדק עם בריותיו יותר, כי בתורה נאמר "אֱמֶת" ואין לעשות בה לפנים משורת הדין, [וכן מצינו שיש בה חומרה גדולה, שנאמר לעניין למודה, "אֱמֶת קְנֵה" [=הוצא הוצאות על תלמוד תורה] "וְאַל תִּמְכֹּר" [=למד לאחרים בחנם], שהוא חומרה, ללמד לאחרים בחינם, וללמוד מהם בשכר][1]. אבל בדין, [שאין חומרה כזו], ולא נאמר בו אמת, הקדוש ברוך הוא עושה בו לפנים משורת הדין. [ולדבריהם, הקדוש ברוך הוא יושב ועוסק בתורה בשלוש שעות ראשונות של היום].

דרשות רבי יהושע בן לוי

הדרשה מהכתוב, "אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם", נתבארה בדף ג'.

ועוד אמר רבי יהושע בן לוי, **כל מצות שישראל עושים בעולם הזה, באות ומעידות אותם לעולם הבא**, שנאמר "יִתְּנוּ עֵדֵיהֶם וְיִצְדָּקוּ וְיִשְׁמְעוּ וְיֹאמְרוּ אֱמֶת", [ודרשה זו נתבארה כבר בדף ב'].

עוד אמר רבי יהושע בן לוי, **כל מצות שישראל עושים בעולם הזה, באות וטורפות אותם לעובדי כוכבים לעולם הבא על פניהם**, שנאמר, "וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם כִּי הִוא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים".

לתת פתחון פה לבעלי תשובה

דוד אמר, "וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי", כלומר יצר הרע חלל [=מת] בקרבי, ואין לו כח לשלוט עלי. ואם כן, **לא היה דוד ראוי להיכשל**

הוספות

[1] העירוני שאין כאן חומרה, כי אין כוונת הכתוב שהלומד ישלם לרב, והרב לא יטול, כי תרתי דסתרי ננהו, אלא הלימוד יהיה בחנם, אבל יוציא הוצאות על הדרך ועל אכילתו, ולא אמרה כאן גמרא שבזמן הלימוד הוא מדקדק יותר, אלא משום שבתורה נאמר "אמת". ומיהו אפשר שהכוונה היא שאם אינו מוצא ללמוד בחינם ילמד בשכר אף על פי שאין הרב הנוטל שכר עושה טוב מכל מקום הלומד יוציא על כך ממון.

במעשה בת שבע, וגזרת מלך היתה שנכשל, כדי לתת פתחון פה לבעלי תשובה, **שאם יאמר החוטא**, לא אשוב, כי **לא יקבלני, אומרים לו, צא ולמד** ממעשה בת שבע, **שקיבלו את תשובת דוד**, וגם אותך יקבלו. וזהו שאמר הכתוב "נְאֻם דָּוִד גֶּבֶר הֻקַם עָל" [=שהקים עולה של תשובה].

ועל ישראל בזמן מתן תורה נאמר, "מִי יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם זֶה לָהֶם לְיִרְאָה אֹתִי וְלִשְׁמֹר אֶת כָּל מִצְוֹתַי כָּל הַיָּמִים", כלומר היו שלמים ביראתם. **ואם כן, לא היו ישראל ראויים להיכשל במעשה העגל, וגזרת מלך היתה שנכשלו, לתת פתחון פה לשבים**, שילמדו ממה שקבלו את ישראל בתשובה, שגם אותם יקבלו.

דף ה

והיה צורך בשני מעשים אלו, ללמד, **שאפילו את תשובת היחיד מקבלים**. וללמד, **שאפילו על חטא מפורסם** של הרבים, **מועילה תשובה**.

מצווה אחת ועברה אחת

אמר רב שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, **כל העושה מצוה אחת בעולם הזה, מקדמתו, והולכת לפניו לעולם הבא**, שנאמר, "וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ כְּבוֹד ה' יַאַסְפֶךָ".

ואמר רב שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, **כל העובר עבירה אחת, מלפפתו** [=עוטפת אותו כלבוש. א"נ אוחזת אותו] **ומוליכתו ליום הדין**, שנאמר, "יִלָּפְתוּ אָרְחוֹת דַּרְכָּם יַעֲלוּ בַתֹּהוּ וְיֹאבֵדוּ".

ורבי אלעזר אומר, **קשורה בו ככלב**[1], שנאמר, "וְלֹא שָׁמַע אֵלֶיהָ לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ [בעולם הזה] לִהְיוֹת עִמָּהּ [בעולם הבא]".

מה זכו ישראל במתן תורה ומה הפסידו במעשה העגל

אחר מתן תורה נאמר, "מִי יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם זֶה לָהֶם לְיִרְאָה אֹתִי וְלִשְׁמֹר אֶת כָּל מִצְוֹתַי כָּל הַיָּמִים לְמַעַן ייטַב לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם לְעֹלָם". ונחלקו חכמים, מהי הטובה הזו, שעמדו לזכות בה, [והפסידוה במעשה העגל].

לדעת תנא אחד – אי אפשר שהיו זוכים לחיות לעולם, ושלא ישלוט בהם מלאך המוות, כי כבר נגזרה גזרה, ["וְאֶל עָפָר תָּשׁוּב"], אלא ש**היו זוכים** לכך, **שלא תהא אומה ולשון שולטת בהם**. ומה שנאמר שעל ידי מעשה העגל הפסידו, ומעתה, "אָכֵן כְּאָדָם תְּמוּתוּן", אין הכוונה שקודם לכן היו חיים לעולם, ועתה ימותו, אלא שקודם לכן היו **עשירים לעולם, ועתה משחטאו, ישלטו בהם שונאיהם**, המכלים את ממונם כל היום, **וייענו**, ועני נחשב כמת, [כפי שיתבאר בעזה"י להלן].

הוספות

[1] קשר זה אינו קשר ממש, על ידי שלשלת, אלא הוא קשר נפשי, כמו שהכלב כרוך ומתחכך באדון תמיד, כך העבירה כרוכה ומתכחכת בחוטא תמיד ולעולם צמודה אליו.

ולדעת רבי יוסי – במתן תורה זכו ישראל, **שלא ישלוט בהם מלאך המוות, והיו חיים לעולם כמלאכים**, שנאמר, "אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹקִים אַתֶּם וּבְנֵי עֶלְיוֹן כֻּלְּכֶם", [וכל הפרשיות שדברו בדינים הבאים מחמת מיתה, כפרשת יבום ונחלה, לא נאמרו אלא על תנאי, כלומר אם יחטאו ויתחייבו מיתה], **ומשחטאו, הפסידו זאת**, שנאמר "אָכֵן כְּאָדָם תְּמוּתוּן וּכְאַחַד הַשָּׂרִים תִּפֹּלוּ".

ולפי דברי רבי יוסי אלו אמר ריש לקיש, בואו ונחזיק טובה לאבותינו שעשו את העגל, שאילו לא חטאו, הרי אנו כמי שלא באנו לעולם, לפי שהם חיים לעולם, וכל זמן שהם קיימים, אין אנו חשובים כלום.

ומכל מקום, גם לדעת האומרים, שבמתן תורה זכו לחיות לעולם כמלאכים, לא היו לגמרי כמלאכים שאינם מולידים, אלא **היו מולידים, ושתי ראיות לכך** מהכתובים:

א. נאמר בתורה "**זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם**", ללמד, שהראה לו הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון, דור דור ודורשיו, דור דור וחכמיו, דור דור ופרנסיו, וכיון שהגיע לדורו של רבי עקיבא, שמח בתורתו, ונתעצב במיתתו, אמר, "וְלִי מַה יָּקְרוּ רֵעֶיךָ אֵל מֶה עָצְמוּ רָאשֵׁיהֶם". ואם כן, לא יתכן שלא היה בא דורו של רבי עקיבא לעולם.

ב. נאמר "**כִּי לֹא לְעוֹלָם אָרִיב** [לאחר את זמן הגאולה] **וְלֹא לָנֶצַח אֶקְצוֹף** [מלגאול] **כִּי רוּחַ מִלְּפָנַי יַעֲטֹף** [=יאחר] **וּנְשָׁמוֹת אֲנִי עָשִׂיתִי**", ומכאן יש ללמד, שהסיבה שבן דוד מתאחר, היא משום שעוד לא באו לעולם כל הנשמות שנבראו, [=אין בן דוד בא, עד שיכלו כל נשמות שבגוף[1] [2]], [רש"י מפרש, ש"רוח ... ונשמות" עניין אחד הוא, כלומר הנשמות שבגוף הם גורמים לאיחור. ותוס' מפרשים, ש"רוח" הוא המשיח, והטעם שהוא מאחר, הם הנשמות שעודם בגוף]. ואם כן, לא יתכן שהיו מפסיקים ללדת בזמן מתן תורה, כי אז עוד לא באו לעולם כל הנשמות שנבראו. [ולא היו יכולות לכלות על ידי הגויים שהיו מולידים כי נשמות של ישראל ושל עובדי כוכבים אינן בגוף אחד].

ארבעה [חיים] **נחשבים כמת**

א. **עני**. שנאמר למשה במדין, "לֵךְ שֻׁב מִצְרָיִם כִּי מֵתוּ כָּל הָאֲנָשִׁים הַמְבַקְשִׁים אֶת נַפְשֶׁךָ", ולפי פשוטו של מקרא, הכוונה לפרעה, שנאמר, "וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם", אבל חכמים דרשוהו על דתן ואבירם, ובאמת לא מתו, אלא רק ירדו מנכסיהם.

ב. **סומא**. שנאמר, "בְּמַחֲשַׁכִּים הוֹשִׁיבַנִי כְּמֵתֵי עוֹלָם".

ג. **מצורע**. שנאמר בבקשת אהרן על צרעת מרים, "אַל נָא תְּהִי כַּמֵּת".

ד. **מי שאין לו בנים**. שנאמר, "הָבָה לִי בָנִים וְאִם אַיִן מֵתָה אָנֹכִי".

הוספות

[1] אוצר יש ושמו גוף, ומבראשית נוצרו כל הנשמות העתידות להולד, ונתנם לשם. [רש"י].

[2] והא דאמר במסכת שבת, עתידה אשה שתלד בכל יום לימות המשיח, שמא יהיה גוף חדש ונשמות חדשות.

הקדוש ברוך הוא מבקש מישראל שיקיימו את התורה כדי שיוכל לתת שכרה

א. נאמר "אִם [לשון תחנונים הוא] בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם [ואז] וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פִּרְיוֹ ...".

ב. ונאמר "לוּ [=הלוואי] עַמִּי שֹׁמֵעַ לִי יִשְׂרָאֵל בִּדְרָכַי יְהַלֵּכוּ [ואז] כִּמְעַט אוֹיְבֵיהֶם אַכְנִיעַ וְעַל צָרֵיהֶם אָשִׁיב יָדִי".

ג. ונאמר "לוּא [הלוואי] הִקְשַׁבְתָּ לְמִצְוֹתָי וַיְהִי כַנָּהָר שְׁלוֹמֶךָ וְצִדְקָתְךָ כְּגַלֵּי הַיָּם [ואז] וַיְהִי כַחוֹל זַרְעֶךָ וְצֶאֱצָאֵי מֵעֶיךָ כְּמְעוֹתָיו לֹא יִכָּרֵת וְלֹא יִשָּׁמֵד שְׁמוֹ מִלְּפָנָי ...".

כפויי טובה בני כפויי טובה

משה הוכיח את ישראל ואמר להם כפויי טובה [שאינם מכירים להחזיק טובה לבעלים] **בני כפויי טובה.**

כפויי טובה – ש**הקדוש ברוך הוא הוריד להם מן**, שהיה נבלע באברים, וטובה גדולה היא להם, שלא היו צריכים להיפנות ולצאת חוץ למחנה שהיה שלוש פרסאות. והם כפרו בטובה, "**וַיְדַבֵּר הָעָם** בֵּאלֹקִים וּבְמֹשֶׁה לָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לָמוּת בַּמִּדְבָּר כִּי אֵין לֶחֶם וְאֵין מַיִם **וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה בַּלֶּחֶם הַקְּלֹקֵל**", שקראו למן לחם קלוקל.

בני אדם הראשון שהיה כפוי טובה – הקדוש ברוך הוא נתן לו את האשה עזר כנגדו. והוא הזכיר את המתנה בלשון גנאי, ותלה בה הקלקלה, שנאמר, "**וַיֹּאמֶר הָאָדָם הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הִוא נָתְנָה לִי מִן הָעֵץ וָאֹכֵל**".

היה להם לומר "תן אתה"

בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל, "**מִי יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם זֶה לָהֶם** לְיִרְאָה אֹתִי וְלִשְׁמֹר אֶת כָּל מִצְוֹתַי כָּל הַיָּמִים לְמַעַן יִיטַב לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם לְעֹלָם", **היה להם לבקש מהקדוש ברוך הוא**, "**תן אתה שיהיה לבבנו כן** כל הימים".

אולם מחמת שהיו כפויי טובה, לא אמרו כן, שאם היו אומרים כן, ומקבלים בקשתם, היו צריכים להחזיק על כך טובה לקדוש ברוך הוא, ולא רצו להיות מחזיקים לו טובה.

ולאחר ארבעים שנה, כשהיו בערבות מואב, **הוכיח משה את ישראל על כך**:

רש"י מפרש – שהסיבה שלא הוכיח אותם עד אז, כי אין אדם עומד על דעת רבו עד ארבעים שנה, ורק אז הבין משה, שזה מה שהקדוש ברוך הוא רצה שיבקשו.

ודווקא הוא שלא היה צריך לכך, לא הבין מיד, אבל הם שהוצרכו לכך משעה שחטאו בעגל ובמרגלים, היה עליהם להבין מיד, שיש להם לבקש זאת, ולכן הוכיח אותם, שמשום כפיות טובה שבהם לא הבינו.

ור"י מפרש – שמשה הבין זאת מיד, אלא שהמתין לישראל עד סוף ארבעים שנה, שיעמדו על דעת קונם, ורק משעברו ארבעים שנה, ולא בקשו, הבין שלא בקשו מחמת כפיות טובה שבהם והוכיחם.

אחר כמה שנים יורד אדם לסוף דעת רבו

אמר רבה, שמע מינה, לא קאי איניש אדעתיה דרביה [=אין אדם עומד על סוף דעת רבו ותבונתו] **עד ארבעין שנין**.

העוסקים בתורה ומצוות יצרם מסור בידם

דרש רבי יוחנן משום רבי בנאה, **אשריהם ישראל, בזמן שעוסקים בתורה ובגמילות חסדים, יצרם מסור בידם**, ואין הם מסורים ביד יצרם, שנאמר, "אַשְׁרֵיכֶם זֹרְעֵי" [=עוסקים בצדקה וחסד, כמו שנאמר "זִרְעוּ לָכֶם לִצְדָקָה קָצְרוּ לְפִי חֶסֶד"] "עַל כָּל מָיִם" [=עוסקים בתורה, כמו שנאמר, "הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם"] "מְשַׁלְּחֵי" [=מגרשי] "רֶגֶל" [=יצר הרע הנקרא "הלד"].

וסוף הפסוק "הַשּׁוֹר וְהַחֲמוֹר", דרשו תנא דבי אליהו, **לעולם ישים אדם עצמו על דברי תורה, כשור לעול, וכחמור למשאוי**.

בארבעה פרקים בשנה המוכר בהמה צריך להודיע אם מכר את אמה או את בתה

ישנם מספר זמנים בשנה, שהכל קונים בהם בהמות לשוחטם בו ביום, ומאחר שאסור לשחוט ביום אחד אם ובתה, [שנאמר, "וְשׁוֹר אוֹ שֶׂה אֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ לֹא תִשְׁחֲטוּ בְּיוֹם אֶחָד"], **המוכר בהמה בימים אלו, ובא אחר כך למכור את אמה או את בתה, צריך להודיע** לקונה השני, שכבר מכר את בתה או את אמה של זו, וודאי תשחט באותו יום, ולכן הקונה השני לא יוכל לשחוט את בהמתו ביום הקניה.

לדעת תנא קמא, בארבעה פרקים בשנה הדין כן. (א) ערב יום טוב אחרון של חג [=ערב שמיני עצרת]. **(ב) ערב יום טוב הראשון של פסח. (ג) ערב עצרת** [=ערב שבועות]. **(ד) ערב ראש השנה**.

- **מתוך הפירוש הראשון בתוס' משמע, שטעם כל הזמנים הללו שווה, והוא שהם ימים טובים**, ובהגיע ימים טובים מרבים בסעודה, ולכן מי שקונה בערב יום טוב, ודאי ישחט בו ביום, וכל הימים הטובים רגילים לקנות בהם בהמות לאכילה קודם כניסתם, כי בכניסתם מרבים בסעודה, חוץ מחג הסוכות, שבכניסתו טרודים במצוות לולב וסוכה, ואין פנאי להרבות בסעודה אלא ביום טוב אחרון שבו.

- **ולפי הפירוש השני בתוס'**, טעם ריבוי הסעודה בפרקים אלו אינו משום שאלו ימים טובים, אלא **יש בכל אחד מהם טעם גדול להרבות בו בסעודה. (א) יום טוב אחרון של חג** – מפני שהוא **רגל בפני עצמו, וקרבנות שבו כנגד ישראל. (ב) יום טוב ראשון של פסח** – מפני שהוא **יום גאולה. (ג) יום טוב של עצרת** – משום שבעצרת הכל מודים שצריך להיות בו "**לכם**", כלומר לשמחת הגוף. **(ד) יום טוב של ראש השנה** – כדי שיהיה **סימן יפה לכל השנה**.

- ומתוך פירוש רש"י מבואר, שרק בערב ראש השנה קונים את הבהמות לאכילה, אבל בשלושת הפרקים האחרים קונים אותם לצורך הקרבה. (א) ביום טוב אחרון של חג – מפני שהוא יום השלמה אחרון להבאת החגיגה. (ב) ערב פסח – מפני הבאת פסחים. (ג) עצרת – משום שלמי חגיגה ועולת ראיה. אולם מסתבר, שפירש כן, רק לפי קושיית הגמרא, אבל במסקנה, מפורש בגמרא, שבכל הפרקים הללו קונים את

הבהמות לאכילה.

ולדעת רבי יוסי הגלילי, בגליל ישנו פרק נוסף שקונים בו בהמות לשחיטה בו ביום, ודינו כנ"ל, **והוא ערב יום הכפורים**, שבגליל היו מרבים בו באכילת בהמות, משום שיש מצווה לאכול בערב יום הכפורים. [אבל בשאר מקומות, היו מרבים באכילת עופות ודגים ודברים קלים, ולא בבהמות].

כמה זמן אדם מקדים לקנות בהמה שצריך לשוחטה

א. כל הקונה בהמה **לצורך אכילה** – **אינו מקדים** לקנותה, אלא ביום שצריך לה, קונה אותה.

ב. גוי הקונה בהמה **לצורך הקרבה** – [לדעת התנא של משנתנו] **מקדים** לקנותה **שלושה ימים** קודם זמן ההקרבה, כי צריך לבודקה שתהא ראויה להקרבה, ולא תיפסל על ידי חסרון אבר. [אבל אין צריך להקדים יותר, כי אצל הגוים אין שאר מומים פוסלים להקרבה אלא רק חסרון אבר].

ג. ישראל הקונה בהמה **לצורך הקרבה** – צריך להקדים יותר כדי, לבודקה שאין בה שום מום [שכן כל המומים פוסלים את הבהמה, ואפילו דוקין שבעין]. **לדעת תנא קמא, מקדימים** לקנותה **שלושים יום** קודם זמן ההקרבה. **ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, מקדימים** לקנותה **שבועיים** קודם זמן ההקרבה.

מחוסר אבר אסור לבן נח

הבא להקריב קרבן בבית המקדש, אינו מקריב אלא בהמה תמימה, שאין בה כל מום, ואפילו אם הוא בן נח, שנאמר בעניין איסור הקרבת בעלי מומים, "וּמִיַּד בֶּן נֵכָר לֹא תַקְרִיבוּ אֶת לֶחֶם אֱלֹקֵיכֶם מִכָּל אֵלֶּה כִּי מָשְׁחָתָם בָּהֶם מוּם בָּם לֹא יֵרָצוּ לָכֶם".

וכשבן נח מקריב בבמה שלו, מותר לו להקריב בעלי מומים, אבל אסור להקריב בהמה שחסר בה אבר, **שנאמר** לנח, "**וּמִכָּל חַי** מִכָּל בָּשָׂר שְׁנַיִם מִכֹּל תָּבִיא אֶל הַתֵּבָה", ללמד שיביא רק בהמות שיש חיות בכולן, ואין בהם חסרון אבר. ועל כרחך, הטעם לכך שיביא בהמות כאלו בלבד אינו משום קיום העולם שכן גם בבהמות שחסר בהם אבר היה קיום והמשך אלא ודאי הטעם לכך הוא, משום שסופו להקריב מהטהורות, ואם כן למדנו מכאן שאינו רשאי להקריב מחוסר אבר.

ואיסור זה אינו נמנה בין שבע מצוות בני נח, כי הוא נחשב מצוות עשה, [הבא שלמה], ולא נמנו בשבע מצוותיו, אלא מצוות לא תעשה.

[ואף היום, כשבני נח עובדים עבודה זרה, אינם מקריבים לה מחוסר אבר, כי הם מקריבים קרבנותיהם לעבודה זרה, כמו שהיו אבותיהם מקריבים לשמים].

דף ו

בהמות שלא הכניס נח לתיבה

א. מהכתוב "וּמִכָּל חַי" – יש ללמוד שלא הביא **בהמות שחסר בהן אבר** [והטעם לכך

משום שאסורות להקרבה] כמבואר לעיל.

ב. מהכתוב "לְחַיּוֹת זֶרַע" – יש ללמוד שלא הביא בהמות **זקנות וסריסות**, שאינן ראויות להביא זרע. ולדעת האומרים טריפה אינה יולדת, יש ללמוד מכאן, שגם טריפות לא הביא.

ג. ומהכתוב "לְהַחֲיֹת אִתָּךְ" – לדעת האומרים טריפה יולדת[1], הכתוב הזה מלמד, שאף על פי שהיא יולדת, לא יביא **טריפה**[2], כי אין להביא אלא את הדומה לנח, והוא לא היה טריפה. ולדעת האומרים טריפה אינה יולדת, אין צריך את הכתוב הזה ללמד שלא הביא טריפה, והכתוב הזה בא ללמד, שיהיו הבהמות טפלות לנח, שחייו קודמים לחייהן.

-

בדף ז' יתבאר בעזה"י כמה ימים נאסרים עם ימי אידיהן

"וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל"

כוונת הכתוב הזה, שלא לתת מכשול עבירה ביד הבא לחטוא. כגון שלא להושיט כוס יין לנזיר, האסור ביין. ושלא להושיט אבר מן החי לבני נח, האסורים באבר מן החי.

וכל זה כשהבא לחטוא אינו יכול לחטוא בלא סיועו של זה, כגון שהוא עצמו אינו יכול להגיע ליין, אבל אם הוא יכול להגיע לאיסור בעצמו, אין זו הכשלה כשמושיטים לו אותו.

וכתבו התוס' שהמבקש שיושיטו לו דבר האסור לו, אם אין טעם לחושדו שיבוא לאוכלו, מותר להושיט לו, ולכן אם ישראל כשר מבקש שיושיטו לו נבילה או חזיר, מותר להושיט לו, כי ודאי אינו מתכוון לאוכלו. [ורק כשנזיר מבקש יין, יש לחוש שמא ישכח וישתה, כי היין מותר לכל].

ישראל מומר

וכתבו התוס', ש**ישראל מומר לעבודה זרה, דינו כישראל גמור, לכל איסורים שבתורה**, והנותן לו דבר האסור לישראל, עובר משום "וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל".

הטעם שאסור לשאת ולתת עם הגויים בזמן אידיהן

בגמרא יש ספק, האם טעם האיסור הוא משום "הרווחה", או משום, "וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל".

<u>שיטת רש"י</u> [לפנינו].

משום "הרווחה" – כשיש במשא ומתן הזה רווח לגוי, הוא ילך ויודה על כך לעבודה זרה ביום אידו, ונמצא מזכיר שם עבודה זרה על ידי הישראל, ובכך עבר הישראל על הכתוב, "וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ לֹא יִשָּׁמַע עַל פִּיךָ". וענייו זה יתכן בהתקיים שני תנאים. (א) התנאי

הוספות

[1] וכל שכן שהיא חיה אלא שהיא חולה כל ימיה ומתמעטת והולכת. [תוס'].

[2] אנכי מסתפק אי מעוטא דטרפה למסקנה הוא לפסול קרבן או לקיום העולם ולצוותא ... [רש"ש].

הראשון [*מבואר בדף י"ב והוא*], **שיהיה במקח וממכר הזה שמחה לגוי**, על פי הכללים הבאים, לוקח לעולם שמח במקחו, שהרי רוצה לקנות, [ולכן אסור למכור לגוי כל דבר (שיהיה אצלו עד יום אידו)]. ומוכר דבר שאינו מתקיים שמח, שלא נותר בידו דבר ההולך לאיבוד, [ולכן אסור לקנות מהגוי דבר שאינו מתקיים]. אבל המוכר דבר המתקיים, עצב הוא, על שנאלץ למוכרו, [ולכן מותר לקנות מהגוי דבר המתקיים]. **(ב)** התנאי השני הוא, **שיהיה העניין המשמח אצל הגוי עד יום אידו**, שעל ידי כן הולך ומודה לעבודה זרה על כך באותו יום, [ולכן מותר למכור לו דבר שאינו מתקיים, אף על פי שיש לו שמחה מהמקח]. **היוצא משני תנאים אלו**, שלפי הטעם הזה, **אסור למכור לו כל דבר המתקיים**, **ואסור לקנות ממנו דבר שאינו מתקיים**.

משום "**וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל**" – **כשאין לגוי מה להקריב לעבודה זרה**, [ואינו יכול להשיגו במקום אחר], **המוכר לו**, **מכשילו באיסור** עבודה זרה, האסור לבני נח, [כמבואר במסכת סנהדרין], **ועובר** בכך על הכתוב, "**וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל**". **ואף** שאין הטעם הזה, אלא בדבר הראוי להקרבה, מבואר [*בדף י"ב*], ש**אסרו חכמים למכור לגוי כל דבר** [המתקיים עד יום אידו], **גזרה שמא יבואו למכור לו תקרובת לעבודה זרה**[1]. **ומכל מקום** לפי הטעם הזה, **רק גוי שאין לו מה להקריב**, **אסור למכור לו** [כל דבר]. אבל גוי שיש לו מה להקריב, מותר למכור לו אפילו דבר תקרובת, כי אין איסור "וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל" אלא כשהעובר אינו יכול לחטוא בלא המכשילו, אבל כשיכול לחטוא בלעדיו מותר למכור לו אפילו דבר תקרובת, וכל שכן שאר דברים.

ויש לציין, שבפירוש רש"י על המשנה, הביא רק את הטעם של "הרווחה".

שיטת רש"י בתוס':

מתוך דברי התוס' נראה, שהיה בידם פירוש רש"י שונה בפרטים הבאים:

א. בטעם "הרווחה" ביארו, שאסור משום שהגוי מודה לעבודה זרה בשעת הקניין, ולא רק כשמגיע יום אידם. ולפי זה צריך לומר, שהסיבה שמותר למכור לו דבר שאינו מתקיים עד יום אידו, הוא משום שאינו חשוב בעיניו להודות עליו, אפילו בשעת הקניין.

ב. בטעם "לפני עור", לא כתבו שגזרו חכמים בכל דבר המתקיים מחמת איסור תקרובת, אלא שאיסור רק בדבר תקרובת, ולכן הקשו עליו.

שיטת רבינו תם [בתוס' בדף ב']:

בכל מקח וממכר שאינו דבר של תקרובת, **אין שום איסור** משא ומתן, ואין לחוש שילך הגוי ויודה לעבודה זרה על כך, כי בכל מקח וממכר, הלוקח אינו שמח כי נותן מעות תחת החפץ שקיבל, וגם המוכר אינו שמח, כי אינו בטוח שירוויח במכר. [ומה שאמרו בגמרא, שאין לוקחים מהם, היינו מתנות חנם, שבזה וודאי

הוספות

[1] לא נתבאר כאן בדברי רש"י, האם לטעם זה יש איסור לקנות מהגוי. והתוס' כתבו, שלפירוש רש"י אסור, משום שבכך ממציא לו מעות, שהן מכשול לו לעבודה זרה, ואם כן יתכן שאסור לקנות ממנו אף דבר מתקיים כי גם בזה ממציא לו מעות. ומיהו מתוך פירוש רש"י בדף י"ב משמע, שלטעם זה באמת אין איסור לקנות מהגוי.

מודה לעבודה זרה].

וכל איסור משא ומתן עם הגויים, הוא רק כשמוכר לגוי דבר הראוי לתקרובת, [שנושא ממנו המעות ונותן לו הבהמה].

וכשאין לגוי דבר אחר להקריב, [ואינו יכול להשיג], **דין פשוט הוא שאסור** למכור לו, **שנאמר** "וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל".

וספק הגמרא הוא, האם **כשיש לגוי דבר אחר להקריב**, ואין כאן איסור "וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל", מותר למכור לו. או שגם בזה אסור למכור לו, **כי בזה שיהיה לו בהמות הרבה, יביא מן המובחר**, וזו הרווחה שאמורה בגמרא.

על מה סמכו העולם לשאת ולתת עם הגויים ביום אידם

לפירוש רבינו תם – אין איסור משא ומתן אלא בדבר הראוי לתקרובת, ואם כן, אף על פי שהנוצרים מוחזקים לעובדי עבודה זרה ממש, מאחר שאינם עושים תקרובת כלל, אלא **במעות, אין לאסור** שום משא ומתן, **אפילו מטעם "הרווחה", שכן הרבה מעות מצויות להם** לאותו דבר. [וכתבו התוס', שמכל מקום אם בא לבקש הלוואה לשקרו הנקרא אופר"ר, יש להחמיר. ורבינו אלחנן מתיר אף בזה, שאינם נותנים את המעות לשם עבודה זרה, אלא להנאת הגלחים].

ולפירוש רש"י – מעיקר הדין יש לאסור כל משא ומתן, ונאמרו כמה טעמים, מדוע סמכו העולם להתיר. **יש מפרשים שהתירו משום איבה. ויש מפרשים שהתירו, כי ידוע שגויים אלו אינם עובדי עבודה זרה. ויש מפרשים שסמכו על הירושלמי, שמתיר בגוי שמכירו מפני שהוא כמחניף**.

נשא ונתן באיסור

אם עשה זאת **ביום אידם עצמו**, הכל מודים, שהמקח שבידו **אסור בהנאה**.

ואם עשה זאת **בימים** האסורים **שקודם יום אידם. לדעת רבי יוחנן**, [שר"י פוסק כמותו], גם בזה, המקח שבידו **אסור בהנאה. ולדעת ריש לקיש**, בזה המקח שבידו **מותר בהנאה**, [ותניא כוותיה].

קיבל מתנה ממין ביום אידו ויש חשש איבה שלא לקבל

מין אחד שלח לרבי יהודה נשיאה מתנה, דינר חדש, ביום אידו. ויש איסור לקבל ממנו, שמא ילך ויודה לעבודה זרה, על שקיבל ממנו רבי יהודה נשיאה מתנה. אלא מאחר שאם היה רבי יהודה נשיאה מסרב לקבל, היה חשש איבה בדבר, יעץ לו ריש לקיש, ש**יאבד את הדינר בפני המין, באופן שלא יבין שעושה מדעת**, וכשיראה המין שלא נהנה רבי יהודה נשיאה מהמתנה, לא ישמח בכך, ולא ילך להודות על כך לעבודה זרה.

הטעם שאסור להשאיל להלוות ולפרוע [=לשלם חובו] לגוי ביום אידו

לדברי הכל, טעם האיסור הוא, **שבכל הדברים הללו בא ממון ליד הגוי, ויש לחוש שילך ויודה על כך לעבודה זרה שלו**.

רבינו תם מפרש, שלהלוות להם בריבית, מותר, כי הלווה בריבית, אף שבא ממון לידו, מצטער

על כך הרבה, ואינו שמח, כמו שאמרו חכמים, ליזבן איניש ברתיה [=ימכור אדם בתו], ולא לוזיף בריבית [=ולא ילווה בריבית].

הטעם שאסור לשאול ללוות ולגבות חובו מהגוי

לדעת אביי – אף שבכל הדברים הללו הממון יוצא מיד הגוי, גזרו חכמים לאוסרם, שמא יבואו להשאילם, ולהלוותם, ולשלם להם חוב.

ולדעת רבא – יש בכל אלו בפני עצמם טעם לאוסרם, שכששואלים ולווים מהם, הדבר מחשיב אותם, ויש לחוש שילכו ויודו על כך לעבודה זרה. וכשגובים מהם את החוב, אף שיש להם בזה צער, לאחר מכן הם שמחים, שהוסר מהם החוב, ויש לחוש שילכו ויודו על כך לעבודה זרה.

כתבו התוס', שאביי מודה לרבא, שיש לו שמחה לאחר זמן על שפרע את החוב, אלא שאין זה טעם מספיק לאסור, כי אין השמחה הזו ביום אידם, ומכל מקום, מאחר שיש לו איזו שמחה בדברים אלו, לכן גזרו על כך מחמת הדברים הראשונים.

גביית חוב מהגוי

לדעת תנא קמא – **אסור** לגבות את החוב מהגוי בזמן אידו, מהטעם שנתבאר לעיל [בדברי אביי ורבא].

ולדעת רבי יהודה – **מותר** לגבות את החוב מהגוי בזמן אידו. יש אומרים שלדעת רבי יהודה, אף על פי שהגוי שמח לאחר זמן, מכל מקום, מאחר שעתה הוא מיצר, אין לאסור את הדבר, [ולא החשיבו שמחה שלאחר זמן, אלא בהלכות הרגל, כגון לשחוט עתה, כדי לאכול אחר כך[1]]. ויש אומרים שאם לדעת רבי יהודה היה הגוי שמח לאחר זמן, היה זה טעם מספיק לאסור את גביית החוב ממנו, אבל לדעתו, הגוי אינו שמח כלל, אף לא לאחר זמן, [אולי מפני שסבור שהיה נשמט בלא לשלם כלום], ומאחר שאין לו אלא צער מותר לגבות ממנו את החוב.

ולדעת רבי יהושע בן קרחה [שהלכה כמותו] – **חוב הכתוב בשטר**, **אסור** לגבות מהגוי בזמן אידו, כי אף שבשעת הפירעון הוא עצוב, לאחר מכן הוא שמח, שהוסר ממנו החוב הכתוב בשטר, שלא היה יכול להישמט ממנו, ואם כן יש לחוש שילך ויודה לעבודה זרה על ששילם חובו. אבל **חוב בעל פה**, **מותר** לגבות מהגוי בזמן אידו. [מתוך פירוש רש"י משמע, שטעם ההיתר, כי חוב זה אפילו לאחר זמן, אין הגוי שמח על ששילמו, כי סבור שהיה נשמט מלשלמו כלל. אולם מלשון הגמרא משמע, שטעם ההיתר הוא], שהגובה ממנו הרי הוא כמציל מידו[2], שמא פעם אחרת לא יעלה בידו לגבות, [ואם כן, אפילו אם היה לגוי שמחה לאחר זמן שפרע את חובו, מותר

הוספות

[1] בגמרא אמרו שמותר לסוד כדי שישיר השער במועד.

[2] ואם היה משכון על ההלוואה. בירושלמי מבואר שאין כאן הצלה לגבות את החוב, כי על ידי המשכון לא יאבד חובו. ותוס' כתבו, שאף בזה יש הצלה, ומותר לגבות מהם.

לישראל לגבות ממנו]. וכתבו התוס', שכל זה בזמן שיד ישראל תקיפה, אבל היום, אפילו מלווה בשטר גובים מהם, כי לא בכל שעה אדם זוכה לגבות מהם, והרי הוא כמציל מידם.

דף ז

קניה בשינוי

לדעת רבי מאיר – מעיקר הדין, כשאדם מחזיק בדבר של חבירו, אם נשתנה ממה שהיה אצל בעליו, קנאו המחזיק, אפילו לא התכוון לכך. [ולכן צבע שקיבל צמר לצבוע, ושינה מדעת בעליו לצבע אחר, קנה את הצמר, ומשלם את שוויו כפי שקבלו, אף שעתה נתעלה על ידי הצביעה], **אולם כשהתכוון לגזול** את הדבר מבעליו, **קנסו אותו חכמים, שלא יזכה בכל מה שהשביח**, [ולכן הגוזל פרה מעוברת וילדה, או רחל טעונה וגזזה, משלם את הגזלה ואת הוולדות והגיזות].

ולדעת רבי יהודה – אין אדם קונה דבר בשינויו אלא אם כן התכוון לכך, [ולכן הגוזל פרה וילדה אינו משלם אלא כפי מה שהיתה שווה], אבל צבע ששינה מדעת הבעלים בלא כוונה לקנות את הצמר, אינו קונה אותו, אלא מחזיר את הצמר הצבוע לבעלים, ולעניין שכרו, מאחר ששינה מדעת הבעלים, ידו על התחתונה, אם השבח שהשביח הצמר יתר על ההוצאות של הצביעה, [=סממנים ועצים ושכר פעולה כשכיר יום], הצבע מקבל את היציאה, ואם היציאה יתירה, הוא מקבל את השבח.

מחלוקת בבבא קמא וסתם בבבא מציעא

כשנחלקו חכמים בדין אחד בסדר המשנה, ובמקום אחר הובא הדין כדעה סתמית בלא חולק, אם המחלוקת נשנית תחילה, והסתם נשנה לבסוף, ההלכה היא כסתם [=מחלוקת ואחר כך סתם הלכה כסתם], כי ודאי כך היתה דעת החכמים לבסוף [ואף לדעת האומרים שאין הלכה כסתם השנוי לבסוף היינו שיש יוצא מהכלל הזה אבל בדרך כלל גם הוא מודה שהלכה כסתם שהיא נחשבת כדעת רבים והלכה כרבים].

אמנם הכלל הזה נכון תמיד רק כששתי המשניות הן באותה מסכת, שאז ברור שהדין האחרון נשנה אחרון, אבל כששתי המשניות הן בשתי מסכתות, אין הלכה כסתם, כי אין אנו יודעים את סדר המסכתות שנשנו המשניות, ויתכן שהמשנה הראשונה נשנית לבסוף.

וכשיש מחלוקת במסכת בבא קמא וסתם במסכת בבא מציעא, אם נחשבות הן למסכת אחת, ברור שהלכה כסתם האחרון, ואם אינן נחשבות למסכת אחת, אין ברור אם הלכה כסתם האחרון.

ללשון הראשון בגמרא – דעת רב הונא, ששתי מסכתות אלו, אינן נחשבות כמסכת אחת [ולכן היה צריך לפסוק בפירוש שהלכה כרבי יהודה שנשנה דינו בסתם במסכת בבא מציעא]. **ודעת רב יוסף, שכל שלושת הבבות נחשבות כמסכת אחת,**

הנקראת מסכת נזיקין, [ולכן פשוט שהלכה כרבי יהודה ואין צריך לומר זאת בפירוש].

וללשון שני בגמרא – **יתכן שאף לדעת רב יוסף, אינן נחשבות כמסכת אחת**, ומכל מקום, היה פשוט לו שהלכה כרבי יהודה, כי לא נשנה דינו במסכת בבא מציעא, אלא כדי ללמד שהלכה כמותו, שהרי אינו שייך לשם, אלא שנשנה בין הלכות פסוקות ששם, [ויש מפרשים משום שנשנה דינו שם בלשון הלכה פסוקה].

נראה שתעמוד עימי לערב

לדעת תנא קמא, לא יאמר אדם לחבירו בשבת, הנראה שתעמוד עמי לערב, לעשיית מלאכה.

ולדעת רבי יהושע בן קרחה [שהלכה כמותו], אומר אדם לחבירו, הנראה שתעמוד עמי לערב.

לשאול שאלה משני חכמים

אחד ששאל חכם שאלה, ופסק לו החכם **לאיסור** או לטומאה. **אסור לשואל לחזור לשאול חכם אחר**, [כדי שיתיר לו], **אלא אם כן מודיע לחכם השני**, שכבר שאל לחכם הראשון ואסר לו.

וכשחכם אחד אסר, אין חבירו רשאי להתיר, [אפילו דעתו להיתר, כי כבר פסק הראשון לאיסור], **אלא אם כן יוכל להחזיר את הראשון מפסקו**, כגון שטעה בדבר משנה, או אפילו בשיקול הדעת והמנהג שלא כמותו.

וכשחכם אחד התיר, חבירו רשאי לאסור על פי סברתו, [ומסתבר שבזה תהיה ההלכה כדין שיתבאר בסמוך, כאילו נשאלו שניהם בשווה].

כשנשאלו שני חכמים כאחד זה אוסר וזה מתיר

אם אחד גדול בחכמה או במניין **מחבירו, ההלכה כמו הגדול**.

ואם הם שווים. לדעת תנא קמא, הלכה כמחמיר. ולדעת רבי יהושע בן קרחה [שהלכה כמותו], **בשל תורה** הלך **אחר המחמיר, ובשל סופרים** הלך **אחר המיקל**.

כשיש שתי לשונות בגמרא

לפירוש רש"י, בשל תורה, הלך אחר המחמיר, ובשל סופרים, הלך אחר האחרון.

ולפירוש רבינו תם, בשל תורה, הלך אחר המחמיר, ובשל סופרים, הלך אחר המיקל.

ולפירוש ריב"א, לעולם הלכה כלשון ראשון.

ולפירוש רבינו שמשון, כל מקום שיש לברר מהתלמוד כאחד הלשונות, הלכה כמותו.

וכולן שחזרו בהם

<u>שיטת רש"י</u>.

נחלקו חכמים, האם מקבלים גזלנים ועמי הארץ, שרוצים לחזור בהם, ולהיות חברים:

לדעת רבי מאיר – אין מקבלים אותם עולמית.

לדעת רבי יהודה – אם באו לקבל עליהם דברי חברות בסתר [=במטמוניות], אין זו

קבלה, אבל אם קבלו עליהם דברי חברות בגלוי [=בפרהסיא], מקבלים אותם.

ולדעת איכא דאמרי – אם היו עושים עברות רק בסתר [=במטמוניות], אינם פושעים כל כך, ומקבלים אותם. אבל אם היו עושים עברות בגלוי [=בפרהסיא], הואיל ופקרו כל כך, ודאי אינם מתכוונים לשוב בתשובה שלימה, ואין מקבלים אותם.

ולדעת רבי שמעון ורבי יהושע בן קרחה [שהלכה כמותם], בכל אופן מקבלים אותם, שנאמר, "שׁוּבוּ בָּנִים שׁוֹבָבִים", ושובבים הם העושים במזיד ובפרהסיא, ואף על פי כן מקבלים אותם.

<u>שיטת תוס'</u>.

לדברי הכל, מקבלים גזלנים ועמי הארץ הרוצים לחזור בהם ולהיות חברים. ולא נחלקו, אלא בגזלנים ועמי הארץ שכבר קיבלו אותם פעם אחת, וחזרו לסורם, ועתה רוצים שיקבלום פעם שניה:

לדעת רבי מאיר – אין מקבלים אותם עולמית.

לדעת רבי יהודה – אם כשחזרו לסורם עשו מעשיהם בסתר [=במטמוניות], אין מקבלים אותם, כי חשודים לגנוב דעת הבריות, ואין להאמינם שרוצים לחזור לקבל דברי חברות. אבל אם כשחזרו לסורם עשו מעשיהם [=בפרהסיא], מקבלים אותם, כי אינם חשודים לגנוב דעת הבריות ואם אומרים לקבל על עצמם דברי חברות לא ירמו.

ולדעת איכא דאמרי – אם כשקבלו דברי חברות פעם ראשונה היו נוהגים כשורה אף בסתר [=במטמוניות], מקבלים אותם כי מתחילה כבר התאמצו מאד לשוב ואין להדיחם אם נכשלו. אבל אם כשקבלו דברי חברות פעם ראשונה לא נהגו בה אלא בגלוי [=בפרהסיא], אבל בסתר לא נהגו כשורה מעתה אין לסמוך עליהם ואין מקבלים אותם.

ולדעת רבי שמעון ורבי יהושע בן קרחה [שהלכה כמותם] – בכל אופן מקבלים אותם שנאמר, "שׁוּבוּ בָּנִים שׁוֹבָבִים" ושובבים הם העושים במזיד ובפרהסיא, ואף על פי כן מקבלים אותם.

כמה ימים נאסרו עם ימי אידיהן של גויים

<u>לדעת תנא קמא</u> [בדף ב'] – **נאסרו שלושה ימים שלפני יום אידיהן** [ויום אידיהן אינו בכלל אותם שלושה ימים].

- לתירוץ השני בגמרא, התנא הזה סובר, שאם עבר ונשא ונתן עימהם בימים שלפני אידיהן מקחו אינו אסור בהנאה.

- לתירוץ השלישי בגמרא, אין זה אלא בארץ ישראל, אבל בגולה אין אסור אלא יום אידם בלבד, משום שבגולה אין עובדי כוכבים אדוקים כל כך, וגם אנו יראים מהם.

<u>ולדעת רבי ישמעאל</u> – **נאסרו שלושה ימים שלפני יום אידיהן, ושלושה ימים שלאחר יום אידיהן**, [ויום אידיהן אינו בכלל אותם שלושה ימים. ולכן לדבריו, יום ראשון בשבוע, שהוא יום אידיהן של הנוצרים, אוסר אותם לעולם[1], כי בכל שבוע יום

הוספות

[1] והא דאצטריך לאשמועינן זאת, דלא תימא, כיון דאין לו היתר לעולם, שבקינן ליה רווחא להתירו ... א"נ אשמעינן שיום ראשון חשיב כשאר יום אידם, לאסור לפניו ולאחריו [תוס' בדף ו'].

ראשון הוא יום אידם, וימים חמישי שישי ושבת הם שלושה שלפניו, ושני שלישי ורביעי הם שלושה שאחריו.

<u>ולדעת חכמים</u>:

- לתירוץ הראשון בגמרא, נאסרו **שלושה ימים עם יום אידם**, כלומר רק שני ימים שלפני יום אידם נאסרו עמו.

- לתירוץ השני בגמרא, נאסרו כל שלושה ימים שלפני יום אידיהן, [ויום אידיהן אינו בכלל אותם שלושה ימים], וכמו כן, אם עבר ונשא ונתן עימהם, מקחו אסור בהנאה.

- לתירוץ השלישי בגמרא, נאסרו כל שלושה ימים שלפני יום אידיהן, [ויום אידיהן אינו בכלל אותם שלושה ימים], ואין בזה חילוק בין ארץ ישראל לגולה.

- לתירוץ הרביעי בגמרא, דעה זו דעת נחום המדי היא, ואינו אסור אלא **יום אחד לפני אידיהן**, [אמרו לו, נשתקע הדבר ולא נאמר [=כלומר לא יצא דבר זה מפי אדם מעולם ולא אמר כן. א"נ לשון עתיד הוא נשתקע הדבר ולא נֵאמר, כלומר אסור לומר כן]].

איסור מכירת סוס לגוים, נכתוב בעזה"י בדף י"ד.

דין מעשר שֶׂבֶת

לדעת נחום המדי – השֶׂבֶת [=מין ירק של תבלין] מתעשר, בין כשלקטו כשהוא ירק, ובין כשלקטו כשהוא זירין [=גבעולים], ובין כשהניחו עד שצמחו הגרעינים שבתוכו, וחבטם. כי רגילים לאוכלו בכל האופנים הללו, ואם כן, בכולם הוא נחשב כפרי גמור, ואין בזה חילוק בין שבת שדה לשבת גינה.

ולדעת חכמים – לא אמר כן אדם מעולם, אלא רבי אליעזר, ובשֶׂבֶת גינה בלבד, אבל בשֶׂבֶת שדה, ישתקע הדבר ולא יאמר, שאין רגילים לאכול שבת שדה אלא כשהוא זרע.

אשלי רברבי

כשאומר חכם שמועה כדעת גדולים, אומרים עליו, שתולה דבריו באשלי רברבי.

יש מפרשים שאשלי רברבי הם **חבלים עבים**, וכוונת הדברים לדבריו, שתולים בחבלים חזקים ויש להם קיום.

ויש מפרשים שאשלי רברבי הם **אילנות גדולים**, [כמו "ויטע אשל"], והכוונה לאותם החכמים שנתלה בהם, שהם אילנות גדולים.

מתי אדם שואל צרכיו בתפילה

לדעת רבי אליעזר – שואל אדם צרכיו **תחילה** ואחר כך מתפלל, שנאמר "תְּפִלָּה לְעָנִי כִּי יַעֲטֹף" [עטיפת נפשו ודאגת לבו יתפלל תחלה, ואחר כך] "וְלִפְנֵי ה' יִשְׁפֹּךְ שִׂיחוֹ" [בתפילת שמונה עשרה].

ולדעת רבי יהושע – יתפלל תחילה **ואחר כך** ישאל צרכיו, שנאמר "אֶשְׁפֹּךְ לְפָנָיו שִׂיחִי [ואחר כך] צָרָתִי לְפָנָיו אַגִּיד".

דף ח

ולדעת חכמים – שואל אדם כל צרכיו **בשומע תפילה**. וכמו כן **בכל ברכה שואל מעין אותה ברכה**, [אם יש לו חולה בתוך ביתו, אומר בברכת חולים. אם צריך לפרנסה, אומר בברכת השנים]. **וכמו כן יכול להוסיף אחר תפילתו, אפילו כסדר יום הכפורים. וכל זה ביחיד, אבל ציבור שואל כל צרכיו בכל מקום**.

דיני המשנה יתבארו בעזה״י על סדר הגמרא.

קלנדא וסטרנורא

מתקופת תמוז ועד תקופת טבת הימים הולכים ומתקצרים, ומתקופת טבת ועד תקופת תמוז הימים הולכים ומתארכים.

וכשראה אדם הראשון שהיום מתמעט והולך, אמר, אוי לי, שמא בשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי, וחוזר לתוהו ובוהו, וזו היא מיתה שנקנסה עלי מן השמים, עמד וישב שמונה ימים בתענית ובתפלה.

כיון שראה תקופת טבת, וראה שהיום מאריך והולך, אמר, מנהגו של עולם הוא, הלך ועשה שמונה ימים טובים.

לשנה האחרת עשאם לאלו ולאלו ימים טובים. [מהסוגיה מבואר, שהימים שעשה ימים טובים, הם שמונה ימים שקודם התקופה, ושמונה ימים שאחריה[1]]. הוא קבעם לשם שמים, ועובדי כוכבים קבעום לשם עבודת כוכבים.

ואלו הם קלנדיא וסטרנורא, שהם מהחגים שאין נושאים ונותנים עם הגוים שלושה ימים לפניהם, [לדעת התנא של המשנה].

קלנדא הם שמונה ימים שאחר תקופת טבת. וסטרנורא הם שמונה ימים שלפני תקופת טבת. [והסימן שלא תחליף ביניהם, ״אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי״, אחור נכתב תחילה, וכן אנו שונים תחילה את קלנדיא שהוא המאוחר].

קרבן שהביא אדם הראשון

ביום שנברא בו אדם הראשון, כיון ששקעה עליו חמה, אמר, אוי לי, שבשביל שסרחתי, עולם חשוך בעדי, ויחזור עולם לתוהו ובוהו, וזו היא מיתה שנקנסה עלי מן השמים. והיה יושב [בתענית] ובוכה כל הלילה, וחוה בוכה כנגדו.

כיון שעלה עמוד השחר, אמר, מנהגו של עולם הוא, עמד והקריב **שור, שקרניו קודמים לפרסותיו**, [כלומר את הפר הראשון שברא הקדוש ברוך הוא ממש, ולא את תולדותיו, שפר זה, כמו שאר מעשה בראשית, נברא

הוספות

[1] אף שמסתבר שישב בתענית מיד כשראה שהימים מתקצרים יותר מתקופת תשרי, ולא רק בסוף תקופת תשרי, וכן מסתבר שלא עשה ימים טובים מיד בתחילת תקופת טבת, אלא אחר שניכר לו שהימים מתארכים, מכל מקום, קבע את הימים טובים סמוך לתקופה, לפניה ולאחריה, כי זהו הזמן המתאים, לזכר קיצור הימים ואריכותם. ויל״ע בזה. ותוס׳ בדף ו׳ כתבו, דצריך לומר שיש הפסק בין קלנדא לסטרנורא לכל הפחות שני ימים ... וסברא נמי הוא דאמרינן ... ששמונה ימים של קלנדא הם כנגד שמונה ימים שעשה אדם הראשון, ומסתמא לא עשאם מיד אחר התקופה, שהרי לא היה יכול להבין מיד אריכות הימים. ע״כ.

בקומתו, ואם כן נברא עם קרניו מגודלות, וכיון שיצא ראשו תחלה, נמצאו קרנותיו קודמות לפרסותיו].

וכלפי הקרבן הזה ביקש דוד, "וְתִיטַב לַה' [תפילתי] מִשּׁוֹר [כלומר מקרבן שקרב משור, שביום שנולד כבר היה] פָּר [גמור] מַקְרִן [=עם קרנים] מַפְרִיס [=ועם פרסות]".

ואמר רב יהודה אמר שמואל, שור שהקריב אדם הראשון, **קרן אחת היתה לו במצחו**, שנאמר, "וְתִיטַב לַיהוָה מִשּׁוֹר פָּר מַקְרִן מַפְרִיס", וכתיב "מִקֶּרֶן" משמע קרן אחת.

רומי שעשתה קלנדא

רומי שעשתה קלנדא [תקנו אותו יום להקריב זבחים], **וכל העיירות הסמוכות לה** [לרומי יודעים אנו שהן] **משתעבדות לה** [לרומי, ליתן המס ולהביא להן כל צרכיהן]. אבל אותן עיירות אין עושות קלנדא.

לדעת רבי יהושע בן לוי – דין כל העיירות הללו כדין רומי, **ואסור** לשאת ולתת עימהן מחמת הקלנדא הזו, כי מה שהם קונים יביאו לבני רומי להקריב.

ולדעת רבי יוחנן – **מותר** לשאת ולתת עם העיירות הללו, כי אין זו קלנדא שלהן. ותניא כוותיה.

ישראל שבחוצה לארץ עובדי עבודת כוכבים בטהרה

ישראל הקרוא למשתה שעושה גוי לעבודה זרה, אף על פי שהישראל אוכל ושותה משלו [=של **ישראל**], ושמש ישראל עומד עליו לשמשו, **מעלה עליו הכתוב כאילו אכל מזבחי מתים** [=עבודה זרה], שנאמר, "וְקָרָא לְךָ" [משעה שאתה קרוי לו, אף שאתה אוכל משלך, מעלה אני על אכילתך, כאילו] "וְאָכַלְתָּ מִזִּבְחוֹ".

ולכן, אמר רבי ישמעאל, ש**ישראל שבחוצה לארץ**, **הם עובדי עבודת כוכבים** בטהרה, [כלומר עובדים עבודה זרה **בלא כוונה**, ואין שמים על לב], **כי כשהגויים קוראים להם למשתה נישואין** שעושים, **אף על פי שהישראלים אוכלים משל עצמם, נחשבים הם כאוכלים מזבחי מתים**, כי כשגוי עושה משתה נישואין, הוא מקריב לעבודה זרה, והרי זה כמשתה לעבודה זרה.

אלו משתאות נחשבות משתאות שמחמת נישואין [שהגוי מתכוון בהם לעבודה זרה]

א. קודם הנישואין, משעה שהטילו [=רמו] **את השעורים בגיגיות** [=באסינתי] **לשם הנישואין**, [לעשיית השכר או לסימן פריה ורביה], **כל משתה שעושים, הוא מחמת הנישואין**.

- יש מפרשים שהכוונה לשעורים שהיו רגילים לתת בגיגיות, כדי לעשות מהם שכר לנישואין.

- ויש מפרשים שהכוונה לשעורים שהיו רגילים לזרוע בגיגיות [מלאות עפר], קודם ימי החופה, כדי להביאם לפני החתן והכלה אחר צמיחתם, ואומרים להם, פרו ורבו

כשעורים הללו, שממהרים לצאת מכל התבואה.

ב. וכן כל שלושים יום ראשונים משעת הנישואין, כל משתה שעושים הוא מחמת הנישואין.

ג. ולאחר שלושים יום עד שנים עשר חודש, אם מפרשים שעושים את המשתה לשם נישואין, דינו כמשתה הנ"ל, ויש בו משום איסור עבודה זרה.

ד. וכשמזמנים לשם אדם חשוב, אפילו לאחר שנים עשר חודש, יש להם שמחה גדולה, **ודין המשתה, כמשתה שעושים לשם נישואין**, ויש בו משום איסור עבודה זרה. [ולא נתבאר אם הכוונה דווקא כשמפרשים שעושים זאת מחמת הנישואין או אף כשאינם מפרשים זאת].

קרטסים ויום שתפסה בו רומי מלכות

שני ימים טובים עושים הרומיים לזכר נצחונות גדולים, שעל ידם תפסו את המלכות.

יום איד אחד עושים, ביום שנצחו את קלפטרא מלכת אלכסנדריא, ותפסו ממנה את המלוכה, ויום איד זה נקרא אצלנו, "יום שתפסה בו רומי מלכות".

ויום איד שני הם עושים, ביום שנצחו את היוונים, ותפסו מהם את המלכות, ומלכו בכל העולם, ויום איד זה נקרא אצלנו "קרטסים"[1], "קרט" פרושו "תפיסה", ו"סים" פרושו שתים, ואם כן, "קרטסים" פירושו "תפיסה שניה".

ושני ימים אלו הם מימי אידיהם של הגויים, שלדעת התנא של המשנה [הראשונה] אין נושאים ונותנים עימהם שלושה ימים לפניהם.

תפיסת המלכות על ידי רומי מידי היוונים

שלושים ושנים קרבות נלחמו הרומאים עם היוונים, ולא יכלו להם, עד שעשו שותפות עם ישראל, והתנו עימהם כך, אי מינן מלכי [=אם ממנו יהיו המלכים], מנייכו הפרכי [=מכם יהיו האיפרכוסים[2]], ואי מנייכו מלכי, מינן הפרכי.

ולאחר מכן שלחו הרומאים ליוונים ואמרו להם כך, עד עתה נלחמנו בשדה הקרב, מעתה נלחם בדין ומשפט מי ראוי למשול.

שאלו הרומאים – מרגלית ואבן טובה, מי פחות חשובה, שתהא בסיס לחברתה. וענו

הוספות

[1] מתוך הסוגיה עם פירוש רש"י משמע, שזו היתה התפיסה השניה, שבראשונה תפסו רק מלכות קלפטרא, ובשניה נצחו את היוונים, ומלכו בכל העולם. וגריעב"ץ כתב בעניין תפיסת המלכות מידי קלפטרא, כך, 'זה מכוון עם קליאופטרא, שלקחה אנטוניאוס לאשה, מאז היתה ארץ מצרים משועבדת לרומיים, מה גם שאחר שנצחו אוגוסטוס לאנטוניאוס, והרג אותו ואת קליאופטרא, שנעשה כל ארץ מצרים הגדולה והרחבה חלק ממלכות רומי, מן אז והלאה מלך אוקטבינוס קיסר רומי, הרחיב מלכותו בכפה יותר מכל הקסרים שלפניו ושלאחריו', עד כאן לשון הגריעב"ץ, ויל"ע אם לפי דבריו, התפיסה השניה, שעל ידה מלכו בכל העולם, היא התפיסה מקלפטרא.

[2] מלך חשוב מאיפרכוס כמבואר במסכת שבועות דף ו' ע"ב.

להם – המרגלית.

חזרו ושאלו הרומאים – אבן טובה ואנך [=נופך] מי מהן פחות חשובה שתהא בסיס לחברתה. וענו להם – אבן טובה.

חזרו ושאלו הרומאים – אנך [=נופך] וספר תורה מי מהם פחות חשוב שיהיה בסיס לחברו. וענו להם – אנך.

אמרו הרומאים – אם כן, **מאחר שישראל עמנו, וספר תורה אצלנו, חשובים אנחנו מכם. וכך כפו את היוונים להיות תחתם.**

עשרים ושש שנים[1] **עמדו הרומאים בנאמנותם, להיות עם ישראל בשווה**, כמו שהתנו, כי למדו ממאמר עשו ליעקב, "נִסְעָה וְנֵלֵכָה וְאֵלְכָה לְנֶגְדֶּךָ", שיש ליעקב ועשו להיות שווים בגדולה זה כנגד זה.

אולם לאחר מכן השתעבדו בישראל, כי למדו ממאמר יעקב לעשו, "יַעֲבָר נָא אֲדֹנִי לִפְנֵי עַבְדּוֹ", שעשו הוא החשוב, שכן הוא הולך לפני יעקב, כדרך השר ההולך לפני עבדו.

שלושה דברים שאמר רבי ישמעאל ברבי יוסי [כשחלה] משום אביו

א. מאה ושמונים שנה קודם שנחרב הבית, פשטה [=שלטה] מלכות [רומי] הרשעה על ישראל. [חשבון זה יתבאר בעזה"י בדף ט'].

ב. שמונים שנה קודם שחרב הבית, גזרו טומאה על ארץ העמים, ועל כלי זכוכית. [עניין זה מבואר במסכת שבת].

ג. ארבעים שנה קודם שחרב הבית, גלתה סנהדרין, וישבה לה בחנות, [מקום בהר הבית וחנות שמו], כדי שלא יוכלו לדון דיני נפשות. [שראו שמתרבים הרוצחים, ואי אפשר לדונם, ואמרו מוטב שנגלה ממקומנו], ומכל מקום, יש מפרשים, שכשהיה צורך בדבר, היו חוזרים למקומם ודנים דין נפשות.

אין דנים דיני נפשות אלא בזמן שסנהדרין גדולה בלשכת הגזית

רש"י מפרש, שדין זה למד מהכתוב האמור בדיני נפשות, "**וְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ מִן הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר ה'**", המלמד, שאין לדון דיני נפשות, אלא כשיהיו הסנהדרין בלשכת הגזית.

ותוס' הקשו על כך שתי קושיות. (א) הכתוב הזה אינו מדבר אלא בעניין זקן ממרא, [ובא ללמד, שאין הזקן נחשב זקן ממרא, אלא כשהמרה על הוראת הסנהדרין, שהורו כשהיו בלשכת הגזית שהיא ה"מקום אשר יבחר ה'"], ואיך נלמד מכאן שכל דיני נפשות תלויים בהיות הסנהדרין בלשכת הגזית. (ב) בכתוב הזה נאמר, "הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר ה'", ואיך נלמד שהכוונה ללשכת הגזית, הלא לעניין אכילת קדשים קלים ומעשר שני, גם כן נאמר, "במקום אשר יבחר ה'", ושם הכוונה לכל העיר.

ותירצו ששני עניינים אלו נלמדים מסמיכות הכתובים בפרשת שופטים, שנאמר שם, "**שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ** ... **אֵצֶל**

הוספות

[1] חשבון זה יתבאר בעזה"י בדף ט'.

מִזְּבַח ה' אֱקֶיךָ", ללמד, (א) שהמקום האמור בשופטים [כפי שנאמר בעניין זקן ממרא], הוא סמוך למקום השכינה, "אֵצֶל מִזְבַּח ה' אֱקֶיךָ". (ב) שכל הדין הזה, שממנים שופטים בכל מקום, "שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ", תלוי בכך שיהיו הסנהדרין בלשכת הגזית, "אֵצֶל מִזְבַּח ה' אֱקֶיךָ".

רבי יהודה בן בבא מסר נפשו על הסמיכה

נאמר בעניין תשלומי כפל, שהם תשלומי קנס, "אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים [=דיינים מומחים] יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ" ומכאן יש ללמוד שאין דנים כל דיני קנסות אלא דיינים מומחים וסמוכים רב מרב.

ופעם אחת רצתה מלכות הרשעה לבטל דיני קנסות מישראל, על ידי שלא יהיו בישראל סמוכים, וגזרה, שכל הסומך יהרג, וכל הנסמך יהרג, ועיר שסומכים בה תחרב, ותחום [אלפים אמה סביבות העיר] שסומכים בו יעקר.

מה עשה רבי יהודה בן בבא, הלך וישב בין שני הרים גדולים, ובין שתי עיירות גדולות, בין שני תחומי שבת, בין אושא לשפרעם. וסמך שם חמשה זקנים, (א) רבי מאיר, (ב) ורבי יהודה, (ג) ורבי יוסי, (ד) ורבי שמעון, (ה) ורבי אלעזר בן שמוע, (ו) [ולדעת רב אויא] אף רבי נחמיה.

כיון שהכירו בהם אויבים, אמר להם, בני, רוצו. אמרו לו, רבי, ואתה מה תהא עליך. אמר להם, הריני מוטל לפניהם כאבן שאין לה הופכים.

אמרו, לא זזו משם [האויבים], עד שנעצו לגופו שלוש מאות לולניאות [=חניתות] של ברזל ועשאוהו לגופו ככברה.

ואמר על כך רב יהודה אמר רב, ברם זכור אותו האיש לטוב, ורבי יהודה בן בבא שמו, שאלמלא הוא בטלו דיני קנסות מישראל.

דף ט

מניין שטרות	מניין השנים לבניין בית שני וחורבנו		מניין שנות תוהו, תורה, ומשיח		מניין השנים לבריאת העולם	המניין / הארוע		
			2000 שנות תוהו	1	1	נברא אדם		
				1056	1056	נולד נח		
				1558	1558	נולד שם		
				1658	1658	נולד ארפכשד		
				1693	1693	נולד שלח		
				1723	1723	נולד עבר		
				1757	1757	נולד פלג		
				1787	1787	נולד רעו		
				1819	1819	נולד שרוג		
				1849	1849	נולד נחור		
				1878	1878	נולד תרח		
				1948	1948	נולד אברהם		
				2000	2000	אברהם בן 52 ואז נאמר "וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְחָרָן" ותרגומו 'ית נפשתא דשעבידו לאוריתא בחרן'. **ואלו הם סוף שנות תוהו.**		
			2000 שנות תורה	48	2048	נולד יצחק	60 שנה	
				108	2108	נולד יעקב	130 שנה	
				238	2238	ירד יעקב למצרים	210 שנה	
				448	2448	**יציאת מצרים ומתן תורה**	480 שנה	
				928	2928	נבנה בית ראשון	410 שנה	
				1338	3338	נחרב בית ראשון	70 שנה	
				1408	3408	סוף גלות בבל ובנית בית שני על ידי כורש מלך פרס[2]		34 שנה
				1441	3441	סוף מלכות פרס		
				1442	3442	תחילת מלכות יוון בעילם	6 שנים	180 שנה
1	שנת הבניין	41		1448	3448	תחילת מלכות יוון בכל העולם	174 שנה	
174		214		1621	3621	סוף מלכות יון		
175		215		1622	3622	תחילת מלכות בית חשמונאי [והיו מושלים יחד עם הרומאים בשווה]	26 שנה	103 שנה
201		241		1648	3648	תחילת שעבוד מלכות בית חשמונאי לרומאים	77 שנה	
277		317		1724	3724	סוף מלכות בית חשמונאי		
278		318		1725	3725	תחילת מלכות בית הורדוס [והיה משועבד לרומאים]	103 שנה	
380		420[3]		1828	3828	**סוף מלכות בית הורדוס וחרבן בית שני**		
381	שנת החורבן	421 לבניין ושנת 1 לחורבן		1829	3829	תחילת שנות החורבן		
552		172		2000	4000	סוף שנות תורה		
553		173	2000 שנות משיח	1	4001	תחילת ימי משיח		
780		400		228	4228	קץ הגאולה לדעת רבי חנינא		
783		403		231	4231	קץ הגאולה לדעת המתניתא		
2315		1935		1763	5763	שנת ה' אלפים תשס"ג בה יצא ה"בקיצור" על מסכת עבודה זרה במחזור הראשון		
2322		1942		1770	5770	שנת ה' אלפים תש"ע שיצא ה"בקיצור" פעם שניה		

הערות:
א. ששת אלפים שנים נגזר על העולם להתקיים. שני אלפים ראשונים נגזר עליו להיות תוהו בלא תורה. ושני אלפים תורה בלא ימות המשיח. ושני אלפים ימות המשיח, ובעונותינו שרבו יצאו משני אלפים אחרונים מה שיצאו, ומשיח לא בא.
ב. כורש מלך פרס בנה הבית, ונמשכה מלכות הפרסים אחר כך, עוד 34 שנה, עד שבטלה ותפסו יוונים את המלכות.
ג. לפירוש רש"י, כבר בשנה זו חרב הבית, [והיא היתה שנה ראשונה לשמיטה], אבל מאחר שחרב בסופה, אין מונים את שנות החורבן אלא מהשנה הבאה שהיא שנת 421 לבניין, [ואם כן השנה הראשונה למניין החורבן היתה שנה שניה לשמיטה]. אולם לפירוש רבינו תם לא חרב הבית אלא בשנת 421 לבניינו, ומכל מקום היא נחשבת כשנה ראשונה לחורבן, [והיא היתה שנה ראשונה לשמיטה]. ואף לפירוש רשב"ם, הבית חרב בשנת 421 לבניינו, [והיא היתה שנה ראשונה לשמיטה], אולם לפירושו, שנה זו עדיין נחשבת משנות הבניין, ורק שנת 422 לבניינו נחשבת שנה 1 משנות החורבן, [ופירושו אינו עולה בקנה אחד עם מקצת החשבונות המבוארים למעלה].

סופרי גיטין כותבים בגט את מניין השנים למלכות יון, משנה שהיתה מלכותם שלימה, 380 שנה לפני חורבן הבית.

ובברייתא שנה התנא, שיש למנות את השנים בכל דבר משנת חורבן הבית.

ואם כן ההפרש בין שני המניינים בפרט, [כלומר במספר הפחות ממאה], **הוא 20 שנה**, ששנת 20 לחורבן, [שיש בה פרט 20], היא שנת 400 לשטרות, [שיש בה פרט 0].

וסימן לדבר, "**זֶה לִּי עֶשְׂרִים שָׁנָה בְּבֵיתֶךָ**", [כלומר המניין התלוי בבית יש בו עשרים שנה עודפות].

-

אחרי שנת 4000 לבריאת העולם החלו 2000 שנות משיח, וזה היה אחר שנת 172 לחורבן, שהיא שנת **552 לשטרות**.

ואם כן ההפרש בין מניין ימי משיח למניין הסופר בפרט, [כלומר במספר הפחות ממאה], **הוא 48 שנה**, ששנת 48 לימות משיח, [שיש בה פרט 48], היא שנת 600 לשטרות, [שיש בה פרט 0].

וסימן לדבר "אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה עִיר".

-

ולעניין שנות החורבן, כשם שמניין החורבן עודף ב-20, כך מניין הסופר עודף ב-80, ולעניין שנות משיח, כשם שמניין שנות משיח עודף ב-48 שנה, כך מניין הסופר עודף ב-52 שנה, ומכל מקום, בשני ההפרשים הללו נתנו סימן לעודף על מניין הסופר, ולא לעודף מניין הסופר.

- יש מפרשים שהטעם לכך, כי אז יכול לתת סימן שהמניין הנוסף עודף על מניין סופרי השטרות, ספרא בצירא [=הסופר כותב התיבות בחסרון על פי המסורה] ותנא תוספאה [מלשון תוספת א"נ כשאומר בעל פה אומר את התיבה בשלימות בלא חסרון המקרא].

- ויש מפרשים שהטעם לכך, כי תמיד יש לתפוס את המניין המועט.

- ויש מפרשים שהטעם לכך, כי כשנקט את המניין הזה, מצא סימן למניין מהפסוקים הנ"ל.

הרוצה לדעת באיזו שנה בשבוע [=בשמיטה] הוא עומד

לדעת רבי יהודה [שרבינו ברוך בספר התרומה ורבינו יהודה בתוספותיו פסקו כמותו], **שנת היובל עולה לכאן ולכאן**, כלומר היא השנה הראשונה של היובל הבא, **ואם כן כל יובל הוא 49 שנה**, ואם כן לעולם כל שבע שנים יש שמיטה. **והרוצה לדעת באיזו שנה בשבוע הוא עומד, אם**

ידע מתי היה פעם שנת ראשונה לשמיטה, יחשב כמה שנים חלפו מאז, ויחסר את כל השביעיות השלמות, [וכדי לקצר דרכו, יוכל ישליך מכל 100 98, שהם 14 שביעיות שלמות, ויטול 2], **והמספר שישאר בידו**, אחר חיסור כל השביעיות השלמות, **הוא השנה שעומד בה בשבוע**.

ולדעת חכמים, שנת היובל אינה עולה לכאן ולכאן, ובכל יובל יש 50 שנה, ואם כן, לדעתם, הרוצה לדעת באיזו שנה בשבוע הוא עומד, עליו לדעת מתי היה פעם שנה ראשונה ליובל, ויחשב כמה שנים חלפו מאז, ויחסר את כל היובלות השלמים, ומה שישאר בידו פחות מחמישים, הוא השנה שעומד בה ביובל, וממילא ידע גם איזו שנה בשבוע הוא עומד.

ובגמרא כאן חשבו את החשבון הזה, [כדעת רבי יהודה], **משנה מסוימת שהיתה ראשונה לשמיטה, ונחלקו הראשונים מהי אותה שנת שמיטה**.

<u>א. שיטת רש"י</u>: השנה שממנה יש לחשב, היא **שנת 420 לבניין הבית**, שהיא **היתה שנה ראשונה לשמיטה**, [שכן, לפירושו, לדעת רבי יהודה, כשנבנה הבית, לא קידשו את הארץ לשמיטים ויובלות מיד, אלא מהשנה השביעית לבניין, שבה עלה עזרא, וקידש, ומאחר שהשנה השביעית היתה ראשונה לשמיטה, גם השנה 420 היתה ראשונה לשמיטה[1]], **ומאחר שלפירושו, מניין שנות החורבן מתחיל בשנת 421 לבניין, שהיא שנה שניה לשמיטה, הרוצה לחשב את שנת השמיטה לפי שנות החורבן, יוסיף שנה אחת על מניין שנות החורבן**, וידע כמה שנים עברו משנה ראשונה לשמיטה. [**ולפי זה, שנת ה' תש"ע**, שהיא שנת 1942 לחורבן, ושנת 1943 לתחילת שמיטה של החורבן, **היא שנה רביעית לשמיטה**, כי אחר שהוצאנו 1939 שהם 276 שביעיות נשאר בידנו 4].

<u>ב. שיטת רשב"ם</u>: השנה שממנה יש לחשב, היא **שנת 421 לבניין הבית**, שהיא **היתה שנה ראשונה לשמיטה**, [שכן, לפירושו לדעת רבי יהודה, מיד כשנבנה הבית, קידשו את הארץ לשמיטים ויובלות מיד, ומאחר שהשנה הראשונה לבניין היתה שנה ראשונה לשמיטה, גם השנה 421 היתה ראשונה לשמיטה[2]], ולפירושו אנו מונים את שנות החורבן משנת 422 לבניינו, שהיא שנה שניה לשמיטה, ולכן הרוצה לחשב את שנת השמיטה לפי שנות החורבן, יוסיף שנה אחת על מניין שנות החורבן, וידע כמה שנים עברו משנה ראשונה לשמיטה. [**ולפי זה, שנת ה' תש"ע**, שלפירושו היא שנת 1941 לחורבן, ושנת 1942 לשמיטה של החורבן, **היא שנה שלישית לשמיטה**, כי אחר שהוצאנו 1939 שהם 276 שביעיות נשאר בידנו 3].

ולשני הפירושים הללו הגמרא נתנה סימן לכך שהחשבון הוא כדעת רבי יהודה האומר שמכל מאה שנה יש לחשב שתי שנים, מהכתוב, "כִּי זֶה שְׁנָתַיִם הָרָעָב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ".

<u>ג. שיטת רבינו תם</u>: השנה שממנה יש לחשב,

הוספות

[1] מאחר ש-6 שנים ראשונות לא קדשו, שנת 420 היתה שנת 414 לשמיטה ראשונה, הוצא מהם 413, שהם 59 שביעיות, נותר בידך שנה אחת.

[2] 420 שנה הם 60 שביעיות ואם כן שנת 421 היא ראשונה לשמיטה.

היא **שנת 43 לבניין הבית**, ש**היתה שנה ראשונה לשמיטה**, [שכן לפירושו, לדעת רבי יהודה, מיד כשנבנה הבית היתה שנה ראשונה לשמיטה, ואם כן, שנת 43 לבניין, היא שנה ראשונה של שמיטה שביעית], והטעם שיש לחשב מאותה שנה, כי היא השמיטה הראשונה **אחר שהחל מניין השטרות בשנת 41 לבניין**, והיא היתה בשנת 3 לשטרות, **ויש לחשב את השנים על ידי מניין השטרות**, באחד מהאופנים הבאים, (א) **לפחות ממניין השטרות 2 שנים**, ואז החשבון הוא משנת 43 לבניין כנ"ל, (ב) **להוסיף על מניין השטרות 5 שנים**, ואז החשבון הוא משנת 36 לבניין, שהיא שנה ראשונה של שמיטה שישית, וסימן לדבר, "כִּי זֶה שְׁנָתַיִם הָרָעָב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ" [סימן לחיסור שתי שנים] "וְעוֹד חָמֵשׁ שָׁנִים" [סימן ליתור שתי שנים]. [**ולפי זה**, **שנת ה' תש"ע**, שהיא שנת 2322 לשטרות, היא שנה 2320 לתחילת שמיטה שביעית לבניין הבית, **והיא שנה שלישית לשמיטה**, כי אחר שהוצאנו 2317, שהם 331 שביעיות, נשאר בידנו 3][1].

זמן קץ הגאולה

מבואר בגמרא, שבהגיע קץ הגאולה, אם יאמר לך אדם, קח שדה שווה אלף דינרים בדינר אחד, לא תיקח ממנו, כי תקבץ להר הקודש, ולנחלת אבותיך, ולמה תפסיד הדינר.

לדעת רבי חנינא, זמן קץ הגאולה הוא אחר 400 שנה לחורבן הבית[2] [=**4228 לבריאת העולם**].

ולדעת הברייתא, זמן קץ הגאולה הוא אחר **4231 שנה לבריאת העולם** [=403 לחורבן הבית].

ומבואר בתוס', שזמן זה, הוא מה שאמר אליהו לרב יהודה, [כמבואר במס' סנהדרין], שלא יהיה העולם פחות מ-85 יובלות, ומסקנת הגמרא שם, שעד הזמן הזה לא תצפה לו, שודאי לא יבא קודם הזמן הזה, אבל לאחר הזמן הזה יש לחכות שיבוא, ולא שודאי יבוא באותו זמן.

דף י

שטר שכתוב בו זמן בלא לציין לאיזה מניין הוא

כשכתוב זמן בשטר, בלא לציין אם מניין

הוספות

[1] אם תדקדק בחשבון זה, תראה, שאין אנו נוהגים היום, לא כפירוש רש"י, ולא כפירוש רשב"ם ורבינו תם, שכן השמיטה האחרונה היתה, בשנת ה' תשס"ח, ואם כן שנת ה' תש"ע, היא שנה שניה לשמיטה, [ולפי מה שנתבאר, רבינו תם מפרש שהיא שנה שלישית לשמיטה, ורש"י מפרש שהיא שנה רביעית לשמיטה], וכבר עמדו בזה המפרשים. וראיתי ישוב לכך בדרישה, חו"מ סימן ס"ז ס"ק ט', שמניין שנות העולם שבגמרא, מתחיל משנות אדם הראשון, כמבואר בדברי רש"י בסוגיה, אולם המניין שאנו מונים לבריאת העולם, הוא משנת היצירה, [שלדעת האומרים שהעולם נברא בתשרי, לא היה בה אלא חמישה ימים ראשונים של הבריאה, שיום ראשון לבריאה היה בכ"ה באלול, ולדעת האומרים בניסן נברא העולם היה בה חצי שנה, אבל הכל מודים, ששנות אדם נמנו מתשרי שאחרי כן], ואם כן, המניין שלנו מתחיל שנה אחת קודם למניין המבואר בגמרא, ומה שאנו קוראים שנת ה' תש"ע, יקרא בגמרא ה' תשס"ט, ואם כן, אנו נוהגים כפי חשבון רבינו תם, ושנת ה' תש"ע לחשבון הגמרא, שהיא שנה שלישית לשמיטה לפירוש רבינו תם, תחל רק בשנת ה' תשע"א לחשבוננו.

[2] כתב הג"מ גדליה ליפשיץ ז"ל: ובאמת היה אז עת רצון, ועבר בעוונותינו הרבים, דכמה עיתים יש, בזמנים חלוקים, עד עת אחרון הנודע לה'.

זה הוא לבריאת העולם, **או לשנות משיח**, **או לחורבן הבית**, **או לשטרות** [=למלכות יון], [כגון שנכתב "בשנת 500", ותו לא], אם ידוע באיזו שנה נכתב השטר, [כגון שידוע שנכתב בשנה זו], **ואחד המניינים מתאים לאותה שנה**, [כגון ששנה זו היא שנת 500 לשטרות], **בידוע שהזמן הכתוב בשטר**, **הוא לאותו מניין**, [כלומר למניין שטרות], ונכתב בשטר הזמן של הכתיבה.

כי אין לומר שנכתב בשטר זמן מוקדם, וכוונת הסופר לשנת 500 לבריאת העולם, כי שטר מוקדם פסול הוא, ואין לתלות שטר בפסלות.

וכמו כן אין לומר שנכתב בשטר זמן מאוחר, וכוונת הסופר לשנת 500 לחורבן, כי המאחר את שטרו מפסיד שעבוד השנים עד הזמן הכתוב בשטר, ואין אדם רגיל להפסיד עצמו.

וכשהזמן הכתוב בשטר, **אינו מתאים לשום מניין**, **בידוע שהשטר מאוחר**, **והזמן הכתוב בשטר**, **הוא למניין הקרוב ביותר להבא**, [כגון, אם נכתב בשטר "שנת 504", ועתה היא שנת 500 לשטרות, בידוע שהזמן שבשטר הוא למניין שטרות, והשטר מאוחר ב-4 שנים].

כי אין לתלות את הזמן שבשטר, לא במניין שלפיו השטר מוקדם ופסול. ולא במניין שלפיו הזמן מאוחר הרבה. אלא בזה שלפיו האיחור הוא הקטן ביותר.

אולם יש יוצא מכלל זה, **והוא**, **כשנמצא שטר שזמנו מאוחר בשש שנים למניין שטרות**, [כגון שנודע שבשנת 500 לשטרות, נכתב שטר, שכתוב בו "בשנת 506"], **בזה אין אומרים שהשטר מאוחר** בשש שנים, אלא שנכתב בו זמן הכתיבה, והסופר שכתב את הזמן, לא מנה לתחילת מלכות יון בכל העולם, אלא לתחילת מלכותם בעילם, שהיתה שש שנים מוקדם יותר, ואם כן שנת 500 לחשבוננו, היא שנת 506 לחשבונו, ואין זה שטר מוקדם, אלא שטר שכתוב בו זמנו.

ציון האלפים והמניין בזמן

כשכותבים את הזמן בשטר, אין צריך לפרט את הסכום של האלפים, וכמו כן, אין צריך לפרט לאיזה מניין מונים, כי ידוע שהזמן הוא למניין שהכל מונים, [ולכן כהיום, כשהכל מונים לבריאת העולם, בשנת 5770 [=ה' תש"ע] לבריאת העולם, די לכתוב 670 [=תשס"ג] לפרט, ותו לא, ורבינו תם הכשיר אף בלא המאות כגון שכתב "בשנת ע" ותו לא].

ובזמן חז"ל, בגולה אין מונים אלא למלכות יון בלבד.

שנות המלכים

כשמונים את הזמן לשנות **מלכי ישראל**, בהגיע **ניסן** מונים שנה נוספת.

וכשמונים את הזמן לשנות **מלכי הגוים**, בהגיע **תשרי** מונים שנה נוספת.

שני דברים מהנבואה האמורה על אדום [=רומי]

"**הִנֵּה קָטֹן נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם**" – שלא יהיו מושיבים מלך בן מלך[1]. וכל זה בדרך כלל אבל כשהמלך מבקש מהשרים שיעמידו את בנו תחתיו ומתרצים לו יש להם מלך בן מלך.

"**בָּזוּי אַתָּה מְאֹד**" – שאין להם, לא כתב, ולא לשון. רש"י מפרש שכתב ולשון של רומיים מאומה אחרת באה להם. ויש גורסים שיהודים בשם יוחנן פאולוס פיטרוס תקנו להם כל ספרי טעותם [=כתב], ואת לשון לטין שמדברים בו הגלחים [=לשון], והיהודים הללו לטובת ישראל עשו זאת, כי ראו את ישראל בצער מתרמיתי ישו, ולכן עשו עצמם כאילו הם עמו בקדישות, וצוו על תלמידיו כל זאת, כדי שיהיו שונים מישראל, ולא יחשבו כעם אחד. ור"י מפרש שאין להם לשון חשוב שמלכים משתמשים בו.

יום גינוסיא

ביום שהרומיים **מעמידים בו מלך**, וכן ביום שמעמידים בו מלך **בן מלך** [על ידי שאלה כנ"ל], קובעים בו יום טוב [לכל שנה ושנה], הנקרא "גינוסיא", וימים אלו הם מימי אידיהם, שלדעת תנא קמא אסור לשאת ולתת עימהם שלושה ימים לפני כן.

מעשים שהובאו בסוגיה בעניין אנטונינוס

אמר אנטונינוס לרבי – **רצוני** בשני הדברים הבאים. **(א) שימלוך בני אסוירוס תחתיי** [=אחרי]. **(ב) שתעשה טבריה קלניא** [=בת חורין ממס לעולם]. אולם אם אבקש מהשרים, יעשו רק דבר אחד.

ענה לו רבי ברמז – על ידי שהביא שני אנשים, והרכיב אחד על חבירו, ונתן יונה ביד העליון, ואמר לתחתון, אמור לעליון שיפריח את היונה מידו. [כלומר הרכב את בנך עליהם, ותהא טבריה מסורה בידו, ואמור לבנך שישחרר את טבריה מהמס].

אמר אנטונינוס לרבי – **חשובי רומי מצערים אותי**.

ענה לו רבי ברמז – על ידי שהכניסו לגינה, ובכל יום עקר צנון מהערוגה, [כלומר הרוג מהם אחד אחד, ולא תתגרה בכולם יחד].

והטעם שלא ענה רבי בפירוש, כי חשש שמא ישמעו חשובי רומי, שהוא נותן לו עצה על כך, ויצערו את רבי, ומהטעם הזה, אפילו בלחש לא ענה, "כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת הַקּוֹל"[2].

הוספות

[1] כתוב בספר "משך חכמה", על הכתוב, "וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱדוֹם לֹא תַעֲבֹר בִּי פֶּן בַּחֶרֶב אֵצֵא לִקְרָאתֶךָּ", (במדבר כ' י"ח): לא כתב מלך אדום, כמו בסיחון, משום שהיה להן בית מועצת העם (פרלאמנט), ואמרו במסכת עו"ג "הִנֵּה קָטֹן נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם", שאין להן מלך בן מלך, ובמקום שאין המלכות ירושה, עיקר כדעת העם, לכן כתוב, "ויאמר אדום", "וימאן אדום", אבל בסיחון, שהיה ירושה לבנו, וכמו דכתיב בדברים (ב, לג) "ונך אותו ואת בנו", יעו"ש, לכן כתוב, "ולא נתן סיחון" (לקמן כ"א כ"ג), "ולא אבה סיחון (דברים ב' ל).

[2] לכאורה טעם זה טוב רק לעניין האמור לעיל, שציערו חשובי רומי את אנטונינוס, וענה ברמז שמא יצערו את רבי. אולם לא נתבאר מדוע אמר רבי גם את שאר הדברים ברמז, ושמא, כשניתן להבין את התשובה ברמז אחד, אין לחוש אם יענה ברמז,

גירא בתו של אנטונינוס זנתה. **שלח אנטונינוס** לרבי עשב ששמו "**גרגירא**" [אורה]. רש"י פירש "גר" מלשון גרירה, ושלח לו "גרגירא", לרמוז לו, שנגרר לבה של גירא אחר הזנות. ור"ח פירש "גר", לשון ניאוף, כמו שתרגם הירושלמי[1], "הַנֹּאֵף וְהַנֹּאָפֶת" "גיירא וגיירתא", ושלח "גרגירא" לרמוז לו שנאפה גירה.

שלח לו **רבי** עשב ששמו "**כוסברתא**". רש"י פירש ששלח כן, לרמוז לו כוס [=שחוט] ברתא [=בת], כלומר שישחט את בתו על חטאה. ותוס' פירשו ששלח כן לרמוז לו, כוס [=כסה] ברתא [=בת], כלומר שיכסה על חטאה.

ומכל מקום, לכל הפירושים, **אנטונינוס** הבין, שרבי רמז לו להרוג את בתו, ולכן **שלח** לרבי עשב ששמו "**כרתי**", כלומר נתת לי עצה שיכרת זרעי, ואיני חפץ בזה.

ושלח לו **רבי** עשב ששמו "**חסא**", כלומר חוס עליה והעלם חטאה.

בכל יום היה אנטונינוס שולח לרבי חתיכות זהב בשקים של עור, ומניח חיטים בפי השקים, כדי שלא יכירו שיש בהם זהב, ואומר לעבדיו, הוליכו חיטים לרבי.

אמר לו רבי – איני צריך לכך, כי יש לי הרבה.

אמר לו אנטונינוס – בניך העומדים אחריך, יוציאו הוצאות למלכי רומי העומדים אחרי, ויתנו להם את הממון הזה.

היתה מערה עולה מביתו של אנטונינוס [שהיה לו בארץ ישראל] **לביתו של רבי**, שהיה הולך בה ללמוד תורה מרבי.

בכל יום היה מוליך עמו שני עבדים בדרכו במערה, ואחר כך היה הורג אותם, כדי שלא יגלו את הדבר. אחד היה הורג על פתח המערה שלצד בית רבי, ואחד היה הורג על פתח המערה שלצד ביתו. [יש מפרשים שהיה מותר לו להורגם, כי אם היו מגלים את הדבר לשרים, היו גורמים להרגו, והבא להורגך השכם להורגו. ויש מפרשים שהיה בורר לו עבדים שהם מינים, שדינם "מורידין ולא מעלים", ולכן היה מותר לו להורגם].

והזהיר אנטונינוס את רבי – בזמן שאבוא אליך, לא ימצא איש עמך, [כדי שלא יודע הדבר].

יום אחד מצאו אנטונינוס לרבי חנינא בר חמא שהיה יושב אצל רבי. אמר אנטונינוס – וכי לא אמרתי לך, שבזמן שאבוא לא ימצא איש עמך.

ענה לו רבי – אין זה בן אדם [אלא מלאך].

אמר לו אנטונינוס – (אם כן) יאמר לעבד הישן בשער שיקום ויבוא.

הלך רבי חנינא בר חמא, ומצאו לעבד שהיה הרוג, ולא רצה לבוא ולומר שמצאו

הוספות

אבל בזה שענה לו על ידי שהכניסו כמה פעמים לגינה, ולא יכול להבין נכון רק אחר כמה ימים, יש לתת טעם, מדוע לא ענה לו מיד.

[1] התוס' כתבו שכן הוא בתרגום ירושלמי. וכן הוא לפנינו בתרגום יונתן.

הרוג, כי אין משיבים על הקלקלה, ולא רצה להניחו וללכת, כי יש בכך זלזול במלכות, שלא לעשות את השליחות, מה עשה, התפלל עליו והחייהו ושלחו.

אמר אנטונינוס לרבי – יודע אני, שהקטן שבכם מחיה מתים, ומכל מקום, בזמן שאני בא, לא ימצא איש עמך.

בכל יום אנטונינוס היה משמש את רבי בסעודה, מאכילו, ומשקהו. וכאשר רצה רבי לעלות למיטתו, היה אנטונינוס גוחן לפני המיטה, ואומר לרבי, שיעלה עליו למטה.

אמר לו רבי – אין דרך ארץ לזלזל במלך כל כך.

אמר אנטונינוס – מי ישימני מצע תחתיך לעולם הבא.

אמרו במדרש, **חלב מטמא, חלב מטהר**, שכשנולד רבי, גזרו שלא למול, ואביו ואמו מלוהו. שלח קיסר, והביאו לרבי ואמו לפניו, והחליפתו אמו באנטונינוס, והניקתו, עד שהביאתו לפני קיסר, ומצאוהו ערל, ופטרום לשלום, ואמר אותו הגמון, אני ראיתי שמלו את זה, אלא הקדוש ברוך הוא עושה להם נסים בכל עת, ובטלו הגזרה.

ויש דעה בירושלמי, שלסוף למד אנטונינוס תורה, ונתגייר, ומל עצמו[1].

זרע עשו בעולם הבא

נאמר "**וְלֹא יִהְיֶה שָׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו**", ללמד, שכל זרע עשו **העושים כמעשי עשו** הרעים, לא יהיה להם חלק לעולם הבא. אבל מי שאינם מתנהגים כן, יתכן שיהיה להם חלק לעולם הבא.

ונאמר "**שָׁמָּה** [**בגיהנם**] **אֱדוֹם** מְלָכֶיהָ וְכָל נְשִׂיאֶיהָ" ללמד שמלכי אדום [=רומי] וכל שריה מקומם בגיהנם ודרשו את הכתוב כך:

"**מְלָכֶיהָ**" [יהיו בגיהנם] – **אבל לא כל מלכיה**. פרט לאנטונינוס בן אסוירוס שהיה ממלכי רומי ובא לעולם הבא.

"**וְכָל נְשִׂיאֶיהָ**[2]" [יהיו בגיהנם] – **אבל לא כל שריה**. פרט לקטיעה בר שלום שהיה משרי רומי ומזומן לחיי העולם הבא.

מעשה קטיעה בר שלום

קיסר אחד שהיה שונא את היהודים אמר לחשובים שבמלכותו – מי שעלה לו נימא [=בשר מת] ברגלו, יקטענה ויחיה, או יניחנה ויצטער, [כלומר שונא אני את היהודים, האם אהרגם ואשמח, או אניחם

הוספות

[1] אולם בסוגיה זו משמע קצת שלא נתגייר, כי אם נתגייר, מדוע הסתפק אם הוא בא לחיי העולם הבא.

[2] אומר ר"י, שנשיא הוא הישיש המפורש בספר יוסיפון, שנשבעו רומיים שלא להמליך עליהם עוד מלך, בשביל אחד שלקח אשה אחת בחזקה, אלא שהיו ממנים ישיש אחד, ולו שלש מאות יועצים. ולסוף כמה שנים מלך עליהם בחזקה, אחד ששמו "קיסר", ועל שמו נקראו כל המלכים שלאחריו בשם קיסר. והטעם שנקרא בשם "קיסר", שמתה אמו בלדתה, ונבקעת בטנה, ומצאוהו חי, ונקרא "קיסר", כי קיסר בלשון רומי הוא לשון כרות בעברית.

ואצטער].

אמרו לו – יקטענה ויחיה, [כלומר תהרגם].

אמר להם קטיעה בר שלום – להרוג את כולם לא תוכל שנאמר "כִּי כְּאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם פֵּרַשְׂתִּי אֶתְכֶם", ללמד שכשם שאי אפשר לעולם להתקיים בלא רוחות, כך אי אפשר לעולם להתקיים בלא ישראל. ואם תבוא להרוג מקצתם יאמרו עליך שאתה מלכותא קטיעה כלומר מלכות חלשה שאינך יכול לעשות חפצך.

אמר לו הקיסר – דבריך טובים אולם כל המנצח את המלך בדבריו, מאחר שבייש בכך את המלך, דינו להיות מושלך לבית מלא עפר [=קבר] ולכן דינך למות.

כאשר תפסוהו והוליכוהו אמרה לו מטרוניתא [רומית] אחת – אוי לה לספינה ההולכת בלא מכס כלומר אוי לך הואיל ואתה נהרג על ישראל שלא תיטול שכר עימהם מאחר שאינך מהול.

נפל על ראש עורלתו וחתכה ואמר – נתתי מכס אחלוף ואעבור.

כאשר השליכו אותו אמר – כל נכסי נתונים לרבי עקיבא וחבריו.

יצא רבי עקיבא ודרש – נאמר בעניין לחם הפנים, "וְהָיָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו", ללמד, שאהרן נוטל כנגד כל הבנים, כלומר מחצה לאהרן, ומחצה לבניו, וכמו כן, מאחר שהזכיר קטיעה את רבי עקיבא בפני עצמו, ואת כל חבריו יחד, רבי עקיבא נוטל כנגד כל חבריו.

יצתה בת קול ואמרה, קטיעה בר שלום מזומן לחיי העולם הבא.

בכה רבי ואמר – יש קונה עולמו בשעה אחת, ויש קונה עולמו בכמה שנים.

-

אנטונינוס שימש את רבי [כפי שנתבאר לעיל] **וכאשר מת אנטונינוס אמר רבי** – "**נתפרדה החבילה**" [=נתפרדה אהבתנו שנקשרה נפש בנפש][1].

אדרכן [שר גוי] שימש את רב וכאשר מת אדרכן, אמר רב – "נתפרדה החבילה".

דף יא

אונקלוס בר קלונימוס התגייר

כשהתגייר אונקלוס בר קלונימוס, שלח קיסר רומי גדוד רומאים אחריו להביאו[2], אולם אונקלוס משך את ליבם אל הדת, על ידי הכתובים. ונתגיירו כולם.

שוב שלח הקיסר גדוד אחר של רומאים, והזהירם שלא יאמרו לו דבר.

אולם כשנטלוהו, והלכו, אמר להם –

הוספות

[1] כתב הגר"מ גדליה ליפשיץ ז"ל: מכאן סמך למנהג העולם, דכשמת אחד מחברים, לומר למת, שמעתה נסתלק חברותה שלהם ממנו.

[2] יתכן ששלח אחריו, כי היה מקורב למלכות, כמבואר במסכת גיטין דף נ"ו, שהיה אונקלוס בר קלוניקוס בן אחותו של טיטוס.

[אומר לכם דברים בעלמא], נפיורא נוטל ומחזיק את האבוקה לפני פפיורא [=אפיפיור], ופפיורא מחזיק לפני הדוכס, והדוכס להגמון, וההגמון למלך, שכן כל אחר מחזיק את האבוקה למכובד ממנו, האם מלך יחזיק נר בפני הדיוט. אמרו לו – לא.

אמר להם – הקדוש ברוך הוא החזיק אבוקה לפני ישראל שנאמר "וַה' הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם בְּעַמּוּד עָנָן לַנְחֹתָם הַדֶּרֶךְ וְלַיְלָה בְּעַמּוּד אֵשׁ לְהָאִיר לָהֶם לָלֶכֶת יוֹמָם וָלָיְלָה". ונתגיירו כולם.

שוב שלח הקיסר גדוד אחר של רומאים והזהירם שלא ידברו בפניו דבר.

כאשר נטלוהו והלכו, ראה מזוזה המונחת על הפתח, הניח עליה ידו ושאל אותם – מה זאת. ואמרו לו – אמור אתה.

אמר להם – מנהגו של עולם, מלך בשר ודם יושב מבפנים, ועבדיו משמרים אותו מבחוץ, ואילו הקדוש ברוך הוא, עבדיו מבפנים, והוא משמרם מבחוץ, שנאמר, "ה' יִשְׁמָר צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם". והתגיירו.

ושוב לא שלח גדוד נוסף להביאו.

"וַיֹּאמֶר ה' לָהּ שְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנֵךְ"

אמר רב יהודה אמר רב: אל תקרי גוים, אלא גאים, **זה אנטונינוס** [שבא מעשו], **ורבי** [שבא מיעקב], **שהיו** בעושר גדול, ומרבים על שולחנם מאד, [ואף שרבי עצמו לא נהנה מהעולם הזה אפילו באצבע קטנה, מכל מקום אוכלי שולחנו היו רבים], ולכן **לא פסקו מעל שולחנם, בין בימות החמה ובין בימות הגשמים**, שלושה דברים המסייעים להרבות בסעודה. ואלו הן:

(א) **צנון**. המחתך את המאכל, [יש מפרשים שיש עונה בשנה שהשורש יפה, ויש עונה בשנה שהעלים יפים, ובכל פעם היה עולה על שלחנם החלק היפה. ויש מפרשים שהשורש יפה בכל זמן, והעלים טובים רק בימות החמה].

(ב) **חזרת**. המהפכת את המאכל שיתעכל יפה.

(ג) **קישואים** קטנים. המרחיבים בני מעיים.

יום הלידה

ביום הלידה של מלכי הרומים, וכן ביום לידת בניהם, עושים אותם ימים טובים בכל שנה ומקריבים בו זבחים, וימים אלו הם מימי אידיהם, שלדעת תנא קמא אסור לשאת ולתת עימהם שלושה ימים לפני כן.

"וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ"

<u>שיטה א' בתוס'</u>.

הכתוב הזה לא בא לאסור את ישראל, אלא בחוקות הגוים שהוא מחמת עבודה זרה.

ואף בחוק שהוא לשם עבודה זרה, כשיש ללמוד לעשות כן מהכתובים, נחלקו חכמים, האם הדבר אסור או לא:

לדעת רבי מאיר – מאחר שאין אנו לומדים את

הדבר הזה מהגוים, אלא מהכתוב בתורה, אין בזה איסור, [ולכן אנו הורגים בסייף כמו הגויים, ושורפים על המלכים כמו הגוים, שיש ללמוד דברים אלו מהכתובים, הרג מהכתוב "לְפִי חָרֶב", ושריפה על המלכים מהכתוב האמור לצדקיה, "בְּשָׂלוֹם תָּמוּת וּכְמִשְׂרְפוֹת[1] אֲבוֹתֶיךָ הַמְּלָכִים הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֶיךָ כֵּן יִשְׂרְפוּ לָךְ"].

ולדעת רבי יהודה – אף על פי שניתן ללמוד דברים אלו מהתורה, מאחר שעשאום הגוים חוק לעבודה זרה, הם אסורים הם לנו, כשם שמצינו שמצבה היתה אהובה בימי האבות, ומשעה שעשאוה הגוים חוק לעבודה זרה, נאסרה לנו. [ולכן אין להרוג בסייף כמו שהגויים הורגים אלא באופן שונה. אבל מותר לשרוף על המלכים, כי אין זה מחוקות הגוים לעבודה זרה, שאף הם אינם שורפים כחוק לעבודה זרה, אלא לכבוד בעלמא].

<u>שיטת ר"י</u>.

הכתוב הנ"ל בא לאסור את ישראל בשני מיני חוקות הגוים. (א) בחוק שהוא לשם עבודה זרה. (ב) בחוק שחקקו להיות להם דרך ארץ בעלמא.

ויש חילוק בין שני הדברים הללו.

חוק שחקקו לעבודה זרה, אסור לישראל אפילו אם יש ללמוד לעשותו מהכתובים. [ולכן, מצבה שהיא חוק לעבודה זרה, אסורה לנו, אף על פי שהאבות עשו מצבה].

וחוק שחוקקו לשם נימוסיהם, אינו אסור לישראל, אלא כשרוצים לעשותו כמו הגויים, אבל **כשיש ללומדו מהתורה**, מותר לישראל לעשותו, כי אין למדים מהגוים אלא מהתורה.

[ולכן שורפים על המלכים, שכן יש ללמוד זאת מהכתובים, והגוים לא עשו זאת חוק לעבודה זרה].

ולא נחלקו חכמים בכללים אלו כלל, ומה שנחלקו לעניין מיתת סייף, טעם אחר יש בדבר:

לדעת רבי מאיר – יש ללמוד מהכתובים מיתת סייף כדרך שהגוים עושים, ואם כן, מאחר שאינו חוק להם לעבודה זרה, מותר להרוג כמותם.

ולדעת רבי יהודה – אין ללמוד מהכתובים מיתת סייף כדרך שהגוים עושים, ואם כן, מאחר שהם עושים באופן מסוים, אין לעשות באותו אופן אלא באופן אחר.

יום המיתה

ביום מיתת מלכי הגוים, הם עובדים לעבודת כוכבים, והרי זה כיום אידם, וכן עושים יום איד משנה לשנה כל ימי בנו. והוא מהימים החשובים של אידיהן, שלדעת תנא קמא, אסורים במשא ומתן עימהם שלושה ימים קודם לכן.

לדעת רבי מאיר – לעולם יום מיתת המלכים נחשבת כיום אידם.

ולדעת חכמים – מלך ששרפו עליו את כלי תשמישו ביום מותו, יום מותו נחשב כיום אידם, [וכן בכל שנה ושנה]. ומלך שלא שרפו עליו את כלי תשמישו ביום מותו, יום מותו אינו נחשב כיום אידם.

הוספות

[1] בגמרא הגרסא היא "ובמשרפות".

שורפים על המלכים ועל הנשיאים

כבוד המלך [והנשיא] שלא ישתמשו אחרים בכליהם, ולכן כשהם מתים, כבוד הוא להם, שישרפו את כל כלי תשמישם, [כגון מטותיהם ושאר דברים המיוחדים להם], להורות שלא יהנו מהם אחרים. ומעשה שמת רבן גמליאל ושרף עליו אונקלוס הגר כלים בשווי שבעים מנה צורי. [ואין בזה משום איסור "לא תַשְׂחִית", כי דבר זה כבודו של המלך והנשיא, וכל הוצאה שווה כדי לכבד בה את המלך, ובכלל זה שריפת כליו].

וכן מעקרים את הבהמות שהשתמש בהם, [כלומר חותך ועוקר פרסות רגלי הבהמה], כגון סוס שרכב עליו, ועגלה שמשכה בקרונו, [ואין בזה משום צער בעלי חיים, כי כבוד מלך שהוא כבוד כל ישראל, דוחה צער בעלי חיים].

- רש"י מפרש, שאין היתר לעקר את הבהמות, אלא באופן שלא יהיו טריפות, כלומר מן הארכובה (=ברך) ולמטה, אבל עיקור שעושה אותם טריפות, כלומר מן הארכובה ולמעלה, אסור, כי אסור לגרום לבהמה שתהיה טריפה.

- ותוס' מפרשים, שבכל אופן הדבר מותר, שלא מצאנו איסור להטריף בהמה, [אלא בקדשים], וכאן אמרו רק שלעניין היתר הבהמה, אם היא טריפה, אסורה באכילה ומותרת רק בהנאה, ואם אינה טריפה, מותרת אף באכילה, ואין לאוסרה לכל משום כבוד המלך, שלא יהנו מבהמתו.

ימי איד שאינם אסורים אלא אותו היום [ואותו האיש בלבד]

יש ימי איד לרומיים, שאין להם זמן קבוע לרבים, אלא כל אחד ביומו הראוי לו הוא יום אידו, שמקריב בו לעבודה זרה, ולאותו אדם אותו יום נחשב כיום אידו, שאסור לשאת ולתת עמו, אבל אינו אסור אלא אותו היום, ואותו האיש בלבד, [אבל בימים שלפניו, מותר לשאת ולתת אפילו עם אותו האיש, ועם שאר אנשים מותר לשאת ולתת אפילו באותו היום]. ואלו המבוארים בסוגיה.

א-ב. יום תגלחת זקנו והנחת בלוריתו ויום העברת בלוריתו.

רגילים היו בכל פעם שמסתפרים [ראשם וזקנם], להניח בלורית מאחור, ואין מגלחים את הבלורית אלא פעם בשנה.

ובכל פעם שמגלחים ראשם וזקנם, ומניחים את הבלורית, הוא יום אידם.

וכן בכל שנה ביום שמגלחים את הבלורית, הוא יום אידם. [לפירוש רש"י ביום שהיו מגלחים את הבלורית, לא היו מגלחים את הזקן. ולפירוש התוס', גם ביום שהיו מגלחים את הבלורית היו מגלחים את הזקן].

ג. יום שעלה בו מהים.

ד. יום שיצא מבית האסורים.

ה. יום שעשה בו משתה לבנו.

יום איד ברומי שעושים אחת לשבעים שנה

אמר רב יהודה אמר שמואל: עוד יום איד אחר יש להם ברומי, [שאינו שנוי במשנה].

אחת לשבעים שנה, מביאים אדם שלם,

[כנגד עשו], ומרכיבים אותו על אדם חיגר, [כנגד יעקב, שהיה צולע על ירכו, להורות שעשו שולט על יעקב], ומלבישים את העליון בגדי אדם הראשון, [הם בגדי חמודות שהיו לעשו], ומניחים לו בראשו את עור הקרקפת של רבי ישמעאל כהן גדול, [שהיה מהרוגי מלכות, והפשיטו את עורו, לחמדת בת קיסר, וחנטה אותו באפרסמון, שיהיה מקויים ולא ישתנה, ועדיין הוא מונח בגנזי רומי], ותולים בצווארו אבן פז, [אבן יקרה מאוד, שאינה מצויה בעולם], ומשקלה 200 זוז, ומחפים את השווקים באינך [=נופך].

ומכריזים לפניו:

סך [=חשבון] קירי [=הקצין א"נ האדון], פלסתר [=שקר. רש"י מפרש שכוונתם לומר שהחשבון של יעקב הקצין, שקרא לבניו לומר להם מתי קץ הימין, שקר הוא. ותוס' מפרשים שכוונתם לומר שהברכות שנתן יצחק האדון (שהוא זקנם) שקר הם שכן אין יעקב נוטל את הברכות הללו].

אחוה דמרנא זייפנא [=(יעקב) אחי (עשו) אדוננו הזייפן. כוונתם לומר, שיעקב אחי עשו הוא זייפן, ומכנים אותו כן, על שם שרימה את עשו, ליטול את הברכות להיות גביר לאחיו. אולם פיהם הכשילם, שכן משמעות דבריהם, שיעקב הוא אחי אדונם הזייפן, כלומר עשו הוא הזייפן].

דחמי [=הרואה בשמחה זו עכשיו], חמי [=רואה], ודלא חמי [=ומי שאינו רואה עכשיו], לא חמי [=לא יראה עוד, כי עד שבעים שנה אינה נעשית].

מאי אהני לרמאה ברמאותיה [=מה הועיל הרמאי ברמאותו], ולזייפנא בזייפנותיה [=ומה הועיל הזייפן בזיופו. כלומר לא הצליח יעקב בכך שרימה את עשו ולקח את הברכות].

ומסיימים את דבריהם כך – ווי לדין כד יקום דין [=או לזה כשיקום זה, כלומר אוי לעשו כשיקום יעקב].

ימי איד נוספים

כל ימי האיד שנתבארו עד כאן, הם ימי אידם של הרומאים, אולם לעמים אחרים יש ימי איד אחרים, ומקצתם נזכרו כאן בגמרא:

לפרסים – (א) מוטרדי (ב) טורייסקי (ג) מוהרנקי (ד) מוהרין.

לבבלים – (א) מוהרנקי (ב) אקניתי' (ג) בחנוני (ד) עשר באדר.

ויש מקומות שכל ימות השנה מקריבים בהם לעבודה זרה, וכל השנה הוא יום אידם:

חמשה בתי עבודת כוכבים **קבועים** – (א) בית בל בבבל. (ב) בית נבו בכורסי. (ג) תורעתא שבמפג. (ד) צריפא שבאשקלון. (ה) נשרא שבערביא.

ואחר כך נוספו – (א) יריד, [ללשון ראשון היה בעין בכי. וללשון שני היה בעכו]. (ב) נדבכה או נתברא, [ללשון ראשון היה בעכו. וללשון שני היה בעין בכי].

אמר שמואל: **בגולה אינו**

אסור אלא יום אידם בלבד

- יש מפרשים משום שאי אפשר שלא

לשאת לתת עימהם, כי ביניהם אנו יושבים, ופרנסתנו מהם.

- ויש מפרשים משום שאנו יראים מהם.

- ויש מפרשים משום שאינם עובדים עבודה זרה אלא מחמת מנהג אבותיהם, אבל אינם אדוקים בה, ולכן אינם נחשבים כעובדי עבודה זרה. [*רש"י בדף ז'*].

חגא דטייעי

יש יום אחד בשנה, שמתקבצים בו כל סוחרי העיר לאכול ולשתות ולחוג לשם עבודת כוכבים פלונית, ונקרא "חגא דטייעי" [=חג הסוחרים].

ולדעת רב יהודה, יום זה **אינו נחשב כלל כיום אידם**, ולכן התיר למכור להם ביום זה יין וחיטים.

והטעם לכך, כי יום זה אינו קבוע להם, כלומר אינם חוששים אם יתבטל לפעמים, וכל חג שאינו חוששים לביטולו, אינו נחשב יום איד שלהם.

מפני כמה סיבות, לא עלה בידי לכתוב את העניינים הבאים כפי הרגילות, ולכן נעתקו לכאן, הדברים הכתובים מכאן ועד דף טו, ממהדורה קמא, שנכתבה לפני כמה שנים, ולא עברה הגהה מטעויות.

עיר שיש לה יום איד לעבודה זרה אינו אסור במשא ומתן ושאר דברים אלא עם יושביה אבל מותר לשאת ולתת עם היושבים חוצה לה שאינם נמשכים אחריה שכן המנהג כל אחד עובד את שלו.

דף יב

שפיתת קדירה היא, כשמניחים קדרה אצל האור [=האש] על גבי כירה, כמו שנאמר, "שְׂפֹת הַסִּיר שְׂפֹת וְגַם יְצֹק בּוֹ מָיִם".

ישראל וגוי שופתים שתי קדרות על גבי כירה אחת

שלושה טעמים יש לאסור ישראל לשפות את קדרתו על כירה אחת עם קדרת הגוי ואף על פי כן לא חששו חכמים לאחת מחששות הללו ולא אסרו את הדבר. ואלו הם שלושת החששות שלא חששו להם חכמים

א. משום איסור נבילה.

לא חששו חכמים, שמא יתן הגוי נבילה בקדרת ישראל כשלא ישים לב.

- ושיטת התוס', שלדעת אביי, יש בזה שלושה חילוקי דינים.

(א) אם הגוי לא ירויח כלום בעשותו כן – אין לחוש לזה, אפילו היה שם הגוי זמן רב לבדו.

(ב) אם הגוי ירויח בעשותו כן, [כגון ששלו כחוש ושל ישראל שמן, ורוצה להחליף ביניהם]. וגם אינו יראי שמא יתבענו הישראל אם יתפסנו, [כגון שאינו מכירו, וסבור שלא ימצאנו לתובעו] – קדרת ישראל מותרת, רק כאשר הוא עומד עם הגוי כל הזמן, ואפילו מחזיר פניו מידי פעם לצד אחר.

(ג) אם הגוי ירויח בעשותו כן. אבל הוא יראי שמא יתבענו הישראל אם יתפסנו – קדרת ישראל מותרת, אפילו הוא אינו עומד עם הגוי כל הזמן, אלא נכנס ויוצא.

- אולם מתוך פירוש רש"י [בלשון אחד] משמע,

שכל ההיתר הוא רק כשאין לגוי רווח להחליף, [ויתכן שבזה מותר אפילו ישראל נכנס ויוצא]. אבל כשיש לגוי רווח להחליף, אין הבשר מותר, אלא כשישראל רואה כל הזמן, אך אם החזיר פניו פעם אחת, מיד נאסרה הקדרה.

ב. משום בישולי נוכרים.

לא חששו חכמים, **שמא יניח ישראל לגוי לבשל**, ותאסר קדרת ישראל כדין בישולי נוכרים.

ג. משום צינורא.

לא חששו חכמים, **שמא ינתזו ניצוצות מקדרת הגוי לקדרת ישראל**.

והטעם שלא חששו חכמים לדברים אלו:

לדעת אביי – כלל הוא בידינו, [**לא מחזקינן איסורא מספיקא אף באיסור תורה**, כלומר] מספק אין מחזיקים דבר להיות אסור, ואפילו כשהספק הוא באיסור תורה כנבילה (חשש א'), וכל שכן כשהספק הוא באיסור מדברי חכמים כבישולי נוכרים (חשש ב').

לדעת רבא – [בעלמא בדאוריתא מחזקינן איסורא מספיקא, **ובדרבנן לא מחזקינן איסורא מספיקא**, כלומר] כשיש להסתפק אם דבר אסור באיסור מדברי חכמים כבישולי נכרים (חשש ב') הרי זה בחזקת היתר. וכשיש להסתפק אם דבר אסור באיסור תורה כנבלה (חשש א') הרי זה בחזקת איסור, **ו**מכל מקום כאן **אין לחוש לאיסור נבלה**, שאין שום ספק בדבר, **כי אין שום חשש שמא יכניס הגוי נבילה לקדרת ישראל**, (א) משום שאין לו שום הנאה בהכשלת ישראל. (ב) וגם משום שירא שמא יתבענו ישראל לדין.

ולדעת רבה בר עולא – [**בין בדאוריתא ובין בדרבנן מחזקינן איסורא מספיקא** כלומר] אפילו בדבר שיש לחוש שאסור מדברי חכמים בלבד, כבישולי נוכרים, (חשש ב'), הדבר בחזקת איסור, וכל שכן כשיש לחוש שהדבר אסור באיסור תורה, כנבילה (חשש א'), **ומכל מקום**, **כאן אין לחוש לאחד מהדברים הנ"ל**. כי **(א) חשש נבילה אין כאן**, **כמבואר בדברי רבא**. **(ב) וחשש בישולי נוכרים אין כאן**, **כי בחיתוי אחד** שעושה ישראל, **די להתיר** את כל הבישול, ומעתה, אפילו ימשיך הגוי לבשל, אין איסור, ואין לחוש שלא יעשה הישראל אפילו חיתוי אחד קל. **(ג) וחשש ניצוצות אינו סיבה לאסור**, **כי** אין זה אלא **איסור קל**, **ואינו שכיח**, ואפילו ינתזו ניצוצות, הן **בטלות ברוב**.

עטלוזא של עזה

<u>שיטת רש"י</u>:

סמוך מאד לעזה, **היה יישוב**, **שהיה בו שוק של בהמות**, **ועל שם השוק שהיה ביישוב הזה**, **נקרא היישוב עטלוזא** [של עזה].

והנידון בגמרא, האם ביום איד של עזה עצמה, מותר לשאת ולתת עם בני עטלוזא של עזה.

> **ללשון הראשון**.

– **הכל מודים שדין עטלוזא של עזה אינו כדין עזה**, אלא כדין חוצה לה, **ומותר לשאת ולתת עם בני עטלוזא ביום איד של עזה**. וכשהגמרא באה לתת דוגמא לדין [המבואר לעיל] שכשבעיר יש יום איד מותר לשאת ולתת עם בני עיירות סמוכות לה היא נתנה דוגמא את ההיתר לשאת ולתת עם בני עטלוזא של עזה ביום איד של עזה.

> **וללשון שני**.

– **לדעת אביי**, אף על פי שיש לחוש, שכשמוכר לגוי מקבל ממנו דמים שהם דמי עבודה זרה,

האסורים מהתורה, מהכתוב, "וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם", מכל מקום, **מותר לשאת ולתת עם בני עטלוזא**, כי לדעת אביי, אף באיסור תורה לא מחזקינן איסורא מספיקא, וכל שכן שאין לחוש, שמא הגוי שעושה עמו משא ומתן, הוא מבני עזה שהיום יום אידם, ועובר על איסור משא ומתן עם הגוי ביום אידו, כי איסור משא ומתן ביום אידו אינו אלא מדברי חכמים, ואיסור כזה ודאי אין להחזיק איסור מספק.

– **ולדעת רבא**, **אם יש לחוש שהמעות שמקבל מהגוי נתנו לו מעבודה זרה**, [שקנתה ממנו], מאחר שיש ספק שמא הן אסורות באיסור תורה, **אסור למכור לו תמורת הדמים הללו**, כי לדעת רבא, באיסור תורה מחזקינן איסורא מספיקא. **אבל כשברור שהדמים אינם דמי עבודה זרה**, ואין כאן אלא חשש איסור מדברי חכמים, שמא גוי זה הוא מבני עזה, ועתה יום אידו, **מותר** לשאת ולתת עמו, כי באיסור מדברי חכמים, אין מחזקינן איסורא מספיקא.

– **ולדעת רבה בר עולא**, **ביום האיד של בני עזה עצמו**, **בכל אופן אסור לשאת ולתת עם בני עטלוזא**, כי יש לחוש שמא מי שנושא ונותן עמו, הוא מבני עזה, ועתה יום אידו, ולדעת רבה בא עולא, אפילו באיסור מדברי חכמים, כמשא ומתן ביום אידו, מחזקינן איסורא מספיקא. וכל זה כגון עטלוזא **הסמוכה ממש לעזה**, ועתה יום איד של עזה, **אבל** כשה**עיר** הזו **אינה סמוכה ממש לעזה**, אין לחוש שהגוי הזה שנושא ונותן עמו הוא מבני עזה, **ומותר**. **ואף עם בני עטלוזא הסמוכה ממש לעזה**, אין לאסור אלא ביום איד של עזה עצמו, שהוא איסור חמור, אבל **בימים** האסורים **לפני יום אידם**, מאחר שבהם המשא ומתן עם בני עזה עצמה אינו אלא איסור קל, **אין לאסור** משא ומתן עם בני עטלוזא, מחשש שמא בני עזה הם.

<u>שיטת רשב"ם</u>.

עטלוזא הוא שם עבודה זרה שמחוץ לעזה, ועובדים אותה היושבים חוץ לעזה יום אחד בשנה.

והנידון הוא, האם מותר לשאת ולתת עם בני עזה עצמה ביום איד של עטלוזא שחוצה לה.

[ויתכן שלעניין ההלכה, יפרש הכל כפירוש רש"י, אלא שמעמיד את הנידון על בני עזה, ולא על בני חוצה לה].

<u>שיטת ר"י</u>.

עטלוזא[1] **היה שוק** ש**בתוך העיר עזה**.

– לדעת אביי שוק זה היה מיוחד לקנות בו עבודה זרה, ולכן יש לחוש שהדמים הבאים ממנו הם דמי עבודה זרה, [שלדעתו אסורים כשנתקבלו תמורת עבודה זרה ויוחדו לקנות בהם עבודה זרה אחרת], ואף על פי שהדמים שבשוק הם דמי עבודה זרה, אין לחוש לדמים שחוצה לה, שמא הם דמי עבודה זרה, כי אפילו באיסור תורה לא מחזקינן איסורא מספיקא.

– ולדעת רבא שוק זה לא היה מיוחד לצרכי עבודה זרה, ואם כן אין לחוש שהדמים שבו הם דמי עבודה זרה, ואין כאן אלא חשש שמא יש לנוכרי זה יום איד היום, ובאיסור מדברי חכמים אין מחזקינן איסורא מספיקא.

דמים שקרבו הם עצמם לעבודה זרה

לשיטת רש"י – **אסורים מהתורה**, שנאמר,

הוספות

[1] יתכן שגם לשיטת ר"י, עטלוזא של עזה היה ישוב חוצה לה, אלא שבעזה היה שוק, ונחלקו מה דין עטלוזא של עזה מחמת השוק שבתוכה, ואם כן לא שם השוק הוא עטלוזא.

"וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם".

ולשאר שיטות בתוס' – מותרים, כי אין איסור תקרובת עבודה זרה, אלא בדבר שראוי להקריבו בבית המקדש.

חליפי עבודה זרה [=דמים שקנו בהם עבודה זרה]

אם החליפם ישראל – לכל השיטות הדמים אסורים, [שנאמר "וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמֹהוּ"], ואפילו מכר את העבודה זרה על מנת לקנות בדמיה דבים מותרים.

ואם החליפם גוי – לפירוש רש"י, הכל מודים שהדמים **מותרים**. **ולפירוש שני, נחלקו חכמים** בדינם, לדעת מתניתא בפרק אחרון הדמים מותרים, ולדעת אביי ורבא ורבה בר עולא הדמים אסורים. **ולפירוש רבינו תם**, אם מכר את העבודה זרה **על מנת לקנות בדמים דברי היתר**, הדמים **מותרים**, אבל אם מכר את העבודה זרה **על מנת לקנות בדמים עבודה זרה אחרת**, הדמים **אסורים**.

ללכת לעיר שיש בה יום איד לעבודה זרה

לדעת רבי מאיר – בכל אופן אסור ללכת לעיר שיש בה יום איד לעבודה זרה, **אף כשרוצה ללכת לשם לצורך היתר, או שרוצה לעבור דרכה לעיר אחרת**[1], וטעם האיסור, כי נראה כהולך לעבוד עבודה זרה.

ולדעת חכמים – אם הדרך שהולך בה מגיעה גם למקום אחר, מותר ללכת בה, כי הרואה יאמר, שהולך למקום אחר, ולא יחשדו אותו כהולך לעבוד עבודה זרה.

דברים שנראים כאיסור עבודה זרה[2]

מי שנכנס לו קוץ, אף על פי שמצטער ממנו, לא ישחה להוציאו בפני עבודה זרה, מפני שנראה כמשתחווה לה.

וכן מי שנתפזרו מעותיו בפני עבודה זרה, לא ישחה לאוספם בפניה, אף על פי שאין לו דרך אחרת לאוספם.

וכן כשעובר מעיין לפני עבודה זרה, לא ישחה לשתות ממנו, ואפילו הוא בסכנת צמא.

ובכל אלו, לא רק כשנראה משתחווה, [שהוא נראה כעושה איסור חמור], הדבר אסור, אלא אף כשנראה כעושה איסור קל [מהתורה], כנישוק עבודה זרה, הדבר אסור.

- יש אומרים שכל מה שאסרו חכמים מפני מראית העין, אם אין איש רואה מותר, ולכן, כשאין איש רואה, מותר בכל הדברים הנ"ל. [וכן פוסק רב ניסים גאון].

- ויש אומרים שכל מה שאסרו חכמים מפני מראית העין, אסור אפילו בחדרי חדרים, כשאין איש רואה, ואין היתר לדברים הנ"ל, אלא כשישחה לצד אחר. [וכן פוסק ר"י].

-

לא ישתה אדם מים מן הנהרות והאגמים, בלא להתבונן בהם תחילה, והטעם לכך, שמא יש בהם עלוקה, וכשיבלענה מסתכן בנפשו, [כי מוצצת כל ליחה שבתוכו, ומתגדלת, עד

הוספות

[1] עיין בב"ח יו"ד ריש סימן קמ"ט, שביאר גמרא זו באופן אחר, והוא, שהאיסור השני הוא, שמי שנמצא בתוך העיר, לא יצא ממנה, כדי שלא יראה כמי שהיה בה.

[2] העירוני להחליף זאת במילים 'דברים האסורים משום מראית העין'.

שכריסה צבה]. ואם בלע עלוקה, רפואתו לשתות מים חמים, ולכן מחממים לו מים ואפילו בשבת, ועד שיתחממו המים משקים אותו חומץ.

הבולע צרעה אין לו רפואה להצילו ממיתה, אבל אם ישקוהו רביעית מחומץ שמגז, יחיה מעט, ויספיק לצוות על ביתו.

השותה מים בלילה [אפילו מכלים], **דמו בראשו**, מפני סכנת שברירי [=שד הממונה על מכת סנוורים].

וכשאחד צמא, אם יש עמו אחר, יעירנו, ויאמר לו, צמא אני למים, וישתה. ואם אין עמו אחר, יקשקש בכיסוי הכלי, כאילו יש אחר עמו, ויאמר לעצמו לחש זה, פלוני בן פלוני אמרה לך אמך הזהר משברירי ברירי רירי ירי רי בכוס לבנה.

איסור משא ומתן שלא מחמת יום אידו

גם במקום שאין לאסור משא ומתן עם הגוים מחמת יום אידם[1], עדיין יש אופנים שאסור לשאת ולתת עימהם, משום שאסור להנות מעבודה זרה, ואסור להנות את העבודה זרה.

וזהו ששנינו, **חנויות המעוטרות אסורות**, [וכגון שמעוטרות בדבר המוכיח שחנויות אלו שייכות לעבודה זרה, או שמעלות לעבודה זרה מכס מהכנסותיהן].

לדעת ריש לקיש – האיסור הוא **דווקא בחנויות המעוטרות בוורד והדס, שהן תקרובת עבודה זרה, וכשנכנס אליהן מריח, ונהנה**, ונאמר, "וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם".

[יש מפרשים שלדעת ריש לקיש מותר, לקנות בחנויות כשאינו נהנה מהם, אף על פי שמהנה אותם, כי לדעתו אין איסור להנות את העבודה זרה, ורק במקום שיש לה הנאה יתירה, הדבר אסור. ורבינו תם מפרש, שריש לקיש מודה, שאסור להנות את העבודה זרה, ורק בחנויות הללו, שמהנה את העבודה זרה בכך שנוטלת מכס, הדבר מותר, כי יש בזה בזיון לעבודה זרה, שכן מי שמכבד אותה, מוחלים לו על המכס, ואם כן, מי שנותן את המכס, מראה שאינו מכבדה].

ולדעת רבי יוחנן – האיסור הוא **אף בחנויות המעוטרות בפירות, שאינו נהנה מהם, כי מכל מקום, כשקונה שם, העבודה זרה נהנית ממנו**, ודבר זה אסור בקל וחומר, שכן, אם אסור להנות מעבודה זרה, כל שכן שאסור להנות אותה.

וכתבו התוס׳:

מאחר שהלכה כרבי יוחנן, יריד שהכומרים נוטלים ממנו מכס, ומפרשים שהמכס ניתן לבניין עבודה זרה, אסור לשאת ולתת בו.

וכשאינם מפרשים לשם מה נוטלים את המכס – יש מפרשים שגם בזה אסור לשאת ולתת, כי ודאי לבניין עבודה זרה הוא ניתן, והטעם שאינם מפרשים זאת כי רואים שהבא אליו הוא יהודי. והר״ר משה מקוצי מפרש, שאם אינם מפרשים שהמכס לבניין עבודה זרה מותר לשאת ולתת עימהם כי יתכן שהוא ניתן לעניי הגוים.

הנאה מריח של איסור

יש מפרשים שדבר איסור שעיקרו עומד

הוספות

[1] כבר נתבאר בדף ו׳, שלפירוש רבינו תם, בכל דבר שאינו ראוי להקרבה, אין לאסור מחמת יום אידם. ולפירוש רש״י, לטעם ״ולפני עור״, כל דבר אין לאסור לקנות מהם, ולטעם ״הרווחה״, אין לאסור לקנות מהם דבר המתקיים].

להריח בו, [כגון וורד והדס של תקרובת עבודה זרה], **אסור להנות מריחו**, בדומה לקטורת, שאף לאחר שנעשית מצוותה, מאחר שעומדת לריח, אסור להנות מריחה, [אלא שמעילה אין בה]. **אבל דבר איסור שאין עיקרו עומד להריח בו, אינו אסור** בהרחה, [ולכן מותר להריח יין נסך].

ויש מפרשים שכל דבר איסור אסור להנות מריחו, [אלא שאין לוקים על כך, אלא אם כן דרך הנאתו בהרחה, ועל כלאים לוקים גם כשנהנה באופן שאין רגילים, כי לא נאמר באיסורם לשון אכילה, ויתכן שכן הדין גם באיסורי עבודה זרה, שלא נאמר בהם לשון אכילה בתורה, אלא בדברי קבלה בלבד], ולכן אסור להריח בוורד והדס של תקרובת עבודה זרה. והטעם שמותר להריח יין נסך, הוא, משום שאין בזה הנאה כלל, אלא אדרבה, חוזק היין נכנס בו ומזיקו, [וטעם האוסר הוא משום שמחשיב את העניין כשתיה ממש].

דף יג

קנס הנושא ונותן בשוק של עבודה זרה [באופן האסור]

א. בהמה – תעקר. כלומר, חותך את רגלה מהארכובה [=ברך] ולמטה, [באופן שאינה נעשית טרפה]. ואף על פי שיש בעיקור צער בעלי חיים, הדבר מותר, שנאמר ליהושע, "אֶת סוּסֵיהֶם תְּעַקֵּר". [ואף לדעת האומרים צער בעלי חיים אסור מהתורה, יש לחכמים כח לקנוס את העובר על דבריהם בעקירת הבהמה, כי כשיש לחכמים טעם לתקנתם, הם יכולים לתקן דברים לעקור דבר מן התורה].

- רש"י מפרש, שהבהמה נאסרת בהנאה, ומכל מקום מעקר רק באופן שאינה נעשית טרפה, כי אסור להטריף בעלי חיים בידים.

- ותוס' מפרשים, שיתכן שהבהמה מותרת בהנאה, ולא קנסו אלא שצריך לעקרה, ומכל מקום, אם ירצה יכול אף להטריפה בידים, ולחתוך מעל הארכובה, אבל אינו חייב לחתוך אלא מהארכובה ולמטה.

ב. פירות כסות וכלים – ירקבו.

ג. מעות וכלי מתכות – ישליכם לים המלח, או ישחקם וישליכם לשאר נהרות.

וכתבו התוס', מאחר שכל הדברים הללו הם קנס לזה שעבר על איסור משא ומתן ביום אידם, אין הקנס אלא לו עצמו, שעבר על האיסור, אבל לאחרים הדברים מותרים.

להעלות בערכאות של גוים

באופנים שמותר לשאת ולתת עימהם, [לדברי רבי יוחנן כשקונה מבעל הבית. ולדברי ריש לקיש בחנויות שאין בהם וורד והדס], כשנושא ונותן עימהם, **מותר** לו **לכתוב ולהעלות את דבר המכירה בערכאות שלהם**, אף על פי שיש להם תפארת בכך, שישראל בא אליהם, ויש לחוש שילכו להודות על כך לעבודה זרה, והטעם שהדבר מותר, מפני שבכך הוא מציל את קניינו מידם, שלא יוכלו להכחישו.

היתר טומאות לכהנים

חכמים גזרו טומאה על ארץ העמים ועל בית הפרס, וטומאות אלו הם מחמת ספק טומאת מת, כמו שמבואר במקום אחר. ולכן, כהנים אסורים להיטמא בטומאות אלו. אולם לצורך

הדברים הבאים, התירו להם חכמים טומאות אלו, שאינן אלא מדבריהם:

א. להציל ממון מהגוי.

כהן שיש לו דין ודברים עם גוי, וכדי לדון עמו על כך, צריך לעבור בארץ העמים ובבית הפרס, [שיש בהם טומאה מדברי חכמים], התירו לו חכמים להיטמא בהם, כדי שיוכל ללכת לדון עם הגוי, ולהציל הממון מידו.

ב. ללמוד תורה.

לדעת רבי יהודה – **רק לכהן שאינו מוצא ללמוד תורה בארץ ישראל**, מותר לו לצאת לחו"ל להיטמא בטומאת ארץ העמים כדי ללמוד תורה.

ולדעת רבי יוסי [שהלכה כמותו] – כהן שרוצה לצאת ללמוד תורה בחו"ל, רשאי, **אף על פי שיש בארץ רב המלמד**, כי יתכן שאצל הרב שבחו"ל יצליח בלימודו יותר.

ג. לשאת אשה.

וכתבו התוס', שהדבר מותר, רק אם דעתו לחזור אחר כך לארץ ישראל.

ולעניין שאר מצוות:

יש מפרשים שלא התירו לכהן לצאת להיטמא בטומאת ארץ העמים, אלא בשביל לקיים מצוות אלו, שהן חשובות, תלמוד תורה כנגד כולם, כי מביא לידי מעשה, ולשאת אשה כי נאמר, "לֹא תִהוּ בְרָאָהּ לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ", אבל לצורך שאר מצוות, אסור לו לצאת להיטמא בטומאת ארץ העמים.

ורב אחאי מפרש, שאלו מצוות קלות הן, **וכל שכן שמותר** לצאת לחוץ לארץ **לקיים שאר מצוות**.

הקדש חרם וערכים בזמן הזה

בזמן הזה שאין בית מקדש, **אין מקדישים**, ואין מחרימים [לבדק הבית], ואין מעריכים, כי אי אפשר לתת דברים אלו לבית המקדש, ואם יהיו קדושים, עלולים להיכשל בהם, על ידי שיהנו מהם וימעלו. **ומי שעבר** ועשה זאת, **קונסים אותו** כך:

א. בהמה – **תעקר**. כלומר נועל את הדלת בפניה והיא מתה מאיליה ברעב.

- אבל לשוחטה אי אפשר שמא יטעה ויאכל ונמצא אוכל קדשים.

- ולעשותה גסטרה [=לחותכה לשנים] אי אפשר משום שנאמר "וְנִתַּצְתֶּם ... לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹקֵיכֶם", ולמדו מכאן, שאין להשחית בהמות קדשי שמים.

- ולחתוך רגליה מהארכובה ולמטה אי אפשר. לדברי אביי אי אפשר, משום שיש בכך בזיון קדשים, שכן אינה מתה במהרה, ומתבזית זמן ארוך. ולדברי רבא אי אפשר, מפני שנראה כמטיל מום בקדשים, [ואפילו אם הבהמה נחשבת כקדשי בדק הבית, גזרו לא להטיל בה מום כמו בקדשי מזבח].

ב. פירות כסות וכלים – **ירקבו**. כלומר יניחם במקום שלא יוכלו להיכשל בהם ויהיו שם עד שירקבו.

ג. מעות וכלי מתכות – **ישליך לים המלח**.

ד. קרקעות [שאי אפשר לכלותם] – **עשו להם תקנה, לפדותם בארבעה זוזים, ולהשליך המעות**, [ויתכן שאם הקדיש מטלטלים אגב קרקע, התקנה מועילה גם למטלטלים הללו].

הטלת מום בקדשים

א. בזמן שבית המקדש קיים:

בקדשים תמימים – הכל מודים שאסור מהתורה להטיל בהם מום, שנאמר "כָּל מוּם לֹא יִהְיֶה בּוֹ".

בקדשים בעלי מום – נחלקו תנאים אם יש בזה איסור תורה, מחמת שדמיו עומדים להקרבה, או שאין בזה אלא איסור מדברי חכמים.

ב. בזמן הזה:

מאחר ש**אפילו קדשים תמימים** אינם עומדים להקרבה, לא גופם ולא דמיהם, הכל מודים, ש**אין בהטלת מום בהם איסור תורה**, אלא איסור מדברי חכמים בלבד, [וכדעת רבא], משום שנראה כמטיל מום בקדשים.

שחוטי חוץ

א. בזמן שבית המקדש קיים:

בקדשים תמימים – הכל מודים שאסור מהתורה לשוחטם חוץ לעזרה, [בזמן שראויים להקרבה בעזרה].

ובקדשים בעלי מום – הכל מודים שמהתורה אין איסור לשוחטם חוץ לעזרה, [ויש מפרשים שחכמים אסרו זאת].

ב. בזמן הזה:

מאחר ש**אפילו קדשים תמימים** אינם ראויים להקרבה, שכן אין פתח אהל מועד, **אין איסור מהתורה שחוטי חוץ** לשוחטם חוץ לעזרה.

-

בזמן הזה בטלו[1] מעשר בהמה, שמא יבואו בו לידי תקלה. אבל את הבכור לא בטלו בזמן הזה, אף שגם בו חשש תקלה:

- יש אומרים שהטעם שלא בטלו את הבכור, כי הוא קדוש מאליו, ולא הקדישו אותו באיסור.

- ויש אומרים שהטעם שלא בטלו את הבכור, כי במומו הוא מותר בלא פדיון, מה שאין שאר קדשים, שאף אחר המום אינם מותרים בלא פדיון.

רבי ירמיה קנה פת עכו"ם

- יש מפרשים שקנה פת פלטר [=אופה] עכו"ם במקום שלא היה פלטר ישראל.

- ויש מפרשים שקנה לצורך עבדו הנוכרי או לצורך בהמתו.

- ויש מפרשים שקנה לעצמו משום פיקוח נפש.

דף יד

לפני ולפני דלפני

כל דבר שעובדים בו עבודה זרה, אסור למוכרו לעובדיה, הבאים לקנותו לצורך העבודה הזו, משום שנאמר, "וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל", ללמד, שאסור לתת מכשול עבירה ביד החוטא, [כמו שנתבאר בדף ו'], ולכן אסור למכור להם פירי דארזא, ובנות שוח חוורתא בעוקציהן, שדרכם לעובדה על ידי שתולים אותם בה, וכן אסור למכור להם לבונה זכה.

אולם כשהקונה הגוי עצמו לא יעבוד במקח עבודה זרה, אלא ימכור לאחרים העובדים

---

[1] עיין היטב בתוס'.

עבודה זרה, [כגון שקונה במשקל שלושה מנים, שודאי לוקח לסחורה], **מותר למכור לו**, שאין איסור לפני דלפני עיוור.

כל שאין לו עיקר [כגון תורניתא] **אין לו שביעית**

רש"י מפרש – ש**כל דבר שאין לו עיקר** [=שורש] **המתקיים כל השנה**, כקישואים ודלועים, שאינם מתקיימים בימות הגשמים, אין לו שביעית. [ותורניתא הוא מין ארז הנקרא שיטה, שאינו מתקיים כל השנה].

ורבינו תם מפרש – ש**כל שאין לו עיקר כלל**, אין לו שביעית, אבל הדברים הללו שיש להם עיקר מקצת השנה, יש להם שביעית. [ותורניתא הוא מין אדמה].

בנות שוח

יש מפרשים שבנות שוח הן תאנים מעולות, ואף על פי כן הן מהקלין שבדמאי, [שאין לחוש שלא עשרום עמי הארץ], כי יש מהן בשפע, ואין נמנעים מלעשרן. והטעם שמתחילה רצו לפוטרם משביעית, אינו מחמת גריעותם, שהרי הן מעולות, אלא הטעם הוא משום שאין לקיטתן בשנה שחונטות, אלא אחר שתי שנים, והיו סבורים, שאין ללכת לא אחר חנטה, ולא אחר לקיטה, ולבסוף אמרו, שיש ללכת אחר חנטה, והנלקט בשנה שניה לשמיטה קדוש.

ויש מפרשים שבנות שוח הן תאנים גרועות, ולכן הן מהקלין שבדמאי, שמחמת גריעותן אין עמי הארץ חוששים להפסידן, ומעשרים אותן. ומהטעם הזה רצו לפוטרם משביעית. ויש מין אחר, שהוא מין תאנים מעולות, יש מפרשים שהמין המעולה נקרא בנות שבע, ורבינו תם מפרש, שהמין המעולה נקרא מוכססות בנות שוח.

מכירת תרנגול לבן לגוי

הגוים רגילים לעבוד עבודה זרה בתרנגול לבן, ולכן אסור למכור להם תרנגול לבן לעבודה זרה, ועל פי זה נאמרו הדינים הבאים:

א. כשהגוי מבקש תרנגול לבן.

– אסור למכור לו כי ודאי רוצה בו לעבודה זרה.

ב. כשהגוי מבקש תרנגול סתם.

– מותר למכור תרנגול לבן כי ודאי חפץ בו לצורכו ולא לעבודה זרה.

ג. כשהגוי מבקש זה וזה. [רש"י מפרש שביקש בפירוש שחור ולבן, ותוס' פירשו שהראה על שחור ולבן ואמר תן לי זה וזה].

– אם לבסוף בא לקחת רק את הלבן, אסור למכור לו, כי ודאי צריך אותו לעבודה זרה, ומה שהזכיר תחילה גם את השחור, חשב להערים כך על המוכר.

– ואם לבסוף בא לקחת את שניהם. לדעת רבי יהודה, מותר למכור לו גם את הלבן, כי מאחר שאת השחור ודאי קונה לצורכו, מסתבר שגם את הלבן קונה לצורכו. ולדעת חכמים, אסור למכור לו את הלבן, כי יש לחוש שחפץ בו לעבודה זרה, ובא לקנות גם את השחור, כדי להערים בכך על המוכר, שימכור לו את הלבן.

ד. כשהגוי מבקש תרנגול לבן קטוע, [שאינו ראוי להקרבה].

– ספק בגמרא אם מותר למכור לו תרנגול לבן שלם, כי מתוך שביקש קטוע, ודאי אינו צריך להקריבו, או שמא צריך להקריבו, ומערים

לבקש קטוע, כדי שיתנו לו שלם, [שהרי אין רגילות למכור קטוע].

ה. כשהגוי מבקש תרנגול לבן ומסכים לקבל שחור.

– ספק בגמרא אם עתה מותר למכור לו גם לבן, שכן ניכר שלא היה צריך לו לעבודה זרה, או שאסור, כי עשה כן כדי להערים, [רש"י מפרש, שהספק הוא רק לדעת רבי יהודה, אבל לדעת חכמים, ודאי אסור. ותוס' מפרשים, שהספק הוא גם לדעת חכמים].

וכל זה כשאין ידוע למה הגוי צריך את התרנגול אבל אם ידוע שצריך אותו למאכל עצמו, [או שיש לו חולה בתוך ביתו, או עושה משתה, וצריך את התרנגול לדברים אלו], אפילו ביקש תרנגול לבן מותר למכור לו.

-

במסכת עבודה זרה של אברהם אבינו היו 400 פרקים.

לדעת רבי מאיר, גם הדברים הבאים הגוים קונים לעבודה זרה, ולכן אסור למכור להם:

– **פירות דקל טב**. [ודקל עצמו אסור אף משאר מינים].

– **חצב** [=קשבא]. יש מפרשים שזהו מין תמרים. ויש מפרשים שזהו עשב הנקרא חצובה שבו סימן יהושע את גבולות הארץ. ויש מפרשים שזה יערת דבש כלומר קנה סוכר].

– **נקלס** [=קורייטי]. יש מפרשים שזהו מין של פרי. ויש מפרשים שזה עפרורית קרטי לבונה].

כמה פסקי הלכות [המובאים בתוס'] **בעניין מכירה לגוי**

כתב רבינו ברוך: מאחר שאסור למכור לגוי כל דבר שידוע שהוא בא לקנותו לעבודה זרה, [משום שמכשילו באיסור עבודה זרה, ואסור להכשיל אחרים באיסורים, שנאמר, "וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל"], אם כן,

(א) בכל זמן אסור למכור לבונה לכומר עובד כוכבים, כי דבר ברור הוא, שצריך לה לתקרובת עבודה זרה.

(ב) ביום אידם אסור למכור שעוה לשום עובד כוכבים, כי דבר ברור הוא שמשתמשים בו לעבודה זרה, [אבל בשאר ימים מותר כי צריכים לו להאיר את ביתם].

(ג) כלי עבודת כוכבים שישראל קונה מהגוי, לאחר שפגמו העובד כוכבים ובטלו, אסור לחזור ולמוכרו לעובד כוכבים כמו שהוא פגום, אלא רק אחר שיהא ניתך כולו, כי כל זמן שאין בו אלא פגימה, דבר ברור הוא שהגוי בא לקנותו להשתמש בו לעבודה זרה, שכן בשביל פגימה אחת, אינו מניחו מלתת בו יין לקלס לעבודת כוכבים.

(ד) ספרים פסולים, הראויים לתיפלה בבית עבודת כוכבים, אסור למכור להם לכומרים. ואף לעובד כוכבים שאינו כומר, אסור, כי בודאי יתננו או ימכרנו לכומר. [וי"ל למה עניין זה אינו נחשב לפני דלפני[1]].

מכירת בהמה דקה לגוים

שנינו: מקום שנהגו למכור בהמה דקה

הוספות

[1] והראוני דברי הב"ח יו"ד סימן קל"ט סס"ק ט' שכתב לחלק בין דברים שספק אם ימכרו לעבודה זרה לספרים פסולים שודאי ימכרו לה שבזה המוכר לגוי הראשון נחשב כמוכר לכומר עצמו.

לגוים, מוכרים. ומקום שנהגו שלא למכור, אין מוכרים.

מתחילה אמר רב – יש מקומות שהגוים חשודים בהם על הרביעה, ולכן באותם מקומות אסור למכור להם בהמה דקה, [וכמו כן אסור לייחד עימהם בהמה דקה], כי כשנותן בידם בהמה דקה, הוא מכשילם באיסור רביעה, [שנאסרו בו מהכתוב "וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד"], והרי זה עובר על הכתוב "וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל", [ואין לומר שקנה את הבהמה לשחיטה, ואין בה חשש תקלה, כי בהמה דקה אין קונים לשחיטה, אלא לגדלה לגיזה וחלב, ואם כן כשתעמוד אצלו יש לחוש שירבע]. **ויש מקומות שהגוים אינם חשודים על הרביעה, ובאותם מקומות מותר למכור להם בהמה דקה**, [וכמו כן מותר לייחד עימהם בהמה דקה].

ולבסוף אמר רב כרבי אלעזר – בכל מקום הגוים חשודים על הרביעה, ולכן אסור לישראל לייחד את בהמתו עם גוי, שלא יכשילו באיסור הזה. **אולם לעניין מכירה אין לחוש לכך, כי אין הגוי חשוד על הרביעה** אלא בבהמות **של** אחרים, אבל אינו רובע את **בהמותיו שלו, כי חס עליהן**, שמא יעקרו בכך, ולכן, כשגוי קונה בהמה, ודאי לא ירבע אותה, ואם כן, כשמוכרים לו בהמה לא מכשילים אותו ברביעה, **ואף על פי כן, יש מקומות שישראל החמירו על עצמם, ונהגו שלא למכור בהמות לגוים**[1], ויש מקומות שלא נהגו כן, **ובכל מקום יש לעשות כפי מנהג המקום**.

כבר נתבאר בדף ו', שכשיש לגוי בהמה להקריבה לעבודה זרה, אין איסור "וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל", כשמוכר לו בהמה נוספת, כי גם ללא הבהמה הנוספת, יש בידו לחטוא בעבודה זרה, ואין המכשול בא על ידי המוכר לו.

אולם לעניין איסור רביעה, אין חילוק בין גוי שיש לו בהמה אחרת לגוי שאין לו בהמה אחרת, כי ככל שיהיו לו יותר בהמות, יחטא יותר, מפני שהוא מתאוה לכל בהמה ובהמה, מה שאין כן לעניין הקרבה, שאינו צריך להקריב אלא אחת, וכבר יש לו אחת.

דף טו

מכירת בהמה גסה לגוים

שנינו שבכל מקום אסור למכור לגוים בהמה גסה [הראויה לעבודה], ושני טעמים נאמרו בזה.

טעם א' – גזרה משום שאלה ומשום שכירות.

מסקנת הגמרא שהשואל או שוכר דבר מחבירו, לא נעשה הדבר של השוכר והשואל, ולכן, אפילו הוזל, משיבו כמות שהוא. ומאחר שהבהמה שייכת לבעליה, גם כשהיא ביד השוכר והשואל, כשבהמת

הוספות

[1] במסכת פסחים פירש רש"י, דהחמירו על עצמן, דילמא אתי למכור גסה.

ישראל נמצאת ביד גוי בשבת בשכירות או בשאלה, והגוי עובד בה בשבת, עובר ישראל על הכתוב "וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה' אֱלֹקֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ וּבְהֶמְתֶּךָ", ומשום כן, אסרו חכמים, למכור לגוי, בהמה גסה העומדת לעבודה, שמא ישאילו או ישכירו לו ויעשה בה הגוי מלאכה בשבת, ונמצא ישראל חוטא באיסור שביתת בהמה בשבת.

טעם ב' – משום נסיוני.

המנהיג בהמה טעונה משא בשבת, עובר על הכתוב "וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה' אֱלֹקֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ וּבְהֶמְתֶּךָ", הבא להזהיר על מלאכה שעושה האדם עם הבהמה [ויש אומרים שחייב על כך חטאת] [ואיסור זה נקרא איסור מחמר]. ומאחר שכשאדם מוכר בהמה לחבירו, הוא רגיל להראות לו שהיא עובדת כראוי, יש לחוש שמא אדם ימכור בהמה לגוי בערב שבת סמוך לחשיכה, וירצה להראות לו שהבהמה עובדת כראוי, וינהיג אותה טעונה אחר כניסת השבת, ויחטא בכך, ומשום החשש הזה, אסרו חכמים, למכור לגוי, בהמה גסה הראויה לעבודה.

ולכל הטעמים הנ"ל אין חשש איסור, אלא בבהמה העומדת למלאכה, אבל בהמה שאינה עומדת אלא לשחיטה, מותר למכור לגוי כי אין חשש שיעבוד בה בשבת.

ובהמה הראויה גם לשחיטה וגם למלאכה – לפירוש רש"י ורבינו תם, מותר למכור בהמה כזו לגוי, כי יתכן שבא לקנותה לשוחטה, [ולפירושם, כל מה שאסרו, הם דברים העומדים למלאכה בלבד כעגלים, וכשור פטם [יש מפרשים ששור פטם הוא שור שמחמת פיטומו כשישהו אותו ויכחיש יהיה ראוי למלאכה כשני שוורים. ויש מפרשים ששור פטם הוא שור העומד לפיטום, ומאחר שמשהים אותו כדי לפטמו יש לחוש שמא בתוך כך יעבדו בו]]. **ולפירוש רשב"ם**, בהמות הראויות לכך ולכך, **אסור** למכור לגוי, שמא הוא צריך להם למלאכה, [ולפירושו, הטעם שהתירו למכור לו פרה, הוא, כי פרה אינה ראויה למלאכה].

וכל זה, כשהבעלים עצמו מוכר את בהמתו, אבל על ידי ספסר, מותר למכור בהמה לגוי בכל אופן.

כי אין כאן חשש נסיוני, [משום שהספסר אינו רגיל להראות את מלאכתה לקונה, כי אינה מכירה את הספסר, ולא תלך לפי קריאתו].

וכן אין כאן חשש שאלה ושכירות, [משום שהספסר אינו משאיל ומשכיר, מאחר שהבהמות אינן שלו, וגם אינו רוצה שיכירו בהן אחרים קודם מכירתן, שמא יגלו מום שיש בהן].

- יש מפרשים שעל זה סמכו העולם למכור לגוים בהמות הראויות למלאכה, [אפילו אינן מיוחדות לרכיבה], שכן היום אף הבעלים דינם כספסר, כי אין הבהמות מכירות אותם, שילכו לפי קריאתם, וכן אין אנו רגילים להשאיל ולהשכיר לגוים.

- ויש מפרשים שמה שעתה סמכו העולם למכור בהמות לגוים, כי לא אסרו חז"ל אלא כשיש הרבה יהודים למכור להם,

ולא יפסיד כשלא יוכל למכור לגוי, אבל היום, כשאנו בין הגוים, אם לא נוכל למכור להם יש כאן הפסד כי אין מי שיקנה, ובמקום הפסד לא אסרו חכמים, [ודווקא באקראי בעלמא, אבל לקנות על מנת למכור ולהרוויח אסור].

ישראל ששכר פרה מכהן

מעיקר הדין, כשישראל שוכר פרה מכהן, מותר לו להאכיל את הבהמה תרומות, כי היא בהמת המשכיר שהוא כהן, ולא בהמת השוכר שהוא ישראל. ומכל מקום אין להאכילה תרומה גזולה. ולכן:

כשיש לישראל תרומות השייכות לו, [כגון שיירשן מאבי אמו שהוא כהן] – בכל אופן **מותר** לו להאכילן לבהמה.

וכשישראל רוצה להאכילה תרומות שמפריש מתבואותיו – אם התנו ש**על** המשכיר **הכהן להאכילה**, ודאי ש**מותר** לישראל להאכילה מתרומות תבואותיו, כי בכך שמאכיל את הבהמה המוטלת על הכהן, הרי הוא כנותן את התרומה לכהן. **אבל כשעל השוכר הישראל** מוטל **להאכילה, יש מפרשים שאינו רשאי** להאכילה מתרומות תבואתו, כי עליו לתתן לכהנים, וכשמאכיל אותן לבהמה המוטלת עליו, הרי זה גוזל את הכהנים. **ויש מפרשים שאף זה מותר** להאכילה לבהמה, שכן תרומות שמפריש מתבואתו, רשאי לתת לכל כהן שירצה, ואם כן ודאי הוא שהכהן המשכיר מוחל לו שיאכילן לבהמה, שבכך יהיה לה מזון בשפע, והרי זה כאילו שנתן את התרומות הללו לכהן המשכיר.

מכירת בהמה גסה לישראל החשוד למוכרה לגוי

רבה היה סבור, **שמותר** למכור בהמה גסה, לישראל החשוד למוכרה לגוי, כי יתכן שימכור לישראל, ואם כן, כשמוכרים לו, אין מביאים אותו למכור לגוי.

אולם מסקנת הסוגיה, **שאסור** למכור בהמה גסה, לישראל החשוד למוכרה לגוי, כי יש במכירה זו איסור, "וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל", [כי המוכר לו מכשילו בכך, שעל ידי שיקנה את הבהמה, וימכרנה לגוי, יעבור באיסור מכירה לגוי, ובשאלה ושכירות ונסיוני].

-

אין מוסרים בהמה לרועה גוי – שמא ירבענה הגוי, ונמצא המוסר מכשילו בכך, ועובר על הכתוב, "וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל".

אין מתייחדים עם הגוים – מפני שהם חשודים על שפיכות דמים ויש סכנה ביחוד עמהם.

אין מוסרים תינוק לגוי ללמדו אומנות – מפני שיש לחוש שימשיך אותו למינות וגם יש לחוש שישכב עמו.

אין מוכרים כלי זין לגוי – שלא יזיק בהם ישראל. [אולם אם הגוים הללו מגינים עלינו, מותר, ועל היתר זה סומכים עכשיו, למכור כלי

דף טז

זין לגוים].

וכל אלו מותרים לתת לכותי חוץ מכלי זין – שמא ימכרם לגוי.

וכן אין מוכרים כלי זין ללסטים ישראל – כי אף על פי שאינו חשוד על שפיכות דמים מכל מקום חשוד הוא על הגזל, ועל ידי כלי זינו הוא גוזל.

מכירת תריסים [=מגנים] **לגוים**

יש תנא שמתיר למכור תריסים לגוים. [לכל הלשונות, טעם ההיתר הוא, כי לדעת התנא הזה, אין בכלל איסור מכירת כלי זין אלא דברים שהורגים בהם, ולא דברים שעשויים להגן, ולדעת התנא הזה תריס עשוי להגנה בלבד].

ויש תנא שאוסר למכור תריסים לגוים. [ללשון הראשון, אמנם תריס עשוי להגנה בלבד, ומכל מקום, לדעת התנא הזה, גם דבר העשוי להגן בלבד, הוא בכלל איסור מכירת כלי זין לגוים, (ומה שהתירו למכור להם חטים ושעורים, הוא משום חשש איבה). וללשון השני, טעם האיסור הוא, כי לדעת התנא הזה, תריס עשוי גם להרוג בו, שכשתמו כלי זינם, הם משתמשים בתריסים כדי להרוג].

ולעניין הלכה, פסק **רב נחמן**, שהלכה כתנא, ש**מתיר למכור לגוים אפילו תריסים**.

אולם לגוים המגנים עלינו, מותר למכור אפילו כלי זיין ממש, [ועל זה אנו סומכים עתה].

מכירת בהמה [גסה] **שבורה** [שאינה ראויה למלאכה] **לגוים**

כבר נתבאר, שאסור למכור לגוים בהמה גסה הראויה למלאכה, שמא יבוא לעשות בה מלאכה באיסור שבת, [על ידי נסיוני ושאלה ושכירות].

אולם אין חשש זה אלא בבהמות שלמות הראויות למלאכה, אבל בהמה שבורה, שאינה ראויה למלאכה, אין לחוש שיעשה בה מלאכה באיסור שבת, ונחלקו חכמים ורבי יהודה האם מותר למוכרה לגוי.

לדעת חכמים – אף על פי שבהמה שבורה אינה ראויה למלאכה, **אסור** למוכרה לגוי, כי הקונה משהה אותה לרביעה והולדה, ויש לחוש שהרואה אותה ביד הקונה, יאמר, שקנה אותה שלמה, ונשברה בידו.

ולדעת רבי יהודה – **מותר** למכור לגוי בהמה שבורה, שאינה ראויה למלאכה, כי אין אדם קונה בהמה שבורה אלא לשוחטה מיד, [שכן לדעת רבי יהודה, בהמה שבורה אינה מקבלת זכר, ואינה ראויה להוליד], ואם כן, לא תשהה הבהמה ביד הגוי, ואין לחוש שיראו אותה בידו, ויאמרו, שקנאה שלמה.

מכירת סוסים לגוים

כבר נתבאר, שאסור למכור לגוים בהמה גסה הראויה למלאכה, שמא יבוא לעשות

בה מלאכה באיסור שבת, [על ידי נסיוני ושאלה ושכירות], אולם אין חשש זה אלא בבהמות, שעושות מלאכות גמורות, כחרישה, וטעינה גמורה, אבל סוס העומד לרכיבת בני אדם, אינו עושה בכך מלאכה גמורה, כי כלל הוא בידינו, שהחי נושא את עצמו, ואין איסור נשיאת חי אלא שבות מדברי חכמים, ואם כן, אין לאסור מכירת סוס לגוי, שמא יבואו לאיסור שהוא עצמו שבות מדברי חכמים.

לדעת בן בתירא – מהטעם הנ"ל לא אסרו חכמים את הדבר, ולכן **מותר** למכור סוסים לגוים.

ולדעת רבי – אף שמהטעם הנ"ל אין לאסור מכירת סוסים לגוים, מכל מקום **משני טעמים** אחרים **יש לאסור** את הדבר. **(א) סוס יש בו תורת כלי זין**, שפעמים הוא הורג, ואם כן, אסור למוכרו לגוי ככלי זין. **(ב) כשהסוס מזקין**, ואינו ראוי עוד לרכיבה, **עושים בו מלאכה גמורה של טחינה ברחיים**, ואם כן, יש לחוש במכירת סוס לגוי, שמא יבואו בכך לידי עשיית מלאכה גמורה.

- מתוך פירוש רש"י משמע, שדעת רבי היא דעת חכמי המשנה, ואם כן אין כאן אלא שתי דעות, אחת אוסרת, ואחת מתירה.

- **ותוס' פירשו, שיש כאן שלוש דעות**. **(א) לדעת בן בתירא, מותר למכור לגוים סוסים, בין מיוחדים לרכיבת אדם, ובין מיוחדים לנשיאת עופות**, [כי לדעתו, גם בעלי חיים נושאים את עצמם, ולכן, גם כשהסוס נושא עופות, אינו עושה מלאכה גמורה]. **(ב) לדעת רבי, אסור למכור להם סוסים, בין מיוחדים לרכיבת אדם, ובין מיוחדים לנשיאת עופות**, משני טעמיו המבוארים לעיל. **(ג) לדעת חכמי** המשנה, **מותר למכור להם סוסים המיוחדים לרכיבת אדם**, כי אין בזה חשש מלאכה גמורה, משום שאדם נושא את עצמו, **אבל אסור למכור להם סוסים המיוחדים לנשיאת עופות**, כי לדעתם רק אדם נושא את עצמו, אבל שאר בעלי חיים אינם נושאים את עצמם, וכשהסוס נושא אותם, הוא עושה מלאכה גמורה, ואם כן יש לאסור מכירתו, כאיסור מכירת שאר בהמות גסות העומדות למלאכה.

ולדעת נחום המדי [*בדף ז'*] – **מותר למכור לגוים סוס זכר זקן במלחמה**.

- **רש"י מפרש, שאין כאן אלא היתר אחד, שהוא סוס זכר זקן במלחמה**, וטעם ההיתר, כי דבר זה אינו שכיח, שירצה גוי לקנות סוס כזה במלחמה, שאינו מועיל לו כלום, אלא מזיקו, ולכן לא גזרו על הדבר.

- **והר"ר אלחנן מפרש שיש כאן שני היתרים**. **היתר א' - סוס זכר במלחמה**, וטעם ההיתר, כי סוס כזה הורג את אדונו, ואינו מסייע לו להלחם. **היתר ב' - סוס זקן במלחמה**, וטעם ההיתר, כי הסוס עומד למות, ויהרג אדוניו עמו.

- **והר"א מביה"ם מפרש, שנחום המדי מתיר מכירת סוסים לגמרי**, ונקט "סוס זקן במלחמה", להגדיל את חידושו, שאפילו במקום שיש את טעמי רבי לאסור, מותר למכור להם סוסים, וכל שכן כשאין את הטעמים הללו, וזהו שאמר "סוס זקן", כלומר אף על פי שעומד לטחון ברחים, מותר למכור להם, וכן "סוס זכר במלחמה", אף על פי שיש לו תורת כלי זין, מותר למכור להם, וכל שכן

שמותר למכור להם שאר סוסים.

מכירת חיה גסה לגוים

לדעת רב – חיה גסה עומדת למלאכה כבהמה גסה, ולכן כשם שאסור למכור לגוים בהמה גסה, [גזרה משום שאלה ומשום שכירות, ומשום נסיוני], כך **אסור למכור להם חיה גסה**.

- לתירוץ אחד בגמרא, לדעת רבי יהודה, מותר למכור להם ארי תרבות, [שאינו מזיק], כשהוא שבור, [ואינו ראוי למלאכה], כשם שלדעתו מותר למכור שאר בהמות שבורות.

- ולתירוץ שני בגמרא, מותר למכור להם ארי תרבות [שאינו מזיק], אף כשהוא שלם, כי ארי, אפילו כשהוא שלם, אינו ראוי למלאכה, ודינו כבהמה שבורה, [רש"י מפרש, שאף לפי התירוץ הזה, אין הדבר מותר אלא לדעת רבי יהודה המתיר מכירת בהמות שבורות. ותוס' מפרשים, שלפי התירוץ הזה, הכל מודים שהדבר מותר, כי רק בהמה, שכשהיא שלמה היא ראויה למלאכה, אסרו חכמים את מכירתה גם כשהיא שבורה, אבל חיה שלעולם אינה ראויה למלאכה, לא אסרו כלל].

ולדעת רב חנן – חיה גסה אינה עומדת למלאכה, ולכן כשהיא בת תרבות, שאין בה נזק לרבים, **דינה כבהמה דקה, שהכל תלוי במנהג המקומות**, מקום שנהגו היתר מותר, ומקום שנהגו איסור אסור.

שחיטת בהמה וחיה מסוכנות

השוחט חיה או בהמה שהן מסוכנות למות, ולא פרכסו אחר השחיטה, הרי הן אסורות כנבילה, כי מאחר שלא פרכסו אחר השחיטה, הרי הן כמי שמתו קודם השחיטה, ואין השחיטה מתירה אותן.

בבהמה גסה – פשיטת יד בלא כפיפה, וכן כפיפת יד בלא פשיטה, נחשבות כפירכוס, ואם פשטה ידה אחר השחיטה, או כפפה ידה אחר השחיטה, התירה אותה השחיטה.

בבהמה דקה ובחיה – פשיטת יד בפני עצמה אינה נחשבת כפירכוס, כי דרכה לפשוט ידה כשמתה, ואם כן, רק אם פשטה ידה וגם כפפה אחר השחיטה, יש כאן פירכוס והותרה בשחיטה.

בניית בסילקי [=טירה גבוהה] **לגוים**

אסור לבנות לגוים בניינים העומדים לדון ולהזיק בהם לבני אדם, שמא יתפש בהם ישראל, ולכן, אין בונים להם בסילקי [=טירה גבוהה] של גרדום, [=בניין שדנים בו דיני נפשות] ושל אצטדייא [=מקום שמגיחים שור בבני אדם] ושל בימה [=מגדל שמפילים ממנו בני אדם למות], כי בכל אלו מזיקים לרבים.

אבל בונים להם בסילקי של אוצרות ומרחצאות.

ולעניין בסילקי של מלכים, נחלקו חכמים – ללשון ראשון, רבא אוסר, כי מן הסתם המלכים צריכים להם כדי לדון בהם דיני נפשות. וללשון שני, רבא מתיר, כי מן הסתם המלכים צריכים להם לדור בהם בלבד.

בימוסיאות

- **רש"י מפרש שבימוס היא בימה של אבן אחת**, שמקריבים עליה זבחים ולפירושו מותר לבנות לגוים בימוס, כי דבר זה אינו נחשב כתשמיש של עבודה זרה, אלא כתשמיש של תשמיש, ואין איסור לעשות להם תשמיש של תשמיש של עבודה זרה. [ולפירוש התוס', בימה שמקריבים עליה זבחים לעבודה זרה, נחשבת כמשמשי עבודה זרה, ואסור לעשותה לגוים].

- **תוס' מפרשים**, **שבימוס הוא בסיס של עבודה זרה**, ולכן אסור לבנותו לגוים.

מותר לבנות לגוים בית מרחצאות [העשויים בקרקע, עמוקים מאד, והמים נופלים מתחת, ואנשים רוחצים מלמעלה על גבי הנסרים].

כשנתפס רבי אליעזר על ידי המינים, שרצו לכפותו לעבוד עבודת כוכבים, העלהו לגרדום לידון. ואמר לו אותו הגמון - זקן שכמותך יעסוק בדברים בטלים הללו [כלומר בתורה, שלדעתו היא דברים בטלים, עפ"ל].

אמר לו רבי אליעזר - **נאמן עלי הדיין**.

כסבור אותו הגמון עליו הוא אומר, והוא לא אמר אלא **כנגד אביו שבשמים**. **אמר לו ההגמון** - הואיל והאמנתני עליך, **דימוס**, **פטור אתה** [רש"י מפרש שדימוס הוא שם יראתו, ואם כן אמר שנשבע ביראתו לפוטרו. ותוס' מפרשים שדימוס פירושו "רחמים", ואם כן כוונתו לומר שנשבע ברחמי יראתו שיפטרנו].

וכשבא רבי אליעזר **לביתו**, נכנסו תלמידיו אצלו לנחמו, [על שנענש ליפול ביד המינים], **ולא קיבל תנחומים**, **עד שהזכירו** רבי עקיבא, **שנהנה פעם אחת מדבר מינות**, **ועל כך נענש**.

דף יז

אמר רבי אליעזר : **פעם אחת הייתי מהלך בשוק העליון של ציפורי**, **ומצאתי אחד** מתלמידי ישו הנוצרי, **ויעקב איש כפר סכניא שמו**.

אמר לי - כתוב בתורתכם, "לֹא תָבִיא אֶתְנַן זוֹנָה ... בֵּית ה' אֱלֹקֶיךָ לְכָל נֶדֶר", האם **מותר לעשות מאתנן זונה בית הכסא לכהן גדול** [בלשכת פלהדרין, שהיה פורש לשם שבעה ימים קודם יום הכפורים, והיו מתקנים לו שם כל צרכיו].

ולא אמרתי לו כלום.

אמר לי - כך לימדני ישו הנוצרי, נאמר, "**כִּי מֵאֶתְנַן זוֹנָה קִבָּצָה וְעַד אֶתְנַן זוֹנָה יָשׁוּבוּ**", **ללמד**, **שדבר הבא ממקום הטינופת ילך למקום הטינופת**, כלומר מותר לעשות בית הכסא מאתנן זונה.

ונהניתי מדבריו, ועל כך נענשתי שנתפסתי למינות, שעברתי על מה שכתוב בתורה על המינות, "הַרְחֵק מֵעָלֶיהָ דַּרְכֶּךָ".

[**וחכמי ישראל אינם דורשים את הכתוב כאותו המין**, **אלא** כך, "כִּי מֵאֶתְנַן זוֹנָה

קַבָּצָה [=מה שקבלה באתננה] וְעַד אֶתְנַן זוֹנָה יָשׁוּבוּ [=תשוב ותתן באתנן]", כלומר **כל זונה שנשכרת, לבסוף** היא נבזית בעיני כל, **ושוכרת** אותם, וכן נאמר, "וּבְתִתֵּךְ אֶתְנָן וְאֶתְנַן לֹא נִתַּן לָךְ וַתְּהִי לְהֶפֶךְ"].

"הַרְחֵק מֵעָלֶיהָ דַּרְכֶּךָ וְאַל תִּקְרַב אֶל פֶּתַח בֵּיתָהּ"

ללשון אחד: "הַרְחֵק מֵעָלֶיהָ דַּרְכֶּךָ" – זו **מינות** [=מקום עבודת כוכבים]. "וְאַל תִּקְרַב אֶל פֶּתַח בֵּיתָהּ" – זו **הרשות** [=שלטון]. שנותנים עיניהם בבעלי ממון, להרגם, וליטול ממונם].

וללשון שני: "הַרְחֵק מֵעָלֶיהָ דַּרְכֶּךָ" – זו **מינות והרשות**. "וְאַל תִּקְרַב אֶל פֶּתַח בֵּיתָהּ" – זו **זונה**. [שלדעת רב חסדא, יש להתרחק מפתח ביתה ארבע אמות].

הרחקה מפתח ביתה של זונה

לדברי רב חסדא – חכמים תקנו ש**יש להתרחק מפתח ביתה של הזונה, ארבע אמות**, כי מצאו אסמכתה לדבר, מהכתוב האמור על פתח הזונה, "וְאַל תִּקְרַב אֶל פֶּתַח בֵּיתָהּ", ולדעתו, כשנאמר לשון קריבה, יש לפרש זאת על קירוב ארבע אמות.

ולדעת רבי פדת – לא תקנו חכמים תקנה כזו, שהרי נאמר בתורה, "אִישׁ אִישׁ אֶל כָּל שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה", ולא למדו מכאן אלא שאסורה קריבה של גלוי עריות בלבד, ולא דרשו מכאן לאסור ארבע אמות, וכמו כן אין ללמוד מלשון קריבה האמור לעניין פתח זונה, שהכוונה לארבע אמות.

דרך בני אדם כשיוצאים מבית הכנסת, נושקים לאב ולאם ולגדול מהם בארכובה או בפס היד משום כבוד.

וכן היה נוהג עולא עם אחיותיו. [יש אומרים שכאשר היה בא מבית המדרש, היה נושק להן בזרועותיהן. ויש אומרים שכאשר היה בא מבית המדרש היה נושק להן בחזה].

אולם מנהגו זה הוא שלא כדברי עצמו, שכן כך אמר עולא, אפילו קריבה בעלמא לעריות אסורה, משום לך לך אמרין נזירא, [=לך הנזיר אנו אומרים] סחור סחור לכרמא לא תקרב [=אפילו[1] סביב הכרם לא תקרב שלא תתקרב לאיסור]. [והטעם שהקל לעצמו הוא כי לעניין התאוה היו דומות בעיניו כקורות אבל לשאר בני אדם הדבר אסור].

"לַעֲלוּקָה שְׁתֵּי בָנוֹת הַב הַב"

"שְׁתֵּי בָנוֹת הַב הַב", **הן מינות** [=עבודה זרה], **ורשות** [=שלטון], **שצועקות בעולם הזה, הַבֵּא הַבֵּא**, המינות צועקת להביא תקרובת לעבודת כוכבים, והרשות צועקת להביא ממון ודורונות וארנונא ומס למלך.

הוספות

[1] העירוני שיש לפרש את העניין באופן אחר, והוא, שאנו אומים לנזיר, שילך סביב, ורק לכרם עצמו לא יקרב.

- **ללשון הראשון**, הכתוב הנ"ל מלמד, ש**שתיהן עתידות לצעוק מהגיהנם**[1] **על רוב הייסורים שתייסרו שם**.

- **וללשון שני**, הכתוב הנ"ל מלמד, ש**הגיהנם צועקת ואומרת**, **שיביאו לה את שתיהן כדי לייסרן**.

השב בתשובה מחטא המינות – מת

נאמר על חטא המינות, "**כָּל בָּאֶיהָ לֹא יְשׁוּבוּן**" [=כל המשתמדים לעבודת כוכבים, אינם שבים. ואם יתגברו על יצרם מאד וישובו] "**וְלֹא יַשִּׂיגוּ אָרְחוֹת חַיִּים**" [=ימותו מהרה, מתוך צרתם וכפיית יצרם. וגזרת מלך היא שימותו מכך]. **מכאן**, **שכל הפורש ממינות מת**.

ואותה שבאה לפני רב חסדא לשוב מחטאיה, ואמרה לו שמחטאיה הקלים היה, שבא עליה בנה הגדול, [וילדה ממנו את בנה הקטן], ואם כן ודאי גם מינות היה בה.

- יש גורסים שכששבה בתשובה מחטאיה, [ובכללם מחטא המינות], לא מתה, כי לא שבה בתשובה שלמה.

- ויש גורסים שכששבה בתשובה מחטאיה, [ובכללם מחטא המינות], מתה, כי שבה בתשובה שלמה, ונאמר על השב מהמינות, "וְלֹא יַשִּׂיגוּ אָרְחוֹת חַיִּים".

והשב בתשובה משאר חטאים, **אינו מת**. **אלא אם כן היה אדוק בהם מאד**, כרבי אלעזר בן דורדיא, שהיה אדוק בעבירה מאד, וכששב בתשובה, מת, כמבואר להלן.

מעשה רבי אלעזר בן דורדיא

אמרו עליו על רבי אלעזר בן דורדיא, שלא הניח זונה אחת בעולם, שלא בא עליה. פעם אחת שמע, שיש זונה אחת בכרכי הים, והיתה נוטלת כיס דינרים בשכרה. נטל כיס דינרים, והלך, ועבר עליה שבעה נהרות. בשעת הרגל דבר, [כלומר כשהחלו בתשמיש], הפיחה רוח, ואמרה, כשם שהפחה זו אינה חוזרת למקומה, כך אלעזר בן דורדיא אין מקבלים אותו בתשובה.

הלך וישב בין שני הרים וגבעות, אמר - הרים וגבעות בקשו עלי רחמים.

אמרו לו[2] - עד שאנו מבקשים עליך, נבקש על עצמנו, שנאמר, "כִּי הֶהָרִים יָמוּשׁוּ וְהַגְּבָעוֹת תְּמוּטֶנָה".

אמר - שמים וארץ בקשו עלי רחמים.

אמרו - עד שאנו מבקשים עליך, נבקש על עצמנו, שנאמר, "כִּי שָׁמַיִם כָּעָשָׁן נִמְלָחוּ וְהָאָרֶץ כַּבֶּגֶד תִּבְלֶה".

אמר - חמה ולבנה בקשו עלי רחמים.

הוספות

[1] כתבו התוס': לפי הפשט "עלוקה" היא גיהנם, וכן יסד הפייט בזולת של חנוכה "יקדו בהבהבי עלק'". אולם רבינו תם הקשה מכך שלא נזכר שם זה בין שמות הגיהנם במסכת עירובין, ולכן פירש ש"עלוקה" הוא שם בעל המאמר הזה, [אבל אינו שלמה אלא חכם אחר].

[2] יש מפרשים שלא השיבו לו כך, אלא היה אומר בלבו שכך יוכלו להשיב. ויש מפרשים ששר של הרים היה משיב כן. [תוס'].

אמרו לו - עד שאנו מבקשים עליך, נבקש על עצמנו, שנאמר "וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה".

אמר - כוכבים ומזלות בקשו עלי רחמים.

אמרו לו - עד שאנו מבקשים עליך, נבקש על עצמנו, שנאמר, "וְנָמַקּוּ כָּל צְבָא הַשָּׁמַיִם".

אמר - אין הדבר תלוי אלא בי, הניח ראשו בין ברכיו, וגעה בבכיה, עד שיצאה נשמתו.

יצאה בת קול ואמרה - רבי אלעזר בן דורדיא מזומן לחיי העולם הבא[1].

בכה רבי ואמר - יש קונה עולמו בכמה שנים, ויש קונה עולמו בשעה אחת. לא דיים לבעלי תשובה שמקבלים אותם, אלא שקוראים אותם בתואר רבי.

שני דרכים אחד פתוח לו עבודה זרה ואחד פתוח לו בית זונות

יצר הרע של עריות, חזק יותר מיצר הרע של עבודה זרה, [כי אחר החורבן הראשון, שחטו את היצר הרע של עבודה זרה, כמבואר במסכת סנהדרין]. ומכל מקום יש לאדם להתרחק מדרך שיש בה אחד מהפתחים הללו, אלא שכשרבי חנינא ורבי יונתן היו צריכים ללכת באחת משתי הדרכים הנ"ל, נחלקו באיזו משתיהן ללכת.

אחד מהם **רצה ללכת בדרך שפתוח לה עבודה זרה, כי אין חשש גדול שיכשל בה**, מאחר שהיצר הרע שלה שחוט.

והשני רצה ללכת בדרך שפתוח לה בית זונות, כי על ידי שיעברו בה, ויכפו את יצרם הגדול לכך, יקבלו שכר גדול. ולא היה חושש שיכשלו בחטא, כי היו עוסקים בתורה, ונאמר בתורה, "מְזוּמָּה [=מדבר זימה. התורה] תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ [וכן] תְּבוּנָה תְּנִצְרֶכָּה".

ועשו כדברי השני, וכשעברו לפני פתח הזונות, ראו הזונות את החכמים הללו, ותבושנה מפניהם, ותכנסנה לאוהליהן.

מכאן ועד מעשה בריחת רבי מאיר בדף י"ח, הובאו כמה מעשים השייכים לתנא רבי חנינא בן תרדיון, אולם לכאורה לא נכתבו בגמרא כסדר התרחשותם, והמעשה המובא בדף י"ח, שהלך רבי חנינא בן תרדיון לבקר את רבי יוסי בן קסמא, קודם לכל המעשים.

רבי אלעזר בן פרטא נתפס על חמישה דברים וניצול ורבי חנינא בן תרדיון נתפס על דבר אחד ולא ניצול

רבי אלעזר פרטא ורבי חנינא בן תרדיון נתפסו על ידי הרומאים לדון אותם על שעברו על גזרות המלכות.

אמר רבי אלעזר בן פרטא לרבי חנינא בן תרדיון - אשריך שנתפסת על דבר אחד, אוי לי שנתפסתי על חמשה דברים, [המבוארים

הוספות

[1] כל היכא דאמר מזומן לחיי העולם הבא, היינו בלא דין ובלא יסורין. [תוס' במסכת כתובות דף ק"ג].

להלן].

אמר רבי חנינא בן תרדיון לרבי אלעזר פרטא - אשריך שנתפסת על חמשה דברים, **ואתה ניצול, בזכות שעסקת בתורה ובגמילות חסדים. אוי לי** שנתפסתי על דבר אחד, **ואיני ניצול, כי לא עסקתי אלא בתורה בלבד**. שכל העוסק בתורה בלבד דומה הוא כמי שאין לו אוה להגן עליו, שנאמר "וְיָמִים רַבִּים לְיִשְׂרָאֵל לְלֹא אֱ-לֹ-הֵי-י אֱמֶת וּלְלֹא כֹהֵן מוֹרֶה וּלְלֹא תוֹרָה". [ואף שבאמת רבי חנינא בן תרדיון עסק גם בגמילות חסדים, והיה גבאי צדקה באמונה כפי שיתבאר בעזה"י בדף י"ח, עד שאמר רבי אליעזר בן יעקב, שלא יתן אדם מעותיו לארנקי של צדקה, אלא אם כן ממונה עליו תלמיד חכם כרבי חנינא בן תרדיון, מכל מקום החשיב עצמו כמי שלא עסק בגמילות חסדים, כי לא עסק בהם כפי שהיה ראוי לו לעסוק].

דינו של רבי אלעזר בן פרטא

<u>דין א' ודין ב'</u>.

אמרו לו – **(א) מדוע אתה לומד תורה** [ועובר בכך על גזרת המלך]. **(ב) מדוע אתה גונב**.

אמר להם – אי סייפא לא ספרא, ואי ספרא לא סייפא, כלומר החרב והספר אינם הולכים יחד, ואין אדם שמחזיק בשני אומנויות הללו יחד, ואם כן, על כרחך אחת הטענות הללו שקר, וכשם שאין בי את האחת, כך אין בי את השניה, שכן האומר לכם עלי, נמצא שקרן בדבריו.

<u>דין ג'</u>.

אמרו לו – **מדוע קוראים לך רבי**, [ודאי משום שאתה מלמד תורה את הרבים, ועובר בכך על גזרת המלך].

אמר להם – קוראים לי רבי כי אני רבם של תרסיים [=גרדיים[1], כלומר אורגים].

וכדי לבודקו הביאו שתי פקעיות של חוטים ובקשו ממנו שיאמר איזה של שתי ואיזה של ערב[2].

נעשה לו נס, ובאה צרעה נקבה והתישבה על השתי, ובא צרעה זכר וישב על הערב, ולמד מהם מה השתי ומה הערב, [שהשתי מונח תחילה, ואחר כך מקבל לתוכו את הערב, כנקבה המקבלת את הזכר].

<u>דין ד'</u>.

אמרו לו – **מדוע אינך בא לבי אבידן** [=בית שאוכלים ושותים בו לכבוד עבודת כוכבים, ומזבלים בו זיבול לעבודת כוכבים, ומפקחים על עסקיה לידע מה היא צריכה ומתנדבים].

אמר להם – זקן הייתי, ומתייירא אני, שמא תרמסוני ברגליכם.

הוספות

[1] כן ביאור "תרסיים" בסוגיתנו, אולם בסוגיות אחרות, שם זה משמש לשני עניינים אחרים, (ב) צורפי נחושת. (ג) אומה אחת ששמה כן.

[2] התוס' במסכת שבת דף כ"ז פירשו, שרק בצמר היה ניכר בין שתי לערב, שהשתי הוא מן הלשונות של צמר הגדול, וטווי כלאחר יד, ולא כמו שטווים הערב, ודרך היה לשולקו, ... אבל בפשתן לא ניכר איזה של שתי ואיזה של ערב, וכאן בחנו את רבי אלעזר בשל פשתן, שאין לו היכר, ולכן נעשה לו נס, שיכיר.

דף יח

אמרו – וכי עד היום רמסנו זקנים.

נעשה לו נס ובאותו יום נרמס שם זקן אחד.

<u>דין ה'</u>.

אמרו לו – **מדוע שחררת עבדך לחירות**, [והמלך גזר שלא לעשות כן, כי כך היא דת יהודית].

אמר להם – לא היו דברים מעולם.

עמד אחד מהם, כדי להעיד, שהנידון כן שחרר את עבדו. בא אליהו, ונדמה לאותו אדם כאחד מחשובי המלכות, ואמר לו, כשם שנעשו לנידון ניסים להינצל מכל דיניו, כך יעשו לו ניסים גם בזה, ואם תעיד נגדו, הוא ינצל, ואתה רק תראה כרשע שרצה להרע לו. ולא השגיח בו אותו אדם, אלא נעמד להעיד.

ומיד כשנעמד אותו אדם, בטרם החל לומר דבריו, נתנו בידו אגרת, שהיתה מוכנה בידם לשלוח לקיסר על עסקיהם, ושולח משם. בא אליהו, וזרקו ארבע מאות פרסאות, למען לא ישוב עוד. וכך הלך ולא חזר.

וניצל רבי אלעזר פרטא מכל דיניו.

דינו של רבי חנינא בן תרדיון

אמרו לו – **מדוע עסקת בתורה**. ואמר להם – כאשר צוני ה' אלקי.

מיד (א) גזרו עליו לשריפה. (ב) ועל אשתו להריגה. (ג) ועל בתו לישב בקובה [=אהל] של זונות.

שם בן ארבע אותיות "**י-ד-ו-ד**" **לדברי הכל אסור לאומרו**, כמבואר במסכת פסחים, והאומרו, אין לו חלק לעולם הבא.

- **ונראה לר"י**, שאין להזכיר **אף** אותיות "**י-ה**", שהרי "י-ה" הוא שם.

- **ולהר"ר אלחנן נראה**, שאין להזכיר **גם** "**א-ד**" מהשם "א-ד-נ-י", כי [לגרסת ר"ח] "א-ד" משם "א-ד-נ-י", אינו נמחק, כמו "י-ה", משם "י-ד-ו-ד". **ולר"י נראה להתיר זאת**, כי לא נמצא שם כזה בכתבי הקודש .

הטעם שנענשו שלושת הצדיקים הנ"ל

א. הטעם שנענש רבי חנינא בן תרדיון להישרף באש, משום שהיה הוגה את השם באותיותיו.

- יש מפרשים שהיה דורש שם של מ"ב אותיות ועושה בו מה שחפץ.

- ויש מפרשים שהיה קורא את השם ככתבו.

> בגמרא מבואר, שהיה עושה כן כדי **להתלמד**, [שהוא דבר היתר], ונענש על שעשה זאת **בפרהסיא**, כי לא היה לו לעשות זאת אלא בצנעה.

> ורש"י מפרש, שרבי חנינא נענש, כי הקדוש ברוך הוא מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה, ואפילו להתלמד יש לחוש לכבוד הרב, ורק דברים שאינם כבוד הרב, מותרים לעשות כדי להתלמד.

ב. הטעם שנענשה אשת רבי חנינא בן תרדיון בהריגה, כי לא מחתה בו, על שהיה הוגה את השם באותיותיו, וכל מי שיש בידו למחות, ואינו מוחה נענש עליו.

ג. הטעם שנענשה בתו של רבי חנינא לישב בקובה של זונות, משום שפעם אחת היתה מהלכת **לפני גדולי רומי**, ואמרו, כמה נאות פסיעותיה של ריבה זו, ומיד כששמעה זאת, **דקדקה בפסיעותיה**, לפסוע פסיעות נאות, ונאמר "כָּל כְּבוּדָּה בַת מֶלֶךְ פְּנִימָה"[1]. [ועל זה נאמר, "עֲוֹן עֲקֵבַי יְסוּבֵּנִי", ללמד, שעוונות שאדם דש בעקביו בעולם הזה, [כלומר עון דקדוק פסיעות. א"נ עון שאינו מקפיד עליו כאילו דורסו ברגליו], מסובים לו ליום הדין].

בשעה שיצאו, שלשתם צדקו עליהם את הדין:

הוא אמר – "הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט".

ואשתו אמרה – "אֵ-ל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא".

ובתו אמרה – "גְּדֹל הָעֵצָה וְרַב הָעֲלִילִיָּה אֲשֶׁר עֵינֶיךָ פְּקֻחוֹת עַל כָּל דַּרְכֵי בְּנֵי אָדָם [אפילו דקדוק פסיעות] לָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָיו וְכִפְרִי מַעֲלָלָיו".

אמר רבי: כמה גדולים צדיקים הללו, שנזדמנו להם שלש מקראות של צדוק הדין בשעת צדוק הדין.

כשחלה רבי יוסי בן קיסמא
הלך רבי חנינא בן תרדיון לבקרו

אמר רבי יוסי – חנינא אחי אינך יודע, שאומה זו מן השמים המליכוה, שהחריבה את ביתו, ושרפה את היכלו, והרגה את חסידיו, ואבדה את טוביו, ועדיין היא קיימת. **ואני שמעתי עליך, שאתה יושב ועוסק בתורה**, ומקהיל קהלות **ברבים, וספר מונח לך בחיקך**, והם גזרו על כך.

אמר רבי חנינא – מן השמים ירחמו.

אמר רבי יוסי – אני אומר לך דברים של טעם, ואתה אומר לי מן השמים ירחמו. **תמה אני אם לא ישרפו אותך ואת ספר תורה באש.**

אמר רבי חנינא – רבי, **מה אני לחיי העולם הבא.**

אמר רבי יוסי – כלום מעשה בא לידך.

אמר רבי חנינא – **מעות של פורים** [=שאין לשנותם לצדקה אחרת, אלא ניתנים לצורך סעודת פורים בלבד], **נתחלפו לי במעות של צדקה, וחלקתים לעניים**. [לפירוש ראשון ברש"י, רבי חנינא טעה, ולקח מעות צדקה

הוספות

[1] בספר מסילת ישרים פרק ט"ז משמע קצת, שהיו הפסיעות פסיעות נאות כדין, זה לשונו שם: אמנם, מה שצריך לאדם יותר עיון ומלאכה רבה, הוא תערובת האיסור, דהיינו, שלפעמים האדם הולך ועושה מצוה לשמה ממש, שכך גזר אבינו שבשמים, אמנם לא יחדל מלשתף עמה איזה פניה אחרת, או שישבחוהו בני האדם או שיקבל שכר במעשהו. ולפעמים, אפילו אם לא יהיה מתכון ממש לשישבחוהו, בשמוח לבו על השבח ירבה לדקדק יותר, כעין מעשה של בתו של רבי חנינא בן תרדיון, שהיתה פוסעת פסיעות יפות, וכיון ששמעה שאומרים כמה נאות פסיעותיה של ריבה זו, מיד דקדקה יותר. הרי התוספת הזה נולד מכח השבח ששיבחוה. עד כאן לשונו.

העומדים לצורך סעודת פורים, וחילק לעניים לשאר צרכים, וחזר ופרע משלו. ולפירוש שני ברש"י, רבי חנינא טעה, ולקח מעות שהכין לעצמו לצורך סעודת פורים, וחלקם לעניים, ולא חזר ופרע מארנקי של צדקה. ולפירוש ר"י היו לרבי חנינא בכיס של צדקה מעות פורים והיה סבור שהן שאר צדקות וקרא לעניים לתת להם וקודם שבאו נתבררה לו טעותו אך כדי שלא יתביישו העניים שכנסם לחנם חילק להם את המעות כשאר צדקות והחזיר משלו למעות פורים].

אמר רבי יוסי – [הואיל והיית ותרן בממונך] **אם כן, מחלקך יהי חלקי, ומגורלך יהי גורלי**.

שריפת רבי חנינא בן תרדיון

לא היו ימים מועטים [מהמעשה הנ"ל] עד שנפטר רבי יוסי בן קיסמא, והלכו כל גדולי רומי לקברו, והספידוהו הספד גדול, ובחזרתם **מצאוהו לרבי חנינא בן תרדיון, שהיה יושב ועוסק בתורה, ומקהיל קהלות ברבים, וספר תורה מונח לו בחיקו**.

הביאוהו, וכרכוהו בספר תורה, והקיפוהו בחבילי זמורות, והציתו בהן את האור, והביאו ספוגים של צמר, ושראום במים, והניחום על לבו, כדי שלא תצא נשמתו מהרה.

אמרה לו בתו – אבא, **אראך בכך**, כלומר, זו היא שכרה של תורה.

אמר לה – אילו הייתי נשרף לבדי, היה הדבר קשה לי, אבל עכשיו, שאני נשרף, וספר תורה עמי, **מי שמבקש עלבונה של ספר תורה, הוא יבקש עלבוני**.

אמרו לו תלמידיו – רבי, **מה אתה רואה**. [יש מפרשים ששאלו כן כי היה נראה בעיניהם, שהיה לו לראות שום דבר תימה או מלאכים או דבר אחר. ויש מפרשים ששאלו כן כי היו שומעים קול האותיות הפורחות, ולא היו יודעין מהו].

אמר להם – **גליון** [ויש גורסים גוילין] **נשרפים, ואותיות פורחות**.

אמרו לו – אף אתה **פתח פיך ותכנס בך האש**.

אמר להם – **מוטב שיטלנה מי שנתנה**, ואל יחבל הוא בעצמו[1].

אמר לו קלצטונירי [הממונה עליו להמיתו] – רבי, **אם אני מרבה בשלהבת**, ונוטל ספוגים של צמר מעל לבך, **אתה מביאני לחיי העולם הבא**.

אמר לו – **הן**. ביקש ממנו שישבע על כך ונשבע.

מיד הרבה בשלהבת, ונטל ספוגים של צמר מעל לבו, **ויצאה נשמתו במהרה, אף הוא קפץ ונפל לתוך האור**.

יצאה בת קול ואמרה: **רבי חנינא בן תרדיון וקלצטונירי מזומנים הם לחיי העולם הבא**.

בכה רבי ואמר: יש קונה עולמו בשעה

הוספות

[1] אומר רבינו תם, שבמקום שאדם יראה שמא יעבירוהו על דתו, [על ידי יסורים], מצווה לחבל בעצמו.

אחת, ויש קונה עולמו בכמה שנים.

הצלת בתו של רבי חנינא בן תרדיון

[חוץ מהבת שנגזר עליה לשבת בקובה של זונות], היתה לרבי חנינא בן תרדיון בת נוספת, היא ברוריא אשת רבי מאיר, ואמרה לבעלה – בזיון הוא לי, שתשב אחותי בקובה של זונות.

נטל רבי מאיר תרקב [=שלושה קבין =חצי סאה] של דינרים לצורך הצלתה, והלך ואמר, אם לא נעשה בה מעשה עבירה, יתרחש לה נס להצילה, ואם נעשה בה עבירה, לא יתרחש לה נס להצילה.

הלביש רבי מאיר את עצמו כאחד הפרשים, ובא לנסותה, אם תשמש עמו כזונה. כשאמר לה שתשמע לו, דחתה אותו, באומרה שדרך נשים לה. וכשאמר לה שימתין לה עד שיפסוק לה האורח, דחתה אותו באומרה, שיש רבות יפות ממנה.

ומדחיותיה הבין רבי מאיר שלא חטאה בזנות, וכל שבא אליה דוחה אותו בטענות אלו. הלך לשומר שלה, וביקש ממנו שיתנה לו.

וכשאמר השומר שהוא ירא מהמלכות, נתן לו רבי מאיר את הדינרים שהביא עמו, ואמר לו, בחציים תשחד את השלטון שלא יזיקך, וחציים טול לעצמך, וכשיתום הכסף, ולא יהיה לך במה לשחדם, אמור "א-ל-ה-א דמאיר עננ"י ותינצל. [ולהראות לו שכן הוא השליך רגב אדמה בכלבים שהיו רגילים לאכול בני אדם וכשבאו לאוכלו אמר כן וניצל].

רבי מאיר ברח לבבל

יש אומרים שמחמת המעשה הנ"ל ברח רבי מאיר לבבל, כי כך הוא המשך המעשה:

בסוף נודע לבית המלך שהשומר שחרר את בתו של רבי חנינא, והביאו את השומר לתלותו, אמר השומר "א-ל-ה-א דמאיר עננ"י, ולא יכלו לתלותו. וכששאלוהו מה פשר הדבר, סיפר להם את כל המעשה.

באו חקקו את דמותו של רבי מאיר על פתחה של רומי, ואמרו, שכל הרואה פרצוף זה יביאנו.

יום אחד ראוהו, וברח מפניהם לבית זונות. יש אומרים שעשה עצמו כאילו אוכל שם מבישולי גוים, על ידי שטבל אצבע אחת בתבשיל, והכניס לפיו אצבע אחרת, להטעותם שמכניס לפיו את התבשיל. ויש אומרים שבא אליהו, ונדמה להם כזונה המחבקת אותו, כאילו היה רגיל אצלה. אמרו, חס ושלום, אם היה זה רבי מאיר, לא היה עושה כן, ואם כן אין זה רבי מאיר, וכך ניצל מידם.

ומכל מקום כדי שלא יתפסוהו יותר עמד וברח לבבל.

ויש אומרים שמחמת מעשה שארע עם אשתו, ברח רבי מאיר לבבל, וזהו המעשה:

פעם אחת ליגלגה ברוריה על מה שאמרו חכמים שנשים דעתן קלות הן עליהן

לעבירה, ואמר לה, חייך, סופך להודות לדבריהם, וצוה לאחד מתלמידיו לנסותה לדבר עבירה, והפציר בה ימים רבים, עד שנתרצית. וכשנודע לה, חנקה עצמה. וברח רבי מאיר לבבל מחמת הבושה.

-

ההולך לראות את הנחשים [=מנחשים ומכשפים], ואת **החברים** [=לוחשי נחשים], או **בוקיון** או **מוקיון** או **מוליון** או **לוליון** או **בלורין** או **סלגורין** [כולם מיני ליצנים הם], **הרי זה מושב לצים**, ועל ההליכה הזו אמר הכתוב, "אַשְׁרֵי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ בַּעֲצַת רְשָׁעִים וּבְדֶרֶךְ חַטָּאִים לֹא עָמָד וּבְמוֹשַׁב לֵצִים לֹא יָשָׁב".

ומתוך שנסמך לכתוב הנ"ל, הכתוב הבא, "כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה", למדת, שהדברים הנ"ל מביאים לביטול תורה, ורק מי שלא הלך אליהם יזכה לעסוק בתורה.

הליכה לאצטדינין

אצטדינין הוא מקום שמנגחים שם שוורים בבני אדם.

לדעת תנא קמא – **אסור** ללכת לאצטדינין. **יש גורסים** שהדבר אסור **מפני** שהאצטדינין הם בכלל **מושב לצים**. **ויש גורסים** שהדבר אסור **מפני** שיש בדבר **שפיכות דמים**.

ולדעת רבי נתן – **מותר** ללכת לאצטדינין משני טעמים. **(א)** אם רואה שמגיחים שם יהודי, **צווח** וצועק ומתחנן להם **ומצילו**. **(ב)** אם רואה חברו ישראל נהרג שם, **מעיד** על כך לאשתו, **ומתירה** מעיגונה **להינשא**.

הליכה לכרכום [=מצור]

כשעובדי כוכבים צרים על עיר, אסור ללכת לשם להתחשב עמהם, [יש מפרשים שהאיסור הוא ללכת ולחזקם במצור. ויש מפרשים שהאיסור הוא אף להיות נחשב עימהם אף בלא לחזקם[1]].

אבל מותר ללכת לשם, לבקש מהצרים להציל את ישראל הדרים באותה העיר שצרים עליה.

הליכה לטרטיאות ולקרקסיאות

לדעת רבי מאיר – **כל הטרטיאות והקרקסיאות הם מקום זבול לעבודה זרה**. [יש מפרשים שזבול הוא לשון ליווי וקירוב, כמו, "יִזְבְּלֵנִי אִישִׁי", והכוונה בזה שבמקומות הללו מסדרים את כל צרכי העבודה זרה, ומתנדבים לה צרכיה. ויש מפרשים שזבול פירושו זיבוח בלשון גנאי, והכוונה בזה, שבמקומות הללו מזבחים לעבודה זרה]. **ומאחר** שכל המקומות הללו הם מקומות עבודה זרה, **אסור ללכת לשם**.

ולדעת חכמים – **יש טרטיאות וקרקסיאות שהן מקום זבול לעבודה זרה, ואסור ללכת לשם מהטעם הנ"ל. ויש טרטיאות**

הוספות

[1] העירוני שיש איסור גם משום מושב לצים, כמבואר בפירוש רש"י. אולם יתכן שלא פירש כן אלא בהו"א וי"ל בזה.

וקרקסיאות שאינן מקום זבול לעבודה זרה, ומכל מקום **אסור ללכת אליהן מטעם** אחר, והוא, **שהם מושב לצים**.

ואף שלדברי הכל אסור ללכת לכל הטרטיאות והקרקסיאות, מכל מקום יש נפקא מינה בין דברי רבי מאיר וחכמים, **לעניין מי שנשא ונתן עימהם** :

- מתוך פירוש רש״י שלפנינו משמע שרבי מאיר האוסר בכל מקום משום עבודה זרה אוסר בכל מקום מה שנשאו ונתנו עימהם כדין נושא ונותן ביום אידם וחכמים אינם אוסרים מה שנשא ונתן עימהם אלא במקומות שהאיסור משום עבודה זרה אבל במקום שהאיסור משום ליצנות אין לאסור מה שנשאו ונתנו עימהם.

- אולם יש מגיהים את דברי רש״י ולפי הגהתם בכל מקום חכמים מתירים את מה שנשא ונתן עימהם כי גם במקום שהם אוסרים מפני עבודה זרה אינם מחשיבים זאת כעבודה זרה בוודאי אלא חשד עבודה זרה ומפני החשד די לאסור ללכת לכתחילה אבל אם נשא ונתן עימהם אין הדמים אסורים.

וכל מה שנתבאר שלדברי הכל לכתחילה אסור ללכת לכל הטרטיאות והקרקסיאות **הוא כשיטת רש״י** [המפרש שלדעת רבי מאיר בכל מקום יש לאסור מחמת זבול עבודה זרה].

ותוס׳ מפרשים, שרק חכמים אוסרים ללכת לכל הטרטיאות והקרקסיאות, כי הם אומרים, שאף במקום שאין חשד עבודה זרה, יש לאסור משום מושב לצים, אבל רבי מאיר אומר, שאין לאסור אלא במקום שחשודים על עבודה זרה, אבל לא בכל מקום הם חשודים על כך, ובאותם מקומות שאינם חשודים על עבודה זרה, אין לאסור משום מושב לצים.

ולפי פירוש זה בכל מקום שאין חשודים על עבודה זרה יש נפקא מינה בין דברי חכמים לדברי רבי מאיר שהם אוסרים לגמרי והוא מתיר לגמרי ומה שאמרה הגמרא שיש ביניהם נפקא מינה לעניין מי שנשא ונתן :

- יש מפרשים שהכוונה לנפקא מינה אף במקום שהכל מודים שאסור ללכת, כלומר במקום שיש חשד עבודה זרה [המהרש״א מבאר, שרבי מאיר מחמיר במשא ומתן. והמהר״ם מבאר, שחכמים מחמירים במשא מתן].

- ויש מפרשים שכוונת הגמרא לשאול, מה הנפקא מינה לדעת חכמים, בין מקום שהדבר אסור משום חשד עבודה זרה, לבין מקום שהדבר אסור מחמת לצנות.

פסוקים אלו מבוארים בדפים הבאים

אַשְׁרֵי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ בַּעֲצַת רְשָׁעִים וּבְדֶרֶךְ חַטָּאִים לֹא עָמָד וּבְמוֹשַׁב לֵצִים לֹא יָשָׁב. כִּי אִם בְּתוֹרַת ה׳ חֶפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה. וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל עַל פַּלְגֵי מָיִם אֲשֶׁר פִּרְיוֹ יִתֵּן בְּעִתּוֹ וְעָלֵהוּ לֹא יִבּוֹל וְכֹל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יַצְלִיחַ.

דרש רבי שמעון בן פזי : נאמר ״אַשְׁרֵי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ בַּעֲצַת רְשָׁעִים [ומתוך כך] וּבְדֶרֶךְ חַטָּאִים לֹא עָמָד [ומתוך כך] וּבְמוֹשַׁב לֵצִים לֹא יָשָׁב״, מלמד, ש**אם הלך סופו לעמוד, ואם עמד סופו לישב, ואם ישב סופו ללוץ, ואם לץ, עליו הכתוב אומר**, ״אִם חָכַמְתָּ חָכַמְתָּ לָּךְ **וְלַצְתָּ לְבַדְּךָ תִּשָּׂא**״.

אמר רבי אלעזר: **כל המתלוצץ יסורים באים עליו**, שנאמר "וְעַתָּה אַל תִּתְלוֹצָצוּ פֶּן יֶחְזְקוּ מוֹסְרֵיכֶם". וכן אמר רבא לרבנן: במטותא [=בבקשה], בעינא מינייכו [=רוצה אני מכם], דלא תתלוצצו [=שלא תתלוצצו], דלא ליתו עלייכו יסורין [=שלא יבואו עליכם יסורים].

אמר רב קטינא: כל המתלוצץ **מזונותיו מתמעטים**, שנאמר "מָשַׁךְ [הקדוש ברוך הוא את] יָדוֹ [שפתוחה לזון הכל ומנעה מלזון] אֶת לְצָצִים".

אמר רבי שמעון בן לקיש: כל המתלוצץ **נופל בגיהנם**, שנאמר "וֵד יָהִיר לֵץ שְׁמוֹ עוֹשֶׂה בְּעֶבְרַת [=בגיהנם יענש על] זָדוֹן". [ורבי אושעיא דרש מהכתוב הזה, שכל המתייהר נופל בגיהנם].

אמר רבי חנילאי בר חנילאי: כל המתלוצץ **גורם כלייה לעולם**, שנאמר, "וְעַתָּה אַל תִּתְלוֹצָצוּ פֶּן יֶחְזְקוּ מוֹסְרֵיכֶם כִּי כָלָה וְנֶחֱרָצָה שָׁמַעְתִּי".

אמר רבי אלעזר: קשה היא [ליצנות], ש**תחילתה יסורין וסופו כלייה**.

דף יט

אמר רב שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: "**אַשְׁרֵי הָאִישׁ" – זה אברהם אבינו.** "**אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ בַּעֲצַת רְשָׁעִים**" – שלא הלך בעצת **אנשי דור הפלגה**, שרשעים היו. "**וּבְדֶרֶךְ חַטָּאִים לֹא עָמָד**" – שלא עמד **בעמידת סדום**, שחטאים היו. "**וּבְמוֹשַׁב לֵצִים לֹא יָשָׁב**" – שלא ישב **במושב אנשי פלשתים**, מפני שלצנים היו.

ולקרקסיאות, ולא עמדתי בקנגיון, אלך ואתגרה בשינה, תלמוד לומר, "**וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה**".

"**אַשְׁרֵי אִישׁ יָרֵא אֶת ה' בְּמִצְוֹתָיו חָפֵץ מְאֹד**"

"**אַשְׁרֵי אִישׁ**" – אמר רב עמרם אמר רב, **אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש**, [כשהוא בחור, בכחו, כלומר ממהר להכיר בוראו קודם ימי הזקנה]. רבי יהושע בן לוי אמר, **אשרי מי שמתגבר על יצרו כאיש** [=גבור].

"**בְּמִצְוֹתָיו חָפֵץ מְאֹד**" – אמר רבי אלעזר " בְּמִצְוֹתָיו", **ולא בשכר מצותיו**, כלומר שעובד את יוצרו מאהבת שמו, ומאהבת מצות פיו, ולא לשם קיבול שכר. וכן שנינו 'אנטיגנוס איש סוכו ... היה אומר, אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס, אלא היו כעבדים המשמשין את הרב, שלא על מנת לקבל פרס'[1].

"**אַשְׁרֵי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ בַּעֲצַת רְשָׁעִים**"

דרש רבי שמעון בן פזי: "**אַשְׁרֵי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ** בַּעֲצַת רְשָׁעִים" **לטרטיאות ולקרקסיאות** של עובדי כוכבים. "**וּבְדֶרֶךְ חַטָּאִים לֹא עָמָד**" זה שלא עמד **בקנגיון** [=צידת חיות]. "**וּבְמוֹשַׁב לֵצִים לֹא יָשָׁב**", שלא ישב **בתחבולות**. שמא יאמר אדם, הואיל ולא הלכתי לטרטיאות

הוספות

[1] כך הגרסא בגמרא. ורש"י גרס, 'אלא היו כעבדים המשמשים את הרב על מנת שלא לקבל פרס', אולם פירש, יהי לבך עמו,

אמר רב, [וכן אמר רבי, וכן אמר רבא], **אין אדם לומד תורה, אלא ממקום שלבו חפץ, שנאמר**, "**כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ**", ולכן לא ישנה הרב לתלמיד, אלא מסכת שהתלמיד מבקש ממנו, כי אם ישנה לו מסכת אחרת, לא תתקיים בידו, מאחר שלבו על תאוותו.

לוי ורבי שמעון בן רבי ישבו לפני רבי ולמדו מקרא, וסיימו את אחד הספרים, ועמדו ללמוד ספר אחר, לוי ביקש ללמוד ספר משלי, ורבי שמעון ברבי ביקש ללמוד ספר תילים [=תהילים], והכריח את לוי ללמוד תילים. וכשהגיע רבי לכתוב בתחילת הספר, "כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ", ביאר, שאין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ, ואמר לוי, רבי, נתת לנו רשות לעמוד.

אמר רב אבדימי בר חמא: **כל העוסק בתורה, הקדוש ברוך הוא עושה לו חפציו**, שנאמר, "כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ"[1].

אמר רבא: **בתחילה נקראת התורה על שמו של הקדוש ברוך הוא, ולבסוף נקראת על שמו של התלמיד שטרח בה**, שמתחילה, קודם הלימוד, נאמר, "כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ", כלומר בתורה של ה', ולאחר שלמד נאמר "וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה", כלומר בתורתו של הלומד.

ואמר רבא: **לעולם ילמד אדם תורה** [מרבו, עד שתהא גירסת התלמוד ופירושו שגורה לו בפיו], **ואחר כך יהגה**, [=יעיין בתלמודו, לדמות דבר לדבר, להקשות ולתרץ, אבל בראשונה לא יעשה כן, שמא על ידי עיונו לא יספיק ללמוד הכל, והרב לא ימצא לו בכל שעה ללמדו, ועוד, שלאחר ששנה הרבה, הוא מתיישב בתלמודו, ומתרץ לעצמו דבר הקשה], שמתחילה נאמר "בְּתוֹרַת ה'", כלומר תחילה ילמד כולה כמו שהיא, ואחר כך נאמר "וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה".

ואמר רבא: **לעולם ליגריס איניש, ואף על גב דמשכח, ואף על גב דלא ידע מאי קאמר**, [כלומר תחילה ילמד אדם כל התורה כצורתה, אף על פי שאינו מבין הכל לעומק, ומחמת זאת אינו זוכר היטב[2]], **שנאמר**, "**גָּרְסָה נַפְשִׁי לְתַאֲבָה** אֶל מִשְׁפָּטֶיךָ בְּכָל עֵת", נאמר, "גָּרְסָה", [מלשון "גֵּרֶשׂ כַּרְמֶל תַּקְרִיב אֵת מִנְחַת בְּכוּרֶיךָ"], ולא נאמר "טחנה", שלא היה טוחן הדק, אלא כריחים של גרוסות, המחלקים חיטה לשנים או לארבע לצורך מאכל, וכך דוד מרוב תאוותו לתורה, היה שובר ונוטל ממנה כפי היכולת לאכול [כלומר ללמוד], אף על פי שאינו יכול לטוחנה הדק להיכנס בעומקה.

הוספות

לומר, אפילו אין סופי לקבל שכר, אוהב אני את בוראי, וחפץ במצוותיו, ולכאורה פירושו מתאים עם גרסת הגמרא.

[1] עיין בפירוש רש"י.

[2] כתב רש"ש: נראה שעל ידי שאינו לומד בעיון ובעומק, משכח מהר, כמו שדרשו בפסוק, "ואף חכמתי עמדה לי", תורה שלמדתי באף, עמדה לי, כלומר נתקיימה בידי.

אמר רבא: נאמר במשלי על התורה, "שָׂלְחָה נַעֲרֹתֶיהָ תִקְרָא עַל גַּפֵּי מְרֹמֵי קָרֶת"... וְיָשְׁבָה לְפֶתַח בֵּיתָהּ עַל כִּסֵּא מְרֹמֵי קָרֶת". **מתחילה נאמר** "**עַל גַּפֵּי**", מלשון כנפים, כדבר שאינו קבוע אלא נע ונד, א"נ מלשון יחידי, [כמו "אִם בְּגַפּוֹ יָבֹא"], כלומר בלא תלמידים, **ולבסוף נאמר**, "**עַל כִּסֵּא**", מלשון דבר קבוע, א"נ מלשון כבוד שהוא רב של תלמידים.

מתחילה הלומד הוא "**בְּרֹאשׁ מְרוֹמִים**", כלומר מסתלק במחבואות, ואינו מורה לכל.

ולבסוף "**עֲלֵי דֶרֶךְ בֵּית נְתִיבוֹת נִצָּבָה**", כלומר מורה הוא הוראה לעין כל.

על **תחילת הלימוד** נאמר, "**שְׁתֵה מַיִם מִבּוֹרֶךָ**", כלומר אין לך אלא מים מכונסים, שקבלת מאחרים, והם כלים.

ולבסוף, "**וְנֹזְלִים מִתּוֹךְ בְּאֵרֶךָ**", כלומר יהיה הלימוד כבאר מים חיים שאינם פוסקים.

אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא: נאמר "הוֹן מֵהֶבֶל יִמְעָט וְקֹבֵץ עַל יָד יַרְבֶּה", ללמד, ש**אם עושה אדם תורתו חבילות חבילות**, שגורס מרבו הרבה יחד, **מתמעט**, כי אי אפשר לו לחזור פעמים רבות על לימוד מרובה, ושוכח מה שלמד, **ואם קובץ על יד**, שגורס מעט מעט, וחוזר עליו, **ירבה**.

אמר רבא: ידעי רבנן להא מילתא ועברי עלה [=יודעים החכמים דבר זה ועוברים עליו].

- לגרסת הגמרא לפנינו, אמר רב נחמן בר יצחק: אנא עבידתה [=אני קיימתי זאת וקבצתי על יד על יד] וקיים בידי [=ונתקיימה התורה בידי].

- ויש גורסים שרב נחמן בר יצחק חולק על דברי רבא וכך אמר: אנא עבירתה [=אני עברתי על זאת ועשיתי תורתי חבילות] וקיים בידי [=ונתקיימה התורה בידי].

"**לֹא יַחֲרֹךְ רְמִיָּה צֵידוֹ** וְהוֹן אָדָם יָקָר חָרוּץ": אמר רב שיזבי משמיה דרבי אלעזר בן עזריה – הכתוב הזה מלמד, ש**לא יחיה ולא יאריך ימים הצייד הרמאי**, כלומר, המרמה אנשים, להראות כמה הוא חכם, על ידי שגורס הרבה יחד, משכח לימודו, ועל ידי זה מקצר ימיו, [כי מפסיד את התורה, שנאמר בה, "כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ"].

ורב ששת אמר – הכתוב הזה שואל, **וכי לא יחרוך** [=יאכל הרבה] **הצייד הרמאי**, הלא מאחר שהוא ערום, יש לו הרבה לאכול, [שכשצד ציפורים, כל אחת שצד, מיד משבר את כנפיה שלא תברח, ואינו צד שניה קודם שהראשונה תפוסה בידו], וכמו כן מי שעושה עם לימודו בעורמה שלומד וגורס מעט מעט, ומחזר עליו פעמים הרבה, עד ששגור בפיו, ואחר כך חוזר ולומד, תלמודו מתקיים

אמרי דבי רבי ינאי: נאמר על לומד התורה, "**וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל עַל פַּלְגֵי מָיִם**", כלומר כעץ

שנעקר ממקומו, וחזר ונשתל במקום אחר, ולא נאמר "והיה כעץ נטוע" מעיקרו, שלא זז משם מעולם. ומכאן יש ללמוד, שעל התלמיד ללכת וללמוד בכמה מקומות, **וכל הלומד תורה מרב אחד, אינו רואה סימן ברכה לעולם**.

וכל זה **לעניין הסברא** בלבד, אחר שכבר ידע את הדינים עצמם, ובא להבינם לעומקם, ללמוד חריפות וחידוד הלב, שבזה ככל שירבו רבותיו תתרבה חריפותו, אבל את הדינים עצמם, ילמד מרב אחד, כדי שתהא גרסתו שגורה בפיו בסגנון אחד.

אמר רב תנחום בר חנילאי: **לעולם ישלש אדם שנותיו, שליש במקרא, שליש במשנה, שליש בתלמוד**, שנאמר בלומד, "עַל פַּלְגֵי [חלוקת] מָיִם [ימים]".

רש"י מפרש – ש**יחלק אדם את ימי השבוע**, שליש למקרא, שליש למשנה, ושליש לתלמוד.

ותוס' מפרשים – שילמד אדם בכל יום מקרא משנה ותלמוד. [ולכן תיקנו פסוקי התמיד ומשנת איזהו מקומן ובריית'א דרבי ישמעאל. ונראה לרבינו תם שאנו שעוסקים בתלמוד הבבלי דיינו בכך כי הוא בלול במקרא במשנה ובגמרא].

אמר רבא: "אֲשֶׁר" [=אם] "פִּרְיוֹ יִתֵּן בְּעִתּוֹ", [=שיקבע עתים לתורה. א"נ שלומד ועושה פרי, כלומר מקיים מה שלומד. א"נ שמורה הוראות רק כשנעשה ראוי לכך. אז] "וְעָלֶהוּ לֹא יִבּוֹל". ואם לאו, על הלומד, ועל המלמד, עליהם הכתוב אומר, "לֹא כֵן הָרְשָׁעִים כִּי אִם כַּמֹּץ אֲשֶׁר תִּדְּפֶנּוּ רוּחַ".

אמר רבי אבא אמר רב הונא אמר רב: "**כִּי רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָה**", **זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה**, "**וַעֲצֻמִים כָּל הֲרֵגֶיהָ**", **זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה**.

והראוי להורות הוא זה שהגיע לארבעים שנה או זה שאין בעיר גדול ממנו [אפילו לא הגיע לארבעים שנה]

אמר רב אחא בר אדא אמר רב, ואמרי לה אמר רב אחא בר אבא אמר רב המנונא אמר רב: אפילו שיחת חולין של (תלמידי) חכמים צריכה תלמוד, [שלשונם לשון נקיה ועושר ומרפא], שנאמר, "וְעָלֶהוּ [אפילו דבר קל שבו כעלה של אילן] לֹא יִבּוֹל".

אמר רבי יהושע בן לוי: דבר זה כתוב בתורה, ושנוי בנביאים, ומשולש בכתובים, **כל העוסק בתורה, נכסיו מצליחים לו**.

- **כתוב בתורה**, "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם לְמַעַן תַּשְׂכִּילוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן".

- **שנוי בנביאים**, "לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל הַכָּתוּב בּוֹ כִּי אָז תַּצְלִיחַ אֶת דְּרָכֶךָ וְאָז תַּשְׂכִּיל".

- **משולש בכתובים**, "כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה. וְהָיָה כְּעֵץ

שָׁתוּל עַל פַּלְגֵי מָיִם אֲשֶׁר פִּרְיוֹ יִתֵּן בְּעִתּוֹ וְעָלֶהוּ לֹא יִבּוֹל וְכֹל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יַצְלִיחַ״.

הכריז רבי אלכסנדרי: מאן בעי חיי, מאן בעי חיי, [=מי רוצה חיים].

כנוף ואתו כולי עלמא לגביה, אמרי ליה הב לן חיי [=התאספו ובאו אליו הכל, ואמרו לו תן לנו חיים].

אמר להם: ״**מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב. נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע וּשְׂפָתֶיךָ מִדַּבֵּר מִרְמָה**״. אולם לא די בכך, כי אם יאמר אדם, נצרתי לשוני מרע, ושפתי מדבר מרמה, אלך ואתגרה בשינה, כבר נאמר, ״**סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב**״, **ואין טוב אלא תורה**, שנאמר, ״כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ״.

-

דין איסור הנאה בעבודה זרה ובמשמשיה יתבאר בעזה״י בדף נ״א ונ״ב.

מותר לבנות לגוים מרחצאות, אבל לא יבנה את הכיפה שמעמידים בה עבודת כוכבים.

ואם עבר ובנה דבר שהוא משמש לעבודה זרה - לדברי הכל שכרו מותר, כי משמשי עבודה זרה אינם אסורים בהנאה, עד שתעבד.

ואם עבר ובנה עבודה זרה עצמה - לדעת האומרים, שעבודה זרה אינה אסורה עד שתעבד, ודאי שכרו מותר. ולדעת האומרים, שהיא נאסרת בהנאה בגמר מלאכתו, לדברי האומרים, ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, שכרו מותר, ולדברי האומרים, אינה לשכירות אלא לבסוף, שכרו אסור, כמבואר בעזה״י להלן.

מתי זוכה שכיר יום **בשכרו**

יש אומרים ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, כלומר מי שנשכר לעבוד עשרים וארבע שעות, בעבור עשרים וארבע פרוטות, בכל שעת עבודה זוכה הוא בפרוטה, [**ומכל מקום אין בעל הבית מחויב לתת לו את שכרו**, **אלא בגמר מלאכתו**], ועד שיגמור את מלאכתו, אין השכר אלא כמלווה, שזמן הפירעון הוא בגמר המלאכה, **וכן ההלכה**.

ויש אומרים אינה לשכירות אלא לבסוף, כלומר מי שנשכר לעבוד עשרים וארבע שעות, בעבור עשרים וארבע פרוטות, אינו זוכה בשכרו כלל, אלא כשיגמור את מלאכתו, [**ומכל מקום אם יחזור בו** מהשכירות **בחצי היום**, **הרשות בידו**, ואז הוא גמר מלאכתו, המזכה אותו בשכרו].

ונפקא מינה:

א. לעניין קידושין – אשה שנתנה לפועל לעשות לה כלי, ובא לקדשה בשכר מלאכתו, בשעה שנותן לה את הכלי, אם ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, כבר זכה בשכרו משעת מלאכתו, והרי הוא כמלווה, ואינו יכול לקדשה במלווה, ואם אינה לשכירות אלא לבסוף, אינו זוכה בשכרו,

אלא כשנותן לה את הכלי, וכשמוחל לה את שכרו באותה שעה לשם קידושין, הרי זה כמקדשה בממון.

ב. לעניין עבודה זרה – הבונה כיפה לעבודה זרה, אין שכרו אסור, אלא במכוש אחרון, שהוא גמר מלאכתה, ואם ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, לא נאסר אלא פחות מפרוטה אחרונה של שכרו, ואם כן נוטל כל שכרו כי אין רגילות לפחות משכרו דבר מועט של מכוש אחרון. ואם אינה לשכירות אלא לבסוף, נמצא שלא זכה בכל שכרו אלא במכוש האחרון, ואם כן כל שכרו אסור בהנאה.

דף כ

איסורים האמורים על הגוים

נאמרו בתורה כמה לאוים על הגוים, ויש בהם חילוקים על מי הם אמורים:

א. "**לֹא תִכְרֹת לָהֶם בְּרִית**" – איסור זה אמור **רק על שבע האומות** המוזכרות בפרשה. יש מפרשים שהוא אמור רק עליהן, כי מסתבר שמאחר שבשעת הכיבוש נאסר להחיותם, שנאמר, "לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה", שלא בשעת הכיבוש אסור לכרות להם ברית. ויש מפרשים שאיסור זה אמור רק עליהן, כי הם אדוקים בעבודה זרה יותר משאר אומות.

ב. "**וְלֹא תְחָנֵּם**" – איסור זה אמור **על כל האומות**, כי אין סברא שיהיה בזה חילוק בין שבע האומות הנ"ל, לשאר האומות, [ובעזה"י יתבאר להלן מה נכלל באיסור הזה].

ג. "**וְלֹא תְתַחַתֵּן בָּם**" – איסור זה אמור **רק על שבע האומות** הנ"ל, [אפילו אחר גירותם].

ד. "**לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה**" – איסור זה אמור **רק על שבע האומות** הנ"ל, אבל שאר אומות התירה התורה בפירוש להחיותם לגבות מהם מסים.

"וְלֹא תְחָנֵּם"

שלושה עניינים נכללים באיסור זה בחלקם הכל מודים ובחלקם נחלקו חכמים.

<u>א. לא תתן להם חניה בארץ</u>.

מתוך שנכתב "וְלֹא תְחָנֵּם" וניתן לקרות "וְלֹא תָחְנֵּם" מלשון חניה, יש ללמוד, שאסור לתת להם חניה בארץ, כלומר אסור למכור לגוים מקום בארץ, שיוכלו לחנות בו.

לדעת רבי מאיר – בכלל ה**איסור** הזה, **אף** לא **למכור להם גידולי קרקע בשעת חיבורם לקרקע, ואפילו כשמתנה עמהם שיקצצו**.

ולדעת רבי יהודה – מותר למכור להם גידולי קרקע, על מנת שיקצצו אותם מהקרקע.

[ומחלוקתם היא בכל הדברים הבאים. (א) אילן על מנת לקצוץ. (ב) שחת על מנת לגזוז. (ג) קמה על מנת לקצור].

<u>ב. לא תתן להם חן</u>.

מתוך שאנו קוראים "וְלֹא תְחָנֵּם", כמו "וְלֹא תְחוֹנֵּם", מלשון חן, יש ללמוד שאסור

לתת להם חן, כלומר **אסור לשבחם ולומר כמה נאה גוי זה**.

ודווקא כשכוונת האדם לשבחם הדבר אסור, **אבל אם בא להודות לקדוש ברוך הוא על שברא בריות נאות, מותר**.

- ולכן כשארע שראה רבן שמעון בן גמליאל עובדת כוכבים אחת נאה ביותר, שיבח ואמר, "מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ ה'".

- וכשראה רבי עקיבא את אשת טורנוסרופוס הרשע, התפעל מיופיה, וכנגד זה עשה שלושה מעשים, (א) רק, על שבאה מטיפה סרוחה. (ב) שחק, על שעתידה להתגייר ולהינשא לו. (ג) בכה, על שעתיד יופיה להתבלות בעפר.

- וכן אמרו חכמים, שהרואה בריות טובות, אומר, 'ברוך א"י אמ"ה שככה ברא בעולמו'[1].

<u>ג. לא תתן להם מתנת חנם</u>.

לדעת רבי יהודה: מתוך שנאמר "וְלֹא תְחָנֵּם", וניתן לקרות "וְלֹא תְחֻנֵּם" מלשון חנם יש ללמוד ש**אסור לתת להם מתנת חנם**. ומלבד איסור לא תעשה זה, יש גם איסור עשה בדבר, שנאמר, "... כָּל נְבֵלָה לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ אוֹ מָכֹר לָנָכְרִי", להתיר לתת לנוכרי רק במכירה, ולא במתנה. [אולם לנוכרי שמכירו, מותר לתת מתנה, כי מאחר שמכירו, יחזיק לו טובה, ואין זה כמתנת חנם. וכן מותר לפרנס לעניי גוים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום].

אולם **לדעת רבי מאיר**: אין ללמוד איסור לא תעשה מהכתוב הנ"ל, ולכן **מותר לתת להם מתנת חנם**, [ובלבד שלא תהא המתנה להצלת נפשו, כי אין מצילים אותם], ומכל מקום, מתנה לגר תושב, קודמת אפילו למכירה לגוי, כי זה מה שיש ללמוד מהכתוב בעניין נבילה, "לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ אוֹ מָכֹר לָנָכְרִי", אבל אין ללמוד ממנו שאסור לתת מתנה לגוי, [ומכל מקום דווקא בדבר קל כנבילה יש להקדים נתינה לגר על פני מכירה לגוי, אבל בלאו הכי, אין לחייב אדם לתת מתנה לאחר אפילו הוא ישראל, אם מוצא ורוצה למכור אפילו לגוי].

"וְנִשְׁמַרְתָּ מִכֹּל דָּבָר רָע"

נאמר בתורה, "וְנִשְׁמַרְתָּ מִכֹּל דָּבָר רָע", ללמד, שישמר אדם מלעשות דברים המביאים לידי הרהור עבירה, ולכן אמרו חכמים, ש**לא יסתכל אדם בדברים הבאים**, המביאים לידי כך[2]. ואלו הם:

א-ב. לא יסתכל אדם **באשה נאה**, ואפילו היא פנויה. לא יסתכל אדם **באשת איש**, ואפילו היא מכוערת. [ורבן שמעון בן גמליאל לא התכוון להסתכל בנוכרית אלא

הוספות

[1] בירושלמי מבואר, שכן מברך אפילו על גמל נאה וסוס נאה וחמור נאה, [תוס']. ולפי זה כל שכן שמברך זאת על אשה נאה, ואם כן יש לעיין מדוע לא ברך רבן שמעון בן גמליאל ברכה זו.

[2] בגמרא מבואר, שאיסורים אלו נאמרו, אף למי שמלא עיניים כמלאך המות, ולא נתבאר מה הכוונה בזה.

ויתכן שכוונת הביטוי הזה לומר, שאיסור ההסתכלות אינו רק כשמסתכל בדבר האיסור בפני עצמו, אלא אף כשמסתכל בהרבה דברים יחד, מכל מקום אם אחד מהדברים הוא דבר אסור, הרי זה אסור. וי"ע בזה.

כשפנה בקרן זוית ראה אותה פתאום ולא ידע תחילה שיראנה].

ג. לא יסתכל אדם **בבגדי צבע של אשה שהוא מכיר, אפילו אינם עליה** אלא שטוחים על גבי כותל, כי כשיסתכל בהם הוא נזכר בה, ומהרהר אחריה. [אולם הכובס רשאי להסתכל בבגדים שמביאים לו, כי הוא טרוד במלאכתו, ושוכח מלהרהר].

ד. לא יסתכל אדם לא **בחמור ובחמורה**, או בחזיר ובחזירה, או בעופות, בזמן **שנזקקים זה לזה**. [אולם מי שאומנתו להרביע בעלי חיים, (כגון מין במינו שאינו כלאים), רשאי לראות, ואף להכניס כמכחול בשפופרת, כי הוא טרוד במלאכתו, ושוכח מלהרהר].

-

אמרו עליו על מלאך המות, שכולו מלא עינים, בשעת פטירתו של חולה, עומד מעל מראשותיו, וחרבו שלופה בידו, וטיפה של מרה תלויה בו, כיון שחולה רואה אותו, מזדעזע, ופותח פיו, וזורקה לתוך פיו, [ואותה טיפה חותכת את הקנה והווושט, ורק משום כבוד הבריות, אינה חותכת את הצואר כלפי חוץ], ממנה מת, ממנה מסריח, ממנה פניו מוריקות.

והרוצה שלא יסריח מתו, יהפכנו על פניו, כדי שתצא ממנו הטיפה הזו, ולא יסריח.

סדר קניית השלמות

תנו רבנן: "וְנִשְׁמַרְתָּ מִכֹּל דָּבָר רָע", שלא יהרהר אדם ביום, ויבוא לידי טומאה בלילה.

מכאן אמר רבי פנחס בן יאיר, **(א) תורה** מביאה לידי זהירות, [כלומר להיזהר שלא להיכשל בעבירה הבאה לידו]. **(ב) זהירות** מביאה לידי זריזות, [כלומר להיות זריז שלא תבא עבירה לידו]. **(ג) זריזות** מביאה לידי נקיות, [שיהיה נקי בלא חטא]. **(ד) נקיות** מביאה לידי פרישות, [לפרוש אף מדברים המותרים]. **(ה) פרישות** מביאה לידי טהרה, [שיהיה צח ומלובן ועדיף מנקי]. **(ו) טהרה** מביאה לידי קדושה. **(ז) קדושה**[1] מביאה לידי ענוה. **(ח) ענוה** מביאה לידי יראת חטא. **(ט) יראת חטא** מביאה לידי חסידות. **(י) חסידות** מביאה לידי רוח הקודש, [השראת שכינה]. **(יא) רוח הקודש** מביאה לידי **תחיית המתים**.

וחסידות גדולה מכולם, שנאמר, "אָז דִּבַּרְתָּ בְחָזוֹן לַחֲסִידֶיךָ" [ולא נאמר "ליראיך" או "לענויך"].

ולדעת רבי יהושע בן לוי: **ענוה גדולה מכולם**, שנאמר, "רוּחַ ה' אֹקִים עָלָי יַעַן מָשַׁח ה' אֹתִי לְבַשֵּׂר עֲנָוִים", חסידים לא נאמר, אלא ענוים, הא למדת שענוה גדולה מכולם. [ואם כן יש לשנות את הסדר של הברייתא בדברים הבאים, **(ז) קדושה** מביאה לידי חסידות. **(ח) חסידות** מביאה

הוספות

[1] יש גרסאות שבהם כאן באה "חסידות", אבל "קדושה" באה אחר יראת חטא, וספר "מסילת ישרים" נוסד על פי אותה גרסא.

לידי יראת חטא. (**ט**) **יראת חטא** מביאה לידי <u>ענווה</u>. **(י) <u>ענווה</u>** מביאה לידי רוח הקודש. וכן הגרסא בירושלמי].

מכירת בהמה לגוי על מנת לשוחטה

כבר נתבאר שאסור למכור לגוים בהמות, שמא יעבדו בהם עבודה זרה, ונחלקו חכמים, מה הדין כשמתנה עם הגוי שישחטנה לאכילתו:

לדעת רבי מאיר – הדבר אסור, ואין מוכרים להם אלא בהמות שחוטות.

ולדעת רבי יהודה – מותר למכור להם בהמות על מנת שישחטום לאכילתם.

דף כא

כיבוש יחיד

נחלקו חכמים, האם כיבוש יחיד, [ככיבוש דוד את ארם צובא הנקרא סוריא], דינו ככיבוש גמור, ויש למקום דין ארץ ישראל, או לא. ונחלקו המפרשים מהו כיבוש יחיד.

- רש"י מפרש, שכיבוש יחיד, הוא כיבוש שלא על פי הדיבור [אורים ותומים], ובלא ששים ריבוא ישראל, [כלומר בלא שיהיה על ידי כל ישראל].

- ותוס' מפרשים, שכל שלא נצטווינו לכובשו, ולא ניתן רשות לכך, וכבשו מדעת עצמם, נחשב ככיבוש יחיד, [אפילו היו שם רבים], וכל שנצטווינו לכובשו, וכבשו על פי הציווי, הרי זה כיבוש רבים, [אפילו היו שם יחידים], וכל זמן שלא נכבשה כל ארץ ישראל, לא ניתן רשות לכבוש ארצות אחרות, ולכן, נקרא כיבוש ארם צובא כיבוש יחיד, כי דוד כבש את ארם צובא קודם שכבש את כל ארץ ישראל.

מכירה או השכרה של בתים או שדות לגויים

<u>א. בארץ ישראל</u>.

מכירת בתים – **אסורה מהתורה**. **שנאמר**, "**וְלֹא תְחָנֵּם**", [כמו שנתבאר בדף כ'].

מכירת שדות – **אסורה מהתורה**. ואיסורה חמור יותר מאיסור מכירת בתים, כי מלבד איסור "**וְלֹא תְחָנֵּם**", שהם שווים בו, יש לאסור מכירת שדות מטעם נוסף, והוא, שעל ידי המכירה לגוי, המוכר **מפקיע את השדות מתרומות ומעשרות**, [יש מפרשים שטעם זה הוא גם לדעת האומרים ששדה גוי בארץ ישראל חייבת במעשרות, ולא נפקע ממנה חיובה, כי מכל מקום הגוי לא יפריש ממנה מעשרות. ויש מפרשים שטעם זה הוא רק לדעת האומרים ששדה גוי בארץ ישראל פטורה ממעשרות, ואם כן במכירה הזו מפקיעים מהשדה דיני מעשרות].

השכרת בתים – **לדעת רבי מאיר**, **אסרו חכמים את הדבר**, גזרה משום מכירת בתים האסורה מהתורה. **ולדעת רבי יוסי**, **לא אסרו חכמים את הדבר** מחמת איסור מכירת בתים, כי מכירת בתים עצמה אינה איסור חמור. [וכל גזרה באה כדי לחזק את האיסור הראשון, ולשומרו, שלא יבואו להקל בו, ואין לגזור גזרות לחזק כל איסור שהוא, אלא לחזק

איסורים חמורים בלבד].

השכרת שדות – **לדברי הכל**, **אסרו חכמים את הדבר**, גזרה משום מכירת שדות, שהיא איסור חמור.

ב. בסוריא [שכבשה דוד המלך].

מכירת בתים – **לדעת רבי מאיר**, דין סוריא כדין ארץ ישראל, [כי לדעתו כיבוש יחיד כיבוש גמור הוא], ולכן **המכירה אסורה מהתורה**. שנאמר, "וְלֹא תְחָנֵּם", [כנ"ל]. **ולדעת רבי יוסי**, דין סוריא כדין חו"ל, [כי לדעתו כיבוש יחיד אינו נחשב כיבוש], ולכן **אין במכירה איסור תורה**, **ואף חכמים לא אסרו את הדבר**, ולא גזרו מחמת איסור מכירת בתים בארץ ישראל, כי איסור מכירת בתים בארץ ישראל אינו איסור חמור.

מכירת שדות – **לדעת רבי מאיר**, דין סוריא כדין ארץ ישראל, [כי לדעתו כיבוש יחיד כיבוש גמור הוא], ולכן **המכירה אסורה מהתורה**. שנאמר, "וְלֹא תְחָנֵּם", וגם כדי שלא יפקיע את השדה מתרומות ומעשרות. **ולדעת רבי יוסי**, דין סוריא כדין חו"ל, [כי לדעתו כיבוש יחיד אינו נחשב כיבוש] ולכן **אין במכירה איסור תורה**, **מכל מקום חכמים אסרו את הדבר**, מחמת איסור מכירת שדות בארץ ישראל, שהוא איסור חמור.

השכרת בתים – **לדעת רבי מאיר**, **אסרו חכמים את הדבר**, גזרה משום מכירת בתים האסורה מהתורה. **ולדעת רבי יוסי**, **לא אסרו חכמים את הדבר**, שכן אפילו מכירת בתים ממש מותרת בסוריא, וכל שכן שאין לאסור את השכרתם.

השכרת שדות – **לדעת רבי מאיר**, **אסרו חכמים את הדבר**, גזרה משום מכירת שדות, האסורה בסוריא מהתורה. **ולדעת רבי יוסי**, **הדבר מותר**, ולא אסרוהו חכמים משום איסור מכירת שדות בסוריא, כי איסור מכירה זה עצמו אינו אסור אלא על ידי גזרה, משום איסור מכירה בארץ ישראל, ואין גוזרים גזרה לחזק גזרה.

ג. בחו"ל.

מכירת בתים – **לדברי הכל**, **הדבר מותר**, ולא גזרו על כך מחמת איסור מכירת בתים בארץ ישראל.

מכירת שדות – **לדעת רבי מאיר**, **אסרו חכמים את הדבר**, גזרה משום איסור מכירת שדות בארץ ישראל, שהיא איסור חמור, ויש לחזקו אף על ידי איסור מכירת שדות בחו"ל. **ולדעת רבי יוסי**, **לא אסרו חכמים את הדבר**.

השכרת בתים – **לדברי הכל**, **מותרת**, [שכן אפילו המכירה מותרת].

השכרת שדות – **לדברי הכל**, **מותרת**. ובזה מודה רבי יוסי, כי חו"ל רחוקה מארץ ישראל, ואין לחוש שאם ישכירו להם שדות בחו"ל, יבואו למכור להם שדות אף בארץ.

ואמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי יוסי.

ויש יוצאים מהכללים הנ"ל.

א. אף במקום שהתירו למכור או להשכיר בתים לגוים, אין זה אלא לגוי אחד או שנים, אבל **אסור למכור או להשכיר בתים לשלושה גוים**, כי כשדרים שלושה גוים יחד הרי זו שכונת גוים, ויקבעו כאן הגוים במקום היהודים, ויבוא מכך היזק לישראל.

ומכל מקום, מותר למכור בית לגוי אחד, ואין לחוש שמא הוא יחזור ויחלק את ביתו לשלושה חלקים, וימכור שני חלקים לשני גוים, ותהיה כאן שכונת גוים.

ב. אף במקום שמותר להשכיר לגוים בתים, לא התירו להשכיר להם בתים **אלא לצורך אחסון עצים ותבן, אבל אסור להשכיר להם בתים לדור בהם**, כי הם מכניסים בבית מגוריהם עבודת כוכבים, וכשיכניסוה לבית שהשכיר, נמצא עובר על הכתוב "וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ".

יש מפרשים שטעם החילוק בין בית דירה לבין האוצרות הוא, **שלבתיהם הם מכניסים עבודה זרה בקביעות**, ולכן אסור להשכיר להם בית לגור בו, **אבל לאוצרות אינם מכניסים עבודה זרה בקביעות**, ולכן מותר להשכיר להם, [כי אין לחוש שבאותו זמן שישכיר יכניסו עבודה זרה].

- ועל פי זה סמכו העולם היום להשכיר להם אף לבית דירה, כי היום אינם מכניסים לביתם עבודה זרה בקביעות, אלא כשיש שם מת או נוטה למות, וגם אותה שעה אינם עובדים לה, ולכן אין לאסור.

ויש מפרשים שטעם החילוק בין בית דירה לאוצרות הוא, כי **כשאמרה תורה "וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ", הכוונה היא רק לבית שעשוי לדירה, ולא לאוצרות**, [ולפי זה עדיין צריך ביאור על מה סמכו העולם להשכיר לגוים בית דירה].

- ומפרש רבינו חיים כהן, שלא נאמר "וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ", אלא בארץ ישראל, אבל בחוץ לארץ לא אסרה תורה, כי אין זה נקרא "בֵּיתֶךָ", ועל פי זה סמכו העולם להשכיר להם בית דירה. [ותוס' הקשו על פירושו].

ור"י מפרש שטעם החילוק בין בית דירה לאוצרות הוא, כי באמת **כשאמרה תורה "וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ", לא אסרה אלא בבית שישראל עצמו דר בו, אבל לא** אסרה בבית שאינו דר בו, או **משכירו לאחרים, וחכמים הם שגזרו על כך**, מפני שהגוי מכניס לתוכו עבודת כוכבים, ולא גזרו אלא **בבית דירה, שכך הוא האיסור אצל ישראל עצמו**.

- ומאחר שאיסור שכירות זה אינו אלא גזרת חכמים, לא גזרו אלא בארץ ישראל, אבל בחוצה לארץ לא, ועל זה סומכים העולם להשכיר בית דירה לגוים.

[מכל פירושי התוס' משמע, שהבינו, שהדין האמור במשנה שאין משכירים להם בית דירה, הוא כדברי הכל, ולכן עמלו ליישב על מה סומכים העולם להשכיר בית דירה לגוים.

אולם בגמרא מבואר שרבי מאיר אמר את הדין הזה שאין משכירים להם בית דירה, [ולעניין חו"ל שהוא מתיר להשכיר בה דירה לאוצרות], ואם כן היה אפשר לומר, שרבי יוסי חולק עליו בזה, ואינו מחלק בין בית דירה לאוצרות, ושניהם שווים להיתר, בין בארץ בין בחו"ל, ועל זה סמכו העולם להשכיר להם בית דירה. ויל"ע בדבר].

	השכרת מרחץ[א]	השכרת שדה
לגוי	**לדעת רבן שמעון בן גמליאל – אסור** מפני שהמרחץ נקרא על שם בעליו ישראל, וכשהגוי יחמם את המרחץ בשבתות וימים טובים, הרואים אינם יודעים שהגוי שכר את המרחץ ומחממו לעצמו, אלא סבורים שהוא עושה עבור הבעלים, ויאמרו, שהבעלים מחלל שבת ויום טוב. [ואין להתיר מטעם שיאמרו, שהגוי קיבל את המרחץ באריסות, כמו לעניין שכירות שדה, ואם כן מחממם עבור עצמו, כי אין רגילים לתת מרחץ באריסות]. **לדעת רבי שמעון בן אלעזר – יתכן שמותר** כי לדעתו כשישראל ישכיר מרחץ לגוי, יאמר לגוי שלא יחממו בשבת, והגוי ישמע לו, ואם כן אין כאן בית מיחוש. [ומכל מקום, כל זה במקום שמותר להשכיר להם בתים, ולא גזרו משום איסור "וְלֹא תְחָנֵּם", כלומר **בחו"ל**, **ולדעת רבי יוסי אף בסוריא**. אבל במקום שגזרו על הדבר משום איסור "וְלֹא תְחָנֵּם", כלומר בארץ ישראל, ולדעת רבי מאיר גם בסוריא, פשוט שאין להשכיר להם מרחץ].	יש מקומות, שאסרו חכמים את הדבר, משום איסור "וְלֹא תְחָנֵּם", כמבואר לעיל. **לדעת רבי מאיר**, הדבר אסור בארץ ישראל ובסוריא, ומותר רק **בחו"ל**. **ולדעת רבי יוסי** הדבר אסור רק בארץ ישראל, ומותר **בסוריא ובחו"ל**. ובאותם מקומות שלא אסרו, **לדברי הכל הדבר – מותר** - לדעת רשב"ג: אף על פי שהשדה נקראת על שם בעליה שהוא ישראל, והגוי יעבוד בה בשבת ויום טוב וחולו של מועד, ולא ישמע לישראל שלא לעבוד בה, אין לאסור את הדבר, כי הרואים את הגוי עובד, לא יאמרו שהוא עובד כפועל בשליחות הבעלים, אלא יאמרו שהוא אריסו של הבעלים, ועושה את המלאכה המוטלת עליו[ב][ג]. - ולדעת רשב"א: אף שאין להתיר את הדבר מטעם שהרואים יאמרו שהגוי הוא אריס ולא פועל, ומכל מקום הדבר מותר, כי כשישראל ישכיר לגוי שדה, יאמר לגוי שלא יעבוד בה בשבתות וימים טובים וחולו של מועד, והגוי ישמע לו, ואם כן אין כאן בית מיחוש.
לכותי	**לדברי הכל – מותר** כי כותי אינו עושה מלאכה בשבתות וימים טובים, ואם כן לא יחמם את המרחץ בימים אלו, ואין כאן בית מיחוש. [ומחמת שעושה מלאכה בחולו של מועד אין לאסור, כי מלאכת המרחץ מותרת בחולו של מועד].	**לדברי הכל – אסור** כי הכותי עושה מלאכה בחולו של מועד, משום שלדעתו אין בו איסור מלאכה, [שאינו מסכים למדרש חכמים], ובזה מודה רשב"א, שאפילו אם יאמר לו המשכיר, שלא יעשה מלאכה בחולו של מועד, לא ישמע לו, כי הוא סבור שהדבר מותר, והישראל טועה בבקשתו, ומאחר שהכותי עושה מלאכה בחולו של מועד, יש כאן שני טעמים לאסור את ההשכרה. - טעם א' הוא כדברי הכל, והוא, שכשאנו משכירים לו שדה, אנו נותנים בידו מכשול שיחטא בו, לעשות מלאכה בחולו של מועד, ואנו עוברים על הכתוב "וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל"[ד]. - טעם ב' הוא כדעת רשב"א בלבד, והוא, שכשאנו משכירים לו שדה, ועובד בה בחולו של מועד, יאמרו הרואים, שהוא עובד בה בשליחות הבעלים, והבעלים מחללים את המועד. [אבל לדעת רשב"ג אין לחוש לזה, כי הרואים יאמרו, שהכותי הוא אריסו של הבעלים, ואינו עובד במועד בשליחותו].

הערות לטבלה:

א. במקומות שלא אסרו חכמים להשכיר להם שאר בתים.

ב. החילוק בין אריס לפועל הוא, שהמקבל שדה באריסות, עושה בה מלאכתו מתי שיחפוץ כאילו היא שלו, אלא שבסוף השנה משלם לבעל השדה חלק מהתבואה תמורת קבלת השדה, ואם כן כשעושה מלאכה בשבת, אינו נחשב כשלוחו של ישראל בזה, כי מצד הבעלים לא אכפת לו מתי יעבוד האריס, אלא שישלם לו בסוף השנה את חלקו, ואין לו רווח מזה שעבד בה הגוי בשבת ולא ביום חול. אבל כשהשדה ביד בעליה, והוא שוכר פועלים שיעבדו בה, כששוכר אותם לעבוד בשבת, הם שלוחיו ממש למלאכת שבת, ודבר זה הוא אסור.

ג. ומבואר בתוס', שאף שכן דעתו של רבן שמעון בן גמליאל להלכה, וכן מורה לאחרים, על עצמו היה מחמיר שלא לעשות כן.

ד. רבינו תם מפרש, שאיסור מלאכה בחולו של מועד הוא מדברי חכמים, ולפי זה הוא מוכיח מסוגיתנו, שיש איסור "וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל", גם בהכשלה באיסור מדברי חכמים. אולם רבינו אלחנן מפרש, שאיסור מלאכה בחולו של מועד הוא מהתורה.

בניית בית בקבלנות על ידי גוי

פסק רבינו תם, שהלכה כרבן שמעון בן גמליאל, ומותר להשכיר שדה לגוי, וכן לתת לו שדה באריסות, כי כשהגוי עושה בשבת, הוא עושה לעצמו, ואין זה נחשב כעושה בשליחות הבעלים. ומתוך כך אמר רבינו תם, **שכשישראל נתן לגוי לבנות את ביתו בקבלנות, מותר הגוי לבנותו אפילו בשבת**.

ורבינו יצחק מפרש, **שהדבר אסור**, כי כשהגוי בונה את ביתו של ישראל בשבת, הדבר נראה כאילו הישראל צווה לו לבנות בשבת, **ואין זה דומה לסוגיתנו**, שהתיר רבן שמעון בן גמליאל להשכיר להם שדות, מטעם שהרואה יאמר, שהם אריסים, כי רק שדות רגילים לקבל באריסות, אבל בניית בתים אין רגילים לתת בקבלנות, אלא לשכור פועלים לעבודת היום, והרואה את הגוי בונה בשבת, לא יאמר שהגוי קיבל לבנות בקבלנות, אלא שבונה בשליחות ישראל. ולא רק את הבנין עצמו אסור לבנות בקבלנות, אלא אף לפסול האבנים, ולתקן הקירות, ואפילו רחוק מן החומה. ואפילו בביתו של עובד כוכבים אסור, כיון שהם פעולות שלצורך מחובר, [אולם מסקנת התוס', שחוץ לתחום מותר].

והר"ם היה נותן טעם אחר לחלק בין אריסות שדה לקבלנות בית, שהטעם שמותר באריסות שדה הוא, כי האריס אינו נוטל מעות בשכרו, אלא נוטל בגוף הקרקע, והרי הוא כשותף, אבל בקבלנות בית, שהקבלן נוטל מעות בשכרו, אינו נראה כשותף, אלא כפועל, ואסור. וזה הטעם שאסור להשכיר מרחץ, ואין אומרים שהגוי ירד לאריסות, כי במרחץ, השוכר נוטל מעות בשכרו, ולא נוטל בגוף המרחץ. [ולפי זה, יש להתיר להשכיר ריחים לגוי במקום שנוטל בקמח לפי חלקו, ואינו נוטל מעות].

ואף רבינו תם, שלהלכה הקל בקבלנות בית, למעשה **החמיר על עצמו**, **וכשבנה את ביתו**, **לא הניח את הגוים לבנות בשבת**, **אף על פי שהיו עושים בקבלנות**.

דף כב

ישראל וגוי שקבלו יחד שדה באריסות

כששנים מקבלים יחד שדה באריסות, המלאכה מוטלת על שניהם יחד, וכל מלאכה שאחד מהם עושה, הרי הוא עושה אותה בשליחות שניהם. ולכן,

א. כשישראל וגוי מקבלים יחד שדה באריסות, **אסור לישראל לומר לגוי**, **שיעבוד הגוי בשבת**, **וישראל יעשה כנגדו בחול**, כי כשאומר לגוי לעשות בשבת, הרי זה שולח את הגוי לעבוד בשבת עבורו. [ואם עשה כן, יפסיד מחלקו, כנגד שכר שבת].

ב. וכן הדין כשהגוי עשה מעצמו בשבת, **וישראל עשה בחול**, **אסור לישראל לומר לגוי לאחר מכן**, **אני עבדתי בחול כנגד מה שאתה עבדת בשבת**, כי בזה מתברר שהגוי עבד בשליחות ישראל בשבת. [ואם אמר כן, יפסיד מחלקו כנגד שכר שבת].

ג. אבל כשהגוי עשה מעצמו בשבת, **וישראל בחול**, **וכשבאים לחלוק**, **ישראל אינו מזכיר שעבד בחול כנגד מלאכת הגוי בשבת**, **ספק בגמרא אם שכר השבת אסור**, או שבזה אין כאן איסור, שכן הגוי עבד

בשבת כי כך נוח לו, ולא כי ישראל היה צריך לכך, ומצד ישראל היה הגוי יכול לעבוד בחול ולא בשבת.

ויש אופן, שמותר לכתחילה להתנות עם הגוי, שהוא יעשה בשבת וישראל יעשה בחול, והוא, כשקודם שקבלו את השדה באריסות, יתנה הישראל עם הגוי, שהגוי מקבל עליו את האריסות בימי השבת, וישראל מקבל עליו כנגד זה בימות החול, שבזה לא הוטל על כל אחד לעשות אלא ביומו, ויום השבת אינו מוטל על ישראל כלל, וכשהגוי עושה בו אינו עושה אלא לעצמו.

ישראל וגוי שקבלו
לנטוע שדה אילן באריסות

כששנים מקבלים שדה באריסות, [על מנת ליטול בשווה את חלק האריסות], אף על פי שהעבודה מוטלת על שניהם, אם למעשה בשנה אחת, רק אחד מהם עבד, הוא לבדו נוטל את כל חלק האריסות של אותה שנה, ואין לחבירו באותה שנה כלום.

ולכן כשישראל וגוי מקבלים יחד שדה אילן באריסות, [שמקבלים על עצמם לנטוע ולעבד את האילנות, על מנת ליטול חלק ביבול כל שנה], **מותר להם להתנות ביניהם, שבשש השנים הראשונות, תחילה יעבוד הגוי שלוש שנים, ויטול את כל חלק האריסות ביבול, ולאחר מכן יעבוד ישראל שלוש שנים, ויטול את כל חלק האריסות ביבול.**

שכן מה שעובד הגוי בשליחות הישראל שלוש שנים ראשונות בערלה, היתר גמור הוא, כי גם לישראל עצמו לעבד ערלה.

ומה שישראל נוטל בשלוש שנים שניות כנגד מה שנטל הגוי שלוש שנים בערלה, אין זה נחשב כנהנה מערלה, כי אינו מקבל כלום תמורת פירות הערלה, אלא תמורת השנים שהוא עצמו עובד, אבל בפירות הערלה אין לו שום חלק, כי לא עבד באותם שנים, וכך הוא המשפט, שנה שזה עובד הוא אוכל.

-

דין אחד בא לפני רבא, וכפי האופן שנאמר לו הדין, טעה רבא בפסקו, והקשו עליו, והתבייש, אולם לאחר מכן נתברר, שכפי שהיה המעשה באמת, פסק רבא כראוי למעשה. [יתכן שלא טעה רבא מתחילה, אלא מפני שלא נאמר לו הדין נכון, ומחמת חביבתו כלפי מעלה, הטעו אותו, כדי שלא יצא מכשול תחת ידיו, ואם כן, שוב אין לו להתבייש במה שטעה מתחילה, כי יד ה' היתה להטעותו בזה לטובתו ולא חסרון מעלתו].

סליק פרק לפני אידיהן

פרק שני אין מעמידין

קניית בהמה מגוי כדי להקריבה לגבוה

במסכת בבא קמא מבואר, שארבעת הבהמות הללו פסולות לקורבן: **(א) רובע** [=שבא על איש או אשה]. **(ב) נרבע** [=שבא עליו איש]. **(ג) מוקצה** [רש"י פירש, שהיא בהמה שהקצו ויחדו להקרבה לעבודה זרה. ותוס' מפרשים, דווקא אם מסרוה לכומרים והאכילוה כרשיני עבודה זרה]. **(ד) נעבד** [=שעשו אותו עבודה זרה והשתחוו לו].

ומבואר בברייתא, שאף על פי שהגוים חשודים לעשות את כל הדברים הללו, מותר לקנות מהם בהמות להקריבם לגבוה, כי בבהמות שמוכרים, לא עשו דברים אלו.

א-ב. הטעם שאין לחוש שבהמות אלו רבעו או נרבעו, יתבאר בעזה"י בהמשך.

ג-ד. הטעם שאין לחוש שבהמות אלו הוקצו לתקרובת עבודה זרה, או נעבדו, כי אם היו כן, לא היו בעליהן מוכרים אותן, שאין הגוים מוכרים בהמות שהקצו לעבודה זרה, ולא בהמות שעבדו להן.

האם גוי חשוד על רביעת בעלי חיים

<u>היוצא מדברי האמוראים בדף כ"ב</u>.

א. בכל מקום שלא יפסיד הגוי מהרביעה הוא חשוד על כך. ולכן:

- **אסור לנו לייחד את בהמותינו עם הגויים**, שמא ירבעו אותן הגויים, ויעברו בכך על איסור עריות שלהם, שבכללו שלא להיבעל ולבעול בעלי חיים, [בהמות חיות ועופות], שנאמר להם, "וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד", ללמד, שלא הותרו אלא במי שנעשים עמו לבשר אחד, כלומר איש עם אשה בלבד, וכשאנו מייחדים עמהם בעלי חיים, אנו מכשילים אותם בדבר האסור להם, ובכך אנו עוברים על הכתוב, "וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל".

- **ואפילו** לייחד **בהמות נקיבות עם נשים גויות**, שאין כאן חשש רביעה של הנשים עם בהמות, אסור, כי הגוים מצויים אצל נשות חבריהם, וכשיבוא אחד לאשת חבירו ולא ימצאנה, ירבע את הבהמה. ויש אומרים שאפילו כשימצאנה ירבע את הבהמה, משום שבהמת ישראל חביבה להם יותר מנשותיהם, [ולא נודע לר"י מהיכן נפקא עיקר דבר זה].

ב. במקום שהגוי חושש להפסד מרביעת הבהמה, אינו חשוד לרובעה. ולכן:

- **מותר לקנות מהגויים בהמות להקרבה לגבוה**, כי את הבהמות שלהם הם אינם רובעים, משום שהן נפסדות בכך, שכן הנקיבות הנרבעות נעשות עקרות, והזכרים הנרבעים נעשים כחושים. [וכתבו התוס', אף שלעניין מכירת בהמה דקה לגוי, מצאנו שיש מקומות שנהגו להחמיר, ולאסור, לעניין קניה ממנו לא החמירו בשום מקום, כי אם היו מחמירים בזה, לא היינו מוצאים די בהמות להקרבה].

- **ואף מהגויות הנקבות מותר לקנות בהמות להקרבה** כי כשיש בהמות נקבות אצל גויות נקבות, אין שום חשש רביעה, ואף כשיש בהמות זכרים אצל גויות נקבות, אין לחוש שרבעו הבהמות הזכרים את הגויה הנקיבה, כי אם תיבעל לבהמה, הבהמה תהא כרוכה אחריה, ויוודע הדבר לכל.

- **ואף מרועים של גוים, מותר לקנות בהמות להקרבה**, ואין לחוש שהרועים רבעו את הבהמות, כי חוששים שהבעלים הגויים יכירו בכך, ויפסידו את שכרם. [אבל מישראל, שאין בקיאים בכך, אין הם חוששים, ואם יקבלו בהמות מישראל לרעות, ירבעו אותן, ולכן אין מוסרים בהמות לרועה גוי].

ובכל מקום שהם חשודים על הרביעה, הם חשודים גם על רביעת עופות. שכן, רבי חנינא ראה עובד כוכבים, שלקח אווז מן השוק, רבעה, חנקה, צלאה, ואכלה. ורבי ירמיה מדיפתי ראה ערבי אחד, שלקח ירך מן השוק, וחקק בה כדי רביעה, רבעה, צלאה, ואכלה.

ולדעת רבי יוחנן [*בדף כ"ד*], אין בהמה נעקרת ברביעה, אלא כשהיא פחותה משלוש שנים, אבל יתירה על שלוש שנים, אינה נעקרת. ואם כן, בהמות יתירות על שלוש שנים של הגוי, הוא רובע אותן בלא חשש. ולכן, רק בהמות שהן פחותות משלוש שנים קונים מהם לקרבן, אבל יתירות על שלוש שנים, אין קונים מהם.

דף כג

<u>דעת רבינא</u>.

[במקום שיש לגוי הפסד מהרביעה ודאי לא ירבע אותה, כנ"ל, ולכן מותר למכור לגוים בהמות (במקום שנהגו) ואין לחוש שירבעו אותן, כי יפסידו בכך].

ואף במקום שאין לגוים הפסד מהרביעה, והם חשודים עליה, [כגון שבאים למוכרה לישראל], **אין זה דבר ודאי שיעברו וירבעו**, אלא רק חשש, **ומשום כך**, אפילו **אם כבר נתייחדו עם בהמות**, אין להחזיק את **הבהמות** כבהמות שנרבעו, אלא הן **בחזקת כשרות**, ומותר לקנות אותן **להקרבה**. [הראיה שרצה להביא לדבריו, נדחית בגמרא[1]].

<u>דעת רבי פדת</u>.

[במקום שיש לגוי הפסד מהרביעה, ודאי לא ירבע אותה, כנ"ל, ולכן מותר למכור לגוים בהמות, (במקום שנהגו), ואין לחוש שירבעו אותן, כי יפסדו בכך].

ובמקום שאין לגוים הפסד מהרביעה, [כגון שבאים למוכרה לישראל], **נחלקו חכמים ורבי אליעזר, אם הגוים חשודים על הרביעה**:

הוספות

[1] יש מפרשים, שאף שנדחית ראייתו, מכל מקום סברתו אמת, ולכן אין לאסור שום בת ישראל על ידי ייחוד עם גוי, [שאם לא כן, לא הנחת בת לאברהם אבינו אשת כהן יושבת תחת בעלה, שאי אפשר שלא תתייחד עם שום גוי שעה אחת]. ויש מפרשים שלעניין בהמה בלבד נדחית סברתו, אבל אשה אין לאסור על ידי ייחוד, כי רק כשהאשה מסורה בידו, כבהמה המסורה ביד הגוי, שאינה יכולה לצעוק שיושיעוה, יש לאסור, אבל אשה, שבידה לזעוק לעזרה, אין לאוסרה על ידי יחוד.

לדעת רבי אליעזר – בזה הגוים **חשודים** על הרביעה, [ולכן אין קונים מהם בהמה לקרבן ולא לעשות פרה אדומה, ולא מייחדים עמהם בהמה]. [ולדברי שילא, יש לרבי אליעזר טעם נוסף, שלא לקנות מהגוים פרה אדומה, והוא, שנאמר, "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה", ללמד, שאין קונים אותה מהגוים אלא מבני ישראל].

ולדעת חכמים – אף בזה הגוים **אינם חשודים** על הרביעה, [ולכן קונים מהם בהמה לקרבן, ולעשות פרה אדומה, ומייחדים עמהם בהמה]. וראיה לדבר שקונים מהם בהמות לקרבן שנאמר "כָּל צֹאן קֵדָר [=צאן ישמעלים] יִקָּבְצוּ לָךְ אֵילֵי נְבָיוֹת יְשָׁרְתוּנָךְ יַעֲלוּ עַל רָצוֹן מִזְבְּחִי וּבֵית תִּפְאַרְתִּי אֶפְאָר". **ועל דעה זו אנו סומכים היום**, לייחד את הגוים עם בהמותנו, ולתת להם לרעות. כי דעה זו הובאה אחרונה, ומשמע שכן הלכה. ועוד שבשל סופרים הלך אחר המיקל.

שלושה מאמרים הכתובים בגמרא בדף כ"ב

אמרי אינשי: **מכתבא** [=חרט ברזל], **גללא** [=אבן שיש] **בזע** [=חותך], כלומר השייש שהוא קשה, ירא מן החרט, לפי שהוא מכיר בו שהוא קשה כמותו. וכן **רגלא** [=רכיל][1], **בחבריה ידע** [=מכיר שחבירו כמותו, וירא ממנו].

תני רב יוסף: **אלמנה לא תגדל כלב**, [שמא תתאוה לו, ותרביענו עליה, ולא תחוש מכך שיודע הדבר על ידי שיהיה כרוך אחריה, כי תאמר, שיסברו שכרוך אחריה מחמת שנותנת לו מעט בשר], וכן **לא ישכון אצלה תלמיד**, [שמא תחטא עמו, ביודעה, שמחמת שהוא צנוע, לא יגלה את הדבר].

אמר רבי יוחנן: **בשעה שבא נחש על חוה, הטיל בה זוהמא**, [ולכן מעתה אין לגוים חיבה בנשותיהם כבתחילה], **אבל ישראל, כשעמדו על הר סיני** נתקנו מכל מום שהיה בהם, שנאמר, "כֻּלָּךְ יָפָה רַעְיָתִי וּמוּם אֵין בָּךְ", ואם כן **פסקה מהם זוהמת הנחש** [וגרים הרי הם כישראל, כי אף שהם עצמם לא היו בהר סיני, מזלם היה שם, ופסקה מהם הזוהמה].

אשה שנחבשה [נתפסה ונאסרה] **על ידי גוים**

א. על ידי ממון.

אם תפסוה הגוים משום שהיתה חייבת ממון, וסבורים הם שעל ידי תפיסתה, ישלמו להם מה שחייבת, כדי שישחררוה, אין לחוש שנבעלה להם, כי הם רוצים את הממון, וחוששים, שאם יבעלוה, תתגנה בעיני בעלה, ושוב לא יטרח לפדותה, ולשלם להם את חובה, ומאחר שאין לחוש לבעילה היא **מותרת לבעלה**.

- יש מפרשים שדווקא אם היא אשת ישראל היא מותרת, כי אין לחוש שנתרצית להם מפחד

הוספות

[1] ובערוך גורס 'דגלא' ומפרש ש'דגלא' הוא שקרן.

שמא יזיקוה, כי יודעת שדעתם להשיבה תמורת ממון, ואינם רוצים להורגה, אבל אם היא אשת כהן, היא אסורה לבעלה, כי יש לחוש שאנסוה.

- ויש מפרשים שאפילו אם היא אשת כהן, היא מותרת, כי אין לחוש כלל שנבעלה להם, אף לא באונס.

ב. על ידי נפשות.

אם תפסוה גוים על מנת להורגה, יש לחוש שנתרצית להם לעבירה, כדי שלא יהרגוה, ולכן, אפילו אם היא אשת ישראל, היא **אסורה לבעלה**.

ויש מפרשים שאין לחוש שנבעלה ברצון אלא רק באונס בלבד, ולכן, רק אם היא אשת כהן, היא אסורה לבעלה, אבל אם היא אשת ישראל, אינה נאסרת לבעלה.

מדוע פרה אדומה נפסלת ברביעה

מבואר בגמרא, שלדברי הכל, פרה אדומה שנרבעה, נפסלה לעשיית אפר חטאת.

וכתבו התוס', שאין לומר, שהסיבה שהפרה נפסלת ברביעה, היא, משום שכשהיא נרבעת, הרי זה כאילו עלה עליה עול, והעול פוסל את הפרה, שנאמר "אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עֹל", וכן שנינו, שאם עלה עליה זכר, היא נפסלת, משום שהדבר נחשב כעול. כי רביעת אדם, שהיא בקומה זקופה, אינה דומה לעליית עול, ורק עליית זכר שאינו בקומה זקופה נחשבת כעליית עול.

ובאו בגמרא כמה טעמים לדבר הזה.

<u>א. פרה קדשי מזבח היא</u>.

מתחילה רצו לומר, שהסיבה שפרה נפסלת ברביעה, כי לכל דבר דינה כקדשי מזבח, כלומר כקרבנות שיש בהם קדושת הגוף, וכשם שקרבנות נפסלים ברביעה, כך פרה נפסלת ברביעה.

ומאחר שיש לה דין קדושת מזבח, אין פודים אותה בלא מום, כשאר קרבנות, שאין פודים אותם בלא מום.

<u>ב. חטאת קרייה רחמנא</u>.

ולאחר מכן אמרו, שאמנם יתכן, שאין פרה קדושה קדושת מזבח, אלא קדושת דמים בלבד, ולכן לעניין פדיה והעמדה והערכה, דינה כקדשי בדק הבית, והיא נפדית אף בתמותה.

מכל מקום לעניין פסילתה, דינה כשאר קרבנות, כי נקראת בתורה בשם "חטאת", שנאמר, "וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת לְמֵי נִדָּה חַטָּאת הִוא", ולכן, כל דבר הפוסל את החטאת כרביעה פוסל גם אותה.

<u>ג. הואיל ומום פוסל בה</u>.

ולבסוף אמרו, שהסיבה שפרה אדומה נפסלת ברביעה, היא, משום שהמום פוסל בפרה, שנאמר, "וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוּם", וכל מקום שהמום פוסל, גם ערווה [=רביעה] ועבודה זרה [=מוקצה ונעבד] פסולים, שנאמר, "כִּי מָשְׁחָתָם בָּהֶם מוּם בָּם", להקיש פסול השחתה לפסול מום, ופסול השחתה הוא ערווה ועבודה זרה, שנאמר בעניין ערווה, "כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר אֶת דַּרְכּוֹ עַל הָאָרֶץ", ונאמר בעניין עבודה זרה, "פֶּן תַּשְׁחִתוּן וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל".

יש מפרשים שכך היא מסקנת הגמרא:

- לא יתכן שהטעם שפרה שנרבעה פסולה, הוא שנאמר בה "חַטָּאת", ללמד שכל הפוסל בקרבנות פוסל בה, [טעם ב'], שכן לדברי הכל יוצא דופן פסול לכל הקרבנות, [שנאמר בעניין הקרבנות, "כִּי יִוָּלֵד", למעט יוצא דופן], ואף על פי כן נחלקו חכמים ורבי שמעון בזה לעניין פרה, ורבי שמעון מכשיר פרה יוצאת דופן, ואם כן רבי שמעון אינו לומד מהכתוב "חַטָּאת", שכל דבר הפוסל בקרבנות פוסל בפרה. ולא מסתבר שבדרשה זו עצמה נחלק עם חכמים, אלא מסתבר שהכל מודים שאין לדרוש מהכתוב "חַטָּאת", שכל הפוסל בקרבנות פוסל בפרה.

- אלא **לדברי חכמים**, דין פרה כדין קדשי מזבח [**טעם א'**], ולכן היא פסולה ברביעה ככל הקרבנות, וכן הדין בשאר דברים הפוסלים את הקרבנות כגון יוצא דופן, [וכמו כן אינה נפדית בלא מום כקדשי מזבח].

- **ולדעת רבי שמעון**, דין פרה כדין קדשי בדק הבית, [ונפדית בלא מום], ואינה נפסלת בכל דבר הפוסל שאר קרבנות כיוצא דופן, אבל ברביעה היא נפסלת, כי כל דבר שהמום פוסל בו גם ערווה פוסלת בו [**טעם ג'**].

[ותוס' הקשו על פירוש זה, כי בהרבה מקומות בש"ס משמע שפרה קדשי בדק הבית היא, ולא מסתבר שכל המקומות הללו הם כדברי רבי שמעון ולא כדברי חכמים. ועוד שמצינו במסכת חולין, שדרשו מהכתוב "חַטָּאת", דברים הפוסלים בפרה [כטעם ב']].

ויש מפרשים שכך היא מסקנת הגמרא:

- **לדעת חכמים**, **אין לדחות שום טעם**, וכל אחד **משני הטעמים הראשונים** יכול להיות הטעם האמיתי לדבריהם. **ורש"י פירש שבאמת הטעם השני הוא הטעם האמיתי**. [**ולכאורה לשני הפירושים גם הטעם השלישי** יכול להיות אמת, אלא שהגמרא הוצרכה להביאו רק משום רבי שמעון].

- **אבל לדעת רבי שמעון**, שני הטעמים הראשונים אינם אמת, שכן הוא מכשיר פרה יוצאת דופן, ואם כן, לדעתו, דין פרה אינו כדין שאר קרבנות, ועל כרחך **אין** טעם **לפסול** את הפרה שנרבעה, **אלא** משום שהמום פוסל בה [**כטעם ג'**].

-

שאלו את רבי אליעזר - **עד היכן כיבוד אב ואם**. אמר להם - צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד לאביו באשקלון, **ודמא בן נתינה** שמו, [ויש אומרים רמץ שמו], פעם אחת בקשו ממנו אבנים לאפוד [ובירושלמי מבואר, שהיו צריכים לאבן ישפה, שהיא אבן של בנימין באבני החושן], והיה יכול להרויח במכירה ששים רבוא דינרים, [ורב כהנא אמר שמונים רבוא], והיו מפתחות מונחות תחת מראשותיו של אביו [שהיה ישן], ולא צערו, להקיצו משנתו. וכל שכן שישראל מצווה על כך.

דף כד

לשנה אחרת נולדה לו פרה אדומה בעדרו, [ובימי בית שני היה הדבר], ונכנסו חכמי ישראל אצלו לקנותה, אמר להם, יודע אני בכם, שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעולם, אתם נותנים לי, ובכל זאת איני מבקש מכם, אלא אותו ממון שהפסדתי בשביל אבא.

- לדעת חכמים, האומרים, שקונים פרה אדומה מהגוים, ואין לחוש לרביעה, לכאורה יש מכאן ראיה לדעתם, שהרי קנו את הפרה מהגוי.

- ורבי אליעזר אומר, שאין מכאן ראיה

לדבריהם, כי היו משמרים את הפרה הזו משעת לידתה, [ויש אומרים שהיו משמרים גם את אמה משעת לידתה], שלא תירבע וידעו שתלד פרה אדומה כי היתה ממין פרות המוחזקת בכך, על ידי העברת כוס אדום לפניהן בשעה שעולה עליהן זכר. [ולדברי שילא, האומר, שלדעת רבי אליעזר אין קונים פרה אדומה מגוים כי נאמר, "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה", צריך לומר, שלא קנו אותה ישירות מהגוי, אלא על ידי תגר יהודי, שקנה מהגוי, ומכר לחכמים].

ולד הנוגחת והנרבעת

כבר נתבאר לעיל, שבהמה שנרבעה פסולה לקרבן. וכן בהמה שהרגה אדם, [אף כשאי אפשר לסוקלה על כך, כי אין שני עדים על הדבר, מכל מקום, אם יש עד אחד על כך, או שהבעלים מודה בזה], הרי היא פסולה לקרבן.

ואם היו הבהמות הללו מעוברות בשעת המעשה, דין הוולד כדין האם, כי גם הוא נחשב כמי שנרבע ונגח, והרי זה פסול.

אולם לעניין הוולדות, שנולדו מהבהמה הזו לאחר המעשה, נחלקו חכמים:

	כשנעשה מעשה [רביעה ונגיחה] ואחר כך הוקדשו	כשהוקדשו ואחר כך נעשה מעשה [רביעה ונגיחה]
לדעת רבא	לדברי הכל - הוולדות מותרים	לדברי חכמים - הוולדות מותרים. ולדברי רבי אליעזר - הוולדות אסורים.
לדעת רב הונא בר חיננא	לדברי חכמים - הוולדות מותרים. ולדברי רבי אליעזר - הוולדות אסורים.	לדברי הכל - הוולדות אסורים

כתובים שמשמע מהם שמקריבים קרבנות מבהמות גוים [שלא כדעת רבי אליעזר]

א. נאמר בספר ישעיה, "**כָּל צֹאן קֵדָר** [כלומר צאן ישמעאלים] **יִקָּבְצוּ לָךְ אֵילֵי נְבָיוֹת יְשָׁרְתוּנֶךָ יַעֲלוּ עַל רָצוֹן מִזְבְּחִי וּבֵית תִּפְאַרְתִּי אֲפָאֵר**", הרי שמביאים קרבנות מבהמות הישמעאלים הגוים.

ורבי אליעזר אומר, שאין מכאן ראיה, כי הכתוב הזה מדבר על הגוים שיבואו להתגייר לעתיד לבוא, כמו שנאמר, "כִּי אָז אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים שָׂפָה בְרוּרָה לִקְרֹא כֻלָּם בְּשֵׁם ה' לְעָבְדוֹ שְׁכֶם אֶחָד", ונחשבים הם כגוים, כי אין מקבלים גרים לעתיד לבוא, ומכל מקום כשרים הם במעשיהם, ואינם חשודים על הרביעה, אבל שאר גוים, חשודים על כך, ואין מביאים קרבנות מבהמותיהם.

ב. נאמר בספר שמות, "**וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה** [לפרעה] **גַּם אַתָּה תִּתֵּן בְּיָדֵנוּ זְבָחִים וְעֹלוֹת וְעָשִׂינוּ לַה' אֱלֹקֵינוּ**", הרי שמביאים קרבנות מבהמות פרעה המצרי.

ורבי אליעזר יאמר, שאין מכאן ראיה, כי באמת הגוים חשודים על הרביעה, ולכן, כיום שאסרה תורה להקריב רובע ונרבע, בהמותיהם בחזקת פסולות למזבח, ולא אמר משה להקריב מבהמות הגוי, אלא קודם מתן תורה, שעוד לא נאסר להקריב רובע ונרבע.

ג. נאמר בספר שמות, "**וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה עֹלָה וּזְבָחִים לֵאלֹקִים**", הרי שמביאים קרבנות מבהמות הגוים, שכן קבלו את

קרבנות יתרו כהן מדין.

ורבי אליעזר יאמר, שאין מכאן ראיה, (א) משום שמעשה זה היה קודם מתן תורה, ועוד לא נאסרו אז רובע ונרבע. [ותירוץ זה תלוי במחלוקת, כי יש אומרים שבא קודם מתן תורה[1], ויש אומרים שבא אחר מתן תורה[2]. (ב) משום שיתרו לא הקריב מבהמותיו, אלא מבהמות שקנה מישראל.

ד. נאמר בספר שמואל "וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל וּמֶה קוֹל הַצֹּאן הַזֶּה בְּאָזְנָי וְקוֹל הַבָּקָר אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁמֵעַ. **וַיֹּאמֶר שָׁאוּל מֵעַמְלֵקִי הֱבִיאוּם אֲשֶׁר חָמַל הָעָם עַל מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר לְמַעַן זְבֹחַ לַה' אֱלֹקֶיךָ** וְאֶת הַיּוֹתֵר הֶחֱרַמְנוּ", הרי שמקריבים קרבנות מבהמות עמלקים הגוים.

ורבי אליעזר יאמר, שאין מכאן ראיה, כי לא התכוונו להקריב את הבהמות הללו עצמן, אלא למכור אותן, ולהביא קרבנות בדמיהן. [והביאו את מיטב הצאן למוכרו לכך, כי צאן מעולה ימכר בנקל].

ה. נאמר בספר שמואל "**וַיֹּאמֶר אַרְוָנָה אֶל דָּוִד יִקַּח וְיַעַל אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב בְּעֵינָיו רְאֵה הַבָּקָר לָעֹלָה וְהַמֹּרגִים[3] וּכְלֵי הַבָּקָר לָעֵצִים** ... וַיִּקֶּן דָּוִד אֶת הַגֹּרֶן וְאֶת הַבָּקָר ... וַיַּעַל עֹלוֹת וּשְׁלָמִים", הרי שהקריב דוד מבהמותיו של ארונה הגוי היבוסי.

ורבי אליעזר יאמר, שאין מכאן ראיה, כי ארונה לא היה גוי גמור, אלא גר תושב, שקיבל עליו שבע מצוות בני נח, [ועריות בכללם], וגר תושב אינו חשוד על הרביעה, ומותר להקריב מבהמותיו.

ו. נאמר בספר שמואל, "וַיִּקְחוּ [הפלשתים] שְׁתֵּי פָרוֹת עָלוֹת וַיַּאַסְרוּם בָּעֲגָלָה וְאֶת בְּנֵיהֶם כָּלוּ בַבָּיִת. וַיָּשִׂמוּ אֶת אֲרוֹן ה' אֶל הָעֲגָלָה ... וַיְיַשְּׁרְנָה הַפָּרוֹת בַּדֶּרֶךְ עַל דֶּרֶךְ בֵּית שֶׁמֶשׁ בִּמְסִלָּה אַחַת הָלְכוּ הָלוֹךְ וְגָעוֹ וְלֹא סָרוּ יָמִין וּשְׂמֹאוֹל ... וְהָעֲגָלָה בָּאָה אֶל שְׂדֵה יְהוֹשֻׁעַ בֵּית הַשִּׁמְשִׁי וַתַּעֲמֹד שָׁם וְשָׁם אֶבֶן גְּדוֹלָה וַיְבַקְּעוּ אֶת עֲצֵי הָעֲגָלָה **וְאֶת הַפָּרוֹת הֶעֱלוּ עֹלָה לַה'**", הרי שהקריבו מבהמות הפלשתים.

ורבי אליעזר יאמר, שמשם אין ראיה, כי הוראת שעה היתה, [מפני נס שנעשה על ידיהן, שהביאו הארון מעצמן, ואין איש מנהיגן, ואת בניהם כלו בבית, ולא געו אחרי בניהם, אלא הוליכוהו ואמרו שירה].

-

לדעת רב אדא בר אהבה, אף על פי ש**במשכן ובמקדש אין מקריבים לעולה**

הוספות

[1] כתבו התוס', שלא נחלקו חכמים אלו, אלא בתחילת ביאתו של יתרו, אבל לדברי הכל, העצה שנתן למשה למנות דיינים, היתה אחר מתן תורה. ואם כן, לדעת האומרים שתחילת ביאתו היתה קודם מתן תורה, סוף הפרשה לא היה באותו זמן של תחילתה.

[2] ולפי זה, מה שאמרו, שבשעת מתן תורה פירש משה מהאשה, אין הכוונה שפירש בפועל, שהרי צפורה לא היתה עמו, אלא שפירש במחשבה, כלומר נתן לבו לפרוש מהאשה. [תוס'].

[3] מורג הוא דף גדול ועבה מאד, ורחב, וחרוץ בפגימות הרבה לרוחבו, עמוקות, תכופות זו אצל זו, ודשים בו תבואה, על ידי שמעבירים עליו את הבהמות, והפגימות נכנסו בדיש, והתבואה נחבטת. [רש"י]. ונקרא בגמרא 'מטה של טורבילי', וכן, 'עיזא דקורקסא', והכתוב ממשיל בו את ישראל לעתיד לבוא שנאמר, "הִנֵּה שַׂמְתִּיךָ לְמוֹרַג חָרוּץ [מלשון חריצים] חָדָשׁ בַּעַל פִּיפִיּוֹת תָּדוּשׁ הָרִים [כלומר עשוי לדוש בו] וְתָדֹק וּגְבָעוֹת כַּמֹּץ תָּשִׂים".

אלא זכרים, בבמת יחיד מקריבים לעולה גם נקיבות, שנאמר, "וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל טֶלֶה חָלָב [=רחל מניקה] אֶחָד ויעלה [כתיב] וַיַּעֲלֵהוּ [קרי] עוֹלָה כָּלִיל לַה'", ומאחר שנכתב "וַיַּעֲלֵהַ", משמע שהעלה נקיבה לעולה.

הלוקח בהמה מן הנכרי
ואינו יודע אם כבר בכרה

בכור הנולד לבהמה טהורה, קדוש הוא בקדושת בכור, וניתן לכהן, [אם הוא תמים הרי זה קרב למזבח, ואם הוא בעל מום, נשחט בחוץ, ונאכל, ומותר גם לזרים]. ובכור הנולד לחמורה, יש לפדותו בשה, ולתת את השה לכהן, ודינו של השה כחולין של כהן.

ומי שקנה בהמה מהגוי, וילדה אצל הקונה ולד ראשון, ואינו יודע אם כבר בכרה קודם לכן ביד הגוי, וולד זה של בעליו, או שעדיין לא בכרה, וולד זה הוא בכור:

אם עד עתה הבהמה לא היתה ראויה ללדת [עז בשנתה הראשונה, ופרה וחמורה שלוש שנים[1]] – דבר ברור הוא, שהוולד הוא בכור.

ואם הבהמה כבר היתה ראויה ללדת קודם לכן – הוולד הוא ספק בכור, וכך דינו. (א) ספק בכור בהמה טהורה, ירעה עד שייפול בו מום, שהרי אינו ראוי לקרבן, שמא אינו בכור, ולאחר שייפול בו מום, יאכלנו בעליו, ולא יתננו לכהן, שכן, אפילו בכור בעל מום ודאי, מותר לזרים, אלא שאם לא יתננו לכהן יש בו משום גזילת מתנות כהונה, אבל זה שהוא ספק, הכהן מוציא מחבירו, ועליו הראיה שלא בכרה כבר תחילה. (ב) ספק פטר חמור מפריש עליו טלה להתירו בהנאה, ואת הטלה יעכב בעצמו, שכן אפילו ודאי פטר חמור, אין קדושה חלה על טלה הניתן לכהן, אלא שדינו להינתן לכהן וכיון שהוא ספק, על הכהן להביא ראיה.

"וַיִּשְׁאֲרָנָה הַפְּרוֹת בַּדָּבָר"

לדעת רבי יוחנן משום רבי מאיר, הכתוב הזה מלמד, שהפרות אמרו שירה. ולדעת רב זוטרא בר טוביה אמר רב, הכתוב הזה מלמד, שהפרות יישרו את פניהם כנגד ארון, ואמרו שירה. ונחלקו חכמים איזו שירה אמרו:

לדעת רבי יוחנן משום רבי מאיר – אמרו מעין שירת משה, כגון, "**אָז יָשִׁיר אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַה', וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר, אָשִׁירָה לַה' כִּי גָאֹה גָּאָה, לשלוח יד בפלשתים ובדגון אלוהיהם**".

ולדעת רבי יוחנן – "**וַאֲמַרְתֶּם בַּיּוֹם הַהוּא הוֹדוּ לַה' קִרְאוּ בִשְׁמוֹ הוֹדִיעוּ בָעַמִּים עֲלִילֹתָיו הַזְכִּירוּ כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ** וגו'".

ולדעת רבי שמעון בן לקיש – "**מִזְמוֹר שִׁירוּ לַה' שִׁיר חָדָשׁ כִּי נִפְלָאוֹת עָשָׂה הוֹשִׁיעָה לּוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ** וגו'". [ונקרא מזמור זה בגמרא מזמור יתום, מטעם שיתבאר

הוספות
[1] ויש לתמוה, דהא מעשה בכל יום, דפרה בת שתי שנים יולדת. ויש לומר דודאי עתה נשתנה העת מכמו שהיה בדורות הראשונים. [תוס'].

להלן].

ולדעת רבי אלעזר – "**ה' מָלָךְ יִרְגְּזוּ עַמִּים** [שהכם במכת טחורים על לקיחת הארון] **יֹשֵׁב כְּרוּבִים תָּנוּט הָאָרֶץ** וגו'".

ולדעת רבי שמואל בר נחמני – "**ה' מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ ה' עֹז הִתְאַזָּר אַף תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט** וגו'".

לדעת רבי יצחק נפחא – כך אמרו "**רוני רוני השיטה** [=ארון עצי שטים] **התנופפי** [=התרוממי] **ברוב הדרך, המחושקת בריקמי זהב** [=ארון המחושק מבפנים ומבחוץ ברקמי זהב] **המהוללה בדביר ארמון** [=המהוללת בכך שספר תורה של משה בתוכה. (דביר הוא ספר בלשון פרס)] **ומפוארה בעדי עדיים** [וזהו התכשיט שמפאר אותה]". [ולדעת רב אשי שירה זו היו ישראל אומרים בנסוע הארון בעת המסעות שבמדבר שהיה משה אומר תחילה " קוּמָה ה' וְיָפֻצוּ אֹיְבֶיךָ וְיָנֻסוּ מְשַׂנְאֶיךָ מִפָּנֶיךָ" ואחר כך ישראל היו אומרים "רוני רוני וכו"].

"מִזְמוֹר שִׁירוּ לַה' שִׁיר חָדָשׁ כִּי נִפְלָאוֹת עָשָׂה" הוא מזמורא יתמא [=מזמור יתום]

- **רש"י פירש, שמזמור זה נקרא מזמור יתום, כי לא נזכר בתחילתו מי אמרו,** [שלא כשאר מזמורים, שנאמר בהם, "מזמור לדוד", "מזמור לאסף", וכדומה].

- **ותוס'** הקשו על כך, כי יש הרבה מזמורים, שלא נזכר בהם מי אמרם, כגון, "מזמור לתודה", "מזמור שיר ליום השבת", ולכן **פירשו, שנקרא מזמור זה מזמור יתום, כי לא נזכר בו על מה נאמר,** וזה לא מצאנו דוגמתו, שבכל שאר מקומות שנאמר בהם "מזמור", נזכר בהם על מה נאמר.

-

הפרסים קוראים ל"ספר" "דביר", כמו שנאמר, "וְשֵׁם דְּבִיר לְפָנִים קִרְיַת סֵפֶר".

הפרסים קוראים ל"נידה" "דשתנא", כמו שנאמר, "דֶּרֶךְ נָשִׁים לִי", [ודשתנא הוא נוטריקון, ד' של דרך, נ' של נשים].

דף כה

בעניין מלחמת יהושע בחמשת המלכים שצרו על גבעון נאמר, "וַיִּדֹּם הַשֶּׁמֶשׁ [שתק מלומר שירה[1]] וְיָרֵחַ עָמָד עַד יִקֹּם גּוֹי אֹיְבָיו [עד שינקם ישראל מאויביו] הֲלֹא הִיא כְתוּבָה עַל סֵפֶר הַיָּשָׁר וַיַּעֲמֹד הַשֶּׁמֶשׁ בַּחֲצִי הַשָּׁמַיִם וְלֹא אָץ לָבוֹא כְּיוֹם תָּמִים. [ולהלן יתבאר הכתוב הזה].

כמה זמן עמדה החמה ליהושע

<u>וכמה זמן היה אותו יום</u>

מהכתוב "וַיַּעֲמֹד הַשֶּׁמֶשׁ בַּחֲצִי הַשָּׁמַיִם" משמע, שעמדה השמש בחצי השמים, כלומר בחצות היום, ומהכתוב "וְלֹא אָץ לָבוֹא" משמע, שעמדה השמש קודם

---

[1] שבכל עת לכתו אינו שותק, ובעמידתו שותק, ויהושע אמר שירה בשבילה. [רש"י].

השקיעה, ולא שקעה בזמנה. למדנו מכאן, שעמדה החמה בשני מקומות, אחד באמצע השמים, ואחד סמוך לשקיעתה. ומאחר שמהלך השמש ביום רגיל שתים עשרה שעות, למדנו, ש**מתחילה הלכה שש שעות עד חצי השמים**, **ושם עמדה**, **ולאחר מכן הלכה עוד שש שעות עד סמוך לשקיעה**, **ושוב עמדה**. **ונחלקו חכמים, כמה זמן עמדה בכל פעם**:

א. דעת רבי יהושע בן לוי – **בכל פעם עמדה השמש שש שעות**, נמצא שאורך אותו יום, כלומר זמן שתי ההליכות, [שתי פעמים שש שעות = שתים עשרה שעות], עם זמן שתי העמידות, [שתי פעמים שש שעות = שתים עשרה שעות], סך הכל עשרים וארבע שעות, וזהו שנאמר, "כְּיוֹם תָּמִים", שמהזריחה ועד השקיעה של אותו יום, היה עשרים וארבע שעות, כיום תמים.

ב. דעת רבי אליעזר [ויש אומרים שזו דעת רבי יהושע בן לוי] – **בכל פעם עמדה השמש שתים עשרה שעות**, נמצא שאורך אותו היום, כלומר, זמן שתי ההליכות [שתי פעמים שש שעות = שתים עשרה שעות], עם זמן שתי העמידות, [שתי פעמים שתים עשרה שעות = עשרים וארבע שעות], סך הכל שלושים ושש שעות, וזהו שנאמר, "כְּיוֹם תָּמִים", שזמן העמידות בלבד, היה עשרים וארבע שעות, כיום תמים.

ג. דעת רבי שמואל בר נחמני [ויש אומרים שזו דעת רבי אליעזר] – **בפעם הראשונה עמדה השמש שתים עשרה שעות**, שכן לא מפורש בכתוב כמה עמדה, וסתם עמידה של שמש [בלילה] הוא שתים עשרה שעות, **ובפעם השניה עמדה השמש עשרים וארבע שעות**, שעל עמידה זו בלבד נאמר, "וְלֹא אָץ לָבוֹא כְּיוֹם תָּמִים", כלומר כיום תמים של עשרים וארבע שעות, נמצא שאורך אותו היום, כלומר, זמן שתי ההליכות, [שתי פעמים שש שעות = שתים עשרה שעות], עם זמן שתי העמידות, [פעם אחת שתים עשרה, ופעם שניה עשרים וארבע = שלושים ושש שעות], סך הכל ארבעים ושמונה שעות.

ד. ויש אומרים שכך דעת רבי שמואל בר נחמני – **בכל פעם עמדה השמש עשרים וארבע שעות**, שכן בפעם השניה עמדה השמש עשרים וארבע שעות, כמבואר מהכתוב האמור בעמידה זו, "וְלֹא אָץ לָבוֹא כְּיוֹם תָּמִים", כלומר כיום תמים של עשרים וארבע שעות, ועמידה ראשונה למדה מעמידה שניה, כי הוקשו בכתוב זו לזו, נמצא שגם עמידה ראשונה היתה של עשרים וארבע שעות, ואם כן אורך אותו יום, כלומר זמן שתי ההליכות, [שתי פעמים שש שעות = שתים עשרה שעות], עם זמן שתי העמידות, [שתי פעמים עשרים וארבע שעות = ארבעים ושמונה שעות], סך הכל ששים שעות.

אנשים שעמדה להם החמה

א. משה.

עמדה לו חמה במלחמת סיחון, שנאמר בה, "הַיּוֹם הַזֶּה אָחֵל תֵּת פַּחְדְּךָ וְיִרְאָתְךָ עַל פְּנֵי הָעַמִּים תַּחַת כָּל הַשָּׁמָיִם אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן

שְׁמְעֵךְ וְרָגְזוּ וְחָלוּ מִפָּנֶיךָ״.

- **יש אומרים, שהדבר למד בגזרה שווה,** שכן נאמר למשה ״**אָחֵל**״, וכן נאמר ליהושע, ״הַיּוֹם הַזֶּה **אָחֵל** גַּדֶּלְךָ״, ללמד, שכשם שעמדה חמה ליהושע, כך עמדה חמה למשה.

- **ורבי יוחנן אמר, שהדבר למד בגזרה שווה** אחרת, והיא ממה שנאמר למשה ״**תֵּת**״, וכן נאמר ליהושע, ״בְּיוֹם **תֵּת** ה׳ אֶת הָאֱמֹרִי לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״, ללמד, שכשם שעמדה חמה ליהושע, כך עמדה חמה למשה.

- **ורבי שמואל בר נחמני אמר, שהדבר למד מגוף הכתוב,** ״אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן שִׁמְעֲךָ וְרָגְזוּ וְחָלוּ מִפָּנֶיךָ״, אימתי רגזו וחלו מפניו בשעה שעמדה לו חמה.

ב. <u>יהושע</u>.

עמדה לו חמה במלחמת גבעון, כמפורש בספר יהושע, [ומבואר לעיל].

ג. <u>נקדימון בן גוריון</u>.

עמדה לו חמה, שלא יפסיד מים, שלווה מהגמון אחד בשביל עולי רגלים, כמבואר במסכת תענית.

ואף על פי שלא רק ליהושע עמדה החמה, נאמר על עמידת החמה של יהושע, ״וְ<u>לֹא</u> הָיָה כַּיּוֹם הַהוּא לְפָנָיו וְאַחֲרָיו״, כי אז עמדה החמה זמן רב, ובשאר עמידות לא עמדה כל כך.

או שכוונת הכתוב הזה, לכלול נס נוסף שהיה במלחמת יהושע, שירדו אז אבני ברד מן השמים על אויביהם, שנאמר, ״וַיְהִי בְּנָסָם מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם בְּמוֹרַד בֵּית חוֹרֹן וַה׳ הִשְׁלִיךְ עֲלֵיהֶם אֲבָנִים גְּדֹלוֹת מִן הַשָּׁמַיִם עַד עֲזֵקָה וַיָּמֻתוּ רַבִּים אֲשֶׁר מֵתוּ בְּאַבְנֵי הַבָּרָד מֵאֲשֶׁר הָרְגוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בֶּחָרֶב״.

וכתבו התוס׳, שהיו עוד אנשים, שזרחה חמה בעבורם יותר מרגילותה:

א. יעקב.

כשהיה בפנואל, מהרה חמה לזרוח בעבורו קודם זמנה, כדי לרפאתו, שנאמר, ״וַיִּזְרַח לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ״.

- ולא נמנה יעקב עם השלושה המנויים כאן בגמרא, כי לא היה עיכוב זה, אלא תשלומים, על מה שמיהרה החמה לשקוע קודם זמנה כשהיה בהר המוריה, שנאמר, ״וַיָּבֹא שָׁם כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ״, ששקעה לו חמה פתאום, שלא בעונתה, כדי שילין שם. וזהו שאמרו חכמים על זריחת החמה בפנואל, שמש ששקעה בעבורו זרחה בעבורו.

ב. חזקיה.

כשחלה חזקיה, ובישר לו ישעיה שיתרפא, נתן לו אות על כך לבקשתו, שתחזור השמש לאחוריה, כמו שנאמר, ״וַיָּשָׁב אֶת הַצֵּל בַּמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר יָרְדָה בְּמַעֲלוֹת אָחָז אֲחֹרַנִּית עֶשֶׂר מַעֲלוֹת״.

- ולא נמנה חזקיה עם השלושה הנ״ל, כי לא היה עיכוב זה אלא תשלומים על מה שמהרה חמה לשקוע כשמת אחז, שלא יספיקו להספידו.

- והר״ר אלחנן אומר, שאותו מעשה של חזקיה לא היה אלא אות בעלמא. שהרי לא עמד השמש כלל במקום אחד אלא שהלך לאחוריו. דבבראשית רבה איכא נמי למאן דאמר, ״וישם

ה' לקין אות", מלמד שהעמיד לו גלגל חמה[1].

ג. קין.

יש אומרים, שהאות שנתן הקדוש ברוך הוא לקין, ככתוב, "וישם ה' לקין אות", הוא, שהעמיד לו הקדוש ברוך הוא גלגל חמה. [וכבר נתבאר לעיל, מדוע לא נמנה קין כאן בגמרא].

ספר הישר

א. בעניין עמידת החמה.

בעניין העמדת החמה על ידי יהושע **נאמר**, "**הֲלֹא הִיא כְתוּבָה עַל סֵפֶר הַיָּשָׁר**".

וביאר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, שהכוונה לספר בראשית, שמעשה האבות הישרים כתובים בו, [כן קראם בלעם, כשביקש למות כמותם, "תָּמֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים"], ועל שמם קרוי ספר בראשית ספר הישר.

ובו נרמז שיעמיד יהושע את החמה, שנאמר בו בדברי יעקב על אפרים, "וְזֵרֲעוֹ יִהְיֶה מְלֹא הַגּוֹיִם", שהכוונה בזה למלחמת יהושע שהיה מאפרים, ונודע נצחונו לכל העולם, על ידי העמדת החמה.

ב. בקינת דוד על שאול.

כששמע דוד על מות שאול, "וַיְקֹנֵן דָּוִד אֶת הַקִּינָה הַזֹּאת עַל שָׁאוּל וְעַל יְהוֹנָתָן בְּנוֹ. **וַיֹּאמֶר** לְלַמֵּד בְּנֵי יְהוּדָה קֶשֶׁת **הִנֵּה כְתוּבָה עַל סֵפֶר הַיָּשָׁר** ..."

> לדעת רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן – הכוונה לספר בראשית, שמעשה האבות הישרים כתובים בו, [כן קראם בלעם, כשביקש למות כמותם, "תָּמֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים"], ועל שמם קרוי ספר בראשית ספר הישר.

ובו נרמז, שבני יהודה מושכי קשת, שנאמר בו, "יְהוּדָה ... יָדְךָ בְּעֹרֶף אֹיְבֶיךָ", והכוונה ללוחם בקשת, שכשהוא מושך בה ורוצה לכוון, מגביה את ידיו המחזיקים בקשת, עד שנותן את ידיו כנגד עיניו, ויורה, ואם כן זהו האופן, שידי הלוחם הם בגובה העורף.

ולדעת רבי אלעזר – הכוונה לספר משנה תורה שנאמר בו "וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב".

ובו נרמז, שבני יהודה מושכי קשת, שנאמר בו, "וְזֹאת לִיהוּדָה ... יָדָיו רָב לוֹ", והכוונה ללוחם בקשת, שהוא נלחם בה בשתי ידיו.

ולדעת רבי שמואל בר נחמני – הכוונה לספר שופטים שנאמר בו "בַּיָּמִים הָהֵם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה".

ובו נרמז, שבני יהודה מושכי קשת, שנאמר בו, "לְמַעַן דַּעַת דֹּרוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְלַמֶּדֶם מִלְחָמָה", והכוונה למלחמת קשת,

---

הוספות

[1] העתקתי כאן את לשון התוס', אולם לא זכיתי להבינו. ולכאורה שני טעמים יש בדברי הר"ר אלחנן. (א) לא נמנו כאן אלא מקומות שעמדה השמש במקומה ממש, ולא מקומות ששינתה הילוכה אפילו הלכה לאחוריה [ולכאורה עניין זה מיישב מדוע לא נמנו כאן יעקב וחזקיה]. (ב) לא נמנו כאן אלא מקומות שהיה צורך בעמידת החמה, אבל מקומות שהיה הדבר לאות בלבד, לא נמנו כאן, ואצל קין אף שעמדה השמש במקומה, לא היה הדבר לצורך, אלא לאות בלבד [ועניין זה מיישב מדוע לא נמנו כאן חזקיה וקין].

הצריכה לימוד, ובני יהודה הם הצריכים ללמדה, כי הם הנלחמים תחילה, שנאמר, "וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹשֻׁעַ וַיִּשְׁאֲלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּה' לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה לָנוּ אֶל הַכְּנַעֲנִי בַּתְּחִלָּה לְהִלָּחֶם בּוֹ. וַיֹּאמֶר ה' יְהוּדָה יַעֲלֶה".

-

"**וַיָּרֶם הַטַּבָּח אֶת הַשּׁוֹק וְהָעָלֶיהָ** [=ומה שעליה] **וַיָּשֶׂם לִפְנֵי שָׁאוּל**"

- לדעת רבי יוחנן, הכוונה לשוק ול**אליה**, שהיא סמוכה לשוק מעליו בגוף הבהמה, [ואף שאינה סמוכה מעליו ממש, מסתבר שאותה נתן כי היא חשובה].

- ולדעת רבי אלעזר, הכוונה לשוק ול**חזה**, שבהנפת השלמים הוא סמוך לשוק מעליו.

- ולדעת רבי שמואל בר נחמני, הכוונה לשוק ולשופי [=**כף הירך**], שהוא סמוך לשוק מעליו [ממש] בגוף הבהמה.

דיני יחוד לאשה

מי / כמה	ישראל כשר	ישראל פרוץ	גוי
איש אחד	אסור[א]	אסור	אסור
שני אנשים	בדרך – אסור[ב] בעיר – מותר	אסור	אסור
שלושה אנשים	מותר	אסור	אסור
אפילו עשרה אנשים	מותר	אסור	אסור
איש שאשתו עמו[ג]	מותר	מותר[ד]	אסור[ה]
אופן שיתבאר בעזה"י להלן	מותר לדעה אחת		

הערות לטבלה:

א. במקום שאסור לאשה אחת להתייחד עם האנשים, אסור גם לשתי נשים להתייחד, כי הנשים דעתן קלה, ויש לחוש ששתיהן תתרצינה לעבירה.

ב. מעיקר הדין, אשה אחת מתייחדת עם שני כשרים, אלא שכשהם בדרך, יש לחוש שמא יצטרך האחד לנקביו, ונמצא חבירו מתייחד עם האשה, ולכן בדרך הדבר אסור.

ג. וכן הדין כשיש עמו תינוקת, שיודעת טעם ביאה, ואינה מוסרת עצמה לביאה.

ד. הדבר מותר כי אשתו משמרת אותו שלא יחטא.

ה. כי את הגוי אין אשתו משמרתו, משום שגם היא עושה כן.

דיני יחוד אשה [ישראלית] **עם גוי**

<u>שיטת רש"י</u>.

דעת רבי ירמיה:

א. נשים שאינם מקורבות למלכות [=אינן חשובות בין האנשים], **אסורות להתייחד עם הגוי, משום שהגוים חשודים על שפיכות דמים**, ויש סכנה להתייחד עימהם. אולם נשים המקורבות למלכות [=חשובות בין האנשים], הגוים יראים מהן, ואין לחוש לשפיכות דמים אם יתייחדו עמהן.

ב. נשים יפות [=חשובות בין הנשים], **אסורות להתייחד עם הגוי, משום שהגוים חשודים על העריות**, ויש לחוש שיאנסוה. אולם נשים מכוערות [=אינן חשובות בין הנשים], אין להוטים לחטוא עמהן, ולא יטרחו לאונסן, ולכן אין חשש עריות אם יתייחדו עמהן.

- לפיכך, אשה שיש בה את אחד הטעמים לאיסור, [שהיא חשובה בין נשים, או שאינה חשובה בין האנשים], או שיש בה את שני הטעמים, [שהיא חשובה בין נשים, וגם אינה חשובה בין האנשים], אסורה להתייחד עם הגוי. **אבל <u>אשה</u> שאין בה שום טעם לאיסור**, [**<u>שהיא חשובה בין האנשים, ואינה חשובה בין הנשים</u>**], **<u>מותרת להתייחד עם הגוי</u>**.

דעת רב אידי:

כל הנשים, [בין יפות ובין מכוערות], **אסורות להתייחד עם גוי מהטעם שהגוים**

חשודים על העריות, ויש לחוש שיחטאו עמה ויאנסוה.

אבל מהטעם שהגוים חשודים על שפיכות דמים, **אין לאסור את האשה להתייחד עימהם**, **כי אשה כלי זינה עליה**, כלומר משום חיבת הביאה, מרחמים עליה ואין הורגים אותה.

שיטת הירושלמי.

דעת רבי ירמיה:

א. כל הנשים, [בין יפות ובין מכוערות], **אסורות להתייחד עם גוי מהטעם שהגוים חשודים על העריות**, ויש לחוש שיחטאו עמה ויאנסוה.

ב. נשים שאינם מקורבות למלכות [=אינן חשובות בין האנשים], **אסורות להתייחד עם הגוי**, **מטעם נוסף**, **והוא שהגוים חשודים על שפיכות דמים**, ויש סכנה להתייחד עימהם. אולם נשים המקורבות למלכות [=חשובות בין האנשים], הגוים יראים מהן, ואין לחוש לשפיכות דמים אם יתייחדו עמהן, ואינן אסורות להתייחד עם הגוי אלא מחמת הטעם הראשון.

דעת רב אידי:

נשים שאינם מקורבות למלכות [=אינן חשובות בין האנשים], **אסורות להתייחד עם הגוי**, **משום שהגוים חשודים על העריות**. **ונשים המקורבות למלכות** [=חשובות בין האנשים], הגוים יראים מהן, ואין לחוש שיאנסו על ידי הגוי ולכן הן **מותרות להתייחד עם הגוי**. [וכמו כן, מותר לכל אשה להתייחד עם נשים גויות, שאין ביחוד הזה חשש ערווה].

ומטעם שהגוים חשודים על שפיכות דמים, **אין לאסור שום אשה להתייחד עימהם**, **כי אשה כלי זינה עליה**, **כלומר מחמת שהיא חלושה**, **מרחמים עליה**, ואין הורגים אותה.

שיטת הירושלמי.

דעת רבי ירמיה:

א. כל הנשים, [בין יפות ובין מכוערות], **אסורות להתייחד עם גוי מהטעם שהגוים חשודים על העריות**, ויש לחוש שיחטאו עמה ויאנסוה.

ב. נשים חלשות [=אינן חשובות בין האנשים], **אסורות להתייחד עם הגוי**, **מטעם נוסף**, **והוא שהגוים חשודים על שפיכות דמים**, ויש סכנה להתייחד עימהם. אולם נשים בעלות כח [=חשובות בין האנשים], הגוים יראים מהן, ואין לחוש לשפיכות דמים אם יתייחדו עמהן, ואינן אסורות להתייחד עם הגוי אלא מחמת הטעם הראשון.

דעת רבי בון:

נשים חלשות [=אינן חשובות בין האנשים], **אסורות להתייחד עם הגוי**, **משום שהגוים חשודים על העריות**. **ונשים בעלות כח** [=חשובות בין האנשים], הגוים יראים מהן, ואין לחוש שיאנסו על ידי הגוי ולכן הן **מותרות להתייחד עם הגוי**. [וכמו כן, מותר לכל אשה להתייחד עם נשים גויות, שאין ביחוד הזה חשש ערווה].

ומטעם שהגוים חשודים על שפיכות דמים, **אין לאסור שום אשה להתייחד עימהם**, **כי אשה כלי זינה עליה**, **כלומר**, **יכולה לומר שהיא גויה**, **ולא יהרגוה**, [מה שאין כן האיש, שהוא מהול, וניכר שהוא יהודי].

-

לא יתייחד אדם עם הגוים מפני שהם חשודים על שפיכות דמים.

ישראל שנזדמן לו עובד כוכבים בדרך

כשישראל וגוי הולכים בדרך, יש לישראל להיזהר שלא יהרגנו הגוי, ולכן עליו ללכת עמו באופן שיוכל לשמור עצמו ממנו בצורה הטובה ביותר.

א. כשהולכים במישור:

לדעת תנא קמא – יש לישראל ללכת באופן כזה, שאם ירצה הגוי להורגו, יוכל ישראל לאחוז את גוף הגוי מהרה, ובכך להציל את עצמו ממנו, ולכן, ילך עם הגוי, באופן שיהיה הגוי לצד ימינו של ישראל, שאם ירצה העובד כוכבים להורגו, ישלח ישראל יד ימינו ויאחז בו.

ולדעת רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה – יש לישראל ללכת באופן כזה, שאם ירצה הגוי להורגו, יוכל ישראל לאחוז הכלי שביד הגוי מהרה, ובכך להציל את עצמו ממנו, ולכן אם היה העובד כוכבים חגור סייף, [שרגילים לחוגרו בצד שמאל], ילך עמו ישראל, באופן שהגוי לימינו, כדי שיהא צד שמאל של עובד כוכבים, שהסייף חגור בו, לצד ימינו של ישראל, ומזומן לימין ישראל לאחוז בו. ואם היה הגוי אוחז במקל [ביד ימינו], ילך עמו ישראל, באופן שהגוי לשמאלו, שתהא יד ימין העובד כוכבים שהמקל בה, סמוכה לישראל, ואם ירים הגוי יד ימינו להכות במקל, תאחז שמאלו של ישראל במקל הסמוך לה, אבל אם היה הגוי לימינו של ישראל, היה המקל רחוק מידו של ישראל, ולא היה יכול לאחוז בה.

ב. כשהולכים במדרון:

היו עולים בעליה או יורדים בירידה, **ילכו באופן שיהיה ישראל מעל הגוי** כדי שהגוי לא יוכל לדחוף את ישראל כלפי מטה.

ולכן כשיורדים בירידה, ילך ישראל אחרי הגוי. וכשעולים בעליה, ילך ישראל לפני הגוי, אלא שבזה לא ילך לפניו ממש, באופן שיהיה הגוי ממש מאחוריו, אלא יהא הגוי מוטה לימינו.

ג. ובכל מקום לא יתכופף ישראל לפני הגוי, [כגון להרים איזה חפץ], שמא ירוצץ הגוי גולגלתו.

ד. וכשהגוי שואל את ישראל להיכן הוא הולך, ירחיב לו את הדרך, כלומר, אם צריך ללכת פרסה, יאמר לו שצריך ללכת שתי פרסאות, אולי על ידי זה ימתין הגוי מלהכותו עד פרסה שניה, וזה יפרוש ממנו קודם לכן, וינצל. כדרך שעשה יעקב אבינו לעשו הרשע, שאמר לו, "יַעֲבָר נָא אֲדֹנִי לִפְנֵי עַבְדּוֹ וַאֲנִי אֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי לְרֶגֶל הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר לְפָנַי וּלְרֶגֶל הַיְלָדִים עַד אֲשֶׁר אָבֹא אֶל אֲדֹנִי שֵׂעִירָה" ולבסוף "וְיַעֲקֹב נָסַע [רק עד] סֻכֹּתָה".

ומעשה בתלמידי רבי עקיבא שהיו הולכים לכזיב, ובדרך פגשו אותם ליסטים, ושאלו אותם, לאן הם הולכים. אמרו להם התלמידים, לעכו, [שרחוקה יותר]. וכיון שהגיעו לכזיב, פירשו. שאלו אותם הליסטים, תלמידי מי אתם. אמרו להם התלמידים, תלמידי רבי עקיבא. אמרו להם הליסטים, אשרי רבי עקיבא

ותלמידיו, שלא פגע בהם אדם רע מעולם.

דף כו

רב מנשה היה הולך לבי תורתא ופגשו בו גנבים בדרך ושאלו אותו להיכן הוא הולך אמר להם לפובדיתא וכאשר הגיע לבי תורתא פרש מהם אמרו לו אתה תלמידו של יהודה רמאה [שהיה תלמידו של רב יהודה וכינו אותו בשם רמאי כי ממנו למד לרמות אותם] אמר להם האם מכירים אתם אותו [שהוא רמאי] יהי רצון שיהיו אנשים אלו בנידוי ומחמת קללה זו לא הצליחו בגנבותיהם במשך עשרים ושתים שנה עד שבאו לבקש ממנו להתיר להם חוץ מאורג אחד שלא רצה לבוא עמהם והרגו אריה. [וזהו שאומרים האנשים גירדנא [=אורג] דלא טייזן [=שאינו עניו ואין לו בושת פנים] שתא בציר משני [=חסר שנה משנותיו]

בא וראה מעלת ארץ ישראל, שכן, אף על פי שסתם לסטים פרוצים יותר מסתם גנבים, גנבי בבל שפגעו ברב מנשי[1], נתפקרו לחרף אדם גדול, ולסטים של ארץ ישראל שפגעו בתלמידי רבי עקיבא ספרו בשבחו.

מיילדת ישראלית ליולדת גויה

מעיקר הדין, אין לישראלית ליילד גויה, כי בנה יעבוד עבודת כוכבים, ואין ליילד בן לעבודת כוכבים. אולם כשאי אפשר להישמט ממנה בהסבר הגון, אם לא תיילד אותה, יבואו לידי איבה, ומשום חשש איבה, מותר ליילד אותה. ולכן:

אם מבקשים ממנה ליילד **בחנם** – אין כאן איבה אם לא תרצה, כי תאמר צריכה אני לפרנסה, ולכן **אסור** לה ליילד את הגויה.

ואם מבקשים ממנה ליילד **בשכר** – **ביום חול** אינה יכולה להישמט, ולכן **מותר** ליילד את הגויה משום איבה. אבל **בשבת** יכולה להישמט, בטענה, שאסור לה לחלל שבת על מי שאינה שומרת שבת בעצמה, ולכן **אסור** לה ליילד את הגויה. [**ולולא שהיתה יכולה להישמט, היה מותר ליילד אותה משום איבה, רק אם לא היה בדבר חילול שבת**. ולכן, יש מפרשים שהדבר מותר רק אם כבר נעקר הוולד לצאת, אבל אם לא נעקר לצאת, יש בדבר חילול שבת, כי העוקר דבר ממקום גידולו בבעלי חיים חייב משום גוזז. ויש מפרשים שבכל אופן הדבר מותר, כי עובר שכלו לו חדשיו, כבר פסק גידולו, ואין בלידתו עקירה ממקום גידולו].

מיילדת גויה ליולדת ישראלית

א. כשאין משגיחים על המיילדת.

הכל מודים, שאין לתת למיילדת גויה ליילד ישראלית, כי הגויות חשודות על שפיכות דמים, ויש לחוש שתהרוג את הישראל הנולד.

ב. כשישראליות משגיחות על המיילדת הגויה.

לדעת חכמים – אין לחוש שהמיילדת תהרוג את התינוק, כי חוששת שיראו זאת,

---

[1] כן גרסת רש"י אולם בגמרא הגרסא 'מנשה'.

ולכן **מותר** לתת לה ליילד ישראלית.

ולדעת רבי מאיר – אף בזמן שישראליות משגיחות עליה, יש לחוש שתהרוג את התינוק באופן שלא ירגישו, כגון שתניח ידה על מצחו, במקום שמוחו רופס, ותלחץ שם ותהרגנו, ולא ישימו לב, ולכן **אין לתת לה ליילד ישראלית**.

מינקת ישראלית לתינוק גוי

אין לישראלית להניק תינוק גוי, כי יעבוד עבודת כוכבים, **ואין לגדל בן לעבודת כוכבים**.

ודבר זה אסור, אפילו כשרוצים לתת לה שכר, כי יכולה לדחותם בלא שיהיה איבה בדבר. אם היא פנויה, תאמר, שאינה רוצה להניק, כי רוצה להינשא, [ואם תהא מניקה לא יחפצו בה]. ואם היא נשואה, תאמר, שאינה רוצה להניק, כי תהא מלוכלכת מחמת ההנקה ואינה רוצה להיות מלוכלכת [מהנקת תינוק אחר] בפני בעלה.

מינקת גויה לתינוק ישראל

א. כשאין משגיחים על המינקת.

הכל מודים, שאין לתת למינקת גויה תינוק ישראלי, כי הגויות חשודות על שפיכות דמים, ויש לחוש שתהרוג את התינוק הישראל. [וכתבו התוס' שהדבר אסור אפילו בבית ישראל].

ב. כשישראליות משגיחות על המינקת הגויה [בבית ישראל].

לדעת חכמים – אין לחוש שהמינקת תהרוג את התינוק, כי חוששת שיראו זאת, ולכן **מותר** לתת לה להניק תינוק ישראלי. [וכתבו התוס' שאין צריך להשגיח כל הזמן ממש ודי בכך שהמשגיחות נכנסות ויוצאות שם].

ולדעת רבי מאיר – אף בזמן שישראליות משגיחות עליה, יש לחוש שתהרוג את התינוק באופן שלא ירגישו, כגון שתמשח את הדד בסם המוות בביתה וכשתבוא להניק לא תעשה דבר אלא תניק כדרכה והתינוק ימות מהסם, ולא ידעו שהיא הרגה אותו, ולכן **אין לתת לה להניק תינוק ישראלי**.

וכתבו התוס' כמה דינים היוצאים מסוגיה זו:

א. ישראלית ההולכת חוץ לעיר לא תניח את בנה יחידי בבית מינקת עובדת כוכבים אם אין משגיחות בעיר יוצאות ונכנסות תמיד שם. ומכל מקום מזמן שכיבה ואילך אסור להניחו יחיד.

ב. אסור להשהות תינוק או תינוקת יחידים בבית העובד כוכבים לרפאותם כי הם חשודים על שפיכות דמים ואפילו הם גדולים קצת ימשיכום למינות.

ג. כתוב בירושלמי, עובדת כוכבים מניקה בנה של ישראל, שנאמר "וְהָיוּ מְלָכִים אֹמְנַיִךְ וְשָׂרוֹתֵיהֶם מֵינִיקֹתַיִךְ" [ומסתבר שהכוונה לאופנים המותרים].

ד. תני, יונק התינוק והולך מן העובדת כוכבים, ומבהמה טמאה, ומביאים לו חלב מכל מקום, ואין חוששים, לא משום שקץ, ולא משום טומאה. [ומבואר בר"ן שהדבר מותר במקום

פיקוח נפש].

עובדי כוכבים

גוי שנפל לבור, **אין מעלים** אותו משם, אלא מניחים אותו למות, [וכן הדין אם נמצא בשאר סכנות], אבל **אין מורידים** אותו לבור או להורגו בידים. [וכל זה בעת שלום, אבל בעת מלחמה, אפילו כשר שבכנענים, הרוג בידים].

רועי בהמה דקה

ישראלים רועי בהמה דקה שלהם, רגילים להרעות את בהמותיהם בשדות זרים, ולכן פסלום חכמים לעדות, וכדי לחזק את התקנה, שיבינו הרועים את גודל האיסור, ויחזרו בהם, תקנו חכמים, שיהיה דינם כנ"ל, אם נפלו לבור, **אין מעלים** אותם משם, אלא מניחים אותם למות, [וכן הדין אם נמצאים בשאר סכנות], אבל **אין מורידים** אותו לבור או להורגם בידים.

ואין חילוק באיסור הצלתם של גוים ורועי בהמה דקה, **בין** הצלה **בחנם** להצלה **בשכר**, אלא **הכל אסור**.

ואין להתיר הצלה בשכר מחשש איבה, כי יכול לתת טעם, מדוע אינו הולך ומצילם, ולא תהא איבה, כגון שיאמר, שבנו עומד על הגג, וממהר להצילו שלא ייפול. או שיאמר, שהשלטון קבע לו מועד ללכת לעבודתו[1].

מומרים לתיאבון

מומר לתיאבון, [שאינו אוכל מאכלות אסורים אלא לרעבונו, כשאינו מוצא מאכלות מותרים, אבל כשיש לפניו היתר ואיסור, אוכל את ההיתר], **דינו כישראל כשר**, **לעניין חיוב הצלתו והשבת אבדתו**, שנאמר, "וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְכָל אֲבֵדַת אָחִיךָ", לרבות את המומר, [וכתוב זה כולל גם חיוב הצלת גופו שנאמר "וַהֲשֵׁבֹתוֹ לוֹ" לרבות השבת גופו].

ומבואר בגמרא, שגם האוכל פרעוש אחד או יתוש אחד, שאין רגילים לאוכלם לתיאבון, מכל מקום, נחשב הוא כמומר לתיאבון, כי אינו עושה כן להכעיס, אלא מתאוה לטעום טעמם של דברים אלו שלא טעמם מעולם. [יש מפרשים שכן הדין רק אם מפרש שאוכל אותם כדי לטעום אותם. ויש מפרשים שכן הדין אף כשאינו מפרש, כי כשאוכל שקץ אחד בלבד, ידוע שאוכל כדי לטעום. אבל האוכל הרבה שקצים נחשב כמומר להכעיס].

מינים

רש"י מפרש, שמינים הם כומרים לעבודה זרה, [בין גוים בין ישראלים].

אולם בגמרא משמע, שהם עובדי עבודה זרה, ואפילו אינם כומרים, [וכתבו התוס', שדווקא ישראלים העובדים עבודה זרה נקראים מינים אף על פי שאינם כומרים].

ומכל מקום כך דין המינים, **מורידים** אותם לבור, והורגים אותם בידים, ואם

הוספות

[1] לשון רש"י: שהשלטון קבע לו זמן לילך ליום וועד ואם לא ילך יצא שכרו בהפסדו.

נפלו לבור, **אין מעלים** אותם משם, [אלא מונעים מהם לעלות].

מומרים להכעיס

לדעת רבי יוחנן – מומרים להכעיס לעניין הצלתם דינם **כמומרים לתיאבון**[1].

ויש אומרים – מומרים להכעיס לעניין הצלתם דינם **כמינים**.

וכתבו התוס׳, שמכל מקום מותר להלוותם בריבית, אבל אסור ללוות מהם בריבית.

מסורות

מסורות [הם מלשינים, המוסרים ממון חבריהם ביד גוים אנסים] **מורידים** אותם לבור, והורגים אותם בידים, ואם נפלו לבור, **אין מעלים** אותם משם, [אלא מונעים מהם לעלות].

מורידים ואין מעלים

כל אלו שאמרנו, שמורידים אותם ואין מעלים אותם, הכוונה בזה **שבזמן שידינו תקיפה עליהם**, **אנו מורידים אותם** כשהם למעלה, [וכל שכן שלא ניתן להם לעלות].

וכשאין ידינו תקיפה עליהם, ויראים אנו מהם להורידם לבור, **לכל הפחות כשהם למטה אנו מונעים מהם לעלות**, **באופן שלא תהא במניעה הזו איבה**. כגון:

א. אם היתה מעלה עשויה בקרקע הבור, ויכול הנופל לעלות בה, מגררה ישראל, כדי שלא יוכל הנופל לעלות, ואומר לנופל שעושה כן, כדי שלא תרד חיה דרך מעלה זו ותהרוג אותו בבור.

ב. אם היתה אבן על פי הבאר שנפל בה, מכסה בה ישראל את הבור, ואומר, לנופל צריך אני להעביר עדר צאני למרעה, ודרכי על שפת בור זה, וירא אני שלא יפלו בו בהמותי, ולאחר שיעברו אסירנו.

ג. אם היה סולם על שפת הבור, מסלקו ישראל, ואומר לנופל, צריך אני את הסולם להוריד את בני מהגג, ולאחר שאוריד את בני אשיב לך את הסולם.

מוהל ישראל ותינוק גוי [או כותי]

ישראל בקי מותר למול את הגוי בחנם, רק כשמל אותו לשם גירות, [וכן מותר למול את הכותי]. אבל אסור למול את הגוי בחנם לרפאתו, [כגון שיש לו בעורלתו תולעת ששמה מורנא, ורפואתו למול], משום שאסור לרפא את הגויים בחנם, שכן דינם לא מעלים כמבואר לעיל.

ומבואר בתוס׳, שבשכר מותר לרפואתם משום איבה[2]. וכן מי שאינו בקי למול או לרפא, מותר

הוספות

[1] יל״ע היטב בגמרא אם דברים אלו אמת.

[2] ויל״ע, אם אין זה סותר את המבואר לעיל, שאין מעלים אותם מהבור אפילו בשכר, או שנלמד מכאן, שבאמת מעלים אותם בשכר, כסברת רב יוסף בגמרא, ואין הלכה כאביי בגמרא, שאמר, שאף בשכר אסור, ואם כן אין הלכה כמו שנכתב לעיל בפנים, על פי דברי אביי. ויל״ע בזה. והעירוני שדין ריפוי דומה לדין מיילדת שאינה יכולה להישמט כי זה מלאכתה.

למול ולרפא את הגוי אף בחנם, כדי להתלמד.

מוהל כותי ותינוק ישראל

נחלקו חכמים האם המל צריך למול לשם ה' או שאין צריך לכוון שתהא המילה לשמה וכל שנחתכה הערלה הרי זו מילה כשרה.

לדעת רבי יהודה – יש ללמוד מהכתוב בעניין קרבן פסח, "וְכִי יָגוּר אִתְּךָ גֵּר וְעָשָׂה פֶּסַח לַה' הִמּוֹל לוֹ כָּל זְכָרוֹ", שצריך למול לשם ה'. ולפיכך, **כותי פסול למול**, כי אינם מלים לשם ה', אלא לשם עבודת הר גריזים, [יונה שמצאו ועבדוה].

ולדעת רבי יוסי ורבי מאיר – יש ללמוד מהכתוב "הִמּוֹל יִמּוֹל", שכל מילה כשרה, אפילו אינה לשם ה', ולכן **כותי כשר למול**, אף על פי שדעתו לעבודת הר גריזים.

מוהל גוי ותינוק ישראל

לדעת רבי יהודה הנשיא:

מדין תורה גוי פסול למול.

- **לדברי רב**, יש ללמוד זאת מהכתוב, "וְאַתָּה אֶת בְּרִיתִי תִּשְׁמֹר אַתָּה וְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם", כלומר אתה וזרעך תמולו אבל גוים לא ימולו. ולפי זה **אשה** שהיא **ישראלית פסולה** למול. [וכן פסקו תוס']. ולפי זה צפורה לא מלה בעצמה את בנה, אלא שלחה אחר למולו, או שהיא החלה ומשה גמר.

- **ולדברי רבי יוחנן**, יש ללמוד זאת מהכתוב "הִמּוֹל יִמּוֹל", כלומר מי שהוא מהול, הוא ימול, אבל גוים שאינם מהולים לא ימולו[1]. ולפי זה **אשה** שנחשבת כמהולה **כשרה** למול [וכן פסק בה"ג].

ולדעת רבי יוסי ורבי יהודה ורבי מאיר:

מדין תורה, **הגוי כשר למול**. [ואף לדעת רבי יהודה, האומר שצריך למול לשמה, סתם גוי מל על דעתו של ישראל שאומר לו מהול, ואם כן מל לשמה[2], ורק כשיפרש שמל לשם הר גריזים המילה פסולה]. ומכל מקום, יש מקומות שתקנו חכמים שלא לתת לגוי למול.

א. כשאין משגיחים על הגוי.

הכל מודים, **שאין לתת לו תינוק ישראל למולו**, כי הגוים חשודים על שפיכות דמים, ויש לחוש שיהרוג את התינוק הישראל.

ב. כשישראל משגיח על המוהל הגוי.

לדעת חכמים – אין לחוש שהמוהל יהרוג את התינוק, כי חושש שיראו זאת, ולכן **מותר** לתת לו למול תינוק ישראלי.

ולדעת רבי מאיר – אף כשישראל עומדים

הוספות

[1] וישראל ערל מחמת סכנה קרוי מהול וכשר, וגוי מהול קרוי ערל ופסול. כמו ששנינו במסכת נדרים, 'קונם שאני נהנה לערלים, מותר בערלי ישראל, ואסור במולי עובדי כוכבים, קונם שאני נהנה למולים, אסור בערלי ישראל, ומותר במולי עובדי כוכבים, שאין הערלה קרויה אלא לשם עובדי כוכבים, שנאמר "כִּי כָל הַגּוֹיִם עֲרֵלִים".

[2] עיין היטב בתוס'.

על גבו של הגוי, ומשגיח עליו, **אין לתת לו תינוק למול**, כי יוכל להזיקו בלא שירגישו, על ידי שיטה את הסכין, ויעשה את התינוק כרות שפכה. [=מי שנכרת לו מן הגיד מן העטרה ולמעלה לצד הגוף, ושוב אינו מוליד].

אולם כשיש מוהל גוי מומחה לרבים, מותר לתת לו תינוק ישראל למול, ואין לחוש שיהרגנו או יזיקו, משום שלא ירצה להפסיד את שמו, על ידי שתצא תקלה תחת ידו. [ולא נתבאר אם דבר זה מותר רק כשעומדים על גביו, או אפילו בלא השגחת ישראל].

דף כז

רפואה מהגוי

א. דעת רב יהודה:

- **אין מתרפאים מהגוי שום רפואה של חולי או מכה שיש בגופו של ישראל, ואפילו אין בהם סכנה**, כי אסור לישראל למסור גופו ביד הגוי.

ולכן אמר רב יהודה, שאפילו כאב של דקירת הקזת דם [=ריבדא דכוסילתא], לא היה מבקש[1] מגוי לרפא לו.

ולפי זה, כך הוא ביאור המשנה. "מתרפאים מהם ריפוי ממון" - כלומר, אם יש צורך בריפוי ממונו של ישראל, כגון שחלו בהמותיו, מרפא אותן אצל הגוי. "אבל לא ריפוי נפשות" - כלומר, ריפוי גופו של ישראל, אין מתרפאים אצלם כלל, אף בדבר שאין בו סכנה.

ב. דעת רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן ללשון ראשון בגמרא:

- כל מכה או חולי בגופו של ישראל שיש בהם סכנה של פיקוח נפש, שמחמתה מחללים עליהם את השבת, אין מתרפאים מהגוי.

- אבל **מכה או חולי בגופו של ישראל, שאין בהם סכנה, מתרפאים מהגוי**.

ג. דעת רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן ללשון שני בגמרא:

- כל מכה או חולי בחלל גופו של ישראל, שיש בהם סכנה של פיקוח נפש, שמחמתה מחללים עליהם את השבת, אין מתרפאים מהגוי.

- אבל **מכה או חולי שהם מבחוץ, אף על פי שיש בהם סכנה** של פיקוח נפש, שמחמתה מחללים עליהם את השבת, כגון מכת גב היד וגב הרגל, **מתרפאים מהגוי**, כי הרפואה נראית לעינים, ואם יראו שהיא מקלקלת את המכה, יעבירו אותה, ולא ינזקו.

- **וכל שכן שמותר להתרפאות מהגוי מכה או חולי שאין בהם סכנה**.

ולפי דברי רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן יתכן שכך הוא ביאור המשנה. "מתרפאים מהם ריפוי ממון" - כלומר, דבר שאין בו סכנה אלא שיכול הגוי לקלקל ולהכאיב לו יותר ויצטרך להוציא ממון לרפא. "אבל

הוספות

[1] אולי צ"ל (לא היה מבקש) [אין מבקשים] עיין גמ' ורש"י.

לא ריפוי נפשות״ - כלומר, דבר שיש בו סכנת נפשות, אין מתרפאים מהם.

אבל אין לומר שכך הוא ביאור המשנה. ״מתרפאים מהם ריפוי ממון״ - כלומר בשכר מתרפאים מהם, [והטעם לכך, כי הגוי לא ירצה לקלקל ולהפסיד שכרו]. ״אבל לא ריפוי נפשות״ - כלומר, מרצון הגוי ובחנם, אין מתרפאים מהם, [נפש פירושו רצון, כמו שפירש רש״י את הכתוב, ״אִם יֵשׁ אֶת נַפְשְׁכֶם״, נפשכם רצונכם].

והטעם לכך שאין לפרש את המשנה כן כי אם זו כוונת המשנה היה צריך לומר ״מתרפאים מהם בשכר אבל לא בחנם״.

כל זה שיטת רש״י. אולם רבינו תם מפרש, שאין שום מחלוקת בין רב יהודה ורבי יוחנן, וכל אחד מהם מדבר באופן אחר.

רבי יוחנן מדבר בחולה. ובזה הוא מחלק, ש**אם יש בחולה סכנה, לא יתרפא מהגוי,** כי הגוי יוכל להזיק לחולה, ולא יפסיד את שמו הטוב בכך, כי אם ימות החולה, יאמר הגוי, שמת החולה מחוליו, ולא היה ניתן לרפאו. **אבל כשאין בחולה סכנה, מותר להתרפאות מהגוי,** [אף כשאינו מומחה], כי ודאי לא ימיתנו הגוי, משום שלא יוכל לומר שמת מחמת חוליו, ובזה אם ימות החולה, יפסיד הרופא את שמו, ויאמרו שאינו יודע לרפא אלא מקלקל את חוליו.

ורב יהודה מדבר בבריא. שהוא, **אפילו יש לו מכה קלה,** כגון ריבדא דכוסילתא, **אסור להתרפא מהגוי,** כי אותו יזיק הגוי בלא חשש, שכן אם ימות תחת ידו, לא יפסיד הרופא את שמו, כי יאמרו העולם בודאי במזיד הזיקו, מפני שהיה שונאו, ולא משום שאינו בקי ברפואה.

וכל מה שאמרנו שאסור להתרפא אצל הגוי, היינו אצל רופא שאינו מומחה, אבל אצל רופא מומחה, מותר, כמאמר רבי יוחנן [*בדף כ״ו*], אם היה מומחה לרבים מותר. [ועל זה אנו סומכים, להקיז דם מן העובדי כוכבים, שלגבי הקזה כל המקיזים מומחים הם].

ובדף כ״ח מבואר, שאדם חשוב רשאי להתרפא אצל גוי [ומין] שהוא מומחה[1], אף מחולי שיש בו סכנה, כמכה של חלל הגוף, כי מאחר שהוא חשוב, הגוי ירא מהמלכות, ולא יהרגנו. וכן עשה רבי יוחנן, שהלך להתרפא אצל מטרוניתא גויה.

אולם מי שהוא כרבי אבהו, שהמינים שונאים אותו כל כך, עד שכדאי להם להמיתו אף במחיר חייהם, [ואומרים ״תָּמוֹת נַפְשִׁי עִם פְּלִשְׁתִּים״], אף על פי שהוא אדם חשוב, אסור לו להתרפא מהם אפילו הם מומחים, כי ימיתוהו ולא יראו מהמלכות. וכן ארע לרבי אבהו, שמין אחד ששמו יעקב, הטיל לו סם על שוקו, וכמעט נחתכה שוקו מהסם, [אלא שרבי אמי ורבי אסי הצילו את השוק, על ידי שלחכוהו, והעבירו את הסם].

שאלת רפואה מהגוי

לדעת רב חסדא אמר מר עוקבא, אף במקום שאסור להתרפא מהגוי, אין זה אלא להתרפא אצל הגוי עצמו. אבל **מותר**

הוספות

[1] ולא נתבאר, האם זה סותר את המבואר בדף כ״ז, שמשמע שם, שאף מי שאינו חשוב, רשאי להתרפא אצל גוי מומחה. וי״ע בזה.

לשאול את גוי איזו רפואה מועילה לחולי מסוים, ולסמוך על מה שאומר, סם פלוני יפה, סם פלוני רע. כי כשהגוי רואה שאין מבקשים ממנו לרפא, אלא רק שואלים את הרפואה, הוא סבור שאין סומכים עליו, ובאים לנסותו אם יאמר האמת, ואחר כך ישאלו רופא נוסף כדי לבדוק זאת, וכדי שלא יפסיד את חזקתו כרופא, על כורחו יאמר האמת, ולכן יש לסמוך על תשובתו.

חשש חיי שעה ברפואת גוי

לדעת רבא או רב חסדא, אמר רבי יוחנן, שאף במקום שאין מתרפאים מהגוי, אין זה אלא כשייתכן שהחולה יתרפא גם בלא רפואה, ומשום שעדיף להניחו בספק חיים ספק מיתה, מאשר לתת אותו ביד הגוי, שודאי יהרגנו.

אבל **כשבלא רפואה החולה ימות בוודאי, נותנים אותו ביד הגוי לרפאותו**, כי בזה, אפילו אם יקלקל הגוי, לא יזיק הרבה, אלא חיי שעה בלבד, שכן גם בלא הגוי ימות החולה, ומצד שני, **אולי ירפאנו הגוי**, וכשיש ספק קל אולי יחיה לגמרי, אין לחוש לחיי שעה[1] שאולי יפסידם על ידי קלקול הגוי. [ויש ללמוד זאת מדברי גיחזי ובניו, שהיו בשער שומרון בשעה שחיל ארם צר עליה, ואמרו, "אִם אָמַרְנוּ נָבוֹא הָעִיר וְהָרָעָב בָּעִיר וָמַתְנוּ שָׁם וְאִם יָשַׁבְנוּ פֹּה וָמָתְנוּ וְעַתָּה לְכוּ וְנִפְּלָה אֶל מַחֲנֵה אֲרָם אִם יְחַיֵּנוּ נְחָיֶה וְאִם יְמִיתֵנוּ וָמָתְנוּ", כלומר, מאחר שבכל אופן אם ישארו במקומם או יכנסו לעיר ימותו ברעב, יש להם ללכת למחנה ארם, שיתכן שימיתום מיד, ויתכן שיחיום לגמרי].

רפואה מהמין

אף במקום שמותר להתרפא מהגוי, [כגון שבלא רפואה ודאי ימות החולה לאחר שעה], מכל מקום, **מרופא מין אסור להתרפא**, [ואפילו הוא רופא מומחה], **כי יש לחוש שימשכו אחרי המינות**. ולכן אמרו חכמים, לא ישא ויתן אדם עם המינים [להאריך עמהם בדברים פן ימשכוהו], ואין מתרפאים מהם אפילו לחיי שעה.

וכתבו התוס', שאף במינים לא אסרו חכמים, אלא ברפואה שמזכיר בה שם עבודת כוכבים, ואומר שהעבודת כוכבים מועלת לכך, אבל כשאינו תולה תועלת בהם יותר מאחרים, אלא שאומר לו הבא לי מים או עצים, מותר להביא אף מעבודת כוכבים[2].

ומעשה בבן דמא בן אחותו של רבי ישמעאל שהכישו נחש. ובא [מין אחד ששמו] יעקב איש כפר סכניא לרפאותו.

הוספות

[1] ומה שאמרו במסכת יומא, שמפקחים את הגל בשבת גם לצורך הצלת חיי שעה, יש לומר, שבכל מקום עושים לטובתו, שם, אם לא תחוש לחיי שעה, ולא תצילו, ימות מיד. וכאן, אם תחוש לחיי שעה, ולא תתן אותו לגוי לרפאתו, ודאי ימות. [תוס'].

[2] וכן הדין אף כשאמר רופא שאינו מין, קח ממים של עבודת כוכבים פלונית, אם אומר לו, שאותם מים או אותם עצים מועילים ולא אחרים, ומוכיח דבריו, [כגון על ידי שד], הדבר אסור. [תוס']. ויתכן שבזה חלוק סתם רופא מרופא מין, שאצל מין הדבר אסור, אפילו אינו מוכיח את דבריו.

ולא הניחו רבי ישמעאל.

אמר בן דמא לרבי ישמעאל - אחי, הנח לו, וארפא ממנו, ואני אביא מקרא מן התורה שהוא מותר, [ורצה לסיים דבריו בהבאת המקרא, "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם", המלמד, שפיקוח נפש דוחה את המצוות], ולא הספיק לגמור את הדבר, עד שיצאה נשמתו, ומת כשסיים את המילה "מותר".

קרא עליו רבי ישמעאל - אשריך בן דמא, שגופך טהור, ויצאה נשמתך בטהרה, [כלומר באמירת המילה "מותר"], ולא עברת על דברי חבריך, שהיו אומרים, ופורץ גדר [=עובר על דברי חכמים], ישכנו נחש. [ונחש חכמים, אין רפואה לנשיכתו כלל, ואם היה מתרפא מנשיכה הנחש על ידי המין, היה נושך אותו נחש חכמים על כך, וממנו לא היה מתרפא, ואם כן לא היה מרויח בכך שהיה מתרפא על ידי המין, ומוטב שימות בנשיכת נחש זה זכאי, בלא פריצה גדר, אל ימות חייב בפריצת גדר].

ואף על פי שרבי ישמעאל גם כן מסכים, שיש ללמוד מהכתוב "וָחַי בָּהֶם", שפיקוח נפש דוחה את קיום המצוות, ולדעתו פיקוח נפש דוחה אפילו עבודת כוכבים[1], ולכן לדעתו, אם אומרים לאדם עבוד עבודת כוכבים או תהרג, יעבוד ואל יהרג, מכל מקום, אין היתר לדבר אלא בצנעא, אבל בפרהסיא הדבר אסור, **כי יש חילול השם בדבר**[2], על ידי שלמדים ממנו הכל לעשות כן, ונאמר "וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי".

דף כח

רפואה בשבת

כל רפואת דבר שאין בו סכנה, אסרוה חכמים בשבת, שמא יבואו לשחוק ולהכין את סממני הרפואה, ויחללו בכך את השבת, שכן, טחינה היא מהמלאכות האסורות בשבת.

אולם חולי או מכה שיש בו סכנת נפשות, מחללים עליו את השבת אפילו באיסורי תורה, כי פיקוח נפש דוחה שבת.

ונתבארו כאן בגמרא כמה מיני מכות וחולאים, שיש בהם סכנת נפשות,

הוספות

[1] וכתבו התוס' שבמסכת סנהדרין נחלקו בזה חכמים ורבי ישמעאל:
לדעת רבי ישמעאל – אין חילוק בין מצוות חמורות וקלות, ובכולן, כשאומרים לו, עבור או תיהרג, בצנעא יעבור ולא יהרג, ובפרהסיא יהרג ולא יעבור.
ולדעת חכמים – בפרהסיא הדין כן, שבכל המצוות יהרג ולא יעבור. אבל בצנעא יש חילוק בין עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים לבין שאר מצוה, שבשאר מצות, יעבור ולא יהרג. ובעבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים, יהרג ולא יעבור. וכן פוסק בשאלתות דרב אחאי. ומכל מקום, אם רצה להחמיר על עצמו, ולמסור את הנפש, אפילו בשאר מצות בצנעא, רשאי.

[2] יל"ע אם רבי ישמעאל חולק על הטעם שאמרו בגמרא תחילה, שלטעם שאמרו תחילה, אסור להתרפא מהמין אפילו בצנעא, משום שמינות משכא ואתי למימשך בתרייהו. ולדעת רבי ישמעאל, אין הדבר אסור אלא בפרהסיא, ומשום חילול ה'.

ומחללים עליהם את השבת.

א. כל מכה שבחלל הגוף, יש בה סכנת נפשות, ומחללים עליה את השבת. [מתוך פירוש רש"י משמע, שמכה שמחוץ לגוף כנגד מקום שיש בו חלל מבפנים, גם כן נחשבת מכה של חלל. אולם בירושלמי מבואר, שרק מכה מבפנים ממש נחשבת מכה של חלל]. **וכל מכה מהשפתים ולפנים נחשבת כמכה של חלל. אולם לעניין מכה של ככי** [=חניכים (רש"י). א"נ שינים גדולות (תוס')] **ושיני** [= (שאר) שינים], **נסתפקו בגמרא**, האם מאחר שהם קשים, דינם כאברים חיצונים, ואין זו מכה מסוכנת. או מאחר שהם בחלל הגוף, דינם כאברים פנימיים, ומכה זו מסוכנת היא כשאר מכות של חלל, **ומכל מקום, אם חש בשיניו כאב קל, ודאי אסור** לגמע בהם חומץ לרפואה. **ואם חולה בשיניו חולי הקרוי צפידנא**, [וסימנו, שכשנותן איזה דבר לתוך פיו, יוצא מבין שיניו דם], **ודאי מותר** לחלל עליו את השבת, הואיל והוא מתחיל בפה, אך גומר בבני מעיים, והרי הוא כמכה של חלל ממש.

ב. [**מכות על**] **גב היד וגב הרגל, הרי הן מסוכנות כמכה של חלל, ומחללים עליהן את השבת.** [וכתבו התוס', שאין הכוונה למכה ממש, אלא לחולי שעלה שם מאליו. א"נ הכוונה למכה ממש שלא על ידי חרב. אבל מכת חרב, אף בשאר מקומות שבגוף היא מסוכנת, ומחללים עליה את השבת, כפי שיתבאר בעזה"י להלן].

ג. כל מכה שמסוכנת כל כך, עד **שאין הדבר ברור, אם המוכה יחיה או ימות, וצריך לאמוד את הדבר, מחללים עליה את השבת.**

ד. אישתא צמירתא [=חולי של חום רב] **דינה כמכה של חלל, ומחללים עליה את השבת.**

ה. פדעתא [=פצע מכת חרב] מסוכנת היא, **ומחללים עליה את השבת.**

ו. עינבתא [=אבעבוע הדומה לענב], פרוונקא דמלאכא דמותא היא [=שלוחו של מלאך המות הוא, כלומר מסוכן הוא להמית]. [ואם כן מסתבר שגם עליו מחללים את השבת].

לאלוקי ישראל איני מגלה

רבי יוחנן חש בצפדינא, הלך למטרוניתא אחת, ועשתה לו רפואה ביום חמישי ובערב שבת. אמר לה, מה אעשה מחר, שאיני יכול לבוא אליך, מפני תלמידי בני כלה. אמרה לו, לא תצטרך רפואה מחר, [כי כבר נרפא כל צורכו]. אמר לה, ואם כן אצטרך מה אעשה. אמרה לו, תישבע לי שלא תגלה את הרפואה ואגלה לך. נשבע לה כך, "לאקי ישראל לא אגלה". וגלתה לו.

ואז אמר לה, שלא נשבע שלא יגלה לציבור, אלא שלא יגלה לאקי ישראל, ואם כן מותר הוא לגלות לבני אדם, ולמחרת יצא ודרש זאת לכל.

צפדינא

א. מה היא:

– חולי מסוכן של שינים, המתחיל בפה, וגומר בבני מעיים, וסימנו, שכנותן דבר בפיו, יוצא מבין שיניו דם.

ב. ממה היא נגרמת:

– ממאכל של חיטים שאכלו צונן מאד בימי

החורף. או ממאכל של שעורים שאכלו חם מאד בימות הקיץ. או משיירי כסא דהרסנא [=דג מטוגן בשומן היוצא ממנו עם קמח].

ג. מה רפואתה:

– לדעת רב אחא בריה דרבא, מטרוניתא גויה אחת, ריפאה את רבי יוחנן במי שאור ושמן זית ומלח.

– ולדעת מר בר רב אשי מטרוניתא גויה אחת, ריפאה את רבי יוחנן בשמן אווז מומס באש, שסכה אותו על שיניו של רבי יוחנן מבחוץ, על ידי אחד מכנפי האווז.

– וישמעאלי אחד לימד את אביי רפואה אחרת, והיא, שיביא גרעין של זית שלא גדל שליש, ויקלה [=ישרוף] אותו על מכוש המלובן באש, ואחר כך ידביק אותו על שורות שיניו מבפנים. [ורק רפואה זו הועילה לאביי].

רפואת פדעתא [=פצע מכת חרב]

א. כדי **לעצור את הדם** [אם יוצא יותר מדי] – **ישקוהו שחליים בחומץ**. [ויש מפרשים שיניחו על המכה שחליים בחומץ].

ב. וכדי **להעלות בשר תחת המכה** כדי שתחיה – **יחבשו את המכה בגירוד של שורש** של עשב הקרוי **יבלא**, **עם גירוד של סנה**, **או בתולעים שהתרנגולים נקרו בהם באשפה**.

רפואת עינבתא [=אבעבוע הדומה לענב]

רפואת העינבתא היא על ידי טיגנא [=עשב ששמו פיגם] השחוק ומעורב בדבש. או על ידי כרפס המעורב ביין חזק מאד הנקרא טילייא.

אולם עד ימצא את הסממנים הללו לעשות מהם את הרפואה, יביא ענב של גפן בגודל הענבתא ובצבע הענבתא [לבן ללבן ושחור לשחור], ויגלגלו על הענבתא.

רפואת סימטא [=מורסה. שהיא שליח חולי הנקרא אשתא (=חמה)]

הסימטא נרפאת, על ידי שתצא ממנה הליחה שבתוכה, ולכן אם הלבין ראשה, כבר נתבשלה להוציא הליחה, ואינה צריכה רפואה.

אבל אם לא הלבין ראשה, כדי שתצא ליחתה, יכה אותה ששים מכות באצבע צרדה [=מדביק אצבעו בגודלו, ושומטה, ומכה בציפורן. וזה נקרא בגמרא איתקטולי], וקורע את הסימטא שתי וערב.

רפואת פיקעא [=נקב בפי טבעת של בית רעי (=טחורים)]

א. פיקעא עילאה [=נקב פי טבעת הנראה מבחוץ]:

– לרפואת הפיקעא, יביא שבע גרעינים אדומים [כתולעת שני], הנמצאים באהל שמכבסים בו, ויצרור אותם בחתיכות בגד שנוטלים מבית הצוואר של חלוק כשעושים לו פתח, ויכרוך עליהם חוט משער בהמה, ויטבול הכל בנטף לבן,

וישרוף, ויפזר את האפר על הפיקעא.

– אולם, עד שימצאו את הסממנים הללו, יביאו גרעין של פרי הסנה, (בסנה גדלים בוטנים מלאים גרעינים), ויניחו את הגרעין על הפיקעא, באופן שיהיה הסדק של הגרעין כנגד הסדק שבבשרו.

ב. פיקעא תתאה [=נקב פי טבעת עמוק שאינו נראה בחוץ]:

(א) יביאו חֵלֶב של שעירה שלא ילדה, וימיסוהו באש, וימשחו בו את הפיקעא.

(ב) ואם לא[1]. יביאו שלושה עלי דלעת שנתייבשו בצל, וישרפום, ויפזרו את האפר על הפיקעא.

(ג) ואם לא. יביאו חלזון הנקרא משקדי חלזוני [=חלזון ערום], ויניחו על הפיקעא.

(ד) ואם לא. יביאו שמן זית ושעוה טרופים יחד, [ויניח על הפיקעא], ויתכסה בקיץ בשחקים של פשתן, שלא יתחמם יותר מדאי. ובסתיו יתכסה בבגדים של צמר גפן שהם חמים.

רפואת כאב אוזנים

יש חולי אוזנים יבשות, שאינן מוציאות ליחה, ולהם מועילים הרפואות שיש בהם דבר רטוב, [א' ב' ג' ד']. ויש חולי אוזנים רטובות, שמוציאות ליחה, ולהם מועילות הרפואות שיש בהם דבר יבש, [ה' ו']. וסימנך, רטיבא ליבשתא, ויבשתא לרטיבא.

רפואה א'. יביאו כליה של עז שהוא קרח, [ואינו מסורבל בצמר ככבש], ויקרעו את הכליה שתי וערב, ויניחוה על גחלי אש, וכשהמים היוצאים מהכליה יהיו פושרים, [לא קרים ולא חמים], יניחו אותם באוזן. [רפואה זו היא דבר רטוב].

[ורפואה זו היא כדברי אביי, שאמר, 'אמרה לי אם, לא נבראו הכליות אלא לרפואת האוזן'. וכדברי רבא, שאמר, 'אמר לי מניומי הרופא, כל המשקים קשים לאוזן חוץ ממי הכליות'].

רפואה ב'. יביאו חֵלֶב של חיפושית גסה וגדולה, [הנקראת בגמרא גמלניתא], וימיסוהו, ויתנוהו באוזן. [רפואה זו היא דבר רטוב].

רפואה ג'. ימלאו את האוזן בשמן, [וכדי לחמם את השמן שבאוזן], יעשו שבע פתילות של אספסתא [=שחת ירק של חיטים], ובכל כל אחת מהפתילות יתנו בראשן האחד חוט של עלה שום יבש, [מהעלים היבשים הנאחזים בשום ונקראים שופתא דתומא כלומר אוחזי השום], וידליקו את ראש הפתילה הזה באש, ואת הראש השני של הפתילה יתנו באוזן, [כדי שתחמם את השמן], ותהא האוזן סמוכה לאש, ויזהר שלא תהא רוח על האוזן, וכשתכלה פתילה אחת, יתן אחרת תחתיה, עד שיכלו כל הפתילות. [רפואה זו היא דבר רטוב].

רפואה ד'. יביאו שבע פתילות (של שער),

---

[1] לא נתבאר בגמרא, אם הכוונה שלא מצא דבר זה, או שמצא וניסה ולא הועיל לו.

וימשחו את האוזן בשמן של אספסתא, ויתן ראש אחד של הפתילה באש, וראש שני באוזן, וכשתכלה פתילה אחת, יתן אחרת תחתיה, עד שיכלו כל הפתילות, ויזהר שלא תהא רוח על האוזן. [רפואה זו היא דבר רטוב].

<u>רפואה ה'</u>. יביאו מוכים[1] שלא חבטום בשמן לנפצם, וצבועים בצבע מסוים שנקרא בארמית נדא, ויניחו אותם באוזן, ותהא האוזן קרובה לאש, ויזהר שלא תהא עליה רוח. [רפואה זו היא דבר יבש].

<u>רפואה ו'</u>. יביאו שפופרת של קנה ישן שנתלש לפני מאה שנה, וימלחוה במלח של אבן הדומה לשיש, וישרפוה וידביקוה באוזן. [רפואה זו היא דבר יבש].

המשך דיני **רפואה בשבת**

א. פעמים יורדים גידי האוזנים למטה, ומתפרקים מהלחיים, וצריך להעלותם, ומאחר שיש סכנה בדבר, **מעלים** את ה**אוזנים בשבת**.

- **יש אומרים** מאחר ניתן לעשות זאת ביד, אין היתר אלא **ביד אבל לא בסם**.

- **ויש אומרים** מאחר שבקשירת הסם אין חילול שבת דאורייתא, ואם יעלו את האוזן ביד, עלולים לעשות חבורה, ויהיה חילול שבת דאורייתא, מעלים **בסם ולא ביד**.

ב. **עין שמרדה** [שרוצה לצאת, כאדם המורד ויוצא], **מותר לתת בה כחול לרפואה בשבת**.

- **רב זוטרא היה סבור שאין בדבר סכנת נפשות**, אלא סכנת עוורון בלבד, **ולכן אין להתיר** חילול שבת דאורייתא, כגון לשחוק סממנים לכחול ולהביאם דרך רשות הרבים, **אלא** רק **איסור רפואה דרבנן**, כלומר להניח את הכחול בעין.

- **אולם רבי יעקב אמר**, **שיש בדבר סכנת נפשות**, משום ששורייני [=ראיית] דעינא באובנתא דליבא תלו, [רש"י מפרש שראיית העינים מעורה ואחוזה בטרפשי הלב [=דופני בשר שתחת הלב]. ותוס', ומפרשים שמאור העינים תלוי בהבנת הלב], **ולכן מותר לחלל שבת אף במלאכות האסורות מהתורה**, כגון לשחוק את הסממנים, ולהביא דרך רשות הרבים.

ואלו הם חולאי העין, שמחללים עליהם את השבת לכחול את העין, [והם בכלל עין שמרדה]:

(א) רירא [שנוטפת עינו ריר וליחה]. **(ב) דיצא** [מלשון נעיצה ותחיבה כלומר כאבים נוקבים]. **(ג) דמא** [שנוטפת עינו דם]. **(ד) דימעתא** [שנוטפת עינו דמעות]. **(ה) קידחא** [=חמימות] **בתחלת אוכלא** [בתחילת החולי].

אבל כשהעין מתחממת בסוף החולי, אינה מתחממת הרבה, ואין לכוחלה. וכן אין לכחול את העין לפצוחי עינא, כלומר כדי להאיר את עיניו, שלא מחמת חולי.

-

הוספות

[1] כל דבר רך קרוי מוכין, כגון צמר גפן, ותלישי צמר רך של בהמה, וגרירת בגדים בלויים. [רש"י במסכת שבת דף מ"ז].

רב יהודה התיר לכחול את העין בשבת. אמר על כך רב שמואל בר יהודה, מי ישמע ליהודה המחלל שבת. לבסוף חש רב שמואל בר יהודה בעיניו, ושלח לשאול את רב יהודה, האם מותר לכחול את עינו או אסור. שלח רב יהודה לענות לו, לכל העולם מותר, ולך אסור, וכי מעצמי התרתי, הלא משמואל רבי למדתי זאת.

דברים שבית המרחץ הוא סכנה להם

(א) מי שנשכו זיבורא [=צרעה]. **(ב)** מי שחרזיה [=נתחב] סילוא [=קוץ] בבשרו. **(ג)** מי שיש לו מורסה. **(ד)** מי שכואב לו בעינו. **(ה)** מי שבאה עליו האש.

-

חמה [=צנון] **לחמה** [=חולי חמה]. **וסילקא** [=תרדים] **לזיקא** [=שחפת צוננת]. **וחילופא סכנתא**.

כלומר, צנון יפה הוא לחולי חמה, כי הוא מצננם. ותרדים, יפים הם לחולי שחפת צוננת, כי הם מחממים אותם. אבל חילוף הדברים הוא דבר סכנה, דהיינו צנון לחולי שחפת, לפי שהצנון מוסיף עליו קור, ותרדים לחולי חמה, כי התרדים מוסיפים עליו חום.

חמימי [=מים חמים] **לעקרבא**, **וקרירי** [=מים קרים] **לזיבורא** [=צרעה], **וחילופא סכנתא**.

כלומר, מים חמים יפים הם לרפא עקיצת עקרב. ומים קרים יפים הם לרפא עקיצת צרעה. אבל חילוף הדברים הוא דבר סכנה, דהיינו, מים קרים לעקיצת עקרב, ומים חמים לעקיצת צרעה.

חמימי [=מים חמים] **לסילוא** [=קוץ], **וקרירי** [=מים קרים] **לחספניתא** [=סדקים שבפני אדם], **וחילופא סכנתא**.

כלומר, לרפואת הקוץ צריך לשרות את המכה במים חמים[1], ולרפואת סדקים שבפני אדם, צריך להשרותם במים קרים. אבל חילוף הדברים הוא דבר סכנה, דהיינו, מים קרים לסדקים, ומים חמים לקוץ.

דף כט

חלא [=חומץ] **לסיבורי** [=הקזת דם מהכתפיים]. **ומוניני** [=דגים קטנים] **לתעניתא**. וחילופא סכנתא.

שלושה דברים, שכל אחד מהם הוא מסוכן עם סיבורא [=הקזת דם]: (א) תחלי [=שחלים]. (ב) אישתא [=חולי של חום]. (ג) כאיב עינא [=כאב עינים].

שני לדג דם, **ושני לדם דג**, כלומר, טוב לאכול דגים ביום שלפני הקזה, וביום שלאחר הקזה.

אבל שלישי לו סכנתא, כלומר יומים קודם הקזה, ויומים אחר הקזה, סכנה לאכול דג. [וכן סכנה להקיז דם מיד אחר אכילת דגים או עופות].

המקיז דם, **לא יאכל** (א) **חלב** (ב) **גבינה** (ג)

הוספות

[1] והא דאמרינן לעיל, סילוא בי בני סכנתא, היכא דווקא היכא דרחיץ כל גופו בי בני, שמחמם כל גופו. [רש"י].

בצלים (ד) **שחלים**, ואם אכל, יקיים את שני הדברים הבאים:

א. לצורך רפואתו - יביא רביעית חומץ ורביעית יין, ויערבב אותם יחד, וישתה.

ב. שלא יזיק לבני עירו - מאחר שגללים שמוציא מדברים אלו אחר הקזה, ריחם קשה מאד, כשהוא צריך [לנקביו], ובא להיפנות חוץ לעיר, לא יפנה אלא למזרחה של עיר, כי רוח מזרחית אינה חזקה, ולא תביא את הריח, אבל לשאר רוחות לא יפנה, שלא יבוא הריח לעיר.

רפואת (א) **אסתומכא**
דליבא (ב) **רוחא** (ג) **כודא**

שלושה דברים רפואתם דומה, ואלו הם, (א) אסתומכא דליבא, [=חולי טרפשא דליבא כלומר חולי דופני בשר שתחת הלב. א"נ חולי תנוך שכנגד הלב, שנכפף לצד פנים, ומעכב את הנשימה]. (ב) רוחא [=שחפת שמחמת רוח]. (ג) כודא [=חולי אשה יולדת ומצטננת על המשבר].

לצורך רפואתם **יש לשחוק את הסממנים הבאים**, **(א)** עשב הנקרא **כרוייא**[1] בשיעור כעין כף אגרוף. **(ב) ניניא** [=נענה]. **(ג) אגדנא** [=עשב מר הקרוי לענה ובלע"ז מרוביש אומרים]. **(ד) ציתרי**. **(ה) אבדתא** [=איזוב].

- **רב אחא בריה דרבא היה שוחק את כל הסממנים יחד** ונוטל מהתערובת כשיעור מלא ידו לערב במשקה הרפואה.

- **ורב אשי היה שוחק כל אחד מהסממנים בפני עצמו** ונוטל כשיעור מלא אצבעיה רבתי ומלא אצבעיה זוטרתי [=כשיעור שיכול לאחוז בזרת ואגודל יחד] לערב במשקה הרפואה.

לרפואת איסתומכא דליבא, **ישתה את הסממנים הללו ביין**, וסימנך, "וְיַיִן יְשַׂמַּח לְבַב אֱנוֹשׁ".

לרפואת רוחא, **ישתה את הסממנים הללו במים**, וסימנך, "וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמָּיִם"

לרפואת כודא, **תשתה את הסממנים הללו בשכר**, וסימנך, "וְכַדָּהּ עַל שִׁכְמָהּ" [שכמה דומא לשכרא בשתי אותיות].

אמר רב פפא: **אני** עשיתי את כל הדברים הללו, **ולא נרפאתי**, **עד ש**עשיתי מה שאמר לי ישמעאלי אחד, ל**הביא כלי קטן חדש**, **ולמלא אותו מים**, **ולהטיל בו מלא כף דבש**, **ולתלותו תחת הכוכבים בחצר של בית**, **ולמחרת לשתותו**, וכך נרפאתי. [ולא נתבאר אם דבר זה מועיל לכל שלושת הדברים הנ"ל או לאחד מהם].

ששה דברים מרפאים את
החולה מחליו ורפואתם רפואה

(א) כרוב. **(ב)** תרדים. **(ג)** מי סיסין יבישה, [=שורה במים, מין נענה יבש הקרוי בלע"ז

הוספות

[1] מלשון רש"י משמע לכאורה, שהוא מפרש שכרוייא הוא מעין כף אגרוף, ואם כן הסממן הראשון הוא "כמון", בשיעור מלא אגרוף. ולא "כרוייא" בשיעור מלא אגרוף. אולם בכמה מקומות מבואר, שכמון הוא מלא אגרוף, (עיין רש"י במסכת שבת דף ס"ז ע"ב, ובמסכת גיטין דף ס"ט ע"א), ומסתבר שגם כאן כוונת רש"י ש"כמונא" הוא מלא אגרוף, ולכן כתבתי כמו שהוא למעלה.

פוליו״ל, ושותה את המים]. **(ד)** קיבת. **(ה)** והרת [=רחמה של בהמה]. **(ו)** יותרת הכבד [=טרפשא דכבדא הוא הסרעפת].

(ז) ויש אומרים אף דגים קטנים, ולא עוד, אלא שדגים קטנים מפרים ומרבים כל גופו של אדם.

עשרה דברים מחזירים את החולה לחליו וחליו קשה

(א) האוכל בשר שור. **(ב)** האוכל שומן. **(ג)** האוכל בשר צלי. **(ד)** האוכל בשר ציפורים. **(ה)** האוכל ביצה צלויה. **(ו)** האוכל שחלים. **(ז)** תגלחת. **(ח)** מרחץ. **(ט)** האוכל גבינה. **(י)** האוכל כבד.

(יא) ויש אומרים אף האוכל אגוזים. **(יב)** ויש אומרים אף האוכל קשואים. ותנא דבי רבי ישמעאל, למה נקרא שמן קשואים מפני שהם קשים לכל גופו של אדם כחרבות.

סַפר גוי ומסתפר ישראל

לדעת רבי מאיר – **אין לישראל להסתפר אצל ספר גוי, אפילו ברשות הרבים**, שעוברים שם רבים תדיר, שמא יחתוך הגוי את צוארו בתער, וימיתנו.

ולדעת חכמים – **ברשות הרבים** [בתוך העיר], מאחר שהרבים מצויים שם [תדיר], אין לישראל לחוש שיהרגנו הגוי, **ומותר** לו להסתפר אצלו, **אבל במקום שאין רגילים בני אדם לעבור תדיר**, יש לחוש לכך שהגוי יהרגנו בתער, **ואין להסתפר אצלו**.

ומבואר בברייתא, שכשישראל רואה במראה אם הוא מסתפר יפה באומנות, [אף לדברי רבי מאיר], **מותר לו להסתפר אצל הגוי**, אפילו ברשות היחיד, כי כשישראל מראה לגוי שהוא מקפיד על התספורת, הגוי סבור שישראל חשוב הוא, ומתייירא להורגו.

וכתבו התוס׳, שהלכה למעשה כרבי מאיר, ולכן אסור להסתפר מעובד כוכבים, אפילו ברשות הרבים, אלא אם כן רואה במראה. וכל זה כשמסתפר בתער, שהגוי יכול להזיק בו בנקל, אבל כשמסתפר במספרים, אם יש עמו אחר, מותר להסתפר אצל הגוי.

הסתכלות במראה

אסור לאיש לראות במראה, משום שנאמר, ״וְלֹא יִלְבַּשׁ גֶּבֶר שִׂמְלַת אִשָּׁה״, והכוונה כמו שתרגם אונקלוס, ׳ולא יתקן גבר בתיקוני אתתא׳, וראייה במראה היא מתיקוני האשה.

ומכל מקום אין אסור אלא לראות במראה **כדי להתנאות, אבל להסתפר ולגלח ולראות במראה שלא יחבל בעצמו, או משום מיחוש עינים**, ודאי **מותר**, ובוחן לבות הוא יודע.

ואשה אסורה לראות במראה של מתכת בשבת, כי פעמים היא רואה נימה לבנה, ובאה לתולשה במראה.

שלושה דברים שהתירו לבית רבי

א. שיהיו רואים במראה. **ב. שיהיו מספרים קומי** [=מספרים את השערות מלפנים, ומניחים בלורית מאחור]. **ג. שילמדו לבניהם חכמת יון** [=לשון חכמה שמדברים בו בני פלטין, ואין שאר העם מכירים בו].

והטעם לכך שהתירו להם זאת, הוא משום שהם זקוקים למלכות, [כלומר הם הנושאים והנותנים עם המלכות], ומשום כך הם צריכים להראות מכובדים ומשכילים בעיני המלכות.

ספר ישראל ומסתפר גוי

כשהגויים היו מסתפרים, היו רגילים להניח בלורית מאחור לשם עבודת כוכבים.

ולכן, **כשישראל מספר את הגוי, אסור לו לספר עד סמוך לבלורית ממש**, כי בכך הוא מתקן את הבלורית לעבודת כוכבים, **אלא עליו להניח מלספר כשמגיע למרחק שלוש אצבעות מכל צד מהבלורית**.

[עיקר הדין הזה מבואר במשנה, אבל את השיעור של שלוש אצבעות אמר רב מלכיה משמו של רב אדא בר אהבה].

עגלה ערופה אסורה בהנאה מהתורה

א. עגלה ערופה **אסורה בהנאה אף קודם עריפה, שכן נאמר בה לשון כפרה כקודשים**, [״כַּפֵּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל״], ללמד שדינה כקודשים, וקודשים אסורים בהנאה. [ומהכתוב הזה אין ללמוד שתהא אסורה בהנאה אף אחר עריפתה, שכן גם בקודשים אין לך דבר שנעשית מצוותו ויש בו איסור מעילה. אבל יש ללמוד מהכתוב הזה, שדין העגלה כקודשים לדברים נוספים, כגון שאינה אלא ביום, ושטריפות פוסל בה].

ב. עגלה ערופה **אסורה בהנאה אף אחר עריפתה, שנאמר בה** ״וְעָרְפוּ שָׁם״, **ללמד, ששם תהא קבורתה**, ולא יהנו ממנה.

מת אסור בהנאה מהתורה

א. **גוף המת אסור בהנאה**, שנאמר, ״וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם״, ויש ללמוד **בגזרה שווה, מ**הכתוב בעניין **עגלה ערופה**, ״וְעָרְפוּ שָׁם אֶת הָעֶגְלָה בַּנָּחַל״, שכשם שעגלה ערופה אסורה בהנאה, כך גוף המת אסור בהנאה.

ב. **תשמישי המת** [כגון תכריכים] **אסורים בהנאה**, שנאמר, ״וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם״, ויש ללמוד **בגזרה שווה, מ**הכתוב בעניין **תשמישי עבודה זרה**, ״אֲשֶׁר עָבְדוּ שָׁם הַגּוֹיִם״, שכשם שתשמישי עבודה זרה אסורים בהנאה[1], [כפי שיתבאר להלן], כך תשמישי המת אסורים בהנאה.

זבחי עבודה זרה אסורים בהנאה מהתורה

בעלי חיים שהוקרבו לעבודה זרה, אסורים בהנאה, שנאמר, ״וַיִּצָּמְדוּ לְבַעַל פְּעוֹר וַיֹּאכְלוּ זִבְחֵי מֵתִים״, להקיש זבחי עבודה זרה למתים, וללמד, שכשם שמת אסור בהנאה, כך זבח עבודה זרה אסורים בהנאה.

יין נסך אסור בהנאה מהתורה

יין שנתנסך לעבודה זרה, אסור בהנאה, שנאמר, ״אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ יִשְׁתּוּ יֵין

הוספות

[1] שנאמר ״אַבֵּד תְּאַבְּדוּן אֶת כָּל הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר עָבְדוּ שָׁם הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתֶּם יֹרְשִׁים אֹתָם אֶת אֱלֹהֵיהֶם עַל הֶהָרִים הָרָמִים וְעַל הַגְּבָעוֹת וְתַחַת כָּל עֵץ רַעֲנָן״ כמבואר במסכת סנהדרין דף מ״ז.

נְסִיכָם״, להקיש יין שנתנסך לעבודה זרה לזבחי עבודה זרה, וללמד, שכשם שזבחי עבודה זרה אסורים בהנאה, כך יין נסך אסור בהנאה.

סתם יינם אסור בהנאה מדברי חכמים

כתבו התוס׳, שגזרו חכמים, שכל יין הגוים אסור בהנאה, כדי שלא יבואו לשתות עימהם, ולהתחתן עם בנותיהם. והטעם שהחמירו בגזרה זו, לאסור את היין אף בהנאה, כי איסור זה דומה לאיסור יין נסך, שאסרה תורה אף בהנאה, [שלא כמו בגזרת פתם ושמנם שלא אסרו אלא את האכילה].

ורש״י פירש, שהטעם שהחמירו בגזרה זו, לאסור את היין אף בהנאה, הוא משום שיש לחוש, שמא הגוי ניסך את היין לעבודה זרה.

חומץ שביד הגוי

חומץ של עובדי כוכבים שהיה מתחלתו יין ביד העובד כוכבים, אסור בהנאה, כי בשעה שהיה יין כבר נאסר בהנאה, ככל סתם יינם, וכשהחמיץ, אינו ניתר מהאיסור שהיה בו.

אבל חומץ, שקנה העובד כוכבים מישראל, אינו נאסר בהנאה, שכן טעם איסור הנאה של סתם יינם, הוא מחמת החשש שמא נסכו לעבודה זרה, וחומץ אין מנסכים.

ולכן, כשישראל מפקיד חומץ אצל הגוי, לא נאסר החומץ, אולם מאחר שיש לחוש שמא יחליפנו הגוי בחומץ אחר, שהיה יין והחמיץ ביד הגוי, אין **החומץ מותר לישראל**, אלא **כשהפקידו חתום בחותם אחד**, ששוב אין לחוש שיטרח הגוי לסתור חותמו של ישראל ולעשות חותם אחר מזוייף.

וכתבו התוס׳, שמסוגיה זו יש ללמוד להתיר את החומץ שלנו במגע עובד כוכבים, שהרי אינם מנסכים חומץ, וכן התיר רבינו משולם למעשה.

אולם ר״ת הקפיד עליו, **ואמר, שאין אנו בקיאים מהו חומץ ומהו יין**, ומעשים בכל יום בדעות חלוקות, יש קורים אותו חומץ ויש קורים אותו יין, ואם כן, יש לחוש שחומץ זה נחשב יין, ולכן אין להתיר את הדבר.

יין הנעשה מבוסר

רבינו משולם התיר את היין הנעשה מהבוסר במגע עובד כוכבים, משום שמה שיוצא מהבוסר נקרא מים כמבואר בכמה מקומות, (במסכת גיטין דף ל״א, ׳משעת כניסת מים לבוסר׳, ובמסכת שביעית פרק ד׳ משנה ח׳, ׳הבוסר משהביא מים אוכל בו פתו בשדה׳).

אולם רבינו תם הקפיד על כך, משום שאין אנו בקיאים מתי קרוי בוסר.

יין מבושל שביד הגוי

יין מבושל שבשלו עובד כוכבים, אסור בהנאה, כי קודם שנתבשל כבר נאסר בהנאה, ככל סתם יינם, וכשנתבשל, לא ניתר מהאיסור שהיה בו.

אבל יין מבושל, שקנה העובד כוכבים מישראל, אינו נאסר בהנאה, שכן טעם איסור

הנאה של סתם יינם, הוא מחמת החשש שמא נסכו לעבודה זרה, ויין מבושל אין מנסכים.

ולכן, כשישראל מפקיד יין מבושל אצל הגוי, לא נאסר, אולם מאחר שיש לחוש שמא יחליפנו הגוי ביין מבושל אחר, שבישל הגוי בעצמו, אין **היין המבושל מותר לישראל**, אלא **כשהפקידו חתום בחותם אחד**, ששוב אין לחוש שיטרח הגוי לסתור חותמו של ישראל ולעשות חותם אחר מזוייף.

דף ל

אנומלין הוא משקה העשוי מיין דבש ופלפלים, ושותים אותו לרוויה, ולאו דווקא לצורך רפואה, ולכן מותר לעשותו בשבת.

ואלונתית הוא משקה העשוי מיין ישן ומים צלולים[1] ואפרסמון, ושותים אותו היוצאים מבית המרחץ לרפואת הצינון, ולכן אסור לעשותו בשבת.

אלונתית שביד גוי

<u>שיטת רש"י</u>.

כל התערובת שיש בה יין ישן ומים צלולים ואפרסמון קרויה אלונתית. ואלו הדינים שנאמרו בגמרא על האלונתית שביד הגוי:

- **אלונתית שעשה עובד כוכבים, אסורה בהנאה**, כי נעשית מיין, ונאסר היין כשהיה לבדו קודם שנעשה אלונתית, ולא הותר כשעשו ממנו אלונתית.

- **אבל אלונתית שקנה הגוי מישראל כשהיא עשויה** [=כברייתא], **אינה נאסרת בהנאה**, אף על פי שמעורב בה יין, **כי** כשהיין מעורב ב**אלונתית אין מנסכים** אותו[2].

<u>שיטת רבינו תם</u>.

כשעושים אלונתית, הדרך היא, ש**עושים מתחילה תערובת של מים צלולים ואפרסמון בלבד**, בלא יין, ואת התערובת הזו מניחים, והיא נקראת אלונתית, **ובכל פעם ששותים ממנה מעט, מערבים באותו מעט יין**, אבל אם יערבו יין מתחילה בכל התערובת, האלונתית מתקלקלת. ואלו הדינים שנאמרו בגמרא על האלונתית שביד הגוי:

- **כשישראל לא ראה את הגוי בשעה שמשך את האלונתית מהחבית, היא אסורה, כי יש לחוש שלאחר שמשכה מהחבית, נתן בה יין** כפי הרגילות, ונאסר היין בשעה שהיה ביד הגוי קודם שנתערב באלונתית, ואסר את האלונתית.

- **אבל כשישראל ראה את הגוי בשעה שמשך את האלונתית מהחבית, וראה שלא נתן בה יין** אחר משיכתה מהחבית, **היא מותרת**, כי בתוך החבית ודאי לא היתה מעורבת ביין [אסור], שכן אין רגילים להניחה בחבית ביין.

הוספות

[1] מים צלולים, הם מים שנשאבו ועמדו בכלי יום או יומים, עד שישקע בהם כל הלכלוך ויהיו צלולים, ואחר כך שופכים את העליונים בנחת במסננת.

[2] ולא נתבאר מה הדין לעניין אנומלין, האם מנסכים אותו, ואם כן נאסר אף כשקנה אותו הגוי עשוי, או שאין מנסכים אותו, ואם כן דינו כאלונתית.

מגע עובד כוכבים בתבשיל שנתערב בו יין קודם שבשלוהו

מתוך פירוש רש"י ב**דין אלונתית**, [שכשנגע הגוי באלונתית עשויה, לא נאסרה, אף על פי שמעורב בה יין], **יש ללמוד, שכל תבשיל שנתערב בו יין קודם שבשלוהו, ונגע בו עובד כוכבים אחר כך, אינו נאסר**, כי מאחר שנתערב היין בתבשיל, שוב אין מנסכים אותו, ואינו בכלל איסור סתם יינם, [ומבואר בתוס' שגם רבינו תם מודה לדין הזה].

ומ"מ אומר ריצב"א, ש**דוקא בתבשיל הדין כן, לפי שאין היין ניכר בו בעין כלל, אבל כשנותנים יין בשומים או בחרדל, יתכן שיש לחוש למגע עובד כוכבים**, לפי שהוא בעין יותר.

וכתבו התוס' שכן הלכה למעשה.

יין מזוג [=שני חלקים מים וחלק אחד יין]

א. חשש נסך.

כבר נתבאר לעיל, שאסרו חכמים את כל יין הגוים בהנאה, מחשש, שנסכו אותו לעבודה זרה.

ופסק רבא, ש**יין מזוג הוא בכלל איסור סתם יינם, כי** כשם שמנסכים יין חי, כך **מנסכים יין מזוג, ולכן**, כשם שמגע הגוי אוסר יין חי בהנאה, כך **מגע הגוי אוסר יין מזוג בהנאה**.

ב. חשש גילוי[1].

לדברי הכל אסור לשתות יין חי שעמד בכלי מגולה בלא שמירה, כי יש לחוש שנחש שתה מהיין, והטיל בו ארס. **ולעניין יין מזוג** נחלקו חכמים:

לדעת רבה ורב יוסף ורב אדא בר אהבה – הנחש אינו שותה **יין מזוג**, ולכן **אין בו משום גילוי**, כלומר אין לאסור שתייתו כשנתגלה.

ולדעת רב פפא – יין מזוג בהרבה מים, אין הנחש שותה ממנו, [אלא אם כן הנחש עצמו עירב את המים ביין], ואם כן, יין מזוג בהרבה מים **אין בו משום גילוי**. אבל **יין המזוג במעט מים**, הנחש שותה ממנו, ואם כן **יש בו משום גילוי**, [ומכל מקום יש חילוק בין היין הזה ליין חי ממש, שכן בשביל לשתות יין חי, ימסור הנחש נפשו, ולא יפחד מלמות, אבל בשביל לשתות יין מזוג מעט, לא ימסור נפשו, ורק אם יוכל לשתותו בנקל, ישתה].

ולדעת רב אשי – הנחש שותה כל יין, בין שאינו מזוג, ובין מזוג, ואפילו מזוג בהרבה יין, ולכן **בכל יין יש בו משום גילוי**. **וכן פסק רבא**.

יין מבושל

א. חשש נסך.

כבר נתבאר לעיל, שאסרו חכמים את כל יין הגוים בהנאה, [וכן הדין ביין ישראל שנגעו בו גויים], מחשש, שנסכו אותו לעבודה זרה.

וכן נתבאר ש**יין מבושל אינו בכלל**

הוספות

[1] שנינו במסכת תרומות פ"ח מ"ד [עם פירוש הר"ב]: שלשה משקין אסורים משום גלוי, המים, והיין, והחלב, ושאר כל המשקין מותרים, כמה ישהו [משקים אלו מגולים] ויהיו אסורין, כדי שיצא הרחש [=הנחש] ממקום קרוב וישתה, [כלומר כדי שיצא מתחת אזן הכלי וישתה ויחזור לחורו].

האיסור, כי אין מנסכים אותו, **ולכן אם נגע בו הגוי, אינו נאסר**.

וכן אמרו רבה ורב יוסף, ושמואל [אמר שהוא מותר אף בשתיה], וכן פסק רבא.

ב. חשש גילוי.

כבר נתבאר שאסור לשתות יין חי שעמד בכלי מגולה בלא שמירה, כי יש לחוש שנחש שתה מהיין, והטיל בו ארס.

אולם **יין מבושל** אין נחש שותה ממנו, ולכן **אין בו משום גילוי**, וכן העיד רבי יעקב בר אידי וכן אמר רבי שמעון בן לקיש משמו של רבי חייא וכן פסק רבא.

מים מגולים בסמוך לאדם ישן

- **לדעת רב חלקיה בר טובי, ביום, אימת ישן עליהם**, כלומר ביום הנחשים יראים שיתעורר הישן ויהרגם, ולא ימסרו נפשם כדי לשתות את המים המגולים שבצד הישן, ולכן אין לחוש שנחש שתה מהמים, אבל בלילה יש לחוש לכך, והמים אסורים.

- **אולם מסקנת הגמרא, שבין ביום ובין בלילה, אין אימת ישן עליהם**, ויש לחוש שנחש שתה מהמים המגולים שבצד הישן, ולכן נאסרו בשתיה.

שתיית מים מבית ארמים

- **רב לא היה שותה** מים הבאים מבית ארמים, כי הארמים אינם מקפידים להיזהר מגילוי, ויש לחוש שהמים שלהם מגולים. [וכן דעת שמואל ללשון אחרון בגמרא].

- **ושמואל [ללשון הראשון בגמרא] היה שותה** מים הבאים מבית ארמים, כי אף שאינם חוששים משתיית נחשים, מכל מקום הם מקפידים שלא לגלות את מימיהם, כדי שלא תיפול בהם פסולת, ואם כן למעשה מימיהם אינם מגולים.

שתיית מים מבית אלמנה [ישראלית]

- **רב היה שותה** מים הבאים מבתי אלמנות ישראל, ואף על פי שנשים אינן בקיאות בהלכות גילוי, לא חשש שהמים מגולים, כי ודאי כבר נתרגלה לכסות בזמן שבעלה היה חי, ועודה נוהגת כן.

- **ושמואל לא היה שותה מים** הבאים מבתי אלמנות ישראל, כי מאחר שאין אימת בעלה עליה, אינה מקפידה לכסות, ויש לחוש שמימיה מגולים.

שלושה יינות אין בהם משום גילוי

(א) **חד** (ב) **מר** (ג) **מתוק**

לדעת רבי יהושע בן לוי: שלושה יינות אלו, אין הנחש שותה מהם מחמת שהם גרועים. (א) יין **חד**, הוא טילא חריפא [=מין יין חזק, שאין טעמו טוב ומתוק אלא כחומץ], דמצרי זיקי [=שמתוך חזקו הוא מבקע נודות]. (ב) יין **מר** הוא ירנקא [=יין רע ומר]. (ג) יין **מתוק** הוא חוליא [= יין מתוק מחמת

השמש בתוך הענבים ושוב אינו הגון].

ולדעת רב חמא: שלושה יינות אלו, הם יינות מעולים, ומכל מקום אין נחש שותה מהם, כי הדבר שנותנים בהם להשביחם, אינו ערב לו. (א) יין **חד** הוא חמר ופלפלים, [כלומר יין שיש בו פלפלים וסממנים ומחמתם הוא חריף]. (ב) יין **מר** הוא אפסינתין, [יין מר מחמת לענה שנותנים בו]. (ג) יין **מתוק** הוא מי בארג [מין משקה משובח].

עוד אופנים שאין בהם משום גילוי

א. קרינא [=יין מתוק מחמת השמש הבא מעסיא].

לדעת רבי שמעון בן לקיש, קרינא **אין בו משום גילוי**. **אולם** לדעת רבא, **במדינתו** [כלומר בעסיא], **יש בו משום גילוי**, משום שבמקומו הוא חמר [=יין] מדינה, והנחשים רגילים בו.

ב. חמרא דאקרים [=יין שהחמיץ מעט ולא חומץ הגון].

לדעת רבא – כל שלושה ימים ראשונים, יש בו משום גילוי, ומשום יין נסך, [כי עדיין נחשב הוא כיין גמור שנחשים שותים ממנו, ובני אדם מנסכים אותו]. **מכאן ואילך**, כבר נתקלקל הרבה, ושוב **אין בו משום גילוי, ואין בו משום יין נסך**.

ולדעת נהרדעי – אפילו לאחר שלושה ימים, יש לחוש בו משום גילוי, כי פעמים נחש שותה ממנו.

ג. יין תוסס [=יין חדש מגיתו כל זמן שלא נגמר להיות יין גמור].

כל שלושה ימים ראשונים של תסיסתו, אינו נחשב כיין, ואין בו משום גילוי. מכאן ואילן נחשב כיין, ויש בו משום גילוי.

ד. השחלים [כשהם טרופים בכלי, ושחוקים, ויין או מים נתונים בהם].

מעיקר הדין, אין בהם משום גילוי, [כי אין הנחש שותה מהם]. **אולם בשחלים שלא נתנו בהם חומץ, נהגו בני גולה איסור** אם נתגלו, אבל כשנתנו בהם חומץ, אף הם נוהגים בהם היתר גמור כי החומץ מתגרה ונלחם בחיך הנחשים, ואינם שותים ממנו.

ה. כותח הבבלי [חזק הוא כחומץ. ועושים אותו מפירורי פת ומי חלב].

אם יש בו נקירות כמין מקום נשיכת נחש, יש לחוש שנחש שתה ממנו, **ונאסר**. **אבל כשאין בו נקירות, מעיקר הדין אין לחוש בו משום גילוי**, כי אין הנחש רגיל לשתות ממנו. ומכל מקום, **בני גולה נהגו איסור אף בזה**.

ו. מי טיף טיף [=כלי שתחת חבית, שמקבל יין הנוטף].

לדעת רב חייא בר אשי אמר שמואל, כלי שתחת חבית, שמקבל יין הנוטף, **אין בו משום גילוי**.

ולדעת רב אשי, כן הדין **רק כשמטפטף תדיר**, והטיפות רודפות זו את זו ותכופות, והנחש שומע ובורח.

ז. פי תאנה [כשתולשים אותה, נעשה לה פה קצר במקום עוקצה].

ולדעת רב חייא בר אשי אמר שמואל, פי תאנה **אין בו משום גילוי**, כמו ששנינו, רבי אליעזר אומר, אוכל אדם ענבים ותאנים בלילה, ואינו חושש, משום שנאמר, "שִׂמַּר פְּתָאִים ה'"[1].

שלושה מיני ארס

אמר רב ספרא משום רבי יהושע דרומא: שלשה מיני ארס הן, **(א) של בחור שוקע** בתוך המשקה לקרקעיתו של כלי, לפי שהוא חזק וכבד. **(ב) של בינוני מפעפע** בינתיים. **(ג) ושל זקן צף**. [ולא משום שהזקן חלש מהבחור, שכן שנינו, שלושה, כל זמן שמזקינים, גבורה מתווספת בהם, אלו הם, דג, נחש, וחזיר, אלא אף על פי שהזקן מוסיף גבורה, הארס שלו נעשה דליל יותר עם הזמן].

ולכן כשהיה משקה מגולה, ובאים כמה בני אדם לשתותו, ה**ראשון לא ישתה** ממנו, **שמא נחש זקן שתה ממנו**, וצף הארס למעלה.

ואפילו אם שתה ראשון ולא ניזוק, **אמצעיים לא ישתו** ממנו, **שמא נחש בינוני שתה ממנו**, והארס מפעפע בינתיים.

ואפילו אם שתו תשעה את רוב המשקה, ולא ניזוקו, ולא נותר ממנו אלא מעט, בכל זאת **לא ישתה ממנו עשירי**, **שמא נחש בחור שתה ממנו**, והארס שקע לקרקעית הכלי.

וכן שנינו: חבית שנתגלה, אף על פי ששתו ממנה תשעה בני אדם ולא מתו, לא ישתה ממנה עשירי, מעשה היה ששתו ממנו תשעה ולא מתו, ושתה עשירי, ומת. וכן אבטיח שנתגלתה, [מלפפון מלון בלע"ז, וגסה היא, וכשפותחים אותה לאכול קצת, ועומדת מגולה, אוכל נחש ממנה, והיא רכה, והארס שוקע בה], אף על פי שאכלו ממנה תשעה בני אדם ולא מתו, לא יאכל ממנה עשירי, מעשה היה ואכלו ממנה תשעה ולא מתו, ואכל עשירי ומת.

דיני מים מגולים

א. שפיכתם ברשות הרבים.

- **אין לשפוך מים מגולים ברשות הרבים**, שמא יעבור שם אדם יחף, ויעמוד הארס בין קשרי אצבעותיו, וכיון שנכנס מעט, ונוקב בבשר, שוב אין לו רפואה.

ב. הרבצת הבית.

- אין להרביץ את הבית, [להשכיב את האפר ואבק שלא יעלה], במים מגולים. ולכאורה הטעם כנ"ל.

הוספות

[1] דין זה יתבאר אחרי ידיעת המשנה הבאה [תרומות פ"ח מ"ד עם פירוש הר"ב]: נקורי תאנים וענבים וקשואין והדלועין והאבטיחים והמלפפונות אפילו הם ככר [כלומר שהן גדולים הרבה והנקור מצד אחד, לא יאמר, הנחש אכל מצד אחד אני מצד אחר] אחד גדול ואחד קטן אחד תלוש ואחד מחובר כל שיש בו ליחה [הארס מתערב עם הליחה ומתחלחל בכולו, ולכן] אסור [שמא ניקר בהם נחש והטיל בהם ארס. אבל בדבר יבש חותך את הניקור ואוכל את השאר] ונשוכת הנחש [בהמה שנשכה נחש ושחטה] אסורה מפני סכנת נפשות [שהארס מתחלחל בכל גופה].

ג. לא יגבל בהם את הטיט[1].

ד. להשקות בהם חתולים

- **מותר להשקות מים מגולים לחתולו**, כי הארס אינו מזיק לחתול, [שהחתול אוכל נחשים הוא].

- **אבל לחתול חבירו לא ישקה מהם**, כי אף שהארס אינו מזיק לחתול, מכל מקום הוא מחלישו מעט קודם שחוזר ומתחזק, ואין לאדם להכחיש את בהמת חבירו אפילו לזמן מועט, שמא באותו זמן ירצה למוכרה ולא יוכל.

ה. להשקות בהם שאר חיות ובהמות.

- **לשאר בהמות** [חוץ מחתול], **לא ישקה** מים מגולים, **לא** לבהמות **שלו**, **ולא** לבהמות **של חבירו**.

ו. רחיצת פניו ידיו ורגליו.

- **לדעת אחרים לא ירחץ במים מגולים**, **מקומות** בגופו, **שיש בהם סדקים**, שהארס יכול להתעכב שם, ואינו נופל מהר, ונוקב הבשר, ובכלל זה, ידים ורגלים, שיש שם סדקים בין אצבע לאצבע ובתוך הכף, וכן הפנים, שיש בהם סדקים באוזנים ובשפתים.

- **ולדעת תנא קמא**, **לא ירחץ בהם גם** מקומות שאין בהם סדקים, כגון **גב היד וגב הרגל והלחיים**.

דין יין נסך [שנתנסך לעבודת כוכבים]

כבר נתבאר בדף כ״ט, שיין שנתנסך לעבודה זרה, הוקש לתקרובת עבודה זרה, שהוקשה למת, ומתוך כך יש ללמוד, שדין יין נסך כדין המת לשני הדברים הבאים:

א. יין נסך **אסור בהנאה** כמת.

ב. יין נסך **מטמא טומאה חמורה** כמת, ולכן הוא מטמא **במשא ובאוהל** כמת, ושיעורו לטומאה **בכזית** כמת.

שיעור משקים לקבל טומאה ולטמא

מדין תורה, משקה שנטמא בשרץ, אינו מטמא אדם וכלים, אלא אוכלים ומשקים בלבד. ומדברי חכמים, הוא מטמא גם כלים. ונחלקו המפרשים, מהו שיעור המשקה לקבל טומאה ולטמא.

לפירוש רש״י – אין משקה מקבל טומאה אלא כשהוא בשיעור **רביעית הלוג**, ואין משקה טמא מטמא אחרים, אלא כשהוא בשיעור רביעית הלוג.

ולפירוש התוס׳ – משקה מקבל טומאה **בכל שהוא**, וכמו כן משקה מטמא אחרים בכל שהוא, [בין לטמא אוכלים ומשקים שמטמא אותם מהתורה, ובין לטמא כלים, שמטמא אותם מדברי חכמים]. אולם משקים שקבלו טומאה בעודם בלועים באוכל, [כגון זית שנטמא ואחר כך יצא ממנו שמן], כל זמן שהם בלועים באוכל, הם נידונים כאוכל ולא כמשקה, ואינם מקבלים טומאה אלא אם כן היה באוכל כולו עימהם כשיעור ביצה.

הוספות

[1] הטעם כנ״ל עיין רש״י ב״ב י״ט ע״ב.

דף לא

דין סתם יינם של גוים

א. דין הנאתו.

כל סתם יינם של גוים **אסור בהנאה**, משום גזירת יין נסך. [ודין זה כבר נתבאר בעזה"י בדף כ"ט].

ב. דין טומאתו.

לפירוש רש"י – לא גזרו חכמים טומאה מיוחדת על סתם יינם, **ודינו ככל המשקים, שלשיטת רש"י, אם נגעה בהם טומאה, הם מקבלים טומאה** כשיש בהם שיעור רביעית, ואחר שנטמאו הם **מטמאים אחרים, כשיש בהם שיעור רביעית**.

ולפירוש התוס' – **חכמים גזרו טומאה מיוחדת על סתם יינם**, והיא, **שאפילו לא נגעה בו שום טומאה, הוא טמא ומטמא**, ומכל מקום לא החמירו עליו שיהיה טמא בכל שהוא, [כדין משקים שנגעה בהם טומאה ממש, לשיטת התוס'], אלא שיהיה טמא רק **כשיש בו שיעור רביעית**. [ומבואר בתוס', שלא הוצרכו לגזור טומאה על סתם יינם, אלא משום סתם יינות שביד גוים קטנים פחות מתשע שנים, אבל הגדולים מתשע שנים, כבר גזרו עליהם חכמים שיהיו כזבים לכל דבר, ואם כן כל סתם יין שביד גוים גדולים, דינו כיין שנגע בו זב, וטמא בכל שהוא].

דין יין ופירות שהפקיד ישראל ביד הגוי

<u>א. הפקיד בלא חותם</u>.

יין ופירות שהפקיד ישראל ביד הגוי בלא שום חותם, הרי הם כיינו וכפירותיו של הגוי, משום שהגוי חשוד להחליף את הפיקדון ביין ופירות שלו, [שנוטל פיקדון משובח לעצמו ונותן תחתיו גרוע משלו], **ולכן היין אסור בהנאה כסתם יינם** של גוים, **והפירות דינם כטבל ודאי, כי הגוי אינו מפריש מעשרות** מפירותיו.

<u>ב. הפקיד בחותם אחד</u> [או שייחד לו הגוי מקום לפירותיו, ונתן לו מפתח של אותו מקום].

לדעת רבי אליעזר – מאחר שיש חותם אחד על הפיקדון, **שוב אין לחוש שהגוי החליף את הפיקדון או נגע בו, ולכן היין מותר בשתיה** כיין ישראל שלא נגע בו גוי, **והפירות מותרים באכילה** כפירות שהופקדו.

ולדעת חכמים – **רק לעניין פיקדון שאר פירות חוץ מיין**, מאחר שיש חותם אחד, שוב **אין לחוש שהגוי החליף** את הפיקדון, **והפירות מותרים. אולם לעניין פיקדון של יין, אף כשיש חותם אחד, יש לחוש שהגוי יחליף אותו**, ויחזור ויחתום, **ולכן אסור להפקיד אצלו יין בחותם אחד, ומכל מקום, אם הפקיד אצלו יין בחותם אחד, היין אינו אסור** בהנאה **אלא בשתיה** בלבד. [ותוס' מפרשים, שיין זה מותר בהנאה ואסור בשתיה, רק לדעת רבי יהודה בן בתירא, האומר *(בדף ל"ט)*, שיין שנגע בו עובד כוכבים אינו נאסר בהנאה אלא בשתיה בלבד, ולפירושם דעת רבי יהודה בן בתירא שיש לחוש שהגוי פתח את החותם, ושתה מהיין, וזייף חותם אחר, ולכן היין נאסר בשתיה בלבד, שמא נגע בו הגוי, אבל אינו חושש שמא החליפו הגוי,

שאם כן היה אוסרו אף בהנאה, כדין סתם יינם, והטעם שאינו חושש לכך, הוא, משום שעיקר איסור סתם יינם הוא מדברי חכמים בלבד. אבל לדעת חכמים, האומרים, שיין שנגע בו עובד כוכבים אסור אף בהנאה, גם יין זה, מאחר שיש לחוש שנגע בו עובד כוכבים, הרי זה אסור אף בהנאה].

ג. <u>הפקיד בחותם בתוך חותם</u>, [כפי שיתבאר בעזה"י להלן].

- **לדעת רבי אליעזר, דין פשוט הוא, שאפילו בפיקדון של יין, אין לחוש שהגוי החליף את הפיקדון**, [שכן אף בפיקדון שיש בו חותם אחד בלבד, אינו חושש לזה]. **וכן דעת חכמים בלשון הראשון בגמרא**.

- **אולם ללשון שני בגמרא, לדעת חכמים, רק לעניין פיקדון של פירות דין פשוט הוא, שאין לחוש שהגוי החליף את הפיקדון**, [שכן אף בפיקדון שיש בו חותם אחד, אינם חוששים לזה]. **אבל לעניין פיקדון של יין, נחלקו אמוראים** בגמרא, מה דעת חכמים:

לדברי רבי אלעזר – אף כשיש חותם בתוך חותם, דעת חכמים היא, שיש לחוש שהגוי יחליף את היין, ויחזור ויחתום, ולכן אסור להפקיד אצלו יין בחותם אחד, ומכל מקום, אם הפקיד אצלו יין בחותם אחד, היין אינו אסור בהנאה אלא בשתיה בלבד [ולפירוש התוס', כן דעת רבי יהודה בן בתירא. אבל לדעת חכמים, היין אסור אף בהנאה].

ולדברי רבי יוחנן – כשיש חותם בתוך חותם, מודים חכמים, שאין לחוש שהגוי יחליף את היין, ויחזור ויחתום, ולכן מותר להפקיד אצלו יין בחותם אחד, והיין מותר בשתיה.

ואמר רבי חייא בריה דרבי חייא בר נחמני אמר רב חסדא אמר רב ואמרי לה אמר רב חסדא אמר זעירי ואמרי לה אמר רב חסדא אמר לי אבא בר חמא הכי אמר זעירי **הלכה כרבי אליעזר המתיר בחותם אחד בלבד**:

- **רבינו תם מפרש, שרק לפיקדון שביד גוי די בחותם אחד. אבל בפיקדון שביד ישראל חשוד, אין היתר אלא על ידי חותם בתוך חותם**, כי ישראל חשוד סבור שמאמינים לו, ואינו ירא לזייף כשיש חותם אחד.

- **ויש מפרשים שרק לפיקדון** שביד הגוי **החוזר לבעליו** ישראל, **די בחותם אחד**, כי מאחר שבעליו מכיר את חותמו, אין לחוש שיזייפנו הגוי. **אבל המשלח דבר לאחרים ביד הגוי, לא ישלח** בחותם אחד, כי בזה הגוי לא ירא מלזייף משום שהמקבל אינו מכיר את החותם ולא ידע שהוא מזוייף, ולכן אין לשלוח לאחרים ביד גוי, **אלא על ידי חותם בתוך חותם**.

ולפי שיטה זו פירש רבינו ברוך את אופן חתימת החבית וזה לשונו: נכון הדבר לסתום פי חבית בנעורת או בדבר אחר, ולתת עור על הסתימה קבוע במסמרות, ולכתוב אותיות, חציים על העור וחציים על דופני קרשי החבית, שאם יגביה העובד כוכבים העור, לא יוכל לכוון לישבו כבתחלה, ולתת חשוק אחד סביב השולים, במקום שמחוברים דופני החבית, ולקבוע שם במסמרות מפני הנעורת התחובה שם סביב, שלא יוציאם העובד כוכבים להוציא היין דרך שם, ולתחבו אחרי כן אל מקומו הראשון, וכל הברזות לחתוך, ולקבוע עליהם עור במסמרות, או לקבוע נסרים לכסות כל

השולים והברזות.

וכתבו התוס׳, שבדיעבד יש לסמוך על פסק רבינו תם, ולסמוך על חותם אחד, אפילו אין הפיקדון חוזר לבעליו להכירו. והמחמיר תבא עליו ברכה.

וכתב רבינו יצחק בר יהודה בתשובה, שכל זה בימיהם, שהיו החביות של חרס, וכאשר היתה פי החבית סתומה, אז היה די כרבי אליעזר בחותם אחד, **אבל חביות שלנו, אף לאחר חיתום פי החביות והברזות, יכול העובד כוכבים לנעוץ סכין בין הנסרים**, ולהוציא יין. ולפי תשובתו יש לאסור אפילו חתמו באופן המבואר לעיל. **ולכן יש מחמירים ומכסים כל דופני החבית בחשוקים, וגם השולים בנסרים, ואז אין לחוש כלל**.

-

״**מְקוֹם שֶׁיִּפּוֹל הָעֵץ שָׁם יְהוּא״ פירותיו**, כלומר מקום ששכב שם תלמיד חכם, שם ימצאו פירותיו ומאמריו, והצריך להם ישאל את בני עירו, ששמעו ולמדו ממנו, ומלמדים אותם לאחרים.

כמה אופנים הנחשבים חותם בתוך חותם

א. כפה כלי על פי החבית, וטח בטיט סביבותיו, וחתם על הטיט בחותמו, הרי נחשב כחותם בתוך חותם.

ב. הדביק את מגופת [=כיסוי] החבית לחבית בטיט, ואחר כך כפה על החבית סל, שפיו גדול ממנה, ודחקו בכח עליה, עד שקשה ליטלו, הרי זה נחשב כחותם בתוך חותם. אבל אם הסל אינו מהודק בכח בחבית ונוח ליטלו, הרי זה כמי שאינו ואין כאן אלא חותם אחד.

ג. קשר נוד [עשוי עור], והניחו הפוך בתוך דסקיא של עור, וקשר את הדסקיא, היין שבתוך הנוד יש עליו חותם בתוך חותם, כי יש טרחה גדולה להפוך ולהתיר קשר הדיסקיא וקשר הנוד, ולחזור ולקשרם. אבל כשפי הנוד כלפי מעלה בתוך הדסקיא, אין זה נחשב כחותם בתוך חותם.

ד. כפף את פי הנוד כלפי פנים, וצררו וחותמו, כעין שקושרים נודות שלנו של שמן שלאחר שקושרים אותם מכניסים את פי הנוד כשהוא קשור בתוכו, וקושרים אותו פעם נוספת, אפילו אינו בתוך דיסקיא, הרי זה נחשב כחותם בתוך חותם.

יין הכותים

אף על פי שאין הכותים חשודים לנסך יין לעבודה זרה, ואין לאסור את יינם מחשש שנסכוהו בעצמם לעבודה זרה, מכל מקום **אם יש לחוש שגוים נגעו ביינם, יינם אסור כדין יין שנגעו בו גוים**.

ומתחילה היו חכמים סבורים, שהכותים אינם מקפידים על מגע הגוים ביינם כלל, ולכן, בכל מקום שגוים מצויים אצל כותים, יין הכותים נאסר מחמת חשש מגע הגוים, ולכן יין של כותי עין כושי [=מקום כותים] היה אסור מפני הגוים הדרים בבירת סריקא הסמוכה לעין כוש. ויין של כותי ברקתא [=עיר של כותים] היה אסור מפני הגוים הדרים בכפר פרשאי. ויין

כותי זגדור היה אסור מפני הגוים הדרים בכפר שלים.

אולם לאחר מכן אמרו חכמים, שרק על החביות הפתוחות שלהם אין הכותים מקפידים שלא יגעו בהם גוים, אבל על החביות הסתומות שלהם הם מקפידים שלא יגעו בהם הגוים, ולכן חביות סתומות של כותים אינן אסורות.

- **לדעת רבי זירא, הכוונה לחביות סתומות שבעיר בלבד**, שחושש הכותי, שמא יראו ישראל, שגוי נגע בחביותיו, ולא ירצו לקנות ממנו, אבל בדרך אינו מקפיד אם יגע הגוי בחביותיו, כי לא יראו זאת, ולכן גם חביותיו הסתומות אסורות.

- **ולדעת רבי ירמיה, הכוונה לחביות סתומות בשעת הגיתות בלבד**, כי אז הכל מצויים בעיר ובדרכים, ובכל מקום הכותי חושש, שמא יראו ישראל את הגוי נוגע בחביותיו, ומקפיד שלא יגע בהם הגוי בשום מקום, אבל בזמנים אחרים, חביותיו אסורות, אפילו הן חתומות ובעיר, כי מאחר שאינו מקפיד אם יגע בהם הגוי בדרך כי לא יראו זאת, נאסרו חביותיו כבר בדרך בבואם לעיר, ושוב אין להם היתר.

-

ציר הוא מה שזב מהדגים כשכובשים אותם במכבש, ונעשה חזק כחומץ, ומטבלים בו את הפת, ואין לשלחו ביד הגוי בלא חותם, כי יש לחוש שיחליפנו הגוי בציר שלו, שנעשה מדגים טמאים. [אבל אין לחוש שייטול מהציר ויתן תחת זאת יין אסור, משום שהיין יקר מהציר].

מורייס הוא תערובת[1] של קרבי דגים, ויש בו שומן מרובה, ודמיו יקרים מדמי היין, ולכן אין לשלחו ביד הגוי בלא חותם, כי יש לחוש שהגוי יטול ממנו, ויתן תחת זאת יין, ובכך יאסרנו.

שכר של עובדי כוכבים[2]

לדעת רמי בר חמא אמר רב נחמן – חכמים אסרו לשתות שכר אצל הגוים משום חתנות, כלומר, כדי שלא ירגיל אדם לעשות משתאות אצל הגוי, ויבוא על ידי זה לתת עיניו בבתו. **ומהטעם הזה אין הדבר אסור אלא בבית הגוי**, אבל מותר לקנות שכר מהגוי, ולשתות חוץ לביתו, וכן היה רב פפא נוהג, שהיו מוציאים לו חוץ לחנות הגוי ושותה, ורב אחאי היה עושה הרחקה יתירה, ואינו שותה אלא בביתו שלו. [ומבואר בתוס׳ שהעיקר כדעה זו, כי כן נהגו רב פפא ורב אחאי שהיו בתראי. ולכן צריך ליזהר שלא לשתות שכר בבית העובד כוכבים[3]].

הוספות

[1] עיין לקמן ל״ד ע״ב.

[2] איסור שכר [של גוים] לא מצינו לא במשנה ולא בברייתא ושמא בימי האמוראים אסרוהו. [תוס׳].

[3] ואולם המתארח בבית של עובד כוכבים יכול להיות שמותר לשלוח בעיר לקנות שכר מן העובדי כוכבים, ולשתות במקום שמתאכסן, כי מאחר שעתה הוא מתאכסן שם, המקום נחשב כמו ביתו של ישראל. ואף אם העובד כוכבים המארחו נותן לו

ולדעת רב נחמן – יש מקומות, שעושי השכר רגילים להשהות מים בכלי עד שיהיו צלולים, ולאחר מכן נותנים בהם את השכר, ובאותם מקומות **חכמים אסרו לשתות שכר של גוים משום גילוי**, כי באותו זמן שהם משהים את המים להיות צלולים, הם מניחים אותם מגולים[1], והמים נאסרים, [אבל מחמת שהם מניחים את השכר העשוי מגולה בגיגית או בחבית אין לחוש לכלום, כי נחש אינו שותה שכר, ואף אנו מגלים את השכר]. ואף על פי שלפי הטעם הזה אין לאסור שכר ישן, כי שכר שיש בו ארס אינו מתיישן, אלא מתקלקל, ואם התיישן ודאי לא היה במים ארס, אף על פי כן אסרו חכמים את הישן משום החדש. [**ומכל מקום לפי הטעם הזה אין הדבר אסור בשאר מקומות**].

ומשמע בגמרא שלדעת רב שמואל בר ביסנא – אסרו חכמים שכר גוים גזרה משום יין גוים. [ולפי זה לכאורה אין שום היתר בשתיית שכר גוים].

ולדעת רב – לרוב בני אדם, שהם בריאים, מותר לשתות שכר גוים, ולא אסרוהו חכמים מאחד הטעמים הנ"ל. ואף על פי שבאמת הם מגלים את המים שמטילים בהם את השכר, מכל מקום אין כאן שום חשש, כי טעם מרירות הכשות שנותנים בשכר, מזיק לארס, ואין בו כח להלקות אדם בריא, **אולם מי שהוא חולה**, [**כחייא בנו של רב**], **לא ישתה ממנו**, כי לו השכר הזה יזיק.

-

כתבו התוס', שמשני טעמים, אין לאסור שכר תבואה של גויים משום בשולי עובדי כוכבים. (א) כי כל שאינו עולה על שלחן מלכים אין בו משום בשולי עובדי כוכבים. (ב) כי כשם שהתבואה בטלה לגבי המים לענין ברכת שהכל נהיה בדברו, כך היא בטלה לענין איסור בישול.

ישן או החמיץ מותר כי אין מניחו ליישן או להחמיץ

כל דבר שנתגלה, והשהו אותו עד שנתיישן, הרי זה מותר, כי ארס הנחש אינו מניח דבר להתיישן, ואם היה בו ארס היה מתקלקל ולא מתיישן, ומאחר שנתיישן, ודאי לא היה בו ארס.

וכן יין מגתו חדש שנתגלה עד שלא החמיץ, והחמיץ, מותר, בידוע שלא שתה בו נחש, שכן אילו שתה בו נחש, הארס לא היה מניחו להחמיץ.

-

אמר שמואל: כל השרצים יש להן ארס, ארס של נחש ממית, ארס של שרצים אינו ממית.

אמר שמואל לחייא בר רב: בר אריא [=בן ארי]

הוספות

משלו מותר לשתות משום איבה, שלא אסרו משום חתנות אלא לקבוע שתיה בחנות, או ברגילות לשתות בבית העובדי כוכבים, אבל אקראי בעלמא מותר. [תוס'].

[1] ואף על פי ששאר מימיהם הם מכסים משום נקיות, מים אלו אינם מקפידים לכסות, כי אחר שינתן בהם השכר, יצא מהם כל הליכלוך על ידי התסיסה, או ישקע עם השמרים. [תוס'].

תא ואימא לך מילתא מעלייתא דהוה אמר רב אבוך [=בא ואומר לך דבר משובח שאמר אביך רב] הני ארמאי זוקאני [=אלו הארמים הנפוחים] דהוו שתו גילויא ולא מתו [=ששותים דברים מגולים ואינם מתים] איידי דאכלי שקצים ורמשים חביל גופייהו [=מחמת שרגילים לאכול שקצים ורמשים ומלאים הם בארסם[1], והוא מבטל את ארס הנחש].

דף לב

אמר רב יוסף: חומץ שכר של ארמים אסור, כי הם מערבים בו שמרים של יין נסך.

אמר רב אשי: אם הביאו מן האוצר, מכלי העשוי לקיום, מותר, כי אם היו מערבים בו שמרי יין, היה מסריח, ואם כן אין מערבים בו שמרים. ועל פי זה כתבו התוס', שמותר לקנות כל מיני משקה מן הגוים, כגון יין תפוחים, ומי תותים, ובלבד שיראו אותו כשהוא מושך את המשקה מן החבית, כי בתוך החבית ודאי לא עירב יין, משום שאם יעשה כן יסריח. אבל אם לא ראו אותו מושך את המשקה מן החבית, יש חילוק בדבר, שאם המשקה יקר מן היין, הדבר אסור, שמא אחר שמשך מהחבית עירב בו יין להשתכר ולהרויח. ואם היין יקר מהמשקה הזה, אין לחוש שמא עירב בו יין, והמשקה מותר אף על פי שלא ראו את הגוי מושך מהחבית.

חרס הדרייני אסור בהנאה

חרס הדרייני הוא חרס, שיין של גוים בלוע בו, והוא קרוי חרס הדרייני על שם הדריינוס קיסר, שהיה מוליכו עמו כשהיה יוצא עם גייסותיו, כדי שיהיה עימהם יין.

וכך היו עושים, נוטעים גפנים בקרקע בתולה שלא עבדה אדם מעולם וכל כחה קיים, ועל ידי זה היין היוצא מאותם גפנים היה חזק, והיו נותנים את היין בכלי חרס חדשים שהם בולעים את היין.

וכשהיה היין נבלע בחרס, היו שוברים את החרס, ונושאים את השברים עימהם לכל מקום, [ועשו כן כי באופן הזה לא היה היין יכול להישפך בדרך כי כולו בלוע בחרסים].

וכשהיו רוצים לשתות, היו שורים את החרסים הללו במים, ושותים את המים שהיה היין נפלט בהם. ואמר רבי יהושע בן לוי, שהמשקה שהיו שותים אחר ששרו את החרס פעם שלישית, היה משובח כיין שלנו.

ומאחר שבחרס הדרייני בלוע יין של גוים, הרי זה אסור בהנאה, אף על פי שהוא בלוע בתוך החרס.

לגינים קטנים וחמתות של עור של עובדי כוכבים ויין של ישראל כנוס בהם

- **לדעת תנא קמא, היין אסור בשתיה, ומותר בהנאה.**

- **ושמעון בן גודא העיד לפני בנו של רבן גמליאל, שרבן גמליאל** שתה ממנו בעכו ואם כן רבן גמליאל **מתיר אף בשתיה**. יש

הוספות

[1] מתחמם גופם.

אומרים שרוב החכמים לא הודו לעדותו של שמעון בן גודא, אבל בנו של רבן גמליאל הודה לו. ויש אומרים שאף בנו של רבן גמליאל לא הודה לעדותו של שמעון בן גודא, אבל לאחר מכן העיד על כך גם שמעון בן גודע, ואז הודה לו בנו של רבן גמליאל.

רוצה בקיומו על ידי דבר אחר

נחלקו חכמים האם מותר להנות מיין נסך, באופן שאין ההנאה מהיין עצמו, אלא מדבר אחר, כגון לסמוך את המיטה בחרס הדרייני, שאינו נהנה מהיין שבו, אבל נהנה מהחרס שהיין בלוע בו.

לדעת רבי אלעזר – הדבר מותר.

ולדעת רבי יוחנן – הדבר אסור.

- **יש מפרשים שלא נחלקו חכמים אלו, אלא לעניין הנאה מחרס הדרייני בלבד, וטעם האוסר הוא, משום שהיין האסור עומד בעינו, ועודו קיים בתוך החרס**, אבל בשאר דברים שאי אפשר להנות מהיין הבלוע בהם, [כגון להשתמש בקנקנים של נוכרים, שבלעו יין נסך, שאי אפשר לשתותו, בזה] הכל מודים, שמותר להנות בהם, [ואפילו רבי מאיר לא אסר אלא לתת בהם יין, כי היין הניתן בהם, מקבל את טעמו של היין הבלוע, אבל] לצורך דברים אחרים, [מותר להנות בהם]. ומה שרבן גמליאל אסר לעשות אוכף לחמור, מנודות שהיה בהם יין נסך, לא משום שיש כאן הנאה מהיין הבלוע, אלא משום שיש לחוש שמא שכשיבקעו נודות שלו, יטול עור מהאוכף שבלוע בו יין נסך, ויתקן בו את נודותיו, ונמצא היין הבלוע בהם נותן טעם ביינו.

- **ויש מפרשים שהחכמים הנ"ל נחלקו בכל דבר שיש בו יין נסך**, [או שבלוע בו דבר איסור אחר], האם מותר להנות ממנו לצורך אחר שאינו היין האסור, [אבל הנאה לצורך היין האסור, הכל מודים שאסורה, ולכן אסר רבי מאיר למכור לגוים קנקנים, כי יתנו בהם יין, ואם כן, הנאת המכירה נחשבת הנאה שלצורך יין].

ומאחר שההלכה כדעת רבי יוחנן, האוסר להנות מדבר איסור, אף כשרוצה בקיומו על ידי דבר אחר. לפי הפירוש השני, יש להיזהר, שלא להשתמש שום תשמיש, בכלים שבלעו חמץ בפסח, כי בכך הוא נהנה מחמץ אסור. אולם לפי הפירוש הראשון, אין לאסור אלא חרס הדרייני, ולכן מותר לתת דבר יבש בקדירת חמץ בפסח, וכן בקדרה שבלעה בשר וחלב. [וכן מפרש רבינו תם].

עורות לבובים אסורים בהנאה

אחת הדרכים שבהם היו עובדי כוכבים עובדים לאלוהיהם היא, שבעוד הקרבן חי, היו קורעים את עורו כנגד הלב, ונוקבים אותו עד הלב, ומוציאים את הלב, ולפיכך, עור שניכר עליו שניקב כדי להוציא דרכו את הלב, הרי זה אסור כתקרובת עבודה זרה, [שאיסורה נתבאר בעזה"י בדף כ"ט], ונאמרו בגמרא כמה **סימנים** בדבר, **שאם נתקיימו כולם, בידוע שזהו עור לבוב**:

א. קרע כנגד הלב – שכן דרכם להוציא את הלב דרך הנקב. אבל אם היה נקוב שלא כנגד הלב אין זה עור לבוב.

ב. קורט דם – שכן דרכם להוציא את הלב מחיים, וכשקורעים את העור בחיי הבהמה, נעשה אותו מקום כחבורה המוציאה דם. אבל אם לא היה במקום הקרע קורט דם, בידוע שנקרע העור אחר מיתת הבהמה, ואין זה עור לבוב. [אולם אם נמלח העור, אין ראיה מכך שאין שם דם, שאין זה עור לבוב, כי יתכן שהמלח העביר את הדם].

ג. קרע עגול – שכן דרכם לעשות קרע יפה כשעושים זאת לעבודה זרה. אבל אם נמצא קרע משוך, אין זה עור לבוב. [דין זה אמר רבן שמעון בן גמליאל, ואמר רב יוסף שהלכה כמותו].

פסיקת הלכה ללא שיהיה בכך צורך

אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל – הלכה כרבן שמעון בן גמליאל.

אמר לו אביי – האם מאחר שאתה פוסק כמותו, יש לנו ללמוד שחכמים חולקים עליו.

אמר לו רב יוסף – מאי נפקא לך מינה, בין אם הם חלוקים, ובין אם הם אינם חלוקים, הלכה כמותו.

אמר לו אביי – **גמרא גמור זמורתא תהא?** כלומר, אתה מלמדנו לומר שהלכה כמותו, האם יהיו דברינו כזמר בעלמא ללא צורך, הלא אם אין חולקים עליו, למה אנו צריכים לומר שהלכה כמותו.

בשר של גוי

א. בשר שחוטה – לדעת רבי אליעזר, כל בהמה שהגוי שוחט, כוונתו לשחוט לשם עבודה זרה, והיא **אסורה בהנאה** כתקרובת עבודה זרה. **ולדעת חכמים**, אין הגוי שוחט את הבהמה לשם עבודה זרה, [ואפילו אם כוונתו להביא את הבשר אחר כך לעבודה זרה להקריבו שם, בשעת שחיטתו אינו כעובד עבודה זרה], ובשרה **מותר בהנאה**.

ב. בשר נחורה וחנוקה – לדברי הכל, אין הגוי נוחר וחונק לשם עבודה זרה, [אפילו כוונתו להביא את הבשר אחר כך לעבודה זרה להקריבו שם, בשעת הנחירה והחניקה אינו כעובד עבודה זרה], ובשרה **מותר בהנאה**.

בשר שיצא מבית עבודה זרה

שיטת רבינו תם:

- **אם הקריבו את הבשר לעבודה זרה, באחת העבודות שעושים לשמים במקדש**, [כגון שחיטה והקטרה, והוא הדין לניסוך יין], **לדברי הכל, התקרובת אסורה בהנאה, ומטמאה**, שכן הוקשו זבחי עבודה זרה למת, [כמבואר בדף כ"ט].

- **אבל אם הקריבו את הבשר באופן אחר**, כגון ששחטו בהמה בביתם, ואחר כך באו להביא את בשרה לפני העבודה זרה כדורון. **לדעת חכמים, בשר זה אינו בכלל תקרובת עבודה זרה** האסורה ומטמאה. **ולדעת רבי יהודה בן בתירא, אף בשר זה הוא בכלל תקרובת עבודה זרה** האסורה ומטמאה.

שיטת ר"י:

- **הכל מודים, שבשר היוצא מבית עבודה זרה אסור בהנאה**, כי הוא תקרובת עבודה זרה,

ולדברי הכל, תקרובת עבודה זרה אסורה בהנאה, כי ההיקש שהוקשה עבודה זרה למת, הוא לעניין איסור הנאה שבו.

- **ולעניין טומאת הבשר הזה נחלקו** חכמים. **רבי יהודה מטמא**, כי לדעתו תקרובת עבודה זרה הוקשה למת אף לענין טומאה. **וחכמים אינם מטמאים**, כי לדעתם, לעניין טומאה לא הוקשה תקרובת עבודה זרה למת.

מקום עבודה זרה נקרא במשנה "**תרפות**"

- **הר"ר שמעיה פירש זאת מלשון בית התורפה** [=בית הערווה], כלומר מקום טינופת.

- **ובירושלמי פירשו מלשון תרפים**, כלומר צלמים, [כמו שנאמר, "וַתִּגְנֹב רָחֵל אֶת הַתְּרָפִים אֲשֶׁר לְאָבִיהָ", ותרגם אונקלוס, "ונסיבת רחל ית צלמניא די לאבוה"].

משא ומתן עם ההולכים למקום עבודה זרה או חוזרים משם

	הליכה	חזרה
ישראל מומר	**אסור** (א) כי ילך ויודה על כך לעבודה זרה. (ב) כי קונה דבר הצריך לו לתקרובת עבודה זרה.	**אסור** כי מאחר שנקשר בה, ודאי יחזור להודות לה.
גוי	**אסור** (א) כי ילך ויודה על כך לעבודה זרה. (ב) כי קונה דבר הצריך לו לתקרובת עבודה זרה.	**אם חוזר יחידי – מותר** כי כבר שב משם, ואינו קשור בה כל כך, שעתה יחזור להודות לה, ולהקריב לה. **אם חוזרים בחבורה יחד – אסור** כי כשהם יחד יתכן שדעתם לחזור ויודו לעבודה זרה ויקריבו לה.
ישראל	**מותר** שמא יחזור בו ולא ילך לשם.	**אסור** כי מאחר שנקשר בה, ודאי יחזור להודות לה.

דף לג

משא ומתן עם ההולכים

לירית [=שוק של עבודת כוכבים]

	הליכה	חזרה
גוי	**מותר** כי הולך לסחורה ולא לעבוד עבודה זרה.	**מותר** כי מכר שם דברי היתר, ולא עבודה זרה, ואם כן אין בידיו דמי עבודה זרה.
ישראל	**מותר** כי הולך לסחורה ולא לעבוד עבודה זרה.	**אסור** כי מכר שם עבודה זרה, ודמים שבידו, דמי עבודה זרה הם. [שכן אם היה צריך למכור דברי היתר, היה מוכרם לנו כאן, ולא בשוק עבודה זרה].

דין נודות [עור] וקנקנים [חרס] של עובדי כוכבים

שיטת רש"י.

- כלי חרס בולע בפעם אחת שנתנו בו יין, ולכן **קנקני חרס שנתנו בהם גוים ביין, אפילו פעם אחת, אסורים**.

- כלי עור בולעים רק אם נתנו בהם יין זמן מרובה, ולכן **נודות עור ישנים, שנתנו בהם הגוים ביין זמן מרובה, אסורים**.

- וכל זה בכלים שאינם מזופתים בזפת, אבל כלים מזופתים בזפת, אפילו כלי עור בולעים בפעם אחת שנתנו בהם יין, ולכן **נודות מזופתות של גוים, אפילו** הם חדשות ש**נתן בהם הגוי יין פעם אחת, אסורים**.

- ואם כן **אין היתר אלא בנודות חדשות שאינן מזופתות**.

- **ואף היתר זה, אינו אלא בכלים שאין רגילים להכניס בהם יין לקיום**, אבל כלים שמכניסים בהם יין לקיום, נאסרים, אפילו הכניס בהם הגוי יין זמן מועט, [גזרה שמא יכניס בהם זמן מרובה].

<u>שיטת רבינו אליהו ב"ר יהודה</u>.

- כלים שאין רגילים לתת בהם יין לקיום, אינם בולעים בזמן מועט שנתנו בהם יין, אפילו הם מזופתים. [ומותרים על ידי שכשוך].

- וכלים שרגילים לתת בהם יין לקיום, כשנותנים בהם יין לקיום, הם בולעים ונאסרים, ומשום כך אסרו אותם חכמים אף כשנתנו בהם יין זמן מועט. [וכל כלי שאינו מזופת, ניכר אם ניתן בו יין פעם אחת או לא, ולפי ההיכר יש לדעת אם נאסר או לא, אבל כלי שזפתו אותו פעם אחת, אפילו אם גרדו את הזיפות, שוב אין ניכר אם ניתן בו יין פעם אחת או לא, ולכן, כל כלי העומד לקיום, שזפתו אותו, אפילו אם אחרי כן גרדו את זפתו, הרי זה אסור, שמא ניתן בו יין פעם אחת].

<u>שיטת רבינו תם</u>.

- כל הכלים המזופתים, בולעים בפעם הראשונה שנתנו בהם יין, ולכן אסורים מספק, שמא ניתן בהם פעם אחת יין, [ואי אפשר לברר את הדבר כי הם מזופתים. כן היה סבור מתחילה, אולם לבסוף חזר בו, ואמר, שכלי עץ יוצאים מהכלל הזה ואפילו הם מזופתים אינם בולעים בפעם הראשונה שנתנו בהם יין].

- וכל הכלים שאינם מזופתים אינם בולעים אם נתנו בהם יין זמן מועט ולכן אם אינם עומדים להכניס בהם יין לקיום הם מותרים. כלים שמקיימים בהם יין אסרו אותם חכמים בפעם הראשונה שניתן בהם יין אף על פי שבפועל לא נבלע בהם שמא יבואו להתירם גם אחר שיקיימו בהם את היין.

וכשהכניסו יין של ישראל בנודות או קנקנים אסורים:

לדעת רבי מאיר – **היין אסור בהנאה**, כיין של עובדי כוכבים.

ולדעת חכמים – **היין** אסור בשתיה, **ומותר בהנאה**.

עשיית נודות וקנקנים על ידי גוי

כשהיו מזפתים את הנודות והקנקנים, בעוד הזפת חם, היו רגילים לתת בתוכם יין, כדי לבטל את טעם מרירות הזפת.

לדעת רב פפא – אין לגוי לתת את היין בזפת, כי בכך הוא אוסר את היין, ואת הנודות והקנקנים שנבלע בהם. ולכן **הגוי יתן רק את הזפת**, **וישראל יתן את היין**. ומלבד הישראל שנותן את היין, יעמוד שם ישראל נוסף, ויראה שהגוי אינו נותן יין יחד עם הישראל, ולא די בהשגחת הישראל הנותן את היין, כי הוא טרוד במלאכתו, ואינו משגיח.

ולדעת רב זביד – **הגוי נותן את הזפת ואת היין**, כי היין הזה אינו עומד לשתיה, אלא הולך לאיבוד בזפת, וכשמתייבש הזפת הוא כלה, ואינו נפלט לעולם, ויין ההולך לאיבוד אינו נאסר, ומכל מקום צריך שישראל ישגיח עליו, [כדי שלא יתן שם יין נוסף ויאסור].

חמרא בי מילחי

<u>שיטת רש"י</u>.

- **רב פפי היה סבור ללמוד מדברי רב זביד**,

[שאמר שדבר ההולך לאיבוד אינו אוסר], שכמו כן **אם עובד כוכבים נתן יין בכלי מלא מלח**, **לא נאסר המלח**, כי היין נבלע וכלה במלח, ואינו נפלט ממנו.

- אולם רב אשי אמר, ששני הדברים אינם דומים זה לזה, היין הנבלע בזפת, מתייבש והולך לאיבוד לגמרי, אבל היין הניתן במלח, אינו מתייבש, אלא נותן במלח טעם.

<u>שיטת רבינו תם</u>.

- **רב פפי היה סבור ללמוד מדברי רב זביד**, [שאמר שדבר ההולך לאיבוד אינו אוסר], שכמו כן **אם עובד כוכבים נותן יין במקום עשיית המלח**, **לא נאסר המלח**, כי היין כלה לגמרי על ידי שריפת האש של עשיית המלח, ולא ניכר טעם היין במלח כלל.

- אולם רב אשי אמר, ששני הדברים אינם דומים זה לזה, היין הנבלע בנודות מלבד מה שנבלע, הוא גם נפגם על ידי זוהמת העור, אבל היין הניתן במלח אינו נפגם.

> **ואומר רבינו תם**, **ש**אין זה אלא דחיה בעלמא, אבל למעשה **הלכה כרב פפי**, ומתוך כך התירו את המלח, אף על פי שרגילים לתת עליו דם בשעת רתיחה ללבנו.

התרת כלים בלועים ביין נסך

אופן א' – על ידי שרייה במים.

במשך **שלושה ימים**, בכל יום, ממלא אותם מים מעת לעת, ומחליף את המים.

[וכשנותן בהם מים, אין צריך להניחם בשמש, אלא אף בצל הדבר מועיל].

ובזה מותרים הכלים, בין אם נבלע בהם יין נסך זמן מועט, שמתחילה היו של ישראל, ובין אם נבלע בהם יין נסך זמן רב, שהיו מתחילה של העובד כוכבים. ובין אם הם נודות של עור שאינן בולעות הרבה, ובין אם הם קנקנים של חרס הבולעים הרבה.

אופן ב' – על ידי נתינת ציר או מורייס. או שכר.

לדברי הכל, נותן בכלים ציר ומורייס, והם מותרים בלא שום פעולה אחרת, כי הציר והמורייס שורפים את היין הנבלע בכלים ומכלים אותו.

[וי"ל אם מעתה מותר להשתמש בהם גם למים].

ולעניין נתינת שכר בכלי נחלקו חכמים:

רב נחמן ורב יהודה – אוסרים.

ורבא ורבינא – מתירים[1]. ואף על פי שעל ידי שהתיר רבינא, טעה רב חייא בריה דרב יצחק, ונתן בכלי, יין, אין לחוש לקלקלה כזו, ולאסור נתינת שכר שמא יבואו לתת יין, כי לא היה הדבר אלא אקראי בעלמא.

אופן ג' – על ידי ליבון בכבשן.

נותן את הכלים לכבשן ומלבנם בו עד שיתרופף מהם הזפת שנתנו בהם.

אופן ד' – על ידי קינסא. ונחלקו בו

הוספות

[1] מתוך הסוגיא משמע, שרק לעניין שכר הם מתירים. אולם ר"י מפרש, שהוא הדין מים וכל שאר מקשים לבד מיין.

חכמים.

יש אומרים שאם יכניס קיסמים דולקים בכלי, עד שיפול ממנו הזפת, הכלי מותר, ככלי שניתן בכבשן.

ויש אומרים שבזה אין הכלי מותר, והלכה כמותם.

- רש"י מפרש, שטעם האוסרים הוא, משום שנתינת הקסמים בתוך כלי, אינה דומה לניתנת כל הכלי בכבשן, כי בכבשן ההיסק הוא מבחוץ, ואם כן כשהזפת נושר בפנים, ודאי כבר נתלבן כל החרס, אבל בזה, ההיסק הוא מבפנים, ואם כן אפילו הזפת נושר בפנים, יתכן שעוד לא התלבן כל החרס. [ולפירוש זה, כשיסיק בתוך הכלי על ידי קינסא בשיעור כזה, שאם היה זפת בחוץ, היה נושר, הרי זה מותר, כי בכך התלבן כל החרס].

- והר"ר אלחנן אומר שטעם האוסרים הוא משום שכשמכניס קיסמים דולקים לתוך הכלי יש לחוש שיחוס על הכלי שלא יפקע ולא יסיק כראוי ולכן בכל אופן אין הכלי ניתר בכך.

אופן ה' – על ידי שהייה שנים עשר חודש.

מתוך פירוש רש"י משמע, שאם משהה את הכלי שנים עשר חודש, אפילו ריקן, לאחר שנים עשר חודש הכלי מותר.

-

כלי נתר, [=כלים העושים מקרקע שממנה חופרים ומוציאים צריף[1]], **אין להם שום היתר מיין נסך הנבלע בהם**, משום שהם בולעים הרבה, ובשום אחת מהדרכים המבוארות לעיל לא ניתן להוציאם מכלי יין נסך.

דברים שמותרים בשכשוך במים

א. דבר שאין מכניסו לקיום, [כלומר שאין משהים את היין בתוכו], משכשכו במים והוא מותר. [כך אמר רב יהודה, ויתכן, שרב אסי, האומר, שכוסות אסורות, (כפי שיתבאר בעזה"י להלן), חולק על כך, ואומר שגם דבר שאין מכניסו לקיום נאסר, או שהכוונה כאן לפעם רביעית ואילך, ובזה הכל מתירים. ויל"ע בזה].

ב. כלים שהארמים היו עושים מקרקע אדומה, אינם בולעים כל כך, ולכן משכשכם במים והם מותרים.

ג. כלי חרס של מקום הנקרא בי מיכסי, שקרקעו קשה, אינם בולעים כל כך, ולכן משכשכם במים, והם מותרים.

כוסות של חרס ששותים בהם

[ולא שומרים בהם יין]

אם שתה בהם הגוי יין בפעם הראשונה אחר שנעשו – **לדברי הכל הם אסורים**, [אף על פי שלא ניתן בהם היין אלא זמן מועט, כי מאחר שעודם רכים, הם בולעים מהר].

וכשישראל שתה בהם בפעם הראשונה אחר שנעשו, והגוי שתה בהם **בפעם השניה – ללשון שני הכל מודים שהם אסורים. וכן דעת רב אסי בלשון השני, אולם לדעת**

הוספות

[1] אומר ר"י שיש שני מיני נתר שעושים מהם כלים ... ויש עוד נתר שלישי שאין עושים ממנו כלים אלא מכבסים בו. [תוס'].

רב אשי בלשון השני, הכלי אינו נאסר.

וכשישראל שתה בהם בפעם הראשונה והשניה אחר שנעשו, והגוי שתה בהם **בפעם השלישית** – יתכן שללשון הראשון הכל מודים שלא נאסרו. **וללשון שני, דעת רב אסי, שהכלי נאסר, ודעת רב אשי, שהכלי אינו נאסר**, וכן ההלכה.

וכל אלו שאסורים, יש להם היתר, על ידי אחד האופנים המבוארים לעיל.

זו היא שיטת רש"י, שהסוגיה מדברת בכוסות חדשים, ורק הם נאסרים בשתיית הגוי, אבל כוסות שכבר שתה מהם ישראל כמה פעמים, אינם נאסרים בשתיית הגוי.

ועל פי פירושו נהגו העולם לתת מים בכלי חרס חדש, ולהשהותם בו זמן גדול קודם שישתמשו בהם יין, כדי שאם יגע בהם עובד כוכבים אחר כך, לא יאסור.

ורבינו תם מפרש סוגיה זו באופן אחר, ולפירושו היא מדברת **בכל הכוסות, בין ישנים ובין חדשים**, ובאר ללמד, ש**אם שתה בהם הגוי פעם אחת, הם נאסרים, עד שידיחו אותם**, ונחלקו רב אסי ורב אשי, כמה פעמים יש להדיחם כדי שיהיו מותרים, וההלכה שיש להדיחם **שלוש פעמים**.

יש מפרשים שדוקא בכוסות של חרס הדין כן, אבל בכוסות של עץ או של מתכת וזכוכית אין צריך להדיח רק פעם אחת. ויש מפרשים שגם בכוסות של מתכות וזכוכית הדין כן. ונכון להדיח שלש פעמים בכל הכלים.

מאני דקוניא

רש"י מפרש שהם כלי חרס מצופים עופרת.

ורבינו תם מפרש שהם כלי חרס מצופים זכוכית שלא נתבשלה כל צרכה.

אם נשתמשו בהם באיסור צונן כיין נסך:

לדעת רב זביד – הירוקים אסורים בכל אופן, כי מעורב בהם צריף שבולע הרבה. **וכן לבנים ושחורים שיש בהם סדקים** אסורים, כי דרך הסדקים הם בולעים. **ואין היתר** להשתמש **אלא בלבנים ושחורים שאין בהם סדקים**.

ולדעת מרימר – כולם מותרים בין ירוקים בין לבנים ובין שחורים.

ואם נשתמשו בהם באיסור חם, כגון כלים שבשלו בהם חמץ:

לדברי הכל – כולם אסורים[1].

דף לד

פליטת בליעת כלי חרס

התורה העידה על כלי חרס, שאינו יוצא מידי דופנו לעולם, כלומר אם בלע דופן כלי חרס תבשיל או משקה שניתן בו, אינו פולט אותו בשום צורה, לא על ידי שטיפה, ולא על ידי הגעלה, ולא על ידי ליבון, ולכן אם בלע דבר איסור אין לו תקנה.

---

[1] ואפילו לבנים ושחורים שאין בהם סדקים.

שנאמר בעניין כלי חרס שנתבשל בו בשר חטאת, והבליעה שנבלעה בו נעשית נותר, "**וּכְלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר תְּבֻשַּׁל בּוֹ יִשָּׁבֵר**", ואין לו שום טהרה, שלא כמו כלי נחושת, שנאמר בו "וְאִם בִּכְלִי נְחֹשֶׁת בֻּשָּׁלָה וּמֹרַק וְשֻׁטַּף בַּמָּיִם".

ומבואר בתוס', שכלי חרס שאין רגילים להסיקם כקדירות, **יש להם תקנה, על ידי החזרתם לכבשן, כי בכך הם נחשבים לכלים חדשים**, ואין אלו הכלים שבלעו את האיסור. אבל כלי חרס שדרכם בהיסק, כגון תנורים וכריים, אין להם תקנה בהחזרתם לכבשן, כי דבר שבלע בהיסק, אינו פולט בהיסק, ואין זה נחשב ככלי אחר.

כל דתקון רבנן, כעין דאורייתא תקון.

תענית שעות

א. שיטת רש"י [כמשמעות סוגית הבבלי במסכת תענית].

המונע עצמו מאכילה, אינו נחשב כיושב בתענית, אלא אם כן לא אכל כל היום כולו, מתחילתו עד שקיעת החמה.

ומי שלא אכל כל היום – אם קיבל עליו תחילה, שלא יאכל יום שלם לשם תענית, הרי זה נחשב כיושב בתענית יום שלם. **ואם קיבל עליו שלא יאכל משעה שישית עד סוף היום לשם תענית, הרי זה נחשב כיושב בתענית שעות, כי לא אכל כל היום, ושש שעות מהיום היו מחמת קבלתו**. [**יש מפרשים** שכל תענית שלא קבלה עליו אתמול מבעוד יום, אינה נקראת תענית, ואם כן, לא תיתכן תענית שעות, אלא כ**שקיבל עליו אתמול מבעוד יום**, כגון שאמר **שאם לא יאכל למחר עד שעה שישית, יתענה משעה שישית עד סוף היום**. **ויש מפרשים** שרק לעניין שכר התענית יש לקבלה עליו אתמול מבעוד יום, אבל לעניין חיובו להתענות, חל החיוב גם כשמקבל עליו להתענות היום, ואם כן תיתכן תענית שעות, גם **כשקיבלה עליו בשעה ששית באותו יום, שארע, שלא אכל בו כלום עד שעה שישית**]. ובכל אופן שנחשב כיושב בתענית הרי זה מתפלל תפילת תענית.

אבל מי שכבר אכל היום – שוב אינו יכול לשבת בתענית שעות עד שקיעת החמה, כי אין נחשב יושב בתענית, אלא כשלא אכל כל היום כולו.

ב. שיטת הירושלמי במסכת נדרים.

כשם שאדם מתנדב תענית ליום שלם, כך הוא מתנדב תענית לשעות, בין בתחילת היום, כגון שאומר שלא יאכל עד שעה שישית, **ואוכל אחר כך**. **ובין בסוף היום**, כגון שאומר שלא יאכל משעה שישית, **ואוכל תחילה** עד השעה השישית, [ובין באמצע היום, כגון שאומר שלא יאכל משעה שלישית עד שעה תשיעית, ואוכל תחילה וסוף], **ויש לתעניתו דין תענית ככל תענית נדבה**.

זמן סוף התענית (של יום שלם)

במסכת תענית מבואר, ש**כל תענית שלא שקעה עליו חמה, אינו תענית**, כלומר **על המתענה להתענות עד שקיעת החמה**.

- יש מפרשים שהכוונה לזמן שהשמש מתכסה מעיננו, והוא שיעור זמן מהלך חמישה

מיל קודם צאת הכוכבים, **ואף על פי כן אנו נוהגים להתענות עד צאת הכוכבים**, ולא רק עד השקיעה, **כדי שלא להיכנס לספק**.

- **ויש מפרשים שהכוונה לזמן סוף שקיעת אור השמש, שהוא זמן סמוך לצאת הכוכבים**, [כשיעור מהלך שלושת רבעי מיל], **ולכן**, מחמת הספק **אנו מתענים עד צאת הכוכבים ממש**.

וכל זה לעניין המתענה בשאר ימים, אבל המתענה בערב שבת, אף על פי שצריך להשלים תעניתו, **אינו צריך לדקדק ולהתענות עד צאת הכוכבים**, [ודיו להתענות עד שקיעת החמה].

זמן קבלת התענית

מצוה מן המובחר לקבל את התענית ביום הקודם מבעוד יום בתפלת המנחה, כמאמר שמואל במסכת תענית, כל תענית שלא קיבל עליו מבעוד יום, לאו שמיה תענית, ואי יתיב ... דמי למפוחא דמליא זיקא [=כלומר דומה הוא למפוח שנופחים בו הנפחים את האור, שהוא המתמלא ברוח, אף זה נתמלא רוח שלא אכל בחנם], וכן היה ר״י רגיל, כשהיה מתענה באחד בשבת, היה מקבל תעניתו בשבת באלהי נצור.

ומעשה בא לפני רבינו תם, באחד שעשה הרבה תעניות, ולא קבלם מאתמול, **ואמר רבינו תם, ש**לא הפסיד תעניותיו, כי מאחר שהיה בדעתו להתענות, וגמר בלבו להתענות, **בדיעבד מועילה הקבלה בלב אף על פי שלא הוציאה בשפתיו**, כמו שלמדו חכמים מהכתוב ״וְכָל נְדִיב לֵבּ״, שנדר בלב חל, אף על פי שלא הוציאו הנודר בשפתיו.

ועוד היה אומר רבינו תם, כי אף אם לא גמר בלבו עד הלילה, יכול להתענות ולהתפלל תפלת תענית, ויצא ידי נדרו, כאילו קבל מאתמול, אך לא היה בידו ראייה ברורה על זה.

-

הלכה היא, שקנקנים של עובדי כוכבים, [שהיה בהם יין עובדי כוכבים], אם שהו ריקנים שנים עשר חודש, **לאחר שנים עשר חודש** הם **מותרים** לישראל **מיד בלי שום תיקון**, [אבל אם רוצה להשתמש בהם קודם לכן, יתירם באחד האופנים שנתבארו בעזה״י בדף ל״ג].

באלו בגדים שימש משה רבינו בכהונה

שיטת רש״י – משה רבינו לא שימש מעולם בבגדי כהונה, כי נאמר, ״וְעָשִׂיתָ בִּגְדֵי קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אָחִיךָ״, ואם כן משה היה נחשב כזר אצלם, ואסור בלבישתם, **ובשבעת ימי המילואים** ששימש משה כמבואר בתורה, **שימש בחלוק לבן**.

שיטת תוס׳ – לדעת האומרים, שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, שימש משה רבינו בכהונה גדולה, בכל אותו זמן שימש בשמונה בגדים ככל כהן גדול. **אולם** גם הם מודים, ש**בשבעת ימי המילואים**, לא **שימש** משה בשמונה בגדים אלא **בחלוק לבן**. יש מפרשים שהטעם שבשבעת ימי המילואים לא שימש משה בשמונה בגדים, הוא, כי עדיין לא נתקדשו בגדי כהונה. והר״ר יעקב מאורליינ״ש מפרש שהטעם שבשבעת ימי המילואים לא שימש משה בבגדי כהונה, כי כל אותם שבעה ימים שהיה משה מעמיד את המשכן ומפרקו, המשכן לא היה נחשב אלא כבמה, ואין בגדי כהונה בבמה.

לדעת רב כהנא אותו חלוק לבן ששימש בו משה לא היתה בו אימרא

יש מפרשים, שאימרא היא שפת הבגד, [כמו שרגילים לעשות לבגדים, פעמים מהבגד, ופעמים שלא מהבגד].

ונאמרו כמה פירושים מדוע לא היה לחלוקו של משה שפה:

- (**ביאור א'**) **שלא יחשדוהו, שהכניס בה מתרומת המשכן**. [ורש"י דחה פירוש זה, כי כבר נגמרה כל מלאכת המשכן ובשעת העבודה לא היתה התרומה מצויה בידו, שיחשדוהו בכך].

- (**ביאור ב'**) כשאין שפה לבגד, ניכר ביותר אם הוא חדש או ישן, **ובכך** שלא עשו לחלוקו של משה שפה, **ניכר לכל שהשתמש בחלוק חדש, שלא השתמש בו הדיוט קודם לכן**.

- (**ביאור ג'**) כשאין שפה לבגד, הבגד אינו מתקיים כל כך, ולכן עשו את חלוקו של משה בלא שפה, **כדי שיראו הכל, שמתחילה לא נעשה להשתמש בו תשמיש קבוע**, אלא לזמן מועט, ולאחר מכן ישמש אהרן, ולא יאמרו, שמתחילה היה משה ראוי לשמש בקביעות, ורק מפני מום שנמצא בו, שימש אהרן תחתיו.

ויש מפרשים שלא היה בחלוקו של משה עימרא, כלומר צמר, והכוונה בזה ללמד, **שאף על פי שבגדי כהונה היו כלאים, חלוק ששימש בו משה לא כלאים**.

-

לפי גרסתנו בגמרא, רבי עקיבא נקלע למקום ששמו גינזק, ושאלוהו שם, (א) האם מתענים לשעות. (ב) האם קנקנים של עובדי כוכבים מותרים (ג) במה שימש משה בשבעת ימי המילואים. **ולא ידע לענות**.

וכתב על זה רש"י במסכת תענית, שלא יתכן לגרוס כן, כי חס ושלום מלומר, שרבי עקיבא היה מסתפק בדבר, ולכן יש לגרוס תחת זאת **מר עוקבא**, ולא רבי עקיבא.

חרצנים וזגים

שנינו במסכת נזיר: 'אלו הן חרצנים ואלו הן זגים. **החרצנים אלו החיצונים, הזגים אלו הפנימיים, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר [להיפך החרצנים אלו הגרעינים הפנימיים והזגים אלו הקליפות החיצונות** וסימן] שלא תטעה, כזוג [=פעמון] של בהמה החיצון [קרוי] זוג והפנימי [קרוי] עינבל'. והתוס' כאן הביאו ראיות לדברי רבי יוסי, מהתרגום, ומהתלמוד.

חרצנים וזגים של עובדי כוכבים

לדעת רבי מאיר – חרצנים וזגים של עובדי כוכבים **אסורים בהנאה** כיין העובדי כוכבים.

ולדעת חכמים – כשהם לחים, כלומר **כל שנים עשר חודש ראשונים, הם אסורים בהנאה. וכ**שהם יבשים, כלומר **שעברו עליהם שנים עשר חודש, הם מותרים אפילו באכילה**[1].

הוספות

[1] להלן מבואר, שנחלקו רבינו אפרים ורבינו תם, האם שהיית שנים עשר חודש מועילה לכל הזגים [=פורצני] והשמרים, או רק אם נעשה מהם תחילה תמד.

עוד דברים המותרים

לאחר שנים עשר חודש

א-ב. **דודריא דחמרא דארמאי** [=שמרי יין של ארמים]. **ופורצני דארמאי** [=פסולת ענבים של ארמים].

- **רבינו אפרים מפרש, שהכוונה לשמרי יין כמות שהם**, וטעם ההיתר, כי לאחר שנים עשר חודש כבר יבשו מהיין. ומתוך דין זה, חידש רבינו אפרים מסברא, שכשם שייבוש שנים עשר חודש מועיל להתירם, כך ייבוש בתנור מועיל להתירם, כי גם בכך יבשו מהיין. [ומתוך כך התיר פת של עובדי כוכבים שנחמץ בשמרי יין שנתייבשו בתנור].

- **ורבינו תם מפרש, ש**שמרי יין כמות שהם אסורים בהנאה לעולם, **ולא הותרו אלא שמרים שנעשה מהם תמד**, כלומר שנתנו אותם במים, כדי שיצא מהם הטעם לתוך המים, **ו**רק על ידי שני דברים אלו, (א) הוצאת טעמם במים. (ב) **המתנת שנים עשר חודש אחר שעשו מהם תמד**. הם מותרים. [ולכן עיסה שנחמצה בהם קודם שנעשו תמד, או לאחר שנעשו תמד ועוד לא שהו שנים עשר חודש, אסורה לעולם מחמתם, ואינם בטלים בה, כי כל דבר הניתן לטעם אינו בטל. וכן יבושם בתנור קודם שנעשו תמד אינו מועיל להתירם], וכתב רבינו תם על מי שאינו מקבל את דעתו בזה, "והמורה יורה כבן סורר ומורה ועלי יערה רוח הבורא".

ג. **אבטא דטייעי**.

- **רש"י מפרש שהכוונה לחמת מעור עב, שהולכי דרכים נושאים אותו מלא יין למרחוק**, ומשום כך הוא נחשב ככלי שמכניסים בו יין לקיום, וניתר רק בשהיית שנים עשר חודש, [או בשאר אופנים המבוארים בדף ל"ג], ולא די לו בשכשוך מים בלבד.

- **ורבינו חננאל גורס "אבטח", ומפרש שהכוונה לכלי שרגילים לתת בו יין, והוא עשוי מדלעת חלולה**, ונקרא אבטח על שם הדלעת הקרויה גם אבטיח. [ומשמע מדברי התוס', שלפי הפירוש הזה, הכלי הזה אינו ניתר בשכשוך מים, אף על פי שאין מכניסים בו יין לקיום, ומשום כך הקשו על הפירוש הזה, כי לא מצינו שום כלי שאינו עומד לקיום יין, שלא יהא ניתר בעירוי בלבד].

- **והערוך גורס "אבטא דטייעי", ומפרש שהוא נעשה מקמח ועשבים ובשמים ששורים אותם בחלב ומזלפים עליהם יין**. [ולפי הפירוש הזה, לא נתבאר, מדוע ה"אבטא" מותר אחר שנים עשר חודש].

ד-ה. **גולפי שחימי ואוכמי** [=חביות אדומות ושחורות].

- לכאורה, דין זה הוא בכלל דין קנקנים, המותרים לאחר שנים עשר חודש, כפי שנתבאר בעזה"י לעיל, והוא כדין אבטא דטייעי [כפירוש רש"י].

מורייס של עובדי כוכבים

מורייס הוא שמן של דגים, [וכך אופן עשייתו, נותנים מים ומלח על שומן הדגים, והם מוצצים את השמן מתוך השומן, ונעשית התערובת הזו של המים והמלח והשמן, מורייס], **ואין עושים אותו אלא מדגים טהורים, ולכן גם כשהוא של גוי, אין לחוש שעירב בו דגים טמאים**. **אולם**

פעמים יש לחוש שמעורב בו יין, ומהטעם הזה, אם הוא של גוי, יש לאסור את המורייס, מחמת היין שניתן בו.

ונאמרו בזה בגמרא כמה אופנים להיתר ולאיסור:

א. מורייס אומן.

דרך האומנים לעשות משומן אחד של דג כמה מורייסים באופן הנ"ל, שנותנים עליו מים ומלח ונעשית התערובת מורייס, ושוב נותנים פעם נוספת מים ומלח אחרים, ונעשה מורייס שני, וכן עושים כמה פעמים.

המורייס **הראשון והשני מותרים לישראל**, כי מאחר שאומנים עושים אותו, הם בקיאים להוציא שמן מרובה מהדג, ומאחר ששמן המורייס מרובה, אם ינתן בהם יין, הוא מקלקלם, ולכן אפילו אם דמי היין פחותים מדמי המורייס, אין לחוש שיתן בו יין, כי לא ירויח כלום, אלא יפסיד הכל.

אבל מהפעם **השלישית** שעושים את המורייס, אין שומנו רב, ואין היין מקלקלו, ובזה, **אם דמי היין פחותים מדמי המורייס**, יש לחוש שנתן בו יין להרויח, [שיהיה לו יותר מורייס יקר], ולכן המורייס **אסור** לישראל. [לדעת רבי מאיר, אסור בהנאה. ולדעת חכמים, מאחר שאין היין האסור בעין, המורייס אינו אסור בהנאה אלא באכילה בלבד].

ב. מורייס בעלי בתים.

בעלי בתים אינם בקיאים כל כך בעשיית המורייס, **ואף** בפעם **הראשונה** שעושים אותו, אין שמנו מרובה כל כך, ולכן, **אם דמי היין פחותים מדמי המורייס**, יש לחוש שנתן בו יין להרויח, [שיהיה לו יותר מורייס יקר], ולכן המורייס **אסור** לישראל. [לדעת רבי מאיר, אסור בהנאה. ולדעת חכמים מאחר שאין היין האסור בעין, המורייס אינו אסור בהנאה אלא באכילה בלבד].

חילק עובדי כוכבים

חילק הוא מין דגים טהורים, [הקרויים גם סולתנית], ומין זה, בקטנותם אין להם סנפיר וקשקשת, ועתיד לגדול לאחר זמן, אולם רגילים לאכול אותם קודם שנולדו בהם סימני טהרה. ולכן,

מהדיוט גוי אסור לקנותו, כי רגילים למכור הרבה יחד, ומעורב בהם מין דגים טמאים הדומה להם, וההדיוט אינו מפרישם מהתערובת.

אולם לדעת רבי יהודה בן גמליאל משום רבי חנינא בן גמליאל, **מאומן** [אפילו גוי] **מותר לקנותו**, כי אומן בקי בדבר, ומוציא מהתערובת את הדגים הטמאים, משום שהם מקלקלים את החילק.

מחשב מעבודה לעבודה בעבודת כוכבים

אסור לעשות אחת מעבודות הקרבן במחשבת פסול ואפילו חישב מעבודה לעבודה כגון שחט קרבן בעזרה על מנת לעשות עבודה אחרת כגון לזרוק את דם הקרבן חוץ לעזרה או לאחר הזמן ואם

עשה כן פסל את הקרבן[1].

ונחלקו חכמים לעניין איסור עבודת כוכבים האם מחשבים בו מעבודה לעבודה כגון שחט בהמה לאכילתו על מנת לזרוק דמה לעבודת כוכבים:

לדעת רבי יוחנן – **הבהמה אסורה בהנאה** כבהמה ששחט לשם עבודת כוכבים, כי למדים איסור שחיטת בהמה לעבודת כוכבים האמור בחוץ, מאיסור שחיטה לגבוה במחשבת פסול האמור בפנים, ואם כן, כשם שבפנים, מחשבה בעבודה אחרת דינה כמחשבה בעבודה שעושה, כך בחוץ, מחשבה בעבודה אחרת דינה כמחשבה בעבודה שעושה, וכששוחט על מנת לזרוק את הדם לעבודה זרה, הרי הוא כשוחט לעבודה זרה, והבהמה אסורה בהנאה.

ולדעת ריש לקיש – כששחט בהמה לאכילה על מנת לזרוק דמה לעבודת כוכבים, היא לא נאסרת, ואין ללמוד דינה מדין עבודת פנים, ואם כן, מאחר שלא נתכוון לעבוד בשחיטה עצמה, לא נאסרה הבהמה כלל, [**ואפילו באכילה היא מותרת**].

פרש בהמות האסורות בהנאה

רוב הבהמות האסורות, **אין פרשם נאסר עימהם**, כי אינו חשוב, והרי הוא בטל מהבהמה[2], **ובכלל זה**, (א) **שור הנסקל** האסור בהנאה (ב) **ועולה** האסורה בהנאה (ג) **ונבילה** [האסורה באכילה]. וכולם פרשם מותר. ודין זה למד מסברא ומהכתובים.

מסברא – מאחר שבעל הבהמה אינו צריך את פרשה בתוכה, הרי הוא בטל ממנה, וכדבר אחר הוא נחשב.

מהכתובים – נאמר בעניין שור הנסקל, "סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ", ללמד, שרק בשרו אסור, אבל פירשו מותר.

ומאחר שהפרש לא נאסר, המקדש אשה בפרש הבהמות הללו, [כשהוא שווה לכל הפחות פרוטה], האשה מקודשת.

[כן הוא דין התורה, אולם לעניין עולה, מצינו מחלוקת במשנה, האם אסרו חכמים את הדבר. יש אומרים שהדבר מותר, ולכן כהן שאינו קץ בה, מותר לכתחילה לגמוע את קיבת העולה. ויש אומרים שחכמים אסרו את הדבר].

>> **ויוצא מהכלל הנ"ל**, הוא **בהמת עבודת כוכבים**, **שפרשה נאסר עמה**. וגם דין זה למד מסברא ומהכתובים.

מסברא – עובדי עבודה זרה רוצים שתראה הבהמה גדולה ככל האפשר, ומאחר שהפרש שבתוכה מנפח אותה, הם צריכים אותו בתוכה, ולכן הוא נחשב כחלק ממנה לעניין איסור עבודה זרה.

מהכתובים – נאמר בעניין עבודה זרה, "וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם", ללמד,

---

הוספות

[1] במסכת זבחים דף טו ע"ב מבואר שגם בדין זה נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש.

[2] העירוני לשנות ולכתוב 'כי אינו חלק מהבהמה'.

שאפילו דברים שאינם נחשבים מאומה, הם בכלל האיסור, ובכלל זה פרש הבהמה.

ומאחר שהפרש נאסר, המקדש אשה בפרש בהמת עבודה זרה, לא נתקדשה לו.

גבינת בית אונייקי

<u>דעת רבי מאיר</u>.

גבינות גוים הנעשות בכפר הנקרא בית אונייקי, **אסורות בהנאה**, מפני שגבינות נעשות מחלב הניתן[1] בקיבת בהמות, ורוב העגלים באותו מקום נשחטים לעבודת כוכבים, ובכך הם נאסרים בהנאה, וכשעושים גבינה בקיבתם, היא גם נאסרת בהנאה. [מסוגית הגמרא משמע, שהגבינה נאסרת, כי מעורב בה פרש מקיבת הבהמה, ופרש בהמת עבודת כוכבים אסור בהנאה].

ואף על פי שבאמת, רוב הגבינות באותו מקום אינן נעשות בקיבות אסורות, כי רק רוב העגלים נשחטים לעבודת כוכבים, אבל שאר בהמות אינן נשחטות לעבודת כוכבים, ונמצא שרוב העגלים הנשחטים לעבודה זרה, הם מיעוט מכלל הבהמות הנשחטות באותו מקום, מכל מקום, לדעת רבי מאיר, יש לחוש אף למיעוט, ולאסור את הכל מחמתו.

וחכמים חולקים עליו, ואינם אוסרים את הרוב מחמת המיעוט, ולכן אינם אוסרים את הגבינות מהטעם הזה.

<u>דעת חכמים</u>.

הגבינות של הגוים הללו אינן **אסורות** בהנאה אלא **באכילה בלבד**. [ומתוך דברי התוס' משמע, שלדעת חכמים, גבינות הגויים אסורות באכילה אף משאר מקומות, ולא רק מבית אונייקי]. ונאמרו בזה בסוגיה כמה טעמים.

טעם א'. [אמר רבי יהושע לרבי ישמעאל], **מפני שעושים את הגבינות בקיבת בהמות נבילה**. [**וטעם זה נדחה**, כי פרש נבילה מותר באכילה, ואם כן אין טעם לאסור את הגבינה מחמת דבר מותר].

טעם ב'. [אמר רבי יהושע לרבי ישמעאל], **מפני שעושים את הגבינות בקיבת בהמות עבודת כוכבים**. [**וגם טעם זה נדחה**, כי אם הדבר אסור מחמת פרש בהמת עבודת כוכבים, יש לאוסרו אף בהנאה. ואין לומר שהדבר אסור באכילה בלבד, ומותר בהנאה, משום שהפרש בטל בתוך הגבינה, ואינו קיים בעין, כי מאחר שהוא מעמיד את הגבינה, הרי הוא כדבר הקיים בעין].

דף לה

טעם ג'. [אמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי], **משום ניקור**, **כלומר** משום שהגוים עושים את הגבינות מחלב מגולה, ואם כן, הוא אסור **משום גילוי**. [והקשו על הטעם הזה אם כן גבינה ישנה או יבשה תהא מותרת כי גבינה שנעשית מחלב שיש בו ארס אינה מתיישנת ואינה מתייבשת

---

[1] העירוני לשנות ולכתוב 'הנמצא'.

אלא מתקלקלת ואין לומר שגזרו על הישן והיבש משום החדש כי ניכר לכל בין חדש לישן ואין חשש שיחליפו ביניהם].

טעם ד'. [אמר רבי חנינא], לפי שאי אפשר לה בלא צחצוחי חלב, כלומר טעם האיסור הוא **משום שבכל גבינה יש מעט חלב בגומות שבה**, שלא נעשה גבינה, **וכלל** בידינו, ש**חלב** שחלבו **עכו"ם** [בלא שישראל רואהו], **אסור** באכילה, ומחמת אותו חלב שבגומות, כל הגבינה אסורה.

ורבינו תם מפרש, שדברי רבי יהושע בן לוי ודברי רבי חנינא הכל טעם אחד, והוא שגבינת הגוים אסורה משום גילוי, ואפילו גבינה ישנה ויבשה, ואף על פי שארס הנחש אינו מניח לגבינה להתיישן, מכל מקום יתכן שאין ארס בגבינה, ולכן היא התיישנה, אבל יש ארס בצחצוחי החלב שבגומות הגבינה, ולכן כל הגבינה אסורה. [וכן ביאר ר"י את דברי הירושלמי].

טעם ה'. [אמר שמואל], **מפני שמעמידים את הגבינה בעור קיבת נבילה**, והעור עצמו ודאי אסור, שאין זה פרש אלא גוף הנבילה. [אבל אם היו מעמידים בעור קיבת שחוטה, לא היה כאן איסור תורה של בשר בחלב, כי בהעמדת צונן בצונן אין הדבר אסור אלא מדברי חכמים, ורק כשמעמידים בקיבת נבילה, יש כאן איסור תורה].

טעם ו'. [אמר רב מלכיא משמיה דרב אדא בר אהבה], **מפני שמחליקים את פניה בשומן חזיר**.

טעם ז'. [אמר רב חסדא], **מפני שמעמידים אותה בחומץ**, [וחומץ שהחמיץ ביד הגוי, נאסר בהנאה, משעה שהיה בידו יין].

טעם ח'. [אמר רב נחמן בר יצחק], **מפני שמעמידים אותה בשרף הערלה**, [ולדברי הכל השרף היוצא מפרי הערלה אסור בהנאה, ולדעת רבי אליעזר גם השרף היוצא מעץ הערלה אסור בהנאה].

ועל שני הטעמים האחרונים הקשו, מדוע אין הגבינה אסורה גם בהנאה.

ואומר רבינו תם, **שהלכה כדעת רבי יהושע בן לוי** [טעם ג'], **שאיסור גבינת גויים הוא משום גילוי**, **ואם כן**, **עכשיו לא מצינו טעם פשוט לאסור**, **כי אנו**, **שאין נחשים מצוין ביניינו**, **אין לנו לחוש משום גלוי**. [ואין לומר שדבר שבמנין הוא, וצריך מנין אחר להתירו, כי ודאי הוא, כשאסרו תחלה, לא אסרו אלא במקום שהנחשים מצוין].

אולם יש הרבה מקומות שאוכלים אותם, **מפני שמעמידים אותם בפרחים**, וגם גאוני נרבונא התירו אותם במקומם, מטעם שמעמידים אותם בפרחים. [**ואם כן**, **לכאורה משמע**, **שהם למדו שהלכה כטעמו של שמואל** [טעם ה'], **משום שמעמידים אותה בקיבת נבילה**, ולכן עתה שאין מעמידים בקיבת נבילה אין לאסור].

אולם אומר הרב ר"י בן הר"ר חיים, **שבמקומנו שמעמידים בקיבה**, **יש טעם קצת לאסור**, **מפני שמולחים את הקיבה בעורה**, **ויש איסור בשר בחלב**, כי מליח הרי הוא כרותח.

ויש מקומות שמעמידים בנבלת דבר אחר מליח, **וגם כן יש טעם לאסור**.

תוספת לדיני גילוי מהתוס' כאן

א. אם עירבו דבר שנתגלה, שוב אין מועיל לו סינון להתירו, כי כשנתערב הארס, שוב אינו מסתנן.

ב. רבינו אלחנן מפרש, שארס אינו מניח את החלב להיעשות גבינה, ואם נעשה חלב מגולה לגבינה, ודאי לא שתה ממנו נחש. ותוס׳ כתבו, שלא מצינו בשום מקום, שיניח חלב להקפות בשביל ארס הנתון בו. [ורק זאת מצינו, שיין לא יתישן ולא יחמיץ אלא יתקלקל. וגבינה לא תתיבש ולא תתיישן אלא תתקלקל].

רבי יהושע לא גילה את הטעם לרבי ישמעאל

כשרבי ישמעאל שאל את רבי יהושע, מדוע גבינת גוים אסורה באכילה, לא רצה רבי יהושע לומר לו את הטעם האמיתי, מתחילה אמר לו טעמים שאינם נכונים, ולאחר שהקשה עליהם, שוב לא אמר לו שום טעם, אלא השיאו לדבר אחר, ודיבר עמו על הכתוב, ״יִשָּׁקֵנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ כִּי טוֹבִים דֹּדֶיךָ מִיָּיִן״, לרמוז לו חשוק שפתותיך מלשאול [טעם איסור גבינה], כי אלו מהדברים שמשיקים וסוגרים עליהם את הפה, ואין לי רשות לומר לך.

- **בבבלי מבואר**, שהסיבה שלא רצה לגלות לו, הוא, **משום שהיתה זו גזרה חדשה**, וכלל בידינו, ש**גזרה חדשה**, **אין מגלים את טעמה לכל**, שמא יהיו מי שלא יראה להם הטעם, ויבואו לזלזל בה, ולא תקבע אצל הכל, אבל עתה שלא יגלו את הטעם, לא יבואו לזלזל בה, כי יאמרו, ודאי היה לחכמים טעם טוב בדבר, ואנו לא יודעים מה הוא.

- **ובירושלמי אמרו**, שרבי יהושע לא גילה לרבי ישמעאל את טעם האיסור, **כי באותה שעה היה רבי ישמעאל קטן**.

וכתבו התוס׳, שהכל טעם אחד, [ויתכן שכוונתם לומר, ששני הדברים הם אמת, שמשום שהיה קטן, לא רצה לגלות לו את טעם הגזרה החדשה. אבל אם לא היה קטן, היה מגלה לו, אף על פי שהגזרה חדשה, כי לחכמים מגלים את הדבר. וכן אם לא היתה גזרה חדשה, היה מגלה לו, אף על פי שהיה קטן].

-

״שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לִשְׁלֹמֹה״ [**כך אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא**] ״**יִשָּׁקֵנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ**״, ״**כִּי** טוֹבִים דֹּדֶיךָ מִיָּיִן״ [כלומר, כי **טובים וערבים עלי דברי דודיך** (=אוהביך. כלומר חכמי ישראל), **יותר מ**יינה **ו**ע**יקרה של תורה שבכתב**].

״**לְרֵיחַ שְׁמָנֶיךָ טוֹבִים שֶׁמֶן תּוּרַק שְׁמֶךָ**״ [**כלומר תלמיד חכם דומה לצלוחית של בושם הנקרא פליטון**, שכשהיא מגולה ריחה נודף, וכשהיא מכוסה אין ריחה נודף, כך תלמיד חכם, **כשהוא מגלה תורתו ומלמדה לאחרים יוצא שמו הטוב לעולם**],

״**עַל כֵּן עֲלָמוֹת אֲהֵבוּךָ**״ [**א**] ניתן לקרוא ״עלומות״, ומכאן **שדברים המכוסים מתגלים לתלמיד חכם**, [מעצמם בלא טורח כשהוא מלמדם. א״נ בני אדם מגלים לו רזיהן לפי שנהנים ממנו עצה ותושיה]. (**ב**) וניתן לקרוא ״עלמַוֹת״, ומכאן **שמלאך המות אוהב את התלמיד חכם**. (**ג**) וניתן לקרוא ״עולמות״, ומכאן **שתלמיד חכם נוחל שני עולמות**, העולם הזה והעולם הבא].

שני הבדלים בין חלב בהמה טהורה לחלב בהמה טמאה

א. **חלב בהמה טהורה** הוא **חיוור**. **וחלב בהמה טמאה** הוא **ירוק**.

ב. חלב בהמה טהורה נעשה גבינה, [על ידי העמדתו בקיבה או במעמיד אחר]. **וחלב בהמה טמאה אינו נעשה גבינה**, [אפילו אם יעמידוהו בקיבה או במעמיד אחר].

חלב שחלבו עכו"ם בלא השגחת ישראל

הלוקח חלב שחלב עכו"ם בלא השגחת ישראל, אינו צריך לחשוש שהוא חלב בהמה טמאה בפני עצמו, כי חלב בהמה טמאה ניכר במראו הירוק.

אולם צריך לחשוש שמא עירב הגוי חלב טמא בחלב טהור[1]. ולכן, חלב שחלב עכו"ם בלא השגחת ישראל, **אסור בשתיה**, כדין חלב של בהמה טמאה, **אבל בהנאה הוא מותר**.

ללשון ראשון בגמרא – אם יעשה מהחלב הזה גבינה, היא מותרת אף באכילה, כי מאחר שעמד החלב ונעשה גבינה, נודע שחלב בהמה טהורה הוא, שכן חלב בהמה טמאה אינו נעשה גבינה.

וללשון שני בגמרא – אפילו אם יעשה מהחלב הזה גבינה, היא אסורה באכילה, כי בכל גבינה נותר מעט מי חלב, ויש לחוש שמא היה מעורב בחלב חלב בהמה טמאה, שבאמת לא נעשה גבינה, והוא מעורב במי החלב שבתוך הגבינה.

פת עכו"ם

לדעת משנתנו – חכמים אסרו לאכול פת שאפה הגוי, כדי שלא ירגיל ישראל לאכול אצל הגוי, שמא יבוא לתת עיניו בבתו של הגוי. [=**משום חתנות**]. **ולא נאמר חילוק באיסור הזה, אלא בכל אופן הפת אסורה באכילה**, [**אבל מותרת בהנאה**].

ולדעת רבי דימי – העם היו סבורים, שרבי התיר לאכול פת עכו"ם בשדה, כי בשדה אין חשש חתנות כמו בעיר, שאין זה אלא אקראי בעלמא. [וכן סבר איבו והיה אוכל פת עכו"ם בשדות. אולם לדעת רבי יוחנן, ורב דימי, ורבא או רבי נחמן בר יצחק, האמת היא, שרבי לא התיר דבר זה, ולכן אמר רבא או רב נחמן בר יצחק, שלא יאמרו דברים משמו של איבו, כי הוא אוכל לחם עכו"ם שלא כדין].

ולדעת רב יוסף – העם היו סבורים, שרבי התיר לאכול פת פלטר [=אופה] **עכו"ם**. [**יש אומרים** שגם לפי סברת העם, לא התיר זאת רבי, אלא **במקום שאין פלטר ישראל**. **ויש אומרים** שגם לפי סברת העם, לא התיר זאת רבי אלא **בשדה**]. [אולם לדעת רבי יוחנן ורב יוסף, האמת היא, שרבי לא התיר דבר זה].

וכתבו התוס', שאף שרבי לא התיר פת עכו"ם באכילה, מכל מקום, בית דין מאוחר יותר התירו, [והיה בידו כח לבטל דברי בית דין ראשון שאסרו, כי לא פשט איסורו בכל ישראל, וסמכו על דברי רבן שמעון בן גמליאל ורבי אליעזר ברבי צדוק, שאמרו, אין גוזרים גזרה על הציבור אלא אם כן רוב ציבור יכולים לעמוד בה].

הוספות

[1] תימה תיפוק ליה משום גילוי. וי"ל דאין הכי נמי, אלא טעמא פסיקא ליה נקט הכא, בשאין ישראל רואהו דמערב, אבל טעמא דגילוי זמנין דלא שייך, כגון שמצא העובד כוכבים יוצא ממקום שחולב שם, דכיון שכל שעה תופסו בידו, ליכא למיחש לניקורא. [תוס'].

ומכל מקום, אף מי שנזהר מפת של עובדי כוכבים, מותר לו לאכול בקערה אחת עם מי שאינו נזהר, אף על פי שטעם פת עכו"ם מתערב בפת ישראל, כי אין להחמיר לאסור פת עכו"ם על ידי תערובת.

וכן מותר לו לאכול בכלי שאכל בו עכו"ם לחם, כי אף על פי שנותר בו טעם פת עכו"ם, מאחר שאינו בעין, אין לאסור.

דף לו

שמן עכו"ם

דעת רב.

א. דניאל גזר, שלא יאכלו ישראל שמן עכו"ם בעיר, כדי שלא ירגיל ישראל לאכול אצל הגוי, שמא יבוא לתת עיניו בבתו של הגוי, [=משום חתנות], ומכל מקום, לא אסר דניאל את השמן אלא באכילה, אבל בהנאה הוא מותר.

ויש ללמוד זאת מהכתוב, "**וַיָּשֶׂם דָּנִיֵּאל עַל לִבּוֹ אֲשֶׁר לֹא יִתְגָּאַל בְּפַתְבַּג**[1] **הַמֶּלֶךְ וּבְיֵין מִשְׁתָּיו**", כלומר שם אל לבו, שלא יאכל מפתבג המלך, ומשני מינים של משקה של המלך, משקה אחד הוא יין, ומשקה שני הוא שמן, ולדעת רב, מאחר ששם הדבר על לבו, הורה כן לכל ישראל.

ב. תלמידי שמאי והלל גזרו, שאפילו בשדה, לא יאכלו ישראל שמן עכו"ם, [וגזרה זו היא אחת משמונה עשרה גזירות, הנקראות שמונה עשר דבר].

דעת שמואל.

א. דניאל לא גזר כלום על השמן, כי אף על פי שנתן אל לבו שלא לאכול משמן המלך, מכל מקום לכל ישראל לא הורה לעשות כן, והם היו מותרים בכך.

ב. תלמידי שמאי והלל גזרו שלא יאכלו ישראל שמן עכו"ם, [וגזרה זו היא אחת משמונה עשרה גזירות, הנקראות שמונה עשר דבר].

- יש מפרשים שהטעם שאסרו תלמידי שמאי והלל שמן עכו"ם הוא, כי השמן שלהם ניתן בכלים שבלעו טעם מאכלות אסורים, וכשהשמן ניתן בהם, הכלים פולטים[2] לתוך השמן את טעם האיסור, ואוסרים אותו, ואף על פי שאין הטעם הזה משביח את השמן, אלא פוגם אותו, מכל מקום, לדעתם, טעם איסור אוסר, אפילו כשהוא נותן טעם לפגם.

- ויש מפרשים שרק מחמת צירוף שני טעמים קלושים, אסרו תלמידי שמאי והלל שמן עכו"ם. (טעם א') משום חתנות, שלא ירגילו לאכול אצל העכו"ם. ומכל מקום אין זה אלא טעם קלוש, כי אכילת שמן אינה מרגילה כל כך לאכול עם העכו"ם כאכילת פת, שנאסרה מחמת הטעם הזה לבדו. **(טעם ב') משום פליטת מאכלות אסורים** מהכלים שהשמן ניתן בהם. ומכל מקום אין זה אלא טעם קלוש,

---

הוספות

[1] פירש רשב"ם שפתבג אינו פת ממש אלא לפתן שבו מלפתים את הפת. [תוס']

[2] ונראה שאותה פליטה באה מכח השמן שהריקו מכלי האיסור. [תוס'].

כי אין הטעם הזה משביח את השמן, אלא נותן טעם לפגם, ובכל מקום איסור הנותן טעם לפגם מותר. אלא שמחמת צירוף שני הטעמים הללו גזרו על הדבר.

ומכל מקום רבי יהודה הנשיא, [בנו של רבן גמליאל, בנו של רבינו הקדוש], ובית דינו התירו שמן עכו"ם.

לדעת רב – טעו בכך שהתירו, כי מאחר שדניאל גזר על הדבר, [ונרמז בכתוב, ודאי פשט איסורו בכל ישראל, ושוב] אין בית דין מאוחר יכול לבטלו.

ולדעת שמואל – לא טעו בכך, שכן לא גזרו על הדבר אלא תלמידי שמאי והלל, ולא **פשטה גזירתם בכל ישראל, וגם רוב הציבור אינם יכולים לעמוד בה, וכל גזרה שאין רוב ציבור יכולים לעמוד בה, אפילו בית דין קטן יכול לבטל תקנת בית דין גדול**, [כפי שיתבאר בעזה"י להלן].

- לפי הפירוש הראשון, הטעם שהתירו את השמן, כי לדעתם נותן טעם לפגם מותר, ואם כן, אין שום טעם לאסור שמן עכו"ם, אף על פי שבולע טעם איסורים הבלוע בכלים, כי הם נותנים טעם לפגם.

- ולפירוש השני, הטעם שהתירו את השמן, כי לא היה נראה להם לאסור מחמת שני הטעמים הקלושים הנ"ל.

אין גוזרים גזרה על הציבור אלא אם כן רוב ציבור יכולים לעמוד בה

רבן שמעון בן גמליאל ורבי אלעזר בר צדוק היו אומרים, אין גוזרים גזירה על הצבור, אלא אם כן רוב צבור יכולים לעמוד בה.

ואמר רב אדא בר אהבה, שהדבר למד **מהכתוב**, "**בַּמְּאֵרָה אַתֶּם נֵאָרִים** [=אתם מקבלים עליכם גזירה בארור ובקללה, והוא נאסר עליכם, ואחר כך] וְאֹתִי אַתֶּם קֹבְעִים [=גוזלים, שאתם נהנים מהדבר האסור] **הַגּוֹי כֻּלּוֹ** [כלומר, והדבר נאסר, כי הכל היו יכולים לקבלו עליהם, ומכאן, שאם אין רוב הציבור יכולים לקבלו עליהם, אין לאסור את הדבר. (ומכל מקום אם אסרו הדבר אסור עד שיתירו)].

בית דין הרוצה לבטל תקנת בית דין שקדם לו

לפי הפירוש הראשון בתוס':

- **תקנה שרוב הציבור יכולים לקבלה עליהם וכבר פשטה בישראל – אפילו** אם **בית דין** האחרון **גדול** מהראשון, **אין בכוחו לבטלה**.

- **תקנה שרוב ציבור יכולים לקבלה** עליהם, **אבל עוד לא פשטה בישראל** – אם **בית דין** האחרון **גדול** מהראשון, **יש בכוחו לבטל** את התקנה, ואם הוא **קטן** מהראשון, **אין בכוחו** לבטלה.

- **ותקנה שאין רוב ציבור יכולים לקבלה עליהם [ואם כן גם לא פשטה בישראל] – אפילו** אם **בית דין** האחרון **קטן** מהראשון, **יש בכוחו לבטלה**.

ולפי הפירוש השני בתוס':

- **תקנה שפשטה בישראל – אם היא מי"ח דבר**, [שמסרו נפשם עליהם בנעיצת חרב בבית המדרש], **אפילו כשבית דין** האחרון **גדול** מהראשון, **אין בכוחו לבטל** את התקנה. **ואם**

אינה מי"ח דבר, כשבית דין האחרון **גדול** מהראשון, **יש בכוחו לבטל** את התקנה, וכשהוא **קטן** מהראשון, **אין בכוחו** לבטלה.

- **ותקנה שלא פשטה בישראל** – בין אם היא מי"ח דבר, [כתקנת שמן עכו"ם], ובין אינה מי"ח דבר, **אפילו כשבית דין** האחרון **קטן** מהראשון, **יש בכוחו לבטלה**.

-

אמר באלי אמר אבימי נותאה משמיה דרב: שלושת איסורים אלו שנתבארו לעיל, (א) פת עכו"ם. (ב) ושמן עכו"ם. (ג) ויין עכו"ם. וכן איסור (ד) הוא איסור בנותיהם [שיתבאר בעזה"י להלן]. כולם אסרו אותם תלמידי שמאי והלל, והם בכלל שמונה עשרה גזירות, הקרויות שמונה עשר דבר.

וכך הוא סדר הגזירות. (א) גזרו איסור על בנותיהם, כדי שלא ימשכו אחריהן, ועל ידי זה יעבדו עבודת כוכבים. (ב) גזרו על יין הגויים, כדי שלא ישתו עימהם, ועל ידי זה יבואו להיכשל בבנותיהם. (ג-ד) גזרו על פתם ושמנם של גויים, כדי שלא יאכלו עימהם, ועל ידי זה יבואו לשתות מיינם.

איסור ביאה עם הגויים דרך חתנות

א. ביאה דרך חיתון עם שבעה אומות כנען – אסורה מהתורה, [בין ישראלי וגויה. ובין ישראלית וגוי]. **כמפורש בכתוב** המדבר בשבעה אומות, "**וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם** בִּתְּךָ לֹא תִתֵּן לִבְנוֹ וּבִתּוֹ לֹא תִקַּח לִבְנֶךָ. כִּי יָסִיר אֶת בִּנְךָ מֵאַחֲרַי". [וכתבו התוס', שמהכתוב, "בִּתְּךָ לֹא תִתֵּן לִבְנוֹ וּבִתּוֹ לֹא תִקַּח לִבְנֶךָ", אנו למדים שהדבר אסור בגיותם, ומהכתוב "וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם" אנו למדים, שהדבר אסור אף אם נתגיירו, והם אסורים לבוא בקהל].

ב. ביאה דרך חיתון עם שאר אומות – לדעת רבי שמעון[1], ביאה זו **אסורה מהתורה, כדין ביאה דרך חיתון עם שבעה אומות כנען**, שנאמר בכתוב, "כִּי יָסִיר אֶת בִּנְךָ מֵאַחֲרַי", לרבות שאר אומות המסירות מאחרי ה'. [וכתבו תוס', שרק לעניין איסורם בגיותם נתרבו שאר אומות לאיסור, כי הריבוי נאמר רק על הכתוב "בִּתְּךָ לֹא תִתֵּן לִבְנוֹ וּבִתּוֹ לֹא תִקַּח לִבְנֶךָ", ולא על הכתוב, "וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם", ולכן לאחר גירות שאר אומות מותרות].

איסור ביאה עם הגויים דרך זנות [בפנויה]

א. זנות ישראלית [פנויה] **עם הגוי – בית דין של שם גזרו על כך**[2], [ומשום הגזרה הזו אמר יהודה לשרוף את תמר], [ומסתבר שגזרו על הדבר, בין בצנעא ובין בפרהסיה, שכן חשד מעשה תמר לא היה בפרהסיא].

ב. זנות ישראלי וגויה [פנויה] **בפרהסיה – הלכה למשה מסיני שהדבר אסור**, ובשעת מעשה קנאים פוגעים בהם, כמעשה זמרי וכזבי שפגע בהם פינחס.

הוספות

[1] מתחילת הסוגיה משמע שלדעת חכמים, אמנם אין בדבר איסור תורה, אבל הדבר אסור מגזרת י"ח דבר. אולם אחר שהדבר אסור אף בלא דרך חתנות מגזרת בית דין של שם ומהלכה למשה מסיני, לא מסתבר שגזרו על זה גזרת חכמים של י"ח דבר, ואם כן **מסתבר שלדעת חכמים אין הדבר אסור אלא כביאה דרך זנות**, וגזרת י"ח דבר היא על יחוד גויה כמסקנת הגמרא.

[2] ומאחר שנזכר דבר זה בתורה, נקרא איסור זה בגמרא איסור דאורייתא, אבל באמת אינו אלא גזרת בית דין של שם [רש"ש].

ג. זנות ישראלי וגויה [פנויה] **בצנעה** – **בית דינו של חשמונאי גזרו על כך. לדעת רב דימי גזרו משום נשג"א. ולדעת רבין גזרו משום נשג"ז.**

נ. נידה – אף על פי שדם גויה אינו מטמא, כי אינה אלא כבהמה, מכל מקום גזרו עליה שתהא כנידה, כדי שלא ירגיל ישראל לבוא עליה בנידותה, ועל ידי זה יבוא אף על נידה ישראלית.

ש. שפחה – גזרו עליה כן כדי שלא יבואו לשאת שפחה ממש ויעברו בכך על הכתוב "וְלֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל".

ג. גויה – גזרו עליה כן כדי שלא יבואו עליה דרך חתנות שהוא איסור תורה כמבואר לעיל.

א. אשת איש – **לדעת רב דימי**, מאחר שאשת גוי מיוחדת לבעלה, ויש לה דין אשת איש כשנבעלה לבעלה, דומה היא לאשת איש ישראלית, ולכן גזרו על הבא עליה, שיענש כבא על אשת איש, כדי שלא יתרגלו ישראל לבוא על אשת איש. ולדעת רבין, אין נענשים עליה כעל אשת איש, כי סתם גויות מופקרות הן, ואינן מיוחדות לבעליהן, ואם כן אינן דומות לאשת איש ישראל.

ז. זונה – **לדעת רבין**, גזרו על כהן שבא עליה, שיענש כבא על זונה, כי מאחר שהן פרוצות, הרי הם כזונות. ולדעת רב דימי מאחר שהם מיוחדות לבעליהן אינן דומות לזונות. [יש מפרשים שכל זה כשאין ידוע שנבעלה, אבל אם נודע בבירור שנבעלה, הרי היא זונה גמורה מהתורה, וכהן הבא עליה לוקה מהתורה לדברי הכל ויש מפרשים שאפילו אם נודע בבירור שנבעלה כל זמן שלא נתגיירה ואינה ראויה לקידושין אינה בכלל זונה האמורה בתורה ורק מדברי חכמים לדעת רבין היא אסורה כזונה].

איסור יחוד עם הנשים

א. יחוד עם עריות ישראליות – **אסור מהתורה**. שכן אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק, רמז לאיסור יחוד מהתורה, שנאמר, "כִּי יְסִיתְךָ אָחִיךָ בֶּן אִמֶּךָ", ללמד, שהבן מתייחד עם אמו, אבל אין אדם מתייחד עם שאר עריות שבתורה, [ובכלל זה אינו מתייחד עם אשת איש].

ב. יחוד עם פנויה ישראלית – **בית דין של דוד גזרו על כך** אחר מעשה אמנון ותמר.

ג. יחוד עם גויה – **תלמידי שמאי והלל גזרו על כך בגזרת שמונה עשר דבר**[1].

גזרו על דבר אחר משום דבר אחר

מכלל שמונה עשר דבר, גזרו תלמידי הלל

הוספות

[1] מתחילה היה כתוב כאן, 'ומבואר בגמרא, שגזרו עליהן, שמשעת לידתן, בעודם בעריסתן, יהיו כנידה שאסור להתייחד עמה', אולם העירוני שטעות היא זו, כי לדעה זו, גזרת בית שמאי ובית הלל היתה יחוד עם הגויה, ומה שנזכר לעיל שגזרו עליהן טומאת נידות מעריסתן, היא דעה אחרת.

ושמאי, שכל עובד כוכבים, משעה שראוי לביאה, [כלומר משיהא בן תשע שנים ויום אחד], הרי הוא טמא טומאת זיבה, ואפילו לא ראה ראיית טומאה.

וטעם הגזרה הוא, כדי שלא יהא ישראל רגיל עמו, שמא ירגילנו במשכב זכור.

- מתחילה רבי היה סבור, שגזרו עליהם טומאה זו משעת לידתם, [כגזרת נידות של גויות כמבואר לעיל].

- אולם רבי חייא אמר, שלא גזרו עליהם אלא משעה שראויים לביאה, שאז יש לחוש שיבואו על ישראל, ויש להפריש את ישראל מהם.

חכמים שהיו בדור אחד

מבואר בגמרא, שרבי זירא התקשה הרבה בדין הנ"ל, ושאל פעמים רבות את רבי אסי, ורבי אסי את רבי יוחנן, ורבי יוחנן את רבי ינאי, ורבי ינאי את רבי נתן בן עמרם, ורבי נתן בן עמרם את רבי, והוא אמר משהוא בן יומו. ואחר כך הלך רבי זירא [או רבי נתן בן עמרם], ושאל את רבי חייא, והוא אמר משיהא בן תשע שנים.

ולמדו מכאן התוס', ש**כל החכמים הללו היו בדור אחד**. (א) **רבי זירא**. (ב) **רבי אסי**. (ג) **רבי יוחנן**. (ד) **רבי ינאי**. (ה) **רבי נתן בן עמרם**. (ו) **רבי**. (ז) **רבי חייא**.

דף לז

טומאת זיבה בגוים

מבואר בגמרא, ש**כשם שגוי מטמא בזיבה משעה שראוי לביאה**, [כלומר משיהא בן תשע שנים ויום אחד], **כך גויה מטמאה בזיבה**[1], **משעה שראויה לביאה**, [כלומר משתהא בת שלוש שנים ויום אחד].

בית דינא שריא

בית דין המתיר שלושה דברים, נקרא בשם גנאי "בית דינא שריא" [=מתיר]. ומאחר שהתיר רבי יהודה נשיאה שני דברים. (א) שמן עכו"ם, [כמבואר לעיל]. (ב) אשה שנתגרשה על תנאי שלא יבוא בעלה בתוך שנים עשר חודש בגט שכתוב בו זמן, [כפי שיתבאר בעזה"י להלן]. לכן לא רצה להתיר גם פת עכו"ם, שלא יתקרא בשם בית דינא שריא.

תנאים בגט שבקיומם הכל מודים שהגט חל משעת נתינתו

א. האומר לאשה "**הרי זה גיטך <u>מעכשיו</u> אם לא אחזור לכאן עד שנים עשר חודש**".

לדברי הכל – אם יתקיים התנאי, [כלומר שהבעל לא חזר עד סוף שנים עשר חודש], הגט חל מיום נתינתו, כי הבעל אמר

הוספות

[1] לא נתבאר בגמרא, מדוע גזרו עליה, הלא אין בה חשש משכב זכור. ויתכן שכשגזרו על הגוים שיטמאו בזיבה, גזרו על זכרים ונקבות יחד, לחזק את הגזרה שעל הזכרים. או שגזרו על הנקיבות כדי שלא יתרגלו לשכב עימהן. וי"ע בזה.

בפירוש, שתהא מגורשת מאותה שעה, [״מעכשיו״], ולכן, אפילו אם מת הבעל בתוך הזמן, מאחר שבכך נתקיים התנאי, כי שוב לא יחזור בתוך שנים עשר חודש, הרי זו מגורשת משעת הנתינה, שאז היה הבעל קיים, [ומכל מקום יתכן שתקנו חכמים, שלא תינשא האשה לאחרים עד סוף הזמן].

ב. האומר לאשה ״**הרי זה גיטך <u>על מנת</u> שלא אחזור לכאן עד שנים עשר חודש**״, [או ״הרי זה גיטך על מנת שתצא חמה מנרתיקה״].

לדברי הכל – אם יתקיים התנאי, [כלומר שהבעל לא חזר עד סוף שנים עשר חודש, או שיצאה החמה], הגט חל משעת נתינתו, כי כל האומר ״על מנת״, הרי הוא כאומר מעכשיו, ואם כן, הבעל אמר בפירוש שיתקיים הגט בשעת נתינתו, ולכן, אפילו אם מת הבעל קודם קיום התנאי, בשעת קיום התנאי, [אחר שנים עשר חודש, או כשזרחה החמה], הרי היא מגורשת משעת הנתינה, שאז היה הבעל קיים. [ומכל מקום יתכן שתקנו חכמים, שלא תינשא האשה לאחרים עד סוף הזמן].

תנאים בגט שנחלקו בהם חכמים מתי חל הגט על ידי קיומם

(א) האומר לאשה ״**הרי זה גיטך אם לא באתי מכאן ועד שנים עשר חודש**״ או **(ב)** ״**הרי זה גיטך אם תצא חמה מנרתיקה**״.

לדעת התנא של המשנה במסכת גיטין – אם יתקיים התנאי, [כלומר שהבעל לא חזר עד סוף שנים עשר חודש, או שיצאה חמה], **הגט יחול בשעת קיום התנאי**, [כלומר אחר שנים עשר חודש, או כשיצאה החמה], ולכן, אם מת הבעל קודם לכן, אף על פי שהתקיים התנאי, אין כאן גט, כי אין אדם מגרש את אשתו אחר מותו, [ודינה כאלמנה ולא כגרושה, ולכן אם מת בלא בנים, ויש לו אח, היא זקוקה ליבום].

ולדעת רבי יוסי – אם יתקיים התנאי, **הגט חל משעת נתינתו**, **כי לכן נכתב בגט זמן כתיבתו**, לומר, שמהזמן של הכתיבה יחול, ולכן אפילו אם מת בתוך הזמן, מאחר שנתקיים התנאי, הוא מגורשת משעת הנתינה, [ומכל מקום יתכן שתקנו חכמים, שלא תינשא האשה לאחרים עד סוף הזמן].

ורבי יהודה נשיאה הורה כדעת רבי יוסי. יש אומרים שלא הודו לו כל שעתו [= כלומר כל ימיו נחלקו עליו]. ויש אומרים שלא הודו לו כל סיעתו.

תנאים בגט שבקיומם הכל מודים שיש ספק מתי האשה מגורשת

האומר לאשה, **(א)** ״**הרי זה גיטך מהיום ולאחר שנים עשר חודש**״, או **(ב)** ״**הרי זה גיטך מהיום ולכשתצא חמה מחר**״. **ספק הוא**:

האם כוונתו שיחול הגט בשעת הנתינה כתחילת דבריו, וסוף דבריו הם תנאי, כלומר אם יחזור בתוך שנים עשר חודש, או אם תצא חמה, והרי זה כאומר ״מעכשיו״

ותולה בתנאי, ואם כן אפילו מת בתוך הזמן, כשנתקיים התנאי, האשה מגורשת משעת הנתינה.

או שסוף דבריו אינם תנאי, אלא חזרה ממה שאמר תחילה, ואם כן, הרי זה כאומר שיחול הגט בסוף הזמן, ומאחר שמת קודם לכן אין כאן גט.

לדעת המשנה במסכת גיטין – אין להסתפק בזה, אלא כשאמר בפירוש "מהיום" או מעכשיו". אבל **אם** לא **אמר** זאת בפירוש אלא **רק** "**הרי זה גיטך לאחר שנים עשר חודש**" **או** "**הרי זה גיטך לכשתצא החמה**", דין פשוט הוא שאין כוונתו ש**יחול הגט** אלא **בסוף הזמן**, ואם מת קודם לכן אינה מגורשת.

ולדעת רבי יוסי – יש להסתפק בזה גם כשלא אמר "מהיום" או מעכשיו", כי מאחר שכתוב זמן בגט כתיבת הזמן הרי היא כאמירת "מהיום" או מעכשיו", ואם כן, גם כשאמר רק, "הרי זה גיטך לאחר שנים עשר חודש" או "הרי זה גיטך לכשתצא החמה", הרי הוא כמי שאמר "הרי זה גיטך מהיום ולאחר שנים עשר חודש", או "הרי זה גיטך מהיום ולכשתצא חמה מחר".

יוסף המתיר

רבי יוסי בן יועזר איש צרידה העיד לפני חכמים על שלושה דברים להתירם, [כפי שיתבאר להלן בעזה"י], **ועל כן הוא נקרא יוסף שריא** [=המתיר].

עדות ראשונה של רבי יוסי בן יועזר – אייל קמצא [מין חגב] **דכן** [טהור ומותר באכילה]

א. כדעת רב פפא.

נחלקו חכמים ורבי יוסי בן יועזר בדרשת פרשת חגבים "אַךְ אֶת זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל שֶׁרֶץ הָעוֹף הַהֹלֵךְ עַל אַרְבַּע אֲשֶׁר לֹא כְרָעַיִם מִמַּעַל לְרַגְלָיו לְנַתֵּר בָּהֶן עַל הָאָרֶץ. אֶת אֵלֶּה מֵהֶם תֹּאכֵלוּ אֶת הָאַרְבֶּה לְמִינוֹ וְאֶת הַסָּלְעָם לְמִינֵהוּ וְאֶת הַחַרְגֹּל לְמִינֵהוּ וְאֶת הֶחָגָב לְמִינֵהוּ".

- **חכמים היו סבורים, שיש לדרוש את הפרשה בכלל ופרט, ואין בכלל אלא מה שבפרט**, כלומר, רק המינים הללו מותרים, (א) ארבה, (ב) סלעם, (ג) חרגול, (ד) חגב. וכל שאר המינים אסורים, [ובכלל המינים האסורים, הוא מין חגב שראשו ארוך, ונקרא בלשון המשנה איל קמצא, ובלשון הגמרא שושיבא].

- **ורבי יוסי בן יועזר העיד, שיש לדרוש את הפרשה בכלל ופרט וכלל, להוסיף את כל המינים שהם כעין הפרט**, כלומר שיש להם את הסימנים שיש במינים המפורטים, (א) ארבע רגלים, (ב) ארבע כנפים, (ג) קרסולים [=הם שני רגלים ארוכים מהארבעה שבהן הוא מדלג], (ד) כנפיו מכסים את רובו. **ולכן, גם** איל קמצא [=**שושיבא** שראשו ארוך], שיש בו את הסימנים הללו, **מותר** באכילה.

ב. דעת רב חייא בר אמי משמיה דעולא.

לדברי הכל, יש לדרוש את הפרשה בכלל ופרט וכלל, ואם כן כל מין שיש בו את

ארבעת הסימנים, שיש במינים המפורטים בתורה, מותר באכילה. **ואיל קמצא שנחלקו בו אם הוא מותר באכילה, הוא מין הקרוי בלשון הגמרא סוסביל, שכנפיו אינם חופים את רובו אלא בצמצום, ואין הדבר ניכר לעינים** אלא על ידי מדידה.

- **חכמים היו סבורים, שהסימן** הרביעי, **שיהיו כנפיו מכסים את רובו, הוא רק כשהדבר ניכר לעינים**, ומאחר שבסוסביל אין הדבר ניכר לעינים, הרי הוא אסור באכילה.

- **ורבי יוסי בן יועזר העיד, שהסימן** הרביעי, **שיהיו כנפיו מכסים את רובו, הוא אף כשהדבר אינו ניכר לעינים**, ולכן אף על פי שבסוסביל אין הדבר ניכר לעינים, הרי הוא מותר באכילה.

[לפי גרסתנו, לדעת עולא, הכל מודים ששושיבא מותר באכילה, אף על פי שראשו ארוך, כי יש בו את כל ארבעת הסימנים הנ"ל. ולפי גרסת רבינו תם, לדעת עולא, הכל מודים, ששושיבא אסור, אף על פי שיש בו את ארבעת הסימנים הנ"ל, כי ראשו ארוך, והחגבים המפורטים בתורה אין ראשם ארוך, ואם כן לפירושו יש סימן חמישי, והוא שיהא ראשו קצר].

עדות שניה של רבי יוסי בן יועזר
משקה בית מטבחיא דכן

לדעת רב – מדין תורה, אם נגעו משקים בטומאה, אינם נעשים טמאים[1], [וממילא גם אינם מטמאים אחרים, כי אינם יכולים להיטמא בעצמם], **וכל דין טומאת משקים היא תקנת חכמים. ורבי יוסי בן יועזר העיד, שלא תקנו חכמים כן**, אלא חוץ לעזרה, אבל **בעזרה** לא תקנו, **ולכן, הדם והמים שבבית המטבחיים שבעזרה, טהורים לעולם**, ואינם מקבלים טומאה כלל כדין התורה.

ולדעת שמואל – מדין תורה, משקים שנגעו בטומאה נעשים טמאים, אבל אינם מטמאים דבר אחר, ותקנת חכמים היתה, **שמשקים הנטמאים יטמאו דבר אחר** שנוגעים בו. **ועל זה העיד רבי יוסי בן יועזר, שלא תקנו חכמים כן** אלא חוץ לעזרה, אבל **בעזרה** לא תקנו, **ולכן הדם והמים שבבית המטבחיים שבעזרה שנטמאו, אינם מטמאים** דבר אחר כדין התורה.

עדות שלישית של רבי יוסי בן יועזר
דיקרב במיתא מסתאב

ביאור א'. [אמרוהו רבנן לפני רבא משמו של מר זוטרא בריה דרב נחמן שאמר משמו של רב נחמן].

(א) **הנוגע במת, טמא שבעה ימים מדין תורה**, שנאמר, "הַנֹּגֵעַ בְּמֵת לְכָל נֶפֶשׁ אָדָם וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים".

הוספות

[1] וכוונת הכתוב, "וְכָל מַשְׂקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכָל כְּלִי יִטְמָא", שמשקה מכשיר אוכל לקבל טומאה, והוא סיום הכתוב לעיל, "מִכָּל הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל אֲשֶׁר יָבוֹא עָלָיו מַיִם יִטְמָא וְכָל מַשְׂקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכָל כְּלִי יִטְמָא", כלומר האוכל יטמא אם יבוא עליו מים להכשירו. [רש"י].

(ב) **והנוגע במי שנוגע במת, בשעה שהראשון נוגע במת**, [וזהו הנקרא נוגע בחיבורים], **טמא שבעה ימים מדין תורה**, שנאמר "וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע בּוֹ הַטָּמֵא יִטְמָא" כלומר כל מי שיגע בו הטמא שנטמא במת יטמא גם הוא טומאת שבעה, [על כרחך כוונת הכתוב לטומאת שבעה ולא לטומאת ערב, כי אם לא כן, מדוע נאמר הכתוב הזה כלל, הלא מי שנוגע בו אחר שפרש מהמת טמא טומאת ערב, כמבואר להלן, וכל שכן זה שנוגע בו כשהוא נוגע במת].

(ג) **והנוגע במי שנגע במת, אחר שפרש הראשון מהמת, הרי זה טמא טומאת ערב בלבד**, שנאמר "וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת תִּטְמָא עַד הָעֶרֶב"

- **החולקים על רבי יוסי בן יועזר היו אומרים, שחכמים גזרו, שגם הנוגע בטמא מת אחר שפרש מהמת, יטמא טומאת שבעה**.

- **ורבי יוסי בן יועזר העיד, שאין הדבר כן, ואינו טמא אלא טומאת ערב** כדין התורה, וכך אמר, דיקרב למיתא [=הנוגע במת] בלבד, מסאב [=טמא] טומאת שבעה. אבל דיקרב בדיקרב [=הנוגע בטמא מת אחר שפרש הראשון מהמת], לא מסאב [=לא טמא] אלא טומאת ערב.

> **ורבא דחה ביאור זה**, באומרו, לא תתלו ביה בוקי סריקי [=כדים ריקים] ברב נחמן, [כלומר לא תאמרו דברים בלא טעם משמו של רב נחמן, ולא בזה נחלקו חכמים ורבי יוסי בן יועזר].

<u>ביאור ב'</u>. [אמרו רבא משמו של רב נחמן].

כלל בידינו, שספק טומאה ברשות היחיד טמא, וברשות הרבים טהור. [דין זה למד מפרשת סוטה, שנאמר בה על ספק סוטה לשון טומאה, "וְנִסְתְּרָה וְהִיא נִטְמָאָה", ללמד, שדין טומאה כדין סוטה, וכשם שספק סוטה אסורה כסוטה ודאי, כך ספק טומאה נידון כטמא ודאי. וכל זה דווקא כשהספק ברשות היחיד, שהרי אין סתירה ברשות הרבים, אבל ברשות הרבים לא נאמר דין זה, וממילא אין לטמא מספק, אלא הדבר בחזקת טהרה שהיה בו תחילה].

- **החולקים על רבי יוסי בן יועזר, לא היו מורים הלכה זו לכל**, שלא יבואו בני אדם לזלזל בטומאות גם בשאר מקומות.

- **ורבי יוסי בן יועזר העיד, שמורים הלכה זו לכל**. [וכן שנינו, שנעץ להם קורות בין רשות הרבים לרשות היחיד, להבדיל בין מקום שספקו טמא למקום שספקו טהור].

> ומכל מקום מבואר בגמרא, שכשמי שארע בו ספק טומאה ברשות הרבים, היה בא לשאול את רבי ינאי מה דינו, היה אומר, הלא יש מים בעומק נהר לך טבול. ורבי יוחנן היה אומר שהלכה היא שספק טומאה ברשות הרבים טהור, אבל אין מורים כן לכל.

במה מערבים עירובי תבשילים

- רבינו תם ובה"ג אומרים, שמערבים ערובי תבשילים בפת ותבשיל יחד.

- ור"י אומר, שדי באחד מהם, כלומר או פת או

תבשיל.

> ואף שיש להוכיח מכמה מקומות שהלכה כדברי ר״י, מכל מקום נהגו העולם לערב בפת ותבשיל, הואיל ויצא דבר מפי בה״ג ורבינו תם.

בישולי עכו״ם אסורים באכילה

מבואר במשנה, ש**דבר שבישלו גוי**, [אפילו בכלי טהור], הרי זה **אסור באכילה**, [ולהלן יתבאר שיש יוצאים מהכלל הזה].

מתחילה היו סבורים, **שדין זה נלמד**, **ממה שאמרו בני ישראל** לסיחון, כשבקשו ממנו רשות לעבור בארצו, ״**אֹכֶל בַּכֶּסֶף תַּשְׁבְּרֵנִי וְאָכַלְתִּי וּמַיִם בַּכֶּסֶף תִּתֶּן לִי וְשָׁתִיתִי**״, שהוקש כאן המאכל שיאכלו מהגוי, למים שישתו ממנו, ללמד, שכשם שמים שישתו ממנו, הם דבר שלא נשתנה על ידי האור [=אש], כך המאכל שיאכלו ממנו, הם דברים שלא נשתנו על ידי האור, אבל כל דבר שנשתנה על ידי האור, כלומר שנתבשל, לא יאכלו ממנו, ומכאן שבישולי עכו״ם אסורים באכילה.

ומסקנת הגמרא, **שדין זה הוא גזרת חכמים**, **והכתוב הנ״ל אינו אלא אסמכתא בעלמא**.

- **במשנה פירש רש״י**, **שטעם הגזרה הוא משום חתנות**, כלומר שמא יהא רגיל אצלו במאכל ומשתה, ויתן עיניו בבתו. [**וכן פירש רבינו תם**, **והוסיף**, **שגזרה זו היא גזרה קדמונית**, **לפני גזרת** שמונה עשר דבר, שמתחילה גזרו רק על בישולי עכו״ם, שיש בהם חשש גדול יותר של חתנות אם יאכלו אצלם, אבל על **הפת** בלבד לא גזרו, שאין בזה חשש גדול כמו באכילה של תבשילים. ולבסוף, תלמידי שמאי והלל גזרו גם על הפת והשמן. וכשהתירו את השמן והפת, לא התירו את תבשיליהם].

- **ובגמרא פירש רש״י טעם נוסף לגזרה זו**, והוא, **שמא יאכילנו הגוי מאכלות אסורים**.

דף לח

עכו״ם המבשל בבית ישראל

הר״ר אברהם ב״ר דוד מפרש, **שלא אסרו חכמים בישולי עכו״ם**, **אלא כשהוא מבשלם בביתו**, **אבל כשהוא מבשל בביתו של ישראל**, אין לחוש, לא לחתנות, ולא שמא יאכילנו דברים טמאים, ולכן **התבשילים מותרים**.

ולא הודה לו רבינו תם, אלא ודאי לא חלקו חכמים כלל בין רשות הישראל לרשות העובד כוכבים, כי לעולם יש לחוש שמא לא יזהר גם בביתו של ישראל כמו בביתו שלו.

בישולי עכו״ם שלא אסרום חכמים

בסורא היו אומרים שלדעת רב שמואל בר רב יצחק אמר רב – **כל הנאכל כמות שהוא חי**, [אף על פי שעולה על שולחן מלכים, כגון דבש וחלב וגבינה], אין בו משום בישולי עובדי כוכבים, [ולכן אפילו כשבשלם עכו״ם הם מותרים].

ובפומבדיתא היו אומרים שלדעת רב

שמואל בר רב יצחק אמר רב – **כל שאינו נאכל על שולחן מלכים ללפת בו את הפת** [אף על פי שאינו נאכל כמות שהוא חי, כגון דגים קטנים ופטריות ודייסא שהם מאכלים לא חשובים הנאכלים על ידי בישול], אין בו משום בישולי עובדי כוכבים, [ולכן אף על פי שבשלם עכו"ם הם מותרים].

ואומר רבינו תם, שהלשון האחרון בא להוסיף ולהקל על הלשון הראשון, כלומר שלדעת הלשון השני את שני האופנים הנ"ל לא אסרו חכמים, ומאחר שכשיש מחלוקת בדברי סופרים, הלכה כדברי המיקל, הלכה כלשון השני. ואם כן, **הלכה כשני הלשונות להקל, כלומר, בשני האופנים הנ"ל, לא אסרו חכמים בישולי עכו"ם**.

מליחת דגים

דגים שאינם נאכלים חיים אלא על ידי מליחה, אם **מלחם ישראל**[1], מאחר שעל ידי מליחתו הם נאכלים בלא בישול, מעתה **אם יבשלם עכו"ם אינם נאסרים**, ככל דבר הנאכל חי, שאינו נאסר בבישול עכו"ם, כי אין צריך שיהיה ראוי להיאכל דווקא חי ממש, אלא שיהיה ראוי להיאכל קודם בישולו על ידי הגוי.

עירוב תבשילים בדג מלוח שצלאו עכו"ם

- לפי גרסת הגמרא לפנינו, אמר רב יוסף, שמערבים ערובי תבשילים, בדג שצלאו עכו"ם באופן שלא נאסר, [כגון שצלה דג מלוח, שהיה נאכל גם בלא צלייה].

- ולגרסת רבינו חננאל ותוס', אמר רב יוסף, שמערבים עירובי תבשילים בדג צלוי, שהיה נאכל גם קודם צלייתו, [ועיקר החידוש הוא, שאף על פי שנאכל בלא צליה, ולעניין בישולי עכו"ם אין הדבר נחשב כבישול, לעניין עירוב תבשילים הוא נחשב כמבושל].

העיקר קובע

כבר נתבאר, שדבר הנאכל גם כמות שהוא חי, אין בו משום בישולי נוכרים, ודבר שאינו נאכל אלא על ידי בישול, יש בו משום בישולי נוכרים.

וכשיש בדבר אחד משני האופנים הללו, כגון כסא דהרסנא, שהוא מאכל הנעשה ממורייס וקמח המטוגנים יחד, שהמורייס נאכל גם כמות שהוא חי, והקמח אינו נאכל אלא על ידי הטיגון, הדבר העיקרי הוא הקובע, ולכן מאחר שבכסא דהרסנא הקמח הוא העיקר, אם עשאו עכו"ם אסור לאוכלו.

-

חגבים טהורים מותרים באכילה בלא שחיטה, ואפילו כשהם חיים, [ולא שיבלעם חיים כמו שהם, כי מאחר שהם מלוכלכים, יש בזה איסור, "אַל תְּשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם", אלא שמותר ליטול מהם אבר, ולנקותו, ואז לאוכלו].

הוספות

[1] ובאמת לדעת חזקיה [להלן] כן הדין אף אם מלחו גוי כי לדעתו מליחת גוי אינה נחשבת כבישול ואינה אוסרת.

בישולי עכו"ם בלא כוונה לבשל

בישולי עכו"ם אינם אסורים באכילה, אלא כשהעכו"ם התכוון לבשל אותם, אבל אם התכוון לדבר אחר, וממילא נתבשלו, **אינם אסורים**. כגון:

א. כשעכו"ם שרף את קוצי האגם, כדי לנקות את האגם מהם, ובכך צלה את החגבים שהיו שם, החגבים אינם אסורים משום בישולי נוכרים, [ומכל מקום, כשאי אפשר לדעת אם הם טמאים או טהורים, אסור לאוכלם].

ב. כשעכו"ם רצה לשרוף שער בהמה ולא לצלותה, ולבסוף נצלית, מותר לאכול את מה שנצלה, כי העכו"ם לא נתכוון לכך.

ג. כשעכו"ם רצה ליבש יתד בתנור, והשליכה לתנור, והסיקו ליבשה, והיה בו מקודם לכן דלעת חיה, ונצלית מהיסקו, הרי זו מותרת באכילה, אף על פי שהעכו"ם הסיק את התנור, כי הוא לא התכוון לבשל, [ואף על פי שלעניין מלאכת שבת, יבוש יתד בתנור נחשב כבישול, לעניין איסור בישולי נוכרים אין הדבר נחשב כבישול, ורק כשנתכוונו לבישול גמור של מאכל, הדבר אסור].

בישול על ידי ישראל ועכו"ם

זה הכלל, אם בלא בישול העכו"ם לא היה מתבשל כמאכל בי דרוסאי [=לסטים היה ואוכל כל דבר המבושל קצת], ועל ידי בישול הגוי התבשל כמאכל בי דרוסאי, [וכל שכן בישול גמור], הרי זה אסור.

אבל אם על ידי בישול ישראל די היה לבשל כמאכל בי דרוסאי, אף על פי שהגוי מיהר את הבישול, או הוסיף לבשל בישול גמור, הרי זה מותר.

זה הוא הדין היוצא מהסוגיה. אולם המנהג הוא להשליך קיסם לתנור ותו לא, והוא על פי מה שיש בחילופי מנהגים שבין בני בבל לבני ארץ ישראל, שאחד מהם הוא זה: 'בני בבל משליכים קיסם לתנור, ובני מערב אומרים, קיסם זה מה מעלה ומה מוריד'. ואנו נמשכים אחר בני בבל ותלמודם.

דין כמה מיני מאכלים לעניין בישולי עכו"ם

א. **דג מליח**. [שמלחו העובד כוכבים, ועל ידי מליחתו הוא נאכל בלא בישול].

לדעת חזקיה [**ובר קפרא**] – הוא **מותר**, כי מליחה אינה נחשבת כבישול.

ולדעת רבי יוחנן – הוא **אסור**, כי המליחה היא המכשירה אותו לאכילה, ולכן היא נחשבת כבישולו.

ב. **ביצה צלויה** [שצלאה עכו"ם].

לדעת [**חזקיה**] **ובר קפרא** – היא **מותרת**, הואיל והאוכל בלוע בתוך הקליפה, והעכו"ם אינו נוגע בו.

ולדעת רבי יוחנן – היא **אסורה**, כי העכו"ם בשלה.

ולעניין הלכה בשני מחלוקות אלו:

- לדברי רבי חייא פרוואה, הלכה כחזקיה

ובר קפרא, כי אין דבריו של אחד במקום שנים.

- ולדברי רב זביד, אביי פסק הלכה כרבי יוחנן, [ועל שאמר זאת לבני בית ריש גלותא, והחמיר עליהם שלא כרצונם, השקוהו כוס של חומץ, ונחה נפשו[1]].

ג. הקפריסין [=שומר לפרי הן ממין צלף].

מאחר שהדרך היא לאוכלם חיים, אף שיש האוכלים אותם מבושלים, אם בשלם הגוי הם **מותרים**.

ד. הקפלוטות [=כרתי].

מאחר שהם נאכלים חיים כמות שהם, אף אם בשלם הגוי הם **מותרים**.

ה. המטליא [מפרש לקמן].

שלושה שמות יש לה (א) המטליא, (ב) פשליא, (ג) שיעתא, והיא נעשית לקירור הגוף ביציאה מהמרחץ.

וכך היו עושים אותה, מביאים זרע כרפס, וזרע פשתן, וזרע תלתן, ושורים אותם יחד במים פושרים, עד שהזרעים צומחים, ומביאים כדים חדשים, וממלאים אותם מים, ושורים בהם מין אדמה עבה הקרוי חומר, וכשנכנסים למרחץ מדבקים בו את הזרעים, ונכנסים למרחץ, ועד שיוצאים מהמרחץ, הזרעים צומחים הרבה, עד שמלבלבים, ואוכלים אותם, ובאכילתם מתקררים משער הראש ועד ציפורני הרגלים. [עניין זה הובא ממצרים ארבעים שנה קודם שאמרו רבי יוחנן לתלמידיו, וששים שנה קודם שאמרו רבה בר בר חנה לתלמידיו].

ומאחר שניתן לעשותם במים פושרים, אף אם עשאם הגוי במים חמים, הם **מותרים**.

[יש אומרים שלדעת רבי חנינא כל האמור כאן הם דברי כזב, כי לא יתכן שילבלבו הצמחים הללו בשעה אחת, שנכנסים למרחץ. ויש אומרים שלדעת רבי חנינא, כל האמור כאן הם מעשה כשפים, כי רק על ידי כשפים, הצמחים הללו מלבלבים בשעה אחת].

ו. מים חמים.

מאחר שאינם משתנים על ידי בישולים אף אם בשלם הגוי הם **מותרים**.

ז. הקליות[2] [=שמייבשים חטים או שעורים בתנור].

מאחר שאינם משתנים על ידי קליאתם, אף אם קלאם הגוי הם **מותרים**.

-

כתבו התוס׳: חזקיה ובר קפרא הם תנאים, וקשישים מרבי יהודה נשיאה שהתיר את

הוספות

[1] צריך עיון היאך יהרגוהו. גם מאי שנא נגוטא דחלא [=כוס חומץ] דווקא. ואפשר לפרש, דנח נפשיה רצונו לומר נחה דעתו ... והיינו משום דרב זביד לא היה יודע אם יעשו כמותו, על כן השקוהו נגוטא דחלא, משום דהטעם דשרי ביצה צליה פירשו המפרשים, משום דחזי לגומעה חיה, ומאן דאסר הוא משום דלא חזי רק על ידי הדחק, על כן השקוהו נגוטא דחלא, דהא מאן דסבירא ליה דאכילה על ידי הדחק שמה אכילה, גם החלא אם היה נוגע בו עובד כוכבים היה אסור לשתותו, דהא ראוי לניסוך, דהחלא היה ראוי לשתותו על ידי הדחק, ומזה הבין שיעשו כמותו, דהא התירו החלא, ואם כן סבירא ליהו דשתיה על ידי הדחק שמה שתיה. [פורת יוסף].

[2] הלמ״ד בחיריק והיו״ד דגושה [הגהות הגריעב״ץ].

השמן.

נותן טעם לפגם

כל כלי שמבשלים בו, בולע מהתבשיל לתוך דופנותיו, וכשחוזרים ומבשלים בו פעם נוספת, הוא בולע מהתבשיל השני, ופולט לתוכו מהתבשיל הראשון, ואם כן, כשהיה התבשיל הראשון דבר אסור, נמצא שהתבשיל השני מקבל לתוכו טעם מהתבשיל האסור.

א. כשהיה הבישול השני למחרת הבישול הראשון, כבר נפגם טעם התבשיל הראשון, והרי זה נותן בתבשיל השני טעם לפגם.

ב. וכן כשהיה הבישול השני באותו יום של הבישול הראשון, אבל התבשיל השני אינו ראוי להתערב עם הראשון, הרי זה מקבל מהראשון טעם לפגם.

ג. ורק כשהיה התבשיל הראשון מועיל לתבשיל השני, ושניהם נתבשלו באותו יום, נמצא התבשיל השני מקבל טעם לשבח מהתבשיל הראשון.

- כשהתבשיל השני מקבל טעם לשבח מהתבשיל הראשון האסור, הכל מודים שהתבשיל השני נאסר מחמת הראשון.

- אבל כשהתבשיל השני מקבל טעם לפגם מהתבשיל הראשון האסור, נחלקו חכמים, האם הוא נאסר או לא, יש אומרים נותן טעם לפגם אסור, ויש אומרים נותן טעם לפגם מותר, [וכן משמע בסוגיה].

עוד מבואר בסוגיה שסתם כלי של עכו״ם אף על פי שרגיל לבשל בו מאכלות אסורים נחשב הוא כנותן טעם לפגם [כי יש כאן ספק ספיקא לומר שהוא נותן טעם לשבח, שכן אם נתבשל בו אתמול, ודאי שהוא נותן טעם לפגם, ואפילו נתבשל בו היום, שמא נתבשל בו דבר שאפילו כשהוא בעין פוגם את התבשיל השני, ואם כן הוא נותן טעם לפגם].

ולכן:

לדעת האומרים נותן טעם לפגם מותר – כוספן [=פסולת של תמרים שעשו מהם שכר], שהרתיחו עכו״ם בכליו, מותר, ואין לחוש בו לטעם גיעולי נוכרים, [כלומר לפליטת מאכלות אסורים], כי יש כאן נתינת טעם לפגם, וכן שמן שבשלו עכו״ם בכליו מותר, ואין לחוש בו לגיעולי נוכרים, משום שיש כאן נתינת טעם לפגם, [וכמו כן אין לחוש לבישולי נוכרים, כי הוא נאכל גם כמות שהוא חי. וכן אין לחוש שנתן בו הגוי יין, כי היין מקלקל את השמן. ולכאורה כן הוא לעניין הכוספן, שאין לחוש בו לדברים אלו].

אבל לדעת האומרים נותן טעם לפגם אסור – אם נתבשל בכלי שפיו גדול דיו כדי להכניס בו מאכלות אסורים [כגודל ראש ציפור דרור] יש לחוש שבלע הכלי מאכלות אסורים ואוסר את המתבשל בו.

תמרים מבושלים על ידי עכו״ם

- תמרים מתוקים שבישל עכו״ם, הם מותרים כי נאכלים גם חיים כמות שהם.

- אבל תמרים שאינם מתוקים כל כך, אלא

מרים קצת, שנאכלים חיים רק על ידי הדחק, וכל שכן תמרים מרים, שאינם נאכלים חיים כלל, אם בשלם עכו"ם הם אסורים.

שתיתאה שבישל עכו"ם

שתיתאה הוא תבשיל העשוי מקמח של קליות חטים ושעורים שייבשו בתנור, או מקמח עדשים, [ובזה העשוי מקמח עדשים, רגילים לתת חומץ, כי העדשים מתוקים יותר מדי, והחומץ מבטל את המתיקות].

ובכל אופן אין לאוסרו משום בישולי נוכרים, כי הוא נאכל גם חי כמות שהוא, אבל יש לאסור משום שנותנים בו חומץ נוכרים האסור, [כשהיה בידם בעודו יין], מעתה:

שתיתאה העשוי מקמח עדשים וחומץ – לדברי הכל הוא **אסור** מחמת החומץ.

שתיתאה העשוי מקמח עדשים ומים – ללשון ראשון, **רב מתיר**, כי אין בו חומץ, **ואבוה דשמואל ולוי אוסרים**, כדי שלא יבואו להתיר אף את זה שנותנים בו חומץ, **וללשון שני**, **הכל מודים שאסור**, כדי שלא יבואו להתיר אף את זה שנותנים בו חומץ.

שתיתאה העשוי מקמח קליות חטים ושעורים – ללשון ראשון, **הכל מודים שמותר**, כי אין רגילים לתת בו חומץ, ואין לאוסרו משום שתיתא של עדשים שנותנים בו חומץ. **וללשון שני**, **רב מתיר**, כי אין רגילים לתת בו חומץ, ואין לאוסרו משום שתיתא של עדשים שנותנים בו חומץ, **ואבוה דשמואל ולוי אוסרים**, כדי שלא יבואו להתיר אף את זה שנותנים בו חומץ.

ומבואר בגמרא, שבשוקי נהרדעא היו מוכרים גם את השתיתאה שאסרו אבוה דשמואל ולוי, ולא חוששים לדבריהם.

שני מיני שתיתאה

אמר רב: **שני מיני שתיתאה שלח ברזילי הגלעדי לדוד** שנאמר "וַיְהִי כְּבוֹא דָוִד מַחֲנָיְמָה וְשֹׁבִי בֶן נָחָשׁ מֵרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן וּמָכִיר בֶּן עַמִּיאֵל מִלֹּא דְבָר וּבַרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי מֵרֹגְלִים. מִשְׁכָּב **וְסַפּוֹת** [כלים להשתמש] **וּכְלִי** יוֹצֵר **וְחִטִּים וּשְׂעֹרִים וְקֶמַח וְקָלִי** [זהו מין אחד של שתיתאה] **וּפוֹל וַעֲדָשִׁים וְקָלִי** [וזהו מין שני של שתיתאה]. **וּדְבַשׁ וְחֶמְאָה וְצֹאן וּשְׁפוֹת בָּקָר** הִגִּישׁוּ לְדָוִד **וְלָעָם** אֲשֶׁר אִתּוֹ לֶאֱכוֹל כִּי אָמְרוּ הָעָם רָעֵב **וְעָיֵף וְצָמֵא** בַּמִּדְבָּר"

כבשים של גוים

לדעת חזקיה – מאכלים [כדגים וירק וראש ורגלים של בהמה], שכבשו אותם גוים, **אם הרגילות היא לכובשם בחומץ ויין**, **אבל אינו יודע בוודאות שכבשם בדברים אלו**, **הרי הם אסורים באכילה ומותרים בהנאה**, **אבל אם ידוע שכבשם בחומץ ויין**, **הרי אלו אסורים אף בהנאה**, [ואין זה דומה למורייס שהתירו חכמים בהנאה [כמבואר בדף ל"ד], כי היין הניתן למורייס אינו אלא להעביר ממנו את זוהמת הדגים, והרי הוא כהולך לאיבוד].

ולדעת רבי יוחנן – מאכלים שכבשו אותם גוים אסורים באכילה ומותרים בהנאה, אפילו אם ידוע שכבשום בחומץ ויין, ואף רבי מאיר מודה לזה, [ואינם דומים למורייס, שרבי מאיר אוסרו בהנאה, מפני היין הניתן בו, כי את היין הניתן במורייס אוכלים עם המורייס, מה שאין כן היין הניתן בכבשים, שאין אוכלים אותו אלא הוא רק משמר את הדברים הנכבשים, ואין להחמיר מחמתו כל כך].

דף לט

טרית טרופה

טרית טרופה, הוא מין דגים קטנים מלוחים, שטורפים ושוברים אותם עד שאין להכיר מהתערובת ממה נעשו, ולכן **טרית טרופה של גוים אסורה באכילה**, שמא מעורב בה דגים טמאים.

ציר של דגים

ציר [=מים היוצאים מן הדגים הכבושים במלח], כשהוא נעשה מדגים טהורים, גדל בו שרץ [טמא] הקרוי כלבית, ואם מעורבים בו דגים טמאים, אין גדל בו אותו שרץ, ולכן, **ציר של גוים, שלא גדל בו כלבית, אסור באכילה, שמא נעשה מדגים טמאים**.

-

דין חילק כבר נתבאר בעזה"י בדף ל"ד.

הדגים הטהורים

נאמר בספר ויקרא, "אֶת זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל אֲשֶׁר בַּמָּיִם כֹּל אֲשֶׁר לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּמַּיִם בַּיַּמִּים וּבַנְּחָלִים אֹתָם תֹּאכֵלוּ" וכעין זה בספר דברים "אֶת זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל אֲשֶׁר בַּמָּיִם כֹּל אֲשֶׁר לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת תֹּאכֵלוּ".

ובכלל הדגים המותרים, **(א)** לא רק **מי שיש עליהם סנפיר וקשקשת תמיד**. **(ב)** אלא אף **מי שאין לו עכשיו, ועתיד לגדל לאחר זמן**, [כסולתנית ועפיץ]. **(ג)** וכן מי **שיש לו עכשיו, ועתיד להשיר בשעה שעולה מן הים**, [כאקונס ואפונס כטספטייס ואכספטייס ואוטנס].

וכתבו התוס' שדין זה למד מהכתוב "וְכֹל אֲשֶׁר אֵין לוֹ [כמו עיין עליו] סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת ... שֶׁקֶץ הֵם לָכֶם" הבא ללמד שיש לעיין עליו, ואם יש לו באיזה זמן סנפיר וקשקשת הרי זה טהור.

-

הכריז רבי אבהו בקיסרי: קירבי [=שומן] דגים, וביצים של דגים, נקנים מכל אדם, כי חזקתם שאינם באים אלא מפלוסא ואספמיא, [ואין דגים טמאים מצויים שם, משום שקרקעית המקום אינה מאפשרת גידול דגים טמאים].

וכעין זה אמר אביי: חילק הבא מהנהר הקרוי בב, מותר באכילה, כי אין דגים טמאים גדלים שם, משום שקרקעית המקום אינה מאפשרת את גידולם. [אבל אין הטעם מפני שהמים זורמים בכח, או מפני שהם מלוחים, כי דגים טמאים, אף על פי שאין להם חוט שדרה, עומדים

במקום מים זורמים, ואף על פי שאין להם קשקשים, עומדים במקום מים מלוחים]. [ומכל מקום, זה היה בזמנו של אביי, אבל מאוחר יותר, בזמנו של רבינא, הטו את נהר גוזא ואת נהר גמדא לנהר בב, ובאו לתוכו דגים טמאים].

דין חמור הים ושור הים[1] ועוד כמה מינים

אמר אביי: **חמור הים מותר** באכילה. **ושור הים אסור** באכילה. וסימנך [לשני מינים אלו], טמא ביבשה טהור בים, טהור ביבשה טמא בים. [ויש טהור בזה ובזה, והוא עז, שבין עז יבשה, ובין עז ים, הקרוי שיבוטא, מותרים באכילה]

אמר רב אשי: דג הנקרא **שפר**, **מותר** באכילה. דג הנקרא **קדש**, **אסור** באכילה. וסימנך, קדש לה', [כלומר הקרוי קודש אסור]. **ורבינו חננאל גרס** להפך, דג הנקרא **שפר**, **אסור** באכילה. דג הנקרא **קדש**, **מותר** באכילה. וסימנך, קדש ישראל לה', [כלומר ה' התיר דג קדש לעמו].

ויש אומרים שכך אמר: דג הנקרא **קבר**, **אסור** באכילה. וסימנך כקברי עובדי כוכבים. ורבינו חננאל גרס, דג הנקרא **קבר**, **מותר** באכילה. וסימנך קברי עובדי כוכבים אינם מטמאים באהל כלומר אינו טמא.

כמה מעשים בעניין בדיקת דגים

- רבי עקיבא [ויש גורסים עוקבא] נקלע למקום הנקרא גינזק, הביאו לפניו דג הדומה לדג טמא הקרוי חיפושא, **כיסהו בסל**, **ופירכס בתוכו**, **ונשרו ממנו קליפים**, ונראו בדפנות הסל **קשקשים דקים**, **והתירו**.

- רב אשי נקלע למקום הנקרא טמדוריא, הביאו לפניו דג הדומה לדג טמא הקרוי צלופח, **החזיקו כנגד השמש**, **וראה בו קשקשים דקים**, **והתירו**.

- רב אשי נקלע למקום אחד, הביאו לפניו דג הדומה לדג הקרוי שפר, **כיסהו בעריבות לבנות**, ועל ידי זה **נראו בו קשקשיו השחורים**, **והתירו**.

- רבה בר בר חנה נקלע למקום הנקרא אקרא דאגמא, [בערב] הקריבו לפניו חילק לאכול, ושמע אחד שהיה קורא למאכל באטי, [שהוא שם דג טמא], ומתוך כך הבין שמעורב בחילק דבר טמא, ולא אכלו, בבוקר בדק את החילק, ומצא בו דבר טמא, וקרא על עצמו את הכתוב, "לֹא יְאֻנֶּה לַצַּדִּיק כָּל אָוֶן".

-

חלתית הוא פרי חריף [הקרוי בלע"ז לזר"א], ומחתכים את קרטיו [=חתיכות] בסכין, ומאחר שהוא חריף, [וכל חריף הוא כרותח], הרי הסכין פולט לתוכו ממה שנבלע בו, ופליטה זו יש בה נתינת טעם לשבח, [אפילו אין הסכין בן יומו], כי כל דבר ממתק את חריפות החלתית, ומשביחו.

---

[1] קי"ל כל שיש ביבשה יש בים חוץ מן החולדה. [רש"י ע"פ הגהת רש"ש].

ולכן **קורט חלתית של גוי אסור באכילה**, כי בלע טעם דבר אסור מסכינו של הגוי.

-

אשת חבר הרי היא כחבר, [וכל דבר שחבר נאמן עליו גם אשתו נאמנת]. וכן **עבדו של חבר הרי הוא כחבר**. ואף אחר מיתת החבר, אשתו ובניו ובני ביתו בחזקתם עד שיחשדו. וכן חצר שמוכרים בה תכלת, הרי היא בחזקתה, עד שתיפסל, [ואינם חשודים למכור קלא אילן בשם תכלת].

אשת עם הארץ שנשאת לחבר, **וכן בתו של עם הארץ שנשאת לחבר**, **וכן עבדו של עם הארץ שנמכר לחבר**, **כולם צריכים לקבל דברי חברות מתחילה**[1], קודם שיהיו נאמנים לכל דברי חברות, [שיאכלו בטהרה ושיעשרו פירות וכיוצא בהן].

אשת חבר שנשאת לעם הארץ, **וכן בתו של חבר שנשאת לעם הארץ**, **וכן עבדו של חבר שנמכר לעם הארץ**:

לדעת רבי מאיר – **אינם צריכים לקבל דברי חברות** לכתחלה, אלא נאמנים מיד.

ולדעת רבי יהודה – אף הם **צריכים לקבל דברי חברות** לכתחלה, כדי שיהיו נאמנים. וכן היה רבי שמעון בן אלעזר אומר, מעשה באשה אחת שנשאת לחבר, והיתה קושרת לו תפילין על ידו, נשאת למוכס [שהוא גזלן], והיתה קושרת לו קשרי מוכס על ידו. [קשרי מוכס הם חותמות לנותני המכס, כדי שלא יתבעום חבריו ומשרתיו פעם אחרת].

חבי״ת אסור בחותם אחד

המשגר את אחד מהדברים הללו ביד הגוי, (א) **חתיכת דג** שאין בה סימן, [ולא חלב כמו שהיו סבורים תחילה]. (ב) **בשר**. (ג) **יין**. (ד) **תכלת**. אפילו אם שיגר אותם בחותם אחד, הרי אלו אסורים, כי מאחר שדמי בשר, [בין של בהמה ובין של דג], ודמי תכלת, יקרים הם, יש לחוש שהחליפם הגוי, ועשה חותם אחד תחת הראשון, וכן מאחר שרוצה לנסך את היין, נסכו, ועשה חותם אחר תחת הראשון. והר״ר אפרים בר דוד מפרש, שהטעם שאין להתיר בחותם אחד הוא, משום שאם החליפם הגוי, יש כאן איסור בעין, ולכן יש להחמיר, [אבל אם שלח אותם בידו כשהם חתומים חותם בתוך חותם, אין לחוש שהחליפם הגוי, והם מותרים].

סימן חבי״ת, אמרו רב. אולם סימנו של שמואל היה בי״ת, ולא היה נותן סימן לחתיכת דג, כי כל מיני בשר אחד הם, ובכלל בשר הם.

הוספות

[1] מסכת דמאי פרק ב׳:

משנה ב׳ – **המקבל עליו להיות נאמן**, מעשר את שהוא אוכל ואת שהוא מוכר ואת שהוא לוקח ואינו מתארח אצל עם הארץ. רבי יהודה אומר אף המתארח אצל עם הארץ נאמן. אמרו לו על עצמו אינו נאמן כיצד יהא נאמן על של אחרים.

משנה ג׳ – **המקבל עליו להיות חבר**, אינו מוכר לעם הארץ לח ויבש ואינו לוקח ממנו לח ואינו מתארח אצל עם הארץ ולא מארחו אצלו בכסותו. רבי יהודה אומר אף לא יגדל בהמה דקה ולא יהא פרוץ בנדרים ובשחוק ולא יהא מטמא למתים ומשמש בבית המדרש. אמרו לו לא באו אלו לכלל.

חמפ"ג מותר בחותם אחד

המשגר את אחד מהדברים הללו ביד הגוי, (א) **חילתית**. (ב) **מורייס**. (ג) **פת**. (ד) **גבינה**. אם שיגר אותם בחותם אחד, הרי אלו מותרים , כי מאחר שאין דמים יקרים, אין לחוש שהחליפם הגוי, ועשה חותם אחד תחת הראשון. והר"ר אפרים בר דוד מפרש, שהטעם שמותר בחותם אחד הוא, משום שאם החליפם הגוי, אין כאן איסור בעין, ולכן אין להחמיר.

סימן חמפ"ג, אמרו רב. אולם סימנו של שמואל היה מח"ג, ולא היה נותן סימן לפת, כי דבר פשוט הוא שאין לחוש שהחליפו הגוי כשהיה בו חותם אחד כי אם יחליף בין חדש בישן או שעורים בחיטים הדבר ניכר ורק כשיחליף בין שווים אין הדבר ניכר ולא יטרח להחליף בין שווים [ולעשות חותם חדש].

אין לוקחין ימ"ח מח"ג מחנוונים בסוריא

סתם חנוונים שבסוריא, חשודים להכשיל את הקונים בדבר אסור, ומוכרים לישראל דברים שלקחו מן הגוים, ולכן אין קונים מהם את הדברים הבאים שכשהם של גוים הם אסורים באכילה. (א) יין. (ב) מורייס. (ג) חלב. (ד) מלח סלקונדרית. (ה) חילתית. (ו) גבינה.

אולם הם עצמם אינם אוכלים דברים אסורים, ולכן מי שנתארח אצלם, מותר לאכול את הדברים הללו מהם, כי שלהם דברי היתר הם, ומשלהם הם נותנים לאורחים, וכן כשמשגרים מתנה, נותנים משלהם, והדבר מותר.

מלח סלקונדרית אסורה באכילה

מלח סלקונדרית הוא מלח שכל סלקונדרי [=נחתומי. ויש מפרשים חשובי] **רומי אוכלים אותה**.

- ולדעת התנאים בברייתא, הטעם שהיא אסורה באכילה, כי מערבים בה קרבי דגים טמאים.

לדעת רבי מאיר – מערבים בה קרבי דגים שחורים טמאים, ולכן **שחורה אסורה**, ולבנה מותרת.

ולדעת רבי יהודה – מערבים בה קרבי דגים לבנים טמאים, ולכן **לבנה אסורה**, ושחורה מותרת.

ולדעת רבי יהודה בן גמליאל משום רבי חנינא בן גמליאל – מערבים בה קרבי דגים טמאים שחורים ולבנים, ולכן **גם שחורה וגם לבנה אסורה**.

- ולדעת רבי אבהו משום רבי חנינא בן גמליאל, היא אסורה משום שמחליקים פניה בשומן חזיר.

האופנים שחלב שחלבו גוי מותר בשתיה

כבר נתבאר, שחלב שחלבו גוי, ואין ישראל רואה, אסור בשתיה, שמא עירב בו הגוי חלב טמא.

אולם כשישראל רואה את הגוי חולב,

החלב מותר בשתיה, כי שוב אין לחוש לכך שמעורב בו חלב טמא.

וכן הדין, אם היה הגוי חולב בעדרו, וישראל יושב במקום סמוך, שאינו יכול לראות משם את החליבה, [אפילו אם יעמוד], אבל ידוע, שאין לגוי דבר טמא בעדרו, וישראל רואה שהגוי מביא את החלב מהעדר.

וכן הדין, כשהיה הגוי חולב בעדרו, וישראל יושב במקום סמוך, שיכול לראות משם את החליבה אם יעמוד [אפילו אם יש לו דבר טמא בעדרו], מאחר שהגוי ירא שמא יעמוד ישראל ויראה, אינו מערב חלב טמא, אף על פי שישראל יושב, והרי זה מותר.

דבש גוים מותר באכילה

כי אין לחוש שעירב בו מאכל אסור – משום שאם היה מערב בו דבר הדבש היה מסריח[1].

וכן אין לחוש שבשלו הגוי ונאסר משום בישולי גוים – כי אפילו אם היה מבשלו, לא היה נאסר, שכן דבש נאכל כמות שהוא חי, וכל הנאכל חי, אין בו משום בישולי נוכרים.

וכן אין לחוש שנתבשל בכלי שפלט לתוכו טעם מאכלות אסורים – כי אין כאן אלא נתינת טעם לפגם, ונותן טעם לפגם מותר.

אשכולות ענבים של גוים מותרים באכילה

אשכולות ענבים של גוים מותרים באכילה, אפילו נוטף מהן משקה, כי אין המשקה נחשב כיין, שיאסר כיין נסך בנגיעת הגוי. וכמו כן אין המשקה הזה נחשב כמשקה לעניין הכשר טומאה.

וכל זה כשבוצר את הענבים לאכילה, אבל כשבוצר אותם לצורך יין, המשקה הנוטף מהן מכשירם לקבל טומאה. [ולכאורה כשבצרם הגוי המשקה אסור כיין נסך].

דף מ

סימני דגים טהורים

בגמרא מבואר, שני סימנים, שישנם בדגים טהורים, ואינם בדגים טמאים. **(א)** דגים טהורים ראשם אינו חד, ו**דגים טמאים ראשם חד**. **(ב)** דגים טהורים יש להם חוט שדרה, ו**דגים טמאים אין להם חוט שדרה**.

ועל ידי סימנים אלו ניתן להבדיל בין הטמאים לטהורים ואין צורך לבדוק אם יש להם סנפיר וקשקשת. [ומכל מקום יש דגים שראשם דומה לדגים טמאים, והם ארא' ופלמודא, והם טהורים, כי יש להם סנפיר וקשקשת].

הוספות

[1] העירוני לכתוב כך: כי אין לחוש שעירב בו יין – משום שאם היה מערב בו יין הדבש היה מסריח.

טרית של גוים שאינה טרופה מותרת באכילה

כבר נתבאר בדף ל״ט, שטרית טרופה של גוים, אסורה באכילה, כי אין ניכר ממה נעשית, ויש לחוש שמא עירבו בה דגים טמאים.

אולם כל טרית שאינה טרופה, וניכרים בה חתיכות דגים, היא מותרת, כי שוב אין לחוש שמעורב בה דגים טמאים, וההיכר המועיל להתיר את הטרית באכילה, הוא רק כשניתן להכיר את הראש והשדרה של כל אחת מהחתיכות, וניכר מהם שהם טהורות. [וכן אם ניתן להכיר חתיכה אחת שהיא טהורה כנ״ל, וכשמחברים את כל שאר החתיכות יחד עמה, ניכר שכולן באו מדג אחד].

ולעניין טיבול בציר הטרית שאינה טרופה:

לדעת רב הונא [ורבי זירא] – הדין כנ״ל ואין הציר מותר אלא אם כן ניתן להכיר את הראש והשדרה של כל אחת מהחתיכות וניכר מהם שהן טהורות.

ולדעת רב נחמן – הציר מותר אף אם ניתן להכיר רק את הראש או רק את השדרה של כל אחת מהחתיכות וניכר מהם שהן טהורות. [ואף שציר דגים טמאים אסור כגופם, הטעם שהקלו בו, כי אינו בעין, והאיסור בטל ברוב].

צחנה [=טרית טרופה] **שיש בה קשקשים**

כבר נתבאר בדף ל״ט, שטרית טרופה של גוים אסורה, שמא מעורב בה דגים טמאים, ונחלקו חכמים מה דינה, אם נמצאו בה קשקשים, שהם סימן דגים טהורים:

רב הונא בר חיננא – **התיר**. [יש אומרים שהתיר רק לטבל בציר היוצא מהם. ויש אומרים שהתיר לאכול את הטרית עצמה]

ורבא – **אסר** [לגמרי], שמא דגים טהורים וטמאים יש, וקשקשים מן הטהורים באו[1].

ציר של גוים שיש בו כלבית מותר באכילה

כבר נתבאר בדף ל״ט, שציר של גוים שאין בו כלבית, אסור באכילה, שמא מעורב בו ציר דגים טמאים.

וכשכלבית שטה בו, ודאי אין בו ציר דגים טמאים, והוא מותר:

- **מתוך פירוש רש״י משמע, שאפילו אם גדלה בציר כלבית אחת, יש להתירו**, ולכן, אם נמצאת כלבית אחת בחבית סתומה, היא מותרת, כי ודאי גדלה בתוכו, ויש כאן ציר דגים טהורים בלבד. אבל כשהיה הציר בחבית פתוחה, אינו מותר, אלא אם כן היו בו שתי כלביות, אך אם היתה בו כלבית אחת, יתכן שנפלה לתוכו מבחוץ, ולא גדלה בו.

- **והר״ר אפרים מפרש, שבאמת אין להכשיר את הציר אלא אם כן גדלו בו שתי כלביות**, ולכן כשנמצאת כלבית אחת בחבית סתומה, אין להתירה, ורק אם נמצאו בה שתי כלביות, היא

הוספות

[1] עיין בתוס׳ פירוש נוסף.

מותרת. אבל כשנמצאת כלבית אחת בחבית פתוחה, אנו אומרים שגדלו כאן שתים, ואחת פרחה, ולכן הציר מותר.

וכשהיו הרבה חביות של ציר, ונמצאת אחת מוכשרת על ידי כלבית [כל אחת כפירושו]:

אם היו כולם פתוחות - כולן מותרות, כי כשם שבזו היתה כלבית, כך היו באחרות, ופרחו מהן.

ואם היו כולן סתומות – החבית שבה היתה כלבית, מותרת, אבל **השאר אסורות**, כי ודאי לא היתה בהן שום כלבית.

יצירת הדגים

יש אומרים שדג טמא נוצר במעי אמו ממש, ונולד שלם. ודג טהור אינו נוצר במעי אמו, אלא מטילה ביצה, ונוצר בה חוץ למעי אמו.

ויש אומרים שכשם שדג טהור נוצר בביצה, כך דג טמא נוצר בביצה, אלא שדג טהור אמו מטילה את הביצה לחוץ, ונוצר בה חוץ למעי אמו. ודג טמא נוצר בביצה בעודה במעי אמו, ויוצא ממעיה שלם.

קניית קרבי דגים וביצי דגים [שאין בהם סימן סנפיר וקשקשת וראש ושדרה]

א. כשהם בעין יש להם סימנים.

אלו הם סימני ביצים טהורות – [כסימני ביצים של עופות טהורים כך סימני ביצים של דגים] ואלו הם סימני הביצה, **(א) כודרת** [=משוכה ורחבה בראשה אחד והולכת ומקצרת ונמשכת]. **(ב)** ועגולגלת [=עגולה מצידיה ומגלגלת שאין צידיה רחבים]. **(ג) ראשה אחד כד** [רחב כלומר עשוי ככד שרחב מתחתיו בית מושבו], **וראשה אחד חד**. אבל אם שניה ראשיה חדים או ששניהם כדין היא טמאה. היה חלמון מבחוץ וחלבון מבפנים טמאה. היה חלבון מבחוץ וחלמון מבפנים טהורה.

ולדעת האומרים שדג טמא אין לו ביצים כל ביצה מדג טהור היא באה והסימנים הנ"ל הם סימנים של קרבי דגים טהורים.

ב. כשנימוחו אין להם סימנים.

ורק המומחה בקי בדבר, **ולכן רק מהמומחה ניתן לקנות בכל אופן. אבל משאר בני אדם**:

לדעת רב יהודה – אם אמר אני מלחתי דגים אלו, וראיתי שטהורים היו, והוצאתי מהם קרבים וביצים אלו, מותר לקנות ממנו.

ולדעת רב נחמן – רק אם מראה את הדגים שמהם הוא אומר שהוציא את הקרביים ומראה שהם טהורים מותר לקנות ממנו. [אבל אין לסמוך עליו שאומר שהוציא אותם מדגים טהורים שמא אינו בקי מה הם טהורים ובאמת היו טמאים].

-

הצב [=קרפדה] והלטאה הם משמונת השרצים הטמאים, והם מטילי ביצים.

וביצה שחלבון וחלמון מעורבים בה זה בזה, זו היא ביצת השרץ.

עלה של חלתית של גוי

כבר נתבאר לעיל שקורט [חתיכה] של חלתית של גוי אסור באכילה כי בולע טעם איסור מהסכין שנחתך בו.

אבל עלה של חלתית של גוי, מאחר שאינו נחתך בסכין, **מותר באכילה**, ואין לחוש שנתערב בו קורט.

זיתים של גוים

זיתים של גוים, אפילו הם רכים ביותר, [עד שהגרעין נשמט מהם], **מותרים** הם **באכילה**, ואין לחוש שנתרככו על ידי יין הגוים, כי ודאי נתרככו על ידי שמנם של הזיתים עצמו.

ולדעת רבי יוסי, אם הם רכים כל כך, עד שכשאוחזים אותם, הגרעין נשמט מהם, הרי הם אסורים.

דברים שחנווני מזלף עליהם יין

יש דברים שהחנווני רגיל לזלף עליהם יין ליפותם או לערב בהם יין, ולכן אין קונים אותם מחנווני גוי, מחמת היין שנתן עליהם.

אבל כשאוצרים אותם באוצר, אין נותנים בהם יין, ולכן מותר לקנותם מאוצרות ובמקומות איחסון של גוים.

ואלו הם המנויים כאן בסוגיה: (א) החגבים. (ב) והקפריסים [=צלף]. (ג) והקפלוטות. (ד) יין תפוחים.

יין תפוחים של עובדי כוכבים

תנו רבנן: פעם אחת חש רבי במעיו [וביקש לשתות יין תפוחים המרפא לכאב מעיים] אמר, כלום יש אדם שיודע אם יין תפוחים של עובדי כוכבים אסור או מותר, אמר לפניו רבי ישמעאל ב"ר יוסי, פעם אחת חש אבא במעיו, והביאו לו יין תפוחים של עובדי כוכבים, של שבעים שנה, ושתה, ונתרפא, אמר לו כל כך היה בידך ואתה מצערני, בדקו ומצאו עובד כוכבים אחד שהיה לו שלש מאות גרבי יין של תפוחים של שבעים שנה ושתה ונתרפא אמר ברוך המקום שמסר עולמו לשומרים.

כהן החשוד למכור תרומה כחולין

כהן החשוד למכור תרומה כחולין, [שדמיו יקרים מתרומה], **אינו עושה זאת אלא כשנותן את התבואה לפניו למכור, אבל מאוצרו אינו מוכר תרומה כחולין**, כי חושש שיקנסוהו בכך, ויפקיעו ממנו את כל האוצר, ולכן כשמוכר חולין מאוצרו ודאי חולין גמורים הם.

סליק פרק **אין** מעמידין

פרק שלישי כל הצלמים

דף מא

דין המוצא צלמים

א. צלמים של כפרים.

לדברי הכל הם אסורים, כי ודאי נעשו לשם עבודה זרה, [גם כשלא עומדים בפתח המדינה].

ב. צלמים של כרכים.

לדעת רבי מאיר – **אנדרטי של מלכים** [=צורת המלך המת. ורבינו תם מפרש צורת המלך החי] **והעומדים בפתח המדינה אסורים**, כי יש מיעוט שנעבדים פעם אחת בשנה[1], ולדעת רבי מאיר כשיש ספק, יש לחוש למיעוט ולאסור את הכל מחמתו, **אבל סתם צלמים**, ואף אנדרטי שאינם של מלכים **מותרים**. [**ותוס' פירשו שלדעת רבי מאיר כל הצלמים אסורים** מחמת המיעוט הנעבד].

לדעת חכמים – **רוב הצלמים** הנמצאים **מותרים**, ואין לאוסרם מחמת מיעוט הנעבדים, **ורק הצלמים האוחזים בידם דבר חשוב המסמל שלטון, אסורים**, [ולהלן יתבאר בעזה"י אלו דברים מסמלים זאת]. [**ותוס' פירשו שסתם צלמים שאינם אנדרטי אסורים** בכל מקום, כי ודאי נעבדים הם, **ורק אנדרטי של מלכים, או העומדים בפתח המדינה, אם אין בידם דבר המראה שלטון**, הם **מותרים**, כי נעשו לנוי ולא לעבודה זרה].

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל – אמנם אין לאסור את כל הצלמים מחמת מיעוטם הנעבדים, אולם **לא רק האוחזים בידם דבר המסמל שלטון** הם נעבדים בודאי, **אלא אף האוחזים בידם שאר דברים**, [ורק לעניין אלו האוחזים בידם צואה, נסתפקה הגמרא, האם זה בא להראות שכל העולם זול בעיניו כצואה, וכשלטון הוא, ואסור. או שהדבר מראה שהוא זול בפני העולם כצואה, ואינו כשלטון, ומותר, ולא נפשט הספק].

ובירושלמי אמרו, (א) אנדרטי של מלכים, לדברי הכל אסורה. (ב) אנדרטי של שרים, לדברי הכל מותרת. (ג) ואם אין ידוע של מי האנדרטי, לדעת רבי מאיר היא אסורה, כי מן הסתם של מלכים היא. ולדעת חכמים היא מותרת, כי מן הסתם של שרים היא.

כתבו התוס': גם רבי מאיר החושש למיעוט, אינו חושש למיעוטא דמיעוטא. וגם רבן שמעון בן גמליאל שאינו חושש למיעוט, חושש הוא למיעוט המצוי.

חפצים שכשהצלם אוחז אותם הוא סימן חשיבות

[שלדעת חכמים בזה ניכר שהם עבודה זרה]

שלושה דברים נתבארו במשנה: **(א) מקל**. סימן הוא שרודה על כולם כמקל. **(ב) ציפור**. סימן הוא שתופש את כל העולם תחתיו כציפור. **(ג) כדור**. סימן הוא שתופש את כל העולם הדומה לכדור [שהוא עגול].

ושלושה דברים נתבארו בברייתא: **(ד) סייף**. סימן הוא שיכול להרוג את כל העולם. [ומתחילה סברו שאין זה סימן שלטון אלא לסטים בעלמא]. **(ה) עטרה**. סימן מלכות כעטרה למלך. [ומתחילה סברו שאין זה סימן שלטון אלא סימן לאומן העושה עטרות]. **(ו) טבעת**. סימן הוא שיכול לחתום כל העולם למיתה. [ומתחילה סברו שאין זה סימן שלטון אלא סימן לשליח הנושא חותם משלחו].

המוצא שברי צלמים או שברי ע"ז

לדעת רבי יוחנן – **המוצא שברי צלמים**, **מותרים הם בהנאה**, [ואף אם דין הצלמים הללו להיות אסורים אם היו נמצאים שלמים] והטעם שהשברים מותרים **כי אין כאן אלא ספק ספיקא לאוסרם**, **שכן יתכן שלא עבדום כלל**, **ואף אם עבדום**, מאחר שהם שבורים **יתכן שבטלום**. **אבל המוצא שברי עבודה זרה ודאית**, מאחר שכיון שהיתה אסורה בוודאי אף על פי שיתכן שביטלום, **אינם מותרים מספק**, **כי אין ספק מוציא מידי ודאי**, ולכן המוצא תבנית יד ורגל

---

[1] כשהשמש באותה מעלה שהצלם עומד בו. [רע"ב בשם הר"מ].

של עבודה זרה ודאית אסורים בהנאה [וזהו דין משנתנו].

לדעת שמואל ורבי שמעון בן לקיש – אף כשמוצא שברי עבודה זרה ודאית, הם מותרים, כי מאחר שנשברו, **ודאי ביטלה העכו"ם** מהיות עבודה זרה, מאחר שאומר, אם את עצמה לא הצילה, ודאי לי לא תעזור. וכל זה כשנמצאו, **אבל אם הם עומדים על בסיסם**, [=כנם, כלומר על בסיסם הראשון שהיה להם קודם שנשתברו. ויש מפרשים שיש להם בית מושב המראה שכך נעשו מתחילה], **הדבר מראה שהם חשובים לעובדיהם, אף כמו שהם שבורים, ולכן הם אסורים**, [וזהו דין משנתנו].

דין עבודת כוכבים שנשתברה מאליה

לדעת רבי יוחנן – עבודה זרה ודאית שנשתברה מאליה, **אסורה בהנאה מהתורה**, כי מאחר שודאי עבדו אותה, ונאסרה, וספק אם בטלוה, והותרה, הרי זו אסורה, שכן אין ספק מוציא מידי ודאי.

ולדעת ריש לקיש [ושמואל] – עבודה זרה שנשתברה מאליה, **מותרת** מהתורה, כי מאחר שהגוי רואה שלא עזרה לעצמה, מתייאש הוא ממנה ומבטלה. וכל זה **כשנשברה שלא כדרכה, אבל כשנשברה דרך גדילתה**, כגון אשרה, שדרכה להשיר עלים, אין העלים אינם בטלים בכך שנשרו **ואסורים** הם בהנאה, ולכן, לדעת רבי יוסי, אסור לזרוע ירקות תחת האשרה, [אף כשלא נהנה מהצל], כי נהנה מהעלים הנושרים ממנה.

דגון אליל פלישתים

כשהביאו פלישתים את ארון הברית אל בית דגון אלהיהם נאמר, "וַיַּשְׁכִּמוּ בַבֹּקֶר מִמָּחֳרָת וְהִנֵּה דָגוֹן נֹפֵל לְפָנָיו אַרְצָה לִפְנֵי אֲרוֹן ה' **וְרֹאשׁ דָּגוֹן וּשְׁתֵּי כַפּוֹת יָדָיו כְּרֻתוֹת אֶל הַמִּפְתָּן** רַק דָּגוֹן נִשְׁאַר עָלָיו. **עַל כֵּן לֹא יִדְרְכוּ כֹהֲנֵי דָגוֹן** וְכָל הַבָּאִים בֵּית דָּגוֹן **עַל מִפְתַּן דָּגוֹן** בְּאַשְׁדּוֹד עַד הַיּוֹם הַזֶּה".

לדעת רבי יוחנן – אף על פי שנשבר דגון, לא בטלה עבודתו, ולכן לא דרכו על המקום שמצאוהו.

ולדעת ריש לקיש – מאחר שנשבר דגון, **בטלה עבודתו**, ולא עבדוהו, **אלא מאחר שמצאוהו על המפתן, אמרו שכוחו עזבו, ועבר למפתן, ולכן לא דרכו על המפתן**.

דף מב

דין ביטול עבודה זרה

א. על ידי גוי.

גוי מבטל עבודה זרה, בין **שלו**, ובין **של חבירו**, [אפילו כל אחד עובד ליראה אחרת], בין **על ידי ששוברה**, ובין **על ידי שפוחסה** [=ממעכה].

ב. על ידי ישראל.

מדין תורה, **ישראל אינו מבטל עבודה זרה של ישראל**. אבל לעניין ביטול עבודה זרה של גוים, נחלקו חכמים:

לדעת רבי יוחנן – ישראל אינו יכול לבטל עבודה זרה של גוי, אפילו על ידי שבירתה.

ולדעת ריש לקיש – אביי אומר, שעל ידי שבירתה הוא מבטלה, [והרי היא כעבודה זרה שנשתברה מאליה], אבל על ידי פחיסה [=מיעוך] אינו מבטלה. **ורבא אמר, שמדין תורה אף על ידי פחיסה הוא מבטלה, אבל חכמים גזרו שלא יועיל** ביטול ישראל, [בין בשבירה ובין בפחיסה], שמא יגביה עבודה זרה, ויזכה בה מההפקר, ושוב לא יוכל לבטלה, כי תהא שלו.

כמה דינים היוצאים מברייתות לענין ביטול עבודה זרה על ידי ישראל

א. ישראל שנטל אבנים ממרקוליס, [=גל אבנים של עבודה זרה] וחיפה בהן דרכים, **לא התבטל המרקוליס** בכך [מה שאין כן אם עשה זאת גוי].

ב. ישראל ששייף עבודה זרה, בין לצורכו, ובין לצורכה, **לא נתבטלה בכך**, **והיא ושיפוייה אסורים**. [ואם עשה זאת גוי, לצורכו, מותר הכל. ולצורכה, היא אסורה ושיפוייה מותרים].

ג. לדברי חכמים, **לא מועיל שחיקה וזריה לרוח בעבודה זרה**, כי יהנו מזבל העבודה זרה, ונאמר, "וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם".

ד. מצא דרקון [=צורת נחש] **חתוך**, אם ודאי חתכו ישראל, אסור. ואם ספק אם חתכו ישראל או גוי, מותר מספק ספיקא, כי יתכן שלא נעבד, ואפילו נעבד יתכן שביטלו העכו"ם.

כל הדינים הנ"ל שאסורים בהנאה, לדעת רבי יוחנן הם אסורים מהתורה, כדין עבודה זרה שנשתברה מאליה. ולדעת ריש לקיש מהתורה הם מבוטלים, ורק מדרבנן אסורים.

קן בראש אילן הקדש או אשירה

א. דעת רבי יוחנן:

כשהקן עשוי מעצים אחרים, [ולא מעצי ההקדש או האשרה] – אם הוא **באילן הקדש**, **מדין תורה אין איסור מעילה בקן**, כי עצי הקן לא שייכים להקדש, **אבל חכמים אסרו להנות מהקן** שמא יהנה מאילן ההקדש עצמו. ואם הוא **באילן אשרה** מאחר שהכל בדלים ממנה **אף חכמים לא אסרו להנות מהקן** ולא חששו שמא יבואו להנות מהאשרה עצמה ויהנה מהקן על ידי שיתיז הקן מהאילן. [אבל לא יעלה על האילן עצמו כי אסור ליהנות מעבודה זרה. ותוס' פירשו שאסור אף ליטלו את הקן בידו שלא יאמרו שעכשיו שוברן מן מעץ]

וכשהקן עשוי מעצי האילן עצמו – אם הוא **באשרה**, **הרי זה אסור מהתורה**, כדין עבודה זרה שנשתברה מאליה [על ידי העוף]. ואם הוא **באילן הקדש**, **אם כשהקדיש כבר היה הקן קיים**, לדברי הכל **יש בו איסור מעילה מהתורה**. **ואם לאחר שהקדיש את האילן גדלו העצים** שמהם נעשה הקן, **לדעת האומרים יש מעילה בגידולי הקדש**, **הרי זה אסור מהתורה**, **ולדעת האומרים אין מעילה בגידולי הקדש**, **הרי זה אסור מדברי חכמים בלבד**.

ב. דעת ריש לקיש:

אף כשהקן עשוי מעצי אילן האשירה, **מותר ליהנות מהקן על ידי התזה**, כדין עבודה זרה שנשתברה מאליה שהיא מותרת.

דין האפרוחים שבקן שבראש אילן הקדש או אשרה

לדעת רבי יוחנן – הביצים, **וכן אפרוחים הצריכים לאימם**, **אסורים בהנאה מדרבנן**, כדין האילן עצמו, כיון שצריכים לאילן, [ותוס' פירשו שמא יעלה על האילן], **ואפרוחים שאינם צריכים לאימם**, **מותרים** לגמרי.

[ודעת ריש לקיש לא נתבארה בגמרא].

אין ספק מוציא מידי ודאי

[עניין זה כתוב בגמרא בדף מ"א]

א. חבר שמת, **והניח פירות** אפילו הם בני יומם, ואין ידוע אם הם מעושרים, **מותר לאכלם**, ואין דין זה בכלל אין ספק (אם עשרום), מוציא מידי ודאי (טבל).

- לתירוץ אחד בגמרא הטעם לכך שהם מותרים, כי הם ודאי מעושרים, משום שחזקה על חבר שאינו מוציא דבר שאינו מתוקן תחת ידו, [וכגון שמת בישוב הדעת].

- ולתירוץ השני בגמרא, הטעם לכך שהם מותרים, כי אין שום ודאות שהיו טבל מעולם, ויתכן שהכניסם לפני גמר מלאכה לביתו, ולא הוקבעו למעשר מעולם, [שאין נקבע למעשר אלא לאחר גמר מלאכה וראו פני הבית[1]], ואף שגם אם כך ארע בהם,

הוספות

[1] כתבו התוס' שאם לא חושב להכניסם לביתו אלא לאכלם בשדה, הוקבעו למעשר לאחר גמר מלאכה, אף בלא ראיית פני הבית. וכתב הרש"ש לא ידעתי מנין להם דבר זה.

הם אסורים באכילת קבע לאדם, מכל מקום אינם נקראים טבל, ואיסורם מדרבנן, ומאחר שאין ודאות שנאספו, ואף אם נאספו יתכן שהותרו על ידי החבר, אין כאן אלא ספק ספיקא לאיסור, ולכן אין לאוסרם.

ב. מעשה בשפחתו של מציק [=אנס. ובתוספתא הגרסא מוסק] **שהטילה נפל לבור, ובא כהן והציץ**, לדעת אם זכר הפילה או נקיבה, [יש מפרשים שהיה כהן חכם ומורה הוראה. והתוס' כתבו כהן שוטה היה שכן היה אסור לו להיטמאות לנפלים] **וטיהרו חכמים את הכהן מטומאת אהל**, [ולא חששו שהאהיל על הנפל בשעה שהציץ לבור], והטעם לכך אינו משום שספק (אם נטמא) מוציא מידי ודאי (שהיתה שם טומאה) אלא מפני שחולדה וברדלס מצויין שם.

- לתירוץ אחד בגמרא, הטעם שטיהרו אותו, הוא כי אין שום ודאות שהיתה שם טומאה, כי יתכן שלא הפילה כלל נפל אלא רוח, [וכגון שבדקו את הבור קודם וראו שלא היו בו שום נפלים קודם לכן], ואם כן, יש כאן ספק טומאה בלבד, ומידי ספק טומאה, מוציא ספק שלא נטמא, [אבל מידי ודאי אין הספק מוציא].

- ולתירוץ השני בגמרא אף אם הפילה נפל ודאי, טיהרו את הכהן, כי חולדה וברדלס מצויים שם, ובוודאי נטלוהו משם, ואם כן ודאי נטלוהו מוציא מידי ודאי טומאה, [אבל ספק אינו מוציא מידי ודאי]. [וכתבו התוס', שבלא הטעם שחולדה וברדלס מצויים שם, לא היו מתירים מספק (שמא לא האהיל), כי היה הבור ברשות היחיד, וספק טומאה ברשות היחיד טמא[1]. א"נ היה הבור ברשות הרבים אבל הבור היה צר והנפל תופס את כל מקומו ואם היה בבור ודאי נטמא הכהן] [עוד כתבו התוס' שאין לחוש שמא גררוהו חולדה וברדלס תחת רגליו, וטומאה רצוצה בוקעת ועולה, כי כוונת הגמרא שגררו החולדה והברדלס ואכלו את הנפל. א"נ הכהן עומד ברה"ר וספיקו מותר].

כלים ועליהם צורות

דרך הגוי לעבוד לכל מה שמזדמן, כמבואר בתוספתא, השוחט לשום הרים [=לשר הממונה על ההרים], לשום גבעות, לשום ימים, לשום נהרות, לשום מדברות, לשום חמה, לשום לבנה, לשום כוכבים ומזלות, לשום מיכאל שר הגדול, לשום שלשול קטן [=תולעת], הרי אלו זבחי מתים.

> אמנם אין חשוב בעיניו של הגוי לצור ולעבוד אלא לשלושה דברים:

א. חמה [הינו מזל חמה].

ב. לבנה.

ג. צורת דרקון [=דומה לנחש ויש לו ציצין [=יש מפרשים סנפיר ויש מפרשים כמו שערות] בין חוליות של הצוואר].

> ורבי יהודה מוסיף עוד שתיים:

א. פרצוף של דמות מיניקה האוחזת בן ומניקה [המסמל את חוה שמיניקה את כל העולם.

ב. פרצוף של סר מפיס [המסמל את יוסף שזן את כל העולם]. רש"י מפרש שיוסף נקרא סר מפיס כי [2](סר ממהיות הדיוט ו)נעשה שר, ומפיס לכל העולם. ותוס' מפרשים שסר הוא לשון עיון ודקדוק, ומפיס תם ונשלם כמו "אם אפס כסף" ועל שם שאמרו לו המצרים שיעיין מה לעשות מאחר שאזל הכסף נקרא סר מפיס כלומר מעיין כשנשלם הכסף].

ולכן, המוצא כלים ובהם צורות אלו הרי הם אסורים, (וצריך להוליך הכלי לאבדו בים המלח).

אבל המוצא כלים ובהם שאר צורות מן הסתם נעשו לנוי, ולא אסרום חכמים מספק שאם כן אין לך דבר המותר. (ודעת רשב"ג תבואר בגמרא בס"ד).

כדעת מי משנתנו

- רש"י מפרש שמשנתינו היא דלא כר' מאיר דריש פרקין, כי רבי מאיר אוסר בכל הצלמים.

- ותוס' מפרשים שלא אסר רבי מאיר אלא צלמים של

הוספות

[1] וצ"ע דהא ברשות היחיד אפילו ספק ספיקא טמא [עיין פסחים דף ט' ע"ב בתוד"ה ספק.

[2] העירוני למחוק את מה שמוסגר.

אנדרטא, ומשנתינו מדברת בשאר צלמים.

- ור״ת מפרש שבתחילת הפרק מדובר בצורה בפני עצמה, ובמשנתינו מדובר בצורה שעל גבי כלי. [ופסק ר״ת, שבצורה בפני עצמה, אסורים כל הצורות, ואף רבנן לא מתירים אלא באנדרטאות, אבל בלא אנדרטא גם רבנן אוסרים, אבל בצורה שעל גבי כלי, אז מן הסתם לשם נוי היא עשויה חוץ מהמוזכרים במשנה].

דף מג

הנהגתו של רבי אלעזר הקפר כשמצא טבעת ועליה צורת דרקון

רבי אלעזר מצא טבעת ועליה צורת דרקון ורצה לבטל ממנה שם עבודה זרה ולהתירה בכך בהנאה.

מצא עכו״ם קטן, ולא אמר לו כלום. מצא עכו״ם גדול, צוה עליו לבטלה, ולא בטלה, סטרו ובטלה.

ולמדנו ממעשה זה כמה הלכות:

א. עכו״ם מבטל עבודה זרה אפילו כשאינו הבעלים.

ב. כל שאינו יודע בטיב עבודה זרה ומשמשיה, אינו מבטל. [ולכן לא ביקש מהקטן].

ג. עובד כוכבים מבטל עבודה זרה בעל כרחו.

ד. ישראל אינו יכול לבטל עבודה זרה [אלא לפי שזה דבר פשוט לא מנתה זאת].

אין ביטול לעבודה זרה של ישראל

עבודה זרה ששייכת לישראל, אין לה תקנה של ביטול. ורבי אלעזר לא הגביה את הטבעת אלא אחר שבטלוה. (וכשהיא שייכת לישראל ולגוי בשותפות ע׳ לקמן נ״ב ע״ב).

עבודה זרה שאבדה לגוי

לדעת רבי חנינא – שכשאבדה לו לגוי העבודה זרה **ומתייאש ממנה**, הרי זה **כמבטלה**.

אבל לדעת רבי אלעזר הקפר – **אינה בטלה**, וטעמו, כי אף שהגוי מתייאש מהממון, מכל מקום מהאיסור אינו מתייאש [ועדיין קורא לה עבודת כוכבים] וחושב בליבו שמא ימצאנו גוי, וימשיך לעובדה, וגם אם ימצאנה יהודי, אולי ימכרנה לגוי, היות ודמיה יקרים.

ואין זה דומה למבואר להלן שגוי שמכר או משכן עבודה זרה לישראל היא מותרת כי כשהיא אבדה יש לו שני ספיקות [לאיסור]. א. שמא ימצאנה גוי. ב. אפילו ימצאנה יהודי אולי היהודי לא יפגע בה, אלא ימכרנה. מה שאין כן כשמכר ליהודי יש רק ספק אחד.

וכמו כן אין הדין הנ״ל דומה לדין מי שמצא תבנית יד או רגל שהיא אסורה, כי אפשר להעמיד את הדין ההוא כשמצאה במקום שאין רבים מצויים וגם מהממון שבה אינו מתיאש.

איסור עשיית עבודה זרה

אסור לעשות כל סוג של עבודה זרה (בשביל לעובדה) ודבר זה למד מהכתוב ״לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים [לרבות חמה ולבנה כוכבים ומזלות] ממעל [לרבות מלאכי השרת] ואשר בארץ [לרבות ימים ונהרות הרים וגבעות] מתחת [לרבות שלשול קטן].

בסוף פרשת יתרו נאמר, ״לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶּסֶף ואלוהי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם״, ונלמדים מזה כמה דרשות:

א. איסור עשית שמשין של מטה (=בית המקדש וכליו). (״אתי״ כלומר כדמות שמשי המשמשים לפני).

ב. איסור עשית דמות חיות הקודש (=ארבעה פנים בהדי הדדי, שור, אדם, אריה ונשר). (״אתי״ היינו כדמות שמשי המשמשים לפני במרום).

ג. איסור עשיית אופנים, שרפים, חיות הקודש ומלאכי השרת. [והטעם כאות ב׳].

ד. איסור עשיית חמה ולבנה כוכבים ומזלות. (שגם המשמשים שאינם במדור העליון, אסור לעשותם).

ה. איסור עשית פרצוף אדם (לא תעשון אתי = אותי).

דמות צורות לבנה של רבן גמליאל

לרבן גמליאל היו דמויות צורות לבנות, שבהן היה חוקר את העדים שהעידו על מולד הלבנה.

ולא עבר בזה על האיסור של עשיית משמשים (א) כי עשה זאת על ידי נוכרים [ואף שמסתבר שהנכרים עשו לפי ציוויו של רבן גמליאל, ובכל מקום אמירה לנכרי שבות, מ"מ לצורך מצוה מותר] או הטעם שהיה מותר לו לעשות (ב) כי עשיה כדי להתלמד מותרת, כמו שמצינו בכישוף, "לא תלמד לעשות", אבל אתה למד להבין ולהורות.

צורה שגוים עובדים לה

אסור להחזיק צורה שכמותה עושים הגויים לע"ז, והטעם לכך הוא שלא יחשדוהו שעובד לה.

ומי שיש בידו צורה שעובדים לה הגוים יפגום אחד מאבריה, ואז מותר להחזיקה.

והטעם שרבן גמליאל לא חשש להחזיק הצורות, (א) בגלל שתמיד מצוים אצלו אנשים רבים ואין לחוש שיחשדוהו שעובד לה (ב) או שהיו הצורות עשויות פרקים פרקים, ורק כשנצרך להשתמש בהם הורה לחברם.

טבעת שיש בה צורה

טבעת שיש בה צורה, אין איסור להניחה על אצבע, אלא אם כן חותמה בולט. [יש מפרשים שרק צורת דרקון וכדומה אסור כשהחותם בולט אבל צורת אדם לא. ויש מפרשים שאף צורת אדם אסור].

אולם אם זה אדם שלם בכל גופו, בידיו וברגליו, ודאי שיש חשד ואסור. [יל"ע איך מתאים דין זה עם הדין של המשנה, שהמוצא כלים, אין איסור אלא דווקא חמה לבנה ודרקון. ואולי כשעומד "לראווה" כטבעת וכאנדרטא וכצורות של ר"ג חמיר טפי. וצ"ע].

פרטי דינים באיסור "לא תעשון"

א. שמשים של מטה (שמשין שאפשר לעשות כמותן):

אסור לעשות דברים כתבנית בית המקדש וכליו, כשהם שווים במידת האורך והרוחב והגובה ובפתחים ומאותם החומרים אבל אם שינה במקצת מותר.

האיסור הוא בכל אופן שכדוגמתו כשר בבית המקדש. ולכן מאחר שמנורה שאינה של זהב כשרה אסור לעשות מנורה כמנורת המקדש גם כשאינה של זהב:

- לדעת רבי יוסי ברבי יהודה, אפילו מנורה של עץ אסור לעשות, (כי לדעתו אף מנורת עץ כשרה משום שדורש את הפסוק "ועשית מנורת זהב טהור מקשה תעשה המנורה" על דרך של ריבוי ומיעוט וריבוי ומרבה הכל ואין ממעט אלא מנורה של חרס). ומוכיח כן מהמנורה שעשו החשמונאים מיד אחר שגברה ידם על היוונים, שלדעתו היתה של עץ.

- ולדעת חכמים יש לדרוש את הפסוק על דרך של כלל ופרט וכלל, ולרבות רק חומר שהוא כעין הפרט, כלומר מתכת דווקא, ולדעתם המנורה של החשמונאים בשיא עוניים היתה משפודים של ברזל מצופים בבדיל.

ב. העושה דמות מלאכים אינו עובר משום עשיית אדם, כי מלאכים אינם דומים לאדם כלל (כדאיתא בחגיגה דלמלאך אין עורף), אבל העושה דמות ארבע פנים, עובר גם משום עשיית אדם, ומה שהוצרכה התורה לאסור ארבע פנים הוא (א) שגם אם כבר יש לו כבר צורת אדם, אסור להשלים שאר שלוש הצורות. (ב) כשעושה ארבע פנים, יעבור משום שני לאוין.

ג. פרצוף אדם אינו אסור, אלא כשעושה פרצוף שלם, ולכן אותם המציירים על סדינים, [שהרגילות היתה לעשותם חצי פרצוף], מותר.

שוקע ובולט [ומצויר]

א. בצורת אדם.

טבעת שחותמה בולט, מותר לחתום בה. טבעת

שחותמה שוקע, אסור לחתום בה.

ומבואר בתוס', שמדובר בפרצוף אדם. ומוכח מכאן שאין איסור לעשות פרצוף שוקע, אבל בציור, מוכח מהתוס' שאסור. [מהא דהוצרך להתיר סדינים רק מחמת שזה חצי פרצוף]. [בכל ענינים אלו יש הרבה שיטות מהם הפוכות לגמרי בראשונים, ולשיטת ה"הלכות גדולות" שמובאת בתוס', צריך להעמיד בטבעת שיש בה דרקון, והאיסור לחתום הוא משום עבודה זרה ולא שייך לענייננו].

ב. בצורת כוכבים ומזלות.

כוכבים ומזלות אסור לעשות אפילו כשהם שוקעים, (כך מוכיח תוס' מרבן גמליאל), והטעם לכך, לפי שגם ברקיע הם נראים לנו שוקעים

ג. בצורת חיות הקודש שרפים ושאר מלאכים.

בתוס' מוכח, שחיות הקדש דינם כפרצוף אדם, (דהרי הקשה שכל העושה ד' פנים מתחייב כבר בין כך משום עשיית אדם), ובאותו תוס' משמע שה"ה שאר מלאכים.

כלים מכובדים וכלים מבוזים

שיטת רבן שמעון בן גמליאל שאם צורות אלו של חמה, לבנה ודרקון. נעשו על כלים מבוזים אינם נאסרים. ונחלקו רב ושמואל מה הם מכובדים ומה הם מבוזים:

לדעת רב – אפילו סירים נחשבים מכובדים, אם הצורות נעשו בחלק שמעל המים, (דהיינו באוגני הכלי ולא בדפנות ובשוליים).

ולדעת שמואל – כלי בישולי יורות קומקומים, מיחמי מים וכן סדינים ומטפחות נחשבים מבוזין. שירין, נזמים וטבעות נחשבים מכובדים. [תוס' גורס שגם מטבעות נחשבים למבוזים, ולכן מותרים, אפילו שיש בהם דמות עבודת כוכבים].

איבוד עבודה זרה

צריך לאבד את העבודת כוכבים, באופן שלא יוכל ישראל להכשל ולהנות בה, ולהלן מבוארים פרטי הדין הזה.

א. לשחוק ולזרות ברוח.

רבי יוסי מתיר, ואף שהשחיקה נעשית זבל, ומסייעת בגידול הצמחים, מכל מקום מותר, כי גם האדמה והמים משתתפים בגידול, והוי "זה וזה גורם" ומותר.

ורבנן אוסרים, כי לדעתם "זה וזה גורם" אסור.

ב. להטיל לים (המלח).

לדעת רבה הדבר מועיל אף בלא שחיקה.

ולדעת רב יוסף הדבר מועיל רק אחר שחיקת העבודה זרה.

ג. להטיל לשאר מימות

- בתחילה רצו תוס' לתלות זאת במחלוקת רבה ורב יוסף, שלרב יוסף ש"זורק לים" הכוונה שצריך גם לשחוק אז משמע שבים רגיל אפילו שחיקה לא מועילה, מה שאין כן לרבה, שים המלח מועיל אפילו בלא שחיקה, אז כששוחק יכול להטיל לכל מימות.

- אבל מסקנת התוס' דלנהר הכל מודים שאסור לזרוק, והטעם, לפי שנגרש על שפת הנהר, אבל לים רגיל וכן כל מקום שאינו מגדל צמחים, מותר.

ד. שריפה בלא שחיקה.

מתוך פירוש רש"י משמע שהדבר מועיל (ואולי דווקא אם זורק לים).

(ולתוס'- שריפה לבד וודאי שלא מועילה).

חילוקים שבין ביעור חמץ לביעור עבודה זרה

א. פירור וזריה לרוח.

לעניין חמץ, אמרו חכמים במסכת פסחים, מפרר וזורה לרוח, ולעניין עבודה זרה אמרו כאן, שאין לעשות כן, כי נהיה זבל.

יש מפרשים משום שבחמץ אין איסור אלא כדרך הנאה גמורה, לפי שאיסורו נלמד "מלא יאכַל", אבל בעבודת

כוכבים כתוב, "לא ידבק בידך מאומה מן החרם", ואם כן, כל הנאה אסורה.

ויש מפרשים משום שבאמת המתירים זריה לרוח בחמץ מתירים זאת גם לעניין עבודה זרה וזה כדעת רבי יוסי.

ב. זריקה לים

לדעת רב יוסף במסכת פסחים חמץ הנזרק לים, לא צריך "פירורי" לפי שנמצאס מה שאין כן לעניין עבודה זרה שאינה נמסה ויש לפוררה.

אולם לדעת רבה גם חמץ יש לפוררו

(ואם זורק חמץ לים המלח, אז ממ"נ לכו"ע לא יצטרכו "פירורי", לרבה בגלל שזה ים המלח. ולר' יוסף כי כל חמץ הדין כן.)

דף מד

ארבע ראיות שמביא רבי יוסי לשיטתו

[שמותר לשחוק ולזרוק לרוח]

ראיה א'.

"וְאֶת חַטַּאתְכֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם אֶת הָעֵגֶל לָקַחְתִּי וָאֶשְׂרֹף אוֹתוֹ בָּאֵשׁ וָאֵכֹּת אוֹתוֹ טָחוֹן הֵיטֵב עַד אֲשֶׁר דַּק לָעָפָר וָאַשְׁלִיךְ אֶת עֲפָרוֹ אֶל נַחַל הַיֹּרֵד מִן הָהָר".

שיטת רש"י: רבי יוסי סובר, שמזה ששחק אותו מוכח[א] שזרה לרוח, ומועילה שחיקה וזריה כדבריו. ורבנן סוברים שזרק לים, ומה שהוצרך לשחוק[א], זה רק בשביל להשקותם כסוטה ולבדוק את החוטאים[ב].

שיטת תוס': רבי יוסי סובר שמשה זרה לנחל, ואם כן הוא הדין לרוח, כי בשניהם נעשה זבל. ורבנן אומרים שהשקה את בני ישראל בכל הזהב ולא נשאר מהעגל כלום

ראיה ב'.

"וְגַם מַעֲכָה אִם אָפָא הַמֶּלֶךְ הֱסִירָהּ מִגְּבִירָה אֲשֶׁר עָשְׂתָה לָאֲשֵׁרָה מִפְּלָצַת וַיִּכְרֹת אָסָא אֶת מִפְּלַצְתָּהּ [=מפליא ליצנות היתה כמין זכרות ונבעלה לה בכל יום] וַיָּדֶק וַיִּשְׂרֹף בְּנַחַל קִדְרוֹן".

רבי יוסי סובר שמתוך שהשליך לנחל קדרון ולא חשש שיעבדו את אותו מקום ויהנו מזבל עבודה זרה מוכח שהדבר מותר והוא הדין לזרוק לרוח.

וחכמים אומרים שהשליך למקומות שאינם מגדלים צמחים.

ראיה ג'.

"וּפִתַּת נְחַשׁ הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה".

רבי יוסי סובר שמתוך שכתתו ולא חשש שיעבדו את אותו מקום שיפלו כיתותיו ויהנו מזבל עבודה זרה מוכח שהדבר מותר והוא הדין לזרוק לרוח.

וחכמים אומרים שמשם אין ראיה כלל כי באמת הנחש לא נאסר בהנאה מחמת עבודתם כי היה מכספו של משה ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו.

ראיה ד'

בעניין מלחמת דוד בפלישתים נאמר במקום אחד "וַיַּעַזְבוּ שָׁם אֶת עַצַּבֵּיהֶם וַיִּשָּׂאֵם דָּוִד וַאֲנָשָׁיו" ובמקום אחר נאמר "וַיַּעַזְבוּ שָׁם אֶת אֱלֹהֵיהֶם וַיֹּאמֶר דָּוִיד וַיִּשָּׂרְפוּ בָּאֵשׁ".

לדעת רבי יוסי שני דברים עשו (א) שרפו אותם (א) נשאו אותם כלומר זרו אותם לרוח [שנשיאה היא

הוספות

[א] ברש"י משמע שאם לא היה זורה לרוח וכן לא היה רוצה להשקות את בני ישראל היה מטילו לים כמות שהוא ומקשים (ראשונים ואחרונים) דגם הזורק לים בעי שחיקה והמהר"ם אומר דמשה זרק לים המלח!! וצ"ע לדעת רב יוסף דגם בים המלח בעי שחיקה (והאמת שיש ראשונים דרב יוסף לא חולק על רבה בדין ים המלח אלא דסובר שהים שבמשנתינו אינו ים המלח ואולי רש"י כמותם) ונראה ליישב שהיות ושרף אז הספיק זריקה כמות שהיא, וברש"י ד"ה "ואת חטאתכם" וכן ד"ה "אלא וישאם ממש" משמע ששרפה מועילה אפי' בלא זריקה לים וצ"ע. אמנם בדעת תוס' ד"ה "והלא" וכו' ואם תאמר וכו' משמע שצריך גם זריקה לים.

[ב] מחלוקת אמוראים במס' יומא את מי דנו המים חד אמר: זיבח וקיטר בסיף גיפף ונשק באסכרה שמח בלבו בהדרוקן (משפט המים) וחד אמר: עדים והתראה. בסיף עדים בלא התראה במיתה לא עדים ולא התראה בהדרוקן

זרייה לרוח כמו שנאמר "תִּזְרֵם וְרוּחַ תִּשָּׂאֵם").

ולדעת חכמים על כרחך הנשיאה אינה פעולת האיבוד של העבודה זרה כי אם כן היה צריך לכתוב את השריפה תחילה באותו פסוק אלא מתחילה ציווה דוד לשרוף [על מנת לזרוק לים] ולאחר מכן בא איתי הגיתי הגוי ובטלם ונשאם דוד ואנשיו לעצמם.

האם שחיקת כלי מתכות מגדלת צמחים

מבואר במסכת חולין ששחיקת כלי מתכות פסולה לכיסוי הדם כי אינה מגדלת צמחים [כעפר].

- יש מפרשים שכל זה כשהיא בפני עצמה אבל כשהיא ניתנת בקרקע המגדלת צמחים היא מזבלת אותה ומשביחה אותה לגדלם.

- ויש מפרשים שכל זה כששחקו אותם בלבד אבל אם שרפו אותם תחילה ואחר כך שחקום הם מגדלים צמחים.

שיירי דם חטאות

שיירי דם חטאות פנימיות וחיצוניות היו נשפכים על יסוד מזבח החיצון, ומשם היו מגיעים לנחל קדרון, [דרך רצפת העזרה והאמה שעברה בעזרה], והיו נמכרים לגננים לזבל, ואף על פי שאין מעילה בדם קדשים, מכל מקום אסור להנות מהם בחנם.

וַיִּקַּח אֶת עֲטֶרֶת מַלְכָּם [ע"ז] מֵעַל רֹאשׁוֹ וּמִשְׁקָלָהּ כִּכַּר זָהָב וְאֶבֶן יְקָרָה וַתְּהִי עַל רֹאשׁ דָּוִד [כי בטלה איתי הגיתי]

לדעת רב יהודה אמר רב – לא נשאה ממש על ראשו [שכן אי אפשר לשאת משקל ככר זהב על הראש] אלא שהיתה חשובה וראויה להינתן על ראשו של דוד המלך והולמת אותו.

ולדעת רבי יוסי ברבי חנינא – נשאה ממש על ראשו על ידי אבן שואבת שהיתה קבועה מעל כסאו [ודרכה להגביה את המתכת ולתלותה באויר].

ולדעת רבי אלעזר – לא היה משקל העטרת ככר זהב אלא שהיתה בו אבן יקרה השווה ככר זהב.

ומקום הנחת עטרת מלכם הוא במקום שמוחו של תינוק רופס [והגם ששם מונחים תפילין יש מקום גם לעטרה] ורק מי שראוי למלוך יכול להושיבה [כי באדם אחר אותו מקום בראש אינו עגול כמידת העטרת].

ועל דבר זה משבח דוד בתהילים "[עטרת] זֹאת הָיְתָה לִּי [לעדות שאני הגון למלוכה] כִּי פִקֻּדֶיךָ נָצָרְתִּי".

"אין משיבים במרחץ"

רבן גמליאל היה רוחץ בבית המרחץ שעמד בחצרה של עבודה זרה הקרויה אפרודיטי ושאל אותו מין אחד ששמו פרוקלוס בן פלוספוס הלא נאמר "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם" והשיב לו רבן גמליאל "אין משיבים במרחץ" [ולאחר מכן ענה לו תשובה לשאלתו כפי שיתבאר בעזה"י להלן].

ובגמרא מבואר, שאף "אין משיבים במרחץ", אסור לומר בפנים, ואמר לו זאת בחוץ.

- רשב"ם מפרש שאמר זאת לגמרי בחוץ, [ואמר זאת כהתנצלות למה לא השיבו בפנים].

- ור"י מפרש שאמר זאת בבית האמצעי, ששאילת שלום מותרת בו, וכמו כן מותר לענות תשובה זו, כדי שלא תהא עליו איבה.

אסור לדבר דברי תורה בבית הכסא ובבית המרחץ ואפילו בלשון חול. [או בהרהור בלבד]. ודברי חול מותר לדבר אפילו בלשון הקודש.

תשובות רבן גמליאל

א. הואיל והמרחץ קדם לעבודה זרה ומיועד לכל מי שרוצה לרחוץ אין בכוח העבודה זרה לאסור את המרחץ ולגזול את הרבים.

ב. מאחר שהמרחץ אינו נוי לעבודה זרה אין הוא משמש אותה אלא אדרבה היא משמשת אותו והוא העיקר והיא הטפלה.

ג. לא אסרה תורה אלא עבודה זרה שנוהגים בה מנהג אלוהות אבל זו עומדים בפניה ערומים ובעלי קריין ומשתינים בפניה והרי היא מבוטלת בכך.

ורב הושעיא אמר שתשובת רבן גמליאל היתה "תשובה גנובה". ורב חמא אמר שאינה "תשובה גנובה". ונחלקו מה היא "תשובה גנובה":

לפי שני פירושים היא תשובה שאינה נכונה:

(א) כי השתנה בפני עבודה זרה אינה מבטלת אותה כמו שפעור אינו מבוטל אף שפוערים בפניו. אולם יש לומר שתשובתו נכונה כי פעור שונה משאר עבודות זרות כי עבודתו בכך אבל מי שדרכה בכבוד מתבטלת בביזיונה.

(ב) כי השתנה בפניה אינה מבטלת אותה כמו ששנינו "רק בפניה השתין בפניה ... אינה בטלה" כי כן דרכם של עובדיה לקצוף עליה ואינם מבטלים אותה. אולם יש לומר שתשובתו נכונה כי יש הבדל בין בזיון ארעי בזמן שכועס לבזיון תמידי המראה שמבטלה.

ולפי שני פירושים "תשובה גנובה" היא תשובה מיותרת כי גם בלא תשובתו יש להתיר את הדבר:

(א) כי לא היה צריך לומר שהמרחץ קדם כי אפילו היא קדמה מותר להנות שכן נהנים מעבודה זרה שלא בטובתה. אולם יש לומר שרק מחמת שקדם המרחץ מותר לרחוץ בו כי כשרבן גמליאל רוחץ אצלה יש לה בכך טובה גדולה והרי זה נהנה לטובתה.

(ב) כי לא היה צריך לומר שהמרחץ אינו נוי לעבודה זרה כי גם אם היה נוי לה לא היה אסור כי אין הקדש לעבודה זרה. אולם יש לומר שרק מחמת שאינו נוי לה הדבר מותר אבל אם היה נוי לה היה אסור כי הוא מכבד בכך את העבודה זרה.

דף מה

הר שנעבד

א. דין ההר עצמו.

ההר **מותר בהנאה**. לחצוב ממנו אבנים ולזרוע בו. כי כל עבודה זרה שהיא מחובר לקרקע, לא נאסרת, שנאמר, "אַבֵּד תְּאַבְּדוּן ... אֶת אֱלֹהֵיהֶם עַל הֶהָרִים", כלומר את אלוהיהם שעל ההרים תאבדו, ולא את ההרים שהם עצמם אלוהיהם.

ב. דין תקרובתו.

לפירוש הראשון ברש"י – ההר עצמו אינו נחשב כעבודה זרה כלל, ואם כן **תקרובתו מותרת** כי אין זו תקרובת עבודה זרה.

לפירוש השני ברש"י – אף על פי שההר אינו נאסר, מכל מקום מאחר שעבדוהו הרי הוא כעבודה זרה ולכן, אבל **תקרובתו אסורה** כתקרובת עבודה זרה.

ג. דין עובדי ההר.

אף על פי שההר אינו נאסר, מכל מקום אסור לעובדו, והעובד אותו דינו כעובד עבודה זרה, ולכן מיתתו בסייף.

ד. דין נוי ההר.

נויי ההר שאינם מחוברים לקרקע, אסורים בהנאה, שנאמר, "לֹא תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם".

ולעניין נויי ההר שהם מחוברים לקרקע כציפוי ההר נחלקו חכמים:

- **לדעת רמי בר חמא, תנא קמא אומר**, שאין דינו כהר עצמו, ולכן הוא **נאסר**. **ורבי יוסי הגלילי אומר**, שדינו כהר עצמו, ולכן **אינו נאסר**.

- **ולדעת רב ששת, הכל אומרים** שאין דינו כהר עצמו, ולכן הוא **נאסר**.

ותוס' מפרשים שדין זה אמור בציפוי ההר שהוא עצמו נעבד אגב ההר.

אילן שנעבד

א. כשנטעו גרעין שלא לְשֵׁם עבודה זרה ואחר כך [כשנעשה אילן] עבדוהו:

לדעת רב ששת – תנא קמא מתיר את כל האילן, כי מאחר שלא היה נטוע מתחילה לשם עבודה זרה, אלא רק אחר שכבר היה מחובר, הרי זה נידון כמחובר, ויש ללמוד זאת מהכתוב, "וְתַחַת כָּל עֵץ

רַעֲנָן", המלמד שרק מה שתחתיו נאסר, אבל העץ עצמו אינו נאסר. **ורבי יוסי הגלילי ורבי יוסי ברבי יהודה אומרים, שמה שיגדל משעה שנעבד, אסור,** שנאמר, "וְנַאֲשֵׁירֵהֶם תְּנַדֵּעוּן", כלומר תחתכו אותם, וישאר השורש הגדל בהיתר, ומותר להנות ממנו, ואין זה נחשב מחובר, היות שאדם נטעו, אבל הגדל אחר כך אסור.

לדעת רמי בר חמא – הכל מודים שכל מה שיגדל משעה שנעבד, אסור, אבל מה שגדל מתחילה מותר.

ותוס' כתבו שלדברי הכל אין האילן נאסר.

ב. כשנטעו גרעין לשם עבודה זרה:

לדברי הכל, כל האילן אסור בהנאה, שנאמר, "וַאֲשֵׁירֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ", ללמד, שכולו ישרף ואסור בהנאה, ואינו נחשב כמחובר כי הייתה בו תפיסת יד אדם בנטיעה.

ג. כשנטעו אילן כשהוא כבר גדל:

לדברי הכל כל האילן אסור בהנאה.

ותוס' כתבו, שאם נטעו אותו שלא לשם עבודה זרה, ורק אחר כך עבדוהו, לדעת רב ששת, תנא קמא מתירו כמחובר, **ורבי יוסי הגלילי אוסר את הגדל אחר שנעבד. ולדעת רמי בר חמא, הכל אוסרים את הגדל אחר שנעבד. וכשנטעו אותו מתחילה לשם עבודה זרה, הכל מודים שכולו אסור,** שנאמר, "וַאֲשֵׁירֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ".

ד. כשניטע גרעין מאליו:

לדברי הכל האילן מותר בהנאה כמחובר גמור, כי לא ניטע בידי אדם.

.

ר' יוסי הגלילי היה תלמיד חבר לרבי עקיבא, ורך ממנו בשנים.

.

בית המקדש נבנה בהר, ולא חששו שנעבד, כי היה על פי נביא.

.

הכלל, "תנא בתרא לטפויי אתי", נאמר רק כשלא משמע שהתנא הראשון מחמיר בנידון של המחלוקת.

אַבֵּד תְּאַבְּדוּן אֶת כָּל הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר עָבְדוּ שָׁם הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתֶּם יֹרְשִׁים אֹתָם אֶת אֱלֹהֵיהֶם עַל הֶהָרִים הָרָמִים וְעַל הַגְּבָעוֹת וְתַחַת כָּל עֵץ רַעֲנָן. וְנִתַּצְתֶּם אֶת מִזְבְּחֹתָם וְשִׁבַּרְתֶּם אֶת מַצֵּבֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ וּפְסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תְּגַדֵּעוּן וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם מִן הַמָּקוֹם הַהוּא

"**אַבֵּד תְּאַבְּדוּן**"

לדברי חכמים – מכאן יש ללמוד, **שהעוקר עבודה זרה, צריך לשרש אחריה.**

לדברי רבי יוסי הגלילי – מכאן יש ללמוד, שכך הוא הסדר, (א) קציצת עבודה זרה. (ב) כיבוש הארץ. (ג) ביעור עבודה זרה. ש**תחילה** יש לקיים "**אַבֵּד**", כלומר קציצה. **ולבסוף** יש לקיים "**תְּאַבְּדוּן**", כלומר **ביעור גמור. וכיבוש הארץ בינתיים.**

"**אֶת אֱלֹהֵיהֶם עַל הֶהָרִים**"

מכאן שרק פסלים שעל ההרים אסורים, **אבל הרים שהם עצמם אלילים אינם נאסרים,** והוא הדין לכל דבר מחובר שנעבד.

"**וְתַחַת כָּל עֵץ רַעֲנָן**"

לדברי חכמים – מכאן יש ללמוד, **שאילן שנטעו ולבסוף עבדו מותר,** [כפי שנתבאר לעיל].

ולדברי רבי יוסי הגלילי – הכתוב הזה מלמד את בני ישראל, היכן ימצאו עבודה זרה של הכנענים, כדי שיוכלו לבערם.

"**וְנִתַּצְתֶּם אֶת מִזְבְּחֹתָם**"

לדעת רב יוסף מכאן יש ללמוד את הסדר, (א) שבירת עבודה זרה. (ב) רדוף את הכנענים, וכבוש את הארץ. (ג) שרוף עבודה זרה. ש**תחילה** יש לקיים "**וְנִתַּצְתֶּם**", כלומר שבירה. **ולבסוף** יש לקיים "**וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ**", כלומר שריפה. **וכיבוש הארץ בינתיים.**

"**וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ**"

מכאן **שאילן שנטעו מתחילה לשם עבודה זרה, אסור.**

"וְאַבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם"

לדברי חכמים ורבי אליעזר – הכתוב הזה מלמד, **שיש לכנות** שֵׁם **לעבודה זרה**, ויהיה **הכינוי לגנאי**, שנאמר "שַׁקֵּץ תְּשַׁקְּצֶנּוּ", וכגון תחת לקרוא בית גליא [=גבוה], לקרוא בית כריא [=שפל].

ולדברי רבי יוסי הגלילי – הכתוב הזה מלמד, **שהעוקר עבודה זרה צריך לשרש אחריה**.

דף מו

אבנים שנדלדלו [=נעקרו מאליהם] **מהר הנעבד**

יש אומרים שהן מותרות, שכן יש ללמוד בבנין אב, מהצד השווה של הר ובהמה בעלת מום, או מהצד השווה של בהמה תמה ואילן שיבש, שהצד השווה שבהם שלא נעשו בידי אדם, ונשתנו מברייתם, והם מותרים, והוא הדין לאבנים שנדלדלו.

ויש אומרים שהן אסורות, כי נאמר על עבודה זרה "שַׁקֵּץ תְּשַׁקְּצֶנּוּ", ללמד, שאין להתיר איסור עבודה זרה, אלא אם כן הדבר מפורש בתורה להיתר, אבל על ידי דרשות כגון בניין אב אין להתיר.

בהמה שנעבדה

א. נעבדה על ידי בעליה:

להקרבה לגבוה בבית המקדש – אסורה. שנאמר, "מִן הַבָּקָר", להוציא את הנעבד.

אבל להדיוט – היא מותרת. כי אם היתה אסורה להדיוט, לא היה צריך את הכתוב "מִן הַבָּקָר" לאוסרה לגבוה, שכן כל האסור להדיוט אסור לגבוה מהכתוב "מִמַּשְׁקֵה יִשְׂרָאֵל לְמִנְחָה וּלְעוֹלָה וְלִשְׁלָמִים", המלמד, שאין להביא לגבוה אלא דבר המותר לישראל, ומתוך שנאמר "מִן הַבָּקָר", לאוסרה לגבוה, על כרחך אינה אסורה להדיוט.

ב. נעבדה על ידי מי שאינו בעליה:

אם לא עשה בה עצמה מעשה, כגון שהוא עצמו השתחווה לה, אבל היא כמות שהיא עומדת, **לא נאסרה כלל**, אף לא לגבוה, כי במחשבה בלבד אין אדם אוסר דבר שאינו שלו.

אבל אם עשה בה מעשה, כגון ששחטה לעבודה זרה, **אסורה**.

מתי נאסרת עבודה זרה של ישראל

לדעת רבי ישמעאל – מיד כשיבנה אותה.

ולדעת רבי עקיבא – רק משעה שעובדה.

זקף ביצה והשתחווה לה

יש אומרים שלדעת האומרים שאבני הר שנדלדלו מותרים, יש להסתפק, מה הדין כשאחד זקף ביצה להשתחוות לה, ואחר כך בא גוי והשתחווה לה, האם הזקיפה נחשבת כמעשה, המוציא את הביצה מחזקת מחוברת, ואם כן נאסרה הביצה, או שעדיין היא נחשבת כמחוברת, ולא נאסרה.

ויש אומרים שאף לדעת האומרים שאבני הר שנדלדלו אסורים, לדעת רבי עקיבא האומר שאין עבודה זרה נאסרת, אלא כשיעבדוה, יש להסתפק, מה הדין כשזקף ביצה ולא השתחווה לה, ובא אחר כך גוי והשתחווה לה, האם הזקיפה מראה שרוצה לעובדה, ואם כן היא נאסרת, או שאין בזקיפה כדי להראות שרוצה לעובדה, ולכן אינה נאסרת.

זקף לבינה ולא השתחווה לה

זקף לבינה, ולא השתחווה לה, **ובא עכו"ם והשתחווה לה – לדברי הכל היא אסורה**, ואף רבי עקיבא האומר שעבודה זרה של ישראל אינה נאסרת אלא משעה שעובדה מודה הוא לדין הזה כי בכך שזקפה הראה שרוצה לעשותה עבודה זרה [וכשהוא רוצה בדבר אפילו כשהגוי עובד היא נאסרת].

האם מחובר שנעבד אסור לגבוה

לדעת רבא – מחובר שנעבד, [אף שאינו אסור להדיוט], לגבוה הוא **אסור**, ולא רק לקרבן עצמו אינו קרב, אלא אפילו למכשירי קרבן, ודבר זה למד בקל וחומר, [מאתנן, שמותר להדיוט בתלוש, ואסור לגבוה אפילו במחובר], ועדיף לדרוש קל וחומר לחומרא.

ולדעת רב הונא בריה דרבי יהושע – מחובר שנעבד **מותר** לגבוה, ואין לאוסרו מחמת הקל וחומר הנ"ל, כי אתנן מחובר עצמו, מותר לגבוה, ורק אתנן תלוש, אסור.

דין אתנן
[=תשלום הניתן לאישה בתמורה לביאת זנות]

א. להשתמש בו לצורך הדיוט.

מותר להנות ממנו בין הוא מחובר לקרקע, ובין הוא תלוש מהקרקע, כי לא נזכר בעניין איסור אתנן, אלא, "לֹא תָבִיא אֶתְנַן זוֹנָה ... בֵּית ה' אֱלֹקֶיךָ לְכָל נֶדֶר", אבל להדיוט הוא מותר.

ב. להשתמש בו לצורך גבוה.

כשהוא דבר ה**תלוש** מהקרקע – **הוא אסור** לגבוה, שנאמר, "לֹא תָבִיא אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב בֵּית ה' אֱלֹקֶיךָ לְכָל נֶדֶר".

וכשהוא דבר **מחובר** לקרקע – **לדעת רבא הוא אסור**, שנאמר, "לֹא תָבִיא אֶתְנַן זוֹנָה ... בֵּית ...", ללמד, שאפילו נתן לה בית באתננה הוא אסור, **ואפילו למכשירי קרבן** הוא אסור, שכך היא כוונת הכתוב, שאפילו לצורך בניין הבית אין להביא אתנן. **ולדעת רב הונא בריה דרב יהושע**, אתנן מחובר לקרקע **מותר** לגבוה, ולא בא הכתוב "בֵּית", אלא ללמד, שאין להביא אתנן לפרה אדומה [כן דעת רבי אליעזר], א"נ ללמד שאין להביא אתנן לריקועי פחים להיכל ולקדש הקדשים [כן דעת חכמים].

הזאה בשביעי לטומאה לטמא מת בשבת שהיא ערב פסח

הזאת מי חטאת לטהר טמא מת אסורה בשבת מדברי חכמים, כי נראה הדבר כמתקן את הטמא, [וכעין מלאכת מכה בפטיש].

אולם כשיש בה צורך הקרבת קרבן פסח, כגון שחל שביעי לטהרת הטמא בשבת שהיא ערב פסח, ועל ידי טהרתו בו ביום, יוכל להקריב את פסחו, נחלקו חכמים אם הדבר מותר:

לדעת רבי אליעזר – **מותר** להזות עליו לטהרו, קל וחומר משחיטת הפסח, שהיא מלאכה גמורה, ודוחה את השבת כל שכן הזאה שאינה אלא איסור שבות.

ולדעת רבי עקיבא – **אסור** להזות עליו לטהרו ואין ללמוד היתר בדבר מהיתר שחיטת הפסח כי רק דבר שקבעה לו תורה זמן כגון פסח שזמנו בית דין ניסן דוחה את השבת אבל הזאה שיכול להיטהר גם ביום אחר אינה דוחה את השבת.

-

כשיש שתי אפשרויות לדרוש, אחת לקולא ואחת לחומרא, דרשינן לחומרא.

המשתחווה לקמת חיטים
האם טוחן אותם ומביאם למנחות

ללשון ראשון – מתחילה רצו לומר שנחלקו בזה רבי אליעזר וחכמים [כמו שנחלקו לעניין ולד מוקצה] ולמסקנה הכל מודים שהקמה אסורה למנחות ואינה ניתרת על ידי שמשתנית בטחינה.

ללשון שני – מתחילה רצו לומר שלדברי הכל הקמה אסורה למנחות ואינה ניתרת על ידי שמשתנית בטחינה. ולמסקנה נחלקו בזה רבי אליעזר וחכמים.

שינוי באתנן

לעניין אתנן, יש סברא ששינוי שנשתנה עובר בלידתו, ונעשה וולד, מתירו, כי מתחילה לא נמסר העובר עם אמו מרצון הבועל, ורק מפני שלא היה יכול להוציאו מאמו, נתנו, ואינו אתנן גמור.

דין וולדות של בהמות האסורות למזבח כדין נעבד ומוקצה

נרבעו ולבסוף עיברו – לדעת חכמים הוולדות מותרים, כי זה וזה גורם מותר [באו מהאם האסורה

ומהאב המותר]. ולדעת רבי אליעזר הם אסורים, כי זה וזה גורם אסור.

עיברו ולבסוף נרבעו – לדברי הכל הוולדות אסורים כי גם הוולדות נגחו ונרבעו.

דף מז

נטילת לולב מצווה מדקל שהשתחוו לו

ריש לקיש הסתפק, האם מותר ליטול לולב למצווה, מדקל שהשתחוו לו:

- יש מפרשים שהספק הוא בדקל שעתה הוא עבודה זרה, והספק הוא, האם דבר שנעבד במחובר, נאסר לדבר מצווה, כלומר האם הוא מאוס או לא.

- ויש מפרשים שמדקל של עבודה זרה ודאי אין נוטלים לולב למצווה, והספק הוא באשרה של גוי, שכבר בְּטְלָה מלהיות עבודה זרה, והספק הוא, האם דבר שנדחה ממצווה ושוב נראה לה, ידחה עולמית או חוזר ונראה.

ורב פפא אמר שאין דיחוי אצל מצוות. ונסתפקה הגמרא בכוונתו:

- האם כוונתו לומר, שכן הדין בוודאי, שאין דיחוי אצל מצוות, ואם כן הדבר מותר.

- או שכוונתו לומר, שיש להסתפק בכך, ואם כן מספק יש להחמיר, והלולב אסור.

דם שחיטה שנתכסה וחזר ונתגלה

א. אם מתחילה כסהו אדם – השוחט פטור מלחזור ולכסותו, כי כבר נתקיימה מצוותו.

ב. ואם מתחילה כסתהו הרוח – השוחט חייב לחזור ולכסותו, [ואין דיחוי אצל מצוות, כלומר אף על פי שכשנתכסה הדם נדחית המצווה, כשחזר ונתגלה, חזרה המצווה למקומה, ולא נדחתה לעולם מחמת הדיחוי הראשון]. ונסתפקו בגמרא, האם חיוב זה הוא דין ודאי, [כי ודאי אין דיחוי אצל מצוות], הוא שחיוב זה הוא מחמת הספק, [כי ספק אם יש דיחוי אצל מצוות].

ספיקות רב פפא בסוגיה

א. האם עושים בגדי כהונה מצמר בהמה שהשתחוו לה. [הספק הוא האם **נעבד שהשתנה** (הצמר נשתנה בטוויה) **מותר למכשירי קרבן** או לא].

ב. **האם** עושים תכלת לציצית מצמר בהמה שהשתחוו לה [הספק הוא האם **נעבד שהשתנה** (הצמר נשתנה בטוויה) **מותר לדבר מצווה** או לא].

עשיית חצוצרות ללווים מקרני בהמה שנעבדה או חלילים משוקי בהמה שנעבדה או נימים לכינור ממעי בהמה שנעבדה

לדעת האומרים עיקר שירת הלווים בכלי – הדבר **אסור**, כי הדבר נחשב כהבאת דבר הנעבד לגבוה.

ולדעת האומרים עיקר שירת הלווים בפה – ספק בגמרא האם מאחר שהחצוצרה שאינה עיקר השירה, אלא רק מבסמת אותה, אין זה כדבר הבא לגבוה אלא להדיוט ולכן הדבר מותר. או מאחר שהדבר הוא לצורך הקרבן, הרי זה מאוס והדבר אסור.

ממה עשויות החצוצרות

(א) של הלווים – לאו דווקא מכסף.

(ב) של משה – מכסף בלבד.

(ג) של הכוהנים – לפי התירוץ הראשון של תוס', מכסף בלבד. ולפי התירוץ השני של תוס', לאו דווקא מכסף.

המשתחווה למים

המשתחווה למעיין, אין כוונתו להשתחוות לבבואתו הנראית במים, אלא למים עצמם. ולכן:

כשהמים של רבים – אף על פי שהשתחווה להם, **לא נאסרו [לנסכים]**, כי אין אדם אוסר דבר של רבים.

וכשהמים שלו [שנובעים מתוך שדהו] – **הם נאסרים לגבוה**, [כדין נעבד מחובר], **אלא שרבה הסתפק**, **האם** כשהשתחווה למים, כוונתו ל**מים שלפניו בלבד**, ורק הם **אסורים**, אבל כל המים הבאים אחר כך מותרים. **או** שכוונתו לכל קילוח **הנהר**, **וכולו אסור**.

בית הסמוך לעבודה זרה

מי שביתו סמוך לבית עבודת כוכבים ונפלו, **אסור לבנותם**, משום שבכך בונה כותל לעבודה זרה, **אלא כונס לתוך קרקעו ארבע אמות ובונה לעצמו** בלבד.

וכדי שלא יהיה על ידי זה יותר מקום לעבודה זרה יעשה את הרווח בית הכסא וישמש תינוקות או [גדולים ואם ישמשו גדולים][1] יעשה מחיצה של קוצים וברקנים כדי שלא יראוהו עובדי עבודה זרה, כי צריך צניעות בבית הכסא ואפילו בלילה.

אם הכותל היה שייך לו ולעבודה זרה, **אין מקום חלק העבודת כוכבים עולה לכניסת ארבע אמות**.

ולכן, אם הכותל עוביו שתי אמות, חלקו שלו אמה, וכונס עוד שלוש אמות לתוך שלו.

ואסור להשתמש באבניו, **עציו ועפרו של הכותל שנפל**, **ואפילו מחלקו**, כיוון שהכותל נעבד, ואין דין ברירה, [כלומר, לברור ולהבדיל מה שלו ומה של עכו"ם].

לדעת תנא קמא – הטעם שאסור להשתמש הוא **כי עבודה זרה מטמאה כשרץ**, [שאינו מטמא במשא], שנאמר "שקץ תשקצנו", שקץ לשון שרץ[2].

ולדעת רבי עקיבא – עבודה זרה **מטמאה כנידה** שנאמר, "תזרם כמו דוה", ולכן מטמאה במשא כנידה, שנלמדת מהפסוק, "וכל הנוגע בכל כלי אשר תשב עליו", כלומר מטמאה אף שלא נגעה, כגון שיש עשרה כלים שכן גם באופן הזה היא נחשבת שיושבת עליו.

ואף לדעת האומרים שעבודה זרה לא מטמאה בשבריה, כי בטלה יש להעמיד את הדין הזה במקום שאינה בטלה כגון שהיא של ישראל או שישראל עבדה או שעבדו לכל אבן ואבן.

ביטול עבודה זרה

עבודה זרה של גוי מועיל לבטלה על ידי שהעובד כוכבים יעשה ניתוץ מועט.

אבל של ישראל אין לו ביטול עולמית ואסור להשתמש אף באבניו ועציו.

שלשה בתים לעבודה זרה

יש שלשה מיני בתים של עבודה זרה שדיניהם שונים לענין ביטול.

מין א'.

- בית שבנאו כדי שיעבדו את הבית עצמו [מתוך פירוש רש"י משמע שבכלל זה גם אם עבדו את הבית דרך אגב אבל תוס' מפרשים דוקא כשזה עבודת כוכבים ממש] אף על פי שעוד לא עבדוהו.

- או בית שנבנה לדירת אדם, ועבדו את הבית, כגון שהשתחווה לה.

> בשני אופנים אלו, כל הבית נחשב עבודה זרה, וכולו אסור. **ואם הגוי עשה** זאת, **אפשר להתירו על ידי ביטול**, **שמנתץ קצת**, **ואם ישראל מומר עשה זאת**, **אין לו ביטול**, ואסור לעולם.

מין ב'.

- בית שבנאו לשם דירה ואחר כך הקצהו וחדשו לעבודה זרה, כגון שטחו בסיד ועשה בו צורך לשם עבודה זרה אבל עוד לא עבדוהו.

הוספות

[1] העירוני למחוק את המוסגר ולעיין ברמב"ם פ"ח ה"ה.

[2] העירוני שאיסור השתמשות בעבודה זרה הוא מהתורה ודין טומאתה הוא מדברי חכמים ולכן יש להגיה את הכתוב למעלה.

> זה **אפשר להתירו ולבטלו על ידי שיטלו מה שחידשו**, ואפילו ישראל חידשו מועיל, כיוון שרק החידוש נאסר, **והחידוש עצמו אסור בהנאה לעולם**.

מין ג'.

- בית שלא התכוון לעבדו, ולא הקצהו לעבודה זרה, אלא הכניס עבודה זרה לתוכו.

> כל זמן שהיא שם, הבית אסור, **ואם הוציאה, הבית מותר** בשימוש.

שלשה אבנים לעבודה זרה

יש שלושה מיני אבנים שדיניהם שונים לענין ביטול:

מין א'

אבן שנחצבה מההר לבימוס:

לפירוש רש"י – הכוונה לאבן שמניחים עליה עבודה זרה, ועובדים את האבן הזאת כעבודה זרה עצמה, ומכל מקום האבן אסורה אפילו לא הניח עליה העבודה זרה.

לפירוש התוס' – הכוונה לאבן שחצבה שהיא עצמה תהיה עבודה זרה [מתוך פירוש התוס' נראה שאבן שזקפה להשתחוות לה למי"ד ע"ז אינה נאסרה עד שתיעבד אין זקיפתה אוסרת, ורק אם עכו"ם השתחווה לה, נאסרת כדעת רבי יהודה בדף מ"ו. ודווקא הכא שחציבה הוא מעשה חשוב נאסרת מיד, אמנם למי"ד דנאסרת מיד המשנה יכלה לכתוב אבן שזקפה. ונקט חציבה אגב בית שכתבה בנאו ואילן שכתבה נטעו].

> וכך דינה לעניין ביטול, אם עכו"ם חצבה, צריך העכו"ם לבטלה, על ידי פגימה מעט, ואם ישראל חצבה, אסורה לעולם.

מין ב'

אבן שהיתה חצובה, והוא סיידה או צייר עליה לשם עבודת כוכבים, אפילו לא עשה זאת על ידי חקיקה בגופה, אלא על ידי טיח, נאסרת.

אבל לבטלה, אפילו באופן שסיידה או ציירה על ידי חקיקה בגוף האבן, נוטל מה שחידש, וזורה לרוח.

ואפילו היתה של ישראל, וישראל מבטלה, מועיל, כיוון שאין חל שם עבודה זרה אלא על מה שחידש.

מין ג'

אבן שהיתה חצובה, והעמיד עליה לפי שעה עבודת כוכבים, כשסילקה מעל האבן היא מותרת ואין צריכה ביטול.

דף מח

שלשה אשרות הן

שלושה מיני אשירות הן, שדיניהם שונים לענין ביטול:

מין א'

אילן שנטעו מתחלה לשם עבודת כוכבים.

> הרי זה אסור עד שיבטלנה העכו"ם.

מין ב'

אילן שהיה נטוע, והוא גידעו ופיסלו לצורך עבודת כוכבים, כדי לעבוד הגידולין שיגדלו בו מעתה, וגדלו, מבטלה ע"י שנוטל מה שגדל מעת שפיסלו, ושורפו כדין אשרה, ועיקרו של העץ מותר. [ומתוך פירוש רש"י משמע שכן הדין רק אם כוונתו לעבוד הגידולים אבל אם כוונתו לעבוד את כל העץ, הכל נאסר, כי הפיסול הוא מעשה בגוף האילן והרי זה כעושה בורות בקרקע, כדי שהכל יהא עבודה זרה, שהכל נאסר כי עשה מעשה בגוף הדבר]. והוסיפו דבי רבי ינאי, שהביטול מועיל, אפילו אם הבריך והרכיב בגוף האילן, וגדלו גידולים מההברכה הזאת.

ושמואל פסק, שהמשתחוה לאילן, תוספתו, דהיינו הגדל מהאילן אחר כך, אסור.

- בתחילה היו סבורים, ששמואל סובר דלא כמשנה, אלא כרבי יוסי בר יהודה, שאוסר בהשתחוואה. אבל המשנה כרבנן, שאין נאסר בהשתחוואה שמשמע דווקא גידעו ופיסלו נאסרים הגידולים אבל לא בהשתחוואה. [ואע"פ שלעיל בבתים ואבנים אמרה הגמרא שהשתחוואה אוסרת בלא

בניה, ובניה אוסרת בלא השתחוואה, כן הדין לעניין פסילי אלוהיהם כי כיוון שפסלו נעשה אלוה, אבל באילן כיוון שהוא מושרש בקרקע נחשב מחובר ואין האילן נאסר בגידוע בלא השתחוואה. כיוון שכוונתו לאסור רק הגידולים ולכן הקשתה דלפי שמואל א"צ גידעו].

- אולם רב אשי אמר, שדברי שמואל הם כדברי הכל, כי בין לרבי יוסי ברבי יהודה ובין לחכמים, מה שגדל אחר שהשתחווה נאסר, אלא שלדעת חכמים רבנן רק מה שגדל אחר שהשתחווה נאסר, כיוון שנאמר "ואשריהם תגדעו" ואיזהו אילן שגידועו אסור ועיקרו מותר, זה אילן שנטעו ולבסוף עבדו. אבל רבי יוסי ברבי יהודה דורש, "ואשריהם תשרפון באש", שמשמע שני סוגי אשרות ולכן אף אם עבדו בסוף, כולו נאסר, ודברי המשנה, 'גידעו ופיסלו' אפשר לפרש בין לרבנן, בין לרבי יוסי ברבי יהודה. לדעת רבי יוסי ברבי יהודה המשנה כתבה גידעו ופיסלו כיוון שעל ידי הגידוע או הפיסול מראה שמתכוון לאסור רק הגידולים, ולכן אין עיקרו נאסר. ולדעת חכמים כתבה המשנה גדעו ופסלו ללמד שלא רק במשתחווה אין העיקר נאסר, אלא אפילו גידעו ופיסלו, שעשה מעשה בגוף האילן, בכל אופן רק הגידולים נאסרים ולא העיקר.

מין ג'

אילן שהעמיד תחתיה עבודת כוכבים.

- לדעת חכמים דין האילן כדין אשירה ולכן הוא אסור, ואם נטלה הרי זה מותר.

- ולדעת רבי שמעון האילן אינו נאסר אלא אם כן עובדים לו אבל אם עובדים רק לעבודה זרה שתחתיו הוא מותר.

סימן לאשירה

לדעת רב – עץ שכומרים יושבים תחתיו ולא טועמים מפירותיו וודאי סימן שזה עץ אשירה.

לדעת שמואל – אפילו הם משמרים הפירות, ואומרים שזה בשביל עבודה זרה שלהם, ועושים מהם שכר, ושותים אותו ביום חגם, הרי האילן אסור בהנאה, כי גם זה סימן לאשירה.

ישיבה בצל אשירה

לא ישב אדם בצל אשרה, ובדיעבד אם ישב בצילה שלא תחת ענפיה הרי זה טהור.

בשחרית וערבית, הצל של העץ ארוך וקלוש, ובצהרים הוא קצר ועבה:

- **ובאמצע היום**, כל זמן שמידת אורך הצל פחותה ממידת גובה האילן, והצל עבה וחשוך, והוא נקרא צל קומתה. ואפילו על היושב בצל זה נאמר הדין, שהוא טהור. [ויש אומרים שזה חידוש המשנה].

- **ובשחרית וערבית**, כשמידת צל האילן גדולה ממידת גובה האילן, והצל נעשה חלוש, הוא נקרא צל צילה. ואף בצל זה נאמר הדין שלא ישב תחתיה לכתחילה [ויש אומרים שזה חידוש המשנה].

לעבור תחת ענפי אשירה

לא יעבור תחת ענפי אשרה, ואם עבר טמא, כי בוודאי יש מתחת לאשירה תקרובת עבודה זרה, ונמצא האילן מאהיל על התקרובת ועליו, וזהו כדברי ר' יהודה בן בתירא, הסובר שתקרובת מטמאה באוהל [מדרבנן, ואסמכתא לזה, "ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים", כמו שמת מטמא באוהל, אף תקרובת עבודה זרה מטמאה באוהל].

אולם אם היתה גוזלת את הרבים [שענפיה נוטים לרשות הרבים] העובר תחתיה טהור, כיון שבזה לא גזרו חכמים.

ומכל מקום אם יש דרך אחרת קצרה כמוה, לכתחילה אסור לעבור תחתיה אף שגוזלת הרבים. ואם אין דרך אחרת לרוב בני אדם מותר לכתחילה לעבור תחתיה, ולאדם חשוב יש ללכת מהר.

זריעה מתחת לאשירה

לדעת תנא קמא – זורעים תחת אשרה ירקות בימות הגשמים [שאז צל האשרה מזיק להן ואינו נהנה ממנה], אבל לא בימות החמה [שאז צל האשירה יפה להם], חוץ מחסה שאסור לזרוע תחתיה אף בימות

הגשמים [כי הצל יפה לה לעולם].

ולדעת רבי יוסי – אף בימות הגשמים אסור לזרוע ירקות תחת האשרה, כי נשירת העלים שבימות הגשמים מועילה לזבלם.

זה וזה גורם

נחלקו חכמים בדין דבר היוצא משני דברים, שאחד מהם אסור בהנאה, ואחד מהם מותר בהנאה, האם מותר להנות ממנו או לא. [ומסקנת הגמרא שרבי יוסי הוא המתיר, ואמר רב יהודה אמר שמואל שהלכה כמותו].

- רש"י מפרש, שהדין הנ"ל הוא, אף כשכל אחד מהאבות גורם שבח מסוג אחר.

- אבל רבינו שמואל מפרש, שאם כל אחד מהאבות גורם שבח מסוג אחר, הכל מודים, שהיוצא מהם אסור, כי יש כאן חלק שבא מהאיסור בלבד, ורק כששני האבות גורמים את אותו שבח, היוצא מהם נידון בדין זה וזה גורם, ולדעת המתיר הוא מותר.

זריעה תחת אשירה

כשאדם זורע תחת אשירה, יש שני דברים המועילים לגידול הצמחים, (א) קרקע עולם, [שהיא מותרת בהנאה]. (ב) העלים הנושרים מהאשרה, ומזבלים את הקרקע, [והם אסורים בהנאה].

ויש דבר נוסף, שפעמים מועיל לגידול הזרעים, ופעמים אינו מועיל לגידולם, והוא צל האשרה, אשר בימות החמה מגן על הזרעים מפני החמה הקופחת עליהם, ובימות הגשמים אינו מועיל, אלא מזיק, מפני שהוא מסתיר אותם מהחמה.

ומעתה,

> **בימות החמה**, [שיש שבח גם מצל האשרה]:

– **לשיטת רש"י, הזרעים נידונים בדין זה וזה גורם**, כי השביחו מחמת הקרקע המותרת, ומחמת האשרה האסורה, ולכן, לדעת האומרים זה וזה גורם אסור, הזרעים אסורים, ולדעת האומר זה וזה גורם מותר, הזרעים מותרים.

– **ולשיטת רבינו שמואל**, מאחר שהשבח הבא מהקרקע המותרת, אינו דומה לשבח הבא מצל האשרה האסורה, אין הזרעים נידונים בדין זה וזה גורם, אלא **לדברי הכל הם אסורים**.

> **ובימות הגשמים**, [שאין שבח מצל האשרה]:

- לכל הפירושים, **דעת רבי יוסי** היא, מאחר שהשבח הבא מהקרקע, ומהעלים הנושרים ומזבלים, הוא שבח דומה, **יש לדון את הזרעים בדין זה וזה גורם**. ולכן, לדעת האומרים זה וזה גורם אסור, הזרעים אסורים, ולדעת האומרים זה וזה גורם מותר, הזרעים מותרים, [וכן דעת רבי יוסי].

- **אולם לדעת חכמים**, [אפילו אם זה וזה גורם אסור, מכל מקום] הזרעים מותרים, כי לדעתם אין כאן שבח מהאשרה כלל, שכל השבח שמשביחים הזרעים על ידי עלי האשרה, הם נפסדים מחמת צלה, ואם כן למעשה **אין הזרעים משביחים אלא מחמת הקרקע המותרת**, ולכן הם מותרים.

איבוד עבודה זרה על ידי שחיקה וזרייה לרוח

- **לדעת חכמים**, **אין לאבד עבודה זרה על ידי שחיקתה וזרייתה לרוח**, **כי בכך היא נעשית זבל**, **ונמצאים הזרעים משביחים ממנה**, ואסור להנות מעבודה זרה, שנאמר, "וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם", ואף על פי שהזרעים משביחים גם מקרקע עולם המותרת, מכל מקום הדבר אסור, כי לדעת חכמים זה וזה גורם אסור.

- **ולדעת רבי יוסי**, **מותר** לאבד עבודה זרה על ידי שחיקתה וזרייתה לרוח, **כי זה וזה גורם מותר**. **א"נ** אפילו אם זה וזה גורם אסור, יש להתיר את הדבר, **כי כוונתו לאבדה**, [רש"י מפרש, שמהטעם הזה שכוונתו לאבדה, דינה כעבודה זרה שנשתברה מאליה, שהיא מותרת, ואם כן אין כאן גורם של איסור כלל. ותוס' מפרשים, שמהטעם הזה שכוונתו לאבדה, לא שכיח שיבוא לזבל בה, כי מתפזר ברוח].

הנוטע פרי או ענף של ערלה [לדעת רבי יוסי]

אין נוטעים פרי של ערלה, כי פירות ערלה אסורים

בהנאה, וכשיגדל אילן מהפרי הזה, הרי הוא נהנה מדבר האסור בהנאה.

אבל מותר לנטוע ענף מאילן של ערלה, כי לא נאסרו בערלה אלא הפירות, ולא הענפים, ולא גזרו על הענפים מחמת הפירות.

- **לפירוש רש"י**, כל הדין הזה אמור רק לכתחילה, אבל **בדיעבד**, **אם נטע פרי של ערלה**, **גדוליו מותרים** אחר שלוש שנים, כי הם באים על ידי הפרי האסור, ועל ידי הקרקע המותרת, ולדעת רבי יוסי זה וזה גורם מותר. ואם הבריך או הרכיב ענף ערלה באילן זקן, פירותיו מותרים מיד, כי הם באים על ידי הענף של ערלה ועל ידי האילן המותר, וזה וזה גורם מותר.

- **ותוס' מפרשים**, שלדעת רבי יוסי, כל הגדל מפרי של ערלה בפני עצמו, **אסור לעולם** אף בדיעבד, כי השבח הבא מפרי הערלה, אינו דומה לשבח הבא מהקרקע, ואין זה בכלל דין זה וזה גורם [שרבי יוסי מתיר], **ולא התיר רבי יוסי בדיעבד**, **אלא כשנטע פרי ערלה**, **ואחר שגדל הפרי ונעשה נטיעה**, **הבריכה והרכיבה באילן של היתר**, שאז פירות האילן ההוא, באים מאיסור והיתר בשווה. [ומכל מקום, לדעת חכמים, אף על פי שזה וזה גורם אסור, מכל מקום, אפילו הגדל מהפרי של הערלה מותר, כי אין זה נחשב כהנאה מהפרי].

דף מט

שדה שזבלוה בזבל של עבודת כוכבים

לדעת האומרים זה וזה גורם מותר – מותר לזרוע את השדה, כי הזרעים באים גם מהקרקע המותרת וגם מהזבל האסור.

ולדעת האומרים זה וזה גורם אסור – אסור לזרוע את השדה, עד שיכלה ממנה שבח הזבל הזה.

פרה שפטמוה בכרשיני עבודה זרה

לדעת האומרים זה וזה גורם מותר – מותר לשחוט את הפרה ולאוכלה, כי גדלה על ידי מאכלות אסורים ומותרים.

ולדעת האומרים זה וזה גורם אסור – לא ישחטנה עד שתכחיש משבח הכרשינים האסורים.

חימוץ על ידי חולין ותרומה

שאור של חולין ושל תרומה, שנפלו לתוך עיסה, לא בזה כדי לחמץ, ולא בזה כדי לחמץ, אבל על ידי שניהם יחד החמיצה העיסה.

לדעת חכמים – בכל אופן, בין שנפלה התרומה תחילה, ובין שנפלו החולין תחילה, העיסה מותרת כחולין, ולא כתרומה, כי אין בתרומה בפני עצמה כדי להחמיץ, ולהחשיב את כל העיסה כמותה.

ולדעת רבי אלעזר – [אם בגמר החימוץ היו בעיסה שני השאורים, יש אומרים שהיא נידונית כדין זה וזה גורם, ויש אומרים שהיא אסורה, כי היתר מצטרף לאיסור, וכאילו יש כאן שיעור שלם מהתרומה. אבל אם כשנפל השאור האחרון כבר הוציא את הראשון], דין העיסה כדין השאור האחרון שנפל לתוכה וגמר את חימוצה, אם החולין נפלו אחרונים, ביטלו את התרומה שנפלה ראשונה, ודין העיסה כדין חולין, ואם התרומה נפלה אחרונה, דין העיסה כדין תרומה.

דין עצים או מחטים[1] של אשרה

הנוטל עצים או מחטים מהאשרה, הם אסורים בהנאה כמותה, ולכן אין להסיק תנור בעציה, ואין לתפור בגד במחטיה[2].

עבר והסיק תנור בעצי אשרה – אם התנור חדש, שעל ידי הסקתו הוא מתחזק, ונגמרת עשייתו בכך על ידי העצים האסורים, גם התנור נאסר, ויש לנותצו. ואם התנור ישן,

---

הוספות

[1] צ"ל כרכרים.

[2] צ"ל ואין לארוג בכרכריה.

כשיצתנן מחום עצי האשרה מותר לאפות בו.

עבר ואפה את הפת בתנור חדש שהסיקו בעצי אשרה – מאחר שנאפה על ידי עצים אסורים, והתנור האסור, דין פשוט הוא שהפת אסורה.

עבר ואפה פת בתנור שנגמרה עשייתו בעצי אשרה אחר שצונן, ועתה הסיקו בעצי היתר, וכך נאפית הפת על ידי התנור האסור והעצים המותרים. או שאפה בעצי אשרה עצמם בתנור ישן[1], וכך נאפית הפת על ידי התנור המותר והעצים האסורים – דין הפת כדין זה וזה גורם, [ואם כן, יש אוסרים, ויש מתירים].

וכשעבר ואפה פת באופן שנאסרה, ואחר כך נתערבה באחרות, [או שתפר בגד במחט אסורה ונתערבה בבגדים אחרים] – לדעת רבי אליעזר, [שזעירי פסק כמותו], הפת בטלה באחרות, ומותרת, אלא כדי שלא יהנה מעבודה זרה, יטול דמים כפי הנאתו, ויוליכם לים המלח, [רש"י מפרש שהכוונה לדמי העצים. ותוספות מפרשים שהכוונה לדמי הנאת הפת]. ולדעת חכמים, כולן אסורות בהנאה, כי אין פדיון לעבודה זרה.

לדברי רב אדא בר אהבה – רק בפת שלא ניכר בה האיסור של ההיסק, התיר רבי אליעזר לפדותה, אבל אם נתערבה חבית יין נסך בחביות של היתר, מודה רבי אליעזר שכולן אסורות בהנאה, ואין תקנה בהולכת ההנאה ממנה לים המלח, להתיר את כל החביות למכור כל חבית לבדה או בכדי להשקות מהן לחמרים עובדי כוכבים, מכיוון שהאיסור בעין, אלא מוכר את כולן חוץ מדמי יין נסך שבהן, [שבזה אפילו חכמים מתירים כיוון שלא נהנה מחבית האיסור[2]].

ולדברי רב חסדא – לדעת רבי אליעזר אם נתערבה חבית יין נסך בחביות של היתר, יש להם היתר על ידי הולכת ההנאה לים המלח, ולכן התיר לאדם שהתערב לו יין נסך ביינו, שיקח ארבע זוזים, ויזרוק בנהר, והיין מותר לו בהנאה, אף אם ימכרנו אחד אחד.

ביטול אשירה

אם נטל ממנו גוי קיסמים יבשים לצרכו, או זרודין לחין שבה, או שלקח ממנה מקל, או שרביט, או אפילו עלה אחד, הרי זה בטלה. וכן אם שייף אותה שלא לצורכה. אבל אם שייף אותה, לצורכה, כדי ליפותה, היא אסורה.

ונחלקו רב הונא וחייא בר רב, מה דין הקיסמים, כאשר שייף את העץ לצרכה[3], האם הם מותרים בהנאה או לא. ויש ראיה לדעת המתיר.

עבודת כוכבים שנשתברה מאליה

> לדעת רב – יש לבטל כל קיסם וקיסם.

> ולדעת שמואל – אין צריך ביטול כי עובדה אומר אם את עצמה לא הצילה קל וחומר שלא תציל אותי.

- מתחילה אמרו שנחלקו החכמים הללו האם עובדי עבודה זרה עובדים אותה גם כשנשברה או שהיא בטלה בשבירתה.

- ולאחר מכן אמרו שלדברי הכל עובדי עבודה זרה עובדים אותה גם כשנשברה ולא נחלקו אלא אם עובדי גם לשברי שברים.

- א"נ לא נחלקו אלא בעבודה זרה העשויה מחוליות דקות כשברי שברים ונפלה והתפרקו חוליותיה והדיוט יכול להחזירה רב סובר כיוון שהדיוט יכול להחזירה לא בטלה ושמואל סובר כיוון שאין דרכה ליפול ולהתפרק הרי הוא בטלה.

סליק פרק כל הצלמים

הוספות

[1] עי' בנמו"י להלן במשנה שזה אסור לכו"ע.

[2] וכתבו התוס' שרק לעניין יין נסך התירו למוכרו לגוי חוץ מדמי האיסור כי אין לחוש שהוא יחזור וימכור זאת לישראל כי אין קונים מהם יין. אבל פת אסורה או בגד אסור שנתערבו באחרים אין למכור הכל חוץ מדמי האיסור כי יש לחוש שיחזור וימכור לישראל כי קונים מהם בגדים ופת.

[3] עיין בגמרא מה הכוונה.

פרק רביעי רבי ישמעאל

דף נ

מרקוליס

עבודה זרה של אבני בית קוליס, היא שני אבנים זו בצד זו, ואבן שלישית על גביהן, ועבודתה היא, שהיו זורקים אבנים אחרות על שלושת האבנים הנ"ל.

עובדיה היו קוראים לה בשם "קילוס", מלשון שבח, אולם חכמים כינוי אותה לגנאי, בשם "קוליס", מלשון לעג וקלס, וגם בשם "מרקוליס", [מר הוא לשון חילוף], כלומר היפך השבח היא.

אבנים שבצד מרקוליס

א. ידוע שנשרו ממנו.

כל האבנים הנזרקות על המרקוליס, נעשות גם הן כמרקוליס, ואסורות כמרקוליס עצמו. [ולהלן יש דעה שהם אסורות מדין תקרובת עבודה זרה]. [ומבואר בגמרא *בדף נ"א*, שכן הדין גם לדעת האומרים שאין עבודה זרה של גוי נאסרת אלא כשתעבד, כי אף שהאבנים נחשבות כמרקוליס עצמה, מכל מקום, בכך שנזרקו עליה, היא נעבדת ונאסרת. יש אומרים שכל אבן נאסרת על ידי האבן שנזרקת עליה, ולפי זה באמת, האבן האחרונה שלא זרקו עליה דבר, מותרת, אלא שאין לדעת איזו היא. ויש אומרים שכל אבן נאסרת בזריקת עצמה, כי כך היא נעבדת לאסור אף את עצמה, ואם כן לפי האמת כל האבנים אסורות].

ולא רק בעודן על המרקוליס האבנים אסורות, אלא גם אחר שנפלו ממנו, [ואף לדעת האומרים ששברי עבודה זרה אינם אסורים], כי מתחילתן לא נתחברו לו ועמדו ליפול ממנו.

ולכן, כל אבן שבצד מרקוליס, שידוע שנפלה ממנו, הרי זו **אסור**ה כמרקוליס עצמה.

ב. נמצאו בצידו ואין ידוע אם ממנו נשרו.

<u>שיטת רש"י</u>.

> **אם נמצאו** האבנים סמוך למרקוליס **בתוך ארבע אמות**, [**ואין תל עפר ביניהן למרקוליס**] – בוודאי ממנו נשרו, והרי הן **אסורות** כמותו.

> ואם נמצאו האבנים **חוץ לארבע אמות**, [או שהיה תל עפר ביניהן למרקוליס] – בוודאי לא נשרו ממנו. ונחלקו בזה חכמים:

- **לדעת רבי ישמעאל**, אם נמצאו **שלוש** אבנים זו בצד זו, הרי הן **אסורות**, אף על פי שלא נפלו מהמרקוליס, כי הן עצמן מרקוליס קטן, שעשו בצד המרקוליס הגדול, [שכן דרכם לעשות], אבל אם לא היו שלוש אבנים, אין זה מרקוליס קטן, ולא אבנים מהמרקוליס הגדול, ולכן הן מותרות.

- **ולדעת חכמים**, אין דרכם לעשות מרקוליס קטן בצד מרקוליס גדול, ולכן כל שאין לומר שנפלו האבנים מהמרקוליס הגדול, הרי הן **מותרות**.

שיטת תוס'.

> **אם נמצאו האבנים סמוך למרקוליס בתוך אמה וחצי** – בוודאי ממנו נשרו, והרי הן **אסורות** כמותו.

> ואם נמצאו האבנים **חוץ לאמה וחצי**, בוודאי לא נפלו ממנו. ונחלקו בזה חכמים:

- **לדעת חכמים**, לעולם אין עושים מרקוליס קטן בצד הגדול, ומאחר שבמקום זה לא נפלו אבנים מהמרקוליס הגדול, הרי הן **מותרות**.

- **ולדעת רבי ישמעאל**, רגילים לעשות מרקוליס קטן בצד הגדול, ולכן אף שלא נפלו אבנים אלו מהמרקוליס הגדול, אם ניכר שהם ממרקוליס קטן, הן אסורות. וכל **שתי אבנים** יחד הסמוכות למרקוליס הגדול **בתוך ארבע אמות בלא שיהיה תל עפר** ביניהן למרקוליס הגדול, מן הסתם הן אבנים שנשתיירו מהמרקוליס הקטן, והרי הן **אסורות**. **אבל אם היה** ביניהן למרקוליס הגדול **תל עפר**, אין כל כך רגילות לעשות שם מרקוליס קטן, ולכן **רק** אם היו **שלוש אבנים** זו בצד זו, שניכר יותר שהם ממרקוליס קטן שהיה שם, הן **אסורות**.

ביטול אבנים שנזרקו על המרקוליס

כפי המבואר עד עתה, האבנים שנזרקו על המרקוליס, נעשות גם הן עצמן כמרקוליס, ולכן הן אסורות בהנאה כעבודה זרה.

אכן לדעה זו, **כשם שגוי מבטל עבודה זרה**, ומתירה בכך לישראל, **כך גוי מבטל אבני מרקוליס מאיסורן**, ומתירן לישראל.

וכן היה כשחרב ביתו של ינאי המלך, שבאו עובדי כוכבים והעמידו בו מרקוליס, ולאחר מכן באו עובדי כוכבים אחרים, [שאינם עובדים למרקוליס], ונטלו את המרקוליס הזו ואת האבנים שנזרקו עליה, וריצפו בהן דרכים וסטרטאות, ובכך בטלום מהיות עבודה זרה, והתירום לישראל.

והיו חכמי ישראל הולכים באותם דרכים, על האבנים הללו, שבטלו מהיות עבודה זרה, [ובכלל החכמים הללו, היה רבי מנחם בן סימאי, שהיה נקרא בנם של קדושים, על שם קדושתו, שלא היה מסתכל אפילו על צורה שעל גבי מטבע[1]].

ומכל מקום רק גוי מבטל את האבנים הללו אבל אם ישראל ריצף בהן דרכים לא בטל איסורן ואסור ללכת בהן.

ולדעת חכמים אחרים, אבנים שנזרקו על מרקוליס, חמורות מעבודה זרה, כי לדעתם הן נחשבות כתקרובת עבודה זרה, ותקרובת עבודה זרה אין לה בטלה עולמית, [אפילו על ידי גוי], שנאמר, "וַיִּצָּמְדוּ לְבַעַל פְּעוֹר וַיֹּאכְלוּ זִבְחֵי מֵתִים", להקיש תקרובת עבודה זרה למת, ללמד, שכשם שמת אין ביטול לאיסורו לעולם, כך תקרובת עבודה זרה אין ביטול לאיסורה לעולם.

ולכן החכמים הללו לא היו הולכים באותם דרכים שריצפו אותם הגוים באבנים

הוספות

[1] ואם תאמר, מה חסידות יש בזה, הלא אמרו חכמים במסכת שבת, דיוקנא [=צורה] עצמה אסורה להסתכל אפילו בחול, שנאמר, "אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים". ושמא בצורה שעל גבי מטבע, שרגילים לראות בה תדיר, לא נאמר איסור זה, כי בהסתכלות בה אין משום פניה אל האלילים, ואף על פי כן, הוא החמיר על עצמו, ולא היה מסתכל בה.

שנזרקו על מרקוליס.

ולדעה הראשונה, אבנים שנזרקו על מרקוליס, אינם נחשבות כתקרובת עבודה זרה, כי אין דבר נחשב כתקרובת עבודה זרה, אלא אם כן יש דבר דומה לו קרב לגבוה במקדש, שנאמר, "זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם בִּלְתִּי לַה' לְבַדּוֹ", ללמד, שאיסור תקרובת עבודה זרה, הוא על הזובח לאלהים אחרים, מה שראוי לזבוח לגבוה.

- רש"י מפרש, שכל הנעשה לגבוה, כזביחה, קיטור, וניסוך, בכלל זה ולכן כל דבר העולה לגבוה, אם קרב לעבודה זרה, נקרא תקרובת עבודת כוכבים, ואין לו בטלה, וכל מיני מאכל בכלל זה.

- ותוס' מפרשים, שהכוונה רק לדבר המשתבר כעין פנים, כגון זביחה.

עבודות קרקע במועד ובשביעית

אסור לעבד את האדמה בשביעית, בכל דבר שיש בו כדי להצמיח יותר ממה שהוא עכשיו [=אברויי], אבל מותר לשמר את הקיים [=אוקומי] אף אם יש בכך טרחה.

ובחול המועד מותר לשמר את הקיים רק בדבר שאין בו טרחה, אבל דבר שיש בו טרחה אסור. [יש מפרשים שדבר האבד מותר להצילו אף כשיש בכך טרחה ויש מפרשים שאפילו דבר האבד אין להצילו אלא אם כן אין בכך טרחה].

ועל פי הכללים הנ"ל באו בגמרא מספר פרטים:

	שביעית	מועד
להתליע אילן =ליטול תולעים שבאילן המזיקים לו	**מותר** כי אין זה אלא שימור הקיים.	**אסור** כי יש בכך טרחה
לזהם אילן [לשמרו]. = כשיש מכה באילן ונשרה משם מעט מקליפתו מדביקים שם זבל וקושרים שלא ימות	**מותר** כי אין זה אלא שימור הקיים.	**אסור** כי יש בכך טרחה
לזהם אילן [להשביחו].	**אסור** כי הדבר משביח יותר ממה שהוא עכשיו [אולם בזה לא גזרו חכמים שלושים יום קודם ראש השנה ואין הדבר אסור אלא בשביעית עצמה[1]]	**אסור** כי הדבר משביח יותר ממה שהוא עכשיו
לגזם אילן =לקצוץ ענף כדי שיצאו במקומו כמה ענפים	**אסור** כי הדבר משביחו יותר ממה שהוא עכשיו	**אסור** כי הדבר משביח יותר ממה שהוא עכשיו
לסוך שמן על הגיזום =אחר שגזמו אילן [קודם המועד והשביעית] סכים שמן במקום הקציצה כדי שלא ימות האילן	**מותר** כי אין זה אלא שימור הקיים	**מותר** כי אין בזה טרחה
לסוך שמן להשביח כגון פגי תאינה שסכים אותן בשמן כשהן חונטות כדי שיהיו שמינות [וכן מנקבים אותן וממלאים את הנקבים שמן]	**אסור** כי הדבר משביח יותר ממה שהוא עכשיו [אולם בזה לא גזרו חכמים שלושים יום קודם ראש השנה ואין הדבר אסור אלא בשביעית עצמה[1]]	**אסור** כי הדבר משביח יותר ממה שהוא עכשיו

הוספות

[1] רש"י פירש, שתוספת שביעית היא תקנת חכמים. ותוס' הקשו על כך, כי מבואר במקום אחר, שלדעת רבי עקיבא היא מהתורה, ולדעת רבי ישמעאל היא הלכה למשה מסיני. ולכן פירשו התוס', שהדין הנ"ל, שהתירו עד ערב ראש השנה, הוא רק בזמן הזה, שכל איסור שביעית הוא מדברי חכמים, א"נ רק במלאכות שהם מדברי חכמים.

ואמרו בגמרא, שיש להקשות, מדוע זיהום במועד אסור, וסיכה במועד מותרת, הלא שניהם שווים בטרחה, ובאים לשמר את הקיים. ולית נגר ולא בר נגר דיפרקינה [=ואין חכם ולא בן חכם שיתרץ זאת].

עבודת כוכבים שעובדים אותה במקל

<u>>> **אופנים שאסור לעובדה** [והעובר חייב מיתה]</u>.

במסכת סנהדרין מבואר, שהעובד עבודה זרה באחת מהעבודות שעובדים בבית המקדש לגבוה, אף על פי שאין דרך עובדי העבודה זרה הזו בעבודה זו, חייב על כך מיתה, שנאמר, "זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם בִּלְתִּי לַה' לְבַדּוֹ", ללמד שאין לעשות לעבודה זרה, את הראוי לעשות לגבוה, והעושה כן יומת. **אבל העובד עבודה זרה בדבר שאין עובדים בבית המקדש לגבוה**, אינו **חייב** מיתה, אלא **אם כן דרך עובדיה בעבודה זו**, שנאמר, "הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם אַחֲרֵי הִשָּׁמְדָם מִפָּנֶיךָ וּפֶן תִּדְרֹשׁ לֵאלֹהֵיהֶם לֵאמֹר אֵיכָה יַעַבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱשֶׂה כֵּן גַּם אָנִי". **ומעתה**:

א. עבודת כוכבים שאין עובדים אותה במקל [כלל] – **אם שבר מקל לפניה, או זרק מקל לפניה, פטור**, כי עבודות אלו אינן נעשות לגבוה, ולא לעבודה זרה זו.

ב. עבודת כוכבים שעובדים אותה בזריקת מקל – **אם זרק מקל לפניה, חייב**, כי דרכה בכך. [**ולדעת רב, כן** הדין **אם שבר מקל לפניה**, אף על פי שאין דרכה בכך, כפי שיתבאר בעזה"י להלן באות ד'].

ג. עבודת כוכבים שעובדים אותה בשבירת מקל – **אם שבר מקל לפניה, חייב**, כי דרכה בכך. [אבל אם זרק מקל לפניה, פטור, כי עבודה זו אינה נעשית לגבוה, ולא לעבודה זרה זו].

ד. עבודת כוכבים שעובדים אותה במקל על ידי קשקוש או הרקדה [ולא בשבירה או זריקה] – **לדעת רב, אם שבר מקל בפניה, חייב**, ואף על פי שאין דרכה בשבירת מקל, כי מאחר ששבירת מקל דומה לזביחת בהמה, [ששובר מפרקתה], הרי זה כזובח מקל לפני עבודה זרה זו, שדרכה בעבודת מקל, וכל שזובח לפניה דבר שדרכה בו, אף שאין דרכה בזביחה, הרי זה חייב, כי הזביחה היא דבר שנעשה לגבוה, **אבל זרק לפניה מקל, פטור**, הואיל ואין עבודתה בכך, וזריקת מקל אינה דומה לעבודה הנעשית לגבוה, שנחייב עליה משום שדרכה במקל, [ואף שיש זריקת דם לגבוה, אינה דומה לזריקת מקל, שכן זריקת דם היא זריקה משתברת, כלומר כל הנזרק מתפזר טיפים טיפים, מה שאין כן בזריקת מקל, שהכל מחובר יחד].

וכל זה לדעת רב, אולם לפי הצד השני בגמרא *בדף נ"א*, רבי יהודה וחכמים חולקים על כך ואומרים ששבירת מקל אינה נחשבת כזביחה, והטעם, שלדעת רבי יהודה, השוחט חגב לעבודה זרה, חייב, אינו משום שכל דבר המשתבר דומה לזביחה, אלא משום ששחיטת חגב דווקא דומה לזביחה, כי יש לחגב צואר, כצואר

בהמה, [רש"י מפרש, שרבי יהודה מחייב על שחיטת חגב, אף כששוחטו לעבודה זרה שאין דרכה בכך. ותוס' מפרשים, שרבי יהודה מחייב על שחטת חגב, רק כששוחט חגב לעבודה זרה שדרכה בחגבים, ואפילו אין רגילים לשוחטם לה, אלא לעובדה בם באופן אחר].

<u>>> האופנים שהמקל נאסר בהנאה</u>

[כתקרובת עבודה זרה]. (עניין זה מבואר בגמרא *בדף נ"א*).

לדעת רב, אף באופנים שאסור לעובדה במקל בזריקה [אות ב'] או בשבירה [אות ב' ג' ד'], מכל מקום אין המקל נאסר כדין תקרובת עבודה זרה, אלא כשהוא נעבד בשבירה, שבכך הוא דומה לתקרובת זביחה הנעשית לגבוה.

אבל כשהוא נעבד בזריקה, אפילו כשדרכה בכך, [ולכן אסור לעשות זאת כאות ב'], מכל מקום המקל אינו נאסר, כי אין דבר נאסר כתקרובת עבודה זרה, אלא אם כן יש דבר דומה לו קרב לגבוה.

-

ספת [=האכיל] לעבודה זרה צואה לחה, [ויש מפרשים מלשון טיבול, כלומר לכלכה בצואה], או שנסך לפניה עביט של מימי רגלים, חייב.

וביארו התוס', שכן הדין רק בעבודה זרה שרגילים לעובדה בצואה ומי רגלים, ואפילו שלא על ידי ספיתה וניסוך אלא באופן אחר. והטעם שיש להתחייב גם כשסופת ומנסך הוא, משום שספיתה וניסוך דומים לזריקת דם הנעשית לגבוה, שכן ספיתת צואה וניסוך מי רגלים הם כזריקה המשתברת, כי מי רגלים מתפרדים הם, וכן צואה לחה היא מתפרדת.

אולם מתוך פירוש רש"י משמע שכן הדין בכל עבודה זרה שבעולם.

דף נא

בהמות האמורות לעניין הקרבנות

<u>א. ישראל המקריב לגבוה</u>, [וכן בן נח המקריב לגבוה במקדש].

רק בהמות תמימות בלא מום כשרות, [ובכלל המומים הפוסלים, לא רק חסרון אבר, אלא אף דוקין שבעין, וכל המנויים בתורה, "עִוֶּרֶת אוֹ שָׁבוּר אוֹ חָרוּץ אוֹ יַבֶּלֶת אוֹ גָרָב אוֹ יַלֶּפֶת ... שָׁרוּעַ וְקָלוּט ... וּמָעוּךְ וְכָתוּת וְנָתוּק וְכָרוּת .... פְּסֵחַ אוֹ עִוֵּר"].

<u>ב. בן נח[1] המקריב לגבוה בבמה</u>.

גם בהמות בעלות מום, [כדוקין שבעין], **כשרות**, **ובלבד שלא יהא חסר בהן אחד מראשי האברים**, שנאמר לנח, בעניין הבהמות שיכניס לתיבה, "וּמִכָּל הָחַי ... תָּבִיא", ללמדו, שיביא אך ורק בהמות שחיים כל ראשי אבריהן, ולא חסר בהן אבר, והטעם לכך, כי בסופו היה לו להקריב מהן קרבן, ומתוך כך יש ללמוד שאין ראויות לקרבן אלא בהמות שלא

הוספות

[1] כל זמן שלא ניתנה תורה, אף ישראל נקראו בני נח. [רש"י].

חסר בהן אבר.

ג. חיוב על קרבן לעבודה זרה.

כל בהמה שהיא כשרה לגבוה, [ואפילו רק על ידי בן נח בבמה], כלומר, **שאינה מחוסרת אבר**, [אפילו יש בה מום, כדוקין שבעין], **המקריבה לעבודה זרה, חייב מיתה**.

אבל בהמה שחסר בה אבר, מאחר שאינה ראויה כלל לגבוה, המקריבה לעבודה זרה, פטור ממיתה, שנאמר, "זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם בִּלְתִּי לַה' לְבַדּוֹ", ללמד שאין לעשות לעבודה זרה, את הראוי לעשות לגבוה, והעושה כן יומת וכל זה הביא כאן רש"י בפירושו ממסכת סנהדרין.

אולם לדעת רבי אלעזר, יש ללמוד מכתוב אחר[1], שהזובח בהמה לעבודה זרה [אף] שאין דרכה בכך, [כגון מרקוליס, **שדרכו בזריקת אבנים, ולא בשחיטת בהמות**], חייב, והוא, **שנאמר**, "**וְלֹא יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת זִבְחֵיהֶם לַשְּׂעִירִם אֲשֶׁר הֵם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם**", [שאינו נצרך לאסור זביחה לעבודה זרה שדרכה בכך, כי דבר זה אסור מהכתוב, "אֵיכָה יַעַבְדוּ", ואם כן לא בא הכתוב הנ"ל, אלא ללמד, שאסור לזבוח בהמה אף לעבודה זרה שאין דרכה בכך].

בהמות שלא הכניס נח לתיבה

א. מהכתוב "וּמִכֹּל הָחַי" – יש ללמוד שלא הביא **בהמות שחסר בהן אבר** [והטעם לכך משום שאסורות להקרבה] כמבואר לעיל.

ב. מהכתוב "לְחַיּוֹת זֶרַע" – יש ללמוד שלא הביא בהמות **זקנות וסריסות**, שאינן ראויות להביא זרע. ולדעת האומרים טריפה אינה יולדת, יתכן שיש ללמוד מכאן, שגם טריפות לא הביא.

ג. ומהכתוב "לְהַחֲיֹת אִתָּךְ" – [לדעת האומרים טריפה יולדת], הכתוב הזה מלמד, שאף על פי שהיא יולדת, לא יביא **טריפה**, כי אין להביא אלא את הדומה לנח, והוא לא היה טריפה. [ועי' עוד מה שנכתב בעניין זה בדף ו'].

חיוב על שחיטת בהמה למרקוליס
[כדעת רבי אליעזר]

לעיל נתבאר שהעובד עבודה זרה באחת מהעבודות שעובדים בבית המקדש לגבוה, אף על פי שאין דרך עובדי העבודה זרה הזו בעבודה זו, חייב על כך מיתה, שנאמר, "זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם בִּלְתִּי לַה' לְבַדּוֹ", ללמד שאין לעשות לעבודה זרה, את הראוי לעשות לגבוה, והעושה כן יומת וכל זה הביא כאן רש"י בפירושו ממסכת סנהדרין.

אולם לדעת רבי אלעזר, יש ללמוד מכתוב אחר[1], שהזובח בהמה לעבודה זרה [אף] שאין דרכה בכך, [כגון מרקוליס, **שדרכו בזריקת אבנים, ולא בשחיטת בהמות**], חייב, והוא, **שנאמר**, "**וְלֹא יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת זִבְחֵיהֶם לַשְּׂעִירִם אֲשֶׁר הֵם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם**", [שאינו נצרך לאסור זביחה לעבודה זרה שדרכה בכך, כי דבר זה אסור מהכתוב, "אֵיכָה יַעַבְדוּ", ואם כן לא בא הכתוב הנ"ל, אלא ללמד, שאסור לזבוח בהמה אף לעבודה זרה שאין דרכה בכך].

המקריב קרבן לה' בבמה בזמן איסור הבמות

בסוף מסכת זבחים מבואר, באלו זמנים היו ישראל מותרים להקריב בבמות, ובאלו זמנים נאסרו בכך[2].

א. כל הקדשים ש**הקדישם בשעת איסור**

הוספות

[1] העירוני שהכתוב הראשון מדבר בעונש והכתוב השני מדבר באזהרה.

[2] זבחים פרק י"ד משניות ד'-ח': עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ... משהוקם המשכן נאסרו הבמות ... באו לגלגל

במות, וגם הקריבם בבמה חוץ לעזרה בשעת איסור הבמות, הרי זה עובר:

- **בעשה**. [״כִּי אִם בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה׳ בְּאַחַד שְׁבָטֶיךָ שָׁם תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ״].

- **ובלא תעשה**. [״הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ בְּכָל מָקוֹם אֲשֶׁר תִּרְאֶה״].

- **וחייב כרת**. [״אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז בַּמַּחֲנֶה אוֹ אֲשֶׁר יִשְׁחַט מִחוּץ לַמַּחֲנֶה. וְאֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֱבִיאוֹ לְהַקְרִיב קָרְבָּן לַה׳ לִפְנֵי מִשְׁכַּן ה׳ דָּם יֵחָשֵׁב לָאִישׁ הַהוּא דָּם שָׁפָךְ וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עַמּוֹ״].

ב. וכל הקדשים ש**הקדישם בשעת היתר במות, ואחר כך הקריבם בשעת איסור במות, הרי זה עובר**:

- **בעשה**. [״לְמַעַן אֲשֶׁר יָבִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת זִבְחֵיהֶם אֲשֶׁר הֵם זֹבְחִים עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה וְהֵבִיאֵם לַה׳ אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד״].

- **ובלא תעשה** [״וְלֹא יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת זִבְחֵיהֶם לַשְּׂעִירִם אֲשֶׁר הֵם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם״. ולדעת רבי אליעזר, מתוך שנאמר ״עוֹד״, יש ללמוד מכאן שני איסורים, אחד לזה, ואחד לשוחט בהמה לעבודה זרה].

- **אבל אינו חייב כרת**. [שנאמר, ״חֻקַּת עוֹלָם תִּהְיֶה זֹאת לָהֶם לְדֹרֹתָם״ כלומר רק עשה ולא תעשה הנ״ל, ותו לא].

[**ג**. וכל הקדשים ש**הקדישם בשעת איסור במות, והקריבם אחר כך בשעת היתר במות, הרי זה עובר בעשה בלבד**, (כן מבואר במשנה בסוף מסכת זבחים)].

המוצא חפצים בצד עבודה זרה או על גבי עבודה זרה

א. דברים הנאסרים משום תקרובת.

אם יתקיימו שני התנאים הבאים, הדברים הנמצאים אסורים משום תקרובת עבודה זרה:

תנאי א׳ – שהדבר הנמצא, הוא דבר שכיוצא בו קרב על גבי המזבח. כגון יין שמן וסולת, [שכיוצא בהם קרבים על גבי המזבח], וכגון פרכילי [=צימוקי או אשכולות] ענבים, ועטרות של שבולים, [ולדעת רב, אף שאין כיוצא בהם קרב למזבח, יש לחוש שבשעה שנקצרו, נקצרו לשם עבודה זרה, ובכך נעשית בהם עבודה הדומה לזביחה הנעשית לגבוה, והיא נעשית בדבר שרגילים לעובדה, שכן רגילים להביא לפניה דברים אלו, ולכן הם נאסרים בכך, כדין שובר מקל לפניה עבודה זרה שדרכה בהרקדת מקל, (כמבואר בדף נ׳)[1]].

תנאי ב׳ – שהדבר הזה נמצא במקום שרגילים להניח את התקרובת של העבודה זרה.

ברוב עבודות זרות, אין מניחים את

הוספות

והותרו הבמות ... באו לשילה נאסרו הבמות ... באו לנוב ולגבעון הותרו הבמות ... באו לירושלים נאסרו הבמות ולא היה להם עוד היתר והיא היתה נחלה.

[1] ויל״ע איך תתבאר המשנה הזו, לדעת האומרים שלא די בדבר שהוא כעין זביחה, ורק מה שקרב כמותו ממש לגבוה, יש בו משום תקרובת עבודה זרה.

התקרובת אלא לפנים מהקלעים (המכונים קלקלים), שנעשים להן לשם צניעות וכבוד.

ובפעור ומרקוליס שאין מכבדים אותם, מניחים את התקרובת אף חוץ לקלקלים.

ב. דברים הנאסרים משום נוי עבודה זרה.

שני כתובים נאמרו בתורה, ללמד, שהנמצא עם עבודה זרה, או הנמצא עליה, נאסר עמה.

הכתוב האחד הוא, "וַתִּרְאוּ אֶת שִׁקּוּצֵיהֶם וְאֶת גִּלֻּלֵיהֶם עֵץ וָאֶבֶן כֶּסֶף וְזָהָב אֲשֶׁר עִמָּהֶם", כלומר כל שנמצא עימהם קרוי שיקוץ, ונאסר כמותם, [בין שהוא מעץ, בין שהוא מאבן, בין שהוא מכסף, ובין שהוא מזהב].

והכתוב השני הוא, "לֹא תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם", ומאחר שבכתוב הזה לא נזכר אלא כסף וזהב, שהם דברי נוי, יש ללמוד מכאן, שגם הדברים המוזכרים בכתוב הראשון, אינם נאסרים אלא כשהם דברי נוי.

ומכל זה יש ללמוד שכל הנמצא עם עבודה זרה או עליה אפילו אינו נאסר משום תקרובת עבודה זרה:

אם הוא **נמצא באופן שהוא נוי לעבודה זרה** – הרי זה אסור. [ובכלל זה מעות בידו, או כסות על גופו, או כלים נאים לשימושו]

ואם הוא דבר שאינו נוי לה – הרי זה מותר. [ובכלל זה מעות בכיס קשור ותלוי בצוארו, או כסות מקופלת ומונחת לו על ראשו, או גיגית כפוי על ראשו].

כן משמע מהסוגיה עם פירוש רש"י.

ותוס' כתבו, שהכל אסור משום תקרובת, אלא שלפנים מן הקלקלים, מקריבים כל דבר, אף על פי שאינו נוי, ולכן כל דבר הנמצא שם נאסר, וחוץ לקלקלים אין מקריבים אלא דבר של נוי, ולכן רק דבר של נוי נאסר.

הנאה מממון עבודה זרה
[כגון מרחץ וגינה השייכים לה]

כבר נתבאר בדף מ"ד, שאין הקדש לעבודת כוכבים, כלומר ממון השייך לעבודת כוכבים אינו נאסר בהנאה, [שלא כממון הקדש של גבוה, שאסור להנות ממנו משום קדושתו], ואין דבר אסור משום עבודה זרה, אלא עבודה זרה עצמה [ונויה] או תקרובתה.

ולכן מותר להנות מממון של עבודה זרה שאינו העבודה זרה עצמה או תקרובתה, כגון להנות ממרחץ או גינה שלה.

אם אינו משלם לכומרים על כך – [אפילו אם יתן לעובדיה של העבודה זרה איזו טובת הנאה בעבור הנאתו], **לדברי הכל הדבר מותר**, [ואפילו היו המרחץ והגנה של עבודה זרה בלבד].

ואם משלם לכומרים על כך – כשאותו דבר שייך רק לעבודה זרה, הכל מודים שהדבר אסור. וכשאותו דבר שייך גם לעבודה זרה וגם לאנשים אחרים, ללשון ראשון הדבר מותר, וללשון שני הדבר אסור.

כלים שהשתמשו בהם גוים לעבודה זרה

הכלים שהשתמשו בהם [הגוים] לעבודת כוכבים, **אסורים בהנאה**, שנאמר "אַבֵּד

תְּאַבְּדוּן אֶת כָּל הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר עָבְדוּ שָׁם הַגּוֹיִם ... אֶת אֱלֹהֵיהֶם״.

ואין הכתוב הזה מדבר במקומות שבהם עמדו האלילים, שכן המקומות עצמם אינם אסורים, שנאמר, ״אֶת אֱלֹהֵיהֶם עַל הֶהָרִים״, ללמד שהאלילים נאסרים אבל ההרים עצמם שהאלילים עליהם אינם נאסרים, [כמבואר בדף מ״ה], ואם כן הכתוב הנ״ל לא בא לאסור את המקומות, אלא את הכלים שהשתמשו בהם לעבודה זרה.

ומכל מקום, לדברי הכל, אין הכלים נאסרים בשעת עשייתם לעבודה זרה, או בשעת הבאתם לעבודה זרה, אלא רק **משעה שהשתמשו בהם לעבודה זרה**, שנאמר, ״אֲשֶׁר עָבְדוּ שָׁם״.

ממתי עבודה זרה [עצמה] **נאסרת בהנאה**

א. עבודה זרה של גוי.

לדעת רבי ישמעאל – עבודה זרה של גוי אינה **נאסרת בהנאה**, אלא **משעה שנעבדה**, אבל לא קודם לכן, שנאמר, ״אַבֵּד תְּאַבְּדוּן אֶת כָּל הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר עָבְדוּ שָׁם הַגּוֹיִם, [כלומר כלים שנשתמשו בהם לעבודה זרה כנ״ל] ... אֶת אֱלֹהֵיהֶם״, להקיש את העבודה זרה עצמה, לכלים ששמשו אותה, וללמד, שכשם שהם אינם נאסרים אלא משעה שהשתמשו בהם, כך היא אינה אסורה, אלא משעה שתעבד. [ולדעת רבי עקיבא, אין כאן היקש, כי נאמר ״את״[1] בין הכלים לבין ״אלוהיהם״, להפריד ביניהם, שלא יוקשו זה לזה].

ולדעת רבי עקיבא – עבודה זרה של גוי **נאסרת בהנאה משעת עשייתה**, שנאמר, ״פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ״, ללמד, שמשעה שפסלום להיות אלוה, הם אסורים בהנאה. [ולדעת רבי ישמעאל, אין הכתוב הזה בא ללמד זאת, אלא שגוי פוסל ומבטל את אלוהיו].

ב. עבודה זרה של ישראל.

לדעת רבי ישמעאל – עבודה זרה של ישראל **נאסרת בהנאה משעת עשייתה**, שנאמר, ״אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה תּוֹעֲבַת ה׳״, ללמד, שמשעת עשייתה היא תועבה, ואסורה בהנאה. [ולדעת רבי עקיבא אינה תועבה משעת עשייה, ולא בא הכתוב לומר, אלא, שארור הוא זה, העושה פסל, שיהיה אחר כך תועבה כשיעבד].

ולדעת רבי עקיבא – עבודה זרה של ישראל אינה **נאסרת בהנאה**, אלא **משעה שנעבדה**, שנאמר, ״אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה תּוֹעֲבַת ה׳ מַעֲשֵׂה יְדֵי חָרָשׁ וְשָׂם בַּסָּתֶר״, ללמד, שאינה אסורה עד שיעשה דברים של סתר, כלומר עד שיעבדנה.

> ומכל מקום, מסתבר, שלדברי הכל, ישראל העושה עבודה זרה, נקרא חוטא, ומתקלל בארור, משעת העשיה, שנאמר

הוספות

[1] אולי כוונת הגמרא למילים, ״אֲשֶׁר אַתֶּם יֹרְשִׁים אֹתָם״, המפרידים בין הכלים לאלהיהם, שנאמר, ״אֶת כָּל הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר עָבְדוּ שָׁם הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתֶּם יֹרְשִׁים אֹתָם אֶת אֱלֹהֵיהֶם״.

לעניין החטא, "וְאֶת חַטַּאתְכֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם אֶת הָעֵגֶל", [כלומר משעת העשיה יש כאן חטא], ונאמר לעניין קללת ארור, "אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה", [כלומר משעת העשיה יש כאן ארור].

דף נב

גוי מבטל עבודה זרה שלו [ומתירה בהנאה]

לדעת רבי ישמעאל ורב יוסף – יש ללמוד זאת מהכתוב, "**פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם**".

ולדעת רבי עקיבא ושמואל – יש ללמוד זאת מהכתוב שלכאורה סותר את עצמו, "פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ **לֹא תַחְמֹד** כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם [כלומר הם אסורים] **וְלָקַחְתָּ לָךְ** [כלומר הם מותרים]" שיישובו של הכתוב כך הוא, אם פסלם הגוי להיות לו לאלוה, "לֹא תַחְמֹד", כלומר הם אסורים, ואם פסלם הגוי ובטלם מהיות לו לאלוה, "וְלָקַחְתָּ לָךְ", כלומר הם מותרים.

עבודה זרה [שלימה] **טעונה גניזה** [יש מפרשים בקרקע ויש מפרשים לבערה]

לדעת רבי ישמעאל ורבי יצחק – יש ללמוד זאת מהכתוב, "**וְשָׂם בַּפָּתֶר**".

ולדעת רבי עקיבא ורב חסדא אמר רב – יש ללמוד זאת מהכתוב, "לֹא תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה כָּל עֵץ אֵצֶל מִזְבַּח ה' אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָּךְ", הבא להקיש עבודה זרה למזבח, וללמד, שכשם שמזבח טעון גניזה, [שכן הוא אסור בהנאה], כך עבודה זרה טעונה גניזה.

דיין שאינו הגון

אמר ריש לקיש: **כל המעמיד דיין שאינו הגון, כאילו נוטע אשרה בישראל**, שנאמר, "שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ ... לֹא תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה כָּל עֵץ", להקיש שני עניינים אלו זה לזה, וללמד, שהאשרה המוזכרת כאן רומזת לדיינים, [ועל כרחך הכוונה לדיינים שאינם הגונים], ואם כן דיין שאינו הגון דומה לאשרה. [ומבואר בגמרא שגם רבי ישמעאל דורש כן].

ואמר רב אשי, ש**כל המעמיד דיין שאינו הגון במקום תלמידי חכמים, הרי הוא כנוטע אשרה במקום המזבח**, שנאמר, "לֹא תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה כָּל עֵץ אֵצֶל מִזְבַּח ה' אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָּךְ", וכשם שהאשרה המוזכרת כאן רומזת לדיין [שאינו הגון, כמבואר בדברי ריש לקיש], כך המזבח המוזכר כאן עמה, רומז לדיין [הגון].

כלים שהשתמש בהם ישראל לעבודה זרה

לדעת רבי עקיבא – דין פשוט הוא, שאינם **אסורים** אלא **משעה שישתמשו בהם**, [ולא משעה שנעשו או שהובאו לעבודה זרה], שכן לדעתו, אפילו עבודה זרה עצמה של ישראל, אינה נאסרת אלא משעה שתעבד.

ולדעת רבי ישמעאל – יש להסתפק בדבר,

שכן לדעתו, עבודה זרה עצמה של ישראל, נאסרת משעת עשייתה, אולם משמשי עבודה זרה [של גויים], אינם אסורים אלא משעה שהשתמשו בהם לעבודה זרה, [כמבואר בדף נ״א] ואם כן, יש להסתפק, למה דומים כלים שהשתמשו בהם ישראל לעבודה זרה, **האם** לעבודה זרה עצמה של ישראל, **ונאסרים משעת עשייתם**, **או** לכלים שהשתמשו בהם [גוים] לעבודה זרה, ואינם נאסרים אלא **משעה שישתמשו בהם לעבודה זרה**.

טומאה ישנה

דין תורה הוא, שכל כלי מתכות שנגעו בטומאה, טמאים הם, [בין שיש לכלים בית קיבול, ובין שאין להם בית קיבול]. ובעודם שלמים, צריכים הם טהרה כדינה, שאם נטמאו במת, צריכים הזאת מי חטאת [וטבילה והערב שמש], ואם נטמאו בשרץ, צריכים רק טבילה והערב שמש.

אולם, אם נשברו, ובטלו מהיות כלים כמו שהיו, פקעה מהם טומאתם בלא שום טהרה אחרת, ומעתה אם יחזרו ויעשו מהם כלי כבתחילה, הרי זה טהור.

וכל זה מדין תורה, אבל חכמים תקנו, שכלי מתכות שטהרו בשבירה, וחזרו ועשו מהם כלי כבתחילה, יחזרו לטומאתם הישנה. [והטעם לתקנה זו, שמא יעשה כן אדם לטהר כליו, ויחזור וישתמש טהרות באותו כלי בו ביום שנטמא, והרואה יהיה סבור בטעות, שטיהרו אותו בעליו בטבילה, ולא בשבירה, וילמד מכך בטעות שטהרת מקווה מועילה בו ביום, בלא הערב שמש[1]].

א. לעניין טומאה מהתורה, [כגון כלי מתכת שנטמא בשרץ] – **ודאי** ש**תקנו** חכמים כן, שאם נשבר הכלי, ועשו ממנו כלי חדש, חזרה לו טומאתו הישנה.

ב. ולעניין טומאה מדברי חכמים, [כגון כלי מתכת שנטמא במשקים טמאים, שאינו טמא אלא מדברי חכמים] – יש **ספק בגמרא אם תקנו** חכמים את התקנה הנ״ל, שאם נשבר הכלי ועשו ממנו כלי חדש, חזרה לו טומאתו הישנה.

ג. אולם אפילו אם נאמר שלעניין רוב טומאות מדברי חכמים **לא תקנו** את התקנה הנ״ל, **עדיין יש להסתפק** אם תקנו כן **לעניין טומאת עבודה זרה** שהיא מדברי חכמים, אבל היא בדבר חמור, ולכן יתכן שהחמירו בו יותר.

[וכל הספקות הללו הם לעניין טומאות מדברי חכמים, בדבר שיש בו טומאה מהתורה, כגון כלי מתכת, שיש בו טומאה מהתורה על ידי שרץ, וטומאה מדברי חכמים על ידי משקים. אבל כלי שאין בו שום טומאה מהתורה, ככלי זכוכית, שכל טומאתו אינה אלא מדברי חכמים, דין פשוט הוא, שלא תקנו בו חכמים את התקנה הנ״ל, שיחזור לטומאתו הישנה].

הוספות

[1] במסכת שבת יש טעמים נוספים, אולם זה הטעם שכתב כאן רש״י.

טהרת עבודה זרה ותקרובתה על ידי ביטולה

א. טהרת עבודה זרה.

כל עבודה זרה, מלבד איסורה בהנאה, יש בה טומאה מדברי חכמים [כמבואר לעיל].

וכמו כן, **כל עבודה זרה, בשעה שמבטלים אותה** [ומתירים אותה מאיסורה, כגון על ידי גוי], **כשם שבטל ממנה איסורה, כך בטל ממנה טומאתה.**

בין אם היא דבר, שאם היה נטמא בשאר דברים, היה לו טהרה, [ככלים שיש להם טהרה במקוה], ובין שהיא דבר, שאם היה נטמא בשאר דברים, לא היה טהרה, [כאוכלים, שאין להם שום טהרה], כי בכל אופן, מאחר שבטלה מהיות עבודה זרה, הרי היא טהורה מטומאת עבודה זרה.

ב. טהרת תקרובת עבודה זרה.

כשם שכל עבודה זרה אסורה בהנאה וטמאה, כך כל תקרובת עבודה זרה אסורה בהנאה וטמאה.

אולם **תקרובת עבודה זרה** שונה מעבודה זרה עצמה, בכך שאינה בטלה לעולם מאיסור הנאה שבה, כפי שנתבאר בדף נ'.

ואף על פי שאינה בטלה מאיסור הנאה שבה, אם היא מדבר שיש לו טהרה משאר טומאות, [כגון שהיא כלי], **מועיל ביטולה לטהרה מטומאת עבודה זרה שבה**[1].

אבל אם היא מדבר שאין לו טהרה משאר טומאות, [כגון שהיא דבר מאכל], **ספק בגמרא אם ביטולה מועיל** לכל הפחות **לטהרה מטומאת עבודה זרה שבה**, שהיא טומאה מדברי חכמים, או שכשם שאין לה ביטול מאיסור הנאה שבה, [שהוא איסור תורה], כך אין לה ביטול אף מהטומאה.

כהן ששימש לעבודה זרה

כל כהן ששימש לעבודה זרה, **נפסל לעבודת המקדש**, שנאמר ביחזקאל "כִּי אִם הַלְוִיִּם [=הכהנים] אֲשֶׁר רָחֲקוּ מֵעָלַי בִּתְעוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר תָּעוּ מֵעָלַי אַחֲרֵי גִּלּוּלֵיהֶם [ועכשיו באים לחזור בהם] וְנָשְׂאוּ עֲוֹנָם [מגשת עוד אל מזבחי]. וְהָיוּ בְּמִקְדָּשִׁי מְשָׁרְתִים [שומרים] פְּקֻדּוֹת אֶל שַׁעֲרֵי הַבַּיִת וּמְשָׁרְתִים אֶת הַבָּיִת הֵמָּה יִשְׁחֲטוּ אֶת הָעֹלָה וְאֶת הַזֶּבַח לָעָם [עבודות הכשרות בזרים ובעבדים ובנשים] וְהֵמָּה עָמְדוּ לִפְנֵיהֶם לְשָׁרְתָם. יַעַן אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ אוֹתָם לִפְנֵי גִלּוּלֵיהֶם וְהָיוּ לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְמִכְשׁוֹל עָוֹן עַל כֵּן נָשָׂאתִי יָדִי עֲלֵיהֶם נְאֻם ה' אלקים וְנָשְׂאוּ עֲוֹנָם. וְלֹא יִגְּשׁוּ אֵלַי לְכַהֵן לִי וְלָגֶשֶׁת עַל כָּל קָדָשַׁי אֶל קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים וְנָשְׂאוּ כְלִמָּתָם וְתוֹעֲבוֹתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ. וְנָתַתִּי אוֹתָם שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַבַּיִת לְכֹל עֲבֹדָתוֹ וּלְכֹל אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה בּוֹ".

כהנים וכלים של בית חוניו

חוניו, בנו של שמעון הצדיק היה, וברח למצרים מפני אחיו, [שהיה כהן גדול], ובנה שם בית מקדש ומזבח, ונחלקו חכמים מה היה אותו בית.

> **יש אומרים שהיה אותו בית לעבודה**

הוספות

[1] העירוני שיתכן שלפירוש רש"י אין הדין כן.

זרה.

- **ואם כן**, **לדעתם כל הכהנים ששמשו בבית חוניו** הרי הם כהני עבודה זרה, ולכן דין פשוט הוא, ש**נפסלו לעבודת המקדש**.

- **וכמו כן** לדעתם, **כל הכלים ששמשו בבית חוניו**, הם כלי עבודה זרה, והרי הם **אסורים** בהנאה אפילו להדיוט, וכל שכן שאין להשתמש בהם בבית המקדש.

> **ויש אומרים שהיה אותו בית לשם שמים**, [**ומכל מקום היה אסור לעבוד בו לשמים**, כי משעה שנבנה בית המקדש, שוב נאסרו הבמות, ואין לעשות מזבח בשום מקום חוץ מהר הבית, והמקריב בבית חוניו עובר בעשה ולא תעשה וחייב כרת, (כפי שנתבאר בדף נ״א, לעניין מקריב בבמה **בשעת איסור הבמות**)].

- **ואף על פי שאין בעבודת בית חוניו איסור עבודה זרה**, **מכל מקום** מאחר שהעבודה הזו אסורה, **קנסו חכמים את הכהנים ששמשו בבית חוניו**, **ופסלום לעבודת המקדש**.

- **וכמו כן**, **אף על פי שהכלים ששמשו בבית חוניו לא נאסרו בהנאה**, כי אינם כלי עבודה זרה, **מכל מקום אסרו חכמים להשתמש בהם בבית המקדש**, כי השתמשו בהם לעבירה. [וכמו כן מצינו בעניין כלי הקדש שהשתמש בהם אחז לעבודה זרה, שמהתורה לא נאסרו בכך, כי לא היו שלו אלא של הקדש, ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו, אף על פי כן לא רצו להשתמש בהם לגבוה בימי חזקיה, אלא גנזום, וקדשו אחרים תחתם, כי אין ראוי להשתמש בבית המקדש, בכלים שנעשית בהן עבירה].

אבני מזבח ששקצום אנשי יון

אף על פי שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ואם כן, אם היו יוונים עובדים לדבר שאינו שלהם, לא היה נאסר בהנאה כעבודה זרה.

מכל מקום, **כשעבדו היוונים על המזבח שבבית המקדש לעבודה זרה**, **הוא נאסר**, כי נאמר ״וּבָאוּ בָהּ פָּרִיצִים וְחִלְּלוּהָ״, ללמד, שמאחר שנכנסו גוים להיכל, **יצאו כליו מקדושתם**, והרי הם חולין והפקר, [ומהטעם הזה לא נאסרו מעות רומיים מחמת שנתערב בהם ממעות הקדש שבאזו מירושלים, כי כשנכנסו להיכל, בטלה הקדושה מהמעות], ומאחר שכשנכנסו יוונים להיכל, זכו במזבח, כשעבדו עליו עבודה זרה, נאסרו אבניו בהנאה.

ומעיקר הדין יש תקנה לאיסורם של אבני המזבח, **על ידי שישברם גוי ויבטלם**.

אך למעשה לא עשו זאת חכמים. **כי** מאחר ששמשו אבני המזבח לגבוה, **אין ראוי לבטלם כדי שישתמשו בהם הדיוטות**.

ולחזור ולהשתמש בהם לגבוה, לעשות מהם מזבח, **אי אפשר**, משני טעמים. **(א) מהטעם הנ״ל**, **שנעשית בהם עבירה**, בזמן שעבדו בהם יוונים לעבודה זרה, ואין ראוי לשמש לגבוה בדבר שנעשית בו עבירה. **(ב) כי אין כשרות למזבח אלא אבנים שלמות**, שאין בהם שום פגימה, **ואם ישברו** את

האבנים, **לא יהיו שלמות**, ולנסרם וליישרם אחר כך אי אפשר, כי אבנים שהונף עליהם ברזל פסולות למזבח.

ומאחר שלא היתה להם תקנה, גנזום בלשכה מזרחית צפונית שבעזרה.

חילוק בעלים בביטול עבודה זרה

א. עבודה זרה של ישראל.

- **אין לה בטלה כלל**, לא על ידי ישראל, ולא על ידי גוי, שנאמר, "וְשָׂם בַּסָּתֶר", [א"נ מהיקש למזבח כפי שנתבאר לעיל], כלומר יש לגונזה ואין לה שום היתר.

ב. עבודה זרה של גוי.

- **יש לה ביטול בין על ידי בעליה ובין על ידי גוי אחר**. שנאמר "פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם" א"נ "לֹא תַחְמֹד ... וְלָקַחְתָּ לָךְ", [כמבואר לעיל בתחילת דף זה].

- **אבל ישראל אינו מבטלה**, [כי אין ללמוד מהכתוב הנ"ל, אלא שגוי פוסל את אלוהיו ומבטלו].

ג. עבודה זרה של ישראל וגוי בשותפות.

- **בילדותו סבר רבי**, שאף חלקו של ישראל נידון כעבודה זרה של גוי, כי כשהגוי שותף בה, גם ישראל עובדה על דעת הגוי, ולכן **גוי מבטל את כולה**.

- **ובזקנותו סבר רבי**, שחלקו של ישראל נידון כעבודה זרה של ישראל, כי ישראל עובדה על דעת עצמו, ולכן **לחלקו של ישראל אין ביטול**. [וכן דעת רבי הלל בריה דרבי וולס].

ביטול על ידי הגוי

כשהגוי מבטל עבודת כוכבים, בטלו משמשיה והותרו עמה.

אבל כשהוא מבטל את משמשיה, היא עצמה באיסורה עומדת.

דף נג

אופן ביטול עבודה זרה

גוי מבטל עבודה זרה באחת מהדרכים הבאות: (א) קוטע ראש אזנה. (ב) קוטע ראש חוטמה. (ג) קוטע ראש אצבעה. (ד) פוחס [=ממעך] פניה בקורנס ומקלקל בכך את צורתה. וכן הדין **בכל** דבר הדומה לדברים לאלו, שהם **קלקול בגופה של העבודה זרה**.

אבל המבזה או מקלל אותה, כגון, (א) יורק בפניה. (ב) משתין בפניה. (ג) גוררה [בטיט]. (ד) זורק בה צואה. **אינו מבטלה בכך**, כי אין עוזבה בכך, אלא חוזר לעובדה אחרי כן, כמו שנאמר, "וְהָיָה כִּי יִרְעַב וְהִתְקַצַּף וְקִלֵּל בְּמַלְכּוֹ וּבֵאלֹהָיו וּפָנָה לְמָעְלָה [כלומר לה'. ואחר כך שוב] וְאֶל אֶרֶץ יַבִּיט [כלומר חוזר ועובד עבודת כוכבים שלו] וְהִנֵּה צָרָה וַחֲשֵׁכָה".

גוי שמכר עבודה זרה שלו

<u>>> **לשון אחד בגמרא**</u>.

כשמכרה הגוי **לגוי** אחר נחלקו חכמים

ורבי:

לדעת רבי – בכך שמכרה, **ביטלה** בכך מהיות עבודה זרה, כי יודע שהקונה קנה כדי להתיכה, ולא כדי לקיימה, [שכן כך היא הרגילות לקנות כלי מתכות להתיכם], ועל מנת כן מכרה, ואם כן בטלה בכך.

ולדעת חכמים – בכך שמכרה **לא ביטלה** מהיות עבודה זרה, כי סבור שהקונה יעבדנה.

וכשמכרה לישראל:

הכל מודים שבטלה בכך מהיות עבודה זרה, כי יודע שישראל קנה ממנו כדי להתיכה, ולא כדי לקיימה, [שכן כך היא הרגילות לקנות כלי מתכות להתיכם וישראל אינו עובד לעבודה זרה], ואם כן מכרה על מנת שתותך, ואם כן ביטלה בכך מהיות עבודה זרה.

<u>>> **לשון שני בגמרא**</u>.

בכל עניין, **בין מכרה לגוי** אחר, **ובין מכרה לישראל**, נחלקו רבי וחכמים:

לדעת רבי – בכך שמכרה, **ביטלה** בכך מהיות עבודה זרה, כי יודע שהקונה קנה כדי להתיכה, ולא כדי לקיימה, [שכן כך היא הרגילות לקנות כלי מתכות להתיכם], ועל מנת כן מכרה, ואם כן בטלה בכך.

ולדעת חכמים – בכך שמכרה **לא ביטלה** מהיות עבודה זרה, כי כשמוכר לגוי, סבור שהקונה יעבדנה, וכשמוכר לישראל, סבור שהוא יחזור וימכור לגוי אחר לעובדה, ואם כן לא מכרה על מנת להתיכה ולבטלה - ולדעה זו מבואר בברייתא, שאף שבכל אופן רבי שמע מרבותיו שהדבר מותר, ובכל אופן חכמים שמעו מרבותיהם שהדבר אסור, מכל מקום, אמר רבי, שמסברא נראים דבריו, שבטלה העבודה זרה, כשמכרה הגוי לישראל, ונראים דברי חכמים שלא בטלה העבודה זרה, כשמכרה הגוי לגוי.

ומכל מקום, **באופנים שהמוכר הגוי מבטל את העבודה זרה שלו במכירתה**, **אין זה אלא כשיודע שמוכר אותה**, אבל אם מכר הגוי כמה דברים יחד, ואחר כך מצא ביניהם הקונה עבודה זרה, אינה בטלה במכירה, כי המוכר לא ידע שהיא שם, ולא התכוון לבטלה במכירה.

עבודה זרה שמשכה ישראל [לשם קניין] בטעות

ישראל הבא לקנות כמה דברים מהגוי, ולאחר שמשכם ממנו, נמצא שהיתה בתוכם עבודה זרה, שהקונה לא היה חפץ בה, הרי זו משיכה בטעות, ואינה כלום.

ומעיקר הדין, לא זכה ישראל במקח, ודין העבודה זרה כדין עבודה זרה של גוי, שיש לה ביטול.

אולם חכמים אמרו, ש**אין להשיבה לגוי לבטלה**, **אלא אם כן עוד לא שילם עליה הישראל**, אבל אם כבר שילם עליה, אף שבאמת לא זכה בה, הרי זה נראה כאילו כבר זכה בה, ולכן אסרו חכמים להחזירה לגוי לבטלה, [שלא יבואו לומר מבטלים

עבודה זרה של ישראל].

-

עבודה זרה שיצאה מיד הגוי, לא בטלה בכך, **אלא אם כן התייאש עוד מעבודתה. ולכן,**

א. לווה עליה [אפילו מישראל], ומסרה למלווה עד שיפרע לו, לא בטלה, כי דעתו לפרוע את חובו, ולהשיבה אליו ולעובדה[1].

ב. נפלה עליה מפולת, אף על פי שאינו טורח לפנות את המפולת, לא בטלה, כי כוונתו לפנותה לאחר זמן, כשירצה, ולא התייאש מלפנות את המפולת ומלעובדה.

ג. גנבוה לסטים, אף על פי שאינו טורח לרדוף אחריהם, אינה בטלה, כי סבור שגוים גנבוה והם יעבדוה[2].

ד. הניחה, ויצא למדינת הים, אם דעתו לשוב, **לא בטלה**, כי כוונתו לעובדה כשישוב. [אבל אם כוונתו שלא לשוב, מאחר שהניחה ולא נטלה עמו, ודאי בטלה. והטעם שלא בטלו עבודות זרות של עמי כנען, שיצאו מבתיהם להילחם בישראל, ונפלו ביד ישראל, ולא שבו לבתיהם, כי דעתם היתה שישובו לבתיהם][3].

גוי שעבד לממון של ישראל

גוי שהשתחווה לממון של ישראל לשם עבודה זרה, **לא אסרו בכך, כי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו.**

אולם אם ישראל מסכים שיעבדו את ממונו, הוא נאסר בעבודת הגוי, כי הגוי נעשה כעובד בשליחות הבעלים, ולכן אם ישראל העמיד לבנה כדי לעובדה, וקודם שעבדה בא גוי והשתחווה לה, היא נאסרת בכך.

ודבר זה אנו למדים, ממה שנאמר בתורה, "וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ", כלומר, שנאסרו עצים של ארץ ישראל שעבדום עמי כנען, אף על פי שהיו אותם עצים ממון של ישראל, שכן כבר נתנה הארץ לאברהם, והיא הורישה לבניו ולא לעמי כנען, והטעם לכך שנאסרו, כי בשעה שעבדו ישראל את העגל, נתאוו אז לכל עבודות זרות שבעולם, שאמרו, "אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל", [בלשון רבים, כלומר רוצים אנו אלוהות הרבה], ובכך גילו בדעתם שמסכימים לעבודת עמי כנען, ועל ידי נאסר ממון ישראל שעבדו לו. [ואף שלאחר מכן חזרו בהם ישראל בתשובה, ואם כן, מאז והלאה לא נאסרו עצים שעבדו להם עמי כנען, מכל מקום מספק יש לאסור את כל העצים, שמא הם מאותם שנעבדו בזמן מעשה העגל].

עבודה זרה שהניחוה עובדיה והלכו

אם יצאו משם עובדיה מרצונם:

- בכך שלא נטלוה עימהם, גילו בדעתם

הוספות

[1] העירוני לעיין בתוס׳ בדף נ״ג ע״ב בד״ה דאי בטעם החילוק בין זה לבין משכנה.

[2] ואם ישראל גנבוה ימכרוה לגוי כיון שדמיה יקרים.

[3] העירוני שלמסקנה אינם בטלים כיון שהם של ישראל ואין להם בטלה עולמית.

שהם מבטלים אותה, והיא **בטלה**.

ואם יצאו משם מחמת אונס, כגון מחמת מלחמה:

- **בכך שעזבוה לא בטלוה**, ועודה באיסורה.

- **אבל אם היתה יכולת בידם לשוב לאחר מכן, ולא שבו, הרי היא בטלה**. וכן היה עם מגדל עבודה זרה שבנו בבבל בזמן נמרוד, שאף על פי שיצאו ממנו מחמת אונס, שנאמר "וַיָּפֶץ ה' אֹתָם מִשָּׁם עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ וַיַּחְדְּלוּ לִבְנֹת הָעִיר", בטלה עבודתו, כי לאחר מכן היתה בידם יכולת לשוב אליו, ולא שבו.

בימוסיאות של עבודה זרה

בימוסיאות הן אבני גזית המתוקנות להניח עליהן עבודה זרה, ורגילים לעשות כל בימוס מאבן אחת.

וכשהן מתוקנות לכך בקביעות, הן **אסורות**, כדין משמשי עבודה זרה, מחמת העבודה זרה שמעמידים עליהן.

אבל **כשאינן מתוקנות לכך בקביעות**, כבימוסיאות של מלכים, שסדורות לאורך הדרכים, ואין מעמידים עליהם עבודה זרה, אלא כשהמלך עובר שם, **אינן נאסרות**.

בימוס שנפגם

לדעת רב ושמואל ורב יהודה – **בימוס שנפגם לא בטל**, ועודו עומד באיסורו. ואף האומרים, שעבודה זרה שנשברה בטלה, ואין עובדים את השברים, מודים הם, שבימוס שנפגם לא בטל, כי רק עבודה זרה שעובדים לה עצמה, אם נשברה, שוב אין עובדים לה, כי אין זה מכובד לעבוד לדבר שבור, אבל הבימוס, שאינו נעבד בעצמו, אלא עליו העבודה זרה עומדת, אין בכך בזיון כל כך אם הוא פגום, ואין מבטלים אותו מלשמש אותה בכך.

ולדעת רבי יוחנן וריש לקיש ועולא [שתניא כמותם] – **בימוס שנפגם בטל** ומותר בהנאה. ואף האומרים, שעבודה זרה שנשברה לא בטלה, ועובדים את השברים, מודים הם, שבימוס שנפגם בטל, כי רק עבודה זרה שעובדים לה עצמה, לא בכדי מבטלים אותה ולכן אף כשנשברה, עובדים לה, אבל הבימוס, שאינו נעבד בעצמו, אלא עליו העבודה זרה עומדת, אין חוששים לו שלא לבטלו ומאחר שנפגם משליכים אותו ומביאים אחר תחתיו.

ביטול מזבח של עבודה זרה

מזבח של עבודה זרה, [רגילים לעשותו מאבנים הרבה], אם נפגם, עדיין הוא **אסור בהנאה, עד שינתץ רובו**, ורק אז הוא בטל, שנאמר, "בְּשׁוֹמוֹ כָּל אַבְנֵי מִזְבֵּחַ כְּאַבְנֵי גֵר מְנֻפָּצוֹת [כלומר שינתץ רובו. רק אז, שוב] לֹא יָקֻמוּ אֲשֵׁרִים וְחַמָּנִים [כלומר לא יקריבו עליו]".

דף נד

בהמה הנעבדת

נאמר בתורה "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַה' מִן הַבְּהֵמָה מִן הַבָּקָר וּמִן הַצֹּאן תַּקְרִיבוּ אֶת קָרְבַּנְכֶם", ללמד, שבהמה שעבדו אותה עבודה זרה, אסורה לקרבן. [אבל להדיוט אינה אסורה, כהרים הנעבדים שאינם נאסרים, כי לא נעשו בידי אדם, אולם אם עשה מעשה בגופה של הבהמה לשם עבודה זרה, היא נאסרת בכך בהנאה אף להדיוט].

א. העובד את בהמת עצמו.

- **אפילו לא עשה מעשה בגופה אלא השתחווה לה בלבד נאסרה לקרבן**. ואפילו השתחווה לה באונס, אם היה אסור לו לעשות זאת, כגון שאנסוהו להשתחוות לה בפרהסיא, שחייב למסור עצמו ולא לעשות כן, מאחר שהשתחווה, נאסרה הבהמה. [**אבל להדיוט אין בהמה נאסרת בהשתחוואה אלא, כשיעשה מעשה** בגופה לשם עבודה זרה].

ב. העובד את בהמת חבירו.

- **אם לא עשה בה מעשה, אלא רק השתחווה לה, לא נאסרה הבהמה לקרבן**, כי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו בלא מעשה.

- **ואם עשה בה מעשה, כגון שניסך עליה יין לעובדה, היא נאסרת בכך לקרבן**, ואפילו עשה זאת שלא מרצון הבעלים, [ואם עשה מעשה בגופה, כגון ששחט בה סימן אחד לעבודה זרה, היא נאסרת אפילו להדיוט]. ודבר זה, שעל ידי מעשה, אדם אוסר דבר שאינו שלו, יש ללמוד, ממה שמצינו בעניין כלי הקדש שהשתמש בהם אחז לעבודה זרה, שגנזום בימי חזקיה, ואסרו אותם לגבוה, אף על פי שלא היו של אחז, אלא של הקדש, כי מאחר שעשה בהם אחז מעשה לעבודה זרה, נאסרו, אף על פי שלא היו שלו[1].

למסור את הנפש ולא לעבוד עבודה זרה

כשנאמר בעניין עבודה זרה, "לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם", הכל היו בכלל האיסור, בין עובד מאונס ובין עובד רצון.

וכשפרט לך הכתוב, "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם", למדת, שהמצוות נדחות מפני פיקוח נפש, ואם כן הותר לעבור עליהם במקום פיקוח נפש, ובכלל זה כשאונסים אדם לעבוד עבודה זרה , על ידי שאומרים לו עבוד או תיהרג.

אולם כשחזר הכתוב לומר, "וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי", למדנו, שבפרהסיה יש למסור את הנפש ולא לעבור.

ואם כן, **כשיש אונס לעבוד עבודה זרה בצנעא, מותר לעבוד, ואין חייבים למסור את הנפש**. **אבל כשיש אונס לעבוד עבודה זרה בפרהסיה, אסור לעבוד, וחייבים למסור את הנפש**. [וכן דין שאר מצוות].

- יש מפרשים, שכל האמור כאן, הוא כדעת רבי

הוספות

[1] עיין לעיל בדף נ"ב שמשמע שמעיקר הדין לא נאסרו וי"ע בזה ובדברי רש"י כאן.

ישמעאל, אבל לדעת חכמים, [שכמותם פוסק בשאילתות דרב אחאי], אמנם כן דין רוב המצוות, שבאונס בצנעא יעבור ולא יהרג, ורק באונס בפרהסיה יהרג ולא יעבור, אבל בשלושה דברים, אפילו באונס צנעא לא יחטא במעשה, אלא יהרג ולא יעבור, ואלו הם. (א) גילוי עריות. (ב) שפיכות דמים. (ג) עבודה זרה. ולפי הפירוש הזה, רצו התוס׳ לומר, שמאחר שכאן בסוגיה ביאר רבא את דעת רבי ישמעאל, יש ללמוד מזה, שהלכה כרבי ישמעאל. אולם לבסוף כתבו, שאין להוכיח מכאן שרבא פוסק כרבי ישמעאל, אלא שרק ביאר את הברייתא כאן כמותו.

- והרב משה מקוצי, [בעל ספר המצוות, ודודו של בעל התוס׳ למסכת זו], מפרש, שכל האמור כאן הוא כדברי חכמים, ורק לעניין עונש מיתה ואזהרת לא תעשה בלבד אמרו כאן, שאם אנסוהו בצנעא ועבר ולא מסר את נפשו לא יתחייב מיתה ולא עבר בלא תעשה אפילו באיסור עבודה זרה, אבל לכתחילה, מחויב למסור את הנפש, שנאמר, ״וְאָהַבְתָּ אֵת ה׳ אֱלֹקֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ״, ללמד, שיש למסור את הנפש בעבור ה׳.

בימוסיאות שעבדו להם ישראל בשעת הגזרה

בימוסיאות של עובדי כוכבים, שעבדו להם ישראל בשעת הגזרה, **אינם בטלים לעולם**, אף אחר שעת הגזרה, כי דינם **כדין עבודה זרה של ישראל**.

- לדעת רבא, הטעם לכך שהם נאסרים כעבודה זרה של ישראל, אף על פי שישראל אנוסים לעבוד עבודה זרה, כי מכל מקום, מאחר שאונסים אותם לעבוד בפרהסיה, אסור להם לעשות זאת, וכשעוברים, היא נאסרת מחמתם.

- אמנם גם אם היה מותר להם לעובדה מחמת האונס, היה טעם שיאסרו כעבודה זרה של ישראל, כי בוודאי היו ביניהם גם כאלו שעבדו אותה מרצון, שכן לא יתכן שלא יהיה בין כולם מומר אחד, שיהא לבו נוטה אחריה, משום שרואה את ישראל ידם מטה.

חפר בורות לעבודה זרה

אמר רב דימי אמר רבי יוחנן: אף על פי שאמרו, המשתחוה לקרקע עולם לא אסרה, [כמבואר בדף מ״ה] אם חפר בקרקע בורות שיחין ומערות לעבודה זרה אסרה [אפילו להדיוט] כי עשה בה מעשה.

החליף בעלי חיים בעבודה זרה

אמר רב שמואל בר יהודה אמר רבי יוחנן: אף על פי שאמרו, המשתחוה לבעלי חיים לא אסרם אם עשה אותם חליפין לעבודת כוכבים אסרם כדין חליפי עבודת כוכבים.

חליפי עבודה זרה

המחליף עבודה זרה בדבר אחר נאסר אותה דבר כעבודה זרה עצמה שנאמר בעניין עבודה זרה ״וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמֹהוּ שַׁקֵּץ תְּשַׁקְּצֶנּוּ וְתַעֵב תְּתַעֲבֶנּוּ כִּי

חֵרֶם הוּא״ ללמד שכל מה שאתה מביא תחתיו נעשה כמותו.

- יש אומרים שרק החליפים של העבודה זרה עצמם אסורים כמותה, אבל אם החליף אותם בדבר אחר, הדבר ההוא מותר, שנאמר, ״כִּי חֵרֶם הוּא״, לומר שרק הוא אסור ולא החליפים, ואם כן יש לומר, שרק החליפים הראשונים נאסרים, ולא חליפי חליפים.

- ויש אומרים שאף חליפי חליפים אסורים, שנאמר ״וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמֹהוּ״, ללמד שכל הבא ממנו נעשה כמותו, אפילו האחרון, ואין למעט חליפי חליפים מהכתוב ״כִּי חֵרֶם הוּא״, כי לא בא כתוב זה למעט חליפי חליפים של עבודה זרה מהאיסור, אלא למעט חליפי דברים אחרים מהאיסור, וללמד שחליפי ערלה וכלאים מותרים.

חליפי שביעית

נאמר, ״כִּי יוֹבֵל הִוא קֹדֶשׁ תִּהְיֶה״, כלומר פירות שביעית קרויים קודש, ומעתה, כשם שקודש תופס את דמיו, ואסור, [כלומר הקונה דבר מהקדש, נעשים הדמים קדושים תחת אותו דבר], אף **שביעית תופסת את דמיה** ואסורה, [**כלומר דבר הניתן תמורת פירות שביעית, נעשה קדוש כמותם**].

אולם יש חילוק בין הקדש לפירות שביעית, שהקדש יוצא לחולין תחת המעות, אבל **פירות שביעית בקדושתם עומדים, אף אחר שהוחלפו**, שנאמר ״קֹדֶשׁ תִּהְיֶה״, ללמד, שלעולם הפירות בקדושתם. [הא כיצד, לקח בפירות שביעית בשר, אלו ואלו מתבערים בשביעית [כלומר צריכים להאכל קודם זמן הביעור]. לקח בבשר דגים, יצא בשר נכנסו דגים. לקח בדגים יין, יצאו דגים נכנס יין. לקח ביין שמן, יצא יין ונכנס שמן. הא כיצד, אחרון אחרון נתפס בשביעית, ופרי עצמו אסור].

חליפי ערלה וכלאי הכרם

לדברי הכל, המחליף ערלה וכלאי הכרם בדברים אחרים, החליפים הללו **אינם נאסרים** כערלה וככלאים:

- יש אומרים שהדבר למד, ממה שנאמר בעניין עבודה זרה ושביעית, שחליפיהם נאסרים, וכלל בידינו, ששני כתובים הבאים כאחד אין מלמדים, כלומר אם נאמר דין אחד בשני מקומות, אינו אמור אלא בהם בלבד, ואם כן בשאר דברים, חליפי האיסורים מותרים.

- ויש אומרים [ששני כתובים הבאים כאחד מלמדים, ורק שלושה כתובים הבאים כאחד אין מלמדים, ומכל מקום גם הם מודים, שבשאר דברים, חוץ מעבודה זרה ושביעית, החליפים מותרים], כי נאמר בעניין איסור חליפי עבודה זרה, ״כִּי חֵרֶם הוּא״, למעט חליפי דברים אחרים מהאיסור, וללמד שחליפי ערלה וכלאים מותרים.

ומכל מקום, אף על פי שהחליפים עצמם אינם אסורים, המחליף עצמו אסור להנות

מהם עצמם, כי באו לידו באיסור, אבל כשלא נהנה מהם עצמם, כגון שקידש בהם אשה, היא מקודשת[1].

ויכוחים בין חכמי האומות וחכמי ישראל בעניין עבודת כוכבים

שאל פלוסופוס אחד את רבן גמליאל – כתוב בתורתכם "הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן תִּשְׁכְּחוּ אֶת בְּרִית ה' אֱלֹקֵיכֶם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל אֲשֶׁר צִוְּךָ ה' אֱלֹקֶיךָ. **כִּי ה' אֱלֹקֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא אֵל קַנָּא** [כלומר מתקנא לנקום את עובדיהם]", **מפני מה מתקנא בעובדיה, ואין מתקנא בה עצמה**.

אמר לו רבן גמליאל – אמשול לך משל, **למה הדבר דומה, למלך בשר ודם, שהיה לו בן אחד, ואותו הבן היה מגדל לו את הכלב, וקרא לכלב כשם אביו**, וכשהיה נשבע, היה אומר בחיי כלב אבא. **כששמע המלך**, על מי הוא כועס, **על הבן הוא כועס, או על הכלב הוא כועס**, הוי אומר על הבן הוא כועס.

אמר לו הפלוסופוס – כלב אתה קורא אותה? והלא יש בה ממש, שכן פעם אחת נפלה דליקה בעירנו, ונשרפה כל העיר כולה, ואותו בית עבודת כוכבים לא נשרף.

אמר לו רבן גמליאל – אמשול לך משל, למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שסרחה עליו מדינה, כשהוא עושה מלחמה, עם החיים הוא עושה, או עם המתים הוא עושה, הוי אומר עם החיים הוא עושה מלחמה, ומכלה ממונם.

אמר לו הפלוסופוס – כלב אתה קורא אותה, מת אתה קורא אותה, אם כן יאבדנה מן העולם.

וכעין זה **שאלו פלוסופים** [=זקני האומות] את זקני ישראל ברומי – **אם אלוקיכם אינו רוצה בעבודת כוכבים מפני מה אינו מבטלה**.

ענו להם זקני ישראל – אילו היו עובדים לדבר שאין העולם צריך לו, היה הקדוש ברוך הוא מבטלו, אבל **הם עובדים לחמה ולבנה ולכוכבים ולמזלות**, [לאפיקי מים וגאיות], **וכי יאבד את עולמו מפני השוטים**, אלא עולם כמנהגו נוהג, ושוטים שקלקלו עתידים ליתן את הדין. [כיוצא בזה, הרי שגזל אחד סאה של חטים, והלך וזרעה בקרקע, דין הוא שלא תצמח, אלא עולם כמנהגו נוהג והולך, ושוטים שקלקלו, עתידים ליתן את הדין. כיוצא בזה, הרי שבא על אשת חבירו, דין הוא שלא תתעבר, אלא עולם כמנהגו נוהג והולך, ושוטים שקלקלו, עתידים ליתן את הדין].

וכעין זה ענה רבן גמליאל לפלוסופוס ששאלו שאלה זו, וכן הכתוב אומר "אָסֹף אָסֵף כֹּל מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה נְאֻם ה' [כלומר האם אכלה את הכל, הלא אם אכלה את הדברים שעובדים להם, אם כן]. אָסֹף אָדָם וּבְהֵמָה [שעובדים להם] אָסֵף עוֹף הַשָּׁמַיִם וּדְגֵי הַיָּם [שעובדים להם] וְהַמַּכְשֵׁלוֹת אֶת

הוספות

[1] ודווקא כשקידש בהם אשה, היא מקודשת כדין התורה, [כי אינה דומה כל כך לחליפי הדמים. א"נ משום מצוות פרו ורבו], אבל אם קנה בהם דברים אחרים, קנסוהו חכמים שלא יהנה מהם. [תוס'].

הָרְשָׁעִים [וכשאכלה כל דבר שרשעים נכשלים בו, אם כן] וְהִכְרַתִּי [אפילו] אֶת הָאָדָם [שעובדים לו] מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה נְאֻם ה׳׳.

חזרו הפלוסופים ושאלו את הזקנים – אם כן **יאבד עבודות זרות** שהם דברים **שאין העולם צריך להם**, **ויניח עבודות זרות** שהם דברים **שהעולם צריך להם**.

ענו להם זקני ישראל – **אם כן** יעשה, **הרי הוא מחזק ידי עובדיהם של אלו העובדים לדברים שהעולם צריך להם** כחמה ולבנה, שיאמרו לכל, תדעו, מתוך שאחרות חרבו, ואלו אינן חרבות, ודאי הן אלוהות.

-

אמר הקדוש ברוך הוא: **לא דיים לרשעים שעושים סלע** [=חרט לטביעת מטבעות] **שלי פומבי** [=הפקר לכל, שכל הרוצה לחתום בו יחתום בו. כלומר האדם נעשה בצלמו, והרשעים מפקירים את עצמם לכל, ובאים אף על הערוה. ולא רק זאת], **אלא שמטריחים אותי**, **ומחתימים אותי בעל כרחי**, [שגם מולידים מהערווה, ואני יוצר הוולד על כרחי, שהרי גזרה לפני שינהג העולם כמנהגו].

כך דרש ריש לקיש בסוגיה, ומבואר במדרש תנחומא, שעניין זה נדרש מהכתוב ״צוּר יְלָדְךָ תֶּשִׁי״.

דף נה

אגריפס שר צבא [עובד כוכבים היה ממונה על ראשי גייסות ובימי אגריפס המלך היה] שאל את רבן גמליאל - **כתוב** בתורתכם ״**כִּי ה׳ אֱלֹקֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא אֵל קַנָּא**״, **כלום מתקנא אלא חכם בחכם**, וגבור בגבור, ועשיר בעשיר, [**ומה לו להתקנא במי שאינה שווה לו**].

אמר לו רבן גמליאל – אמשול לך משל, **למה הדבר דומה**, **לאדם שנשא אשה על אשתו**, **אם השניה חשובה מהראשונה**, **הראשונה אינה מקפדת [כל כך] לשנוא את בעלה** על שלקח את השניה, [**כי יש טעם למעשיו**], **אבל אם השניה פחותה מהראשונה**, **הראשונה מקפדת על בעלה מאד לשנאתו**, [**כי אין טעם למה לקח את השניה על הראשונה**].

זונין [ישראל היה] אמר לרבי עקיבא – לבי ולבך יודע, שאין ממש בעבודת כוכבים, ואף על פי כן **אנו רואים בני אדם**, **שנתפרקו אבריהם מחמת חולי**, **והולכים פיסחים לפני עבודת כוכבים**, **וחוזרים באיברים מחוברים**, **איך ניתן להסביר זאת**.

אמר לו רבי עקיבא – אמשול לך משל, למה הדבר דומה, לאדם נאמן שהיה בעיר, וכל בני עירו היו מפקידים אצלו שלא בעדים, ובא אדם אחד והפקיד לו בעדים, פעם אחד שכח והפקיד אצלו שלא בעדים, אמרה לו אשתו, בוא ונכפרנו, אמר לה, וכי מפני ששוטה זה עשה שלא כהוגן, אנו נאבד את אמונתינו. אף כך, **יסורים**, **בשעה שמשגרים אותם על האדם**, **משביעים אותם**, **שלא תלכו אלא ביום פלוני**, **ולא תצאו אלא ביום פלוני**, **ובשעה פלונית**, **ועל**

ידי פלוני, **ועל ידי סם פלוני**, **כיון שהגיע זמנם לצאת**, **הלך זה לבית עבודת כוכבים**, **אמרו יסורים**, **דין הוא שלא נצא**, **וחוזרים ואומרים**, **וכי מפני ששוטה זה עושה שלא כהוגן**, **אנו נאבד שבועתנו**. וזהו שנאמר "וְחֲלָיִם רָעִים [לייסר את הגוף] וְנֶאֱמָנִים [לקיים מה שמשביעים אותם לצאת בזמנם]"

אמר רבא בר רב יצחק לרב יהודה – **יש** במקומנו **בית עבודת כוכבים**, **שכאשר צריכים לגשם**, **הוא נראה לעובדיו בחלום**, **ואומר להם שחטו לי איש**, **ואביא מטר**, **ושוחטים איש**, **ובא מטר**.

אמר רב יהודה – **זהו שנאמר** על עבודות כוכבים, "**אֲשֶׁר חָלַק ה' אֹתָם לְכֹל הָעַמִּים**", **שהחליקם בדברים**, **שיגרמו להם להאמינם בהם**, **כדי לטורדם מן העולם**, [כלומר אחר שבחרו לעובדם, מעתה מביא להם הקדוש ברוך הוא מקום לטעות, כדי שיתחזקו בטעותם].

וכן ביאר ריש לקיש את הכתוב, "אִם לַלֵּצִים הוּא יָלִיץ וְלַעֲנָוִים[1] יִתֵּן חֵן", הבא לטמא, פותחים לו, הבא לטהר, מסייעים אותו.

תהליך עשיית היין בזמן חז"ל

א. הגת.

אחרי שהיו בוצרים את הענבים, **היו צוברים אותם ב**מקום [או כלי כעין גיגית גדולה] הקרוי **גת**, **ובגת סוחטים** את הענבים, **על ידי דריכה** עליהם [ברגלים או בידים], וכן **על ידי נתינת קורה כבדה עליהם**. [ומשמע קצת מתוך הסוגיה, שמתחילה היו דורכים את הענבים, ואחר כך היו נוטלים את הענבים שלא נדרכו היטב וצוברים אותם תחת הקורה, (צבירה זו נקראת תפוח), וסוחטים אותם סחיטה נוספת על ידי הקורה הכבדה], ואחר שנסחט המשקה מהענבים היה יורד במדרון [דרך צינור].

ב. הבור.

אחר שנסחט המשקה מהענבים, **היה יורד במדרון**, [דרך צינור, שבסופו היה קשור גרגותני (=סל), שהיין היה מסתנן בו], והיה נופל לבור שהיה לפני הגת, **ונאסף בבור**. [יש שהיו נותנים בבור כלי, שבתוכו היין מתאסף. ויש שהיו סדים את הבור בסיד, לשמור את היין שלא יבלע בדפנותיו, והיין היה נופל לבור עצמו].

ג. החביות.

אחר שנתאסף היין בבור, **נותנים אותו בחביות לתסוס**, [ומבואר במקום אחר, שאחר שתסס היין ארבעים יום, נגמרה עשייתו, להחשב כיין הראוי לכתחילה להיקרב על המזבח לנסכים].

ממתי היין נחשב כיין ונאסר במגע הגוי

<u>> דעת משנתנו</u>.

– **כל זמן שהיין בגת**, **אינו נאסר במגע הגוי**. **ולכן**:

---

[1] ולעניים כתיב.

(א) קונים גת מהגוי[1], אף על פי שבעט ודרך בתוכה ענבים, ואחר כך נגע בהם בידיו, [כגון לצוברם תחת התפוח], ואינה ככלי שבלע[2] איסורי הנאה, כי כל זמן שהיין בגת, אינו נאסר במגע הגוי.

(ב) [אחר שכבר החל הגוי לדרוך את הענבים בגת והלך עליהם שתי וערב], **דורכים עם הגוי בגת** [אף תמורת תשלום], ואין זה כמשתכר מאיסורי הנאה, כי כל זמן שהיין בגת אינו איסור הנאה. [ואף שלדעת משנתנו, אסור לגרום טומאה לחולין, **[ולכן אין בוצרים עם הגוי**, משום שעתיד לטמא את הענבים בדריכתו, מכל מקום] אין לאסור דריכה עם הגוי, כי אחר שהחל הגוי לדרוך והלך עליהם שתי וערב, כבר טמא את כל החולין בדריכתו, ואם כן כשישראל דורך על הענבים, אינו מטמא חולין טהורים. ואף שבכך הוא מסייע ביד הגוי שטימא את החולין, אינו נחשב כמסייע ידי עוברי עבירה, כי לגוי אין איסור לטמא חולין].

– **ירד היין לבור, מעתה, אם נגע הגוי ביין שבבור, הרי זה נאסר בהנאה** [כן מפרש רש"י. אולם רשב"ם מפרש, שהיין שבבור נאסר בהנאה, אפילו אם לא נגע בו הגוי, כי היין ירד לבור על ידי דריכת הגוי, והרי זה כיין שירד לבור מכוחו של הגוי, שהוא אסור בהנאה מדברי חכמים, (כפי שיתבאר בעזה"י בדף ע"ב)]. **ולכן**:

(ג) אין מתעסקים עם הגוי ביין שירד לבור, אף לא בהבאתו בחביות, כי אסור להשתכר מאיסורי הנאה.

ומכל מקום רק היין שבבור נאסר בהנאה, אבל היין שעוד לא ירד לבור, אינו נאסר, לא על ידי נגיעת הגוי, ולא על ידי חיבור של ניצוק ליין האסור שבבור. **[רש"י מפרש, שיין זה שלא ירד לבור מותר** לגמרי, **אף בשתיה. אבל הר"ר שמעיה מפרש**, שהוא **מותר בהנאה בלבד, אבל בשתיה הוא אסור]**.

> **<u>דעת משנה אחרונה</u>** [ודעת רב הונא].

– **משעה שנמשך היין כלפי הבור, אף על פי שעודו בגת**[3]**, הרי זה נאסר במגע הגוי**. [כלומר, בשעה שהענבים מונחות בגת, אינן נאסרות במגע הגוי, אבל משעה שדורכים עליהן, וזב מהן משקה כלפי הבור, הוא נאסר במגע הגוי, אף על פי שהכל עוד בגת ולא ירד לבור. אלא שאם היתה הגת מלאה ענבים, וגם פקוקה, כלומר, שאין ממנה מעבר לבור, ואם כן, כשדרכו על הענבים בגת, לא נמשך מהן משקה כלפי הבור, והכל עומד במקומו, אז אין המשקה נאסר משעת הדריכה, אלא רק כשיפתחו את המעבר לבור, ויתחיל המשקה לרדת לבור, ואז יאסר כל המשקה במגע הגוי, אף זה

הוספות

[1] עם הענבים הבעוטים שבה.

[2] אם האמת כמו הערה הקודמת יש למחוק את המילים "ככלי שבלע".

[3] כן מפרש רש"י. ומכל מקום, דווקא כשנמשך היין על קרקע הגת, אבל אם היה בקרקע בגת ענבים, והיין עליהם, אינו נאסר. ולפי זה, כשדורכים יין בגיגיות, אם מפנים את כל החרצנים לצד אחד, ונמצא בצד אחד יין עד קרקע הגיגית, מעתה הוא נאסר במגע הגוי. ורבינו תם מפרש, שאף לדעה זו, אין היין נאסר בגת עצמה, אלא כשנמשך ממנה היין כלפי הבור, כלומר הקילוח היוצא ממנה אסור, אף קודם שנכנס לבור, אבל בגת עצמה לעולם אינו נאסר.

שעודו בגת]. **ולכן**:

(א) אין קונים גת מהגוי, כי כשבעט ודרך בתוכה ענבים, ואחר כך נגע בהם בידיו, [כגון לצוברם תחת התפוח], היה בה יין האסור בהנאה, והרי זו ככלי שבלע איסורי הנאה.

(ב) אין דורכים עם הגוי בגת, [אף תמורת תשלום], כי המשקה שבגת אסור בהנאה ואין משתכרים מאיסורי הנאה. [**אבל בוצרים עמו**, אף על פי שבכך גורמים לענבים טומאה, על ידי שיגע בהם הגוי בשעת דריכה, כי לדעת התנא הזה, מותר לגרום טומאה לחולין].

גרימת טומאה לטהרות

<u>> דעת משנתנו</u>.

אסור לישראל לגרום טומאה לחולין טהורים שבארץ ישראל, [וכל שכן שאסור לטמא תרומה או קודשים]. **ולכן**:

(א) אין בוצרים ענבים עם הגוי, כי הבוצרים נותנים את הענבים לגת, שידרכו בה הגוים את הענבים, ויטמאו את הענבים. **וכל שכן שאין בוצרים עם ישראל חוטא העושה מלאכת טהרותיו בטומאה**, כי מלבד שיש במלאכה גרימת טומאה לטהרות, יש בה גם סיוע לעוברי עבירה, ואסור לסייע לעוברי עבירה במעשה העבירה, [כדי שלא ירגילו בכך].

(ב) אין דורכים ענבים בגת עם ישראל חוטא העושה מלאכת טהרותיו בטומאה, ואף על פי שהוא כבר טימא את הטהרות שלו בדריכתו, ומעתה אין בדריכה נוספת כדי לטמא טהרות, מכל מקום אסור לדרוך עמו, כי בכך שהוא טימא, הרי הוא עובר עבירה, ואסור לסייע לעוברי עבירה במעשה העבירה, [כדי שלא ירגילו בכך] [ותוס' כתבו שהטעם שהדבר אסור אף בגמר הדריכה, אף שכבר נטמאו הענבים, כי מעתה המשקה מקבל טומאה מהתורה, והעושה את גמר הדריכה הוא גורם לכך]. **אבל עם הגוי מותר לדרוך** [בגת שהיין שבה אינו נאסר בהנאה], אחר שכבר דרך הגוי [שתי וערב], וטימא את טהרותיו, כי מעתה אין בדריכה נוספת כדי לטמא טהרות, ואין לאסור מחמת סיוע לעוברי עבירה, כי הגוי אינו עובר שום איסור, במה שטימא את טהרותיו, שכן הוא אינו מוזהר על כך.

(ג) אבל **מותר להוליך לישראל חוטא חביות ריקות למלא בהם יין מהבור, ולהוליכם מלאות משם**, כי בזה אין עבירה, שכן כבר נטמא היין קודם לכן, ועתה אין כאן טומאה של טהרות, ולכן אין בזה אף משום איסור סיוע עוברי עבירה, כי במלאכה זו אין שום עבירה. [**אבל עם הגוי אין לעשות זאת**, מאחר שכבר נאסר היין בהנאה, כדין סתם יינם, ואסור להשתכר מאיסורי הנאה].

(ד) נחתום חוטא, שעושה מלאכתו בטומאה, ואינו חושש לטמא את העיסה, **אסור ללוש ולערוך אותה עמו**, כי הלש עמו מטמא חולין טהורים, וגם מסייע לחוטא לעשות זאת.

(ה) אבל **מוליכים עמו פת לפלטר**, [שאופה את הפת], כי מאחר שנטמאה העיסה בלישה ועריכה, שוב אין איסור לעסוק בה בטומאה. [התוס' כתבו, שלפי פירוש רש"י, מותר לעסוק עמו אף בהכנסת העיסה לתנור, כי ההכנסה לתנור היא פעולה אחרת מפעולת הלישה והעריכה, וכבר נטמאה העיסה בפעולת הלישה והעריכה. ותוס' פירשו, שההכנסה לתנור נחשבת כהמשך מלאכת הלישה והעריכה, ולכן גם היא אסורה, ולא התירו אלא להוליך את הפת האפויה].

<u>> דעת משנה אחרונה</u>.

מותר לגרום טומאה לחולין טהורים [אף] בארץ ישראל, **אבל אסור לגרום טומאה לתרומה** או קודשים. **ולכן**:

(א) בוצרים ענבים עם הגוי, אף על פי שהבוצרים נותנים את הענבים לגת, שידרכו בה הגוים את הענבים, ויטמאו את הענבים. **אבל אין בוצרים ענבים עם ישראל חוטא העושה מלאכת טהרותיו בטומאה**, כי פירות ישראל עתידים להפריש מהם תרומות, והמטמא אותם, הרי הוא כמטמא תרומה, ואסור לטמא תרומה טהורה[1]. [יש מפרשים שכן הדין רק בפירות שכבר ניתן להפריש מהם תרומות אבל כל זמן שלא ניתן להפריש מהם תרומות אין איסור לטמא אותם. ויש מפרשים שכל האיסור הוא רק בפירות טהורים וודאי אבל בפירות שהם ספק טהורים אין איסור. ויש מפרשים שכל האיסור לסייע הוא רק למי שודאי יטמא את טהרותיו אבל מי שספק אם יטמא אותם מותר לסייע לו].

(ב) אין דורכים ענבים בגת עם ישראל חוטא העושה מלאכת טהרותיו בטומאה, ואף על פי שהוא כבר טימא את הטהרות שלו בדריכתו ומעתה אין בדריכה נוספת כדי לטמא טהרות מכל מקום אסור לדרוך עמו כי בכך שהוא טימא הרי הוא עובר עבירה ואסור לסייע לעוברי עבירה במעשה העבירה [כדי שלא ירגילו בכך]. [**ודבר זה אסור גם עם הגוי**, אבל מטעם אחר, והוא, שמשעה שנמשך היין, הוא אסור בהנאה, כמבואר לעיל, ואין משתכרים מאיסורי הנאה].

(ג) (ד) (ה) כנ"ל.

סיכום מלאכות עשיית היין עם גוי ועם ישראל העושה בטומאה

		עם הגוי	עם ישראל העושה בטומאה
בצירה	**משנתנו**	**אסור** [כי אסור לגרום טומאה לחולין]	**אסור** [כי אסור לגרום טומאה לתרומה שעתידה לצאת מהטבל]
	משנה אחרונה	**מותר** [כי מותר לגרום טומאה לחולין]	
דריכה	**משנתנו**	**מותר** [אחר שכבר נטמאו בדריכת הגוי כי עוד לא נאסר היין בגת]	**אסור** [כי אסור לגרום טומאה לתרומה שעתידה לצאת מהטבל ואסור לסייע ידי החוטא המטמא]
	משנה אחרונה	**אסור** [כי משעה שנמשך היין הוא נאסר בהנאה ואין משתכרים באיסורי הנאה]	
מילוי חביות	**משנתנו ומשנה אחרונה**	**אסור** [כי כבר נאסר היין בהנאה ואין משתכרים באיסורי הנאה]	**מותר** [כי כבר נטמא היין ושוב אין איסור לחזור ולטמאו והוא מותר אף בשתיה]

הוספות

[1] ורבינו יהודה, מצא פירוש אחר בפירוש רבינו שלמה כתב ידו: אבל לא בוצרים עם ישראל ... ואף על גב דסבירא לן השתא דמותר לגרום טומאה לחולין, כדקתני סיפא, הני מילי, דעובד כוכבים, או ישראל חבר, שלא יאכלם רק בימי טומאתו, אבל בישראל רשע עובר עבירה הוא, שסופו לשתותו טמא, ודריכתה לכך עומדת, הלכך אסור לסייעו. [תוס'].

דף נו

גמר מלאכת היין לעניין מעשר

אין הטבל אסור [אף] באכילה [של ארעי], אלא אחר שתיגמר מלאכתו למעשר, [כמבואר בכמה מקומות], ונחלקו חכמים, מה היא גמר מלאכת היין לעניין חיוב מעשרות.

<u>יש אומרים ששתי דעות נאמרו בעניין זה</u>:

לדעת תנא קמא – גמר מלאכת היין למעשר היא **משירד היין לבור ויקפה** בו, [כלומר שינוח היין בבור ויצופו החרצנים], ואף בשעה זו, רק היין שבבור אסור בשתיה [עד שיתעשר], אבל היין שבגת ושבצינור מותר בשתיית ארעי.

ולדעת רבי עקיבא – גמר מלאכת היין למעשר היא **משעה שיוציאו אותו מהבור לתת אותו בחביות**.

ושניהם מודים, שכל זה לעניין מעשר, אבל לעניין יין נסך החמור, אף קודם לכן הוא נחשב כיין, ונאסר במגע הגוי, כמו ששנינו, **'ירד לבור, מה שבבור אסור'**, אף **על פי שעוד לא קפה**.

<u>ולדברי רבא</u>, אין חילוק בין גמר מלאכת היין לעניין נסך, לבין גמר מלאכתו לעניין מעשר, ובשני עניינים אלו נחלקו חכמים,

<u>ושלוש דעות[1] נאמרו בעניין הזה</u>:

לדעת משנתנו – גמר מלאכת היין, לעניין נסך ולעניין מעשר, **משירד לבור**.

לדעת חכמים – גמר מלאכת היין, לעניין נסך ולעניין מעשר **משירד לבור ויקפה** [כנ"ל].

ולדעת רבי עקיבא – גמר מלאכת היין, לעניין נסך ולעניין מעשר **משעה שיוציאו אותו מהבור לתת אותו בחביות** [כנ"ל].

וכתבו התוס', מאחר שדבר שנגמרה מלאכתו, אינו נאסר באכילת ארעי, אלא אחר שיראה את פני הבית, [כלומר שיכנס לבית] דרך השער, אם כן, כל מה שאמרנו כאן, שהוא גמר מלאכת היין למעשר, ומאז היין אסור [אף] בשתית ארעי, הכוונה היא, שאם נגמרה מלאכתו, וגם ראה פני הבית, אז הוא אסור [אף] בשתיית ארעי, ולכן, אם היתה הגת בשדה, אין היין אסור בשתיית ארעי אלא כשיראה פני הבית, ואם היתה הגת בבית, היין אסור מיד כשנגמרה מלאכתו.

היין שבגרגותני [=הסל שהיין מסתנן בו]

כבר נתבאר לעיל, שהמשקה היוצא מהענבים הנדרכים בגת, יורד לבור דרך צינור, שבסופו סל שיש בו נקבים, והיין מסתנן בסל, ויוצא דרך הנקבים לבור.

א. אם התמלא היין בבור עד שהגביה ונגע בסל, וכך התחבר היין שבסל עם היין

הוספות

[1] לכאורה ארבע דעות נאמרו בעניין, כי לדעת משנה אחרונה גמר מלאכת היין לאיסור נסך הוא משימשך, ולכאורה הוא הדין לעניין מעשר. וי"ל שיש לכלול את משנתנו ואת משנה אחרונה כדעה אחת, כי אותו תנא היה סבור מתחילה משירד לבור, ולבסוף חזר בו ואמר משימשך, והגמרא כאן נקטה את המבואר במשנה, אבל לפי האמת הדעה הראשונה היא משימשך. [תוס' ומהרש"א].

שבבור, **לדברי הכל, דין היין שבסל, כדין היין שבבור**, והוא נאסר במגע הגוי. [אף לדעת משנה ראשונה].

ב. אבל כל זמן שלא התמלא הבור ביין, עד גובהו של הסל, אין היין שבסל מחובר עם היין שבבור אלא על ידי ניצוק [=קילוח המשקה], **ונחלקו חכמים** [בדף ע"ב] **האם ניצוק נידון כחיבור או לא.**

ומכל מקום, אף לדעת האומרים שהיין שבסל נידון כיין שבבור, על ידי חיבור של ניצוק, מודים הם, שהיין שבגת אינו מחובר עם היין שבבור על ידי ניצוק.

- יש מפרשים שהטעם לכך, כי נקבי הסל אינם עשויים ביושר אלא באלכסון, ואם כן אין קילוח ישיר מהגת לבור, אלא שני קילוחים [=ניצוק בר ניצוק], ואף האומרים שניצוק נחשב כחיבור, מודים הם, שניצוק בר ניצוק אינו נחשב חיבור.

- ויש מפרשים שאפילו אם נאמר שהמשקה שבגת נחשב כמחובר ליין שבבור, אין לאוסרו במגע הגוי כדין היין שבבור, כי סוף סוף המשקה שבגת אינו נחשב כיין אלא כמים, ומים אינם נאסרים במגע גוי, אפילו כשהם מחוברים ליין, אבל מה שבגרגותני נאסר על ידי חיבורו ליין שבבור, כי מה שבשולי הגרגותני, שכבר הסתנן, נחשב כיין גמור, הנאסר במגע גוי.

ומכל מקום, באופנים שנאסר היין שבגרגותני, לדעת רב הונא, אם החזירו את מה שבגרגותני לגת, נאסר גם כל מה שבגת, מפני שנתערב בו היין האסור שבגרגותני. [יש מפרשים שהדין הזה הוא כדעת אביי בדף ס"ו ואם כן אינו להלכה ויש מפרשים שהדין הזה הוא כדעת רבא שם ואם כן הוא להלכה].

ניסוך ברגל

כבר נתבאר, שלדעת משנה אחרונה, היין נאסר במגע גוי, משעה שהוא נמשך בגת מחמת הדריכה, [או מחמת הורדת הקורה], ומהטעם הזה אין דורכים עם הגוי בגת, כי כשהגוי דורך, הוא נוגע ביין ואוסרו, [ומעתה, אסור לישראל לדרוך עמו, כי בכך הוא משתכר באיסורי הנאה].

אמנם אם קושרים את ידיו של הגוי, שלא יוכל לגעת ביין, היין אינו נאסר בדריכת הגוי, כי ניסוך בנגיעת הרגל **אינו אוסר**. **ולכן**:

- **כשהיין בגת של ישראל, [ודרכו עובד כוכבים שידיו קשורות], היין מותר** אף בשתיה, [כדעת רבי שמעון האומר שיין שנגע בו גוי ברגלו בלא לנסך מותר בשתיה, אבל חכמים חולקים על כך, ואומרים שהיין מותר בהנאה, אבל אסור בשתיה, כמבואר להלן].

- **וכשהיין בגת של גוי, [ודרכו עובד כוכבים שידיו קשורות], היין מותר בהנאה בלבד, ולכן מותר לישראל לדרוך עמו**, כי בכך אינו נהנה מאיסורי הנאה, [אבל בשתיה היין אסור לדברי הכל, כי הגת של הגוי בלע

יין אסור, ומתערב ביין הנדרך עתה, ואוסרו בשתיה].

דף נז

מגע עובד כוכבים בלא כוונת ניסוך

מגע עובד כוכבים ביין ישראל אוסרו בהנאה, רק כשהגוי מתכוון לנסך, ומשכשך ידיו ביין, אבל בלא שכשוך, **אין היין נידון כיין נסך**:

לדעת רבי נתן – חילוק זה אמור **רק בנגיעת רגלים** [או שאר אברים], **אבל** גוי הנוגע ביין **בידיו**, **אוסרו בהנאה**, **אף על פי שלא שכשך** בו, **ואף בנגיעת שאר אברים** רק בהנאה אין היין נאסר, אבל **הוא נאסר בשתיה**.

ולדעת חכמים – **אין חילוק בין נגיעת יד לנגיעת שאר אברים**, **ובכל נגיעה** בלא שכשוך, **אין** היין **נאסר בהנאה**, **אבל** הוא **נאסר בשתיה**.

ולדעת רבי שמעון – כשעובד כוכבים נוגע ביין **ברגל**, היין **אינו נאסר כלל**, לא בהנאה ולא בשתיה.

מגע עובד כוכבים בלא כוונה לנגוע

לדעת רב, מגע עובד כוכבים, אינו אוסר את היין בהנאה, אלא אם כן נתכוון הגוי לגעת ביין, אבל אם נגע בו בלא כוונה, [אפילו מגע של שכשוך], **אינו אוסרו בהנאה**, **אלא בשתיה בלבד**, ולכן מותר למכור את היין לגוי.

לגרסת רש"י – **<u>מגע על ידי דבר אחר</u>**, [כגון <u>על ידי ענף דקל</u>], **<u>הרי הוא כמגע ביד עצמה</u>**, ולכן, כשגוי נגע ביין על ידי ענף דקל בלא כוונה, היין אסור בשתיה, ומותר רק בהנאה.

ולגרסת רבינו חננאל והלכות גדולות ותשובות הגאונים ורבינו תם – **<u>מגע על ידי דבר אחר</u>**, **<u>אינו נחשב כמגע ביד עצמה</u>**, וכשהגוי נגע ביין בלא כוונה על ידי דבר אחר, **היין מותר לגמרי ואף בשתיה**.

גוי בן יומו הנוגע ביין

אמר רב: תינוק גוי בן יומו הנוגע ביין, אף על פי שנוגע בו בלא כוונה, עושה אותו יין נסך, לעניין איסור שתיה, [אבל בהנאה הוא מותר]. וכן פסק רבינו תם.

וללשון אחד בגמרא [להלן], שמואל חולק על כך, ואומר, שתינוק גוי, כל זמן שאינו יודע בטיב עבודה זרה ומשמשיה, אינו אוסר יין שנוגע בו. [שמואל אמר זאת לעניין עבדים שמלו ולא טבלו הנקנים מהגוים, ותוס' כתבו, שלדעתו כן הדין של כל הגוים, ולא רק של עבדים שמלו ולא טבלו], וכן פסקו הלכות גדולות.

דין עבדים שמלו ולא טבלו

מדין תורה, אין גוי [או עבד] נעשה ישראל, [או עבד שדינו כישראל], אלא אחר מילה וטבילה [וקבלת מצוות], אבל מל ולא טבל,

הרי הוא גוי גמור. ונתבאר כאן בגמרא, האם גוי שמל ולא טבל נחשב כגוי גמור גם לעניין כמה דינים שהם מדברי חכמים:

א. רוקם ומדרסם.

[כבר נתבאר בדף ל"ו], שחכמים גזרו, שכל עובד כוכבים, משעה שראוי לביאה, [כלומר משיהא בן תשע שנים ויום אחד], אפילו לא ראה ראיית טומאה, הרי הוא טמא טומאת זיבה, ורוקו ומדרסו טמאים כרוק ומדרס של זב.

ונחלקו חכמים, האם עבדים שמלו ולא טבלו הם בכלל הגזרה הזו, או שלעניין זה אינם כגוים וטהורים הם.

- **יש אומרים** שכשם שלכל דיני תורה הם כגוים עד שיטבלו, כך דינם כגוים גם לעניין גזרה זו, ואם כן **רוקם ומדרסם טמא בוודאי**, [ולכן, אפילו ברשות הרבים שספק טומאה בו טהור, רוקם ומדרסם טמא, כי אין כאן שום ספק].

- **ויש אומרים** מאחר שגוי שמל ולא טבל אינו דבר שכיח, לכן אף על פי שלכל שאר דיני התורה דינו כגוי גמור, לעניין זה, אינו בכלל גזרת חכמים לטמא גוים כזבים, כי לא גזרו אלא על הגוים השכיחים, ולא אלו שאינם שכיחים, והרי הוא **טהור** גמור. [וכן פוסק רבינו תם, כי בכל מחלוקת בדברי סופרים, הלכה כדברי המיקל].

[ובדין זה, אין חילוק בין זה שגדל בין הגוים, לזה שגדל בבית ישראל, כוולד שפחה שלא טבלה, וילדה עבד בבית ישראל, והוא מל ועוד לא טבל].

ב. יינם.

> **עבדים שמלו ולא טבלו, שגדלו בבית ישראל**, כגון וולד שפחה של ישראל, [שלא טבלה לשם יהדות]:

- מאחר שנולדו בבית ישראל, [לדברי הכל] לא גזרו על מגע גוי, אלא חילקו בין **גדולים**, [היודעים בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה], ש**מגעם אוסר את היין**, לבין **קטנים**, [שאינם יודעים בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה], ש**מגעם אינו אוסר את היין** [כלל, ומותר אף בשתיה].

- **וכל זה עד שיטבלו**, אבל **משעה שטבלו, מיד אלו ואלו** דינם כישראל, **ומגעם אינו אוסר את היין**.

> **עבדים שמלו ולא טבלו שגדלו בין הגוים**:

לדעת רב – (א) גזרו על מגעם כעל מגע גוי גמור, [שאוסר יין בשתיה מיום לידתו], ולכן, **בין גדולים**, [היודעים בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה], **ובין קטנים**, [שאינם יודעין בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה], **עושים יין נסך במגעם**, [אלא שכל שאין בהם דעת, אין היין אסור בהנאה אלא בשתיה בלבד]. (ב) וכל זה עד שיטבלו, **אבל משעה שטבלו, מיד, אלו ואלו דינם כישראל**, ומגעם אינו אוסר את היין[1]. וכן

הוספות

[1] ומבואר בסוגיה, שכן דעת רב, רק לדעת האומרים שלעניין טומאת זיבה (דינם כגוים, והם טמאים) [הם טהורים]. אבל

פסק רבינו תם, וכן היה מנהג בני אשכנז, שנוגעים העבדים ביין, מיד אחר שמלו וטבלו.

ולדעת רב נחמן אמר שמואל – (א) **כל זמן שלא טבלו**, דינם של אלו שגדלו בין הגוים שווה לדינם של אלו שגדלו בבית ישראל, **גדולים מגעם אוסר, וקטנים אין מגעם אוסר**, [ואם כן, בזה, בדין הקטנים שמואל מיקל[1]. (ב) **ואחר שטבלו**, אין הטבילה מועילה [ל**גדולים**] מיד, שלא לאסור את מגעם, **ומגעם אוסר עד שתשקע עבודת כוכבים מפיהם**[2], [כלומר עד שנים עשר חודש], [ואם כן, בזה, בדין הגדולים שמואל מחמיר], וכן פסק רבינו חננאל, [וגם בסדר תנאים ואמוראים מכתיבת יד הרב הגדול רבי יוסף טוב עלם, פוסק הלכה כשמואל בכל מקום].

שיכשוך עובד כוכבים בלא כוונת ניסוך

<u>שיטת רש"י</u>.

> **מתחילה אמר רבא, שעובד כוכבים ששכשך ידיו ביין, בלא כוונה לנסך**, [כגון שהכניס ידו לדלי של יין, לבדוק, האם זה יין או לא], **לא אסר את היין בהנאה**, [אלא רק בשתיה], ולכן מותר למכור את היין לגוי.

- ואם נתערב היין הזה בחבית של היתר, כל יין החבית אסור בשתיה כמותו, [כי היין האסור לא בטל ביין החבית ואם כן יש לחוש לכל היין שמא זה היין האסור בשתיה], אבל בהנאה הכל מותר, ולכן ימכור את כל יין החבית לגוי, וכל הדמים מותרים בהנאה.

> **אולם** רב הונא בר חיננא, ורב הונא בריה דרב נחמן, חלקו על רבא, ואף רבא **חזר בו לבסוף**, מחמת קושיות אביי, **והודה, שהיין שהגוי שכשך בהם ידיו בלא כוונה לנסך, נאסרו אף בהנאה**.

- ואם נתערב היין הזה בחבית של היתר, נמצא שמעורב בה יין אסור ויין מותר, [ודין פשוט הוא שאסור לשתותה כנ"ל, שמא שותה מהאסור, אבל לעניין הנאה [לדעת רבן שמעון בן גמליאל בדף ע"ד] יש אפשרות להנות מהיין המותר על ידי מכירתו], ולכן ימכור את כל החבית לגוי, ולא יהנה מכל הדמים שיקבל, כי הדמים שכנגד היין האסור אסורים בהנאה, ולכן כשיקבל את דמי החבית מהגוי, יטול דמים שכנגד היין האסור ויאבדם.

> **וכל זה כשידע הגוי שזה יין, אבל אם** שכשך ידיו ביין, **והיה סבור שהוא שמן**,

---

הוספות

לדעת האומרים (שהם טהורים) [שדינם כגוים והם טמאים], אין הכרח שרב חולק על שמואל לעניין דינם אחר הטבילה, ויתכן שגם לדעת רב, דין מגע הגדולים אוסר אחר הטבילה עד שתשקע שם עבודת כוכבים מפיהם.

[1] ומבואר בסוגיה, שכן דעת שמואל, רק לדעת האומרים שלעניין טומאת זיבה דינם כישראל, ואינם בכלל הגזרה. אבל לדעת האומרים שהם טמאים, אין הכרח ששמואל חולק על רב לעניין מגעם ביין, ויתכן שגם לדעת שמואל, דין הקטנים כדין הגדולים ומגעם אוסר.

[2] אומר ר"י, שרק לעניין עבדים, אמר כאן שמואל, שמגעם אוסר אף אחר שמלו וטבלו עד שתשתקע עבודה זרה מפיהם, כי אף שצריך להטבילם ולמולם מרצונם, מכל מקום מאחר שאימת רבם עליהם אינם מתגיירים בלב שלם, אבל עובדי כוכבים שמלים וטובלים מרצונם ולדעתם, לשם גירות, נשתקע שם עבודת כוכבים מפיהם מיד, ומותר מגען ביין מיד. [תוס'].

ודאי לא **נאסר היין בהנאה** [אלא רק בשתיה], **ומותר למוכרו לגוי**.

דף נח

<u>שיטת ר"י</u>.

דין פשוט הוא, שיין שגוי שכשך בו ידיו, אף על פי שלא התכוון לנסך, [כגון שהכניס ידו לדלי של יין, כדי לבדוק אם זה יין או לא], **נאסר היין אף בהנאה**.

> **אלא, שמתחילה רבא היה סבור, שאם נתערב היין הזה בחבית יין של היתר**, אינו ככל יין נסך, [שלדעת רבן שמעון בן גמליאל, כשנתערב בחבית, אף שאינו אוסר את כל החבית, מכל מקום הוא עצמו אסור, ולכן ימכור את החבית, בלא להנות מדמי האיסור שבה], כי מאחר שלא נתכוון הגוי לנסך, איסורו של היין קל יותר, וכשנתערב בחבית, **הוא בטל בה לגמרי, ומעתה מותר להנות מכל דמי היין שבחבית**.

> **ורב הונא בר חיננא** [רבו], ורב הונא בריה דרב נחמן, ואביי **חלקו על רבא**, והוכיחו, **שדין היין הזה הוא ככל סתם יינם, ולכן אף כשנתערב בחבית**, לא בטל בה לגמרי, אלא הוא **באיסורו עומד, וכשימכור את כל החבית, לא יהנה מדמי האיסור שבה**.

>> **ולכל השיטות, כל זה כשידע הגוי שזה יין, אבל אם** שכשך ידיו ביין, **והיה סבור שהוא שמן**, ודאי לא **נאסר היין בהנאה** [אלא רק בשתיה], **ומותר למוכרו לגוי**.

מגע עובדי כוכבים ביין בזמן הזה
[תוס' בדף נ"ז]

- **כתבו רשב"ם וריב"ן בשם רש"י, שכתוב בתשובת הגאונים, כי בזמן הזה, אין איסור הנאה במגע עובד כוכבים ביין**, כי עובדי כוכבים של עכשיו אין רגילים לנסך לעבודת כוכבים, והרי הם כתינוק שאינו יודע בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה, [ומתחילה כשגזרו על הניסוך, לא גזרו אלא על אותם עובדי כוכבים המנסכים, אבל אלו שאינם מנסכים, אין לאסור את היין בהנאה במגעם, כדין יין נסך, אלא בשתיה בלבד, כדין פתם ושמנם של גוים, האסור משום בנותיהם]. ועל זה אנו סומכים, לגבות יינות עובדי כוכבים בחובותינו. [ור"י אמר שלפי זה, שאתה משווה עובדי כוכבים בזמן הזה, לתינוק שאינו יודע בטיב עבודה זרה ומשמשיה, אם כן, אם הלכה שמגע תינוק מותר אף בשתיה כדברי שמואל, אם כן, בזמן הזה, מגע עובדי כוכבים מותר אף בשתיה].

- **אולם ר"י הקשה על כך**, מה עניין מגע עובד כוכבים למגע תינוק בן יומו, והלא מה שאנו מתירים מגע תינוק בהנאה, היינו משום שאין בו אפילו כוונת מגע, אבל עובדי כוכבים מתכוונים למגע, וחמורה כוונת מגע אף בלא כוונת ניסוך, ממגע בלא כוונה כלל.

- **ואף רבינו תם חזר ואמר, שאין שום ראיה להתיר מגע עובד כוכבים ביין**, ואף לא סתם יינם בהנאה, [כי אם למוכרו לאותו עובד כוכבים עצמו כפי שיתבאר בעזה"י בדף נ"ט]. והעיד רבינו תם על רבינו מאיר אביו, כי פעם נזדמן לו יין נסך, והפסידו בידים. **ואף על פי כן, לא רצה רבינו תם לאסור, הואיל ופשט המנהג להתיר, והנח לישראל, שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים**.

- **והמחמיר תבוא עליו ברכה**.

אגרדמים גוי **שקדח במינקת הרי הוא כמשכשך** [בלא כוונת ניסוך]

אגרדמים הוא אדם הממונה לשמור

המדות במצות המלך, שלא ישקרו בהם, וכשבודק המידות, טועם גם את היין [לבודקו, אם טוב הוא?]. ומבואר בגמרא, שכשהוא קודח במינקת, הרי הוא כמשכשך ידו ביין, [בלא כוונה לנסך].

רש"י מפרש – **שהוא קודח חור בחבית על ידי קנה חלול**, [כמו קש לשתיה, והוא קרוי מינקת], **ומעלה בו את היין עד פיו**, ובעליה זו שמעלה את היין בפיו, הוא מזיז את היין, והרי הוא כמשכשך בו.

ותוס' מפרשים – **שבאופן הנ"ל**, בכך שהכניס את הקנה לחבית, **הרי הוא כמשכשך** בה, **אף בלא להעלות את היין**, כי הוא מזיז את היין בידו על ידי הקנה. **אבל כשיש קנה מחובר בחבית**, שלא האגרדמים הכניסו לשם, **ואינו זז בתוכה**[1], בזה **אינו נחשב כמשכשך**, **אלא כשיעלה את היין בפיו**, כי בלא זה לא הזיז את היין כלל.

כוחו של עובד כוכבים בלא כוונה [=בלא ידיעה שהוא יין]

לעיל נתבאר שאם גוי נגע [=שכשך ידו] ביין בלא לדעת שהוא יין, אף שלא נאסר היין בהנאה, מכל מקום נאסר הוא בשתיה.

וכל זה **כשהגוי** נגע ביין עצמו, אבל אם **לא נגע ביין עצמו**, **אלא הוריקו מכלי לכלי**, אף שנמצא היין זז על ידי כוחו, מכל מקום, **מאחר שלא ידע שהוא יין**, לא אסרו חכמים את היין כלל, **והרי זה מותר אף בשתיה**. [**אבל אם ידע שהוא יין, לפירוש רש"י** (לכאורה) היין **נאסר** על ידי ההרקה **בשתיה** בלבד. **ולפירוש ר"י** הוא **נאסר** על ידי ההרקה **אף בהנאה** (ותוס' העמידו גם את פירוש רש"י כן)].

ומעשה ברבי יוחנן בן ארזא ורבי יוסי בן נהוראי שישבו ושתו יין, ובקשו מאדם אחד שיוריק להם יין מהחבית, [**בלא שיגע בה**], **ולאחר מכן נודע שהיה גוי**.

אחד מהם אמר, **שהיין אסור אף בהנאה**, **כי ודאי ידע אותו גוי שהם שותים יין**, כי מסתבר שאנשים חשובים כחכמים הללו ישתו יין ולא משקה פחות ממנו, ואם כן כשנגע בו בשעת ההרקה (כפירוש רש"י), או בשעה שהוריקו (כפירוש ר"י), אסרו בהנאה.

ואחד מהם אמר שהיין מותר אף בשתיה, **כי ודאי טעה אותו גוי**, **וחשב שאינם שותים יין**, כי מסתבר שאנשים כשרים כמותם לא יבקשו מגוי לערות להם יין, והמערה יין בלא לדעת שהוא יין, לא אסרו כלל, (ואין לחוש שנגע בו הגוי), [והיה הדבר בלילה, ולכן לא ראה הגוי שהוא יין. וכן היה היין חדש, ולכן לא הריח הגוי שהוא יין].

עובד כוכבים שמזג מים לתוך יין [לתקנו לשתיה]

גוי שנותן מים ביין כדי לתקנו לשתיה, [שכן יינם היה חזק, וכשהיו נותנים אותו בכוס

הוספות

[1] שכן היו עושים. בעת הבציר מניחים קנה חלול בפה החבית, וראשה חוץ לחבית, וכשהיין תוסס ועולה דרך הנקב, אינו נופל לקרקע, ולאחר שגמר תסיסתו, אין נוטלים את הקנה, אלא משוים אותו לחבית, וסותמים פי החבית ואת פי המינקת, וכשרוצה לפתוח, קודחים במינקת, ומוצץ ומעלה היין. [תוס'].

נותנים בו מים], אף על פי שלא נגע ביין בידו, מאחר ששכשך ביין על ידי כח נתינת המים, **אסרו חכמים את היין**, כדי לעשות הרחקה מהאיסור, [לך לך אמרינן נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב[1]].

רש"י מפרש – שהיין אסור **בשתיה** אבל בהנאה לא נאסר.

ותוס' כתבו בשם רש"י – שהיין אסור **אף בהנאה**.

לשון תורה לעצמה ולשון חכמים לעצמו

לשון תורה מיוחד לתורה שבכתב, ולשון חכמים מיוחד לתורה שבעל פה, והבא לשאול שאלה, לא ישאל בלשון תורה, אלא בלשון חכמים, כגון, אם רוצה לדעת האם גוי המערב מים ביין אוסר את היין, ישאל מה דין יין שמזג בו גוי מים, ולא ישאל מה דין יין שמסכו הגוי, [אף שכן הוא לשון התורה למזיגה, כמו שנאמר, "טָבְחָה טִבְחָהּ מָסְכָה יֵינָהּ"].

מגע גוי ביין בזמן הזה

כתב רבינו יצחק אור זרוע: **בזמן הזה**, [שעובדי כוכבים אינם בקיאים בשכשוך לעבודה זרה] **עובד כוכבים ששכשך ביינו של ישראל**, [**לא נאסר היין בהנאה**, ולכן] מותר למכרו לעובדי כוכבים, **אבל בשתיה אסור**... **ודוקא כשלא התכוון** לגעת ביין כדי **להכעיס** לישראל **ולהפסידו**, **אבל אם נראה שהעובד כוכבים נוגע ביינו של ישראל כדי להכעיסו ולהפסידו**, **אותו יין מותר אפילו בשתיה**, כי באופן הזה לא אסרו חכמים ... וכן מבואר בתשובת רב היי בר נחשון גאון ובפסקי ריב"א. וכן כתוב בתשובה, פעם אחת היה בורו של ישראל מלא יין, ובא אנס אחד ונתן ידו לתוכו להכעיס, והיה שם זקן אחד ירא שמים, שסופו נהרג על קידוש השם בעוונותינו הרבים, ושמענו, שלקח מן היין בכלי, ושתה ממנו בפני האנס, כדי שלא יהא רגיל לעשות כן לישראל אחר.

דין תרומות ומעשרות בחו"ל

>> מדין תורה, אין חיוב תרומות ומעשרות אלא בדגן תירוש ויצהר הגדלים בארץ ישראל, וחכמים חייבו גם שאר תבואות ארץ ישראל בתרומות ומעשרות. והתוס' הביאו כאן כמה שיטות, בעניין חיוב תרומות ומעשרות בחו"ל.

- **יש מפרשים שדגן תירוש ויצהר**, שחיובם בתרומות ומעשרות בארץ הוא מהתורה, **חייבו חכמים להפריש מהם תרומות ומעשרות גם בחו"ל**. **אבל ירקות**, שחיובם בתרומות ומעשרות אף בארץ, אינו אלא מדברי חכמים, **לא חייבו חכמים להפריש מהם תרומות ומעשרות בחו"ל**.

- **ורבינו תם מפרש**, **שחכמים חייבו להפריש תרומות ומעשרות מתבואות חו"ל כמו מתבואות הארץ**. אולם כל זה מתבואות **שבוודאי לא הפרישו מהם תרומות ומעשרות**, **אבל תבואות דמאי**, שספק אם הפרישו מהם או לא, **רק בארץ ישראל חייבו חכמים להפריש מהם מעשרות**, **אבל לא בחו"ל**, [חוץ מדבילה, ותמרים וחרובים ואורז וכמון, שבכל מקום חזקתם שבאו מארץ ישראל, ולכן הם מתעשרים בכל מקום אפילו דמאי].

הוספות

[1] בדף י"ז נתבאר מה הכוונה בזה.

- **ואף הר״ר דוד ממיילן מפרש, שחכמים חייבו להפריש תרומות ומעשרות בחו״ל, אלא שיש כמה דברים שבהם תבואות ארץ ישראל חמורות מתבואות חו״ל**, [כגון שתרומת חו״ל בטלה ברוב, אבל תרומת ארץ ישראל החמורה, אינה בטלה אלא במאה ואחת].

- **ור״י מפרש, שמעולם לא חייבו חכמים להפריש תרומות ומעשרות מתבואות חו״ל, אלא במקומות הסמוכים לארץ ישראל**, כגון מצרים ובבל מואב ובני עמון, והטעם לכך, שחייבו באותם מקומות, כדי שלא יבואו להקל במעשרות בארץ ישראל, אבל במקומות הרחוקים, מעולם לא חייבו חכמים שום מעשר, אף לא בדגן תירוש ויצהר. [ואף במקומות הקרובים לא חייבו אלא תרומה גדולה מדגן תירוש ויצהר ותו לא].

>> **ולעניין זמנינו, אף שלשלושת הפירושים הראשונים, חייבו חכמים להפריש תרומות ומעשרות מתבואות חו״ל**, [לפירוש הראשון רק מדגן תירוש ויצהר, ולפירוש השני והשלישי מכל התבואות]:

- **מכל מקום בזמן בעלי התוס׳ לא היו מפרישים תרומות ומעשרות משום תבואה, כי היו הקרקעות משועבדות לשרים**, ודינא דמלכותא, שאם לא ישלמו עליהם, יטלום הגוים, ולכן לא היו נחשבות כקרקע של ישראל, [כן פירש רבינו תם].

- **ויש מפרשים שהיום אין מפרישים תרומות ומעשרות מתבואות חו״ל, על פי** דברי רבי יוחנן **בירושלמי**, שאמר, **רבותינו שבחו״ל היו מפרישים תרומות ומעשרות, עד שבאו הרובים**[1] **ובטלום**, ויש לסמוך על כך, שכן אם הלכה רופפת בידך, הלך אחר המנהג, ונהגו שלא להפריש. [כן פירש רבינו יהודה. וטעם זה צריך אף לפירוש ר״י שכן לפירושו, מהטעם הזה אין מפרישים בזמן הזה תרומות אף במקומות הקרובים]

ריש לקיש הזדמן לבצרה

א. ראה שישראל אוכלים שם את פירותיהם בלא לעשרם, ואסר **להם את הדבר, כי טעה לומר שבצרה היא בצר מערי ארץ ישראל**, [״בְּצֶר בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ הַמִּישֹׁר לָראוּבֵנִי״].

ב. ראה מים שעובדים להם עובדי כוכבים, וישראל שותים מהם, ואסר להם את הדבר [כי טעה לומר שהמים נאסרים כדין עבודה זרה].

וכשבא לפני רבי יוחנן, אמר לו, בעוד בגדיך עליך, חזור והתר להם את הדבר.

- רש״י מפרש, שרבי יוחנן אמר זאת לריש לקיש, כדי לזרזו לתקן את הוראת הטעות, כלומר לא תשהה לנוח מטורח הדרך, אלא חזור מיד.

- ויש מפרשים שאמר זאת כדי להציל את בגדיו של ריש לקיש, כי אם היו עושים בבצרה על פי הוראתו, ומפסידים בכך את פירותיהם, היה משלם להם מה שהפסידו, ואפילו מבגדיו שעליו, וכדי שלא יפסיד את בגדיו, עליו למהר

הוספות

[1] יש מפרשים גדולים חכמי ישראל באו שמה ודרשו להם שאין צריכים להפריש. ויש מפרשים הכתות שהעמידו הכותים לדרוש להם ולהחזיק דתם תקנו לתת להם מעשרות שדותיהם, ואם היו ישראל מפרישים מעשרות, היו צריכים ליתן להם, ולכן בטלום. [רא״ש]. ובפני משה פירש שאותם חכמים שבטלום היו בני רבי חייא.

לתקן מה שהורה. ותוס׳ דחו פירוש זה, כי באמת ריש לקיש לא היה חייב לשלם להם אם היו מפסידים על פי הוראתו, (א) משום שהיה מומחה לרבים, (ב) משום שלא נשא ונתן ביד.

א. הטעם שמותרים לאכול פירותיהם בלא לעשר, כי בצרה היא מחו״ל, ופירות חו״ל אינם חייבים במעשר.

ב. והטעם שהמים שהשתחוו להם מותרים, כי של רבים הם, ולא רק של עובדיהם, ואין העובדים יכולים לאסור מים ששייכים גם לאחרים. [אבל אם היו המים של עובדיהם בלבד, ונובעים מקרקע שלהם, היו נאסרים, ואינם כעבודה זרה המחוברת לקרקע, שאינה נאסרת, כי היו רגילים להגביה את המים בידיהם קודם שנעבדו, והרי הם כדברים יש בהם תפיסת יד אדם שהם נאסרים].

דף נט

רבי חייא בר אבא הזדמן לגבלא[1]

א. ראה בנות ישראל שמתעברות מעובדי כוכבים שמלו ולא טבלו.

רבי חייא **לא אמר להם כלום**, **אבל** כשבא וסיפר זאת ל**רבי יוחנן**, **אמר לו**, **צא והכרז על בניהם שהם ממזרים**, כי לדעת רבי יוחנן:

(א) אין הגוי נעשה גר עד שימול ויטבול אבל מל ולא טבל גוי גמור הוא [ואם כן אותם בני גבלא שהתעברו מהם בנות ישראל, הרי הם כגוים גמורים].

(ב) גוי או עבד הבא על בת ישראל הולד ממזר [ואם כן בניהם של בנות ישראל שבגבלא הרי הם ממזרים].

ב. ראה שישראל שותים יין שעובדי כוכבים מוזגים בו מים.

רבי חייא **לא אמר להם כלום**, **אבל** כשבא וסיפר זאת ל**רבי יוחנן**, **אמר לו**, **צא והכרז על יינם שהוא אסור משום יין נסך**. [משום לך לך אמרין נזירא שחור סחור לכרמא לא תקרב] כפי שנתבאר בדף נ״ח].

ג. ראה שישראל אוכלים תורמוס שעובדי כוכבים מבשלים אותו.

רבי חייא **לא אמר להם כלום**, **אבל** כשבא וסיפר זאת ל**רבי יוחנן**, **אמר לו**, **צא והכרז על התורמוסים שהם אסורים**, **כבישולי נוכרים**.

ובאמת מעיקר הדין התורמוסים הללו מותרים לישראל באכילה, כי הלכה היא שכל שאינו עולה על שולחן מלכים ללפת בו את הפת, אינו אסור משום בישולי נוכרים, [כמבואר בדף ל״ח], ותורמוסים אלו אינם עולים על שולחן מלכים ללפת את הפת, ומכל מקום, מאחר **שבני גבלא לא היו בני תורה**, החמיר עליהם שלא יאכלוהו, [כדי שלא יבואו להתיר בישולי נוכרים האסורים].

הוספות

[1] יש מפרשים שהוא הר שעיר ויש מפרשים שהוא הר פארן ויש מפרשים שהוא מקום בארץ ישראל. [תוס׳].

גוים בבצירת הענבים והולכתם לגת

א. כשבוצרים את הענבים בכרם, ונותנים אותם בסלים להוליכם לגת, הם מתמעכים מחמת כובדם זה על זה, ויוצא מהם משקה:

לפירוש רשב"ם – הסתפקה הגמרא, האם משקה זה נחשב כיין, ונאסר במגע העובד כוכבים, או לא. **ופשט רב כהנא, אף שבאמת אין המשקה נחשב כיין**, ואינו נאסר במגע הגוי, **לכתחילה אין לתת לגוי לעסוק בו**, כדי להרחיקו מכל עסק ביין ישראל, [לך לך אמרינן נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב].

ולפירוש ר"י – אין בזה שום ספק, כי **דין פשוט הוא, שהמשקה הזה אינו נידון כיין אלא כמים**, ואינו נאסר במגע הגוי. [ואף לכתחילה יכול לגעת בו ולעסוק בבציר הענבים].

ב. כשמביאים את הענבים לגת, מכניסים אותם לתוכה לדריכה:

לפירוש רשב"ם – אם עוד לא התחילו לדרוך את הענבים בגת, הגוי נותן לתוכה ענבים, ואין כאן בית מיחוש, כי אין כאן שום יין, [אלא שמסתבר שכן הדין לכתחילה רק אם כבר נתייבשו הענבים מהמשקה שיצא מהם בשעת הבציר]. **ואם כבר התחילו לדרוך את הענבים ונמשך מהם משקה שדינו כיין** [למשנה אחרונה], **אסור לגוי לתת לתוכו את הענבים**, כי בכך הוא כמשכשך ביין בכח נתינת הענבים, **ואם עבר ונתן** הענבים בגת, **נאסר כל היין שבגת**, [ואין זה כזריקה מרחוק המותרת, כפי שיתבאר בעזה"י בפרק אחרון].

ולפירוש ר"י – אם עוד לא התחילו לדרוך את הענבים בגת, הגוי נותן לתוכה ענבים, ואין כאן בית מיחוש, כי אין כאן שום יין. **ואם כבר התחילו לדרוך את הענבים, ונמשך מהם משקה שדינו כיין** [למשנה אחרונה], **הסתפקה הגמרא האם כשהגוי נותן לתוכו ענבים, הוא דומה לגוי המוזג מים ביין**, שאסור, או שנתינת ענבים אינה דומה למזיגת יין, שכן המוזג מים ביין, מדקדק למזוג כראוי, כדי שיהיה ראוי לשתיה, **ופשט רב כהנא, שלכתחילה יש לאסור את הדבר**, משום שהוא דומה למזיגה, [ואף בזריקה מרחוק הדבר אסור לכתחילה], **אבל אם עבר הגוי ועשה זאת, לא נאסר היין**.

גוי שהכניס ידו לחבית יין לאחוז אתרוג שנפל לתוכו

מבואר בגמרא, שכשגוי הכניס ידו לחבית יין, לתפוס אתרוג שנפל לתוכה, **לא נאסר היין בהנאה על ידי מגעו**, [אלא רק בשתיה].

- **מתוך פירוש רש"י משמע, שהיין לא נאסר בהנאה, כי** כש**הגוי** הכניס ידו לתפוס את האתרוג, **לא שכשך את ידו ביין**, אלא תפס האתרוג בלבד, [ויתכן שכן הוא רק כשהאתרוג עוד לא שקע כולו במים, ואם כן, הגוי לא הכניס ידו ביין, ולא הזיז את היין כלל, אלא תפס האתרוג שלא ישקע, ובאופן הזה לא

נאסר היין בהנאה, אף על פי שידע הגוי שהוא יין].

- **ותוס' מפרשים, שהיין לא נאסר בהנאה, אף על פי שהגוי הזיזו** ושכשך ידו ביין תוך כדי שתפס את האתרוג, **כי מאחר שהוא טרוד בתפיסת האתרוג שלא יטנף מהיין, ודאי לא התכוון לנסך**, ואין השכשוך הזה אוסר בהנאה, [אף על פי שידע שזה יין].

- **ורשב"ם מפרש, שהיין לא נאסר בהנאה, כי אין כוונת הגוי לגעת ביין, אלא לתפוס את האתרוג**, וכשנגע ביין בלא כוונה לגעת בו, אינו נאסר בהנאה, [אף על פי שידע שהוא יין].

- **ורבינו תם פירש, שאם הגוי היה יודע שזה יין, היה נאסר בהנאה, ורק כשהיה סבור שזה שמן, לא נאסר היין בהנאה**.

ומכל מקום, לכל הפירושים, רק עד התפיסה של האתרוג לא נאסר היין בהנאה, אבל **אם אחר שהגוי תפס את האתרוג, הוא הוציא אותו מהיין, יש לחוש שתוך כדי שהוציאו שכשך ביין, ואסרו בהנאה**.

וכדי שלא יאסר היין בהנאה, יש לאחוז בידו של הגוי שלא יזיזנה כלל, ולהטות את החבית שיצא ממנה יין, עד שלא תהא יד הגוי בתוך היין, ואז יוכל הגוי להוציא את ידו.

עובד כוכבים שניסך יינו של ישראל
[בכוונה של ניסוך]

לדעת רבי יהודה בן בבא ורבי יהודה בן בתירא: **אם ניסך את היין שלא בפני עבודת כוכבים**, משני טעמים **לא נאסר היין בהנאה** [אלא רק בשתיה]. (א) כי אין מנסכים אלא בפני עבודת כוכבים. (ב) כי אין בכוחו לאסור יין של אחרים על כורחם. [ולכאורה, מהטעם השני, אין בכוחו לאסור יין ישראל, אף כשמנסכו בפני עבודת כוכבים].

ולדעת חכמים: **אף כשניסך את היין שלא בפני עבודת כוכבים, נאסר היין בהנאה**, [וכל שכן כשנסכו בפני עבודת כוכבים[1]]. **אולם**, לדעת רב אשי, **אף על פי שהיין נאסר בהנאה, ואין למוכרו לגוים, מאותו גוי שנסכו, מותר לגבות את דמיו**, כי אין זה כמוכר לו את היין האסור, אלא כנוטל ממנו את דמי היין הכשר, שהפסיד ממנו, על ידי שנסכו ואסרו בהנאה.

דף ס

חבית שנקבה או ניטל ממנה הברזא וסתמה גוי או טבול יום באצבעו

א. נקבה מפיה [=למעלה].

מאחר שכל היין שבחבית משמש כבסיס ליין העליון, כל היין נחשב כמחובר. ולכן, **כשנגע הגוי ביין שבנקב שלמעלה**, [להצילו שלא ישפך], הרי זה כנוגע בכל יין החבית, **וכל היין שבחבית נאסר** [בשתיה,

הוספות

[1] וכדעה זו משמע בכל הסוגיות שנלמדו בעניין הזה.

אבל לא בהנאה, כי מאחר שהנקב צר, לא הכניס הגוי ידו לתוך החבית, ולא שכשך בה ידו].

וכשנגע טבול יום ביין שבנקב למעלה, **נטמא כל היין שבחבית**.

ב. נקבה משוליה [=למטה].

מאחר שכל יין שבחבית עומד לצאת דרך הנקב שלמטה, כל היין נחשב כמחובר ליין שבנקב. ולכן,

כשנגע הגוי ביין שבנקב שלמטה, [להציל את היין שלא ישפך], הרי זה כנוגע בכל יין החבית, **וכל היין שבחבית נאסר** [בשתיה, אבל לא בהנאה, כי מאחר שהנקב צר, לא הכניס הגוי ידו לתוך החבית, ולא שכשך בה ידו. ותוס׳ מפרשים, שהיין נאסר אף בהנאה, כי מאחר שניקבה החבית, נתנענע כל היין שבחבית לצאת, וכשסתמו הגוי, הרי זה כנוגע בכולו].

וכשנגע טבול יום ביין שבנקב למטה, **נטמא כל היין שבחבית**.

ג. נקבה מצידה[1].

> **לדעת חכמים** – היין שבנקב החבית נחשב כמחובר ליין שבצידו. ואם כן,

כשנגע הגוי ביין שבנקב, נאסר גם היין שבצידו של הנקב כלפי פנים החבית, ומחמתו **נאסר כל יין החבית**, כי היין שלמעלה ממנו נאסר כדין ניקב שוליה, והיין שלמטה ממנו נאסר כדין ניקב פיה.

וכן כשנגע טבול יום ביין שבנקב, נטמא גם היין שבצדו של הנקב כלפי פנים החבית, ומחמתו **נטמא כל היין שבחבית**.

> **ולדעת רבי יהודה** – היין שבנקב החבית אינו נחשב כמחובר ליין שבצידו,

ואם כן, מעיקר הדין, **כשנגע גוי ביין שבנקב**, **אין לאסור אלא את היין שבנקב** [יש מפרשים בשתיה בלבד ויש מפרשים אף בהנאה], [יש אומרים שלדעת רב פפא כן הדין למעשה. **ויש אומרים שלדעת רב פפא**, **אף שכן עיקר הדין**, **החמירו חכמים לעניין יין נסך**, **ואסרו את כל היין שבחבית שהוא מעל הנקב**, כי מאחר שכל היין היה עומד לצאת דרך הנקב, הרי הוא נחשב כמחובר עם היין שבנקב].

וכשנגע טבול ביין שבנקב, **לא נטמא אלא היין שבנקב**.

גוי המערה יין

גוי המערה יין מכלי שבידו לכלי אחר, [אפילו הכלי האחר ביד ישראל], היין [היוצא מהכלי שביד הגוי], **נאסר בהנאה**, כי היין משתכשך מכח שפיכת הגוי, והרי זה כיין שמזגו הגוי, שאסור בהנאה [משום לך לך אמרינן נזירא כמבואר בדף נ״ח. וכתבו התוס׳, שבזה כל המפרשים מודים, שנאסר היין אף בהנאה].

וכל זה כשהיין לא היה יוצא אלא על ידי העירוי

הוספות

[1] אף על פי שכל היין שמעל גובה הנקב, יכול לצאת ולהימשך דרך הנקב, אינו נחשב כמחובר ליין הנקב, ואינו כדין ניקב שוליה, כי רואים את החבית כאילו נהפכה על צידה השני, אבל בשוליה, כיון שכן דרכה לישב עליהם לא אמרינן בהא רואים. [רשב״א].

של הגוי, אבל אם היה יוצא גם בלא העירוי של הגוי, ועל ידי העירוי מיהר לצאת. יש מתירים. ור"י לא רצה לומר בזה לא איסור ולא היתר.

ואם ישראל וגוי עירו יחד יין [שלא היה יוצא בלא העירוי], [ויש בכח ישראל לערות גם לבדו], **לא נאסר היין כלל, אף לא בשתיה**, כי כח עובד כוכבים שמעורב בו כח אחר, אינו אוסר, [ומכל מקום לכתחילה אין לערות עמו].

גוי המחזיק כלי שמערים לתוכו יין

ישראל המערה יין לכלי שביד הגוי, לא נאסר היין בכך. אולם אם הגוי מטה את הכלי שבידו, כדי לקבל את היין, מאחר שבכך הוא מנדנד את היין, היין נאסר. [יש מפרשים שהיין נאסר רק כשהכלי שביד הגוי מלא, והטעם לכך הוא, כי כשהגוי מטה את הכלי המלא, יש לחוש שנגע ביין, ואסרו. ויש מפרשים שהיין נאסר אף כשהכלי שביד הגוי אינו מלא, כי מאחר שמנדנדו בכוונה, הרי זה ככוחו בכוונה, ואסור בשתיה].

גוי הנושא כלי שיש בו יין

נושא **נוד קשור שאינו מלא** ביין לגמרי – **לדעת רב פפא**, [אף על פי שהגוי לא נגע ביין עצמו], **נאסר** היין, כי הוא מתנדנד בתוך הנוד מחמת נידנוד הגוי, והרי הוא כמשתכשך מכוחו של הגוי. **ולדעת רב אשי**, [כל זמן שלא נגע הגוי ביין עצמו], **לא נאסר** היין, כי נדנוד יין שבתוך נוד, אינו נחשב כניסוך.

נושא **נוד קשור מלא** יין – לדברי הכל, [כל זמן שלא נגע ביין עצמו], **לא נאסר** היין, כי מאחר שהכלי מלא ביין, היין אינו מתנדנד בתוכו.

נושא **גיגית פתוחה שאינה מלאה** ביין לגמרי – לדברי הכל, **לא נאסר** היין, כי מאחר שהיא חסרה, לא נגע הגוי ביין, ומחמת נדנוד היין אין לאסור, כי מאחר שהכלי פתוח, אין הגוי חפץ בנידנודו של היין, שמא ישפך, ויין המשתכשך מכוחו של הגוי בלא כוונה, אינו נאסר.

נושא **גיגית פתוחה מלאה** ביין – **נאסר** היין, כי מאחר שהגיגית מלאה ופתוחה, יש לחוש שנגע הגוי ביין בנשיאתו, ונאסר היין. [ודוקא כשנושא על ראשו או על כתפו יש לחוש, שמא יגע ביין, אבל נושא במוט, או בדלי דרך טבעתו, מותר].

מעצרא זיירא

בתחילת הסוגיה [בדף נ"ה] נתבאר, שלדעת משנה אחרונה, אין דורכים עם הגוי על הענבים בגת, כי מאותה שעה שהיין נמשך מהענבים, הגוי אוסר אותו במגעו, והדורך עמו משתכר באיסורי הנאה, ואין היתר בדבר, אלא אם כן ידיו של הגוי קשורות, [אבל אם ידיו אינן קשורות, הדבר אסור, אף על פי שלא ראינו שנגע במשקה ואסרו]. ומבואר כאן בגמרא, שכל זה כשגוי דורך על הענבים ברגליו, אבל כשהדריכה נעשית בכוחו, או בכוח כוחו, הדין כדלקמן[1]:

הוספות

[1] רש"י סתם ולא פירש סוגיה זו, ויתכן שלשיטתו, יש לבארה שכפי שכתבתי, שהנידון הוא, האם מותר לדרוך עם הגוי או לא. ולפירוש רשב"ם בדף נ"ה, [שכשהגוי דורך על הענבים המשקה היוצא מהם אסור אף בלא שיגע בו הגוי], יתכן לפרש

א. כשהדריכה נעשית בכוחו, [כגון שעולה על נסרים המונחים על הענבים וכך כובשם] – **ללשון ראשון**, הכל מודים ש**אסור**. **וללשון שני**, **רב פפי מתיר**, ורב אשי או רב שימי בר אשי אוסרים.

וכשהדריכה נעשית על ידי כוח כוחו, [כגון שמגלגל גלגל המוריד את הקורה על הענבים] – **ללשון ראשון**, רב פפי מתיר, **ורב אשי** או רב שימי בר אשי **אוסר**ים. **וללשון שני**, הכל מודים ש**מותר**.

ולעניין הלכה:

מבואר בגמרא, שרבי יעקב מנהר פקוד אסר אפילו בכוח כוחו. וכן פסק רבינו חננאל. [ולכן, טוב הדבר, שיסייע הישראל עם העובד כוכבים לגלגל, כשמשפיל הקורה על הגת של ענבים. ויהיה אותו ישראל יכול להשפילה גם לבדו, או שאינם יכולים להשפילו כל אחד לבדו אלא שניהם יחד, אבל אם די בכח העובד כוכבים, ואין די בכח הישראל, יתכן שיש לאסור, כמו זה יכול וזה אינו יכול, דהוי מסייע שאין בו ממש].

ורשב"ם פסק, שבמקום הפסד מרובה, יש לסמוך על הלשון השני, ולהתיר בכוח כוחו.

חבית שנסדקה ועמדה להיבקע

חבית שנסדקה לאורכה, **מלמעלה למטה**, ועמדה להתבקע לשני חצאים, שכל אחד נופל לצד אחר, **ועמד גוי וחיבק את החבית שלא תבקע**, **נאסר היין בשתיה** [ולא בהנאה], כי היין שואף לצאת לצדדים, והגוי דוחף את היין שלא יצא, על ידי החזקת דופני החבית כלפי פנים, ובכך דומה הוא לנוגע ביין על ידי דופני החבית, **ומכל מקום אינו נאסר בהנאה**, כי אינו משכשכו אלא נוגע בו בלבד.

וחבית שנסדקה לרוחבה מצד לצד, ועמדה להתבקע לשני חצאים עליון ותחתון, **והכביד עליה גוי שלא תבקע**, **לא אסר את היין כלל**, ומותר הוא אף בשתיה, כי היין שואף לצאת לצדדים, והגוי אינו דוחפו מהצדדים כלפי פנים כלל, אלא דוחף את החלק העליון כלפי מטה, ודחיפה זו אינו כמזיזה את היין נגד רצונו לצאת לצדדים, ואינה דומה לנגיעה ביין כלל.

גת של ישראל שנמצא בה גוי

אם היה בו הרבה **יין** או אפילו מעט שהוא **טופח על מנת להטפיח**[1] – היין אסור, והגת אסורה כגת של עובדי כוכבים, [כי היין הזה מתחבר עם היין הבלוע בגת ונמצא כל הבלוע אסור] **ואין הגת ניתרת אלא על ידי הדחה וניגוב**[2] [כפי שיתבאר בעזה"י בפרק השוכר].

ואם לא היה בו **יין טופח על מנת להטפיח**[3]

הוספות

בסוגיה זו, שהנידון הוא, האם היין נאסר רק על ידי דריכת הגוי ברגליו, או אף כשהוא דורכו בכוחו. [ויל"ע בזה].

[1] שיש משקה הרבה שאם טפח בו יכול להטפיח במקום אחר. [רש"י במסכת גיטין].

[2] כתב רשב"ם: ומיהו אנן לא עבדינן ניגוב בגתיות של עובדי כוכבים אלא הדחה בעלמא וסמכינן אראיות שבפרק אחרון דלא בעיא ניגוב. [תוס'].

[3] שאם טפח בהן בידו לא יעלה בה משקה שיוכל להטפיח דבר אחר. [רש"י לקמן דף ע"ב].

– היין אסור, אבל **הגת מותרת בהדחה** של אותו מעט יין שנגע בו הגוי **בלבד**, ואינה נאסרת כגת של עובדי כוכבים. [כי יין מועט כל כך אינו מתחבר עם היין הבלוע ולא נאסר כל היין הבלוע]

בור של יין של ישראל שנמצא גוי עומד בצידו

אם בעל הבור חייב ממון לגוי, וגם כתב לו [אפותיקי] **שיגבה את חובו מהיין שבבור**, [אם לא יפרע לו ממון אחר], אין הגוי חושש לגעת ביין, [לקחת ממנו לשתות], כי סבור, שאם יתפסוהו, יאמר, הלא יש לי לגבות את היין הזה בחובי, ולכן, **יש לחוש שהגוי נגע ביין, והוא נאסר**.

אבל אם היין שבבור אינו משועבד לגוי [**באפותיקי**, אפילו יש לבעל הבור חוב לגוי], אין לחוש שהגוי נגע ביין בלא רשות בעל הבור, **והיין מותר** כבתחילה.

אופנים שלא נאסר היין בהנאה בנגיעת הגוי

א. נפילה – נפל הגוי לבור מלא יין [ומת בתוכו אחר הנפילה] לא נאסר היין בנגיעת הגוי הואיל ולא התכוון הגוי לכך [אלא נפל שלא ברצונו]. [ודווקא בנגיעת הנפילה לא נאסר היין אבל אם לא מת הגוי בבור אחר הנפילה אלא עלה חי ודאי ניסך את היין בעלייתו להודות לאלוהיו על הצלתו והיין אסור בהנאה].

ב. מדידה בקנה – מדד את היין בקנה הואיל ולא נתכוון בנגיעה לניסוך אלא למדידה לא נסכו ולא נאסר בהנאה.

ג. התיז צרעה בקנה – היתה צרעה על גבי היין והתיזה בקנה ונגע בו ביין לא נאסר היין הואיל ולא התכוון לנגוע ביין אלא להתיז את הצרעה.

ד. הטפחת חבית מרותחת – היתה חבית מחמצת ומעלה רתיחות וטיפח בידו על הרתיחות אין דרך ניסוך בכך ולא נאסר היין בהנאה.

ובכל אלו:

לדעת חכמים – היין אסור בשתיה ומותר רק בהנאה, [כגון למוכרו לגוי]. וכן מסקנת התלמוד להלכה.

ולדעת רבי שמעון – היין מותר אף בשתיה. [ואמר רב אדא בר אהבה ינוחו לו לרבי שמעון ברכות על ראשו כשהוא מתיר מתיר אפילו בשתיה וכשהוא אוסר אוסר אפילו בהנאה[1]].

גוי שזרק איזה דבר לבור יין של ישראל

גוי שזרק אבן או חבית או שאר דברים לתוך יינו של ישראל, לא אסרו כלל, והרי הוא **מותר בשתיה**, [וכן הורה רבי יוסף טוב

הוספות

[1] כתב הר"ן: פירוש, טעמיה דרבי שמעון, משום דקסבר דיינן של גוים הוא נאסר משום בנותיהן, אבל מגען לא, הילכך כל היכא דאיכא לחוש שמא נסך, אסור ואפילו בהנאה, אבל כל היכא דליכא למיחש שמא נסך, מותר ואפילו בשתיה, דמשום בנותיהם ליכא אלא בסתם יינן, דאיכא אקרובי דעתא, אבל במגען ביינו של ישראל לא, הילכך כל היכא דליכא למיחש שמא נסך, שרי לגמרי. ורבנן סברי, דמגען נמי בכלל גזירה דבנותיהן הוא, הילכך, אף על גב דליכא למיחש לניסוך, אסור בשתיה, כשאר דברים שנאסרו באכילה משום חתנות.

עלם למעשה. וכתב הרב רבי משה מקוצי שכן הדין אם זרק מים לתוך היין שלא בכוונת מזיגה היין מותר בשתיה].

לפירוש רש"י ורשב"ם – כל זה **כשזורק מרחוק, אבל כשמתקרב עם הדבר עד ליין, ומפילו ליין תחתיו, יש לחוש שנגע ביין**, [על ידי אותו דבר, כלומר שקודם שעזב את אותו דבר מידו, נגע אותו דבר ביין], **והרי זה אוסר בשתיה**, [כי לשיטת רש"י, מגע על ידי דבר אחר, אף בלא כוונה לגעת, אוסר בשתיה (כמבואר בדף נ"ז)]. ואם זרק בחמתו, אף על פי שהתקרב, מותר בשתיה.

ולפירוש תוס' – אין חילוק בין זריקה מקרוב לזריקה מרחוק, **ובכל אופן היין מותר אף בשתיה**, ורק כשאחז באותו דבר גם בתוך הבור עצמו, היין נאסר בשתיה, [ולא בהנאה, כי מגע עובד כוכבים על ידי דבר אחר בכוונה אוסר בשתיה]. ואף בזה, אם עשה זאת בחמתו, לא נאסר היין כלל, והוא מותר אף בשתיה, [כי לשיטת תוס', מגע עובד כוכבים על ידי דבר אחר שלא בכוונה, אינו אוסר כלל].

דף סא

המטהר יינו של עובד כוכבים

עובד כוכבים הרוצה שיהיה יינו כשר לישראל, נותן לישראל לעשותו בכשרות, ולמוכרו לישראלים, בלא שיעסקו בו עובדי כוכבים כלל.

אולם **אם היין מונח בבית העובד כוכבים** [עד שימכר], יש לחוש שנגע בו העובד כוכבים ואסרו, **ואינו כשר אלא אם כן יתקיימו שני התנאים הבאים**:

תנאי א' – אין לגוי שום זכות ביין עצמו.

כלומר, שיש לישראל רשות להוציא את היין מביתו של העובד כוכבים, [כדי למוכרו], אף בלא לשלם לעובד כוכבים על כך, [אלא ישלם לו אחר שימכור].

אבל אם הגוי יכול לעכב על הישראל מלהוציא את היין, עד שישלם עליו, הרי זה כמי שחייב לעובד כוכבים ממון, כשהיין הזה משועבד לחיובו, שהיין נאסר אפילו היה של ישראל ברשות ישראל, [כפי שנתבאר בדף ס'].

תנאי ב' – שהגוי ירא שמא יראו אותו נוגע ביין.

ותנאי זה מתקיים באחת מכל האופנים הבאים:

(א) כשישראל דר באותה חצר שהיין מונח בו.

(ב) כשיש פתח פתוח מאותו חצר לרשות הרבים, בעיר שישראל דרים בה [אפילו גם גוים דרים בה], **או** אפילו אין ישראל דרים בה, אבל יש לה דלתות פתוחות, **ורוכלים ישראלים נכנסים בה בכל עת בלא רשות**.

- **והוא הדין אם יש חלון**. [יש מפרשים שהבית עצמו של הגוי פתוח לחצר ולא לרשות הרבים, אבל יש לחצר חלון הפונה לרשות הרבים, והוא מכוון כנגד פתח הבית, ואם כן, פתח הבית נראה ברשות הרבים, דרך חלון החצר. ויש מפרשים

שהבית פתוח לחצר ולא לרשות הרבים, אבל חלון של ישראל גם כן פתוח לאותו חצר].

- **והוא הדין כשיש פתח פתוח לאשפה**, כי דרך אשפה שעומדים עליה בני אדם, והרי היא כרשות הרבים.

- **והוא הדין כשיש דקל של ישראל כנגד הפתח**, שירא העובד הכוכבים שמא יעלה ישראל בדקל לקצוץ פירותיו, ויראהו. [ואם ראשו של הדקל קצוץ, ואינו עושה פירות יש אוסרים כי מעתה אין העובד כוכבים חושש שישראל יעלה בדקל ויש מתירים כי גם בזה העובד כוכבים חושש שמא יעלה ישראל בדקל כדי לראות מרחוק לחפש בהמה שאבדה לו].

(ג) כשיש שומר הבא לזמנים שאינם קבועים, כדי לראות שהעובד כוכבים אינו מנסך.

(ד) לדעת תנא קמא, יש אופן נוסף לקיום תנאי ב', והוא, **כשהיין מונח בבית עובד כוכבים אחר** [שאינו בעל היין], ואותו עובד כוכבים אחר ייחד לישראל קרן זוית להעמיד שם את היין, כך שאם יכנס למקום היין, יראה כגנב הנכנס למקום שאין לו רשות להיכנס, ואין לחוש שיכניס לשם את העובד כוכבים בעל היין, כי אין לו שום רווח לעשות זאת [אלא אם כן הוא ירא ממנו כגון שהוא אריסו שאז אפילו יבוא בעל היין וינסך ברשות האחר לא יעיד על כך ולכן יש לחוש שבעל היין בא וניסך]. אבל רבי שמעון בן אלעזר חולק על כך ואומר שבאופן הזה [אף כשהעובד כוכבים האחר אינו ירא מהעובד כוכבים בעל היין], לא מתקיים תנאי ב', כי יש לחוש שהעובד כוכבים שהיין ברשותו, יכניס לשם את העובד כוכבים שהיין שלו, והוא ינסך, ויעשה זאת, כדי שכשישראל אחר, יטהר את יינו, ויכניסו את היין לביתו של חבירו בעל היין הזה, גם חבירו יגמול עמו כפי שעשה לו, ויתן לו רשות להיכנס לשם. [כן העמיד רב נחמן את דברי התנאים הללו וכן תניא בברייתא. אולם רב יהודה העמיד את דבריהם להיפך, כלומר חכמים אוסרים זאת, ורבי שמעון בן אלעזר מתיר].

ומתוך הסוגיה עם פירוש רש"י משמע, שבכל האופנים שהגוי ירא לגעת ביין, כן הדין אף כשאין חותם ומפתח ביד ישראל, אבל **כשלא נתקיים אחד מהאופנים הנ"ל, היין אסור, אפילו אם יש מפתח וחותם ביד ישראל**. [אולם מתוך דברי התוס' משמע, שבעיר שכולה גוים, מועיל חותם ומפתח ביד ישראל, וי"ע בזה].

וכל זה כשהיה היין של גוי, וישראל טהרו עבור הגוי, אבל כשהיה היין של ישראל, והוא שכר רשות של גוי, לתת בו את היין:

לדעת תנא קמא – יש אופן נוסף שיש להתיר את היין, בלא לחוש שהגוי נסכו, והוא, אם יש חותם ומפתח ביד ישראל, [והטעם לכך, כי מאחר שהיין של ישראל, ולא של הגוי, אין לחוש כל כך שהגוי ינסכו].

אולם לדעת חכמים – גם בזה מפתח וחותם אינם מועילים.

עד כאן הוא ביאור הסוגיה כפי שיטת רש"י,

[במהדורא בתרא, שהרישא והסיפא של המשנה הם שני תנאים הנצרכים זה לזה, ואינם שני דינים נפרדים].

ורבינו תם מפרש, שהרישא והסיפא של המשנה הם שני דינים נפרדים:

א. [דין הרישא], כשיש לגוי זכות לעכב את היין, ולא כתב לישראל הריני כאילו התקבלתי, [ולא התקיים תנאי א' הנ"ל], אף על פי כן היין מותר, אם יש חותם ומפתח ביד ישראל, וגם הגוי יראה שמא יראו אותו ישראלים פותח את החותם, ומזייף חותם אחר, [על ידי אחד מהאופנים של תנאי ב' הנ"ל][1].

ב. [דין הסיפא], כשאין לגוי זכות לעכב את היין, כגון שכתב לישראל הריני כאילו התקבלתי, [והתקיים תנאי א' הנ"ל], אם יש חותם ומפתח ביד ישראל, היין מותר, [אפילו לא התקיימו האופנים של תנאי ב' הנ"ל], כי מאחר שאין לגוי זכות לעכב את היין, יראה לזייף חותם אחר, אפילו אין לחוש שיראו אותו.

חביות יין של ישראל שנמצא עובד כוכבים ביניהם

כשיש עליו אימת שופטי העיר, שאם ימצאו נוגע ביין, יענש כגנב, אף על פי שיש לו רשות להיות שם בין החביות, אין לחוש שנגע ביין, והיין מותר בשתיה. [ומתוך פירוש התוס' משמע, שכן הדין רק כשהיה היין ברחוב, אבל אם היה היין בתוך בית, אם יש לו רשות להיכנס לתוכו, אינו ירא לגעת ביין, אף על פי שאם ימצאוהו נוגע ביין, יענש כגנב, ורק כשאין לו רשות להיכנס כלל לבית, וירא שיענשוהו כגנב על עצם כניסתו, היין שבבית מותר בשתיה].

אבל אם אינו ירא לגעת ביין, כי לא יענשוהו על כך כגנב, היין אסור אף בהנאה, כי ודאי נגע בו ואסרו.

מסקנא דמילתא[2]

א. מגע עובד כוכבים בכוונה כגון שנתכוון לגעת ביין, **ושיכשך**, **אף על פי שלא ניסך**, **אסור בהנאה**.

ב. מגע עובד כוכבים **שלא בכוונה לנסך**, **כגון לא הכיר בו שהוא יין**, **מותר בהנאה**, **אבל לא בשתיה**. **וכן הדין** כשנפל לבור **שלא בכוונה** ליפול **ולגעת ביין**, [ומת בבור ולא עלה]. וכן הדין כשהתכוון ליטול דבר שנפל ליין ולא התכוון לגעת ביין.

ג. מגע עובד כוכבים על ידי דבר אחר שלא בכוונה לנסך, כגון מגע בקנה מדידה, שאנו יודעים שהתכוון למדידה, ולא לניסוך, **מותר בהנאה**, [ולא בשתיה]. [ובדף נ"ז

הוספות

[1] אבל אם אינו חושש שיראו אותו, כגון בעיר שכולה גוים, ואין רוכלים ישראלים נכנסים בלא רשות, היין אסור. ומתוך כך מתחלה היה ר"ת רוצה לאסור אותם היינות שקונים העובדי כוכבים מישראל, ומוליכים אותם ממקום הזול למקום היוקר, ואף על פי שמחתימים אותם חותם בתוך חותם, בחבית מלא חשוקים, ושולים כפולים מצד זה ומצד זה ... ואחרי כן מצא טעם להתיר, שדוקא מטהר יינו של עובד כוכבים, שלקחו העובד כוכבים בכרמו, ולא טרח בו, ויבא בקל לזייף, אבל זה, כיון שטורח כל כך, שלוקח אותו מישראל, וגם מחתימו חותם בתוך חותם, ונושאו להשתכר בו, אין לירא שיטרח ויזייף, פן יפסיד טרחו. ועל סמך היתר זה, שתה יין שהובא מאלצירייש אומרים בזה העניין.

[2] רש"י הוסיף פסקי הלכות אלו בסוף פירושו לפרק זה הלכה למעשה. [גם מדברי התוס' לעיל בדף נ"ח ע"ב משמע שפסקי הלכות אלו הם מרש"י, כי הקשו על פירושו שם, מתוך המבואר כאן. וגם המהרש"א כאן הזכיר את העניין הזה תחת דברי רש"י].

התבאר שיש מתירים אף בשתיה].

ד. מגע עובד כוכבים בכוונה לגעת, **ואין אנו יודעים אם התכוון לנסך או התכוון לדבר אחר, היין אסור בהנאה**.

ה. **כוחו של עובד כוכבים בחיבורים**, כגון שמזג מים ליין, **אם הכיר בו שהוא יין, אסור בהנאה**.

ו. כוחו של עובד כוכבים בחיבורים כגון שמזג מים ליין **ולא הכיר בו שהוא יין, מותר אף בשתיה**.

ז. **כוחו של עובד כוכבים שלא בחיבורים**, כגון על ידי זריקת דבר ליין, **מותר אף בשתיה**, **ואפילו התכוון לנסך**.

סליק פרק רבי ישמעאל

פרק חמישי השוכר את הפועל

דף סב

שכרו של ישראל הנשכר

לנוכרי לעבוד אצלו ביין נסך

ישראל שנשכר לעבוד אצל נוכרי ביין נסך שלו, [כלומר ביין שנתנסך ממש לעבודה זרה], כגון שנשכר להעביר יין נסך שלו מכלי לכלי, או להעביר חביות יין נסך שלו ממקום למקום, השכר שהישראל מקבל על העבודה הזו, **אסור בהנאה**.

ודווקא כשנשכר בפירוש לעבודות הללו, אבל אם נשכר לכל מלאכות שיטיל עליו הנוכרי, ולבסוף אמר לו הנוכרי לעשות את המלאכות הללו, שכרו מותר, כפי שיתבאר בעזה"י בדף ס"ה.

ונאמרו בגמרא מספר טעמים, מדוע נאסר שכרו של הישראל הנשכר לעבוד אצל הנוכרי ביין נסך.

א. **משום שיין נסך עצמו אסור בהנאה**.

מתחילה רצו לומר, שהסיבה לכך שנאסר שכרו של ישראל, העושה ביין נסך עבור הנוכרי, משום שיין נסך עצמו אסור בהנאה, ולכן גם כל עבודה שעושה בו, שכרה אסור בהנאה.

ודחו זאת, שכן מצינו דברים אסורים בהנאה, ושכרם אינו אסור, כמו ערלה

וכלאי הכרם, שהם אסורים בהנאה, ומבואר במסכת שביעית, שאם מכרם, וקידש אשה בממון שקיבל תמורתם, האשה מקודשת[1], כמי שקידש בכסף שיש לו בהיתר[2], ומכאן ש**ממון המתקבל תמורת איסורי הנאה** עצמם, **אינו נאסר** בהנאה, וכל שכן שהשכר המתקבל עבור פעולה שעושה בהם, אינו נאסר.

ב. משום שיין נסך הרי הוא כעבודה זרה.

שוב אמרו, שהסיבה לכך שנאסר שכרו של ישראל, העושה ביין נסך עבור הנוכרי, משום שיין נסך חמור משאר איסורי הנאה, שכיון שנתנסך לעבודה זרה, הוא נחשב כעבודה זרה, ועבודה זרה חמורה מאיסורי הנאה, שממון המתקבל תמורתה נאסר[3], וכמו כן ממון המתקבל תמורת יין נסך נאסר [=**תופס דמיו** כעבודת כוכבים]. וכשם שממון המתקבל תמורת יין נסך נאסר בהנאה כמותו, כך שכרו של העושה ביין נסך נאסר כמותו.

ודחו גם זאת, שכן מצינו שפירות שביעית חמורים **גם כן** משאר איסורי הנאה, **וממון המתקבל תמורתם נאסר** [=שביעית תופסת דמיה], **ואף על פי כן לא נאסר שכרו של הפועל העושה בהם מלאכה**, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך, ואם כן, אפשר שכן הוא לעניין העושה מלאכה ביין נסך, אף על פי שיין נסך תופס את דמיו, השכר אינו נאסר.

ג. משום קנס.

מסקנת הגמרא בטעם איסור שכרו של ישראל, העושה ביין נסך עבור הנוכרי. אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן, קנס הוא שקנסו חכמים בחמרים וביין נסך. **כלומר, אף שמעיקר הדין היה השכר מותר, חכמים קנסו ואסרו את השכר בהנאה**, והטעם לכך שקנסו את שכרו, **משום חומרת איסור יין נסך**. [וקנס שקנסו בחמרים יתבאר בעזה"י בסמוך].

דמי שביעית

האומר לפועל בשנת שמיטה, "קח דינר זה, ולקט לי בו ירק היום", משמעות דבריו היא, שאומר לפועל, לקט בשדה ירק שווה דינר, ומכור לי מה שלקטת, ולפיכך אם עשה הפועל כדבריו, הדינר שקיבל תמורת הפירות קדוש קדושת שביעית, כי הוא

הוספות

[1] משמע הא בגוף הערלה אסור לקדש, וטעמא משום דלית ביה שוה פרוטה. וקשה בגופה נמי איכא שוה פרוטה, בשלא כדרך הנאתן, או באפרן, כדתנן כל הנשרפין אפרן מותר. ויש לומר כיון שכל זמן שהוא בעין, אסור למכרו מן התורה, כמו כן אסור לקדש בו אשה, דהוי כמו מכירה חשובה, ויש בו הנאה כשמקדש את האשה, דגמרינן קיחה קיחה משדה עפרון, וזה לא דמי לקיחה דשדה עפרון, שראוי לקנות בו חפץ או לשאר הנאות. [תוס'].

[2] תימה, לפי מה שפירש בקונטרס בפרק רבי ישמעאל, דדוקא לקדש אשה התירו, אבל לאיתהנויי מינייהו אסור מדרבנן, אבל לאיניש אחרינא שרו אותן מעות, והכי נמי גבי שביעית, המעות אינם אסורין לאחרים ... מאי קא פריך, הא דקאמר אסור במתניתין היינו דוקא לפועל, שאסורין הן כמו למוכר דוקא. ויש לומר, ד**אסור דמתניתין משמע לכולי עלמא**. מיהו תימה, מאי קפריך שאני התם דהיינו בדיעבד ... אבל לכתחלה אסור, ומתניתין לכתחלה איירי. יש לומר דאסור דמתניתין משמע ליה **אפילו בדיעבד**. [תוס'].

[3] כדאמרן, כל שאתה מהיה הימנו, הרי הוא כמוהו. [רש"י]

נחשב כממון המתקבל תמורת הפירות, וכבר נתבאר שפירות שביעית תופסים דמיהם, ולאחר שעת הביעור של פירות שביעית גם הדינר **נאסר בהנאה**, וצריך לבערו.

שכר מלאכה בפירות שביעית

האומר לפועל בשנת שמיטה, "קח דינר זה, ולקט לי ירק היום", בלא לומר "בו", משמעות דבריו היא, ששוכר את הפועל למלאכת הלקיטה, ואין כאן מכר של פירות שביעית אלא שכירות למלאכה בפירות[1], והעושה מלאכה בפירות שביעית שכרו אינו נתפס בקדושת שביעית **ומותר** להשהותו גם אחר הביעור.

חמרים שעושים בפירות שביעית שכרם שביעית

מבואר בברייתא, שחמרים שהיו עושים מלאכה בפירות שביעית, להוליך פירות שביעית על חמוריהם ממקום למקום, שכרם שביעית. ונאמרו שני ביאורים לברייתא הזו.

א. מקבלים שכרם מפירות שביעית.

לדעת אביי כוונת הברייתא, שמי ששכר חמרים שיוליכו לו פירות שביעית ממקום למקום רשאי לשלם להם שכרם מהפירות הללו, ואין איסור בדבר.

ואף שאמרה תורה בעניין פירות שביעית, "וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה" (ויקרא כ"ה ו') ולא לסחורה, ללמד, שאסור לעשות מסחר בפירות שביעית, וזה הנותן שכר פועליו מפירות שביעית, נמצא פורע חובו מהם, ובכלל מסחר הדבר נחשב[2]. כוונת הברייתא, שיוכל לתת להם שכרם מהפירות **דרך היתר**, **על ידי שיתן להם את הפירות כמתנת חינם**, ולא כשכר על פעולתם, כלומר מתחילה לא יאמר לחמרים שיעבירו את הפירות על מנת ליטול בהם חלק, אלא יאמר להם, העבירו לי את הפירות בלא לקבל שכר, ולבסוף נותן להם חלק מהפירות במתנה, ונמצא החמרים עושים לו חינם והוא נותן להם

הוספות

[1] דהוי כמו שכרו ללקוט מציאות, שאין אלו דמי פירות שביעית. ואם תאמר, הניחא למאן דאמר המגביה מציאה לחבירו קנה חבירו, אלא למאן דאמר דלא קנה חבירו, אם כן, זה המלקט קנאם, וכשנותנם לבעל הבית בדינר זה, נמצא מוכר לו פירות שביעית. (א) יש לומר דלא חשיב מוכר, דיד פועל כיד בעל הבית דמי. (ב) ועוד יש לומר, דשאני התם, דאמר לא קנה חבירו עד שתבא מציאה לידו, ואם ירצה המגביה יכול לזכות בה קודם שתבא לידי חבירו, אבל הכא שאין המלקט מתכוין לזכות כלל, לא בתחלה ולא בסוף, וכשנותן לבעל הבית, אז זכה בעל הבית ... [תוס'].

[2] אומר רבינו יצחק, דהסחורה שהיא אסורה בפירות שביעית, היינו לקנות הרבה ביחד, להוליך ממקום הזול למקום היוקר ... וכן פורע חובו מפירות שביעית, שזה משתכר בפירות שביעית, ולאו לאכלה קרינא ביה. אבל אם הוא לוקט למכור על יד, לקנות בו דבר אכילה, אין דבר זו סחורה ... ונראה ... דאסור למכור בשוק ... ויש ליתן טעם למה אסור יותר בשוק, שכשמעמיד חנות בשוק, דומה יותר שמשתכר בפירות שביעית. ואף על פי שאמרנו שאסור לפרוע חובו מפירות שביעית, משום דלאו לאכלה הוא, מכל מקום לקדש אשה מותר, אף על גב דלאו לאכלה הוא כדאמרינן פרק האיש מקדש מעשה באחד שקידש חמש שנים בכלכלה של שביעית ... וטעמא דמשום פריה ורביה אקילו ביה רבנן. ומיהו יש לדחות, דהתם דיעבד, אבל לכתחלה אסור. [תוס'].

חינם, ואין כאן מסחר[1].

וכדרך ששנינו לעניין מעשר שני, לא יאמר אדם לחבירו, העלה לי פירות הללו לירושלים, ושכרך יהיה חלק מהפירות, כי בכך נחשב הוא כפורע חובו ממעשר שני[2]. אבל אומר לו, העלם לאוכלם ולשתותם בירושלים, ונותנין זה לזה מתנה של חנם.

ב. שכרם קדוש בקדושת שביעית.

לדעת רבא כוונת הברייתא, שמי ששכר חמרים שיוליכו לו פירות שביעית ממקום למקום, שכרם נתפס בקדושת שביעית, כממון המתקבל תמורת פירות שביעית.

ואף שנתבאר לעיל, **שפועל שעושה מלאכה בפירות שביעית, שכרו אינו נאסר**, כן הדין בפועל, ששכרו מועט, אבל **חמרים, ששכרם מרובה, קנסו אותם חכמים**, והחמירו עליהם, שיהיה שכרם נתפס בקדושת שביעית.

וזהו שאמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן, קנס הוא שקנסו חכמים בחמרים, וביין נסך. שבדברים אלו גם השכר נאסר. הסיבה שקנסו את שכר החמרים, כי הוא מרובה, ויש לחוש יותר שיעברו על האיסור[3]. והסיבה שקנסו את העושה ביין נסך, משום חומרת איסור יין נסך, כפי שנתבאר לעיל.

שכר ישראל בעבודה
שעושה לנוכרי בסתם יינם

נתבאר, שכשישראל עושה מלאכה לנוכרי ביין נסך של הנוכרי, אף על פי שמעיקר הדין היה השכר של הישראל צריך להיות מותר, חכמים קנסו אותו, ואסרו את שכרו, משום חומרת איסור יין נסך.

ונסתפקו בגמרא, מה הדין כשישראל נשכר לעשות מלאכה בסתם יין של נוכרי, ולא ביין שנתנסך ממש לעבודה זרה[4].

מצד אחד ניתן לומר, כיון ש**אסרו** חכמים את סתם יין הנוכרי **בהנאה**, **כמו יין נסך** ממש, כן הוא שווה ליין נסך לעניין שכר המלאכה בו, שהוא אסור.

הוספות

[1] ואם תאמר, כיון דיהיב ליה בצד היתר, מאי איריא דפועלים עושין בפירות שביעית הללו, אפילו היו עושין מלאכה אחרת, יהיו מותרין לפרען מפירות שביעית. ויש לומר דוקא כשעושין המלאכה בפירות שביעית עצמן, אז אינו נראה כנותן שכר מה שפורען מפירות שביעית, ומשום הכי נקט עושה מלאכה בפירות שביעית, והעלם לאכלם דוקא, דדומה שהם של שניהם יחד לאכלה, אבל עושה במלאכה אחרת, יכול להיות שהוא אסור, דדומה שפיר שכר מלאכה. [תוס׳].

[2] דהוי כמוכר מעשר שני, ואסור למכור מעשר שני. והרבה משניות מוכיחות במסכת מעשר שני, דאסור לעשות סחורה במעשר שני. ומסתבר דכל מידי דאין מתחלל עליו, זהו סחורה האסורה בו. ואינו מתחלל אלא על דבר אכילה ושתיה ... וקשה, דהא ... בסוף פרק קמא דמעשר שני ... משמע הא מלבושין מותרין ... ויש לומר דכל אותם משניות המתירות היינו מן התורה, אבל רבנן אסרו כל עניני סחורה, לפי שמצוה לעשות ממנו שלמים. ואסרו גם לפרוע בו שכר הפועלים ... ורבינו יהודה היה מקשה על זה ... לכן נראה לפרש, דכל מקום שמצינו היתר ליקח ממנו שום דבר, היינו להיות מעות בקדושת מעשר ביד הלוקח ... וכל מקום שמצינו איסור מקח במעשר, היינו דרך חילול, להיות המעות חולין ביד הלוקח. [תוס׳].

[3] כן כתבתי מתחילה. ותוס׳ כתבו,דטעם האיסור ברווחי טפי משום שדמו טפי לסחורה. [תוס׳].

[4] לכתחלה ודאי אסור להשתכר בסתם יינם, כדאמרינן לעיל, דלא שרי לדרוך עם העובד כוכבים בגת, אי לא ציירי לידיה. אלא מיבעיא ליה אם השכר מותר בדיעבד או לא. [תוס׳].

ומצד שני ניתן לומר, מאחר שסתם יינם של נוכרים **אינו חמור** בכל **כיין נסך** גמור, שיין נסך גמור מטמא טומאה חמורה בכזית, וסתם יינם אינו מטמא אלא טומאת משקין וברביעית, וכיון שסתם יינם אינו חמור לגמרי כיין נסך, לא החמירו בו לקנוס את השכר.

ומסקנת הסוגיה, שגם העושה בסתם יינם, שכרו נאסר, שכן יש ללמוד מהוראת רב חסדא, להלן לעניין שכר ספינה שהוליך בה סתם יינם[1]. [ולכאורה יש להביא ראיה לכך גם מעובדא דאבוה דרב אחא בריה דרב איקא, להלן דף ס״ה].

הוראת רב חסדא לשרוף ולקבור

אדם אחד השכיר ספינתו לנוכרי, להעביר בה סתם יינם, ונתן לו הנוכרי חיטים בשכרו. וכשבא אותו אדם לשאול מרב חסדא, אם החיטים מותרים, השיב לו רב חסדא, שעליו לשורפם ולקוברם בבית הקברות, כלומר אסורים הם בכל הנאה.

ובדווקא אמר רב חסדא, שישרוף את החיטים ויקבור את אפרם, כי אם יאבד את החיטים באופנים אחרים, יש לחוש לתקלה.

אם יפזר את החיטים כמו שהם, בלא לשורפם תחילה, יש לחוש שימצאום בני אדם וילקטום.

ואף אם תחילה ישרפם ואחר כך יפזר את אפרם, יש לחוש שמא יזבלו[2] בהם את השדות[3].

ואם יקברם בלא לשורפם תחילה, יש לחוש שיראו בני אדם ויוצאו את החיטים מהאדמה ויהנו מהם.

חפצים שבהם הרגו את הנידון למוות

החפצים שבהם ענשו את הנידון למוות אסורים בהנאה, שכך מבואר במסכת סנהדרין, אחד אבן שנסקל בה, ואחד עץ שנתלה עליו[4], ואחד סייף שנהרג בו, ואחד סודר שנחנק בו, **כולם נקברים עמו**.

ודברים אלו, די להם בקבורה בלבד, **ואין צריך לשורפם תחילה**, [ואינם כחיטים שנתקבלו בשכר עבודה בסתם יינם לעיל, שצריכים שריפה וקבורה]. **כי** הדברים הללו, **נקברים בבית הקברות של הרוגי בית דין, וכל המוצא אותם, יבין שהם**

הוספות

[1] תימה מאי ראיה מביא מארבא לפועל, שאני התם דנפיש אגריה, ודמי לחמרין. יש לומר כי לא היה השכר כי אם מעט, לעבור נהר קטן, והוי כפועל. [תוס׳].

[2] ואם תאמר, ומה בכך, הא פסקינן לעיל כרבי יוסי, דאמר זה וזה גורם מותר, דהוי זבל דאיסור וקרקע דהיתר. ויש לומר שלכתחלה יש לחוש לדברי רבנן, שחולקין עליו, דאמרי אף הוא נעשה זבל. [תוס׳].

[3] והא דלא הדר פריך, וליקלינהו וליבדרינהו בי קברי, דהתם לא שייך אתי לזבולי, כדכתיב ״וישלך את עפרה על קבר בני העם״. ויש לומר דההיא בקבר בנין שאסור בהנאה, אבל הכא בי קברי קרקע עולם שאינו נאסר. וכן משמע בסנהדרין פרק נגמר הדין, קבריה דרב דהוו שקלי מיניה עפרא לאישתא בת יומא. [תוס׳].

[4] דכתיב, ״לא תלין נבלתו על העץ, כי קבור תקברנו״, אף העץ במשמע ... אלמא עץ גופיה איסורי הנאה. [רש״י].

חפצי הנידון למוות, ואסורים בהנאה, ואין לחוש שיקח אותם.

אבל זה שהיו לו חיטים האסורות בהנאה, אם יקברם כמו שהם, בלא לשורפם תחילה, יש לחוש שימצאו אותם בני אדם, ויאמרו, אחד גנב אותם והחביא אותם, ואינם אסורות בהנאה, ויקח אותם המוצא לעצמו, ונמצא נכשל באיסור[1].

הלוואת של פירות שביעית ופירעון של פירות שמינית

בני ביתו של רבי ינאי היו לווים מעניים פירות שביעית קודם זמן הביעור, ובשנה השמינית היו נותנים להם תמורתם פירות של שנה שמינית.

וכוונתם לטובת העניים, שאם ישארו פירות שביעית ביד העניים, יאסרו להם בשעת הביעור[2], ועכשיו יקבלו פירות שמינית של היתר, תחת פירות שביעית האסורים.

באו ושאלו את רבי יוחנן האם טוב הם עושים, או מאחר שהפירות של שמינית שנותנים לעניים הם חליפי פירות שביעית שקיבלו מהם, ושביעית תופסת דמיה, נמצא שפירות שמינית נתפסו בקדושת שביעית, ואסורים הם אחר הביעור כפירות שביעית[3], ולא הועילו לעניים כלום.

והשיב רבי יוחנן שטוב הם עושים, ואין הפירות של שמינית נתפסים בקדושת שביעית, והטעם לכך, **כי באותה שעה שלוו פירות שביעית, לא היו פירות שמינית קיימים**, ולכן אין פירות שמינית נחשבים כחליפי פירות שביעית, אלא כפירעון של הלוואה בלבד[4], ומאחר שבשעת ההלוואה היו פירות שביעית מותרים, מותרים לפרוע להם את הלוואה בפירות שמינית.

הוספות

[1] ואם תאמר, מאי שנא מכל הנקברין ... שור הנסקל ועגלה ערופה ושער נזיר וכל דקברי בעינייהו אף בלא בי קיברי. ויש לומר, כיון שאין דרך לקבור בשר ושער מוכחא מילתא, אבל חיטי אין קבורתן מוכחת, דאיכא למימר אינש גנב וקבר ואייתי הכא. וכן דרך עתה לקבור בכורות. ונראה שצריך לקברן מעט בעומק, פן יבא לחטט אחריהם. ולאחר שנעשו עפרא, אין לחוש שמא יקחום לזבל בהם, דאין דרך לחטט אחר הקברים משום זבל. [תוס׳].

[2] כן משמע מפירוש רש״י, שטעם ההלוואה, כדע להתיר להם את הפירות אחר הביעור. ותוס׳ כתבו, צריך לפרש, שהאיסור היה מה שהיו אוכלים אותם בחזקת שלהם, דאילו בתורת שביעית, אפילו הפירות עצמן יכולין עניים לאכול לכולי עלמא, כדתניא בתוספתא הגיע שעת הביעור, עניים אוכלים אחר הביעור ולא עשירים, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר, אחד עניים אחד עשירים אוכלים אחר הביעור. אי נמי העניים היו עושים מהם מלוגמא או סחורה, ולפיכך הקפידו עליהם אותם שבאו ואמרו לרבי יוחנן. [תוס׳].

[3] ומטעם רבית לא היה לאסור, דאותן דבי רבי ינאי היה להם תבואה בביתם, וסאה בסאה מותר ביש לו. [תוס׳].

[4] דכיון דבההיא שעתא לא הוו הנך בעין, לא חליפין נינהו, ולא חייל עלייהו קדושת שביעית. ולפי זה, אפילו בשביעית עצמה היו יכולין לפרוע, אם כבר אכלו פירות שביעית ... ומכאן דקדק הרב רבי אלחנן הלכה למעשה, שאם יש ביד ישראל יין נסך ועבודת כוכבים ודברים האסורים, ומכרן לעובד כוכבים בהקפה, ומכרם העובד כוכבים לאחר קודם שיתן לוה הישראל הדמים, שהדמים מותרין בדיעבד, ואף על פי שהאיסור עדיין ישנו בעולם. ועוד הוסיף רבינו יצחק שאפילו לא מכרם העובד כוכבים, אלא כיון שמשכם אצלו קודם שיתן הדמים דקיימא לן משיכת עובד כוכבים קונה, והוי כמו בא עליה ואחר כך נתן, דאתננה מותר, כיון שלא היה ברשותה בשעת הביאה, והכא נמי לא היתה עבודת כוכבים ברשותו בשעת פריעת המעות. [תוס׳].

אתנן שלא בשעת הביאה

נתבאר, שחליפי פירות שביעית נאסרים, רק כשהם קיימים באותה שעה שמקבל את פירות השביעית כנגדם, אבל אם לא היו באותה שעה, אינם נחשבים כחליפי פירות שביעית, ומותרים הם, אף על פי שנותן אותם אחרי כן תמורת פירות שביעית.

ואמרו, שכן הדין לעניין אתנן זונה, שהוא אסור בהקרבה, אם ניתן באופן הזה, שלא היה האתנן קיים בשעת הביאה, **אין זה אתנן, ואינו נאסר בהקרבה**. וכן מבואר בברייתא בשני אופנים.

א. נתן לה אתנן, ולא בא עליה מיד, אלא תחילה **הקריבה את האתנן**, **ורק אחר כך בא עליה**, מאחר שבשעת ביאה כבר לא היה האתנן קיים, אינו נאסר, והקרבן שקרב, קרב בהכשר.

והקשו מה החידוש באופן הזה שאין זה נחשב אתנן. הלא אם כשנתן לה, אמר לה שיהיה שלה מיד, דין פשוט הוא שאין זה אתנן כנ"ל, שהרי לא היה קיים בשעת ביאה. ואם אמר לה שתקנה אותו רק בשעת ביאה, לא היתה יכולה להקריבו קודם לכן, שאין אדם מקריב מה שאינו שלו.

ותירצו, שנתן לה תחילה, ואמר לה שאינו מקנה לה אותו מיד, אלא תשמור עליו עד שעת הביאה, ואז תזכה בו, אך אם תהיה זקוקה לו קודם לכן, אז תקנה אותו מעכשיו. ובזה יש חידוש, שאף על פי שאמר מתחילה שלא תזכה בו אלא בשעת ביאה, ודומה הוא לאתנן, כיון שחזר ואמר שאם תצטרך תזכה בו קודם לכן, כשזכתה בו קודם לכן, והקריבה אותו, נחשב כמתנת חינם, ולא כאתנן.

ורב הושעיא הסתפק [בדף ס"ג], האם דווקא כשהקריבה את הבהמה ממש, ואחר כך בא עליה, אין זה אתנן, אבל אם הקדישה בלבד, ובא עליה, ואחר כך הקריבה, אתנן הוא, שהרי בשעת ביאה הוא קיים[1]. או מאחר שכלל בידינו, אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, משעה שהקדישה נחשב הדבר כאילו כבר הקריבה, ואין הבהמה בידה, ומעתה אף על פי שהוא קיים בשעת ביאה, אין זה אתנן, כמי שכבר קרב קודם לכן. ועלה ספק זה בתיקו.

ב. בא עליה תחילה, ובאותה שעה עדיין לא נתן לה אתנן, **ורק לאחר זמן נתן לה את האתנן**, מאחר שבשעת ביאה עוד לא היה האתנן קיים, וכשניתן לה האתנן, כבר תמה הביאה, אין זה אתנן, והוא כשר להקרבה.

דף סג

אתנן לאחר זמן

נתבאר, שאם תחילה בא אחד על הזונה,

הוספות

[1] ואף על פי שאין אתנן חל על המוקדשין, דכתיב לכל נדר פרט לנדור, שמא הכא, מאחר דאיתיה בשעת ביאה, חל איסור אתנן למפרע, משעה דיהיב לה, ואז לא היה הקדש. [תוס'].

ורק אחר כך נתן לה אתננה, אין זה אתנן להיאסר בהקרבה, כי בשעת ביאה, עדיין לא היה קיים אצלה כאתנן.

אמנם מבואר בברייתא, שיש אופן, שאתנן הניתן לזונה נאסר בהקרבה, גם כשניתן לה לאחר הביאה, ואפילו כשניתן לה זמן גדול אחר הביאה, כגון אחרי שלוש שנים.

ואמר רב נחמן בר יצחק אמר רב חסדא, שדין זה אמור, כשאמר לה הבועל, "התבעלי לי בטלה מסוים", שמאחר שייחד טלה מסוים לביאה זו, אף על פי שעדיין לא ניתן לה בפועל בשעת הביאה, נחשב הוא כשלה בשעת ביאה, והרי זה כאתנן גמור שהיה שלה בשעת הביאה.

- לפי התירוץ הראשון בגמרא, דין זה אמור רק בזונה נוכרית, שהנוכרים קונים מטלטלים בקניין כסף[1], ואם כן, הביאה נחשבת ככסף שהיא נותנת לבועל, ותמורת הביאה, בשעת הביאה היא קונה את הטלה שייחד לה. אבל בזונה ישראלית אין הדין, כן כי ישראלים אינם קונים מטלטלים אלא במשיכה[2], ולפיכך, גם כשייחד לה טלה מסוים, כל זמן שלא משכה אותו בפועל, לא נעשה שלה, ולא זכתה בו בשעת ביאה, ואם כן גם כשתקבל אותו אחר כן, אינו נאסר, ככל אתנן שהיא זוכה בו אחר הביאה, שאינו נאסר.

- ולפי התירוץ השני בגמרא, דין זה אמור גם בזונה ישראלית, וכגון שהיה הטלה הזה אצלה ברשותה ויכולה לזכות בו בקניין חצר, ואמר לה, אם לא אשלם לה עד יום פלוני עבור הביאה, קחי הטלה המונח אצלך באתננך. וכיון שהיה הטלה משועבד לתשלום זה מאותה שעה, אף על פי שלא זכתה בו לגמרי אלא לאחר זמן, כשלא שילם, נחשב הוא כאתנן בשעת ביאה, ונאסר בהקרבה[3].

תשלום מזונות פועלים נוכרים

ישראל שמעסיק פועלים נוכרים, והוא צריך לתת להם מזונות, **רשאי לתת להם מעות, שיקנו להם את מזונותיהם בעצמם, אף על פי שיתכן שילך הנוכרי ויקנה בממון הזה יין נסך**, ונמצא ישראל זה מאכיל את הנוכרי דבר שאסור לו לישראל בהנאה, ויוצא בכך ידי חובו, שמוטל עליו לזון את הפועל. והסיבה לכך שהדבר מותר, כי הישראל לא נתן לנוכרי יין נסך, אלא מעות, והם דבר היתר אצל ישראל, והנוכרי הוא שקנה בהם יין נסך.

הוספות

[1] וכרבי שמעון בן לקיש ... דאמר, לעמיתך במשיכה, הא לעובד כוכבים בכסף. דאילו לרבי יוחנן אית ליה לעובד כוכבים במשיכה. ומשום דרב חסדא אית ליה פרק הזהב כרבי יוחנן, הדר משני שינויא אחרינא, דלרבי יוחנן לא תקשי. [תוס'].

[2] פירוש, ואפילו לרבי יוחנן, דאמר, דבר תורה מעות קונות, הכא גבי אתנן לא קנו, כיון שהפקיעו חכמים דאין קניית מעות קונה, ואוקמוה אמשיכה, גם ממנה הפקיעו, ואין כאן אתנן כלל. ולא דמי להההיא דפרק הזהב, נתנה לסיטון מעל, שקניית הכסף מועיל, דכיון דמעל מן התורה, מי יפקיע המעילה ממעות הקדש. [תוס'].

[3] ואם תאמר לישני תרוייהו בטלה זה, הא דקאי בחצירה והא דלא קאי בחצירה. ויש לומר דניחא ליה לאוקמה בטלה סתם אפילו קאי בחצרה עם טלאים אחרים שלו, אף על פי שאינו יכול לדחותה לטלה מן השוק, אפילו הכי אין שם אתנן חל, אפילו למאן דאית ליה ברירה, אלא על המבורר בשעת ביאה. [תוס'].

ודווקא באופן הזה, שהישראל נותן לנוכרי את המעות לקנות מה שירצה, והנוכרי קונה בהם יין נסך, הדבר מותר, **אבל אם תחילה הלך הנוכרי ולקח מהחנווני יין נסך על חשבון המזונות, אסור לישראל לשלם לחנווני דמי יין נסך שלקח ממנו הנוכרי**, שכן באופן הזה הישראל משלם תמורת יין נסך עצמו, ונחשב כמי שקנה בעצמו את האיסור לנוכרי, ואסור לישראל להנות מיין נסך, לתת אותו לפועל הנוכרי שלו.

ובהמשך יתבאר בעזה"י, שלדברי רב חסדא, דין זה אמור דווקא בחנווני הרגיל אצלו. ולדברי רב פפא, דין זה אמור דווקא כשבעל הבית כבר שילם לחנווני עבור מזונות שיבוא הפועל לקחת ממנו.

תשלום מזונות פועלים עמי הארץ

ישראל שמעסיק פועלים עמי הארץ, והוא צריך לתת להם מזונות, **רשאי לתת להם מעות, שיקנו להם את מזונותיהם בעצמם. אף על פי שיתכן שילכו הפועלים, ויקנו במעות פירות שביעית** מן החשוד למוכרם לו, והדבר הזה אסור, כי אין נותנים פירות שביעית לעם הארץ[1], וכן יתכן שילכו הפועלים **פירות שאינם מעושרים**, ולא יעשרום, **ונמצא אוכלים טבל**, ונמצא בעל הבית זה מאכיל את עם הארץ דבר אסור, ויוצא בכך ידי חובו, שמוטל עליו לזון את הפועל. והסיבה לכך שהדבר מותר, כי בעל הבית לא נתן לפועל פירות שביעית או טבל, אלא מעות, והם דבר היתר אצל ישראל, והפועל הוא שקנה בהם שביעית וטבל ואכלם.

ודווקא באופן הזה, שבעל הבית נותן לפועל עם הארץ את המעות לקנות מה שירצה, והפועל קונה בהם פירות שביעית וטבל, אין איסור לבעל הבית. **אבל אם תחילה הלך הפועל ולקח פירות שביעית וטבל ואכלם על חשבון המזונות, אסור לבעל הבית לשלם לחנווני דמי השביעית והטבל שלקח ממנו הפועל**, שכן באופן הזה הישראל משלם תמורת האיסור, ונחשב כמי שהאכיל לפועל פירות שביעית וטבל.

ובהמשך יתבאר בעזה"י, שלדברי רב חסדא, דין זה אמור דווקא בחנווני הרגיל אצלו. ולדברי רב פפא, דין זה אמור דווקא כשבעל הבית כבר שילם לחנווני עבור מזונות שיבוא הפועל לקחת ממנו.

באיזה אופן נעשה התשלום כחליפי האיסור

לעיל בדף ס"ב נתבאר, שבני ביתו של רבי ינאי היו לווים מעניים פירות שביעית

הוספות

[1] כן פירש בקונטרס, שמא ימסור דמים הללו למי שחשוד על השביעית, ותניא אין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ ... וקשה מי הזקיקו לשנות פירות שביעית ממעשר ויין נסך, שהטעם מפני שנראה כמאכיל לפועליו דבר שאינו מעושר או יין נסך, הכי נמי היה לו לפרש שמאכיל שביעית לפועליו, ונמצא פורע חובו מדמי שביעית ... לכך נראה לרבינו יצחק לפרש, ואינו חושש לא משום שביעית, שפורע חובו מפירות שביעית, שכבר פרע לו הדינר, ואין שום חוב מוטל עליו לפרוע אחר שאכלו האיסור, אבל אמר ואני פורע, חושש משום שביעית, שהוא כאילו לקחם בעל הבית לעצמו, ונתנם לפועליו, ונמצא פורע חובו מפירות שביעית כו'. [תוס'].

קודם זמן הביעור, ובשנה השמינית היו נותנים להם תמורתם פירות של שנה שמינית. ופירות שנתנו להם בשנה שמינית מותרים הם, ואינם נחשבים כחליפי פירות שביעית, הנאסרים כפירות שביעית, אף על פי שבאו כתשלום על פירות שביעית, וזאת משום שבאותה שעה שלוו את פירות השביעית, לא היו פירות שמינית קיימים, ואין החליפין נאסרים אלא כשהם קיימים באותה שעה.

ורב ששת הקשה על הדברים הללו, מהדין המבואר לעיל, שאם קנה פועל עם הארץ פירות שביעית, לצורך מזונות שבעל הבית חייב לו, בעל הבית אינו רשאי לפרוע לחנווני חוב פירות אלו, כי בפירעון זה יש משום איסור שביעית, ואם כן הפירעון הוא חליפי פירות שביעית, אף על פי שבשעה שבא לשלם, כבר נאכלו הפירות שלקח הפועל, ואינם קיימים.

- ותירץ על כך רב חסדא, ש**האופן שבו נאסר התשלום**, שמשלם בעל הבית על פירות שביעית שלקח הפועל, וכבר אכל, הוא, **כשהפועל קנה את הפירות אצל חנווני שבעל הבית רגיל לקנות אצלו בהקפה**, **ומשום כך**, כל פעם שבעל הבית או שלוחו קונים אצל החנווני בהקפה, החנווני סומך על בעל הבית שישלם לו עבור המקח, מעות שיש אצל בעל הבית, ובכך **נחשבים המעות כקנויים לחנווני מאותה שעה**, **ונמצא שנעשו חליפי הפירות בשעה שהיו קיימים**, ולכן התשלום נאסר כחליפי שביעית[1].

והקשו על דברי רב חסדא אלו שתי קושיות:

א. אם הטעם שבעל הבית אסור לשלם את הפירות שהפועל כבר אכל הוא משום שהפועל קנה את הפירות אצל חנווני הרגיל אצלו. אם כן למה בברייתא לא שנו היתר זה והתירו רק כשנתן לפועל מעות תחילה והוא קנה בהם את האיסור, הלא יכלו לשנות היתר גם באופן השני שהפועל קנה תחילה את הפירות אצל חנווני שאינו רגיל אצלו ובזה גם כשבעל הבית משלם אחרי כן הדבר מותר.

ב. אי אפשר כלל לומר כדברי רב חסדא שיש חילוק בין חנווני הרגיל להקיפו ובין אינו רגיל, ובוודאי בכל אופן, כשהחווני נותן מזון לשלוחו של בעל הבית, בעל הבית משתעבד לשלם מאותה שעה. [וכמאמר רבא, האומר לחבירו, תן מנה לפלוני, ובכך תקנה חפץ שלי, קנה הנותן מדין ערב]

ולפיכך אמר רבא, שעניין זה, שבעל הבית משתעבד לחנווני לשלם עבור המזונות שהפועל לוקח, אינו מועיל להחשיב את התשלום שישלם אחרי כן כחליפי הפירות, אף על פי שהשעבוד לשלם חל בשעה שהפועל קיבל את הפירות, והטעם לכך, כי השיעבוד אינו חל על מעות מסויימים, לומר, אלו הם חליפי המעות, ואחר זמן כשיתן מעות מסוימים, כבר נאכלו הפירות, ושוב אין המעות נחשבים כחליפי

הוספות

[1] אבל הנך דבי רבי ינאי, כיון דהנך ענייי דמוזפי להו פירי, לאו חנוני הרגיל להקיפן נינהו, לא סמכא דעתיה כולי האי, ולא משתעבד להו דבי רבי ינאי, הלכך כי פרע לאחר זמן, לאו חליפי שביעית נינהו. [רש"י].

הפירות ממש, להיות נאסרים תחתם.

- ולדברי רב פפא **האופן שאסרה הברייתא את תשלום עבור הפירות שכבר אכל הפועל**, הוא, **כשבעל הבית הקדים, ושילם לחנווני עבור מזונות שיבוא הפועל ויקח ממנו אחרי כן, שבאופן הזה הפירות באים תמורת המעות המונחות אצל החנווני, ומאחר שהמעות קיימים אצלו, הם נעשים חליפי הפירות, ונאסרים**.

ואמר רב כהנא, שלפי זה, אין לשנות בברייתא, "צאו ואכלו ושתו ואני פורע", שמשמע מזה, שבעל הבית ישלם לחנווני אחרי שיקבלו הפועלים את המזונות ממנו, אלא "צאו ואכלו ושתו ואני מחשב", כלומר אחשב עימו ממה שכבר הקדמתי לו את התשלום.

- ולדברי רב אשי, **האופן שאסרה הברייתא את תשלום עבור הפירות שכבר אכל הפועל**, הוא, **כשבעל הבית לקח את הפירות בעצמו מהחנווני ונתנם לפועלים**, ואין האיסור משום שהמעות נעשים חליפי הפירות, אלא **משום שנותן להם בעצמו מאכלות אסורות**[1].

ולפי זה, אין לשנות בברייתא, "צאו ואכלו ושתו ואני פורע", שמשמע מזה, שהם עצמם יקחו את המזונות, אלא "טלו ואכלו ושתו", כלומר בעל הבית עצמו נותן להם[2].

שכרו של ישראל הנשכר לנוכרי לשבור חביות יין נסך

בתחילת הפרק נתבאר, שישראל שנשכר לעבוד אצל נוכרי ביין נסך שלו, כגון שנשכר להעביר יין נסך שלו מכלי לכלי, או להעביר חביות יין נסך שלו ממקום למקום, השכר שהישראל מקבל על העבודה הזו, אסור בהנאה.

ופעם אחת ישבו רב נחמן ועולא ואבימי בר פפי, וישב אצלם רבי חייא בר אמי[3], ונתעוררו לברר מה הדין כשישראל נשכר לנוכרי לשבור חביות של יין נסך שלו, האם גם זה שכרו אסור, או שבאופן הזה השכר מותר.

מצד אחד דומה שכירות זו לכל נשכר לעבוד ביין נסך, שכן הפועל רוצה בקיומו של היין, שלא ישברו החביות מאליהן, **עד שישברם הוא ויטול שכרו**, ולפיכך שכרו אסור.

הוספות

[1] אבל הנך דבי רבי ינאי, כי שקלי פירי, שעת היתר הוא, וכי פרעו לאחר זמן, בשעת איסור שביעית, לאו חליפין נינהו לאיתפוסי. [רש"י].

[2] ואם תאמר אדמפליג בין דינר זה לדינר סתם, לפלוג בין טלו ואכלו לצאו ואכלו. יש לומר דרישא רבותא קא משמע לן, דכי אמר להם טלו ואכלו בדינר זה, והם נתנו הדינר לחנוני, אף על פי שנשא ונתן ביד, מותר, דאינו אלא שלוחו של חנוני. וסיפא רבותא קא משמע לן, דאף על פי שבשעה שנותן להם האיסור, לא קא יהיב לחנוני ולא מידי, וסלקא דעתך דשליחותיה דחנוני קעביד, קא משמע לן, כיון שלבסוף הוא פורע, איגלאי מילתא שהוא קונה האיסור, ומדידה קאכלי. [תוס'].

[3] רבינו תם היה מדקדק, שבכל מקום שהוא אומר ויתיב פלוני גבייהו, מזכירו כן, לפי שהוא הורה להם דבר חדוש. וכאן לא דבר רב חייא בר אמי קמייהו, אלא רב נחמן שהשיב להם. ואומר, כי זה המעשה היה עם אותו דכתובות, אמר להו רב חייא בר אמי, תנינא אשתו ארוסה וכו', ועל אותו דבר הוזכר, והתלמוד קבע הדברים על סדר המסכתות. [תוס'].

ומצד שני, אפשר שמאחר שתוצאת השכירות הזו תהיה אובדן יין נסך, דבר טוב היא [=כל למעוטי תיפלה שפיר דמי], **ושכרו מותר. וכן הכריע רב נחמן**, שאמר **ישבור ותבוא עליו ברכה**. ולהלן תתבאר בעזה"י ראיה שהביאו לדין זה.

דף סד

מלקות על איסור כלאיים

הזורע שני מיני זרעים יחד **לוקה**, משום שעבר על הכתוב, "שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע כִּלְאָיִם" (ויקרא י"ט י"ט).

וכשם שהזורע כלאיים לוקה, כך **המנכש** עשבים שוטים מבין הכלאיים, **או מחפה** את הכלאיים עפר אחר הזריעה, הרי זה **לוקה** על כך, כי פעולות אלו הן חלק מזריעת הכלאיים, שעל ידן הזרע נקלט באדמה ומצמיח.

ונחלקו חכמים מה דין המקיים כלאיים, כגון אם אחד זרע את הכלאיים, ובא שני והקיף את הכלאיים בגדר[1], כדי שיתקיימו, ויגדלו כראוי, ולא יהיו נתונים למרמס, האם גם פעולה זו של השמירה על הכלאיים שיגדלו, בכלל איסור זריעת כלאיים היא.

לדעת חכמים, פעולה זו אינה בכלל האיסור, והעושה כן **אינו לוקה**, שלא אסרה תורה אלא את הזריעה, היא הפעולה שגורמת לצמיחת הזרעים, ולא אסרה את השמירה עליהם לקיומם.

ולדעת רבי עקיבא, המקיים כלאיים, כזורע כלאיים, **ולוקה** על כך. שכן הוא לשון הכתוב, "בְּהֶמְתְּךָ לֹא תַרְבִּיעַ כִּלְאָיִם שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע כִּלְאָיִם", ודורש את סיום הכתוב בעניין הרבעה גם לעניין כלאי זרעים, כאילו נכתב בזרעים שני איסורים, "כִּלְאַיִם שָׂדְךָ לֹא", "שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע כִּלְאָיִם", ללמד שגם הקיום וגם הזריעה אסורים[2].

לעדור עם הנוכרי בכלאים

מאחר שזריעת כלאיים אסורה לישראל, **אסור לישראל לסייע לנוכרי בזריעת כלאיים** גם בשדהו של הנוכרי[3], **ובכלל זה,**

הוספות

[1] פירש בקונטרס, שעשה להם סייג וגדר בקוצים כדי לקיימן. ויפה כוון, דהא פרק בתרא דמכות מוכיח, דרבי עקיבא [דאמר הכא לוקה], אית ליה לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו. ודלא כפירוש הערוך, שפירש מקיים בהנחה דכלאים ליגדל בתוך שדהו לוקה, ואית ליה לאו שאין בו מעשה לוקין עליו. ואם תאמר, היאך סלקא דעתך להוכיח בלעקור היה אסור, אי לאו למעוטי תיפלה, לפי שרוצה בקיומן כדי להשתכר, מדאסר לקיים, התם הוא עושה מעשה באיסור, שעושה הגדר, אבל הכא אין כאן מעשה כלל באיסור. ויש לומר דמכל מקום, מחשבתו משויא ליה מעשה, כיון שהוא עושה מעשה לבסוף, כשהוא עוקרה, דודאי אם אינו עוקר אינו עובר, כיון שאין עושה שום מעשה שיהא ניכר בו, אבל עוקר מראה שרוצה במה שהוא, ולכך היה אסור, דדמי למקיים, אי לאו טעמא דמעוטי תיפלה. [תוס'].

[2] מדסמך כלאים דלא תרביע גבי שדה דרשינן, כלאים שדך לא, מדלא כתיב "בהמתך לא תרביע כלאים" "ולא תזרע שדך כלאים", שמע מינה "שדך" אכלאים דלעיל נמי דרשינן, ומשמע דמזהיר הכתוב שלא יהו כלאים בשדה. [רש"י].

[3] הרב רבינו תם דחק להביא ראיות, דכלאים וערלה נוהגין בשל עובדי כוכבים. וכולן דחויות הן. אך הביא ראיה מההיא דלעיל, אסרו גבינות העובדי כוכבים מפני שמעמידין בשרף ערלה. ודוחק הוא לומר שמערלה של ישראל הן לוקחין. אכן ראיה

אסור לעדור [=לחפור] **עם הנוכרי** בשדהו של הנוכרי לצורך זריעת הכלאיים שלו[1].

ומבואר בברייתא, שדווקא פעולות לצורך זריעת הכלאיים, אסור לעשות לנוכרי, **אבל מותר להישכר לנוכרי כדי לעקור כלאיים משדהו**, והטעם לכך, **כי פעולה זו באה למעט את האיסור**, וכל שנשכר לנוכרי למעט אצלו איסורים, הדבר מותר.

והיה נראה לחכמי הגמרא, דברייתא זו היא כדעת רבי עקיבא, האוסר לקיים את הכלאיים בכרם, ואם כן כל שרוצה בקיום הכלאיים הרי זה בכלל האיסור, ואף על פי כן התיר לפועל להיות נשכר אצל הנוכרי לעקור כלאים שלו, אף על פי שרוצה הוא בקיום הכלאיים עד שיעקרם הוא, כדי שיקבל שכר על פעולתו, כי מאחר שפעולתו באה לבטל את האיסור, הרי זה מותר.

ומברייתא זו אמרו להביא ראיה לדברי רב נחמן, שהתיר לישראל להיות נשכר לנוכרי לשבר חביות יין נסך שלו, כי אף על פי שרוצה הישראל הזה בקיום החבירות עד שישברם הוא, מאחר שלמעשה פעולתו באה לבטל את האיסור [=למעט את התיפלה], **הרי זה מותר**.

ובקשו לדחות ראיה זו, ולומר, שדין זה שמותר להיות נשכר לנוכרי לעקור יין נסך שלו, אינו כדעת רבי עקיבא, האוסר לקיים כלאיים, אלא כדעת חכמים, המתירים לקיים כלאיים, ולכן מותר להיות נשכר לנוכרי לעקור כלאיים שלו, אף על פי שרוצה הישראל בקיומם עד העקירה, כי אין איסור לקיים כלאיים[2].

אך הקשו על כך, אם הברייתא הזו כדעת חכמים, המתירים לקיים כלאיים, אם כן למה מבואר בה היתר להישכר לנוכרי רק לעקור לו כלאיים, היה צריך להתיר להישכר לנוכרי אפילו לשמור את הכלאיים שלו.

ותירצו, שאם הברייתא היתה מדברת בנשכר לנוכרי תמורת תשלום, היה מותר להישכר לו גם לשמור כלאיים שלו, כדעת חכמים, האומרים שאין איסור לקיים כלאיים. אך הברייתא מדברת בעושה לנוכרי בחינם, ולכן אסור לשמור לו כלאיים שלו חינם, כדעת רבי יהודה, האומר, שאסור לתת לנוכרי מתנת חינם, ואף על פי שאסור לתת לו מתנת חינם, מותר לעקור כלאיים שלו חינם, כי בכך

הוספות

גדולה הביא רבינו תם מירושלמי דסוף ערלה וסוף קידושין, דתנן מצות התלויות בארץ אין נוהגות אלא בארץ, חוץ מן הערלה והכלאים. רבי אליעזר אומר אף החדש ... לא אתיא מתניתין אלא דברים שנוהגין בישראל ובעובדי כוכבים ... שמעינן מיהא דערלה וכלאי הכרם וחדש נוהגין בשל עובדי כוכבים, ואפילו בחוצה לארץ, שנוהג בה חדש ... [תוס׳].

[1] אין לפרש האי כלאים היינו כלאי הכרם, ומייתי ראיה מכלאי הכרם דאסירי בהנאה, ליין נסך דאסור בהנאה, דלמעוטי תיפלה שפיר דמי, דאם כן, כי מוקי לה כרבנן, ופריך מאי אריא לעקור, אפילו לקיים נמי שרי, והלא משתכר הוא באיסורי הנאה, אם הוא מקיים. ואין לומר דלהכי שרי לפי שאין תופסין דמיהן, דאם כן היכי מייתי ראיה מתחילה מכלאים ליין נסך. אלא ודאי בכלאי זרעים מיירי, וכן משמע מדמייתי עלה קרא דשדך לא תזרע כלאים, והלכך אין להביא ראיה מכאן דכלאים נוהגין בשל עובדי כוכבים, דעל כרחך בארץ מיירי, דאי בחוצה לארץ, כלאי זרעים שרו אף לישראל, ואם כן נוכל לדחות דאתיא כמאן דאמר אין קנין לעובד כוכבים בארץ ישראל. [תוס׳].

[2] אבל יין נסך, דאסור להיות רוצה בקיומן, דישראל מצוה לבטל עבודת כוכבים ותשמישיה, אימר לך דאסור. [רש״י].

העושה ממעט את התיפלה.

ומסקנת הגמרא, שאף אם הברייתא הזו היא כדעת חכמים, המתירים לקיים כלאיים, וטעם האיסור לשמור כלאיים של נוכרי, משום מתנת חינם, כרבי יהודה, עדיין נוכל להביא מברייתא זו ראיה לדברי רב נחמן. שכן כשם שלדעת רבי יהודה, אף על פי שאסור לעשות לנוכרי חינם, אם הפעולה שעושה לו היא למעט איסור, הדבר מותר, מסתבר שכמו כן לדעת רבי עקיבא, אף על פי שאסור לקיים כלאיים, אם הפעולה שנשכר לה היא למעט את האיסור, הדבר מותר. ומכאן שמותר להיות נשכר לנוכרי לשבר חביות יין נסך שלו, כי אף על פי שאסור להיות רוצה בקיומם, מאחר שהפעולה שנשכר לה, היא למעט את האיסור, הדבר מותר[1].

דמי עבודה זרה ביד נוכרי

ישראל שיש בידיו עבודה זרה, אסורה היא לו בהנאה, ואם מוכר אותה, הדמים שמקבל תמורתה, נאסרים גם כן בהנאה, כמו שדרשו חכמים במסכת קידושין מהכתוב, "וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמֹהוּ" (דברים ז' כ"ו), כל שאתה מהייה הימנה, הרי הוא כמוהו.

ושוב כשישבו רב נחמן ועולא ואבימי בר פפי, וישב אצלם רבי חייא בר אמי, נסתפקו בדין הזה, כשיש לנוכרי עבודה זרה, ומוכר אותה, האם גם אצלו נאמר הדין הנ"ל, שהדמים שקיבל תמורת העבודה זרה נאסרים [=דמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים מהו, מי תופסת דמיה ביד עובד כוכבים, או לא].

ואמר להם **רב נחמן**, **מסתבר שדמי עבודת כוכבים שביד נוכרי**, **מותרים**[2].

מתחילה אמרו, **שרב נחמן למד זאת מהמעשה שבאו נוכרים להתגייר בפני רבה בר אבוה**, **ואמר להם שתחילה ימכרו כל מה שיש להם**, כי אם יתגיירו תחילה, ואחר הגירות ימכרו עבודה זרה שלהם, הדמים יהיו אסורים[3]. ומבואר מדבריו אלו, שעבודה זרה שימכרו קודם הגירות, אין הדמים נאסרים. ומכאן שעבודה זרה שביד נוכרי אין דמיה נאסרים.

אך דחו ראיה זו, **כי אפשר שדווקא עבודה זרה של נוכרי הבא להתגייר אין דמיה נאסרים**, משום **שכיון שעומד להתגייר**, **בוודאי דעתו לבטל עבודה זרה שלו**, ומאחר שבטלה דמיה מותרים. ומכל מקום

הוספות

[1] הוא הדין דמרבי יהודה היה יכול להוכיח, אלא בעי לאסוקי מילתיה על רבי עקיבא דאיירי ביה. [תוס'].

[2] ונראה הטעם, כי מה שעבודת כוכבים תופסת דמיה, משום דכתיב "והיית חרם כמוהו", כל שאתה מהיה ממנו כמוהו, ובישראל דוקא נאמר, ולא לבני נח. והא דאסרינן לעיל בפרק שני דמי עבודת כוכבים, היינו כשדעתו לקנות מן הדמים עבודת כוכבים, אבל כשבא להתגייר או לפרוע חובו מותר. [תוס'].

[3] ומה שלא היה אומר להם לבטלה בשבירה, ויוכלו למוכרה בגרות, לפי שהיה דעתם למוכרה שלימה ביוקר לעובדיה. והא דאמרינן לעיל פרק רבי ישמעאל, מכרה לעובדיה לא בטלה, שאני הכא, כיון דדעתייהו לאיגיורי, אינם חוששין בה, ובטלה, ולא הוו דמי עבודת כוכבים. [תוס'].

אמר להם רבא לעשות זאת קודם הגירות, כי רק נוכרי מבטל עבודה זרה, ואחר הגירות דינם כישראל, ואינם יכולים לבטל עבודה זרה[1].

ולבסוף הביאו ראיה לדברי רב נחמן, מברייתא, בה מבואר, שכשהיה נוכרי חייב ממון לישראל, ומכר הנוכרי עבודה זרה שלו או יין נסך שלו, ושילם לישראל מעות שקיבל תמורתם, מותרים הם לישראל. ומכאן שדמי עבודה זרה ויין נסך שביד נוכרי אינם נאסרים.

אמנם בסוף אותה ברייתא מבואר, שדווקא באופן הזה, שמכר הנוכרי עבודה זרה ויין נסך שלו מעצמו, בלא לומר זאת תחילה לישראל, נותן המעות לישראל בתשלום החוב, והם **מותר**ים לישראל. **אבל אם מתחילה אמר הנוכרי לישראל, המתן לי עד שאמכור עבודה זרה** ויין נסך שלי, **כדי שאשלם לך את החוב במעות שאקבל תמורתם, המעות אסורים לישראל**.

ואמר רב ששת, שסיבת האיסור באופן האחרון היא, מאחר שאמר לו הנוכרי לישראל תחילה, שהולך למכור עבודה זרה ויין נסך שלו, כדי לשלם בדמים את החוב לישראל, **הישראל רוצה בקיום העבודה זרה ויין נסך עד המכירה**, ומשום כך דמיהם נאסרים לישראל[2].

גר ונוכרי בירושת אביהם

גר ונוכרי שחלקו את ירושת אביהם הנוכרי בשווה, ונטל כל אחד חצי מכל דבר, והיה בין הנכסים עבודה זרה ויין נסך, מאחר שכבר נטל הגר את חלקו בעבודה זרה ויין נסך, שוב לא יוכל לומר לאחיו הנוכרי, טול אותם, ותן לי דבר היתר כנגדם, כי מאחר שכבר זכה בהם הגר, מה שיקבל כנגדם, נחשב אצלו חליפי עבודה זרה ויין נסך, ונאסר לו.

ומבואר בברייתא ש**קודם החלוקה, יכול הגר לומר לאחיו הנוכרי, טול אתה עבודה זרה ויין נסך, ואני אטול כנגדם מעות ופירות**, ואין זה נחשב אצלו כחליפי עבודה זרה של ישראל, כי עדיין לא זכה בהם.

לדברי רבא בר עולא, לא **נאמר הדין זה** אלא **בעבודה זרה של כסף וזהב**, ששוויה נמדד לפי משקל הכסף והזהב, ואין הפסד אם תשבר, **וכן ביין נסך** שאינו בעין, אלא **בלוע בחרסים** [=חרס הדריני, שכשרוצים לשתות אותו, נותנים את החרסים במים, והיין

הוספות

[1] הקשה הרב רבי אלחנן, תינח עבודת כוכבים, דשייך בה ביטול, היו יכולין למכור, והיו הדמים מותרין. אלא מיין נסך דלא שייך בה ביטול, ואפילו הכי קאמר להו זבינו כל מה דאית לכו. ואם כן, תפשוט בעיין, דהא משמע מתוך הברייתא, דישראל שנושה בעובד כוכבים, שמזכיר עבודת כוכבים ואביא לך יין נסך ואביא לך, אלמא דין אחד לשניהם, והשתא ליכא למתלי טעם ההיתר משום ביטול, דהא ביין נסך לא שייך ביטול. יש לומר דלעולם היה פשוט להן היתר יין נסך יותר מדמי עבודת כוכבים דחמירא איסורא. [תוס׳].

[2] רבינו יצחק היה מדקדק מזה הלשון, ״המתן לי״, כלומר אינך יכול ליפרע ממקום אחר, וצריך אתה להמתין עד שאמכור, אז הוא ודאי אסור, דרוצה הוא בקיומו, כגון שאין לו ערב ממנו, ואף אין לו נכסים אחרים שיכול ליקח חובו מיד עליהם. אבל אם יש לו ערב, או שיכול ליפרע ממקום אחר, אין אמירתו של עובד כוכבים מועלת כלום, דאם לא כן, כל עובד כוכבים יוכל להפקיע חובו מיד ישראל. [תוס׳].

יוצא], ואין היין נפסד אם החרסים נשברים, שבאופנים הללו, אין לומר שהגר רוצה בקיום העבודה זרה ויין נסך, ולכן לא נאסר לו מה שנוטל כנגדם, **אבל עבודה זרה שנפסדת בשבירה, ויין נסך ממש, שהוא נפסד בשבירה, מאחר שהגר רוצה בקיומם** עד החלוקה, **חליפיהם נאסרים לו**, אף על פי שעוד לא זכה בהם, כמבואר לעיל בעניין נוכרי שחייב ממון לישראל, ואומר לו הנוכרי, המתן לי עד שאמכור עבודה זרה ואשלם לך דמיה.

אך הקשו על דברי רבא בר עולא, שאף אם אינו חפץ בקיומם של עבודה זרה ויין נסך כמות שהם, מכל מקום בוודאי חפץ הוא בקיומם, שלא יאבדו ולא יגנבו, ואם כן יש להם להיאסר משום כך.

ולפיכך אמר רב פפא, שדין הברייתא הנ"ל, שרשאי הגר ליטול בירושת אביו כסף ופירות כנגד עבודה זרה ויין נסך שיטול אחיו הנוכרי, הוא בכל אופן, גם בעבודה זרה ויין ונסך שרוצה הגר בקיומם. והטעם לכך שלא אסרו לו את חליפי עבודה זרה ויין נסך הללו, אף על פי שרוצה בקיומם, דין מיוחד הוא בירושת הגר, שהקלו לו חכמים שלא יפסיד חלקו בירושה, גזרה שמא יחזור לקלקולו, אם יראה שמפסיד ירושתו.

וכן מבואר בברייתא[1], שלא הותר הגר ליטול כסף ופירות כנגד עבודה זרה ויין נסך, אלא בירושה שיורש עם אחיו הנוכרי, אבל כשהיה שותף עם נוכרי, ובא לחלוק השותפות, לא התירו לו ליטול מעות ופירות כנגד עבודה זרה ויין נסך.

ביטול עבודה זרה על ידי גר תושב

בדף נ"ב כבר נתבאר, שנוכרי יכול לבטל עבודה זרה מהיות עבודה זרה, ועל ידי ביטולו, כגון ששובר בה איזה דבר, היא נעשית דבר המותר בהנאה כשאר חפצים שאינם עבודה זרה. ודווקא נוכרי מבטל עבודה זרה, אבל ישראל אינו מבטל עבודה זרה, וגם אם ישברנה, עדיין השברים אסורים בהנאה.

ושוב, כשישבו רב נחמן ועולא ואבימי בר פפי, וישב אצלם רבי חייא בר אמי, **נסתפקו** בדין הזה, האם גר תושב שקיבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה [כפי שיתבאר בעזה"י להלן], מבטל עבודה זרה כנוכרי, או אינו מבטלה כישראל.

מצד אחד דומה גר תושב לישראל, שאינו עובד עבודה זרה, ואם כן, כשם שישראל אינו מבטל עבודה זרה, כך גר תושב אינו מבטלה [=דפלח מבטיל דלא פלח לא מבטיל].

ומצד שני דומה גר תושב לנוכרי, שגר תושב הוא נוכרי ואינו ישראל, ואם כן, כשם שנוכרי מבטל עבודה זרה, כך גר תושב מבטלה [=כל דבר מיניה מבטיל והאי

הוספות

[1] פירוש, כמו שמתרץ רב פפא, דירושת גר אקילו בה רבנן, דאילו מרישא דגר ועובד כוכבים שירשו דיכול לומר טול עבודת כוכבים ליכא למשמע לזה, דהוה אמינא דבדין הוא מטעם ברירה, אבל מברייתא דנשתתפו מייתי שפיר דודאי אין טעם ההיתר מכח ברירה, דאם כן אף בשנשתתפו היה מותר. [תוס'].

בר מיניה הוא].

ואמר להם רב נחמן, מסתבר, **שדווקא מי שעובד עבודה זרה, מבטל עבודה זרה, וגר תושב שאינו עובד עבודה זרה**, הרי הוא כישראל לעניין זה, **ואינו מבטל עבודה זרה**[1].

מציאה שהיא עבודה זרה

ישראל שמצא עבודה זרה בשוק, אם יזכה בה מיד, שוב לא יוכל לבטלה, ותהא אסורה לו בהנאה. **ותקנתנו, לבקש מנוכרי אחר שמוצא בשוק, שיבטל אותה עבורו קודם שזוכה בה**.

ומבואר בברייתא, שיועיל ביטול שיבטל הנוכרי שימצא בשוק, **אף על פי שלא היתה עבודה זרה זו של אותו נוכרי**, וזאת "מפני שאמרו, עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חבירו, בין עובדה ובין שאין עובדה".

ומתחילה רצו לומר, שכוונת הברייתא ללמד, שלא רק נוכרי שעובד עבודה זרה מבטל עבודה זרה, [שזה מה ששנו "עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חבירו"], אלא גם נוכרי שאינו עובד עבודה זרה כלל, כלומר גר תושב, מבטל עבודה זרה, [וזה מה ששנו " בין עובדה ובין שאין עובדה", כלומר אפילו אינו עובד עבודה זרה מבטל עבודה זרה]. ומכאן סתירה לדברי רב נחמן שאמר גר תושב אינו מבטל עבודה זרה.

ודחו זאת ואמרו, שבוודאי רק נוכרי שעובד עבודה זרה ממש, יכול לבטל עבודה זרה, וכוונת הברייתא ללמד, שלא רק נוכרי שעובד את אותה עבודה זרה ממש, מבטל אותה, כגון העובד לפעור מבטל פעור של חבירו, [שזה מה ששנו "עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חבירו"], אלא גם נוכרי **שעובד עבודה זרה אחרת**, מבטל את זו של חבירו, **כגון נוכרי העובד לפעור מבטל מרקוליס של חבירו**, [וזה מה ששנו "בין עובדה ובין שאין עובדה", כלומר אפילו אינו עובד עבודה זרה זו, מבטל אותה]. **אבל** נוכרי שאינו עובד עבודה זרה כלל, כמו **גר תושב, אינו מבטל שום עבודה זרה**. וזה כדברי רב נחמן שאמר גר תושב אינו מבטל עבודה זרה.

מי נחשב גר תושב להחיותו

גר תושב דינו כישראל, לעניין זה שאנו מצווים להחיותו ולפרנסו, שנאמר, "גֵּר וְתוֹשָׁב וָחַי עִמָּךְ" (ויקרא כ"ה ל"ה).

ונחלקו חכמים בברייתא, מי נחשב גר תושב לעניין זה.

לדברי רבי מאיר, כל שקיבל עליו בפני שלושה חברים, **שלא לעבוד עבודת כוכבים**[2].

הוספות

[1] והא דאמרינן לעיל פרק כל הצלמים, שישראל היה יכול לבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים, אי לאו טעמא דדלמא מגבה לה והדר מבטל לה, היינו דוקא לרבי שמעון בן לקיש, ורבי יוחנן פליג עליה. [תוס'].

[2] במסקנא קאמר דהיינו להחיותו. ואם תאמר, והלא מיד שעבר שבע מצות חייב מיתה, דאזהרת בני נח היא מיתתן, בלא עדים והתראה. יש לומר דכל זמן שלא דנוהו בית דין, אינו חייב מיתה, תדע דהא אמרינן העובדי כוכבים לא מעלין ולא

ולדברי חכמים, **כל שקיבל עליו שבע מצות** שקבלו עליהם בני נח.

ואחרים אומרים[1], אלו לא באו לכלל גר תושב, שיהיו ישראל מצווים להחיותם, שהרי דברים אלו כל הנוכרים מחויבים בהם, ובמה עדיף זה משאר נוכרים, אלא גר תושב הוא זה **שקיבל עליו כל המצוות האמורות בתורה חוץ מאיסור נבילות**.

דברים שגר תושב שונה מנוכרי

א. לתת אצלו יין.

נוכרי גמור אין נותנים אצלו יין אפילו לזמן מועט, **שמא יגע בו**, וינסך אותו, וייאסר היין בהנאה.

וגר תושב אסור להפקיד אצלו יין רק לזמן מרובה, שאז יש לחוש **שמא יחליף** אותו ביין שלו, שהוא אסור לישראל בשתיה. [ואיסור זה אמור גם בעיר שרובה ישראל].

אבל לזמן מועט [שיעור הילוך מיל או יותר], **מותר להניח אצלו יין**, כי מאחר שאינו עובד עבודה זרה, לא יגע ביין ולא ינסך. ואין לחוש שיבוא נוכרי גמור ויגע ביין, וינסך, משום שאין לגר תושב הנאה מכך, ולא יניח לו [כדעת תנא קמא להלן]. וכן אין לחוש שיתחלף היין ביינו של גר תושב בזמן מועט כל כך[2]. [והיתר זה אמור גם בעיר שרובה נוכרים].

ב. יינו.

יינו של נוכרי גמור אסור בהנאה כיין נסך, כי מן הסתם הנוכרי מסכך את יינו.

ויינו של גר תושב נחלקו חכמים בדינו. **לדעת תנא קמא**, יין של גר תושב, אינו **אסור** בהנאה, אלא **באכילה** בלבד, כדין

הוספות

מורידין. [תוס׳].

[1] על כרחך אחרים דהכא לאו היינו רבי מאיר, דהא פליג עליה. וכן מצינו בכמה מקומות ״אחרים״ במחלוקת אצל רבי מאיר, ו״יש אומרים״ אצל רבי נתן. [תוס׳].

[2] פירש רש״י, לפי שאין מקפיד על מגע עובד כוכבים. והקשה רבינו תם על זה, דאם כן אפילו ליחד נמי לפי שעה, עד שילך כדי מיל או יותר ... היה לנו לאסור ... לכן נראה לרבינו תם, כמו שפירש רש״י, והגיה בפירושים שלו, ומחק הטעם לפי שאינו מקפיד, וכתב אין מפקידין לזמן מרובה, דאיכא למיחש לאיחלופי ביין שלו, שאסור, כדקתני סיפא יינו כשמנו ... אבל מייחדין אצלו יין ישראל מניחו בחנותו עד שילך כדי מיל או יותר מה שאין כן בעובד כוכבים, דהא כיון שלא פלח לעבודת כוכבים לא נגע ולא מנסך, עד כאן היה כתוב בפירושיו. והוסיף רש״י והגיה ולמגע עובד כוכבים דאתי מעלמא בביתו לא חיישינן, דכיון דאין לו הנאה בכך, אין מניחו ליגע, ולאיחלופי בזמן מועט ליכא למיחש. [] **ולפי זה הפירוש אין להוכיח בבירור שיהא מותר מגע גר תושב ביינו של ישראל להתירו בשתיה**. [] ויש ליישב פירוש הקונטרס ראשון, דאין מפקידין בביתו יין לפי שאינו מקפיד על מגע שרגילין העובדי כוכבים ליכנס בביתו אף על גב דיינו כשמנו, אלמא שמקפיד על מגע עובד כוכבים, מדשרי בהנאה, היינו בשל עצמו, אבל בשל ישראל אינו מקפיד. א״נ הא דיינו כשמנו בידוע שלא נגע בו העובד כוכבים, אבל מייחדין יין בחנותו אפילו הודיעו שמפליג כדי מיל או יותר בזמן מועט ליכא למיחש למגע עובד כוכבים שאין העובדי כוכבים רגילים ליכנס בתוך החנות, ולמגע עצמו לא חיישינן כיון דלא פלח לא נגע ולא מנסך, ולגנוב נמי כדי לשתות לא חשיד כיון שקבל עליו שבע מצות. מיהו לר״מ שלא קבל עליו אלא שלא לעבוד עבודת כוכבים צריך לומר אף על פי שגזרו על יינו לא גזרו על מגעו ביין של ישראל. [] **אבל רבינו יצחק כתב** מייחדין אצלו יין אפילו בעיר שרובה עובדי כוכבים, פירוש **דמותר מגעו בשתיה** ... [] כתב רבינו יהודה, מעשה היה בגר אחד שמל ולא טבל טבילה כראוי, ועמד בבית ישראל ימים רבים, ונגע ביינו, והתירו רבינו יצחק בשתיה כפירושו, דגר תושב מגעו מותר בשתיה, כל שכן זה שמל וקבל עליו מצות. ואף על גב דאמרינן לעיל עבדים ובני שפחות שמלו ולא טבלו עושין יין נסך, היינו לפי שאימת רבן עליהם, ואינם מתגיירין בלב שלם ... [תוס׳].

שמנו של נוכרי, [קודם שהתירו אותו, שהיה אסור באכילה ולא בהנאה]. ולדעת רבי שמעון, יינו יין נסך, ולא משום שהוא עצמו מנסך, אלא משום שאינו מקפיד על מגע עובד כוכבים. ויש אומרים שיינו מותר אפילו בשתיה.

מבואר בברייתא, שבשני הדברים הללו יש הבדל בין נוכרי לגר תושב ואחרי כן הברייתא מסיימת, ולשאר כל דבר, הרי הוא כעובד כוכבים[1].

ומתחילה רצו לומר, שכוונת הברייתא ללמד, שגר תושב הוא כנוכרי גמור גם לעניין ביטול עבודה זרה, שלא כדברי רב נחמן.

ודחו זאת ואמרו, שכוונת הברייתא ללמד, שגר תושב הוא כנוכרי גמור לעניין נתינת רשות וביטול רשות בחצר השותפים בשבת, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך, אבל לעניין ביטול עבודה זרה, מאחר שאינו עובדה אינו מבטלה.

ביטול רשות ונתינת רשות
לצורך טילטול בחצר בשבת

כלל בידינו, שחצר משותפת, שפתוחים לה כמה בתים של ישראלים, אסורים בני החצר להוציא מבתיהם לחצר, ולהכניס מהחצר לבתים, בשבת, עד שיערבו עירובי חצירות.

ואם שכח אחד מבני הבתים לערב עם שאר בני החצר, יכול הוא בשבת עצמה, לבטל להם רשות שיש לו בחצר, והם מותרים בה והוא אסור.

וכיצד הוא נותן להם רשות או מבטל להם את רשותו? אומר להם, "רשותי קנויה לכם", או "רשותי מבוטלת לכם", ובאמירה זו קנו, ואין צריך לעשות קניין נוסף, ובכך הם מוציאים ומכניסים לחצר, והוא אסור.

ודווקא ישראל ששומר שבת בעצמו יכול לבטל רשותו לבני החצר באופן הזה, וכן ישראל שמחלל שבת בצינעא ושומר בפרהסיא, אבל המחלל שבת בפרהסיא אינו יכול לבטל רשותו באופן הזה, ודינו כנוכרי שאין בני החצר יכולים לערב עירובי חצירות אלא אם ישכרו ממנו את רשותו בחצר.

ואמר רב נחמן בר יצחק, שלעניין זה גם גר תושב דינו כנוכרי, מאחר שאינו שומר שבת, ואינו יכול לבטל רשותו, אלא צריכים לשכור ממנו.

דף סה

מתנה לנוכרי ביום אידו
כשאינו עובד עבודה זרה

רב יהודה שלח מתנה לנוכרי ששמו אבידרנא, והיה הדבר ביום אידם של

הוספות

[1] דכיון דלא מל חשוד הוא לכל התורה. [רש"י].

נוכרים. ונימק רב יהודה את מעשהו, בכך שהוא מכיר את הנוכרי הזה, ויודע בו שאינו עובד עבודה זרה.

א. הידיעה שאינו עובד עבודה זרה.

שאל אותו רב יוסף, והלא בברייתא לעיל מבואר שאין נחשב גר תושב שאינו עובד עבודה זרה אלא כשקיבל הדבר בפני שלושה חברים, וכל שלא קיבל זאת בפני שלושה אין לנו להחזיקו שאינו עובד עבודה זרה.

והשיב לו רב יהודה, שבוודאי כל ידיעה שיודע בו שאינו עובד עבודה זרה, אפילו בלא קבלה בפני שלושה, די בה כדי להתיר לשלוח לו מתנה ביום אידו, ולא אמרו שצריך קבלה בפני שלושה, אלא לעניין שיהיה נידון כגר תושב, שמצווה להחיותו.

ב. השהייה בלא גירות גמורה.

וחזרו והקשו לרב יהודה, מדברי רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, שכל גר שעברו עליו שנים עשר חודש ולא מל, הרי זה כמין שבעובדי כוכבים, כלומר מהגרועים שבהם, כי בוודאי חזר בו מגרותו, ואם כן, אבידרנא זה, ששהה זמן רב בלא להתגייר, בוודאי חזר בו.

ותירץ, שדווקא כשמתחילה קיבל עליו גיור גמור עם מילה, ולבסוף לא מל כל שנים עשר חודש, נעשה כמין, אבל כשמתחילה לא קיבל עליו אלא שלא לעבוד עבודה זרה, כך דינו, גם אם שוהה כמה שנים בלא גירות גמורה.

שכר ישראל לעולם הבא

לעומת שכר נוכרים בעולם הזה

רבא הלך להביא מתנה לנוכרי ששמו בר שישך, והיה הדבר ביום אידם של נוכרים. ונימק רבא את מעשהו, בכך שהוא מכיר את הנוכרי הזה, ויודע בו שאינו עובד עבודה זרה.

כשהגיע רבא אל בר שישך, מצא את בר שישך, כשהוא יושב עד צווארו במרחץ של וורדים, ועומדות לפניו זונות ערומות.

התגאה בר שישך על רבא ושאל, וכי יש לכם שכר כזה לעולם הבא. השיב לו רבא, שלנו גדול יותר מזה. הקשה בר שישך, וכי יש יותר מזה? השיב לו רבא, אתם יש עליכם אימת מלכות, אנו לא תהא עלינו אימת מלכות. הקשה לו בר שישך, אני, איזו אימת מלכות יש עלי? ובתוך כך בא שליח מהמלך ואמר לו לבר שישך, קום שהמלך צריך לך.

וכשיצא בר שישך והלך, אמר לו לרבא, העין המתאווה לראות רעתכם, תיעקר. [שהרי הקדוש ברוך הוא ממלא כל תאוותכם, שאף שיחתכם מתבררת]. ענה על כך רבא, אמן. ונעקרה עינו של בר שישך.

-

ואמר רב פפי, היה לו לרבא להביא **ראיה אחרת, על גודל שכר ישראל לעתיד**, מהכתוב הזה, "**בְּנוֹת מְלָכִים בְּיִקָּרוֹתָיִךְ**[1] **נִצָּבָה שֵּׂגַל לִימִינֵךְ בְּכֶתֶם אוֹפִיר**" (תהלים

הוספות

[1] פירש בקונטרס, לכבוד לך, לשון יקר. אבל בתהלים פירש ביקרותיך, לשון ביקור ... כלומר מבקרות לך ועומדות לשרתך. [תוס'].

מ"ה י').

ואמר רב נחמן בר יצחק, שהיה לו לרבא להביא **ראיה אחרת**, על גודל שכר ישראל לעתיד, מהכתוב הזה, "**עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹקִים זוּלָתֶךָ יַעֲשֶׂה לִמְחַכֵּה לוֹ**" (ישעיה ס"ד ג').

נשכר לנוכרי למלאכת היתר ולבסוף עשה לו ביין נסך

כבר נתבאר בתחילת הפרק, שפועל ישראל שנשכר לנוכרי למלאכת יין נסך, כגון להעביר לו חביות יין נסך ממקום למקום, שכרו על כך אסור בהנאה.

ומבואר במשנתנו, שכן הדין כשנשכר לנוכרי לצורך המלאכה הזו של האיסור, אבל אם נשכר לנוכרי לצורך מלאכות אחרות של היתר, ולבסוף אמר לו הנוכרי, העבר לי חבית של יין נסך ממקום למקום, שכרו מותר.

ומתוך פירוש רש"י למשנה משמע, שכן הדין גם אם למעשה עשה הישראל מלאכה רק ביין נסך, ובכל אופן כל שכרו מותר, גם השכר שעל מלאכת האיסור, וטעם ההיתר, כי לא נשכר מתחילה לצורך מלאכה זו.

אולם בגמרא מבואר, שהשכר על מלאכת יין הנסך שעשה, בוודאי אסור, ואין ההיתר אלא על מלאכות היתר שעשה, וגם זאת לא בכל אופן מותר, אלא כפי שיתבאר.

לדעת אביי, אם במהלך יום העבודה נתן לו הנוכרי לעשות מלאכה בחביות יין נסך, שכר אותה מלאכה של יין נסך נאסר לו, ולא יטול מהנוכרי כל השכר שקבע לו, אלא רק על שאר מלאכות שעשה באותו יום, [וכשהשכר ניתן יחד על כל המלאכות, נאסר כל שכרו, כפי שיתבאר להלן בדברי רבא]. **והאופן שאין הישראל מפסיד משכרו** הוא, **כשלעת ערב, אחרי שכבר השלים הישראל את כל מלאכות היום,** שעבורם כבר היה ראוי ליטול כל שכרו שקבע עימו, **ביקש ממנו הנוכרי להעביר לו חבית יין נסך ממקום למקום, אז אין ישראל מפסיד משכרו כלום, כי על מה שעשה עד עכשיו, כבר זכה בכל שכרו, ומלאכה זו שעושה לנוכרי לערב נחשבת כתוספת על המלאכה שנשכר לה,** ולכן, אף על פי שאסור לו ליטול עליה שכר, אינו מפסיד בעבורה משכרו. [וזהו ששנינו בברייתא, השוכר את הפועל, ולעיתותי ערב אמר לו העבר חבית של יין נסך ממקום למקום, שכרו מותר. ובאופן הזה יש להעמיד את משנתנו].

ולדעת רבא, כשמלאכת יין נסך היתה באמצע היום, פעמים, מחמתה נאסר כל שכרו, ופעמים אין נאסר אלא שכר אותה מלאכה. אם כלל הנוכרי את כל המלאכות יחד, כגון שאמר לו, העבר לי מאה חביות במאה פרוטות, כל זמן שלא העביר לו מאה חביות, אינו זוכה בשכרו, ולפיכך אם היתה ביניהן חבית של יין נסך, שאסור לו ליטול עליה שכר, **כל שכרו אסור,** כי שכרו הוא מצירוף כל המלאכות יחד, ועל מלאכת יין נסך אסור לו ליטול שכר. [וכן יש להעמיד את הברייתא ממנה משמע שהשכר אסור]. **וכשקבע לו הנוכרי שכר בפני עצמו לכל**

מלאכה, כגון שאמר לו, העבר לי כל חבית בפרוטה, על חביות של היתר יכול ליטול שכרו, **ואינו מפסיד אלא שכר חבית אחת של יין נסך שהעביר**, ויטול מהנוכרי פרוטה אחת פחות, או אם קיבל פרוטות כנגד כל החביות, ישליך פרוטה אחת לנהר. [וכן יש להעמיד את משנתנו ממנה משמע שהשכר מותר]. ויש ברייתא כדברי רבא.

נוכרי ששכר חמור מישראל והעביר עליו יין נסך

כבר נתבאר בתחילת הפרק, שכשנוכרי שוכר ישראל למלאכה ביין נסך, שכרו של הפועל הישראלי אסור בהנאה. וכן הדין **אם נוכרי שוכר חמור מישראל, להביא עליה יין נסך, שכר החמור של ישראל אסור בהנאה**.

ודווקא כשהנוכרי שכר את החמור כדי להעביר עליו יין נסך, השכר אסור, **אבל אם שכר את החמור לרכב עליו בעצמו, והניח עליו גם כד יין נסך שלו, השכר מותר**.

מתחילה רצו לומר, שטעם ההיתר הוא, משום שהשוכר חמור לרכיבה, **אין לו רשות להניח עליה כד שלו**, ואם כן, השכר הוא רק על הרכיבה, ולא על נתינת הכד, ומעתה גם אם הניח הנוכרי את הכד על החמור, אין זה נוגע לשכירות כלל, ואין הדבר אוסר את השכר.

אולם דחו זאת כי באמת יש לשוכר רשות להניח את כדו על החמור, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך, **והטעם לכך ששכר החמור מותר**, גם כשהנוכרי מניח עליו את כדו, ביאר אביי, **כי השכר ניתן כולו על הרכיבה לבדה, בין אם יניח עליה כד שלו, ובין אם לא יניח**, ואם כן, אין כאן שכר כלל על נתינת הכד על החמור, אלא שיש לשוכר רשות להניח.

דברים ששוכר החמור והמשכיר מניחים על החמור

אם יכולים לקנות מזון בנקל בכל יום, אין מניחים עליה בכל יום, **אלא מזונות של אותו יום**. בין מזונות השוכר, בין מזונות המשכיר והבהמה.

ואם אין למצוא מזון עד שיגיעו לסוף הדרך, שניהם מניחים עליה **מזונות של כל הדרך**. בין מזונות השוכר, בין מזונות המשכיר והבהמה.

ואם יכולים להשיג מזונות בכל יום על ידי טרחה[1], **השוכר מניח** על החמור **מזונות הצריכים לו לכל הדרך**, כי אין דרכו של שוכר לטרוח אחר מזונות בדרך, והרי זה כמי שאין לו להשיג מזונות בדרך. **אבל המשכיר מניח** על החמור **בכל**

הוספות

[1] לשון הגמרא, דשכיח למיטרח ולמזבן מאונא לאונא. ופירש רש"י, ממסע למסע מהלך יום אחד, כמו נטל ועבר תלתא אונין דסנחריב. ע"כ. וכתבו התוס', והא דאמרי' [בסנהדרין] עשר מסעות נסע אותו רשע באותו היום, בתרגום אינו חושב כי אם ערים גדולות, והא דכתיב גבע מלון לנו, דמשמע שלנו שם לילה אחת, שמא מקצת אלו הלכו תחילה ולנו מקצת במקומות הללו, והוא ושאר החיל הבאים אחריהם עמו עברו עד ירושלים, והלכו הכל ביום אחד, לפי שהיה ממהר להיות שם באותו היום. [תוס'].

יום מזונות של יום אחד בלבד, וטורח וקונה בכל יום מזונות אחרים, כי כן דרכו של חמר.

ובכל אופן השוכר מניח על החמור את כסותו [=בגדו[1]], **ולגנותו** [=כדו].

אבל שאר דברים, אין אחד מהם רשאי להניח על החמור.

מלאכות שעשה רב איקא ביין לאחר מכירתו לנוכרים

יצרניי היין היו מוכרים את היין עם החביות לבעלי החנויות, ובעלי החנויות היו מוכרים את היין מתוך החביות, ונמצא, שמלבד הרווח של בעלי החנויות על מכירת היין, נשארו בידם גם החביות.

ואביו של רב אחא בנו של רב איקא, [כלומר **רב איקא** עצמו], **היה** גם כן **יצרן של יין, והיו ראוי שיתן את היין עם החביות לבעלי החנויות הנוכרים שבאו לקנות ממנו, אך הוא** לא עשה כן, אלא **היה שופך להם את היין מהחביות שלו לנודות שלהם,** ומשאיר את החביות לעצמו, **ובשכר החביות שהיו ראויות להם** והיה משאיר לעצמו, **היה מעביר אותם את הנהר חינם**.

- באו וסיפרו זאת לאביי, **והקשו**, הלא היין הזה שייך לנוכרים, **וכשרב איקא שופך** אותו **מחביותיו לנודות של הנוכרים, נמצא עושה מלאכה לנוכרים ביין שלהם**, והיאך הדבר מותר לו[2].

והשיב על כך **אביי**, שבשעה שרב איקא שופך את היין מהחביות שלו לנודות של הנוכרים, **היין** אינו **נאסר**, כי **רק בהגיעו לקרקעית הנוד**, נעשה של הנוכרים, ונאסר[3].

- **וחזרו והקשו, מכל מקום**, כיצד הדבר מותר, הלא כשעושה כן, נמצא **רוצה הוא בקיומו של היין** גם אחר שנעשה של הנוכרי, שאם יבקע הנוד, יתבע הנוכרי את החביות, שהם יהיו נצרכות לו. [מה שאין כן אם ימכור בחביות, שמעתה, אם ישברו ביד הנוכרי, לא אכפת לו, כי לא יוכל הנוכרי לתובען].

ותירצו, שרב איקא **התנה עם הנוכרים**

הוספות

[1] הכי גרס רבינו תם, שוכר מניח עליה כסתו, מלשון כסת, ולא גרס כסותו, דדבר פשוט הוא, וכי ילך ערום. ואם תפרש כסותו שניה שיש לו אם רגיל ללובשה, פשיטא שמותר, ואם בא להתיר אף על פי שאינו רגיל, היה לו לפרש, אלא כסתו גרס, והוא **כסת קטנה שיושב עליה, או נותן תחת ראשו למראשותיו**. [] **וכר הוא הגדול ששוכב עליו, והעולם טועים שאומרים לקטן כר ולגדול כסת**. וראיה ממסכת תמיד, איש כסתו בארץ. וכן תנא בכלים, כר שעשאו סדין, וכסת שעשאו מטפחות. וגם במקרא "למתפרות כסתות על כל אצילי ידים". וכר הוא לשכוב עליו, כדמשמע פרק השולח רבי שמעון בן לקיש היה שוכב על מעים, ואומר בתי כרסי כרי, וכן פרק בתרא דעירובין ונעשית כר לבעלה. והא דכתיב "ותשימם בכר הגמל" אותו כר עברי של עבוט, כדמתרגמינן בעביטא דגמלא. "וחור כרפס", אותו כר היה גדול כמטות המוצעות לכבוד הבית. [תוס'].

[2] הא לעיל דף ס"ב נתבאר דגם העושה מלאכה בסתם יינם שכרו אסור.

[3] פרש"י, דיין נסך לא הוי עד דמטיין לקרקעיתו דזיקי דידהו, והא דלא מיתסר העליון בהנאה בנצוק, כרבן שמעון בן גמליאל לקמן, דאמר, יין ביין יכבר כולו חוץ מדמי יין נסך שבו, וקיימא לן כוותיה, ואפילו היה נשאר יין משלהם בתוך כליהם, אין לאסור של מעלה בנצוק, ולומר שטורח באיסורי הנאה. ולדברי רבינו תם דפסק נצוק אינו חיבור לא קשיא מידי. ולקמן בשמעתין דנצוק נאריך בעה"י. א"נ מיירי הכא שהריקו כליהם יפה שאינו יין נסך עד שיגע. [תוס'].

שאם יקבעו הנודות לא יוכלו לחזור בהם ולבקש את החביות. א"נ היו לנוכרים כלים נוספים רקים [=פריסדקי[1]], ואם היו הנודות נבקעים היו נותנים בהם את היין ולא תובעים את החביות.

- **וחזרו והקשו**, אף אם בשפיכת היין לנודות אין איסור, מכל מקום **היאך היה מעבירם את הנהר**, הלא באותה שעה בוודאי נאסר יינם ונמצא מעביר להם יין שלהם.

ותירצו שרב איקא לא היה עושה דבר זה בעצמו. אלא הוא היה ראש הנהר, כלומר הממונה על הנהר, והורה לספנים מראש, שכל זמן שיגיעו אנשים הללו יעביר אותם חינם. א"נ נתן לאותם אנשים קשרים לסימן, שיכיר אותם הספן, ויעביר אותם חינם.

יין נסך שנשפך על גבי מאכלים של היתר

ענבים שלמים[2] **של היתר שנשפך עליהם יין נסך**, מאחר שהם אטומים מכל צד, **אין היין האסור מחלחל לתוך הענבים**, **ולפיכך מדיח את הענבים במים**, עד שלא נשאר עליהם יין, **והם מותרים** באכילה.

ותאנים או תמרים של היתר, מאחר שיש בהן בקעים, **וכן ענבים מבוקעות**, **אם נשפך עליהם יין נסך**, **הוא מחלחל לתוכם**. **ולפיכך**, אם נשפך עליהם יין נסך בשיעור מועט, שאינו נותן בהם טעם, הוא בטל בהם והם מותרים. אך **אם** נשפך עליהם יין נסך בשיעור גדול יותר, כך ש**היין נותן בהם טעם**, **אינו בטל בהם**, **והם נאסרים** באכילה. [ויוכל למוכרם לנוכרי, כשאין חשש שישראל יחזור ויקנה ממנו, כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך לעניין חיטים].

ודווקא פירות כתמרים ותאנים, וכן ענבים מבוקעות, שהיין **נותן בהם טעם לשבח**, הם נאסרים בנתינת טעם של יין נסך. **אך בפירות שהיין נותן בהם טעם לפגם**[3], כגון בגרוגרות, הן תאנים יבשות, אפילו אם נשפך עליהם יין נסך בשיעור שטעמו ניכר בגרוגרות, **אין** הגרוגרות **נאסרות**.

וכן היה מעשה בביתוס בן זונן, שהביא גרוגרות בספינה, ונשברה שם סמוך להן חבית של יין נסך, ונשפך היין על הגרוגרות. ושאל לחכמים, והתירו, משום שהיין נותן טעם לפגם בגרוגרות.

חיטים שנשפך עליהן יין נסך

חיטים של היתר אף על פי שהן שלמות, אם נשפך עליהן יין נסך, הן נאסרות באכילה, כתאנים ותמרים ש**יין מחלחל לתוכן**, ולא

הוספות

[1] פירש ר"ח, של חרס, כדים ריקים, ולשמא יבקעו שניהם, כולי האי לא חיישינן. [תוס'].

[2] בירושלמי מפרש, דמיירי בענבים המחוברים לאשכול, אבל אם ניטל העוקץ, הוו כמבוקעות, מפני נקב הנשאר בזנבו. [תוס'].

[3] יש שהיו מפרשים, דכל איסור דהוי במשהו, לא אמרינן ביה נותן טעם לפגם מותר, דהא אין לך טעם בטל יותר ממשהו באלף, הוא הדין נותן טעם לפגם ... ואין ראיה מכאן ... ועוד דמשהו מין במינו אין הטעם בטל כלל, אפילו באלף, כיון שהטעם שוה, אבל לפגם הטעם בטל ... אלא ודאי אין חילוק, דכל נותן טעם לפגם מותר. [תוס' בדף ס"ו].

כענבים שלמות. והטעם לכך אמר רב פפא, **משום** שבחיטים יש **סדקים** [=צירייהו], ועל ידי הסדקים הללו הן נחשבות למבוקעות.

ומעשה בכרי של חיטים, שנשפכה עליו חבית של יין נסך, ובכך נאסר באכילה, ובאו לשאול מרבא מה יעשו בו.

ומתחילה הורה רבא, שמותר למכור את החיטים הללו לנוכרים כמות שהם, שלא נאסרו אלא באכילה, אבל בהנאה מותרים הם, וימכרו לנוכרי בדמי חיטים בלבד.

אך רבה בר ליואי הקשה, אם ימכרו החיטים הללו לנוכרי כמות שהם, **יש לחוש שיחזור הנוכרי וימכרם לישראל**, ונמצא ישראל אוכל חיטים שיש בהם יין נסך, ומפני החשש הזה יש לאסור את המכירה לנוכרי, כדין בגד שאבד בו כלאיים[1]. [שיתבאר בעזה"י בסמוך].

חזר בו רבא, ואמר, שמפני הטעם הזה, באמת אין למכור את החיטים לנוכרי כמות שהם, אבל **תקנתן** של החיטים, **לטחון אותן, ולאפות מהן לחמים, ולמכור את הלחמים לנוכרי, שלא בפני ישראל**[2], ומעתה אין לחוש שיחזור הנוכרי וימכור את הלחמים הללו לישראל, כי פת נוכרי אסורה לישראל.

בגד שאבד בו כלאים

בגד שיש בו כלאים, אסור לישראל ללובשו על גופו, אבל מותר לו למוכרו לנוכרי, או לעשותו מרדעת לחמור.

וכל זה בבגד שכלאים שלו ניכרים, אבל בגד שאבד בו כלאים, כגון שנארג בו חוט אחד של כלאים ואינו ניכר, **אסור**[3] **למוכרו לנוכרי**, שמא יחזור הנוכרי וימכרנו לישראל, ולא ידע הישראל האחרון שיש בבגד זה כלאים, וכמו כן **אסור לעשות בו מרדעת לחמור**, שמא לאחר זמן ישכח שיש בבגד כלאים, ויטלנו מהחמור, ויתפרנו באחד מבגדיו[4].

ובגד זה שאבד בו כלאים, **תקנתו לעשות אותו תכריכים למת**[5], שמהמת ודאי לא

הוספות

[1] כי האי פירכא פרכה רבה בר ליואי לרבה גבי ההיא ארבא דטבעא בחישתה בפסחים, דשרייה רבא לזבוני לעובדי כוכבים, והדר ביה רבא. צריך לומר שאחר שני המעשים אלו הקשה לו, אך התלמוד קבע פירכא על שניהם, כי אין נכון לומר שטעה [רבא] שתי פעמים. [תוס׳].

[2] אבל אי חזי ישראל, דישראל חבריה מזבין ליה לעובד כוכבים, הדר זבין ליה איהו מיד עובד כוכבים, דסבר פת של היתר היא, שישראל אפאה. [רש"י]. ואין לחוש שמא יאכלו העובדי כוכבים וישראל בקערה אחת כל אחד מפתו ... דלא חמירא פת של עובדי כוכבים מדמאי, שמותר בתערובות, כיון דלא שכיחא לא גזרינן למידי. [תוס׳].

[3] ואם תאמר וליבטיל ברובא כו׳ ותירץ ה"ר יוסי בר יום טוב דשאני כלאים דכל עיקרן אין אוסרין אלא על ידי עירוב, שהרי שניהם היתר, לכך אוסר עירובן ולא בטלי. ואם תאמר והרי בשר בחלב דכל אחד לחוד שרי, ועירובו אסור, ואפילו הכי בטל ... ויש לומר דשאני בשר בחלב, דגלי קרא בהדיא דבטיל, כדאמרינן התם דרך בישול אסרה תורה. [תוס׳].

[4] אבל בהצעה תחתיו אין במרדעת משום כלאים וטעמא לפי שהוא דרבנן כדאמרינן ... לא יעלה עליך אבל אתה מותר להציעו תחתיך, אבל בהעלאה אסור ... אפילו להביא עליה הזבל. והצעה צריך נמי ליזהר שלא יהא בשרו נוגע בהם. [] ואף על פי שהצעה נמי גזרו חכמים אפילו עשר מצעות זו על גב זו וכלאים תחתיהם, גזירה שמא תיכרך נימא על בשרו, מכל מקום הכא לא גזור. [תוס׳].

[5] והוא הדין בלא אבד ... ואם תאמר הא איכא לועג לרש כדאמרינן גבי ציצית ... באותה שעה שיקברוהו יטילו בו ציצית

יחזור וייטלנו, כי בגדי המת אסורים בהנאה. והמת עצמו אינו אסור בכלאים, שנאמר, "בַּמֵּתִים חָפְשִׁי" (תהילים פ"ח ו') ללמד, שכיון שמת אדם, נעשה חפשי מן המצוות.

דף סו

תערובת יין בענבים

נתבאר לעיל, שיין נסך הניתן על גבי ענבים מבוקעות, או על גבי תאנים או תמרים, אוסר את הפירות הללו באכילה, אם ניתן בהם כשיעור שטעמו ניכר בהם.

ומבואר שעניין זה, שאיסור המתערב בהיתר אוסרו רק כשטעמו ניכר, אינו אמור בכל אופנים של תערובת איסור בהיתר, אלא רק כשהאיסור וההיתר שני מינים. אבל כששניהם מין אחד, אפילו איסור מועט המתערב בהיתר אוסר את כל התערובת. ואם כן **זהו הכלל, מין בשאינו מינו, בנותן טעם. ומין במינו, במשהו.**

ועל פי ההקדמה הזו יתבארו הדינים הבאים.

א. יין ישן וענבים נחשבים כשני מינים שונים. וזאת משני טעמים. (א) הם שונים בשמותיהם, זה קרוי יין וזה קרוי שמן. (ב) הם שונים בטעמיהם, שהיין אחר שנתיישן שונה טעמו מטעם הענבים.

ואם כן, אם נשפך יין נסך ישן על גבי ענבים מבוקעות, **אינן נאסרות באכילה, אלא** כשנשפך יין בשיעור כזה **שטעמו של היין ניכר בענבים.**

ב. יין חדש וענבים. מצד אחד יש להחשיבם כשני מינים, שהרי הם שונים בשמותיהם, זה קרוי יין, וזה קרוי שמן. ומצד שני יש להחשיבם כמין אחד, משום שטעם שניהם שווה.

לדעת אביי, העיקר הוא הטעם, **ומאחר שלשניהם טעם אחד, הם נחשבים כמין אחד, והיין אוסר את הענבים אפילו במשהו**, כלומר אפילו בשיעור מועט מאד. [ומשנתנו, בה מבואר, שהיין אוסר את הענבים רק כשטעמו ניכר בהם, ביין ישן היא, ולא ביין חדש].

הוספות

משום לועג לרש, שנראה שאינו חייב במצות. **(א)** ויש לומר, דשאני ציצית שהיא שקולה כנגד כל המצות ואיכא לועג טפי. **(ב)** ורבי יהודה היה אומר, דההיא דמנחות אליבא דשמואל ... דאית ליה אין מצות בטילות ... נמצא כשיעמדו הצדיקים בלבושיהם יהיו בלא ציצית ויש כאן עבירה. [והא דתלי טעמא בלועג לרש, לפי שבא ליתן טעם שהעומדים יש להן, ואם כן הן לועגין שאינן חשובין כו' והוא אינו יכול לעשותו]. ושמואל מוקי הך דהכא כדברי רבי ינאי, דלא שרי אלא לסופדו, אבל לקוברו בכלאים אסור, מטעם דפרישית. [] ולפי זה החילוק, ניחא מנהגינו, שאנו מסירין הציצית מטליתי המתים, דקיימא לן כרבי יוחנן דפליג אדבי רבי ינאי, ושרי אף לקוברו, ולטעמיה, דאית ליה מצות בטלות. [] ועוד סמך למנהגינו ממסכת שמחות שצוה אבא שאול התירו תכלת מאפיליוני. [] ועל פי ספרים החיצונים אנו נוהגין כמה דברים. כגון () ויחל משה בלילי תעניות, ובמגילה תנינן קללות וברכות. **(ג)** ורבינו יצחק היה מחלק, לראשונים שהיו להם בחייהם, דהוו זהירי במצות ציצית כל ימיהן, אי לא רמינן ההיא שעתא הוי לעג, כלומר לא קיימו, אבל האידנא דלא זהירי בציצית כולי האי, אדרבה אי רמינן הוי לעג, לומר שקיים, ולא קיים. ואפילו לאותן שקיימו אין להטיל, שלא לבייש האחרים, כדאמרינן במסכת נדה, בראשונה היו מטבילין על גבי נדות מתות, והיו חיות מתביישות, התקינו שיהו מטבילין הכל. [תוס'].

ולדעת רבא, העיקר הוא השם, **ומאחר שלשניהם שמות שונים, הם נחשבים כשני מינים, ולפיכך** אין **היין אוסר את הענבים** אלא **כשטעמו ניכר בהם**, כלומר כשאין כנגדו ששים של היתר[1]. [ומשנתנו, בה מבואר, שהיין אוסר את הענבים רק כשטעמו ניכר בהם, בין ביין ישן ובין ביין חדש].

חומץ או שאור של שני מינים

חומץ יין וחומץ שכר, אחד היתר ואחד איסור, שנתערבו זה בזה, מצד אחד ניתן לומר שתערובת זו נידונית כתערובת של מין אחד, כי שניהם נקראים חומץ, ואם כן מעט של איסור אוסר את כל התערובת. ומצד שני ניתן לומר, שתערובת זו נידונית כתערובת של שני מינים, כי אין הטעמים שווים, ואם כן אין התערובת אסורה, אלא כשניכר בה טעם האיסור, [שאין ההיתר פי ששים מהאיסור].

וכן שאור של חיטים ושאור של שעורים, אחד תרומה ואחד חולין, שנתערבו זה בזה, מצד אחד ניתן לומר שתערובת זו נידונית כתערובת של מין אחד, כי שניהם נקראים שאור, ואם כן מעט של איסור אוסר את כל התערובת. ומצד שני ניתן לומר, שתערובת זו נידונית כתערובת של שני מינים, כי אין הטעמים שווים, ואם כן אין התערובת אסורה אלא כשניכר בה טעם האיסור, [שאין ההיתר פי ששים מהאיסור].

ובשני האופנים הללו נחלקו אביי ורבא.

לדעת אביי, **העיקר הוא הטעם** [=בתר טעמא אזלינן], **ומאחר שכל אחד משני המינים שבתערובות הנ"ל טעמו שונה**, בשני האופנים הנ"ל **התערובת נידונית כתערובת של שני מינים שונים** [=מין בשאינו מינו], **ואין** התערובת **אסורה אלא כשניכר בה טעם האיסור** [שאין ההיתר פי ששים מהאיסור]

ולדעת רבא, **העיקר הוא השם** [=בתר שמא אזלינן], **ומאחר שבכל אחת מהתערובות נתערבו שני דברים ששמם שווה**, בשני האופנים הנ"ל **התערובת נידונית כתערובת של מין אחד** [=מין במינו], **והתערובת אסורה** אף על יד מעט של איסור [=**במשהו**[2]].

צירוף של איסורים

כבר נתבאר שאם נתערב דבר איסור בהיתר והם שני מינים אין התערובת אסורה אלא אם כן טעם האיסור ניכר בה שאין בהיתר פי ששים כנגד האיסור.

ומבואר בברייתא, שאם נתערבו בהיתר שלושה שמות ממין אחד של איסור, כגון **היו לו פלפלים שחורים לבנים וארוכים**, **וכולם ערלה**[3], ונתנם לתבשיל של היתר, **או**

הוספות

[1] וכל היכא דאיתמר נותן טעם, ואין טעמו ניכר, הוה שיעורא בששים. [רש"י].

[2] לקמן פסקינן דלאו הלכתא הכי, אלא אפילו מין במינו בנותן טעם, חוץ מטבל ויין נסך. [רש"י].

[3] כן פירש רש"י, תבלין של שנים ושלושה שמות והם מין אחד, כגון פלפל לבן פלפל שחור פלפל ארוך, והם מין אחד וכולן קרוין פלפלין או שלושה מיני תבלין, כגון פלפל וכמון וקנמון. וקשה על זה ... לכן נראה, דשמות דקאמר היינו שם דאיסור ...

אפילו שלושה מינים שונים לגמרי של איסור, כגון **פלפלים כמון וקנמון, וכולם ערלה, ונתנם לתבשיל של היתר, מצטרפים שלושתם להיחשב כמין אחד של איסור**, ואם טעם כולם יחד ניכר בתבשיל של היתר, [שאין בו פי ששים כנגד כולם יחד], התערובת כולה אסורה[1].

ואמר חזקיה, שלא נאמר הדין הזה, ששלושה מינים שונים מצטרפים יחד להיחשב דבר אחד של איסור, אלא כגון **במיני מתיקה, שכולם טעמם מתוק, ובאים כולם למתק את הקדרה**, שכיון שכולם טעם אחד להם לעניין זה, הם מצטרפים, אבל אם כל אחד טעמו שונה, לא היו מצטרפים.

ואמר אביי, שמדברי חזקיה אלו למד את הדין המבואר לעיל, **שהעיקר הוא הטעם ולא השם**, וכשם ששני איסורים שונים נחשבים לאיסור אחד כשטעמם שווה, כך כשהאיסור וההיתר טעמם שווה יש לדון זאת כתערובת מין במינו, אף על פי שהשמות שונים, וכן אם הטעמים שונים, יש לדון זאת כתערובת מין באינו מינו, אף על פי שהשמות שווים.

ורבא אמר, שטעם הברייתא הנ"ל, ששלושה איסורים מצטרפים יחד, **אינו** כדברי חזקיה[2] שהם מצטרפים **משום שטעמם שווה, אלא** דעת הברייתא, שלושה איסורים מצטרפים גם כשאין טעמם שווה, ואף כשאין שמם שווה, וזאת משום ש**לדעת הברייתא הזו, איסורים מצטרפים זה עם זה לאסור, גם כשהם בוודאי שני מינים, וכמו ששנינו** בברייתא, רבי יהודה אומר משום רבי מאיר, **מנין לכל איסורים שבתורה מצטרפים זה עם זה? שנאמר, "לֹא תֹאכַל כָּל תּוֹעֵבָה"** (דברים י"ד ג'), כל שתיעבתי לך, הרי הוא בבל תאכל[3]. **ודווקא איסורים מצטרפים תמיד**, ואין חילוק בין שני מינים למין אחד, **אבל תערובת של איסור והיתר, יש בה חילוק בין שני מינים למין אחד, ואין ללמוד מכאן אם הדבר תלוי בטעם או בשם**.

הוספות

והכי פירושו הכא, תבלין של שנים ושלושה שמות, כגון פלפל דכלאים ופלפל דערלה ופלפל דתרומה, דתלתא איסורין, וכולן מין פלפלין הם, או שלושה מינים פלפלים וקנמון ושאר מינים, וכולם איסור אחד כו'. [תוס'].

[1] לשון הגמרא "אסורים ומצטרפים. ופירש הקונטרס, אם נפלו לקדירה, ולא בזה כדי לתבל ולא בזה כדי לתבל, ונצטרפו ותיבלו, והם של איסור, מצטרפין לאוסרה. וקשה דלפירושו משמע, דחדא מלתא היא. ולישנא דברייתא משמע דתרי מילי נינהו. לכן פירש רשב"ם, דאסורים דקאמר רצונו לומר אסורה העיסה או הקדירה בנתינת טעם, ומצטרפין בדבר יבש לאסור ואפילו בלא נתינת טעם, כגון שנפלו לתוך חולין ויש בו מאתים לבטל אחד מן האיסורין אפילו הכי לא בטיל עד שיהו בו מאתים מן השנים. [תוס'].

[2] ולא נראה דאם כן אין הלכה כחזקיה מדפליג רבא עילויה והוא בתראה ובשבת ... משמע שהתלמוד תופס עיקר הא דחזקיה ... לכן נראה, לרבא נמי דמוקי לה כרבי מאיר איתא לחזקיה. ואף על גב דאמר רבי מאיר כל איסורים שבתורה מצטרפין, ואפילו בלאו מיני מתיקה, משום דדריש כל מה שתיעבתי לך כו' הני מילי כשהאיסורים בעין, ואז ודאי מצטרפין חצי זית מזה וחצי מזה לחייב אפילו אינם שוים במתיקה, אבל כשהם מעורבין בתבשיל שאינם בעין ... אפילו רבי מאיר מודי לחזקיה דדוקא במיני מתיקה מצטרפין, כיון שהם שוים למתק הקדירה, אבל אם אינם שוים במיני מתיקה, לא מצטרפין, כיון שאינם שוין בנתינת טעם בקדירה, שזה בא למתק וזה בא לחזק. [תוס'].

[3] ואפילו למאן דאמר לאו שבכללות אין לוקין עליו. הני מילי כגון עלין ולולבין, דמפקי מכל אשר יעשה מגפן היין, וכן חי ומבושל בחמי טבריה, דמפקינן מכי אם צלי אש, אבל היכא דהאיסור מפורש כל אחד לבדו, כגון בכל איסורי דעלמא, אי חזינן מהכא שמצטרפי, לא חשבינן ליה לאו שבכללות. [תוס'].

חומץ שנשפך לתוך יין

כשחומץ של איסור נשפך לתוך יין של היתר, הכל מודים ש**דנים זאת כתערובת של מין באינו מינו**, שכן החומץ והיין שמותיהם שונים, וטעמיהם שונים[1]. **ואם כן, החומץ אוסר את התערובת רק כשטעמו ניכר** בה [שאין ביין פי ששים כנגד החומץ].

יין שנשפך לתוך חומץ

כשיין נשפך לתוך חומץ, משעה שהגיע היין לחלל הכלי, עוד **קודם שנתערב** בתוך החומץ, כבר **הוא מקבל את ריח החומץ**. ואם כן לאחר מכן, בשעה שהיין מתערב בחומץ, **טעמו** של היין **יין אבל ריחו חומץ**. ונחלקו חכמים, כיצד לדון תערובת זו, כשנתערב יין של איסור בחומץ של היתר.

לדעת אביי, העיקר הוא הריח, ואם כן, יין שטעמו יין וריחו חומץ, **נידון כחומץ, וכשהוא מתערב בחומץ**, יש לדון זאת כ**תערובת מין במינו**, חומץ בחומץ, והיין אוסר את התערובת אף כשהוא מועט ביותר.

ולדעת רבא, העיקר הוא הטעם, ואם כן, יין שטעמו יין וריחו חומץ, **נידון כיין**[2], **וכשהוא מתערב בחומץ**, יש לדון זאת כ**תערובת מין באינו מינו**, יין בחומץ, והיין אוסר את התערובת רק כשטעמו ניכר בה, כלומר כשאין בחומץ ששים כנגד האיסור.

להריח ריח של יין נסך

בת תיהא, היא נקב שנוקבים במגופת חבית, להריח דרכו את היין, לבודקו אם יכול להתקיים[3].

ולדברי הכל, נוכרי מריח יין של ישראל בבת תיהא, לבדוק את היין אם טוב הוא, **ואין היין נאסר בכך**, שהרחה של נוכרי אינה אוסרת[4].

אך נחלקו חכמים אם ישראל רשאי להריח יין של נוכרי בבת תיהא, לבודקו אם טוב הוא. **לדעת אביי**, הדבר **אסור, כי בכך** ישראל נהנה **מריח יין** נוכרי, **האסור בהנאה, והרחה נחשבת כהנאה** [=ריחא מילתא היא[5]]. **ולדעת**

הוספות

[1] ואין היין מבטל ריח החומץ עד שנתרבה לתוכו, ולא החומץ מבטל ריח היין, משום דרובא חמרא. [רש"י].

[2] תימה, דקשה הלכתא אהלכתא, דקיימא לן כרבא לגבי אביי, וקיימא לן כרבי יהושע בן לוי נמי דאמר פרק המוכר פירות, דריחיה חלא וטעמא חמרא, חלא, ורבי יוחנן אמר, דריחיה חלא וטעמא חמרא חמרא. ויש לומר דהתם איכא לישנא אחרינא, ודרומאי מתני איפכא, דרבי יוחנן אמר ריחיה חלא וטעמיה חמרא חלא, ורבי יהושע בן לוי אמר חמרא כרבא דהכא. **ומכאן נראה דמותר לקדש בערב שבת על היין שריחו חלא וטעמיה חמרא**. [תוס'].

[3] פירש הקונטרס, נוקבין נקב במגופת חבית להריח. מיהו לשון בת קשה. ופירש ר"ח, שיש קנה שקוע תוך החבית ובולט חוץ, ומניחין לתוך קנה קטן כמין דד, ומריחין דרך אותו דד, ומשום הכי נקט בת. וגם יש ליישב פרש"י, שבתוך אותו נקב שנקבו במגופה נותנין קנה קטן, ומריחין דרך אותו קנה, ומשום הכי קרי לה בת. [תוס'].

[4] וקא משמע לן, דלא גזרינן אטו ישראל בדעובד כוכבים, דאסר אביי. [תוס'].

[5] וחשבינן ליה כשותה, אבל אין לומר דחשבינן נהנה, דאם כן מאי פריך מכמון של תרומה שנכנס ריחו בפת של ישראל, שאני תרומה דשריא לישראל בהנאה שאינה של כלוי ... אלא ודאי הכי פליגי, אי חשבינן כשותה או לא. וטעמא דרבא דלא חשיב ליה כשותה, לפי שהריח נכנס בפניו ומזיקו, והקלקול רבה על התקון ... אבל זילוף של יין נסך ודאי אסור דהויא הנאה גמורה ... ולא דמיא לבת תיהא שהריח יוצא דרך הנקב ונכנס בחוזק בגופו ומזיק אבל זילוף הריח מתפזר. [תוס'].

רבא, הדבר **מותר**[1], **כי הרחה של יין אינה נחשבת כהנאה מהיין** [=ריחא לאו מילתא היא[2]].

תנור שהוסק בכמון של תרומה

במסכת תרומות מבואר, שתנור שהסיקוהו בכמון של תרומה, ונתמלא התנור מריח הכמון, **ואפה בו את הפת, הפת מותרת לזרים**, וזאת משום שאין בה ממשות מהכמון של התרומה, אלא ריח בלבד[3] [=**לפי שאין טעם כמון אלא ריחא כמון**].

ואמר רבא להביא ראיה לדבריו ממשנה זו, שכן מבואר בה, שריח של תרומה אינו

הוספות

[1] צריך לומר דמיירי שאין העובד כוכבים נותן לו שכר, ולא מחזיק לו טובה, דחזקת טובה נמי חשיבא הנאה, ונמצא משתכר באיסורי הנאה. [תוס׳].

[2] פרק כיצד צולין פליגי נמי רב ולוי בריחא, גבי בשר שמן שצלאו עם בשר נבילה, רב אסר ולוי שרי, והתם תניא כוותיה דרב, ופירש שם רש״י, ואף על גב דתניא כוותיה דרב דאסר, מכל מקום הלכה כלוי דשרי, משום דרבא סבר כוותיה הכא, גבי בת תיהא, והלכה כרבא לגבי אביי ... ולא נראה ... לכן נראה, דוודאי הלכה כרב דהתם, דריחא מילתא היא, והלכה כרבא נמי הכא גבי בת תיהא דריחא לאו מילתא היא, ואביי נמי דהכא דאמר ריחא מילתא היא, אמר לך, אנא דאמרי אפילו כלוי, דאמר התם ריחא לאו מילתא היא, דשאני הכא שהוא נהנה ומריח מן האיסור היין עצמו, הלכך הוי לגמרי כאילו שותה מן היין עצמו, אבל התם אינו אלא ריח האיסור נכנס בתוך ההיתר, והוא אוכל את ההיתר, ובהא אפילו אביי מודה דריחא לאו מילתא היא. ורבא נמי דהכא אמר לך, אנא דאמרי אפילו כרב, דאמר התם ריחא מילתא היא, דשאני הכא שהריח מזיק לו, לפי שנכנס בגופו, ולכך אמר דריחא לאו מילתא היא. הלכך בין אביי בין רבא דהכא מצו סברי בין כרב בין כלוי דהתם. [] **והשתא הוי טובא גווני דריחא. (א) ריח החזק שבכולן, פת חמה וחבית פתוחה**, דאסור לכולי עלמא. **(ב) וריח בשר** פלוגתא דרב ולוי, וקיימא לן כרב. **(ג) וריח דבת תיהא**, וקיימא לן כרבא. **(ד) למטה מהם פת צוננת וחבית פתוחה, או פת חמה וחבית מגופה. (ה) והמותר לכולי עלמא, פת צוננת וחבית מגופה**. [] ולענין ריחא דהתם הלכה כרב, דאמר ריחא מילתא היא, הני מילי בתנורים שלהם, שהיו קטנים, והוא הדין תחת מחבת שלנו, שקורין תרפי״ד בלע״ז, שאופין תחתיה הפשטיד״א, כמו כן ריחא מילתא היא, אבל בתנורים גדולים שלנו, אין לחוש לריחא, ובלבד שלא יהא פי התנור סתום. ואין לחוש אם אפו פשטיד״א של בשר עם טריט״א של גבינה בתנור אחד, רק שלא יגעו זה בזה, או עם האיסור, פירוש כגון פשטיד״א של נבילה, אין לחוש כמו כן אם שמנונית האיסור על המרדה שקורין פאל״ה בלע״ז, אסור ליתן היתר עליה כל היום, מיהו כשאינה בת יומא מותר להשתמש בה לכתחלה, ולא גזרו שאינה בת יומא אטו בת יומא אפילו לכתחלה, כיון דלא אפשר, שהרי העובד כוכבים לא ישמע לו לעשות מרדה חדשה בכל פעם ופעם שישפוך עליה של איסור. אבל אם יצא שמנונית האיסור דנבילה ונגע להיתר או תחת היתר אסור. [] ... **ועל חטה וחמץ שנמצאת באחת מן המצות בית דין** לא מיבעיא קודם שש שעות, דמותרות האחרות, לפי שבטל בששים, כמו חמץ שלא בזמנו. אלא **אפילו אחר שש שעות מותרות האחרות, משום דלא הוי חמץ בזמנו**, וחמץ שלא בזמנו אינו במשהו עד זמנו ממש, דהיינו בשבעה ימים של הפסח ... **אך אותה מצה נכון לאוסרה**. [] **ואם אפו המצות בשבעת ימי הפסח, ונמצאת חטה וחמץ באחת מהן, כולן אסורות**. ובתנור נמי יש לאסור, דאף על גב דתנורים שלנו ריחא לאו מילתא היא, מכל מקום נהי דטעם ליכא מכל מקום משהו בעלמא איכא, ואפילו במעשה תנור דלאו פטום. [תוס׳].

[3] ואי משום דהוסק בתרומה, לא איכפת, דתרומה אין איסורה איסור הנאה. [רש״י]. וכן כתבו התוס׳, ואם תאמר מאי שנא מהא דאמר בפסחים ... תנור שהסיקוהו בקליפי ערלה ואפה בו את הפת אסורה למאן דאמר יש שבח עצים בפת. ויש לומר דלא שייך לאסור שבח עצים בפת אלא דוקא באיסורי הנאה, משום דיש שבח עצים בפת, היינו שבח הנאה דעצים בתוך הפת, וחשיב נהנה מן העצים, הלכך התם גבי ערלה דאסור בהנאה, אסרינן מהאי טעמא, אבל הכא בתרומה דודאי מותרת בהנאה לזרים, אין לאסור משום יש שבח עצים בפת. [] **ותדע דהאמר המבשל בשבת בשוגג יאכל** במזיד לא יאכל, **ואמאי** בשוגג יאכל, **הא כל עצים בשבת מוקצים**, אפילו נתלשו מאתמול, ויש שבח עצים בפת, אם כן כשאוכל הפת שנאפה עם העצים, יש שבח, ואוכל מוקצה. **אלא ודאי כדפירישית, דלא אסרינן משום שבח עצים, אלא דוקא באיסורי הנאה** ... **ומוקצה מותר בהנאה הוא**. [] **ומכאן יש להתיר פת חמה שנאפה ביום טוב**, דאין לאסור משום דשמא העצים שנאפה בהן נתלשו היום ומוקצים הם, דמה בכך, הא פרישית, דלא אמר יש שבח עצים בפת רק לענין איסורי הנאה. **ואם משום שמא טחנו החיטין היום וגם נילושו, אין בכך כלום, כיון דמעיקרא בעודם חיטין היו ראוין לכוסס. מיהו בה״ג חשיב להו נולד** כשטחנן ביום טוב. **מיהו רבי יחיאל היה נוהג היתר בדבר**. [] **וגם בשבת יש שמתירין** ליקח פת חמה מן העובד כוכבים מטעמא דפירישית. [] **אמנם בשני ימים של ראש השנה שמע מורי שיש אוסרין**, לפי שלפעמים שהקציר נמשך עד ראש השנה, ויכולין לקצור ביום טוב של ראש השנה, ולאפות ביום טוב שני, **ונכון להחמיר** בשני ימים טובים של ראש השנה. [תוס׳].

כלום, ואינו אוסר.

ואביי לא קיבל ראיה זאת, כי אמר, שהסיבה לכך שהריח אינו כלום, כי האיסור עצמו נשרף [=שאני התם דמיקלא איסוריה[1]].

פת שנתנה על פי חבית יין של תרומה

רבי מאיר ורבי יהודה ורבי יוסי נחלקו בברייתא, בדין פת חמה שרדה מהתנור, ונתנה על פי חבית של תרומה, האם היא נאסרת לזרים.

א. ולדברי רב מרי ורבא, ה**חכמים** הללו שנחלקו בדין זה, **נחלקו אם אכילת של דבר שיש בו ריח תרומה**, **נחשבת כאכילת התרומה עצמה**, [כלומר נחלקו במחלוקת אביי ורבא הנזכרת לעיל]. וכך יש להעמיד את מחלוקתם.

לדעת רבי מאיר, הפת נאסרת לזרים, משום שריח יין התרומה נבלע בה, **ואכילת ריח תרומה** הרי היא **כאכילת התרומה עצמה**, [וכסברת אביי].

ולדעת רבי יהודה, הפת אינה נאסרת לזרים, אף על פי שריח יין התרומה נבלע בה, כי **אכילת ריח תרומה אינה נחשבת כאכילת התרומה עצמה**. [וזו סברת רבא].

ולדעת רבי יוסי, אמנם **אכילת ריח של תרומה אסורה**, כאכילת תרומה עצמה, וכסברת רבי מאיר. **אלא** שמהטעם הזה יש לאסור רק פת של שעורים, שדרכה לבלוע את ריח היין, והאוכל ממנה נחשב כאוכל תרומה. אבל **פת חיטים**, **אינה בולעת את ריח היין**, גם כשהיא ניתנן על גביו כשהיא חמה, ולכן פת שעורים מותרת.

ב. ולדברי רבה בר בר חנה אמר ריש לקיש, **וכן לפי דברי אביי**, החכמים הללו **כולם מודים**, **שאסור להנות מריח של איסור הנאה**, כמו שאסור להנות מהאיסור עצמו. **ולכן אם היתה הפת חמה והחבית פתוחה**, **שבוודאי קלטה הפת את ריח היין**, **הכל מודים שהפת אסורה לזרים**. ועניין זה דומה לבת תיהא, ולכן אסר אביי להריח בת תיהא.

ומחלוקת החכמים הנ"ל בעניין פת ויין, **כשהיתה הפת חמה והחבית מגופה**, **או היתה הפת צוננת והחבית פתוחה**, **שבשני האופנים הללו נחלקו**, **האם הפת קולטת את ריח היין**.

לדעת רבי מאיר, בשני האופנים הללו, הפת אינה קולטת את ריח היין, בין אם היתה הפת של חיטים, ובין אם היתה הפת של שעורים, ולכן הפת אסורה.

ולדעת רבי יהודה, בשני האופנים הללו, הפת קולטת את ריח היין, בין אם היתה הפת של חיטים, ובין אם היתה הפת של שעורים, ולכן הפת מותרת.

ולדעת רבי יוסי, בשני אופנים אלו פת של חיטים אינה קולטת את ריח היין ולכן היא

הוספות

[1] לא ידעתי מה בכך אם כבר נשרף האיסור, הא מכל מקום יש כאן ריח של איסור. ושמא דעת אביי, שאין זה נחשב כריח האיסור עצמו, אלא כריח שריפת האיסור, ובזה אין איסור הנאה. אך צ"ע מאי שנא.

מותרת לזרים. ופת של שעורים קולטת את ריח היין, ולכן היא אסורה לזרים.

ויש אופן קל יותר, בו הכל מודים, שאין הפת קולטת את ריח היין, ואינה נאסרת, והוא, כשהיתה הפת צוננת והחבית מגופה.

דף סז

נותן טעם לפגם

כבר נתבאר, שכשנתערב מעט איסור בהיתר, וטעמו של האיסור ניכר בתערובת, כל התערובת אסורה, ואין האיסור בטל בה.

ומבואר בסוף משנתנו, שכן הדין כשהאיסור נותן בתערובת טעם לשבח, אבל אם הוא נותן בתערובת טעם לפגם, **אף על פי שטעם האיסור ניכר בתערובת, אין התערובת אסורה**.

ודוגמא לדין זה, חומץ של איסור שנפל על גבי גריסין רותחים של היתר, מאחר שהחומץ מקלקל את טעם הגריסין הללו, והטעם שנותן בהם הוא טעם לפגם, אף על פי שהוא ניכר בהם, אין הגריסים נאסרים.

ואמר רב יהודה אמר שמואל, שכן ההלכה שאיסור הנותן טעם לפגם אינו אוסר והמאכל מותר באכילה.

השביח ולבסוף פגם

נתבאר, שאיסור שנתערב בהיתר, ונותן בו טעם לפגם אינו אוסר. ומבואר בגמרא, שכן הדין כשמתחילה מיד בשעה שנתערב, נתן האיסור בהיתר טעם לפגם, אך **אם מתחילה נתן בו האיסור טעם לשבח, ואחר כך נעשה טעמו לפגם, מאחר שבשעה שנתערב נתן בהיתר טעם לשבח, כבר נאסרה התערובת, ומעתה אף על פי שלאחר מכן נעשה טעם האיסור פגום**, אין התערובת חוזרת להיתרה, אלא **באיסורה היא נשארת**.

ודוגמא לדין זה, חומץ שנפל על גבי גריסים, שכן החומץ פוגם גריסים רותחים, ומשביח גריסים צוננים. ואם כן, אם מתחילה נפל על גריסין רותחים, מיד בשעת נפילתו הוא נותן בהם טעם לפגם, ואינם נאסרים. אך אם נפל תחילה על גריסים צוננים, באותה שעה הוא נותן בהם טעם לשבח, והם נאסרים. ולכן גם אם אחרי כן מרתיחים אותם, ונעשה טעם החומץ לפגם, אינם חוזרים להיתרם, ועדיין הגריסים אסורים.

הדברים הללו הובאו בגמרא משמם של האמוראים הבאים. (א) רב יהודה אמר רב. (ב) רבין אמר רבה בר בר מנה אמר רבי יוחנן. (ג) רב דימי אמר רבה בר בר מנה אמר רבי יוחנן.

ואמר רב דימי, שעניין זה שחומץ נותן טעם לשבח בגריסים צוננים, נודע גם ממעשיהם של אנשי ציפורי, שהיו נותנים חומץ לגריסים צוננים בערבי שבתות להשביחם,

וקוראים להם שחליים[1].

נתינת טעם לפגם

נתבאר, שאיסור שנתערב בהיתר, וטעמו ניכר, אך לפגם, אינו אוסר את התערובת. והובאו בגמרא שתי לשונות של ריש לקיש, מה נחשב נתינת טעם לפגם.

ללשון ראשון, אין התבשיל מותר, אלא **כשטעם האיסור עצמו פוגם את התבשיל**, כלומר כשהאיסור עצמו נותן בתבשיל טעם רע, המקלקל את טעמו, אבל כשהאיסור עצמו גורם לפגימת התבשיל על ידי דבר אחר, כגון שעל ידי האיסור נעשה התבשיל טפל, וצריך עוד תבלין או מלח וכדומה, אף על פי שלמעשה טעם התבשיל פגום, כיון שאין הטעם הפגום של האיסור, אין זה נחשב כנותן טעם לפגם, והאיסור אוסר את התערובת.

וללשון שני, בכל אופן שנתינת האיסור גרמה לפגימת התבשיל, **בין** אם **על ידי טעם האיסור עצמו**, שהוא טעם רע, **ובין אם** אין טעם האיסור רע מחמתעצמו, אך **על ידי האיסור נעשה התבשיל טפל**, **וצריך להוסיף לו תבלין או מלח**, בכל אופן נחשב הדבר כאיסור שנתן בתבשיל טעם לפגם, ואין התבשיל נאסר.

כן כתבתי מתחילה לפום ריהטא, אך שוב ראיתי את דברי רש"י כאן, ולפי פירושו, העניין מתבאר באופן הבא.

ללשון ראשון, **אין התבשיל מותר**, **אלא כשטעם האיסור פוגם את התבשיל**, **כשהתבשיל מחמת עצמו עשוי כראוי**, אבל אם חסר בתבשיל תבלין ומלח, או יש בו תבלין ומלח יתרים, ומחמת שלא נעשה התבשיל כראוי, האיסור פוגמו, אין זה נחשב נותן טעם לפגם, והתבשיל נאסר.

וללשון שני, **בכל אופן** שנתינת האיסור פוגמת את התבשיל ממה שהיה, בין אם התבשיל מחמת עצמו עשוי כראוי, **ואף אם חסר בו תבלין ומלח**, **ומחמת שלא נעשה התבשיל כראוי**, **האיסור פוגמו**, בכל אופן נחשב הדבר כאיסור שנתן בתבשיל טעם לפגם, **ואין התבשיל נאסר**.

ומסקנת הסוגיה, שהלכה כלשון של של ריש לקיש, שכן היא גם דעת רבי יוחנן להלן.

אכילת איסור שלוקים עליה

האוכל דבר האסור באכילה מהתורה, **בשיעור כזית**, **ואינו שוהה באכילה הזו מתחילתה לסופה יותר מכדי שיעור של אכילת פרס** [=חצי ככר ששיעור כולו שמונה ביצים[2]], כלומר בזמן שאדם רגיל לאכול לחם בשיעור של ארבע ביצים, אכל אדם זה כזית מהאיסור, הרי זה לוקה על כך.

הוספות

[1] לפי שהיו רגילין להניח בו חומץ כמו בשחליים, כדאמרינן לעיל, גבי (תחלי) אי איכא בהו חלא מיגרי בהו, ואשמעינן רב דימי, שהיה משביח מן החומץ. [תוס'].

[2] פרס היא חצי ככר של עירובי תחומין, ושיערו חכמים ככר משלושה לקב. חציה לבית המנוגע, שנאמר בה והאוכל בבית יכבס בגדיו, פרשוהו חכמים לשוהה בה שיעור אכילה, כדתניא, והאוכל בבית והשוכב בבית, אין לי אלא שוכב ואוכל, לא אוכל ולא שוכב מנין, תלמוד לומר יכבס את בגדיו, ריבה, אם כן מה תלמוד לומר האוכל והשוכב, ליתן שיעור לשוכב כדי אכילה. וכמה היא אכילה, כדי אכילת פרס, והוא ארבע ביצים. [רש"י].

אבל אם שהה באכילת כזית של איסור זמן רב יותר מכדי אכילת פרס, אין לצרף את תחילת האכילה עם סופה, והרי הוא כמי שאכל חצי כזית של איסור היום, וחצי כזית של איסור מחר, שאין האכילות מצטרפות ללקות עליהן.

אכילת איסור שנתערב בהיתר

אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן, שלושה חילוקים יש באכילת איסור שנפל לתבשיל של היתר.

א. אם האיסור עצמו קיים בתוך התערובת, שלא נימוח בה, רק נתרסק לפירורים קטנים, והם מפוזרים בתוך התבשיל, וטעם האיסור ניכר בתוך התבשיל, ולא בטל בו, מתחייב על אכילת האיסור כמי שאוכל את האיסור הזה בפני עצמו, כאילו לא נתערב בתבשיל של היתר.

ולפיכך אם אכל מהתבשיל כולו, באופן שאכל כזית מהאיסור שבתוכו בכדי אכילת פרס, הרי זה לוקה על אכילת האיסור, כמי שאכל כזית של איסור בפני עצמו בכדי אכילת פרס, שאינו מרוויח ממה שאכל עם האיסור תבשיל של היתר, שהרי סוף כל סוף אכל כזית שלם מהאיסור עצמו בזמן אכילת פרס.

ואם שהה באכילת כזית של איסור שבתבשיל, זמן רב יותר מכדי אכילת פרס, אין לצרף את תחילת האכילה של האיסור עם סופה, והרי הוא כמי שאכל חצי כזית של איסור היום, וחצי כזית של איסור מחר, ש**אין האכילות מצטרפות ללקות עליהן**.

ב. ואם האיסור עצמו נימוח בתוך התערובת, **אבל טעם האיסור ניכר** בתוך התבשיל, ולא בטל בו, **התבשיל אסור באכילה, אבל אין לוקים על אכילתו**[1].

ג. ואם האיסור עצמו נימוח בתוך התערובת, וטעם האיסור ניכר בתוך התבשיל, אבל הוא **נותן בתבשיל טעם לפגם, אף אם הדבר נובע מחמת חוסר מלח או תבלין** בתבשיל, כיון שלמעשה באיסור נותן בו טעם לפגם, אינו אוסר, **והתבשיל מותר באכילה**, כלשון שני של ריש לקיש.

האם יש מי שאומר נותן טעם לפגם אסור

אמר רב כהנא, מדברי כל החכמים הנזכרים לעיל [מתחילת דף זה, רב יהודה. ורבה בר בר חנה. ורב דימי. וריש לקיש. ורבי אבהו], למדנו, שאיסור המתערב בהיתר,

---

הוספות

[1] פירש רש"י בפרק גיד הנשה, מכאן דטעם כעיקר לאו דאורייתא ... ואף על פי דבפרק אלו עוברין בפסחים מייתי קרא דמשרת ענבים גבי טעם כעיקר, לאו דרשא גמורה מדאורייתא היא, אלא אסמכתא בעלמא, ולעולם טעם כעיקר לאו דאורייתא, כך שיטת רש"י. ולא נראה לרבינו תם ... וכי היכי דלרבי עקיבא הוי דרשא גמורה גבי היתר מצטרף לאיסור ... הכי נמי לרבנן הוי דרשא גמורה מדאורייתא, דטעם כעיקר דאורייתא ... עוד יש מיישבים זה, ופירשתי פרק גיד הנשה, אבל לא יכולתי להאריך, כי נראה בעיני שהוא גדול ביותר, ולכך הוצרכתי לבתר [=לחלק], אכן יסייעני מלכא דעלמא לכתוב קדירה בת יומא, ויהיה לנו כחומה. [תוס'].

ונותן בו טעם לפגם, מותר.

טעם האומרים נותן טעם לפגם אסור

ואביי אמר, אמנם מדברי רוב החכמים הנ"ל נוכל ללמוד כן, אבל מדברי ריש לקיש לא נוכל ללמוד כן[1], כי ריש לקיש לא אמר דבריו כמי שמסכים עימהם, אלא ביאר מה נחשב נותן טעם לפגם, לדעת האומרים שהוא מותר, אך הוא עצמו אומר שנותן טעם לפגם אסור, שכך משמעות לשונו, "נותן טעם לפגם שאמרו כו'".

ומתוך המשא ומתן הזה, בין רב כהנא ואביי, משמע, שאמנם יש מי שאומר, שנותן טעם לפגם אסור, ורב כהנא ואביי דנו, האם מדברי כל החכמים למדנו, שמותר, שלא כדעה הזו האוסרת.

ובאמת, עניין זה נחלקו בו תנאים, כמבואר בברייתא[2]. שלדעת **רבי מאיר**, איסור המתערב בהיתר, וטעמו ניכר בהיתר, אוסר את התערובת, בין אם נותן בה טעם לשבח, ובין אם נותן בה טעם לפגם. **ורבי שמעון הוא שמחלק ואומר, שרק אם האיסור נותן טעם לשבח המאכל נאסר**, אבל אם האיסור נותן בו טעם לפגם, אינו נאסר.

נתבאר, שלדעת רבי מאיר, איסור שנתערב בהיתר, וטעמו של האיסור ניכר בהיתר, אף על פי שהוא נותן בו טעם לפגם, אוסר את ההיתר.

ואמרו, שרבי מאיר למד זאת **מדין גיעולי נוכרים**, שכששבו בני ישראל ממלחמת מדין, וכלי מדיין שלל בידם, נאמר להם, "אַךְ אֶת הַזָּהָב וְאֶת הַכֶּסֶף אֶת הַנְּחֹשֶׁת אֶת הַבַּרְזֶל אֶת הַבְּדִיל וְאֶת הָעֹפֶרֶת. כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יָבֹא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ וְטָהֵר" (במדבר ל"א כ"ב), כלומר, כלי מדיין שבשלו בהם הנוכרים מאכלי איסור שלהם, מאחר שטעם האיסור בלוע בכלים, אסורים הם לישראל, עד שיגעילום, כלומר עד שירתיחום, ובכך יפלט האיסור מהכלים.

וטעם האיסור הבלוע בכלים של מדיין, לא של מאכל שבישלו בו הנוכרים היום הוא, אלא של מאכלים שבשלו בהם בימים קודמים, וכשיבשלו בכלים היום דבר היתר, טעם האיסור הבלוע בכלים נותן בתבשיל של היום טעם לפגם[3], ואף על פי כן היו הכלים טעונים הגעלה, ומכאן שגם איסור הנותן טעם לפגם נאסר.

הוספות

[1] ואם תאמר, דרב דימי נמי נימא הכי, דלא שנו קאמר, דקאי אמתניתין, ואימא דליה לא סבירא ליה. ויש לומר כיון דאשכחנא רבי יוחנן דאמר לא שנו אמתניתין כמו כן, וחזינן לרבי יוחנן דאמר בפירוש, נותן טעם לפגם מותר, הכי נמי לרב דימי, דאמר לא שנו, סבירא ליה דנותן טעם לפגם מותר. [תוס'].

[2] ואם תאמר מאי מיבעיא ליה, הא רבי לעיל פרק אין מעמידין תנא בהדיא משנה שלימה, דנותן טעם לפגם דאסור, גבי שמן של עובדי כוכבים אסור, ומפרש טעמא בגמרא משום שזליפתן של כלים אוסרתן, אף על גב דסתם כלים אינם בני יומן ... (א) ויש לומר שרוצה למצוא תנא שאמר כן בהדיא. (ב) ועוד יש לומר דהכי קאמר, מי איכא מאן דאמר נותן טעם לפגם אסור כי האי גוונא, שאפילו היה האיסור בעין היה לפגם, ולא דמי לשמן דלעיל, דשמן אם היה איסור בעין, היה לשבח, כדפרישית לעיל. [תוס'].

[3] דהא פשיטא לן, כל תבשיל שלן לילה אחד, נפגם טעמו, ועובר צורתו. [רש"י].

והחולקים על רבי מאיר אומרים, שאין ללמוד מדין זה שנותן טעם לפגם אוסר, כי דעתם כדעת רב הונא בריה דרב חייא, שאמר, לא אסרה תורה אלא קדרה בת יומה, כלומר לא היו צריכים להגעיל את כלי מדיין אלא מפני מאכלי איסור שבישלו בהם הנוכרים באותו יום, שעדיין לא נפגם טעם האיסור הבלוע בכלים.

ודעת רבי מאיר שגם אם לא אסרה תורה כלי מדיין, אלא משום תבשילים של אותו יום, מכל מקום טעם האיסור הבלוע בהם גם מאותו יום, אי אפשר שלא יפגום מעט תבשיל שמבשלים בכלי אחרי כן, ובכל זאת אסרה תורה, והוא הדין כשאיסור ממש נותן טעם לפגם בהיתר, הרי זה נאסר[1].

טעם האומרים נותן טעם לפגם מותר

נתבאר, שלדעת רבי שמעון, איסור שנתערב בהיתר, אף על פי שטעמו של האיסור ניכר בהיתר, אם האיסור נותן בו טעם לפגם, הרי זה מותר.

ואמרו שרבי שמעון למד זאת **מדין נבלה**, שנאמר בה, "לֹא תֹאכְלוּ כָל נְבֵלָה לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה" (דברים י"ד כ"א), וכך שנו בברייתא, מתוך כך שהכתוב אומר לתת נבלה לגר, למדנו, שכל הראויה לגר, קרויה נבילה, ושאין ראויה לגר, משום שהסריחה, אינה קרויה נבלה, ואם כן למדנו כאן דכל דבר איסור, אם נפגם טעמו, בטל איסורו, ואם אינו אסור ממילא אינו אוסר.

דף סח

ורבי מאיר אומר, שהכתוב הזה בא להתיר נבלה שהיתה סרוחה מחיים קודם שמתה, כגון שהיתה מוכת שחין מחיים, ונמצא שבשעה שמתה, וראוי איסור נבלה לחול עליה, כבר היא סרוחה, ואינה ראויה לגר, ולכן לא חל עליה איסור נבלה כלל. אבל נבלה שמתחילה כשמתה היתה ראויה לגר, חל עליה איסור נבלה, ושוב אין האיסור פוקע ממנה, גם אחרי כן כשנפגם טעמה.

ודעת רבי שמעון, שאין הכתוב צריך ללמד על נבלה סרוחה מחיים, שהיא מותרת, כי אין זו נבלה כלל, אלא כעפר בעלמא היא נחשבת, ואם בא הכתוב להתיר נבלה, בוודאי בא להתיר את זו שמתחילה היתה

הוספות

[1] **[א]** ולהכי יליף מיניה רבי מאיר לאסור פגם בעלמא, משמע אבל לרבי שמעון דשרי, סבירא ליה דבת יומא לא פגמה כלל, והא בהא תליא. **מאן דאמר נותן טעם לפגם אסור**, **סבר דקדירה בת יומא פגמה פורתא**, **ומאן דשרי פגם**, **סבר דלא פגמה כלל** ... ושלשה מחלוקת בדבר. דרבי מאיר דשמעתין סבר, כל נותן טעם לפגם אסור, אפילו כשהוא פגום גם כשהאיסור בעין, דיליף לה לגמרי מגיעולי עובדי כוכבים ... ורבי שמעון מתיר כל פגם, אפילו כשהוא שבח כשהאיסור בעין, כיון דהשתא לפגם הוא שרי, דיליף לגמרי מנבילה ... ורבנן דפסחים ... סברי דדבר שהוא פגם כשהאיסור בעין, שרי, דילפינן לה מנבילה, אבל פגם דהשתא, שאין האיסור בעין עכשיו, אמנם היה לשבח כשהאיסור בעין, אסור, דיליף לה מגיעולי עובדי כוכבים מקדירה בת יומא דפגמה פורתא, וכן סוברת מתניתין דאין מעמידין כרבנן כדפרישית. **[ב]** ועוד יש לומר דרבנן ... דפסחים ... היינו רבי שמעון דשמעתין, דשרי כל פגם כדפרישית ... דודאי **גם רבי שמעון מודי דפגמה פורתא**, **ומכל מקום לא יליף מיניה לאסור פגם בעלמא**, כגון שאינה בת יומא, דאיכא פגם רבה, **דפגם רבה מפגם פורתא דבת יומא לא ילפינן** ... **ורבי מאיר סבר דילפינן פגם רבה מפגם פורתא**. ואי כדפירש מעיקרא, דפליגי בבת יומא אי פגמה אי לא, זה אינו סברא, דאם כן נחזי אנן. [תוס'].

ראויה, ואחר גם נפגם טעמה.

באיזה אופן נחלקו רבי מאיר ורבי שמעון

שלוש חלוקות יש באיסור שנתערב בהיתר, וטעמו ניכר בהיתר.

א. איסור שנתערב בהיתר וטעמו ניכר בהיתר, **ונותן בו טעם לשבח**.

ב. איסור שנתערב בהיתר וטעמו ניכר בהיתר ובשעה שנתערב בהיתר נתן בו טעם לשבח אבל אחרי כן נפגם טעמו [=**השביח ולבסוף פגם**].

ג. איסור שנתערב בהיתר וטעמו ניכר בהיתר ומתחילה היה טעמו בהיתר לפגם [=**נותן טעם לפגם מעיקרו**].

ולפי מה שנתבאר עד עתה, וכן היא דעת רבי יוחנן, בשני האופנים הראשונים, מאחר שבשעה שנתערב האיסור בהיתר נתן בו טעם לפגם, **הכל מודים שהתערובת אסורה**[1]. **ומחלוקת רבי מאיר ורבי שמעון היא באופן האחרון**, שמתחילה היה טעם האיסור פגום, בזה לבד רבי שמעון מתיר, ורבי מאיר אוסר גם בזה.

אך עולא חולק על כך, ואומר, שבאופן האחרון, שמתחילה היה טעם האיסור פגום, **הכל מודים שהתערובת מותרת**. **ומחלוקת רבי מאיר ורבי שמעון היא באופן השני**, השביח ולבסוף פגם[2]. רבי מאיר אומר, מאחר שמתחילה נתן טעם לשבח, הרי זה אוסר, כמו בנותן טעם לשבח. ולדעת רבי שמעון, מאחר שעתה הוא נותן טעם לפגם, מותר, כמו בנותן טעם לפגם מעיקרו.

ולדעת עולא, הברייתא, בה נחלקו רבי מאיר ורבי שמעון ביין שנפל לתוך עדשים, וחומץ שנפל לתוך גריסים, מדברת בהשביח ולבסוף פגם, כגון שנפל לתוך גריסין צוננין והרתיחם.

ויש בגמרא מי שהסתפקו בזה, האם רק באופן האחרון, בנותן טעם לפגם מעיקרו, **נחלקו** רבי מאיר ורבי שמעון, אבל בהשביח ולבסוף פגם הכל מודים שמותר, **כדברי רבי יוחנן**. **או שנחלקו גם באופן השני**, בהשביח ולבסוף פגם[3]. ועלה הספק

הוספות

[1] ואם תאמר והא לעיל משמע דפליגי בהשביח ולבסוף פגם גבי נבלה, דרבי מאיר מוקי לה בסרוחה מעיקרא דוקא, אבל לא הסריחה מעיקרא, והסריחה לבסוף, אסורה. ורבי שמעון מוקי לה אפילו לא הסריחה מעיקרא, והסריחה לבסוף שרי, אלמא פליגי בהשביח ולבסוף פגם. ויש לומר דלא דמי השביח ולבסוף פגם דהכא להההיא נבלה דלעיל, דהכא יש לומר השביח בשעת התערובת, שבשעה שנפל האיסור לתוך ההיתר היה נותן טעם לשבח, ולבסוף פגם אותו טעם המעורב שם, כגון נתן לתוך גריסין צוננין והרתיחן, ועל זה קאמר דברי הכל אסור, כיון דמעיקרא היה נותן טעם לשבח, וחל עליה איסור. אבל ההוא דנבלה דלעיל דפליג רבי שמעון ושרי כשהיא סרוחה עכשיו, אף על גב דמעיקרא לא היתה סרוחה, מכל מקום בעודה נבלה נפגם ושריא. [תוס׳].

[2] והשתא צריך לומר, לעולא, דלא פליגי רבי מאיר ורבי שמעון בקראי דלעיל דנבלה, דאם כן לא הוי מיסתבר לחלק בין השביח ולבסוף פגם לפגם מעיקרו, אלא בסברא פליגי. רבי מאיר סבר, כיון שהשביח מעיקרא בשעת נפילה, וחל איסור עליה, שוב אין לו היתר, גם כי פגם אחרי כן. ורבי שמעון סבר, כיון דהשתא פגמא הוא, שרי. [תוס׳].

[3] ואם תאמר היכי מספקא ליה בהא, אם כן רבי יוחנן דאמר לעיל פגם מעיקרא מותר, השביח ולבסוף פגם אסור, דאמר כמאן, לא כרבי מאיר ולא כרבי שמעון, דרבי מאיר אסר כל פגם, ורבי שמעון מתיר כל פגם. ויש לומר דסבר לה כרבי שמעון

בתיקו[1].

	נותן טעם לשבח	השביח ולבסוף פגם	פוגם מעיקרו
רבי יוחנן	אסור	אסור	מחלוקת
עולא	אסור	מחלוקת	מותר
איבעיא להו	אסור	ספק [אסור או מחלוקת]	מחלוקת

חימוץ מרובה

נתבאר, שלדעת רבי יוחנן, מחלוקת רבי מאיר ורבי שמעון, היא בדין איסור שנתערב בהיתר, ונותן בו טעם לפגם מעיקרו, שבזה רבי מאיר אוסר, ורבי שמעון מתיר.

ואמר רב כהנא, היאך יתכן, שלא תהיה שום משנה מפורשת, בה תובא מחלוקת רבי מאיר ורבי שמעון באופן הזה, שנותן טעם לפגם מעיקרו, **כמו שהעמידה רבי יוחנן**.

יצא רב כהנא, **דקדק ומצא**, שכך שנינו במסכת ערלה, **שאור של חולין שנפל לתוך העיסה**, ויש בשאור זה כדי להחמיץ את העיסה, **והחמיץ אותה**, ונמצאת העיסה מחומצת כראוי, **ואחר כך נפל לתוכה שאור של תרומה או שאור של כלאי הכרם**, ויש גם בשאור זה כדי להחמיץ לבדו את העיסה, [אם עדיין לא היתה מחמיצה], **נתינתו של השאור האחרון בעיסה, נתינת טעם לפגם הוא בה, שהרי כבר החמיצה העיסה כל צרכה משאור של חולין** שנפל לתוכה קודם לכן, וזה של איסור שניתן אחר כך, מחמיצה יותר מדאי לפגם. ומבואר במשנה במסכת ערלה, שנחלקו בזה חכמים, **רבי מאיר אוסר את העיסה, אף על פי שהשאור של איסור נותן בה טעם לפגם מתחילתו. ורבי שמעון מתיר, כי השאור של האיסור נותן בעיסה טעם לפגם**. ואם כן מצינו משנה מפורשת כדברי רבי יוחנן.

ורבי זירא דחה את הדברים הללו, ואמר, שאפשר שרבי מאיר מודה, שאיסור הנותן טעם לפגם מתחילתו, אינו אוסר. והסיבה שרבי מאיר אוסר בזה, כי אף שאצל עיסה זו, נתינת השאור של התרומה פוגמת אותה, שמעתה אינה ראויה לאכילה כל כך, מצד אחר היא משביחה את העיסה, שעל ידי השאור האחרון, נעשית כל העיסה כשאור, וראויה להחמיץ בה עיסות אחרות. ודווקא כשיש כאן צד שבח בטעמו של האיסור, אסר רבי מאיר את התערובת [=**שאני עיסה, הואיל וראויה לחמע בה כמה עיסות אחרות**].

ברייתא נוספת

שוב הביאו ברייתא אחרת, לומר, הנה נחלקו בה רבי שמעון ורבי מאיר בנותן טעם לפגם מעיקרו, כדברי רבי יוחנן, אך ראיה זו נדחית כפי שיתבאר. ושלוש הלכות שנויות בברייתא זו.

הוספות

בחדא, בפגם מעיקרו, וכרבי מאיר בחדא, בהשביח ולבסוף פגם. [תוס'].

[1] ואף על גב דלקמן פשטינן לה מברייתא, דבפגם מעיקרא פליגי, השביח ולבסוף פגם דברי הכל אסור. מכל מקום עלתה להם בבית המדרש בתיקו. ושוב פשטוה. [תוס'].

<u>דין א</u>. שאור של תרומה ושאור של חולין, שנפלו יחד לתוך עיסה של חולין, ויש בכל אחד בפני עצמו כדי לחמץ את העיסה כפי הראוי לה, **אך** מאחר שנפלו **שניהם יחד**, **חימצו** את העיסה **יותר מדאי**, והרי הם נותנים בה טעם לפגם. רבי מאיר אוסר את העיסה. ורבי שמעון מתיר.

ולכאורה מחלוקתם בזה, אם נותן טעם לפגם אוסר, אך עניין זה מבואר בדין השלישי, להלן. ולפיכך מסקנת הגמרא, שבזה נחלקו בדבר אחר. שכאן מתחילה כששניהם נפלו יחד תחילה, נתנו שניהם יחד טעם לשבח, כשהחמיצו העיסה כראוי לה, ולאחר מכן מאחר כשהמשיכו להחמיץ את העיסה יותר מדאי, נתנו בה שניהם טעם לפגם, ונמצא שהאיסור וההיתר יחד השביחו את העיסה ולבסוף פגמוה[1].

לדעת רבי מאיר, היתר מצטרף לאיסור להחשיב שניהם כאיסור, ומאחר שהיה הדבר על ידי שאור של תרומה, כל החימוץ נחשב כנעשה על ידי שאור של תרומה, עניין זה נחשב לכל הפחות **כאיסור שהשביח ולבסוף פגם**, שהוא אוסר, לדברי שניהם כפי המבואר להלן בדין ב׳.

ולדעת רבי שמעון, מאחר שלא היה הדבר על ידי איסור אחד לבדו, אין האיסור אוסר את התערובת ואפילו היה נותן בה טעם לשבח, שכן דעתו שאפילו שני איסורים שונים **אינם מצטרפים** לאסור, כפי שיתבאר בעזה״י להלן, כל שכן היתר ואיסור אינם מצטרפים, ומאחר שלא היה כאן איסור שנתן לבדו טעם לשבח בעיסה, אין העיסה נאסרת.

<u>דין ב</u>. נפל תחילה שאור של תרומה, וחימץ את העיסה לבדו, כפי השיעור הראוי לה, אף על פי שאחרי כן נפל גם שאור של חולין, והחמיץ את העיסה יותר מדאי, ובכך פגמה, והיה הדבר מפני שאור של תרומה שנפל תחילה, מאחר שבשעת נפילת שאור של תרומה היה הדבר נתינת טעם לשבח [=השביח ולבסוף פגם], הכל **מודים שכבר נאסרה** בכך **כל העיסה**.

<u>דין ג</u>. נפל תחילה שאור של חולין, וחימץ את העיסה לבדו, כפי השיעור הראוי לה, ואחר כך נפל גם שאור של תרומה או של כלאי הכרם, והחמיץ את העיסה יותר מדאי, הרי הוא נותן בה טעם לפגם מתחילתו. רבי מאיר אוסר את העיסה, משום שאור של תרומה או כלאי הכרם שנתן בה טעם, אף על פי שהוא טעם לפגם. ורבי שמעון מתיר, משום שזו נתינת טעם לפגם, ואינה אוסרת.

ולכאורה גם מדין זה מבואר, שנחלקו בדבר שנותן טעם לפגם מתחילתו, כדברי רבי יוחנן. אך יש לדחות זאת, כפי המבואר לעיל, שחימוץ יותר מדאי נחשב גם כנותן טעם לשבח, שעתה כל העיסה נעשית שאור, וראויה לחמץ בה עיסות אחרות.

הוספות

[1] ואם תאמר, אמאי לא תלי פלוגתייהו בזה וזה גורם כו׳. ויש לומר דהיינו דוקא שאין בזה כדי להחמיץ ולא בזה כי מצטרפי הוי ליה זה וזה גורם, אבל כשיש בכל אחד כדי להחמיץ, אין שייך זה וזה גורם, ואפילו מאן דשרי התם, אסר הכא. [תוס׳].

ברייתא כדברי רבי יוחנן

שוב הביאו ברייתא אחרת, לומר, הנה נחלקו בה רבי שמעון ורבי מאיר בנותן טעם לפגם מעיקרו, כדברי רבי יוחנן, והראיה מברייתא זו מקוימת.

וכך מבואר בברייתא, **היין האסור שנפל לתוך עדשים, וכן החומץ האסור שנפל לתוך גריסין, האיסור נותן בהיתר טעם לפגם מעיקרו, ונחלקו בזה חכמים**. רבי מאיר אוסר אף על פי שהאיסור נותן בהיתר טעם לפגם. ורבי שמעון מתיר משום שהאיסור נותן בהיתר טעם לפגם.

ואין לומר, שברייתא זו מדברת באופן שמתחילה האיסור השביח ואחר כך פגם, שכן באופן הזה מבואר בדין השני לעיל, שלדברי הכל אסור.

צירוף שני איסורים

פירות ערלה שנתערבו בפירות היתר, אוסרים את כל התערובת, כשאין בהיתר מאתיים כנגד האיסור. וכן פירות כלאי הכרם שנתערבו בפירות היתר, אוסרים את כל התערובת, כשאין בהיתר מאתיים כנגד האיסור.

ונחלקו חכמים מה הדין אם נתערבו פירות ערלה ופירות כלאי הכרם בפירות היתר, ואין בהיתר מאתיים כנגד הערלה והכלאיים יחד, אבל הערלה לבדה, וכן כלאי הכרם לבדם, אין בהם כדי לאסור.

לדעת תנא קמא במסכת מעילה, **הערלה והכלאיים מצטרפים זה עם זה לאסור** את התערובת.

ולדעת רבי שמעון, אינם מצטרפים, וכל שאין באחד מהם שיעור לאסור התערובת לבדו, אינה נאסרת[1].

שרץ שנתערב בהיתר

מעשה בעכבר שנפל לחבית של שכר, ואסר רב את השכר, כי טעם העכבר ניכר בשכר, ואוסר אותו[2], אף על פי שטעם העכבר טעם לפגם הוא.

שאלו החכמים את רב ששת, אם מהוראה זו של רב נוכל ללמוד, שלדעת רב, גם איסור הנותן טעם לפגם אוסר את ההיתר, [כדעת רבי מאיר].

השיב להם **רב ששת**, בשאר איסורים שנתערבו בהיתר, דעת רב, שאם האיסור נותן בהיתר טעם לפגם, אינו אוסר [כדעת רבי שמעון]. ורק **בשרצים חידוש הוא שחדשה תורה, שגם כשהם נותנים טעם לפגם הם אוסרים**. **שכן** השרצים **מאוסים הם לאכילה, וגם בלא אזהרת התורה לא**

הוספות

[1] תימה דבמעילה פריך ... ומשני ... אין מצטרפין אין צריכין לצרף, פירוש דבכל שהוא נמי מיחייב, והכא משמע דאין מצטרפין ממש קאמר, שאין מצטרפין לחייב. ותירץ רבינו תם, דההיא ... מיירי בערלה וכלאי הכרם שהם בעינייהו בלא תערובת, ולכך קאמר אין צריכין לצרף, וההיא דמייתי הכא ... דמיירי בתערובת ... והשתא ... הך אין מצטרפין ממש קאמר ... [תוס׳].

[2] תימה דהא צונן בצונן הוא, ולשתרי. ויש לומר דמיירי ששהה שם יום או יומים, והיה כבוש בתוך השכר, וכבוש הרי הוא כמבושל. [תוס׳].

היו נאכלים, ואם כן, **למה הזהירה עליהם התורה? ללמד**, שיש בהם חומר גדול, **שאפילו כשהם נותנים בתערובת טעם לפגם, הם אוסרים**[1].

ובסוף הסוגיה אמר רבא, שההלכה היא, שאיסור הנותן טעם לפגם מותר, גם בשרצים, שאין לחלק בין מיני איסורים, שלא כסברת רב ששת[2]. ובטעמו של רב שאסר את השכר מפני העכבר, הסתפק בו רבא. האם משום שבכל מקום דעת רב שגם נותן טעם לפגם אוסר, ואין הלכה כן. או שדעת רב כפי ההלכה שאין האיסור אוסר את ההיתר אלא כשנותן בו טעם לשבח, אך לדעת רב עכבר נותן בשכר טעם לשבח[3], ואם כן אפשר שהלכה כדברי רב.

טומאת שרצים לח ולא יבש

נתבאר, שלדברי רב ששת, מאחר שגם ללא איסור תורה בני אדם היו בדלים מעצמם מאכילת שרצים, אם בכל זאת אסרה תורה שרצים באכילה, באה להחמיר, לומר שאפילו כשהם נותנים טעם לפגם בתערובת הם אוסרים.

ולפי סברא זו אמרו לו לרב ששת, שכמו כן יש לומר, מאחר שהשרצים מאוסים הם, וגם בלא איסור תורה היו בני אדם נזהרים מלגעת בהם, עכשיו שטמאה אותם תורה שלא יגעו בהם, על כרחך באה להחמיר, לומר שהם מטמאים לא רק כשהם לחים אחר מותם, אלא אף כשיבשו[4]. ואילו במסכת נידה מבואר ששרצים מטמאים רק בעודם לחים ולא אחר שיבשו[5].

והשיב על כך רב ששת, **שרק לעניין איסור אכילה נאמרה סברא זו, שאם אסרה תורה דבר המאוס, באה להחמיר בו. אבל לעניין טומאה, גזרת הכתוב היא שאין להחמיר בה**, אף על פי שהיא מאוסה, **שהרי הכתוב אומר לעניין טומאת שרץ**, "אֵלֶּה הַטְּמֵאִים לָכֶם בְּכָל הַשָּׁרֵץ כָּל הַנֹּגֵעַ בָּהֶם **בְּמֹתָם** יִטְמָא עַד הָעָרֶב. וְכֹל אֲשֶׁר יִפֹּל עָלָיו מֵהֶם **בְּמֹתָם** יִטְמָא" (ויקרא יש אומרים ל"א-ל"ב), **ללמד, שאינם מטמאים אלא כשהם לחים, כמו שהם בשעת מיתה**.

וכן הוא לעניין טומאת שכבת זרע,

הוספות

[1] כן פירש הקונטרס ואם כן למה לי דאסריה רחמנא, דהיינו חידושיה ... ולא נראה דנהי דמאיס ובדילי אינשי מיניה, מכל מקום לא הוה ידעינן דהאוכלו בלאו האוכל שרץ ... ועוד דאם כן לא הוי חידוש כחידוש בעלמא בכל מקום בתלמוד, דחידוש בעלמא רצונו לומר איסור מכלל היתר, או היתר מכלל איסור. לכן נראה דהא בדילי אינשי מיניה ואם כן מן הדין היה לנו להתירו, משום דהוי פגם, ונותן טעם לפגם בעלמא מותר, ואפילו הכי אסריה רחמנא, אף כל נותן טעם לפגם דשרצים אסור, כיון שכך איסור דשרצים. והשתא ניחא דהוה כשאר חידוש דעלמא שבכל התלמוד, דהוא איסור מכלל היתר. [תוס׳].

[2] וקיימא לן כרבא דאמר נותן טעם לפגם מותר אף בשרצים. ונפקא מינה דכשאינו בת יומו וכיוצא בו מותר אף בשרצים. [תוס׳].

[3] ואם תאמר, מאי קאמר הכא לא ידענא אי אשבוחי משבח, ליטעמיה קפילא ארמאה. ויש לומר דשמא עכברא בשיכרא מחזק את השכר ומחמצו, והשתא כשנתחזק השכר אין ידוע אם מחמת השכר עצמו. [תוס׳].

[4] ואם תאמר מאי פריך, בשלמא גבי איסור הוי חידוש, כיון דנותן טעם לפגם בעלמא שרי, והכא אסריה רחמנא, אלא גבי טומאה מה בכך אי הוי פגם, הא גבי טומאה אין לחלק בין פגם לשבח. ויש לומר דגבי טומאה נמי הוי חידוש מה שהוא מטמא במה שהוא פגם, שהרי גלי קרא בנבלה דשאינה ראויה לגר דהיינו שהסריחה אינה קרויה נבלה. [תוס׳].

[5] אלא לאו שמע מינה לא מאיס שרץ, ולאו חידוש, ואיצטריך לאזהורי עליה דעובדי כוכבים אכלי. [רש"י].

שבוודאי היא דבר מאוס שבני אדם בדלים ממנו, ובכל זאת כשטמאה אותו תורה, טמאה אותו לח ולא יבש, **שנאמר בה**, "אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר תֵּצֵא מִמֶּנּוּ **שִׁכְבַת זָרַע**" (ויקרא כ"ב ד'), **כלומר לחה הראויה להזריע**.

איזה עכבר הוא מאוס

נתבאר לעיל שהעכבר מאוס הוא ובלא איסור התורה גם כן לא היו אוכלים אותו. ורב שימי מנהרדעא הקשה הלא השלחן עולה על שלחן מלכים ואינו מאוס.

ותירץ, ששני מיני עכבר הם. **עכבר המצוי בישוב**, **מאוס** הוא, ובלא ציווי תורה אין אוכלים אותו. **ועכבר המצוי בשדה** [=הוא **הסנאי**] אינו מאוס, והוא **עולה על שלחן מלכים**.

דף סט

עכבר שנפל לחומץ

נתבאר שעכבר שנפל לשכר טעמו ניכר בשכר אך לפגם ונחלקו בו אם אוסר אף על פי שנותן טעם לפגם.

ונסתפקו מה הדין כשעכבר נופל לחומץ, האם מאחר שטעם החומץ חזק, אין טעם העכבר ניכר בו כלל, ולדברי הכל אינו אוסר, או שגם בחומץ טעמו ניכר.

אמר רב הילל לרב אשי, מעשה היה בבית רב כהנא, ואסר רב כהנא את החומץ, מחמת טעמו של העכבר.

השיב לו רב הילל, שבאותו מעשה, העכבר עצמו נחתך לחתיכות דקות, והם נתערבו בחומץ, ואם כן ממשות העכבר נאכלת בתוך החומץ, ולכן אסר רב כהנא[1]. אבל הספק כאן הוא, כשהעכבר שלם, אלא ששהה בחומץ, ועכשיו הוציאו אותו מהחומץ, והספק הוא אם החומץ נאסר מחמת טעם העכבר שבו.

מסקנת הסוגיה

רבינא היה סבור, שאין **טעם העכבר בטל בחומץ** אלא **אם** כן **יש כנגדו מאה ואחד של היתר**, כתרומה, שאינה בטלה אלא באחד ומאה[2].

אמר לו רב תחליפא בר גיזא, אם כן, אף ביותר

הוספות

[1] יש לתמוה עכשיו, היאך אנו אוכלים דבש דבורים, והלא רגלי הדבורים מעורבים בדבש. ואף על גב דהוי פגם, מכל מקום השרץ עצמו דאיפגם מיתסר לכולי עלמא. לכן נראה לרבינו תם, דודאי רגלי הדבורים, כיון דעצמות בעלמא נינהו, מותרים, דהא העצמות טהורים דתנן ... עצמות החמור טהורות, ורגלי הדבורים כעצמות החמור. [] והא דאמרינן אברים אין להם שיעור אפילו פחות מכזית מן המת ופחות מכעדשה מן השרץ, היינו לענין טומאה, וכגון דאיכא בשר עליה, הא לאו הכי טהורין, ולענין אכילה שפיר דמי. [תוס'].

[2] תימה נהי דתרומה נינהו, כשהוא בקדרה בדבר לח בטלה בששים, כדאמר פרק גיד הנשה, קדירה שבשל בה תרומה לא יבשל בה חולין ואם בשל בנותן טעם. ויש לומר דסבירא ליה, כיון שטעמו חזק בשכר, יש לדמותו לתרומה לדבר יבש. ואם תאמר אמאי לא בטיל באחד ומאתים כמו ערלה וכלאי הכרם. ויש לומר דשאני התם משום דהוו איסור הנאה, לכך לא ילפינן מיניה שרצים דשרו בהנאה, אבל תרומה שרי בהנאה. [תוס'].

מאחד ומאה לא יהא בטל, שיהיה כתבלין של תרומה, שהוא נותן טעם בתבשיל גם כשהוא מועט, ומחמתו נאסר כל התבשיל, גם כשהוא יותר ממאה ואחד נגדו[1].

ורב אחאי אמר, שברוב דברים של היתר, טעם העכבר האסור בטל בהיתר בששים, אך **כשנפל בחומץ**, מאחר שטעמו של החומץ חזק, טעם האיסור בטל בו אף בפחות, ולכן **די בכך שיהיה כנגדו חמישים של היתר** לבטלו.

ורב שמואל בריה דרב איקא הורה, **שכשנפל** עכבר **בשכר**, **הוא בטל בו בששים**, כלומר כשהיה בשכר ששים כנגדו.

וההלכה היא שבין כשנפל העכבר בשכר, **ובין כשנפל העכבר בחומץ**, **הוא בטל בו כשיהיה בהיתר ששים כנגדו**. [שלא כדברי רב אחאי, המיקל לומר בחמישים, ושלא כדברי רבינא, המחמיר לומר במאה ואחד].

וסיום הסוגיה הוא, **שכן הדין בכל איסורים שבתורה**, שהאיסור בטל בששים של היתר[2].

יין שנוכרים מעבירים לישראל ממקום למקום

כשנוכרים מעברים חביות יין סתומות של ישראל ממקום למקום, אין היין נאסר, כי אי אפשר לנסך את היין כשהחבית סתומה.

וכשנוכרים הללו הולכים עם החביות לבדם, בלא השגחה של ישראל, פעמים אין חשש שפתחו את החביות, והיין מותר, ופעמים יש חשש שפתחו את החביות, והיין נאסר.

כל זמן שהנוכרי סבור שהישראל מתלווה אליו בדרך, **אין חשש שהנוכרי יפתח את החביות**, גם אם אינו רואה את הישראל סמוך לו, כי אומר לעצמו, מיד יגיע לכאן הישראל בדרך קצרה [=עקלתון], ויראה את מעשיי, **ולכן** מאחר שאין חשש שהנוכרי יפתח את החביות, **הישראל רשאי להניחו לבדו עד שיעור מהלך מיל**[3].

אבל יותר משיעור מהלך מיל לא יניח את הנוכרי לבדו, כי **כשיראה הנוכרי שאין הישראל עימו מיל שלם**, **יאמר לעצמו**, **הלך הישראל לדרכו**, ועזב השגחתו עליי, ושוב אינו נמנע מלפתוח את החביות ולנסך.

וכל זה כשאין הישראל אומר לנוכרי שמניח אותו ללכת לבדו, **אבל אם אומר לנוכרי בפירוש**, **הולך אני ברחוק ממך**, מעתה אין הנוכרי חושש מלפתוח את החביות **ומיד יש לחוש** שעשה כן[4], **ולפיכך**

הוספות

[1] שהרי מעט תבלין נותן טעם בקדרה גדולה. אבל אין לומר דלא בטיל כלל, דהא בהדי נותן טעם חשבינן ליה, ולא בהדי אוסרין במשהו, כדקאמר לעיל כו'. [תוס'].

[2] וכן הלכה רווחת בישראל, דמין בשאינו מינו בששים, חוץ מחמץ. אבל מין במינו מוקמינן בפסחים הלכתא במשהו, כרב. וטעמא משום דכל איסורין שבתורה מין במינו במשהו כרב, ובחמץ גזירה שאינו מינו אטו מינו. [רש"י]. בה"ג ובירושלמי קאמר, דשרץ לא בטיל כי אם באלף. ותלמודינו עיקר, דבטל בששים כשאר איסורים. [תוס'].

[3] מתוך פירוש רש"י, משמע שדין זה אמור דווקא במקום שיודע הנוכרי, שבאמת יש דרך עקלתון שיכול הישראל לבוא בה.

[4] ופירש רשב"ם בשם רש"י, דכל מה שאנו אוסרים בהודיעו שהפליג, היינו דוקא כשיש לחוש שמא עובד כוכבים גנב יין ונתן מים תחת החסרון, או החליף טוב ברע, אבל מקום שאין לחוש לכך, כגון במקום מעבר בני אדם, אפילו הם עובדי כוכבים, דמרתת העובד כוכבים לגנוב אף על גב דהודיעו שהפליג, מותר, ולא חיישינן שמא נגע, כיון שהעובדי כוכבים בזמן הזה אינם

היין נאסר משהיה לבדו זמן כזה, שהיה מספיק לו לעשות נקב במכסה החבית, ולחזור לסתום, ותתייבש הסתימה.

ורבן שמעון בן גמליאל אומר, שאין לחוש לכך שיעשה הנוכרי חור בחבית, כי דבר זה יהא ניכר. אלא **החשש הוא שישבור את מכסה החבית**, ויקח משם יין, ויחזור ויעשה מכסה אחר. **ולפיכך אין היין נאסר אלא בשיעור זמן** כזה, **שיספיק לשבור את המכסה, ולעשות אחר, ויתייבש המכסה החדש.**

טהרות שעמי הארץ מעבירים ממקום למקום

הרוצה להוליך טהרותיו ממקום למקום, ושוכר לשם כך פועל או חמר עם הארץ, **מטהר את הפועל קודם לכן**, כדי שלא יטמא את הטהרות, **ומוליך** עימו את הטהרות. אך כיון שיש לחוש לכך, שלא יזהר הפועל הזה אם חבירו עם הארץ יגע בטהרות בדרך, **צריך להשגיח עליו בדרך, שלא יתן לחבריו לגעת בטהרות.**

ומבואר בברייתא, **שכל זמן שהפועל הזה סבור שהבעלים מתלווה אליו בדרך, אין חשש שיניח לחבירו עם הארץ לגעת בטהרות**, גם אם אינו רואה את הבעלים סמוך לו, כי אומר לעצמו, מיד ישובו הבעלים בדרך קצרה [=עקלתון, ויראו את מעשיי, **ולכן** מאחר שאין חשש שהפועל יניח לעם הארץ לגעת בטהרות, **הבעלים רשאי להניחו לבדו עד שיעור מהלך מיל.**

אבל יותר משיעור מהלך מיל לא יניח את הפועל לבדו, כי **כשיראה הפועל שאין הבעלים עימו מיל שלם, יאמר לעצמו, הלך הבעלים לדרכו**, ועזב השגחתו עליי, **ושוב אינו נזהר ממגע עם הארץ אחר.**

וכל זה כשאין הבעלים אומר לפועל שמניח אותו ללכת לבדו, אבל אם אומר לפועל בפירוש, הולך אני ברחוק ממך, מעתה אין הפועל חושש ממגע עם הארץ אחר, **ומיד יש לחוש** שעשה כן.

ישראל ששלח חביות עם נוכרי בקרון או בספינה

ישראל שהניח חביות יין בקרון או בספינה עם הנוכרי, והלך לו הישראל לעיר בדרך קצרה, ונכנס למרחץ, ורחץ במרחץ, וכך הניח את הנוכרי כל אותו הזמן עם היין. כל שלא הודיע לנוכרי, שהוא הולך לעסקיו, הנוכרי סבור מיד יחזור הישראל, ולפיכך הנוכרי נמנע מלגעת ביין ולנסכו.

ואף שכבר נתבאר לעיל, שכן הדין כשנותן לנוכרי להעביר חביות יין, בזה יש חידוש יותר, אף על פי שהנוכרי עם היין בקרון או בספינה, אין אומרים, סבור הנוכרי שלא יוכל ישראל לראות מעשיו בתוך הקרון או הספינה, אלא גם בזה הנוכרי חושש לנסך,

---

הוספות

בני ניסוך. כך פירש רשב"ם. מיהו נראה זה דהיינו דוקא בחביות או בדרדורים שאין להם רק פתח קטן למעלה, אבל גיגית או קנקן וכוס, שיש בו יין, ופתחו רחבה, קל הוא ליגע בהם, ורגילות ליגע בהן דרך מתעסק, לא. [תוס' ריש דף ע"].

שמא יבוא ישראל ויראה אותו.

ואם הודיע הישראל לנוכרי, שהוא מניח אותו לבדו, והולך לדרכו, מעתה יש חשש שהנוכרי ינסך את היין.

ולפיכך, לדעת תנא קמא, אם שהה הנוכרי עם החביות לבדו, די זמן שיוכל לעשות נקב במכסה החבית להוציא יין, ולחזור לסתום הנקב, ותיבש הסתימה, היין נאסר. ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, היין נאסר אם יש די זמן שיסיר הנוכרי את מכסה החבית, ויטול ממנה יין, ויעשה מכסה אחר, וייבש המכסה.

ישראל ששלח חביות עם נוכרי בקרון או בספינה

ישראל שהניח חביות יין בחנותו של נוכרי, אף על פי שאין ישראל משגיח על מעשי הנוכרי אלא רק נכנס ויוצא בחנות, כל שלא הודיע לנוכרי שהוא הולך לזמן גדול, הנוכרי סבור מיד יחזור הישראל, ולפיכך הנוכרי נמנע מלגעת ביין ולנסכו.

ואף שכבר נתבאר לעיל, שכן הדין כשנותן לנוכרי להעביר חביות יין ומניח את החביות עם הנוכרי בקרון או בספינה, בזה יש חידוש יותר, שבכל אלו, יכול הישראל לראות מעשי הנוכרי מרחוק, כשיעמוד על שפת הנהר, אך בזה, שהנוכרי בחנותו, היה מקום לומר, יסגור הנוכרי את הדלת, ויעשה בחנותו מה שירצה, בלא חשש, ובכל זאת אין אומרים כן, וכל שסבור הנוכרי, מיד ישוב ישראל, הוא נמנע מלנסך.

ואם הודיע הישראל לנוכרי, שהוא מניח אותו לבדו, והולך לדרכו, מעתה יש חשש שהנוכרי ינסך את היין.

ולפיכך, לדעת תנא קמא, אם שהה הנוכרי עם החביות לבדו, די זמן שיוכל לעשות נקב במכסה החבית להוציא יין, ולחזור לסתום הנקב, ותיבש הסתימה, היין נאסר. ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, היין נאסר אם יש די זמן שיסיר הנוכרי את מכסה החבית, ויטול ממנה יין, ויעשה מכסה אחר, וייבש המכסה.

במה נחלקו תנא קמא ורבן שמעון בן גמליאל

נתבאר, שנחלקו תנא קמא ורבן שמעון בן גמליאל, אם יש לחוש, שהנוכרי יעשה נקב במכסה החבית, להוציא ממנה יין, וכדי שלא יוודע הדבר, יסתום את הנקב, או שאין לחוש לכך כי הנוכרי סבור יוודע הדבר.

[והאופן שבו לדברי הכל יש לחוש לניסוך, הוא שמא שבר הנוכרי את מכסה החבית, ונתן עליה מכסה אחר].

ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, שהמחלוקת הזו היא דווקא **במכסה של סיד**, שהוא לבן, שלדעת חכמים, אם יעשה נקב ויסתום, לא יהיה הדבר ניכר, כי במהרה הסתימה תדמה לשאר המכסה. אבל במכסה של טיט, שהוא שחור מתחילתו, מודים חכמים, שאם יעשה נקב במכסה, ויסתום, הדבר ניכר לפחות יום או

יומיים, ולכן אין לחוש לכך.

נימוקי רבן שמעון בן גמליאל וחכמים

נתבאר, שנחלקו חכמים ורבן שמעון בן גמליאל, אם יש לחוש לכך שהנוכרי יעשה נקב במכסה החבית, להוציא דרכו יין, ויחזור ויסתום את הנקב, או שאין לחוש לכך כי הדבר ניכר והנוכרי ירא שיכירו במעשיו.

ובברייתא הובאו נימוקיו של רבן שמעון בן גמליאל, מדוע אין לחוש לכך שיעשה הנוכרי נקב ויסתמנו.

וכך אמר להם רבן שמעון בן גמליאל לחכמים, סתימת נקב ניכרת היא, ולכן אין לחוש שהנוכרי ינקוב ויסתום.

וכיצד היא ניכרת?

אם המכסה עשוי טיט, הדבר ניכר מלמעלה, שכן מכסה הטיט שחור, וסתימת הנקב לבנה, ובנקל הדבר נראה.

ובכל אופן, בין אם המכסה של טיט, שסתימת הנקב נראית בנקל מלעלה, **ובין אם הוא של סיד**, שאין הסתימה נראית מלמעלה, מכל מקום **היא נראית מלמטה**, שכן כשהוא סותם את הנקב, הוא סותם אותו מהצד העליון, הגלוי, ושם הוא יכול להחליק את סתימת הנקב, שתהיה שווה למכסה עצמו, אבל מהצד הפנימי, אינו יכול לעשות זאת, כי החבית סגורה, ואם כן, כשהישראל יפתח את החבית, הוא יבחין בסתימת הנקב מהצד הפנימי של המכסה.

ובאמת חכמים מודים לנימוקו הראשון של רבן שמעון בן גמליאל, כפי שנתבאר לעיל, שגם הם מודים לו, **שאין לחוש לנקיבה במכסה של טיט**, אך רבן שמעון בן גמליאל לא ידע שהם מודים לו במכסה של טיט, ולכן אמר נימוק להם למה אין לחוש לנקב במכסה של טיט[1].

ולעניין מכסה של סיד נחלקו עימו חכמים, כי אמרו, שאין לחוש לכך שיבדוק הישראל את המכסה מצידו הפנימי, אחרי שלא ראה שום נקב בצידו החיצון. **ומלבד זאת פעמים יהיה הנקב נסתם גם מצידו הפנימי כראוי**. ולכן אמרו חכמים, שבמכסה של סיד יש לחוש שנקב הנוכרי את המכסה, וסתמו, ולא הרגיש בכך הישראל.

ומסקנת הסוגיה, אמר רבא, **הלכה כרבן שמעון בן גמליאל**, הואיל וסיום משנתנו כמותו, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך, והיא שנויה כמותו בסתם ולא כדעת יחיד, ואינה סיום דברי רבן שמעון בן גמליאל, אלא סתמא דמתניתין.

יין הנאסר מחמת אורח נוכרי

היה **נוכרי מתארח אצל ישראל**, ואוכל על שולחנו של ישראל, ויש כדי יין על השולחן

הוספות

[1] ואם תאמר ולימא ... דפליגי בשל סיד ובשל טיט, ויהא רבן שמעון בן גמליאל כמשמעו. ויש לומר דגמרא גמירי ליה הכי. [תוס'].

ועל הדולבקי [=מזנון], **והניח ישראל את הנוכרי בחדר לבדו**, ויצא[1].

כל היין שעל השלחן נאסר, מחשש שנגע בו הנוכרי, שכיון שהנוכרי זומן לאכילה זו, אינו חושש לגעת בכל מה שעל השולחן, כי סבור, הלא הזמינו אותי לאכול, והניחו לפניי על השולחן, כדי שאקח. **אבל כדי יין שבדולבקי, אינם נאסרים**, כי אינם עומדים לסעודה זו, ולא יקח מהם הנוכרי.

ואם אמר לו הישראל לנוכרי, מזוג לעצמך ושתה [=ובלשון ימינו תרגיש בבית], סבור הנוכרי, התיר לי הישראל ליטול מכל היין שיש כאן, ואינו נמנע מלקחת גם מכדים שבדולבקי, ולפיכך **גם הם נאסרים**. **וכן נאסרות כל החביות הפתוחות שבבית. וחביות סתומות נאסרות, אם יש לנוכרי שהות לפתוח את מכסה החבית, ולעשות מכסה אחר, וייבש המכסה, ויסתום בו את החבית**, כדעת רבן שמעון בן גמליאל.

חביות בחותם אחד ביד הנוכרים

נתבאר, שהלכה כרבן שמעון בן גמליאל, שאין לחוש לכך שיעשה הנוכרי נקב במכסה החבית, להוציא דרכו יין, כי דבר זה יהא ניכר, ואם יוציא הנוכרי יין מהחבית, לא יעשה זאת אלא על ידי הסרת המכסה, ונתינת מכסה אחר.

וכמו כן נתבאר בדף ל״א, שהלכה כרבי אלעזר שאמר, אין לחוש לכך שנוכרי יזייף חותם החבית, וכל שהיתה החבית סתומה בחותם, בוודאי זהו החותם הראשון ולא החליף הנוכרי את המיכסה[2].

הוספות

[1] בלא לומר לו שמפליג. [תוס׳].

[2] מכאן משמע דמגופת חבית לבד הוי חותם אחד, מדקאמר ודוקא משום שייכא לא מותבינן חמרא ביד עובדי כוכבים, שמע מינה דהוי חותם אחד סתימת החבית, כמו שהיא מגופה בטיט ... אבל רבינו יצחק בן יהודה שלח לרש״י, דוקא לחביות שלהם, שהיו של חרס סגי בחותם אחד שעל פי החבית, אבל בחביות שלנו, שהם מנסרים מחוברים זה לזה, אף כי יש חותם אחד על פי החבית, מכל מקום יש לחוש שמא יתחוב העובד כוכבים חודו של סכין בין הנסרין או בין השוליים או אפילו באמצע הנסר עצמו, ולהוציא היין דרך שם, ולתחוב הכוס נגד הנקב. ומיהו נראה לר״י שאין לחלק בין החביות שלנו לחביות שלהם, שהרי לא מצינו שהקפיד התלמוד אפילו מאן דחייש לשתומא לא חייש אלא לנקיבה דמגופת החביות, אבל לנקיבה דדופני החבית לא חיישינן ... דלא חיישינן לקלקול לדופני החביות, הוא הדין בחביות שלנו, מותר לשלוח יין בחותם אחד על פי החבית. ודוקא כשחוזר ורואהו ומכיר את החותם, אבל אם שלחו לחבירו והוא אינו חוזר ורואהו, צריך חותם בתוך חותם. ומיהו אם שולח כתב ידו, והודיע לחבירו ענין החותם, סגי בכך כמו בהכרת החותם, דהעובד כוכבים מרתת מכתב כאילו היה הוא חוזר ורואהו ומכירו ... ואף על גב דקים לן כרבי אליעזר דסגי בחותם אחד, מכל מקום בעינן הכרת חותם ... מיהו מדקאמר הכא בשמעתין דקיימא לן כרבי אליעזר דלא חייש לזיופא משמע לישנא דלא חיישינן לזיופא כלל דסגי בחותם אחד אפילו בלא חוזר ומכירו דודאי לא טרח ומזייף כלל. וגם מנהג העולם היה בשכבר לשלוח יין בחותם אחד בלא חוזר ומכירו ... כסתמא דתלמודא דשמעתין וכדפרישית ... דלא חיישינן כלל לכתחילה לעשות כתב החותם או לחזור ולהכירו ... ומכל מקום נכון להחמיר לכתחלה, אך בדיעבד אין להפסיד, כיון דאיכא חותם אפילו בלא כתב ומכירו ... ומיהו אין נכון אם אין אותו חותם אחד מאותיות כ״א ממגופות טיט כדפרישית דמגופת טיט חשיבא חותם אחד אז ודאי אינו מותר בלא כתב או הכרה אלא אם כן ראה השני שנשתלח לו היין קודם לכן את היין שהכלי נתנכר ועתה הוא הכיר את הכלי בטביעות עין ואפילו אינו מכיר בחותם לפי שלא היה חתום באותה שעה ... אבל כשהוא חתום באותיות אין לחוש לכל זה דודאי האותיות לא עשאן כי אם ישראל. ומכל מקום אין לסמוך על המגופה של טיט, אך נכון הדבר לסתום פי חבית ולתת עור הסתימה קבוע במסמרות, ולכתוב אותיות חציין על העור וחציין על דופני קרשי החבית, שאם יגביה עובד כוכבים העור לא ידע ליישבו

ואם כן, מאחר שכן ההלכה, היה ראוי שיהיה מותר להניח יין חתומות בחותם אחד ביד הנוכרי, שכן אין לחוש לא לנקיבת החבית, ולא להחלפת המכסה וזיוף החותם.

ואף על פי כן, **האידנא אין מניחים חביות חתומות בחותם אחד ביד הנוכרים**. והטעם לכך **משום שייכא**[1], כלומר משום **נקב דק מאד שהיו רגילים לעשות במכסה החבית, להיות ריח היין יוצא ממנה, ויש לחוש, שמא יקדח שם הנוכרי במקצת, ויטעום מן היין**.

שהם עצמם נסכו את היין, שכן גם אם התגבר עליהם יצר של עבירה, לא התגבר עליהם יצר עבודה זרה, ולא יניחו לנוכרית לגעת ביין שלפניהם, ולא ינסכו אותו הם עצמם.

דף ע

אבל כשנוכרים מסובין אצל זונה ישראלית, גם היין שלפני הזונה הישראלית נאסר, כי מאחר שהיא מזולזלת אצלם, נגררת אחריהם, ומניחה להם לגעת ביין שלה, ולנסכו[2].

מסיבת זנות ישראל ונוכרים

נתבאר, שכשישראל יושב עם נוכרי על השלחן, ורואה את מעשיו, נאסר רק היין שלפני הנוכרי, אבל היין שלפני הישראל מותר, כי אין הנוכרי נוגע בו.

ואמר רבא, שכן הדין **כשישראל מסובין אצל זונה נוכרית, היין שלפניהם מותר**, ואין לחוש שהזונה הנוכרית נגעה בו, או

יין הנראה דרך חור שבדלת

מעשה בבית שהיה מונח בו יין של ישראל, נכנס לשם נוכרי, וסגר את הדלת בפני ישראל, אך היה בדלת שבר[3], שניתן לראות דרכו פנימה, וכשנכנסו, מצאו את הנוכרי בין החביות.

הורה רבה, **שכל החביות שניתן לראותן דרך החור שבדלת, מותרות אף בשתיה**, כי

הוספות

כבתחלה, ולתת חשוק שקורין צרקל"א סביב העגולים במקום שמחוברים אל דופני החבית, ולקובעו שם במסמרים מפני הנעורת התחובה שם סביב שוליו, שלא יוכל העובד כוכבים להוציא יין דרך שם ולתוחבן אחרי כן במקומן הראשון. וכן הברזות לחתוך ולקבוע עליהם עור במסמרים או יקבעו נסרים לכסות כל השולים והברזות. בסיגנון זה פירש רבינו ברוך על החתימה בפסק. ומיהו נראה שכל זה אינו כי אם לכתחלה, אבל בדיעבד סגי בחתימת פי החבית לבד, כיון דלא חיישינן לדברי רבינו יצחק בן יהודה ... דאף בהסרת הנעורת יראה הוא פן יתקלקל החבית בכך, ולא יוכל לתקנו כבתחלה. מיהו אין לאסור גם זה בדיעבד. ומכל מקום טוב להחמיר כדברי רבינו ברוך, הואיל ונפק מפומיה. ועוד דפירש רבינו ברוך שצריך שישלח כתב עם החותם או שיחזור לראותו. [תוס׳].

[1] רש״י גריס שייכא בכ״ף, משום דהיין נמשך ויוצא דרך שם. ובערוך גריס שיבא בבי״ת, על שם ברזא קטנה שסותמין אותו בהו ... והוא נקב קטן שעושין להריח ריח היין דרך שם, וקורין לו שותיא״ל. [תוס׳].

[2] כן פירש רש״י. ורמב״ם כתב, אבל זונה ישראלית במסיבת, עכו״ם יינה שלפניה בכליה אסור, מפני שהן נוגעין בו שלא מדעתה.

[3] כלשון הגמרא, ״ביזעא בדשא״. ואית דגרסי הוו ביזייני בדשא, חורין וסדקין ובקיעין, ובקעהו תרגומו ובזעהו. [רש״י].

הנוכרי ירא לגעת ביין, במקום שחושש שיראו אותו, ובוודאי לא נגע. **וחביות היין שאינן נראות דרך החור, אסורות אף בהנאה**, כי יש לחוש שהנוכרי נגע ביינן ואסרו[1].

נכנס הנוכרי לבית שבו היין והישראל לא נכנס לעליה

מעשה בבית ועליה, שישראל היה דר בעליה, ונוכרי בבית, ויין של ישראל למטה בבית, אך הישראל יכול לראותו מהעליה.

וארע פעם, שהיו שניהם חוץ לבית והעליה, ונשמע קול מלחמה, מיהר הנוכרי, נכנס לבית, וסגר את הדלת. והיה הנוכרי לבדו בבית, ולא היה עימו הישראל לראות מעשיו.

הורה רבא, שהיין מותר בשתיה, כי כשמיהר הנוכרי לבית, לא שם ליבו לדעת אם הקדים הוא את הישראל להיכנס, או כבר קדמו הישראל, וסבור יתכן שכבר נכנס הישראל לעליה, ורואה את מעשיי, ולפיכך בוודאי לא נגע הנוכרי, ולא ניסך את היין.

ההוא אושפיזא דהוה יתיב ביה חמרא דישראל

מעשה בבית הארחה, שהיה מונח בו יין של ישראל, **ומצאו נוכרי בין חביות היין**.

הורה רבא, **אם נתפס עליו כגנב**, כלומר, אם אין לו רשות ליטול מהיין, אין לחוש שנגע, והיין **מותר** בשתיה. **ואם אינו נתפס עליו כגנב**, כלומר שיש לו רשות ליטול מהיין, כל היין **אסור** בהנאה, כי יש לחוש שנגע בו.

רש"י לא פירש עניין זה, וכתבתי כפי הנראה. והנני להעתיק לשון הרמב"ם. אוצר של יין שהיו חביותיו פתוחות, ויש לעכו"ם חביות אחרות באותו הפונדק, ונמצא העכו"ם עומד בין חביות ישראל הפתוחות. אם נבהל כשנמצא, ונתפש עליו כגנב, היין מותר בשתייה, שמפחדו ויראתו אין לו פנאי לנסך, ואם לא נתפש כגנב, אלא הרי הוא בוטח שם, היין אסור.

נוכרי נמצא בבית שיש בו יין

מעשה בבית אחד שהיו מונחים בו חביות יין של ישראל ומצאו נוכרי עומד בין החביות.

הורה רבא, **אם יש לנוכרי אמתלא, שכששואלים אותו מה מעשיו כאן, אומר, נכנסתי מפני צורך מסוים כזה וכזה**, ואינו יראה כשמוצאים אותו, **היין אסור**, כי בוודאי מתחילה נכנס כדי לנסך, והכין לעצמו מה לומר אם ימצאוהו[2]. **ואם אין לו אמתלא, וכשמוצאים אותו הוא נבהל,**

הוספות

[1] וכשאין נתפס על כניסתו כגנב עסקינן, שהיה לו חלק ביין. דאי נתפס עליו כגנב, כוליה שרי. [רש"י].

[2] ולא דמי למניח עובד כוכבים בחנותו, דהתם דכיון דברשות עייל, וידעינן למאי עייל, כל זמן שלא הודיעו שמפליג, מותר, דסבר אי נגענא השתא אתי וחזי לי. [רש"י].

ואינו יודע לומר למה נכנס, בוודאי לא נכנס מתחילה כדי לנסך, אלא שברח לשם כדי להתחבא מדבר אחר, והיה ירא כל העת שלא יגלו אותו, ולא נתן דעתו לנסך, **והיין מותר**.

וכן מה ששנינו בבריתא, שאם ננעל הפונדק, ונוכרי בתוכו עם יין ישראל, או שהניח הישראל את הנוכרי לשמור על יינו, היין נאסר מחשש שנכנס הנוכרי לבין החביות ונגע, אין זה אלא כשיש לנוכרי אמתלא לומר מדוע הוא עומד בין החביות.

יצא ישראל להתפלל

מעשה בישראל ונוכרי, שהיו יושבים יחד, ושותים יין. שמע ישראל קול תפילה מבית הכנסת, והלך להתפלל.

הורה רבא, ש**היין שלפני הישראל**[1] **לא נאסר**, ואין לחוש שנגע בו הנוכרי בינתים, **כי הנוכרי אינו יודע כמה זמן יתעכב הישראל**, ואומר, עכשיו יזכר ישראל ביינו, ויחזור.

יצא ישראל משום שנכנסה שבת

מעשה בישראל ונוכרי שהיו יושבים יחד בספינה, ויין לפני כל אחד ואחד, שמע הישראל קול תקיעת שופר של כניסת שבת, יצא והלך משם.

והורה רבא, ש**היין שלפני ישראל לא נאסר**, ואין לחוש שנגע בו הנוכרי בינתים, **כי הנוכרי אינו יודע כמה זמן יתעכב הישראל**, ואומר, עכשיו יזכר ישראל ביינו, ויחזור.

ואין לומר, בוודאי לא ירא הנוכרי שיחזור הישראל בשבת, וזאת משום שהנוכרים סבורים שישראל אינם שומרים את השבת, ואומר הנוכרי לא ימנע הישראל לחזור לכאן בשבת.

מדוע הנוכרים סבורים שישראל אינם שומרים השבת

עניין זה, שהנוכרים סבורים שאין ישראלים שומרים את השבת, נודע לו לרבא, מדברי איסור הגר, שאמר לרבא כך, כשהיינו נוכרים, היינו אומרים, שהיהודים אינם שומרים שבת, שכן אם היו שומרים שבת, היו נמנעים מלשאת את כספם [או חפץ אחר] בשבת, [כי יש בכך משום הוצאה והכנסה ומשום העברה ארבע אמות ברשות הרבים, שכל אלו בכלל מלאכת הוצאה]. והרי אי אפשר שלא יהיו ביניהם אי אלו שיצאו בטעות עם איזה חפץ או ממון לרשות הרבים, ובהזכרם בכך היה עליהם להשליך את ממונם בשוק. ומאחר שאין אנו מוצאים בשבתות ממון אותם ישראלים, בוודאי אינם שומרים שבת, וכשיוצאים

הוספות

[1] כן נראה לכאורה מלשון הגמרא שגם היין שעל השלחן מותר. ותוס' הביאו בזה שני פירושים. (א) דדוקא היין שעל הדולבקי שרי, כדתנן במתניתין. ורבא קא משמע לן, דקל צלויי כלא הודיעו שמפליג דמי. (ב) אי נמי שאפילו על השולחן מותר, ובדלא אמר לו הוי מזוג ושותה. [תוס'].

לרשות הרבים עם ממונם, אינם משליכים אותו שם, אלא נושאים אותו לביתם, למרות חילול שבת שיש בדבר.

אך טעות היא ביד הנוכרים הסבורים כן, כי באמת גם כשישראל נזכר ביום השבת שכספו בידו, אינו מחויב להניחו בשוק, ורשאי להוליכו לביתו בדרך היתר, של הולכה בהפסקות, כשכל פעם מוליכו פחות מארבע אמות, וכמאמר רבי יצחק, המוצא כיס בשבת, מוליכו פחות פחות מארבע אמות.

נוכרי שנחבא בין חביות יין מפני סכנה

מעשה באריה שנהם בבית הבד, שמע נוכרי אחד את קולו, וברח ונחבא מפניו בין חביות של יין.

והורה רבא, ש**היין שבחביות לא נאסר**, ואין לחוש שנגע בו הנוכרי בינתים, **כי הנוכרי סבור, כשם שאני ברחתי לכאן**, יתכן ש**גם אחרים ישראלים ברחו לבין החביות אחוריי, והם רואים את מעשיי**.

הנכנס לבקעה בימות הגשמים וטומאה בשדה פלונית

כלל בידינו, כשיש ספק אם נטמא דבר ברשות היחיד, יש להחמיר ולדונו כטמא. עוד מבואר שהבקעה, [מקום שיש בו שדות הרבה, וכל שדה יש לה תחומים ברורים], בימות הגשמים, מאחר שהחלה התבואה לצמוח, אין רשות לכל אדם להיכנס לשם, והמקום נחשב כרשות היחיד לעניין טומאה.

ולדברי הכל, כשידוע לנו שיש טומאה בשדה מסויימת, ו**נכנס אחד לתוך אותה שדה**, **ומסופק אם נגע בטומאה שבה**, מאחר שיש כאן ספק טומאה ברשות היחיד, **הרי זה טמא**.

אבל נחלקו חכמים מה הדין כש**נכנס אדם לאותה בקעה**, **ומסופק אם נכנס לשדה טמאה שבה** וכגון שאותה שדה טמאה כולה ואם נכנס לתוכה וודאי נטמא.

לדעת חכמים, **גם באופן הזה** יש כאן ספק טומאה ברשות היחיד, והרי זה **טמא**.

ולדעת רבי אליעזר, דווקא במקום שיש ספק אם נגע בטומאה או לא אך בוודאי היה במקום הטומאה הדין כנ"ל להחמיר, אך כאן הספק הוא אם בכלל נכנס למקום הטומאה, ובספק כזה יש להקל והרי זה **טהור** [=ספק מגע טומאה טמא. ספק ביאה טהור].

גנבים שנגעו ביין

מעשה שבאו גנבים לפומבדיתא, ופתחו חביות רבות של יין[1]. והורה רבא, ש**היין לא נאסר במגע הגנבים**, **כי רוב הגנבים ישראלים הם**. וכן ארע מעשה כזה בנהרדעי, והורה שמואל, שהיין לא נאסר.

ומתחילה רצו לומר, שדין זה הוא כדעת

הוספות

[1] הכא לאו דוקא טובא, כיון דתלינן בישראל. [תוס'].

רבי אליעזר, האומר, ספק ביאה טהור, וכמו כן בזה, מאחר שיש ספק אם הגנב שנכנס הוא נוכרי או ישראל, הרי זה ספק ביאה, ויש לנו להקל, ולומר לא נכנס נוכרי.

ודחו זאת **ואמרו**, **שדין זה הוא כדברי הכל**. והטעם לכך, **כי אפילו אם היו הגנבים נוכרים**, **לא כל הנוכרים פותחים חביות לנסך**, אלא יש מהם שפותחים לחפש בחביות ממון, וכשרואים בהן יין, מניחים את החביות והולכים, **ונמצא שיש כאן שתי ספיקות**. **(א)** ספק אם **הגנב ישראל או נוכרי**. **(ב)** אפילו הגנב נוכרי **ספק נגע** ספק לא נגע. **ובספק ספיקא מודים חכמים שיש להקל**.

תינוקת נוכרית בין החביות ובידה אופיא

מעשה ברביתא [=תינוקת] נוכרית, שנמצאת בין חביות יין, ובידה היה אופיא [=קצף של יין].

והורה רבא ש**היין לא נאסר**, **כי סביר יותר שיצא** קצף של יין **חוץ לחבית**[1], **ומשם לקחה אותו**, **ולא הכניסה את ידה לתוך החבית**, ואם כן לא אסרה את היין. ואף על פי שאין אנו רואים שם קצף נוסף חוץ לחבית, מן הסתם ארע קודם לכן שהיה, ומשם נטלה[2].

חביות רבות שפתחו בני פולמוסא

מעשה שבא שר הצבא עם חילו לנהרדעא, ופתחו חביות הרבה של ישראל.

וכשבא רב דימי, אמר, ש**מעשה כזה ארע בפני רבי אלעזר**[3], **והתיר** את החביות. **אך לא ידע רב דימי סיבת ההיתר** של רבי אלעזר.

מצד אחד אפשר שהתיר כדעת רבי אליעזר, **שאמר ספק ביאה טהור**. ומתחילה היה נראה שעניין זה נחשב ספק ביאה כי אין אנו יודעים, מי החייל שנכנס ונגע בחבית, ישראל או נוכרי, ולכן זה נחשב ספק ביאה, וטהור. אך למסקנת הסוגיה, עניין זה נחשב ספק ביאה, משום שנפתחו חביות מרובות כל כך, יותר מכדי הצריך לשתיית החייל, הדבר מוכיח שלא נפתחו החביות לשתות את היין, אלא לחפש בהן ממון, ואם כן, כיון שחיפשו אחר ממון, הרי זה כספק ביאה[4], שמאחר

הוספות

[1] כן היה נראה לי כוונת הגמרא "גבה דחביתא" כלומר גבו ולא תוכו. אך זה לשון התוס' וגרסתם, "אימר מגבה דחביתא קלטתה". ולא נגעה ביין אלא מן האויר קלטתה. אבל אי שקלתה מעל גבי היין, יאסר מטעם נצוץ. מיהו יש בספרים ישנים "שקלתה", ואפילו הכי שרי, משום דאינה בקיאה בטיב ניסוך, ולא מסרה נפשה למינגע כפירוש הקונטרס. אבל בגדולה כיון דנקיטא אופיא איכא למיחש. [תוס'].

[2] ודוקא רביתא, דאינה יודעת בטיב ניסוך, ולא מסרה נפשה למינגע. אבל גדולה, מכי חזינן דנקיטא אופיא, לא תלינן לקולא. [רש"י]. מיהו לא מצינו חלוק זה בשום מקום. לכן נראה דלאו דוקא רביתא, הוא הדין גדולה, אלא דעובדא הכי הוה. ומיהו לפירוש הקונטרס לא נפקא מניה מידי עכשיו, דגם הגדולים אינם בקיאים בטיב ניסוך. [תוס'].

[3] וגרסת התוס', אמר רבי חייא בר אבא עובדא הוה קמיה דרבי יוחנן ושרא כו'.

[4] ודמי לבולשת שנכנסה לעיר בשעת מלחמה, דקתני מתניתין, אלו ואלו מותרות, הלכך אף על גב דספק מגע הוא, כיון דמוכחא מילתא לקולא, כספק ביאה דמי. [רש"י].

שראו שאין ממון בחבית, הניחו אותה, ולא נגעו ביין שבה.

ומצד שני אפשר שהתיר כדברי הכל, וזאת משום שרוב בני החייל הם ישראלים, ויש לנו ללכת אחר הרוב, ואין כאן ספק.

מסירת המפתח

מעשה בישראלית בעלת מסבאה [=חנות יין] שמסרה את מפתח החנות לנוכרית, לשמור עליו. ואמר רבי יצחק אמר רבי אלעזר, מעשה כזה הובא לבית המדרש לשאול מה דין היין, ואמרו, שהיין מותר, כי מסירת המפתח לנוכרית אינה כנתינת רשות לנוכרית להשתמש במפתח להיכנס לחנות, ולא קבלה אלא לשמור על המפתח בלבד, ומאחר שאין לה רשות להיכנס לחנות, אין לחוש שנכנסה ונגעה ביין[1].

ואמר אביי, שכן יש ללמוד מהמשנה במסכת טהרות, בה שנינו, שהמוסר מפתח ביתו לעם הארץ שמגעו טמא, כל מה שבבית בחזקת טהור, ואין לחוש שנכנס עם הארצלבית ונגע בטהרות שבו, שלא מסר לו אלא שמירת מפתח בלבד.

ומאחר שלעניין טהרות אמרו כן, שאין לחוש שנטמאו, בוודאי שכן הדין לעניין יין, שאין לחוש שנגע בו הנוכרי, שכן מצינו, שהחמירו בטהרות יותר מביין נסך, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך.

חצר שחלקה במסיפס

הכל מודים, שאם היתה חצר משותפת לישראל ולנוכרי, וחלקו אותה המסיפס, כלומר במחיצה נמוכה שניתן לעבור עליה בנקל, אך היא סימן ברור, עד היכן חלקו של כל אחד, **היין שבחלקו של ישראל מותר, ואין לחוש שהנוכרי נכנס לחלקו של הישראל, ונגע ביין**, כי מאחר שאין לנוכרי רשות לעבור את המחיצה, הוא ירא לעבור.

אך נחלקו רב ורבי יוחנן בחצר כזו, אם היו בה שני ישראלים, **חבר ועם הארץ**, והיו טהרות בחלקן של חבר. **לדעת רב, יש לחוש שנכנס עם הארץ לחלקו של חבר, וטימא את הטהרות שלו. ולדעת רבי יוחנן**, גם בזה **אין לחוש לכך** שנכנס עם הארץ לחלקו של חבר, **וטהרותיו טהורות**.

שתי חצירות זו לפנים מזו

היו שתי חצירות זו לפנים מזו, החיצונה פתוחה לרשות הרבים, והפנימית פתוחה לחיצונה, והדר בה יוצא דרך החיצונה לרשות הרבים.

הוספות

[1] מכאן שאם תפס המושל את היהודי, והניח שמירת עובדי כוכבים בביתו, ונמסר להם כל המפתחות, אף של יין, אם אין אוכלים ושותים ממה שבבית הישראל, היין מותר. ואם אוכלים בבית, אסור. ואמנם אם מצאן הישראל כמו שהניחם מלאים, כשרים, דכוותיה אשכחן גבי בגדיו לענין טומאה, שאם מצאן כמו שהניחם, טהורים. ואמרינן עלה וכן ביין נסך. ואולי כשמחפשין אותו בכל מקום ובקרקע ובכתלים את מטמוני ישראל גם היין אסור, לפי שגם לתוך חביות הכניסו קנה ארוך לחפש בו. אכן אם היה לישראל סימן וחבור במגופה, מותר, דאם הסירוה לחפש בה לא היו מחזירין אותה, דהא לא מירתתי מישראל כלל. [תוס'].

אם היה חבר דר בפנימית, שוטח בה פירותיו וכליו אף סמוך לחצר החיצונה, מקום שיד החיצון יכולה להגיע, ואפלו עם הארץ דר בחיצונה, ואין החבר חושש שיכנס עם הארץ לחצר הפנימית, או יכניס לשם את ידו, וייגע בטהרות שלו[1].

ובדין זה מודה רב, שאין הדבר דומה לחצר אחת שחילקו אותה במסיפס, שמכיון שכולה נחשבת כחצר אחת, אין עם הארץ יכול להכניס את ידו לכל חלקי החצר, אבל כשהן חצירות נפרדות לגמרי, ואין לחיצון רשות להיכנס לפנימית, אין לחוש שיכנס.

שני גגות סמוכים זה מעל זה

לדעת רבן שמעון בן גמליאל בתוספתא, אם היה גגו של חבר סמוך לגגו של עם הארץ, וגגו של חבר גבוה יותר, אותו חבר שוטח פירות וכלים בגגו, ואינו חושש שיכנס לשם עם הארץ בעצמו, וייגע, אך צריך הוא להרחיק את טהרותיו מגגו של עם הארץ, כך שלא יוכל לגעת בהם עם הארץ בהכנסת ידו לבדה.

ולדברי רבי יוחנן דין זה שונה מחצר החלוקה במסיפס בה אין לחוש אף להכנסת היד כי כאן מדובר שגג החבר גבוה יותר ויכול עם הארץ להכניס ידו ולומר אימצורי קא ממצרנא כלומר מודד אני את מידת הבנין ולכן הושטתי את ידי. א"נ יכול לומר מתמוגג אני כלומר מתמתח.

עוד מבואר בברייתא שכשהיו שתי הגגות בגובה שווה אין לחוש אף להכנסת היד, ואותו חבר שוטח פירות וכלים בגגו, אף סמוך לגג עם הערץ.

ולדברי רב הדין האחרון הוא כדעת חכמים בלבד, אך לדעת רבן שמעון בן גמליאל, אין חילוק בדבר זה, וגם כשהגגות שווים, יש לחוש שעם הארץ יכניס את ידו לחלקו של חבר, כנ"ל. ורב עצמו שחש לכך בחצר החלוקה במסיפס, אמר כן כדעת רבן שמעון בן גמליאל.

בולשת שנכנסה לעיר

הגיעה בולשת לעיר, היא חיל צבא, שנכנסים ומחפשים ובודקים בכל בתי העיר[2].

אם **באו בשעת שלום**, כלומר שאין שום מלחמה נגדם, ובאים לעיר זו בנחת, לחפש בבתי העיר מבוקשם, כל **חביות יין פתוחות שבעיר נאסרות**, כי מאחר שהם בודקים את הבתים בנחת, ואינם ממהרים, כשרואים חבית יין, נוגעים בה, ומנסכים את היין, והוא נאסר בהנאה[3].

ואם **באו בשעת מלחמה**, הם טרודים

הוספות

[1] אבל אי הוי איפכא, דחיצונה של חבר, כיון דהוי לעם הארץ דריסת הרגל בחיצונה, אין חבר שוטח שם פירותיו. [רש"י].

[2] על שם שמחפשין וחותרין קרי להו בולשת, כדמתרגמינן "ויחפש", ובלש. [רש"י].

[3] משמע אפילו טובא, ולא אמרינן, אדעתא דממונא פתחו, כדאמרינן לעיל גבי פולמוסא. והיינו משום דפולמוסא באים לגבות מס המלך וארנונא, ולכך איכא למימר דאדעתא דממונא פתחו. אבל בולשת אינם באים כי אם דוקא לאכול ולשתות. [תוס'].

במלחמתם, וכשמחפשים מבוקשם בבתים, אין להם פנאי להתעכב, ולפיכך, כשרואים חביות יין פתוחות, מאחר שאין זה מבוקשם[1], אינם מתעכבים אצלם, ואינם נוגעים ביין, ולא מנסכים אותו, והרי הוא **מותר כבתחילה**.

וכאמור, חילוק זה, בין שעת מלחמה לשעת שלום, הוא לעניין יין שבחביות פתוחות, אבל **יין שבחביות סתומות, בכל אופן לא נאסר**, ואין לחוש שבני החיל נקבו החבית, או הסירו המכסה, ונתנו כיסוי אחר.

דף עא

עיר שכבשה כרקום

עיר שהיתה נתונה במצור, ונכבשה, ובאו בני החיל לתוכה, כל הנשים שבתוכה בחזקת בעולות באונס לבני החיל. ולפיכך, **נשות כהנים** שנאסרות לבעליהן גם בבעילת אונס, **נפסלו לבעליהן**.

ואף על פי שנתבאר לעיל, שבשעת מלחמה אין לבני החיל פנאי לנסך[2], זאת משום שאין תאוה גדולה כל כך לעשות זאת, וטרודים במלחמתם, אבל לבעול תאוותם גדולה יותר, ויש להם פנאי לעשות כן.

נוכרי שבא לשלם שכר ישראל ביין נסך

אומן ישראל עשה מלאכה לנוכרי, ושלח לו הנוכרי חבית של יין נסך בשכרו.

כל זמן שלא קיבל הישראל את החבית ולא זכה בה, **יכול לומר** לנוכרי, **לא אקבל** אותה **ממך**, **אלא את דמיה**. ומעתה אפילו ימכור הנוכרי את החבית עצמה, וישלם לישראל מה שקיבל תמורתה, מותר לישראל לקבל את המעות[3].

אבל אם קיבל הישראל את החבית עצמה מיד הנוכרי, ובכך כבר נכנסה לרשותו, **שוב אינו יכול להחזירה לנוכרי**, **שיתן לו מעות תחתיה**, כי מעתה מה שיקבל תמורתה יחשב אצלו כחליפי יין נסך שהם אסורים.

נוכרי משלם מנת המלך של ישראל ביין נסך

מנת המלך, היא הארנונא, שהיו הכל מחויבים לתת למלכות סך מסוים [=עישור] מתבואותיהם ומבהמותיהם.

ואמר רב יהודה אמר רב, מותר לישראל לומר לנוכרי, שלם עבורי משלך את המס המוטל עליי, ואני אפרע לך, ויתן הנוכרי מיינו האסור לישראל בהנאה, וישראל ישלם לנוכרי על כך.

הוספות

[1] כן היה נראה לי טעם ההיתר. אך מדברי התוס' משמע שמבוקשם הוא אכילה ושתיה, ואם כן בוודאי נגעו ביין, ובכל זאת לא נאסר, כי אין להם פנאי לנסך. ונמצא לפי זה, דכל שאין פנאי לנסך, אף מגע הנוכרי אינו אוסר. ויל"ע בדבר.

[2] ואם תאמר דלמא מיירי לאחר גמר המלחמה, דאז יש להם פנאי. ויש לומר דמשמע בכל ענין, אפילו קודם גמר המלחמה. [תוס'].

[3] דהא לא קנו לה, והוא אינו חייב להן אלא מעות. ותניא ישראל שנושה בעובד כוכבים מנה, מכר עבודת כוכבים והביא לו יין נסך והביא לו, מותר. [רש"י].

ואין זה נחשב כמי שנהנה הישראל מיין נסך של הנוכרי, שכן הנוכרי היה יכול לשלם למלכות בשאר דברים, כגון במעות, ואם כן, כשנתן יין נסך, אינו נחשב כשלוחו של ישראל לתת דווקא יין נסך, אלא כמי שנתן זאת מעצמו, וישראל משלם לו על שפרע עבורו את חוב הארנונא.

וכן מבואר בסיפא של הברייתא, שכשנוכרי יכול לשלם גם במעות, רשאי לתת עבור ישראל גם דבר איסור, משום שאינו נחשב שלוחו לכך, כי היה יכול לשלם מעות [=אומר לו, מלטני מן העוצר[1]].

אכן ברישא של הברייתא מבואר, שיש אופן שהדבר אסור, והוא כשאומר לנוכרי, שכל מה שעושה, יחשב כעושה עבורו, שאז בכל פעולותיו הוא שלוחו של ישראל [=אל יאמר אדם לעובד כוכבים, עול תחתי לעוצר[2]].

ותוס' פירשו, שבשני האופנים בברייתא מדובר בישראל שחייב למלך יין, ואינו יכול לפרוע במעות, ומכל מקום כשאומר מלטני ממנו מותר[3].

-

משנתנו תתבאר בהמשך הסוגיה בגמרא ושם נביא אותה.

קניין מטלטלין בנוכרים

לדעת אמימר, כשישראל מוכר מטלטלין לנוכרי, או קונה אותם ממנו, הקניין שמועיל לקיים את המקח הוא קניין **משיכה**. [ולפיכך, כששילם הקונה על החפץ, ועדיין לא משך אותו, יכולים לחזור בהם, אבל כשמשך הקונה את החפץ, אין יכולים לחזור בהם, ואפילו עוד לא שילם]. וראיה לדבר, מהנהגת הפרסים, ששולחים זה לזה פרדשני [=דורון[4]], ואין חוזרים בהם, כי המקבל קונה במשיכת הדבר[5].

ולדעת רב אשי, כשישראל מוכר מטלטלין

הוספות

[1] דאפשר לסלוקיה בזוזי, הלכך למיתב ליה חמרא לאו שלוחיה הוא. [רש"י].

[2] היכנס במקומי להפיס את השוטר, כמו "זה יעצור בעמי". ל"א לשון אוצר, שממונה על אוצרות יין ושמן של מלך לגבות ולאצור. כיון דאמר ליה עול תחתי, הוי משמע הוי במקומי, וכל מאי דיהיב ליה עובד כוכבים, הוי כאילו יהביה ישראל, דהא במקומו הוא. [רש"י].

[3] משום דמשמעות דבריו סלק אותו במה שתוכל, אבל אינו מצווה לו לפרוע יין נסך, ולכך שרי אפילו לא מצי לסלוקי בזוזי אלא ביין נסך, ואפילו הקדים לו דינר, ואמר לעיל דאסיר גבי פועלים, הכא שרי, דהתם היינו טעמא משום דהוא מקדים לו הדינר בשביל שיתן מיין נסך לפועלים, אבל הכא קא אמר ליה שיסלקנו במעות אם יכול, הלכך לא חשיב כפורע יין מיין נסך. אבל כי אמר ליה עול תחתי, הוי כמו שאמר לו פרע למלך תחתי כמו שאני חייב לו יין, ונמצא פורע חובו מיין נסך, ואפילו לא הקדים דינר אסור. [תוס'].

[4] ל"א מתשובת הגאונים, פרדשני, מי שיש לו כור חיטין למכור, פוסק דמים ללוקח, והולך לביתו, ומשגר לו קב חיטין, לראות כמה הן יפות, ואם מעכב הלוקח אותו קב אצלו, מתקיים המקח, ואם אינו חפץ בהן מחזירו. [רש"י]. זה הפירוש הוא עיקר, דלישנא קמא קני במתנה הוא, והוא בא לומר דמשיכה קונה במקח וממכר. ואומר ר"י, דאפילו למאן דאמר אינה קונה, כרב אשי בסמוך, הני מילי כגון דאיכא כספא, אבל במציאה ומתנה דליכא כספא, כולי עלמא מודו דקני במשיכה או בהגבהה. [תוס'].

[5] אומר ר"י, דאין זה עיקר הטעם, אלא משום דאמימר סביר כרבי יוחנן, דאמר מעות קונות בישראל, ודריש לעמיתך בכסף, לעובד כוכבים במשיכה ... ומה שמביא ראיה מפרדשני דפרסאי, אין זה כי אם אמתלא בעלמא, שמנהג אבותיהם מן הפרסיים שאינם חוזרים אחר המשיכה שמע מינה שכך הדין. [תוס'].

לנוכרי, או קונה אותם ממנו, הקניין שמועיל לקיים את המקח אינו קניין משיכה אלא קניין **כסף**, ובמתן המעות זוכה הקונה בחפץ[1]. ומה שאין הפרסים חוזרים בהם אחר המשיכה, אין זה משום שאין יכולים, אלא משום גסות וגאווה [=רמות רוחא] שיש בהם, שלא נאה להם לחזור, כי בכך נראה שטעות עשו מתחילה, ואינם רוצים להיראות כמי שטעו.

הוראת רב במכירת יין לנוכרים

רב אשי למד את הדין הנ"ל, שנוכרים קונים בכסף ולא במשיכה, מהוראת רב למוכרי יין ישראלים, שהיו ממלאים לנוכרים יין בכלים של הנוכרים, שכך הורה להם רב, **כשאתם מוכרים יין לנוכרים, תחילה קחו מהם את הכסף, ואחר כך מלאו להם את היין בכליהם**, ואם אין להם כסף לשלם, הלוו להם כסף, וקחו מהם את הכסף לשם קניין, ויהיו חייבים לכם את התשלום קודם מסירת היין, **כי אם תמלאו להם את היין תחילה**, קודם קבלת הכסף, **נמצא היין ביד הנוכרי קודם הקניין, ובעודו שלכם, הוא נאסר בהנאה ביד הנוכרי**, ומעתה, אם תקבלו את הכסף, הרי זה תשלום עבור יין נסך, האסור בהנאה.

ואמר רב אשי, שהוראת רב מובנת, רק אם הדין הוא כנ"ל, שמשיכה אינה קונה, ורק בנתינת המעות נעשה היין של הנוכרי, שכיון שנאסר היין בנגיעת הנוכרי קודם לנתינת המעות, אין לישראל לקבל כסף תמורתו. אך אם משיכה קונה, מיד כשמשך הנוכרי את הכלים שבהם היין, קנה אותם, ומתחייב לשלם עבורם, ועדיין לא נאסר היין, שאין היין נאסר אלא כשנגע בו הנוכרי אחרי כן.

ודחו את הראיה הזו, ואמרו, **שאפשר שמשיכה קונה בנוכרים, ובכל זאת היין נאסר קודם הקנין, כגון שבאו הנוכרים עם כלים שלהם, שהיה בהם מעט יין אסור**, ואם כן, מיד כשמילא אותם הישראל ביינו, נאסר היין של ישראל קודם המשיכה, על ידי שמתערב ביין שבכלי, ולכן אמר רב, שתחילה יתן הנוכרי את הכסף[2].

הוספות

[1] פירש רבינו תם, דאף על גב דרב אשי בתרא הוה, לית הלכתא כוותיה בהאי, אלא קיימא לן כאמימר, דאמר משיכה בעובד כוכבים קונה ... אם כן המקנה בהמה לעובד כוכבים כדי לפוטרה מן הבכורה, צריך שימשכנה העובד כוכבים, ובכך סגי בלא כסף. מיהו רש"י פירש דמשיכה אינה קונה בעובד כוכבים אלא כסף ... והרוצה לחוש לדברי רש"י ורבינו תם, המקנה בהמה לעובד כוכבים לפוטרה מן הבכורה, צריך שיתן העובד כוכבים כסף וגם משיכת העובד כוכבים בסימטא או לרשותו של עובד כוכבים שהוא שלו, ואם אין לו רשות לעובד כוכבים מקנה לו הישראל חדר בביתו, והעובד כוכבים ינעול ויפתח, דבהכי קני ליה לרשות ... ואחר כך ימשוך העובד כוכבים הבהמה לאותו חדר. [] ובבכורות ... פליגי אמוראי מה צריך שיקנה העובד כוכבים מן הבהמה ... ונראה להחמיר ולהקנות לעובד כוכבים דבר שעושה אותה טרפה כגון הריאה והראש מן הבהמה או מן העובר כשהיא מעוברת, אמנם אין צריך שיתן העובד כוכבים מעות שוה הראש והריאה, אלא סגי שיקנם בפרוטה, ואף על פי ששוה יותר כפלים, אפילו הכי אין לחוש משום ביטול מקח, שאנן סהדי שהישראל גמר ואקני לעובד כוכבים כדי להפטר מן הבהמה. [תוס'].

[2] והקשה רבינו תם כיון דמשיכה בעובד כוכבים קונה, אם כן מעות אינם קונות, ואם כן מה היה מועיל המעות שהיו נותנים מתחלה, מכל מקום הוי יין נסך ברשותו של ישראל, מיד שנגע בו, ועדיין אינו של עובד כוכבים עד שימשכנו, כיון דמשיכה

למה אינם קונים בהגבהה

נתבאר, שאם ישראל ממלא לנוכרי יין בכליו של הנוכרי, היין של ישראל נאסר כשהוא מתערב בשיירי יין הנוכרי שבכלי, קודם שחל הקניין במשיכת הכלי, ולא יוכל ישראל לקבל כסף תמורת היין שנאסר קודם הקניין.

והקשו, למה לא יקנה הנוכרי בקניין הגבהה קודם שנאסר, שהרי הוא מגביה את הכלי שהישראל ממלא אותו ביין, ומיד בכניסת היין לחלל הכלי, יקנה הנוכרי את היין בהגבהה זו, קודם שנתערב ביינו האסור שבשולי הכלי.

ואמנם, אם ההלכה היא, שניצוק נחשב חיבור, כלומר כששופכים משקה מכלי לכלי, המשקה הנשפך מחבר את המשקים שבשני הכלים, ונמצא שיינו של ישראל שבכלי של ישראל, נאסר על ידי חיבורו ליין שבכלי הנוכרי, ואם כן הוא נאסר קודם כניסתו לחלל הכלי של הנוכרי קודם שיקנה אותו בהגבהה[1]. אך עניין זה, אם ניצוק חיבור הוא או לא, נסתפקו בו חכמים במסכת בבא בתרא, ולא למדו מדברי רב שניצוק נחשב חיבור.

ותירצו, שאמנם **אם הנוכרי מחזיק את הכלי בידו, הוא קונה את היין בהגבהה זו, מיד בהיכנסו לחלל הכלי, ויתכן שהקניין חל קודם שנאסר היין**, [וזאת אם ניצוק אינו חיבור], ויתכן שהיין נאסר משום ניצוק, [וזאת אם ניצוק חיבור]. **ורב הצריך את נתינת הכסף תחילה, באופן שבו הנוכרי אינו מחזיק את הכלי בידיו**, אלא הכלי מונח על גבי הקרקע, **ובאופן הזה**, אם לא נתן את מעות תחילה, **בוודאי נאסר היין כשמתערב ביין שבכלי**, וזאת **בעוד היין של ישראל, קודם שעשה הנוכרי בו שום קניין**.

למה אינם קונים בכלי עצמו

וחזרו והקשו, אף אם הכלים על גבי קרקע, מה בכך, עצם כניסת היין לכלי תיחשב כקניין לבעל הכלי, וכך נמצא היין קנוי לנוכרי בכניסתו לחלל הכלי, קודם שנתערב בשיירי יין שבתוך הכלי.

ואמנם אם אין כליו של אדם מועילים לקנות לו מה שבתוכם כשהם ברשות המוכר, הדבר מובן, אך לא מצינו מי שיביא ראיה מדבריו של רב, שכליו של

הוספות

קונה ולא מעות, ומיד שנגע בו העובד כוכבים נעשה יין נסך ברשות ישראל, והמעות שביד ישראל נעשו למפרע דמי יין נסך. (א) ואין לומר שהעובדי כוכבים היו נותנין להם המעות במתנה, דאטו בשופטני עסיקינן. (ב) ואומר ר״י, שבשעת נתינת הדמים היו אומרים להם העובדי כוכבים, אנו מקנים לכם המעות מעכשיו, והיין יהיה שלנו מעכשיו, והעובדי כוכבים היו מאמינים אותם בטוב, ולא היו יראים פן יגזלו, ואף על פי שלא בא לידם עדיין. (ג) א״נ יש לומר דסבר האי דדחי דקניא משיכה או מעות בעובד כוכבים ... ולית ליה הא דאמר ... מדישראל בחדא עובד כוכבים נמי בחדא. [] ואם תאמר ולמה לא למדם להדיח כלי העובדי כוכבים, או למדוד בכלי ישראל. ויש לומר דבכך יש לטעות כמה פעמים, אבל בלקיחת מעות קודם לא יבא לטעות כיון שהיה מנהגם כן. [תוס׳].

[1] ואם תאמר ולימא להו רב לסבוייתא, ליקטפי קטופי, ובכי האי גוונא שרי, גם אי נצוק חבור ... ויש לומר, לפי שהיו מוכרים יין הרבה, היה להם טורח גדול לקטף. [תוס׳].

לוקח ברשות מוכר לא קנו.

ותירצו, שהסיבה שאין הכלי מועיל לקנות את היין לנוכרי, קודם שנאסר בהתערבו ביין שבכלי, משום שעל פי הכלי יש שיירים של יין נסך, ונמצא שהיין הנכנס לכלי נאסר על פתח הכלי כשהוא מתערב באותן טיפות יין[1], קודם כניסתו לחלל הכלי.

דברי רב כדעת חכמים או כדעת רבן שמעון בן גמליאל

נתבאר, שלדברי רב, אם ישראל ממלא לנוכרי יין בכליו של הנוכרי, היין של ישראל נאסר, כשהוא מתערב בשיירי יין הנוכרי שבכלי, ולכן, תחילה ימכור את היין ואחר כך ימלא לנוכרי הכלי שלו.

ובאמת דברים אלו הם כדעת חכמים, ולא כדעת רבן שמעון בן גמליאל, שנחלקו להלן בדף ע״ד, לדעת חכמים, יין נסך שנפל לבור יין, כל היין שבבור נאסר מפני תערובת יין נסך. ורבן שמעון בן גמליאל חולק ואומר, שיכולים למכור את היין כולו תמורת דמי יין ההיתר, שאם נאסר היין כולו בשתיה, מפני התערובת, לא נאסר יין ההיתר בהנאה[2].

אמנם רב שאמר דבריו **כדעת חכמים**, כפי שיטתו להלן בדף ע״ד, שהלכה כרבן שמעון בן גמליאל רק כשנתערבו חביות היתר בחביות יין נסך, שכל יין לעצמו, אלא שאין אנו יודעים איזה מותר ואיזה אסור, ולכן בשתיה הכל אסור מחמת הספק, אבל בהנאה לא נאסר, וישליך חבית אחת לנהר, ויקבל דמי שאר החביות, אבל כשנתערב יין נסף ביין היתר הכל אסור אף בהנאה[3].

קנה גרוטאות מנוכרי ומצא ביניהם עבודה זרה

מי שקנה מנוכרי גרוטאות [=שברי כלי כסף], ואחר ש**משך** את הגרוטאות הללו, **מצא בתוכם פסלים** של עבודה זרה האסורים בהנאה, הדין תלוי.

אם עדיין לא שילם לנוכרי על הגרוטאות, **יכול להחזיר לנוכרי את המקח**, כי עדיין לא זכה בו, ואינו חייב לבערו.

ואם כבר שילם לנוכרי, **אינו יכול לחזור בו** מהמקח, כי כבר זכ בו, ועל כרחו יקח את הגרוטאות והעבודה זרה שבתוכם, ויוליך אותה לים המלח לאבדה.

ומברייתא זו משמע, שקניין ישראל מהנוכרי, בכסף הוא ולא במשיכה, שכן כשלא שילם לו, יכול לחזור בו, אף על פי שמשך, ורק כששילם לו, אינו יכול לחזור בו.

הוספות

[1] תימה ליבטיל ההוא פורתא בששים. יש לומר דמין במינו הוא, וקסבר דלא בטיל. [תוס׳].

[2] ואנן קים לן, כל מקום ששנה רבן שמעון במשנתנו הלכה כמותו. [רש״י].

[3] ואי קשיא אביי ורבא היכי מיתרצי אתקפתיה דאמימר, הא אינהו הוו קשישי מיניה טובא, לא תיקשי, דהא במסכת בכורות תרצינהו אביי ורבא להנך שינויי אליבא דרבי יוחנן, דאליביה קאמר אמימר לשמעתיה, וקבעוה בעלי תלמוד כאן אמילתיה דאמימר. [רש״י].

ואביי ורבא דחו זאת ואמרו, שבאמת קניין ישראל מנוכרי במשיכה הוא ולא בכסף, והטעם לכך שבאופן הראשון, כשמשך הישראל את הגרוטאות ולא שילם, **הישראל יכול לחזור בו**, אף על פי שמשך, **כי** כיון שנמצא עבודה זרה במקח, הרי **זה מקח טעות**, וכל מקח טעות, בטל הוא, גם כשנעשה בקניין המועיל.

אמנם בסיפא, מאחר שכבר שילם הישראל על המקח, אף על פי שבאמת מקח טעות הוא, ובטל, מכל מקום **אם יחזיר הישראל לנוכרי את המקח, ויקבל ממנו המעות חזרה, נראה הדבר כאילו הוא מוכר עתה עבודה זרה לנוכרי**, ומעות שמקבל ממנו עתה דמי עבודה זרה הם, ולכן אסרו הדבר, שלא יטעו לומר, דמי עבודה זרה מותרים.

מכירת יין לנוכרי

המוכר יין לנוכרי, אם יאסר היין במגע הנוכרי קודם שיזכה בו הנוכרי, לא יוכל ישראל לקבל מהנוכרי את דמי היין, שהם דמי יין נסך[1], ולפיכך צריך שיזכה הנוכרי ביין קודם שיאסר, שבאותה שעה, כשהיין של היתר, מתחייב הנוכרי לישראל את דמי היין, ושוב אין לישראל מניעה מלקבלו, גם אם נאסר היין אחר כך.

ובמשנה מבואר, מהי הדרך הנכונה לישראל למכור את יינו לנוכרי, ולא תאסר לו תמורתו.

פסק עם הנוכרי את מחיר היין, ואחר כך מדד הנוכרי את היין, במדידה זו, הנחשבת כמשיכה, קנה הנוכרי את היין בעודו מותר, וישראל מותר ליטול מהנוכרי את דמיו, אף על פי שאחרי כן נאסר היין במגע הנוכרי, כי כשהיין נאסר כבר הוא של הנוכרי.

ומברייתא זו רצה מר קשישא בנו של רב חסדא להוכיח, שקנין נוכרי מישראל, במשיכה הוא.

אך רב אשי דחה ראיה זו, ואמר, שדין הברייתא אמור, כשמתחילה נתן הנוכרי מעות עבור היין[2], ואם כן קנה אותו בכסף ולא במשיכה.

והנה בסיפא של הברייתא מבואר, שכל זה כשפסק עם הנוכרי את מחיר היין, **אבל אם לא פסק עימו את המחיר**, אף על פי שתחילה מדד הנוכרי את היין, ורק אחר כך נגע בהם, לא זכה הנוכרי ביין במדידה קודם הנגיעה, ובנגיעה עודו ברשות ישראל, ואסור לישראל לקבל את דמיו.

וניתן לבאר זאת הן אם קניין הנוכרי במשיכה, וברישא קנה במדידה, ובין אם קניין הנוכרי בכסף, וברישא קנה במעות שכבר נתן. שאין אנו אומרים קנה בקניין שעשה אלא כשפסקו עימו על המחיר, וגמר

הוספות

[1] יל״ע בדבר זה למה לא יוכל הישראל לתבוע מהנוכרי את דמי היין, שכן אף אם אינו רשאי לקבל תמורת היין האסור, יתבע את הנוכרי על שהזיק את יינו. ושמא זה אינו יכול לתבוע משום היזק שאינו ניכר. ויל״ע בדבר.

[2] ונתן לו מעות יותר מכדי דמי היין עד שיפסוק הדמים יחזיר לו ישראל את המותר. [רש״י].

בדעתו לקנות בקניין שעשה, בכסף או במשיכה, אבל כשאינו יודע את המחיר, **וסבור שמא יהיה המחיר גבוה, ולא ארצה במקח, מתחילה אינו מתכוון לקנות במעשה הקניין שעשה**, בנתינת המעות או במדידה, ולכן לא קנה, **וברשות ישראל נאסר היין כשנגע בו אחר המדידה**.

בן נח שגזל ממון מישראל

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, **בן נח שגזל מישראל ממון השווה פחות מפרוטה, נהרג על כך, אך את הממון הנגזל, אין צריך להשיב**.

ואף על פי שאצל ישראל, גזלת ממון מועט כזו אינה נחשבת כלל כגזלת ממון, משום שישראל מוחלים על כך, מאחר שאצל הנוכרים המקפידים על ממונם אף בסכום מועט, הדבר נחשב כגזלת ממון, לפיכך בן נח נהרג על כך, שבן נח נאסר בגזל, וכל מה שהוזהרו עליו בני נח, נענשים מיתה אם עברו, ואפילו בלא התראה. אמנם מאחר שאצל ישראל אין הדבר נחשב לכלום, הרי הוא מוחל על כך, ולכן אין הנוכרי צריך להשיב לו גזלה זו[1].

ואמר רבינא, שמכאן ראיה, שנוכרי קונה מישראל במשיכה, שכן אם אינו קונה במשיכה, לא גזל מישראל כלום במשיכת הכסף, ועדיין הכסף של ישראל, אף על פי שהוא ביד הנוכרי, ולמה יהרג[2].

ורב אשי דחה ראיה זו, ואמר, שאמנם הנוכרי אינו קונה את הכסף שגזל, ועדיין הוא של ישראל, ומכל מקום הוא נהרג, ולא על שגזל בפועל, אלא על שציער את ישראל, שמעכב אצלו ממון של ישראל.

דף עב

ולדברי רב אשי, כשאמר רבי יוחנן, שאין הכסף צריך השבה, אין הכוונה שאינו מחויב להשיבו, אלא הכוונה היא, שאין כאן גזלה שטעונה השבה, כי עדיין הממון של ישראל הוא[3].

אך מסוף דברי רבי יוחנן, יש להביא ראיה שמשיכה קונה בנוכרים, שכך סיים רבי יוחנן דבריו הנ"ל, אם בא נוכרי שני, וגזל את הדבר מהנוכרי הראשון, הנוכרי האחרון נהרג על כך כדין גזלן. והנה בזה

הוספות

[1] ודוקא לישראל, דבר מחילה הוא, אבל עובד כוכבים, לאו בר מחילה הוא. ורש"י פירש, דלא ניתן להשבון, משום דקם ליה בדרבה מיניה. [אין זה רש"י שלפנינו]. ולא נראה, דאם כן לא יתחייב עובד כוכבים לשלם גזלו בשום ענין. [תוס'].

[2] וקשה דהא ישראל נמי לא קנה הגזילה להיות שלו, ואפילו הכי קנייה להתחייב באונסין, החיוב דשייך ביה, והכי נמי יש לנו לומר בבן נח שקנאו להתחייב בה מיתה, דהיינו החיוב דשייך בה. ויש לומר דודאי אי גזל שוה פרוטה דהוי ממונא לגבי ישראל וחיסרו אית לן למימר כדפירשתי, אבל פחות משוה פרוטה, שלא חיסר הישראל, דלאו ממונא הוא, וגם ממון העובד כוכבים לא נתרבה, שהרי לא קנאה, משום הכי פריך אמאי נהרג. ומשני צערא דישראל. [תוס'].

[3] דכל היכא דאיתא, דמרה היא. והוא הדין לשוה פרוטה, והאי דנקט פחות, לאשמועינן דנהרג עליה. [רש"י]. פירש הקונטרס דלא שייך ביה הישבון, וכל היכא דאיתיה, ברשותיה דישראל איתיה. ותימה, הרי ישראל נמי לא קנה הגזילה. ואפילו הכי איתיה בתורת הישבון, דכתיב והשיב הגזילה. ונראה דהכי פירושו, מאחר שאין חיוב בה רק משום צערא דישראל, אמאי הוצרך לומר ולא ניתן להישבון, פשיטא, וליכא מאן דאמר שתהא השבה שייכא ביה. [תוס'].

בוודאי חיובו של האחרון משום גזלה ולא משום שציער את הנוכרי הראשון, ואם כן במשיכת הכסף נעשה גזלן, ומכאן שמשיכה קונה[1].

התחייב למכור לאחד ומכר לאחר

מעשה באחד שהתחייב לחבירו, "אם אמכור קרקע זו, לך אמכור", [והתחייב על כך בקניין], ולאחר מכן הלך, ומכר את הקרקע לאדם אחר.

אמר רב יוסף, מאחר שהתחייב למכור לראשון, **הראשון קנה**, ולא השני.

ואביי אמר, כן הדין **אם מתחילה סיכמו ביניהם על המחיר**, אז גמר הראשון בדעתו לקנות, ולכן קנה, **אבל כשמתחילה לא סיכמו על המחיר**, הראשון לא גמר בדעתו לקנות, ולפיכך אין הקניין הראשון כלום, **והשני קנה** את הקרקע.

מתחילה אמרו, שהראיה לכך, שאין גמירות דעת לקנות בלא פסיקת מחיר, **מהדין המבואר לעיל** בדף ע"א, **בעניין יין נסך**, שאין הנוכרי קונה במדידה או במעות, אלא אם כן סיכמו ביניהם תחילה על המחיר.

אך דחו את הראיה הזאת, ואמרו, שאפשר שדווקא לעניין יין נסך, שאיסורו חמור, החמירו לומר שלא קנה בקניין, אם לא פסקו את המחיר תחילה, אבל בשאר מקח וממכר הקניין מועיל גם בלא פיסוק דמים.

אך מעשה היה בבית רב חסדא, והלך רב חסדא לדון בו בבית רב הונא, והביאו ראיה לדין זה מהברייתא המבוארת בסמוך.

קונה שהכניס את הפירות לביתו

מוכר פירות, שהביא את פירותיו עד פתח בית הלוקח על גבי חמורים או פועלים, ומשך הקונה את החמרים [=מנהיגי החמורים] או את הפועלים עם הפירות, והכניסם לתוך ביתו, אין זה קניין משיכה לקנות את הפירות, שאין משיכה קונה בבני אדם, והפירות כל זמן שהם עליהם לא קנה.

וכן הדין גם אם אחרי כן סיכמו ביניהם על המחיר, כמה ישלם על כל כור וכור [=פסק], אך לא מדד הקונה את הפירות, לדעת כמה הם, או מדד אך לא סיכמו על המחיר.

אולם אם סיכמו על המחיר, וגם מדד בעל הבית את הפירות, מאחר שסיכמו על המחיר, יש כאן גמירות דעת, ומדידת הפירות הרי היא כמשיכה[2], וקנה בעל הבית את הפירות.

וכל זה כשבעל הבית הכניס את הפירות על

הוספות

[1] ואם תאמר למאי דפרשית לעיל, דקאמר דמשיכה קונה בעובד כוכבים לכולי עלמא, היכא דליכא זוזי, כגון במציאה ובמתנה, מאי פריך, ומאי מייתי ראיה מגזל למקח וממכר. ויש לומר דסבירא ליה, דאי אינה קונה בעובד כוכבים במקח, אף בגזל נמי לא תקנה, דלא דמיא למציאה ומתנה, דבהיתירא אתי לידיה, אבל גזל דבאיסורא אתי לידיה, אי לא מהני משיכה במקח, לא מהני אף בגזל. [תוס'].

[2] לשון רש"י הוא, מדד ופסק, או פסק ומדד, קניא ליה ביתו, ולא בעי משיכה.

ידי משיכת הפועלים, אבל אם פרק את הפירות מהבהמות ומהפועלים, והכניסם לביתו. במדידה לבדה לא קנה, כי אינו יודע כמה יעלו לו הפירות, ולא גמר בדעתו לקנות[1]. אבל אם פסקו ביניהם את המחיר, קנה בהכנסת הפירות לביתו, כי יש כאן גמירות דעת, אף על פי שלא מדד.

התחייב למכור לזה במאה ומכר לשני ביותר

מעשה באחד שהתחייב לחבירו, "אם אמכור קרקע זו אמכור לך במאה זוז", [והתחייב על כך בקניין], ולאחר מכן הלך, ומכר את הקרקע לאדם אחר במאה ועשרים זוז.

אמר רב כהנא, מאחר שהיה קניין על ההתחייבות הזו, וגם סיכמו ביניהם את המחיר מתחילה [=מאה זוז], **הראשון קנה** את הקרקע, ולא השני, [גם לפי סברת אביי לעיל].

ורב יעקב מנהר פקוד נחלק על כך, **ואמר**, כשהתחייב בעל השדה למכור לראשון דווקא במאה, הכוונה היא שכשימכור את הקרקע בשוויה, כלומר במאה, שאז המכירה נחשבת כמכירה מרצון גמור, באופן הזה, אם ימכור, ימכור לראשון ולא לאחרים. אבל אם יציעו לו מחיר גבוה יותר משוויה, כגון זה, שרצה השני לקנות במאה ועשרים, אין זה כרוצה למכור מרצונו, אלא כמי שהמחיר הגבוה שמקבל הכריחו למכור לשני [=זוזי אנסוהו], ובאופן הזה לא התחייב למכור לראשון, ולפיכך **קנה השני**. [גם לפי סברת רב יוסף לעיל]. **ומסקנת הסוגיה שכן ההלכה**, כרב יעקב מנהר פקוד.

התחייב למכור על פי אומדן מחיר הקרקע

א. המתחייב לחבירו, "אמכור לך את הקרקע הזו, כפי המחיר שישומו אותה בשלושה" [=**כדשיימי בתלתא**], כיון שנקט לשון שומה, והזכיר שלושה כסתם בית דין, כוונתו שתהא השומה כבית דין, ולפיכך אם שנים העריכו בשיעור אחד, והשלישי בשיעור אחר, הולכים אחר השנים, ואין צריך שיהיו שלושתם מסכימים על שיעור אחד [=**אפילו תרי מגו תלתא**].

ב. אבל המתחייב לחבירו, "אמכור לך את הקרקע הזו, כפי המחיר שיאמרו שלושה" [=**כדאמרי בתלתא**], לשון זה אין משמעותו כבית דין אלא אמירה ברורה של כל השלושה, ולפיכך לא ימכור אלא במחיר שיסכימו לו שלושתם [=**עד דאמרי בתלתא**].

ג. וכן אם התחייב לחבירו, "אמכור לך את הקרקע הזו, כפי המחיר שישומו ארבעה" [=**כדשיימי בתלתא**], אף על פי שהזכיר לשון שומה, כיון שנקט ארבעה ולא שלושה כבית דין, אין כוונתו שתהא השומה כבית דין ברוב דעות, אלא בהסכמת ברורה כל הארבעה, ולפיכך לא ימכור אלא במחיר

הוספות

[1] אלמא משיכה בלא פיסוק לא קניא. [רש"י].

שיסכימו לו ארבעתם [=**עד דאמרי בארבעה**].

ד. וכל שכן אם התחייב לחבירו, "אמכור לך את הקרקע הזו, כפי המחיר שיאמרו ארבעה" [=**כדשיימי בתלתא**], בוודאי כוונתו למכור פי המחיר שיסכימו לו ארבעתם.

שמו שלושה ורוצה שישומו אחרים

נתבאר, שהמתחייב לחבירו, למכור לו קרקע במחיר שישומו אותה שלושה, ושמו אותה שלושה בכך וכך, עליו למוכרה לו כפי ששמו אותה.

אמנם **לדעת רב פפא**, **יכול** אחד מהם לומר, לא נסמוך על שומת השלושה הללו, אלא נביא שלושה אחרים, בקיאים מהם בשומה, והם ישומו את הקרקע.

ורב הונא בריה דרב יהושע נחלק עליו, ואמר, מנין לנו לדעת שהאחרונים בקיאים מהראשונים, שמא הראשונים בקיאים יותר, ומאחר שכן הוא, אין לנו להביא אחרים, ולפסול שומת הראשונים מספק, אלא מאחר ששמו אלו, תימכר הקרקע כפי שומתם. וההלכה כרב הונא בריה דרב יהושע.

חיבור לטומאה

טמא הנוגע במים שאובים הנתונים בכלי, או בשאר משקים מכונסים במקום אחד, לא רק המים או המשקה שנגע בהם ממש טמאים, אלא כל המים שבכלי וכל המשקה המכונס טמאים מחמת נגיעתו, כי כל המים שבכלי נחשבים כמחוברים, והנוגע במקום אחד, כאילו נגע בכל המים.

חיבור לטהרה

הטמא שטבל במקווה מי גשמים שיש בהם ארבעים סאה במקום אחד, הרי זה טהור. וכן הדין אם היו המים בשני בורות, ויש חיבור גמור בין המים שבבורות, כגון חפירה רחבה בעומק המים, דרכה עוברים המים בנקל מזה לזה ומתערבבים, בכך נחשבים כל המים כיחידה אחד, והטובל בבור אחד, הרי הוא כטובל בבמקווה שיש בו ארבעים סאה.

דברים שאינם חיבור לטומאה או לטהרה

א-ב. ניצוק וקטפרס.

ניצוק הוא קילוח של מים הנשפכים מלמעלה למטה באויר, כקילוח של מים הנשפכים ממרזב הגג לארץ. וקטפרס הוא זרימת מים מלמעלה למטה על גבי דבר, כמים הזורמים במורד ההר.

וכשהיו מים למעלה ומים למטה, וקילוח של ניצוק או קטפרס יורד מהמים שלמעלה למים שלמטה, אין הקילוח הזה מחבר את המים העליונים עם התחתונים, לא לעניין טומאה, ולא לעניין טהרה.

ולכן, אם נגע טמא במים התחתונים, לא נטמאו העליונים. וכן אם היה זה קילוח מי גשמים מבור עליון לבור תחתון, ובאחד

מהבורות אין ארבעים סאה, אף על פי שבאחר יש ארבעים סאה, אין המים נחשבים כמחוברים, והטובל בבור שאין בו ארבעים סאה לא נטהר, כי לא טבל בארבעים סאה.

ג. משקה טופח.

משקה טופח [ואין בו טופח על מנת להטפיח], הוא לחות מועטה שנשארה מהמשקה,, שכשיגע בו אדם, ירגיש הלחות בידו, אך אם יחזור ויגע בידו בדבר אחר, לא תגיע שום לחות לדבר האחרון.

ואין המשקה הזה נחשב חיבור לטומאה, שכשהיה משקה גמור מכאן ומשקה גמור מכאן, ומשקה טפח באמצע נמשך מזה לזה, אין כאן חיבור בין המשקים, ואם נגע הטמא באחד מהמשקים הללו לא נטמא המשקה האחר, וכן אם נגע טמא במשקה הטופח שבאמצע, לא נטמא אף אחד מהמשקים.

וכמו כן אין משקה טופח נחשב חיבור לטהרה, שאם היה מקווה שאין בו ארבעים סאה מחובר במשקה טופח למקווה אחר שיש בו ארבעים סאה אין כאן חיבור והטובל במקווה שאין בה ארבעים סאה לא נטהר.

אשבורן חיבור לטומאה ולטהרה

האשבורן הוא מקום שנבקעה שם הארץ ונתאספו שם מים, וכל המים שבתוכו נחשבים כמחוברים זה לזה, הן לטומאה, והן לטהרה.

ניצוק וקטפרס ומשקה טופח לעניין יין נסך

לעיל נתבאר, שניצוק וקטפרס ומשקה טופח, אינם נחשבים חיבור, לא לעניין טומאה, שאם נטמא התחתון יטמא העליון, ולא לעניין טהרה, שאם אין שיעור מקווה במקום אחד, אין מצטרף למים אחרים על ידי אלו.

ואמר רב הונא, שדווקא לעניין טומאה וטהרה אינם נחשבים חיבור, אבל לעניין יין נסך, הם **נחשבים חיבור**, ואם עירה יין מכלי כשר לכלי שיש בו יין נסך, נאסר היין שבכלי העליון, על ידי חיבור ניצוק ליין שבכלי התחתון.

ואמר רב נחמן לרב הונא, שאין לדייק זאת מהדין הנ"ל, [שהוא משנה במסכת טהרות], שניצוק וקטפרס אינם חיבור לטומאה ולטהרה, שמשמע מזה, לשאר דברים הם נחשבים חיבור. כי אם כן, יש לנו לדייק [מסוף אותה משנה] כך, אשבורן נחשב חיבור לטומאה ולטהרה, אבל לשאר דברים אינו נחשב חיבור. ובוודאי אין הדבר כן, שהרי אשבורן הוא חיבור לכל דבר. ואם כן הסיבה שנקטה המשנה לעניין אשבורן, "טומאה וטהרה", כי בהם היא מדברת. וכמו כן לעניין ניצוק וקטפרס, נקטה המשנה אינם חיבור "לטומאה וטהרה", כי בהם היא מדברת, והוא הדין לשאר דברים.

אך אפשר ללמוד את הדין הזה ממשנתנו, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך.

יין שנשאר במשפך שמדד לנוכרי

המוכר יש לו חביות יין, וממלא מהם יין לכלים קטנים יותר של הלקוחות. ועושה זאת על ידי משפך, הוא מעין כלי שיש לו פתח למעלה ולמטה, למעלה הפתח רחב, ולמטה הוא צר ובולט, ומניחים אותו על פי הכלי של הקונה, ושופכים על גביו את היין, והוא נכנס לכלי של הקונה.

ומבואר במשנתנו, ש**אם מילא המוכר כלי של נוכרי במשפך, ונשאר במשפך מעט יין**[1], **היין הזה נאסר**, ואם חזר ומילא בו לישראל, נאסר היין של הישראל על ידי אותו מעט יין שנשאר במשפך.

ואמרו להביא מכאן ראיה לכך שניצוק נחשב חיבור לעניין יין נסך, כדברי רב הונא, שאם לא כן, במה נאסר היין שנשאר במשפך, הרי לא נגע ביין שבכלי של הנוכרי, ואינו מחובר לו אלא **על ידי ניצוק**.

אמנם רבי חייא היה שונה את משנתנו בתוספת, לומר האופן שבו נאסר היין שבמשפך, הוא כשמילא את הכלי התחתון יין עד שהגיע היין שבכלי עד המשפך ממש, ואם כן הוא מחובר לו לגמרי, ולא על ידי ניצוק, ולכן היין שבמשפך נאסר[2]. ואין ללמוד מכאן, מה הדין כשהיה החיבור על ידי ניצוק בלבד.

המערה מכלי אל כלי

מבואר במשנתנו, שהמערה יין מכלי שלו לכלי של נוכרי, **היין שבכלי העליון** שמערה ממנו, **לא נאסר**, ומשמע מזה, שדווקא היין שבתוך הכלי העליון לא נאסר, **אבל היין שבין הכלי העליון לכלי התחתון נאסר**. וחיבורו של היין הזה ליין שבכלי התחתון הוא חיבור של ניצוק, ומכאן רצו להביא ראיה, שלעניין יין נסך ניצוק נחשב חיבור.

ואין להקשות, אם כן, למה רק היין שבין הכלי העליון לכלי התחתון נאסר, יאסר גם היין שבתוך הכלי העליון. כי אפשר שבעירוי מכלי לכלי, אין חיבור בין היין שבכלי העליון ליין שבכלי התחתון, כגון כשאינו מערה ברצף בקילוח אחד, אלא מערה מעט ומפסיק, מערה מעט ומפסיק, כך שלעולם אין רצף יין בין שני הכלים, אבל בכל עירוי, כשמגיע הקילוח לתוך הכלי התחתון, תחילת הקילוח באויר, ומחוברת לכלי התחתון בניצוק, ומאחר שהיא נאסרת, למדנו שניצוק נחשב חיבור.

ומכל מקום ראיה זו נדחית, ואין לדייק מתוך כך ששנו במשנתנו, שהיין שבכלי העליון מותר, שדווקא הוא מותר אבל היין שבאויר בין הכלים אסור, כי סיום המשנה הוא, שהיין שבכלי התחתון [=את שעירה

הוספות

[1] ואם תאמר למה לי עכבת יין, תיפוק ליה משום משפך גופיה, דאמר לקמן דבעי ניגוב. ותירץ רבינו תם, דלקמן מיירי במשפך של חרס, דבלע טפי, והכא בשל עץ, דלא בלע כולי האי. ושוב חזר בו רבינו תם ופירש, דהכא והתם בשל עץ, אלא דלקמן מיירי בשל עץ שמיוחד לתשמישו של עובד כוכבים, ובלע טפי, ולכך בעי ניגוב, אבל הכא מיירי שהמשפך של ישראל, ולכך לא בעי ניגוב, דלפי שעה לא גזרו ביה רבנן ... [תוס׳].

[2] ואם תאמר פשיטא דאסור, כיון דפחסתו צלוחיתו. ויש לומר דאשמועינן חידוש, דאף על פי שאין היין נשאר כלל במשפך, אפילו הכי אסור. [תוס׳].

לתוכו] אסור, ואם באים אנו לדייק ממשנתנו כן, נוכל לדייק מהדין האחרון את ההיפך, שדווקא היין שבתוך הכלי התחתון אסור, אבל היין שבאויר בין הכלים, המחובר לו בניצוק, אינו נאסר, ואם כן ניצוק אינו נחשב חיבור.

ואם כן, על כרחך אין לנו לדייק, לא מהרישא ולא מהסיפא, ואין לנו ללמוד ממשנתנו מה דין היין שבאויר בין הכלים, ולא נוכל להביא ממנה ראיה אם ניצוק נחשב חיבור ליין נסך[1].

אמנם מצינו ברייתא, בה מפורש הדבר, "המערה מחבית לבור, קילוח היורד משפת חבית ולמטה אסור", הרי מבואר, שהיין שבאויר בין החבית לבור, נאסר, ולכאורה הטעם לכך, משום שהוא נחשב כמחובר בניצוק ליין האסור שבבור, ואם כן, מכאן ראיה, שניצוק נחשב חיבור לעניין יין נסך.

ורב ששת דחה ראיה זו, ואמר, שדין זה, שקילוח היין נאסר, אמור **בנוכרי המערה**, ואין היין המקלח נאסר מחמת חיבורו בניצוק ליין שבבור, אלא **משום שהוא מעורה בכוחו של נוכרי**, **ובכך נחשב כיין שנוכרי נוגע בו**.

ומכל מקום, דווקא היין שמקלח נאסר מחמת עירוי הנעשה בכוחו של נוכרי, ולא יין שבתוך החבית שמערה ממנה, והטעם לכך, כי **עניין זה שיין המעורה בכח נוכרי נחשב כיין שנגע בו נוכרי**, **תקנת חכמים הוא**, **ולא גזרו חכמים בדבר זה אלא על היין המקלח חוץ לחבית**, **ולא על היין שעדיין בתוך החבית**[2].

הוראת רב חסדא למוכרי יין לנוכרים

לדעת רב חסדא, ניצוק נחשב חיבור לעניין יין נסך[3], ולפיכך הורה לבעלי המסבאות, הממלאים יין לכלי של הנוכרי, שיש בו מעט יין אסור, שכשהם מערים יין לכלי הזה של הנוכרי, יזהרו שלא לערות ברצף, אלא בהפסקות, או בזריקה מרחוק, באופן שלא יהיה חיבור של ניצוק על ידי היין, בין היין שבכלי של הנוכרי, ליין שבחבית של

הוספות

[1] ומיהו, קשיא, אם כן מאי קמ"ל מתניתין, אי אמרת בשלמא דלדיוקא אתא לאסור יין שבאויר משום ניצוק, ניחא, אבל השתא דלא לדיוקא אלא לגופה, מאי קמ"ל, דיין שבתוך הכלי אסור משום שמתערב ביין נסך, הא פשיטא היא. ועי' ברש"י במשנתנו דפירש דהא דמוקמינן ברייתא דלקמן בנוכרי, וביין המקח, לפי המסקנה אף משנתנו כן היא, וקמ"ל דיין המקלח אסור, לא משום ניצוק, אלא משום כוחו של נוכרי המערה, ועליון מותר, דלא גזור רבנן בכחו למיסר ההוא דגואי.

[2] והלכה כרב ששת שאין אדם חלוק עליו ואם שפך עובד כוכבים [מן] הכלי מותר מה שנשאר בכלי. [רש"י]. מכאן שאם היה היין כשר בתוך כלי אחד, ונטל העובד כוכבים את הכלי מבחוץ, ושפך מן היין לחוץ, ולא נגע ביין, מה שנפל חוץ לכלי אסור, אבל מה שבתוך הכלי מותר, כדאמרינן הכא, דלגואי לא גזור רבנן. [תוס'].

[3] וכן הלכה. [רש"י]. ופסק רש"י כרב הונא דאמר נצוק חיבור, מדסבר רב חסדא הכא כוותיה, ומעשה רב. אבל רבינו תם פסק דנצוק אינו חיבור ... והשתא במקום שיש הפסד גדול, יש לסמוך על דברי רבינו תם להתיר מגע עובד כוכבים על ידי נצוק, אבל בהפסד מועט יכול להחמיר כדברי רש"י. אמנם אם משך יין מן החבית לתוך כלי שיש בו יין נסך, אם יש בחבית ששים מן היין שבכלי שיש בו נסך, ודאי מותר אפילו למאן דאמר נצוק חיבור ... ונצוק דמיתסר היכי דמי, כגון שהיה היין מקלח מן החבית ובא העובד כוכבים ונגע בקילוח שהוא הנצוק, כי האי מיתסר למאן דאמר נצוק חיבור. ומכל מקום היכא שיש הפסד מרובה, סמכינן אפסק רבינו תם. [תוס'].

ישראל, ויאסר כל היין של ישראל על ידי חיבור זה של ניצוק.

הוראת רבא לממלאי יין ישראלים

רבא הורה לפועלים ישראלים, שמלאכתם לערות ולשפוך יין מחביות למלא כדים קטנים, שיזהרו לא להניח לנוכרי להתקרב לסייע להם במלאכתם, שמא יעשה הנוכרי את העירוי לבדו, ונמצא העירוי בכוח הנוכרי, ונאסר כל היין הנשפך[1].

גישתא ובת גישתא

הרוצה להעביר יין מחבית לחבית המונחת בצידה, יכול לעשות זאת על ידי שחותך שני קנים בשיפוע, ומחבר את שני ראשיהם המשופעים, ושני הקצוות הפתוחים פונים כלפי מטה.

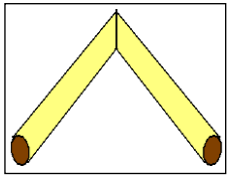

ומניח אחד מהקצוות בתחתית החבית המלאה, והקצה השני נותן בפיו, ומוצץ, עד שעולה היין, ושומטו מפיו, ומניח בחבית הריקה, והיין ממשיך ועולה מאליו מהחבית המלאה, ומקלח לחבית הריקה. ועניין זה נקרא במסכת עירובין "דיופי", וכאן הוא נקרא גישתא ובת גישתא.

ומעשה באחד שעשה כן. ובא נוכרי, והניח ידו על קילוח היין היוצא לחבית הריקה, ואסר רבא את כל היין שבחביות, גם את היין שבכלי הראשון.

שאל אותו רב פפא או רב אדא בר מתנה או רבינא, מדוע אסר את כל היין, האם משום שלדעתו ניצוק נחשב חיבור, ונלמד מהוראתו זו של רבא שניצוק נחשב חיבור ליין נסך.

ודחה זאת ואמר, שחיבור שעל ידי גישתא ובת גישתא, שהיין עולה מאליו מכאן לכאן, הוא **חיבור גמור**, **המחשיב כל מה שבשתי החביות כאחד**, ולכן כשנגע הנוכרי בקילוח נחשב כנוגע בתוך החבית, והכל אסור, ואין ללמוד מכאן לניצוק, שאינו חיבור גמור כזה.

קנישקנין

קנישקנין הוא כלי רחב, שיש לו שני קנים או שלשה יוצאים מצידו, ונמשכים ועולים כנגד גובהו, וכשנותנים בו יין, מתמלאים כל הקנים, ויכולים כמה בני אדם לשתות בו ביחד.

הוספות

[1] והלכך יש להזהר בישראל שופך יין מחבית לכלי אחר שלא יסייע העובד כוכבים אלא אם כן ישראל אחר שמסייע הרבה עמו. וכשהיין מקלח מן הגיגית או מן החבית בעגלה לתוך הכובא, והעובד כוכבים מגביה את העגלה כדי שיקלח היין יפה יפה, זה היה מעשה, ולא היה ר"י רוצה לומר לא איסור ולא היתר. ומכל מקום נראה דכיון דבלאו הכי נמי היין מקלח, ולא הועיל מעשה העובד כוכבים, אלא שעל ידי כך הוא מקלח יותר יפה, אם כן מותר, דהוי מסייע שאין בו ממש. אבל יש ליזהר כשנשאר היין בכובא, והעובד כוכבים מטה בכובא בסיוע נער קטן ישראל, דהוי מסייע שאין בו ממש כדאמרן. [תוס'].

ואמר מר זוטרא בריה דרב נחמן, שמותר לישראל לשתות מכלי כזה יחד עם נוכרי, שכל זמן שהם מוצצים, אין היין שבפי הנוכרי חוזר למטה, להתערב בכל היין, ולאוסרו.

וכל זה בתנאי שהישראל מפסיק למצוץ תחילה ונמצא שכל זמן שמצץ עדיין מצץ הנוכרי ולא נאסר היין. אבל אם הנוכרי הפסיק למצוץ תחילה מיד יורד יין אסור לכלי ונאסר כל היין ונמצא ישראל שותה יין נסך.

ומעשה ארע, שנזדמן רבה בר רב הונא לבית ראש הגולה, והתיר להם לשתות בקנישקנין עם נוכרי. ויש אומרים, שרבה בר רב הונא עצמו שתה עם הנוכרי בקנישקנין[1].

דף ע"ג

ביטול יין נסך ביין של היתר

יש אופנים, שבהם יין נסך המתערב ביין של היתר, בטל בו, והכל מותר. ויש אופנים, שיין נסך המתערב ביין של היתר, אינו בטל בו, אלא אוסר את כל התערובת. ובגמרא הובאו כאן דעות שונות בעניין זה כפי שהם סדורות להלן.

דעת רב דימי אמר רבי יוחנן

כשבא רב דימי מארץ ישראל לבבל, אמר משמו של רבי יוחנן, שֶׁהַמְּעָרֶה **יין נסך מחבית לבור** שיש בו יין של היתר, **אפילו** מערה כך **כל היום כולו**, ונמצא מערה יין נסך הרבה, **כל היין שבבור מותר**[2], כי כל טיפה של יין נסך המגיעה לבור, בטלה ביין של היתר שבבור, שהוא מרובה, ונעשה הכל היתר, ושוב כשמגיעה הטיפה הבאה של יין נסך, גם היא בטלה בבור, ונעשית של היתר, וכך כל הנשפך לבור נעשה של היתר [=**ראשון ראשון בטל**[3]].

ולדעה זו, מה ששנינו במשנתנו, שיין נסך אסור ואוסר בכלשהו, הדין הזה אמור, כשנפל יין של היתר ליין נסך, אז הוא אוסר בכלשהו, ומהטעם הנ"ל, שכל טיפה של

הוספות

[1] תימה, היאך היה שותה בקנישקנין, נהי דלא הוי חיבור, מכל מקום היה לו לחוש, דלמא פסיק קדים ברישא עובד כוכבים. ופירש ר"ח, דלא מיירי עם העובד כוכבים, אלא שהיה שותה עם ישראל בקנישקנין. ואם תאמר אם כן מאי קא משמע לן. יש לומר דקא משמע לן דלא מיתסר בזמן הזה משום שמחה, לאפוקי ממאן דאסר במסכת שבת לשתות בקנישקנין בזמן הזה. [תוס'].

[2] בהנאה, והאי דקתני לקמן, יין נסך שנפל בבור, כולו אסור, מוקי לה כשנפל בחבית גדולה, ונשברה, ונפל כולו כאחד. [רש"י].

[3] פירוש אפילו מתרבה היין נסך לבסוף, מכל מקום אמרינן ראשון ראשון בטל. משמע הכא דרב דימי סבר קמא קמא בטיל ותימה ... ויש לומר דבשמעתין נמי דקאמר ראשון ראשון בטיל, היינו עד שיפול שם כל כך מן היין נסך בין הכל, שלא יהא בהיתר ששים, אבל אם נפל כל כך מן הנסך לסירוגין בין הכל, שאין בהיתר ששים כדי לבטלו, אסור, משום דמצא מין את מינו וניעור ... ואם תאמר, כיון דעד ששים קאמר ... אם כן מה חידוש הוא זה לאשמועינן שיהא בטל עד ששים. ויש לומר דאתא לאשמועינן דאף על גב דקתני מתניתין יין ביין במשהו, דלא מיירי באיסורא לגו היתירא, אלא מיירי בהיתירא לגו איסורא. ואם תאמר ולפירוש רש"י דפירש קמא קמא בטיל אפילו אין בו ששים הא אסרינן במתניתין יין נסך שנפל לבור. ויש לומר דנפל בפעם אחת בקילוח אחד דלא אמר קמא קמא בטיל, אבל הכא שנפל טיפה אחר טיפה, מותר, משום דאמר קמא קמא בטיל. [תוס'].

היתר המגיעה לתוך האיסור, בטלה בו, ונעשה הכל אסור. אבל כשאיסור נופל לתוך היתר, הכל מותר כנ"ל.

וכן מה ששנינו, שאם נפל יין לתוך מים, התערובת אסורה אם יש בה טעם של האיסור, דין זה אמור כשנפל יין של היתר למים אסורים[1]. אבל נפל יין אסור למים של היתר הכל מותר כנ"ל.

וכן מה ששנינו, שאם נפלו לתוך יין, התערובת אסורה אם יש בה טעם של האיסור, דין זה אמור כשנפלו מים של היתר ליין נסך, שכל המשנה מדברת באופנים של איסור הנופל לתוך היתר. אבל נפלו מים אסורים ליין של היתר הכל מותר כנ"ל[2].

דעת רב יצחק בר יוסף אמר רבי יוחנן

כשבא רב יצחק בר יוסף מארץ ישראל לבבל, אמר משמו של רבי יוחנן, **שֶׁהַמְּעָרֶה יין נסך מצרצור קטן** [=פח קטן[3]] **לבור** שיש בו יין של היתר, **אפילו** מערה כך **כל היום כולו**, ונמצא מערה יין נסך הרבה, **כל היין שבבור מותר**, כי כל טיפה של יין נסך המגיעה לבור, בטלה ביין של היתר שבבור, שהוא מרובה, ונעשה הכל היתר כנ"ל [=**ראשון ראשון בטל**].

ודווקא כשמערה **מצרצור קטן** הדין כן, כי הזרימה דקה, ויש לראות כל טיפה לעצמה, ולכן כל טיפה הנכנסת לבור בטלה בו, **אבל** המערה **מחבית** לבור, מאחר שהזרימה ממנו גדולה, אין לראות כל טיפה לעצמה, **ואין** הנכנס **בטל ביין של הבור**[4].

דעת רבין אמר רבי יוחנן

כשבא רבין מארץ ישראל לבבל, אמר משמו של רבי יוחנן, שכשנפל יין נסך לבור שיש בו יין של היתר, בכל מקרה הכל נאסר, כי יין נסך אינו בטל כלל ביין של היתר, וכמשמעות משנתנו, "יין נסך אסור ואוסר בכל שהוא", ואין חילוק אם ההיתר נפל לאיסור או האיסור להיתר[5].

הוספות

[1] ואשמעינן, דכל כמה דיהבי מיא טעמא בחמרא, איתסר, עד שיבטל טעם היין את טעם המים, וכגון דנפיל כוליה כחדא, דלא אפשר למיא דאיסורא לבטיל. [רש"י].

[2] ואין הלכה כרב דימי, שהרי בא רב יצחק והחמיר, בא רבין והחמיר. ולקמן פסקינן יין נסך במינו במשהו. [רש"י]. ופירש הקונטרס דאין הלכה כרב דימי, שהרי אחר רב דימי בא רב יצחק והחמיר, ובא רבין והחמיר. ולא נראה טעם זה, דאדרבה היה לנו לפסוק בשל סופרים כדברי המיקל, והיינו כרב דימי דמיקל טפי מכולהו. מכל מקום נראה דהלכה כרבין ולא כרב דימי, ולא מטעמיה דרש"י, אלא משום דרבין בר סמכא הוא טפי, כדאיתא ביבמות. [תוס'].

[3] ובעירובין לגבי בגדים בפרק אחרון גרסינן צלצול קטן, והוא קשר של משי. [רש"י].

[4] פירש ר"י דהוא הדין רב דימי דאמר בחבית, דוקא נקט חבית, אבל גיגית, דנפיש עמודיה טפי מחבית, לא אמר קמא קמא בטיל. [תוס'].

[5] פירש רבינו תם, דדוקא יין נסך ממש, שנתנסך לעבודת כוכבים, הוא דהוי במשהו, אבל סתם יינם בששים. וכן מגע עובד כוכבים במים, מיירי במים שידוע שנתנסכו לעבודת כוכבים, דאי בסתם מים, ליכא איסור ... ועוד אומר ר"י, דאפילו אם נפשך לומר דסתם יינם במשהו, אפילו הכי הוי סתם יינם בזמן הזה בששים, ודוקא בימי התנאים והאמוראים, שהיו בקיאים

אמנם כל זה כשנתערב יין של איסור ביין של היתר בלא דבר אחר, ש**יין של היתר אינו מבטל יין של איסור כלל, אבל אם נתערב בהם גם מים, המים מבטלים את היין האסור, אם יש מים בשיעור שטעמו של היין האסור בטל בהם**, ואף על פי שאם נתערבו שני היינות לבדם, הכל נעשה איסור, כשנתערבו עם המים, די בכך שיהיה במים כדי לבטל את היין האסור בפני עצמו, ואין צריך שיהיה במים כדי לבטל טעם שני היינות [=רואין את ההיתר כאילו אינו, והשאר מים רבין עליו ומבטלין אותו].

דעת רב שמואל בר יהודה אמר רבי יוחנן

כשבא רב שמואל בר יהודה מארץ ישראל לבבל, אמר משמו של רבי יוחנן, **כפי שאמר רבין** משמו, שיין של היתר אינו מבטל יין של איסור, ורק המים מבטלים את היין האסור.

והוסיף שהאופן שבו די שיהיו במים שיעור לבטל את היין האסור לבדו, הוא **כשמתחילה נתערבו המים ביין של היתר, ונמצא שבתחילת תערובת האיסור, כבר היו שם מים לבטלו**.

אבל אם מתחילה נתערבו שני היינות, ונאסר יין של היתר, מעתה המים מבטלים את האיסור רק כשיהיה בהם לבטל טעם שני היינות יחד [=מצא מין את מינו וניעור[1]].

כן הם דברי רב שמואל בר יהודה, לפי אותם שלמדו, שאמרם על דברי רבין. אך יש שלמדו, שרב שמואל בר יהודה אמר דבריו על משנתנו, וכך אמר, מה ששנינו, שאם נתערב יין של איסור ביין של היתר אוסר בכלשהו, אין זה אלא כשלא נתערבו שם גם מים, אבל אם נתערבו שם גם מים בשיעור הראוי לבטל את היין האסור לבדו הרי זה בטל. ולפי זה, לא בא להחמיר ולומר שהמים מבטלים את האיסור לבדו, רק כשקדמו לו בתערובת, אלא בכל אופן, אם יש בתערובת מים בשיעור הראוי לבטל את היין האסור לבדו, הרי זה בטל. ונמצאו דברי רב שמואל בר יהודה כדברי רבין.

מחלוקת חזקיה ורבי יוחנן

נחלקו חזקיה ורבי יוחנן **בדין בור שנתערבו בו יין נסך יין של היתר ומים**, ויש במים כדי לבטל את האיסור, אך לא כדי לבטל את כל היין.

לדעת חזקיה, האופן היחידי בו הכל מותר, הוא, **כשמתחילה נתערבו המים ויין נסך, ובכך בטל יין נסך במים** שיש בהם כדי לבטלו, **ואחר כך נתערב בהם יין של היתר**,

---

הוספות

העובדי כוכבים בטיב עבודת כוכבים, דאז שייכא ניסוך, החמירו בסתם יינם לאוסרו כמו יין נסך ממש, הלכך לענין ביטול כשאר איסורין דמי, ובטל בששים כמו שאר איסורין. [תוס׳].

[1] כלומר נתחזק וניתוסף איסורו ורבה יין על המים, ולשון ניעור "כאיש אשר יעור משנתו", כמו "הניעור בלילה", וכל היכא דתני מצא מין את מינו וניעור, היינו פירושה. ויש שמפרשין וניעור, נוער מתורתו ראשונה, ונדבק בחבירו ונתחזק, ואם כן נוער מיבעי ליה. [רש"י].

שכיון שכשנתערב בהם יין של היתר כבר בטל האיסור, שוב אין היין של היתר מצטרף לאיסור, למנוע מהמים לבטל את האיסור.

אבל כשתחילה נתערבו המים עם יין של היתר, ואחר כך נפל לתוכם יין איסור, כיון שבאותה שעה כבר לא היו המים עם האיסור לבדו לא די בשיעור שכנגד האיסור לבדו לבטלו.

וכל שכן כשמתחילה נתערבו שני היינות יחד, ובכך נאסר יין של היתר ונעשה הכל אסור, **ואחר כך נתערבו בהם המים**, שכיון שכשנתערבו בהם המים כבר נאסר כל היין, ואין במים די כדי לבטל הכל, **האיסור בעינו עומד**.

ולדעת רבי יוחנן, האופן היחידי בו הכל אסור, הוא, **כשמתחילה נתערבו שני היינות יחד, ובכך נאסר יין של היתר ונעשה הכל אסור, ואחר כך נתערבו בהם המים**, שכיון שכשנתערבו בהם המים כבר נאסר כל היין, ואין במים די כדי לבטל הכל, האיסור בעינו עומד.

אבל כשתחילה נתערבו המים עם יין של היתר, ואחר כך נפל לתוכם יין איסור, כיון שבאותה שעה עדיין לא נאסר היין של היתר, די במים שכנגד היין האסור כדי לבטל את האיסור.

וכל שכן כשמתחילה נתערבו המים עם היין של איסור לבדו, שבאותה שעה בטל האיסור, ומעתה גם כשנתערב עם יין של היתר **אינו אוסר**.

	מים ויין נסך ואחר כך **יין של היתר**	**מים ויין של היתר** ואחר כך **יין נסך**	**שני היינות** ואחר כך **מים**
חזקיה	מותר	אסור	אסור
רבי יוחנן	מותר	מותר	אסור

רבי ירמיה היה סבור, שטעמי החכמים הללו במחלוקת זו, הם כטעמי רבי אליעזר וחכמים, במחלוקתם לעניין שאור של חולין ושל תרומה שנפלו לעיסה שתתבאר בעזה"י בסמוך, ודעת חזקיה כדעת רבי אליעזר שהדבר האחרון הוא גומר הדבר, והכל נעשה כמותו.

ורבי זירא השיב לו, שאין הדבר כן, שהרי לא אמר רבי אליעזר אחר אחרון אני בא אלא כשלבסוף היה האחרון לבדו, כפי שביאר זאת אביי להלן[1].

ומחלוקתם של רבי יוחנן וחזקיה, היא במקום שיש איסור והיתר ממין אחד, כגון כאן, יין של היתר ויין נסך, ששניהם מין אחד, כלומר יין, ונתערב בהם מין אחר, הראוי לבטל את האיסור בששים, האם רואים את ההיתר של מין האיסור כאילו אינו, ומחשבים את המים כנגד היין האסור לבדו [וכן דעת רבי יוחנן], או צריך שיהיה במים כנגד כל המין שחלקו אסור, [וכן דעת חזקיה].

הוספות

[1] וגבי פלוגתא דשאור, איכא למימר חזקיה ורבי יוחנן תרוייהו אי כרבי אליעזר אי כרבנן. דטעמא דהכא ודהתם לא דמי. דשאור היינו טעמא דלא בטיל, משום דמתקן לכולה עיסה, ואיסוריה לאו במשהו, ורבי אליעזר ורבנן בזה וזה גורם פליגי. ביין נסך במינו איסורו במשהו, ושלא במינו בנותן טעם, ופלוגתא דחזקיה ורבי יוחנן משום מינו ושאינו מינו. [רש"י].

שאור של חולין ושל תרומה שנפלו לתוך עיסה

עיסה של חולין, שנתנו בה שאור של תרומה, והוא גרם לכל העיסה להחמיץ, כל העיסה נידונית כתרומה.

ונחלקו חכמים, מה דין עיסה של חולין שהחמיצה על ידי שאור של חולין ושאור של תרומה, שאין באחד מהם כדי להחמיץ את העיסה לבדו, ורק על ידי צירוף שני השאורים החמיצה.

לדעת חכמים, בין שנפל שאור התרומה לבסוף, שעל ידי נפילתו נגמר חימוץ העיסה, ובין שנפל שאור התרומה בתחילה, אין העיסה נעשית כתרומה. כי בכל אופן החימוץ נעשה על ידי צירוף השאור של החולין עם השאור של התרומה, **וכל שאין בשאור של התרומה לבדו כדי לחמץ את העיסה, אינה נידונית כעיסה של תרומה**.

ולדעת רבי אליעזר, אחר אחרון אני בא, כלומר אם שאור של חולין נפל שני, הוא גומר את החימוץ, והעיסה נידונית כחולין, ואם שאור של תרומה נפל שני, הוא גומר את החימוץ, והעיסה נידונית כתרומה.

ואמר אביי, לא אמר רבי אליעזר אחר אחרון אני בא, אלא **כשתחילה נפל שאור אחד, ולאחר שגמר פעולתו, הוציאו אותו, ואז הכניסו את השאור השני, ובכך נחמצה העיסה**, שבאופן הזה לבדו, **מאחר שגמר החימוץ נעשה על ידי האחרון לבדו, הולכים אחריו, בין להקל ובין להחמיר**, אם האחרון תרומה, העיסה נידונית כתרומה, ואם האחרון חולין, העיסה נידונית כחולין. **אבל כשנפלו בזה אחר זה, ולא הוציא אחד מהם, מאחר שבסופו של דבר בגמר החימוץ היו גם שאור חולין וגם שאור תרומה, שניהם גרמו את החימוץ**, ומאחר ששניהם גרמוהו, **העיסה נידונית כתרומה, כי זה וזה גורם אסור**.

כוסות מזוגים של חולין ושל תרומה שנתערבו

דרך שתיית היין, למוזגו במים, ונסתפק רב אסי לפני רבי יוחנן, מה הדין, כשהיו שני כוסות מזוגים של יין, האחד יין של חולין, והאחד יין של תרומה, ונתערבו שני הכוסות זה בזה, ואין במים שהיו עם התרומה לבד, כדי לבטל את התרומה, אך ביין שבשני הכוסות יחד, יש כדי לבטל את התרומה. האם אנו דנים את יין התרומה לבדו כנגד כל המים, כאילו אין כאן יין של חולין, והתרומה בטלה, או שיין של חולין מצטרף ליין של תרומה, שלא יבטל [=מצא מין את מינו וניעור].

ובאותה שעה שרב אסי שאל שאלה זו מרבי יוחנן לא הכריע רבי יוחנן כי בעצמו היה מסתפק בכך[1]. אך לאחר זמן הכריע שהתרומה בטלה ביין כפי דעתו לעיל לעניין תערובת של יין נסך עם יין ומים.

הוספות

[1] תימה למה לי, סלק את מינו, אפילו מינו, דיין של חולין יסייע לבטל, דהא רבי יוחנן לית ליה במינו במשהו אלא טבל ויין נסך, ותרומה נמי עולה בק״א, אלמא דבטיל במינה. ויש לומר דהכא מיירי בדליכא ק״א, ולכך אינו מבטל. [תוס׳].

וכן אמר רבי אמי או רבי אסי בפירוש, בשם רבי יוחנן, שני כוסות, אחד של חולין ואחד של תרומה, ומזגן ועירבן זה בזה, רואין את ההיתר כאילו אינו, והשאר מים רבין עליו ומבטלין אותו.

שיעור ביטול איסור בהיתר

לדעת רב ושמואל, כל איסורים שבתורה, שנתערבו בהיתר, אם האיסור וההיתר מאותו מין, אפילו האיסור מועט [=**במשהו**], התערובת אסורה. **ואם האיסור וההיתר שני מינים**, התערובת אסורה **כשטעם האיסור ניכר בה**, כלומר כשאין בהיתר ששים כנגד האיסור. וזהו ששנינו בסיום משנתנו, "זה הכלל, מין במינו, במשהו. ושלא במינו, בנותן טעם", שכלל זה נאמר לשאר איסורים שבתורה, שגם דינם כן, כדין יין נסך שנתבאר מתחילה.

ומצינו ברייתא כדעת רב ושמואל, כל איסורין שבתורה, במינן במשהו, שלא במינן בנותן טעם.

ולדעת רבי יוחנן וריש לקיש, כל איסורים שבתורה, שנתערבו בהיתר, אין הבדל אם האיסור וההיתר מאותו מין או משני מינים, ובכל אופן, התערובת אסורה רק **כשטעם האיסור ניכר** בה, כלומר כשאין בהיתר ששים כנגד האיסור. **יוצאים מכלל זה יין נסך וטבל שכשנתערבו במינם אוסרים אף במשהו**. ומה ששנינו בסיום משנתנו, "זה הכלל, מין במינו, במשהו. ושלא במינו, בנותן טעם", לא בא הכלל ללמד על כל איסורים שבתורה, אלא על טבל, שכלל זה בא לומר שגם טבל דינו כיין נסך שנתבאר מתחילה.

ומצינו ברייתא גם כדעת רבי יוחנן וריש לקיש, כל איסורין שבתורה, בין במינן בין שלא במינן בנותן טעם, חוץ מטבל ויין נסך, במינן במשהו, שלא במינן בנותן טעם.

	יין נסך		טבל		שאר איסורים	
	במינו	**באינו מינו**	**במינו**	**באינו מינו**	**במינו**	**באינו מינו**
רבי יוחנן	במשהו	בנותן טעם	במשהו	בנותן טעם	במשהו	בנותן טעם
ריש לקיש	במשהו	בנותן טעם	במשהו	בנותן טעם	**בנותן טעם**	בנותן טעם

נתבאר, שלדעת רב ושמואל, כל איסורים שבתורה דינם שווה, במינם אוסרים במשהו, שלא במינם אוסרים בנותן טעם. ולדעת רבי יוחנן וריש לקיש, רוב איסורים שבתורה, גם במינם אוסרים רק בנותן טעם, ויין נסך וטבל יוצאים מכלל שאר איסורים, וחמורים הם, שבמינם אוסרים אף במשהו[1].

הטעם לכך שיין נסך חמור משאר איסורים שאוסר במינו במשהו, משום שעבודה זרה היא איסור חמור ביותר.

והסיבה לכך שגם טבל חמור משאר איסורים, שאוסר במינו במשהו, משום שכהיתרו כך איסורו. כלומר כשם שחיטה אחת שמוציאים מהטבל לשם תרומה, פוטרת את כולו, [כמאמר שמואל חיטה אחת

הוספות

[1] והוא הדין דמים במים במשהו. [תוס'].

פוטרת את הכרי[1], כך חיטה אחת של טבל, המתערבת בתבואה, אוסרת את כולה[2].

וכן שנינו, שזה טעם האיסור, "במה אמרו טבל אוסר בכל שהוא, במינו, שלא במינו בנותן טעם". כלומר משום שבמינו יש את הטעם הנ"ל, כהיתירו כך איסורו, לכן במינו אוסר במשהו, אבל בשלא במינו, אין לומר כן, ואוסר רק בנתינת טעם.

דף עד

איסורים שאינם בטלים בהיתר

ישנם איסורים חמורים, שאינם בטלים כשנתערבו בהיתר, גם כשהם מעט מאד בתערובת, כגון שהאיסור הוא אחד מאלף כנגד ההיתר, וכל התערובת אסורה מחמת האיסור המועט שנתערב בה.

א. יין נסך. כלומר אם נתערבה חבית אחת של יין נסך, אפילו באלף חביות של היתר, כל שלא נודע מי החבית האסורה, כל החביות אסורות.

ב. עבודה זרה. כלומר נתערב פסל שנעבד, באלף פסלים כמותו שלא נעבדו, כל שלא נודע מי הפסל הנעבד, כל הפסלים אסורים.

ג. עורות לבובין. עורות לבובים נידונים כתקרובת עבודה זרה, כפי שנתבאר לעיל בדף ל"ב. ואם נתערב עור לבוב, אפילו באלף עורות של היתר, כל שלא נודע איזהו העור הלבוב, כל העורות אסורים.

ד. שור הנסקל. שור שנסקל על פי בית דין אסור בהנאה. ואם נתערב שור זה, אפילו באלף שוורים של היתר, כל שלא נודע איזהו השור הנסקל, כל השוורים אסורים.

ה. עגלה ערופה. עגלה שנערפה על פי בית דין לכפר על הרוג שנמצא אסורה היא בהנאה. ואם נתערבה עגלה זו, אפילו באלף עגלות של היתר, כל שלא נודע איזוהי העגלה הערופה, כל העגלות אסורות.

ו. צפורי מצורע. ציפור שמצורע מביא בתחילת טהרתו, אסורה היא בהנאה. ואם נתערבה צפור זו, אפילו באלף צפורים של היתר, כל שלא נודע איזוהי הצפור האסורה, כל הציפורים אסורות.

הוספות

[1] מתרומה, דהא לא אתפרש שיעורא דידה, אלא ראשית דגנך כתיב, ואפילו כל דהו. ורבנן הוא דאמרי עין יפה אחד מארבעים, עין רעה אחד ששים, בינונית אחד מחמשים. [רש"י].

[2] ותימה דהכא משמע דטעמא דטבל במשהו, דכהתירו כך איסורו. ובירושלמי קאמר דטעמא משום דטבל יש לו מתירין, וכל דבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל, כגון טבל ושביעית ומעשר והקדש כשהן במינן, אבל שלא במינן בנותן טעם. והשתא תרי טעמי למה לי. ויש לומר דצריכי תרוייהו, דאי ליכא אלא חד טעמא, דיש לו מתירין, הוי אמינא דוקא היכא דהבעלים בעיר, דאז יש לו מתירין, שהבעלים יכולים להפריש, אבל אי ליכא בעיר, אף על גב דיכול לילך במקום שהבעלים שם, מכל מקום כיון שיש לו טורח והוצאה, הוי כשאין לו מתירין, כמו שפירש רבינו תם בפרק הזהב, דלא מיקרי יש לו מתירין אלא בלא טורח ויציאה, הלכך אצטריך טעמא דהכא, משום דכהתירו כך איסורו. ואי ליכא אלא טעמא דהכא, הוי אמינא דלא הוי במשהו אלא טבל גמור, דהיתירו במשהו כדשמואל, אבל מעשר ראשון הטבול לתרומת מעשר, דהיתירו לא הוי במשהו, דהא מעשר מן המעשר בעי אפרושי, הוי אמינא דאיסורו לא הוי במשהו, לכך אצטריך טעמא דירושלמי דיש לו מתירין. [תוס'].

ז. שער נזיר. שער שנזיר מגלח ביום השלמת נזירותו, ונותן על האש שתחת השלמים, אסור הוא בהנאה. ואם נתערב שער זה, אפילו באלף שערות של היתר, כל שלא נודע איזהו השער האסור, כל השער אסור.

ח. פטר חמור. פטר חמור כל זמן שלא נפדה אסור הוא בהנאה. ואם נתערב חמור זה, אפילו באלף חמורים של היתר, כל שלא נודע איזהו החמור האסור, כל החמורים אסורים.

ט. בשר בחלב. חתיכת בשר שנתבשלה בחלב, ויש בה טעם החלב הרי זו אסורה[1]. ואם נתערבה חתיכה זו, אפילו באלף חתיכות של היתר, כל שלא נודע איזו היא החתיכה האסורה, כל החתיכות אסורות[2].

י. שעיר המשתלח. שעיר המשתלח לעזאזל ביום הכיפורים אסור בהנאה. ואם נתערב שעיר זה אפילו באלף שעירים של היתר, כל שלא נודע איזהו השעיר האסור, כל השעירים אסורים.

יא. חולין שנשחטו בעזרה. בהמת חולין שנשחטה בעזרה אסורה בהנאה. ואם נתערבו חתיכות של בשר חולין שנשחט בעזרה אפילו באלף חתיכות של בשר כשר, כל שלא נודע איזו היא החתיכה האסורה, כל החתיכות אסורות.

כל הדברים הללו מנה התנא של משנתנו, שלדעתו, חומרא זו שלא יבטל האיסור גם ברוב גדול של היתר, נאמרה רק באותם איסורים שמתקיים בהם שני דברים הללו. (א) דבר שבמנין, כלומר דבר שיש בו חשיבות בפני עצמה לכל פרט ממנו, וכשמוכרים אותו, מונים כמה פרטים יש[3]. **(ב) והדבר אסור בהנאה**.

אבל דברים האסורים בהנאה, ואינם דבר שבמנין, כגון **(א) פרוסה של חמץ בפסח**, שאסורה בהנאה, אך אינה חשובה כדבר שבמנין. **(ב) וכן חתיכות נבילה**, שאמנם הן דבר שבמנין, אך אינן אסורות בהנאה, כל אלו **בטלים** הם **ברוב**, ומשליך מהתערובת כנגד האיסור שנתערב בה והשאר מותר[4].

ואגוזי פרך ורימוני בדן של ערלה או כלאי הכרם, **שהם דבר שבמנין ואיסורי הנאה, גם כן אינם בטלים אפילו באלף**, והסיבה שלא הזכירם כאן התנא, כי שנוים הם בסדר זרעים. **וכן ככרות של חמץ בפסח כדעת רבי עקיבא**.

הוספות

[1] האי תנא סבר בשר בחלב איסור הנאה, דפלוגתא היא בכל הבשר בשחיטת חולין. [רש"י].

[2] ויש שלמידים ממשנתנו, דבשר בחלב במשהו, וסבורין דהאי בכל שהו דקתני, כגון טיפת חלב שנפלה לקדירה, או חתיכת בשר קטנה שנפלה לקדירה, ואפילו אין בה נותן טעם. וטעות הוא בידם, דהא מפרשינן בגמרא, דתנא דבר שבמנין קתני, כגון חתיכה בחתיכות, משום דדרכן לימנות חשיב, ולא בטיל. ואי בבשר שנתערב טעמו בחלב קמיירי, או בטיפת חלב שנפל לקדירת [בשר], מי הוי דבר שבמנין. ועוד הא אוקימנא כל איסורין שבתורה שלא במינו בנותן טעם. ואפילו לרב ושמואל דאמרי במשהו, בשלא במינו מודו, ובכולה שחיטת חולין אמרינן בשר בחלב בנותן טעם. [רש"י].

[3] ושער גם כן דבר הנמכר במנין הוא כמה גיזות בסלע ועושין מהן שקין. [רש"י].

[4] פרוסה בפסח ... משליך אחד מהן לנהר, והשאר נותן לכלבו. וחתיכת נבילה ... חדא שדי לכלבים, ואינך שרו באכילה. [רש"י].

יין נסך שנתערב ביין של היתר

לדעת תנא קמא של משנתנו, **אם נשפך יין נסך לבור שבו יין של היתר, כל היין שבבור אסור בהנאה**.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, אמנם היין כולו אסור בשתיה, אבל בהנאה לא נאסר כל היין, ויכול למכור את היין לנוכרי, **אך יוציא ממנו תחילה כשיעור יין נסך**, כדי שיקבל מהנוכרי רק את דמי היין הכשר[1].

ואמר רב, ש**הלכה כרבן שמעון בן גמליאל כשנתערבו חבית** יין נסך **בחביות** יין כשר, שכל יין עומד לעצמו, אלא שאין אנו יודעים מה הכשר ומה האסור, אז ישליך חבית אחת לנהר, וימכור השאר לנוכרי, ונמצא שלא נהנה מהיין האסור. **אבל כשנתערבו היינות** אלו באלו **הכל נאסר בהנאה**.

והרבה אמוראים חלקו על רב, ואמרו שהלכה כרבן שמעון בן גמליאל **גם כשנתערב יין נסך ביין הכשר ממש**, ש**יכול למכור לנוכרי את היין, חוץ מדמי היין האסור**. ואלו הם האומרים כן, (א) שמואל, (ב) ורבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, (ג) ורב שמואל בר נתן אמר רבי חנינא (ד) ורב נחמן אמר רבה בר אבוה.

ואמר רב נחמן הלכה למעשה, שיש חילוק בין יין נסך ממש לסתם יינם של נוכרים. ביין נסך ממש ההלכה כדברי רב שרק כשנתערבו חבית יין נסך בין החביות לא נאסרו כולן, אבל נתערב היין ביין הכל אסור. ובסתם יינם של נוכרים אפילו נתערב היין ממש ביין של היתר לא נאסר הכל בהנאה ומוכר התערובת חוץ מדמי היין האסור.

כלים של יין שנאטמו על ידי זיפות

רגילים היו לזפת את הגתות ואת הכלים שנותנים בהם יין כדי שיהיו אטומים היטב ולא יצא יין דרך הדפנות, ודרך הַזַּפָּת לערב בַּזֶּפֶת מעט יין, כדי לבטל את הריח הרע של הזפת.

ואם היה הַזַּפָּת נוכרי, היין שעירב בזפת אסור בהנאה, ויש לעשות פעולה כדי להוציאו מהזפת, כדי שלא יתערב ביין הניתן בכלים, ויאסר כל היין.

אם היתה הגת המזופתת של אבן, אין היין נבלע בכלי כל כך, וכדי שיוכלו להשתמש בגת, **די בניגוב** של מים ואפר, [באופן שיתבאר בעזה"י בהמשך].

ואם היתה הגת של עץ, דעת רבי, שדינה כדין גת של אבן, ולכן, אף על פי שהעץ בולע יותר מהאבן, **די בניגוב** של מים ואפר. **וחכמים** חולקים **ואומרים**, שאם היתה הגת של עץ, **צריך לקלוף את הזפת** כדי להכשירה.

ואם היתה הגת של חרס, אין לה תקנה

הוספות

[1] ואם תאמר וכי פליג רבן שמעון בן גמליאל אסתם מתניתין, דקתני יין נסך במשהו, ואוקמינן בחבית בין החביות, וקאמר במשהו. ויש לומר דרבן שמעון בן גמליאל מוקי לה לענין שלא יכול למכור כל אחד ואחד לבדו, לפי שאינו בטל למיהוי היין נסך היתר על ידי ביטול, אבל כל התערובת ודאי יוכל למכור חוץ מדמי חבית שבו. [תוס'].

כלל, ואפילו אם יקלף את הזפת, אין לתת בה יין, משום שהחרס עצמו כבר בלע מהיין האסור, וקילוף הזפת אינו מועיל להוציא את היין הבלוע בהחרס עצמו. [ומלשון המשנה משמע, שגם רבי מודה לדין זה, שאין מועיל קילוף הזפת, כי הכלי עצמו בלע מהיין, אולם בברייתא המובאת להלן מבואר, שרבי חולק על כך, כפי שיתבאר בעזה"י להלן, וסוף משנתנו הוא כדעת חכמים].

כלי שדרך בו נוכרי יין

נתבאר שכלי אבן שזפתו נוכרי צריך לנגבו במים ובאפר כדי להכשירו לתת בו יין של ישראל. ולהלן יתבאר בעזה"י כיצד מכשירים כלי שדרך בו נוכרי את יינו, אבל לא זפתו.

ללשון ראשון בגמרא, אמר רבא, שכלי אבן שדרך בו נוכרי יין, **קל מכלי אבן שזפתו נוכרי**, **ואין צריך ניגוב** במים ואפר ככלי שזפתו נוכרי, **אלא די לו בהדחה במים בלבד**.

וללשון שני בגמרא, אמר רבא, שכלי אבן שדרך בו נוכרי יין, **חמור מכלי אבן שזפתו נוכרי** [בלא לדרוך בו יין], **ולא די לו בניגוב** במים ואפר ככלי שזפתו נוכרי, **אלא צריך לקלפו**, וזאת משום שעל ידי דריכה היין נכנס יותר בעובי הכלי עצמו.

ובין ללשון ראשון ובין ללשון שני, הוצרך רבא לומר זאת בפירוש, שכלי שדרך בו נוכרי יין, שונה מכלי שזיפתו נוכרי. אף שלכאורה ניתן ללמוד זאת ממשנתנו, שהזכירה ניגוב בכלי מזופת, ולא הזכירה זאת בכלי שדרך בו נוכרי יין. כי היה מקום לומר, שבאמת שני אלו שווים הם, והמשנה נקטה זיפות, כי כן הרגילות שמזפתים את הכלי.

מעשה כלשון שני

מעשה באחד שבא לפני רבי חייא, וביקש, תן לי אדם שיטהר לי בית הבד של יין שלי, [שנוכרים דרכו בו קודם לכן יין].

אמר לו רבי חייא לרב, לך עימו, וראה להכשיר לו את בית הבד שלו כראוי, שלא יפסיד יינו, ויבוא ויצווח עלי בבית המדרש על קלקול יינו [=חזי דלא מצוחת עלי בי מדרשא].

הלך רב, וראה את בית הבד, שהוא חלק מאד, ואמר, זה בוודאי די לו בניגוב, שכן מחמת שהוא חלק, לא בלע הכלי עצמו מדריכת הנוכרים, שדרכו בו קודם לכן[1]. אך כשרצה ללכת, ראה שיש בקעים למטה, וראה שהם מלאים ביין, וחזר בו ואמר, לא די לזה בניגוב, אלא צריך קילוף. והבין רב, שמזה חשש רבי חייא, כשאמר לו, ראה שלא יצווחו עלי בבית המדרש.

הוספות

[1] פירש ה"ר פטר, כלי שנקב בו, ונסתם בזפת, אינו חמור ככלי מזופף שהחמירו בו אפילו לפי שעה, לפי שמכניסו לקיום, ולא משום דבלע. ולכך רצה רב להתיר גת של אבן זפותה דהוה שיעא, ולא חש לבליעת זפת. ואם כן סתימת זפת הכלי שאין עשוי לקיום סגי ליה בהדחה ככלי עצמו, או ניגוב, אם הוא כלי שצריך ניגוב. ולפי זה המשפך שלנו שמזופפין מעט סביב הברזל סגי להו בניגוב, כמו המשפך עצמו, מיהו בכלים מזופפים יש להחמיר שרגילים ומצוים. [תוס'].

כלי חרס של עבודת היין שאינם מזופפים

כלי חרס של עבודת היין, כגון גת ומחץ [=כלי שדולין בו מן הבור לחבית] ומשפך, שאינם מזופפים, שעשו בהם יין נוכרים, נחלקו חכמים אם ניתן להכשירם לישראל. לדעת רבי, יכול להכשיר אותם בניגוב, באפר ומים. וחכמים אומרים, שאין להם הכשר בניגוב, [כמבואר לעיל, כי הכלי עצמו בלע מהיין].

ומודה רבי בקנקני חרס שאינם מזופפים, שנתנו בהם נוכרים יינם, שאין להם הכשר בניגוב במים ואפר, ואין להם תקנה, אלא כשיהיו בהם מים שלושה ימים רצופים, ובכל מעת לעת יערה את המים, ויתן אחרים תחתיהם.

והטעם לכך שקנקנים חמורים מגת ומחץ ומשפך, משום שבקנקנים היין ניתן ימים רבים [=מכניסו לקיום], ונבלע בכלי יותר.

כלי אבן שזפתו נוכרי וגם דרך בו

לעיל נתבאר, שכלי אבן של עבודת היין שזפתו נוכרי לדברי הכל די להם בניגוב. עוד נתבאר שאם לא זפתו נוכרי אבל דרך בו, ללשון ראשון די לו בהדחה וללשון שני צריך קליפה.

ובברייתא נתבאר, מה דין כלי אבן, שגם זפתו נוכרי, וגם דרך בו יין. ומבואר, ש**לדברי הכל**, כלי זה, לא די לו בניגוב, אלא **צריך קילוף**, [והוא הדין לכלי עץ, לדעת רבי].

עוד מבואר בברייתא שאם לא היה מזופת, לדברי הכל די לו בניגוב. ולכאורה זה לא כלשון ראשון לעיל ולא כלשון שני[1].

הכשר הגת

דרש רבא, "נעוה", כלומר היקב, היא הגת הגדולה, "ארתחו", כלומר הרתיחו אותה, וכך תהא כשרה[2].

הוספות

[1] ואם תאמר, והא רבא אמר לעיל גבי מתניתין, בדרך בה עובד כוכבים סגי לה בהדחה בעלמא. ויש לומר דמתניתין דלעיל מיירי בגת של ישראל שדרך בה עובד כוכבים לפי שעה, אבל הכא מיירי בשל עובד כוכבים, דבליעא טובא, לפי שהרבה פעמים דרך בה העובד כוכבים. [א"ה. ומיהו זה ניחא ללישנא קמא דרבא, דמיקל, אך לא ללישנא בתרא דמחמיר. ויל"ע בדבר]. ואם תאמר אם כן היכי פריך בסמוך ממתניתין דקתני דסגי בניגוב במזופפין להך ברייתא דקתני בה ואם היו מזופפין אסורין, ומאי קושיא, הא אוקימנא מתניתין בשל ישראל, ובברייתא בשל עובדי כוכבים, כדפרישית. ויש לומר דבמזופפין אין לחלק בין של עובדי כוכבים לשל ישראל לפי שהזפת מבליע בשעה מועטת. [תוס'].

[2] דרש רבא נעוה ארתחו, פירוש הגעילו הגתיות הגדולים. **מכאן אומר רבינו תם, דעירוי ככלי ראשון**, מדאמר הכא דעל ידי עירוי, מפליט היין הבלוע בגת, דעל כרחך על ידי עירוי קאמר הכא, שהרי הגת גדולה וכבידה, שאין יכולין לתתה לתוך יורה מרותחת כדי להגעילה ... והשתא כיון דהוה ככלי ראשון, אם כן הני כלים שנאסרו על ידי כלי ראשון, סגי להו בהגעלה על ידי עירוי. **אבל רשב"ם חולק על רבינו תם ואומר, דעירוי ככלי שני הוא לגמרי**. והא דמשמע הכא דגת סגי לה בעירוי, שאני יין נסך, דתשמישו על ידי צונן. [] ועיקר דברי רשב"ם ור"ת במסכת שבת פרק כירה ... [] **ומסקנא דמילתא פירש רבינו ברוך**, דמילתא דעירוי תליא בפלוגתא דרב ושמואל ... אי תתאה גבר אי עילאה גבר, וקיימא לן כמאן דאמר תתאה גבר, מיהו גם עילאה מבשל ומבליע כדי קליפה ... הלכך **עירוי אינו לא ככלי ראשון ולא ככלי שני לגמרי, אלא מבשל ומבליע הוא כדי קליפה ולא יותר**. [] ואם כן כלים שנאסרו על ידי כלי ראשון שהם בלועים מעבר לעבר, לא סגי בעירוי, שהרי העירוי אינו מפליט אלא כדי קליפה, ולא יותר. והני קערות שהם בולעות על ידי עירוי, היה נראה כמו כן דסגי להו בעירוי להגעילן ... [] ומיהו אין הלכה כך, אלא צריך להגעילן בכלי ראשון, משום דפעמים שתוחבין הקערות בתוך הכלי ראשון, ותוך יורה מרותחת. [] והשתא דפירשתי עירוי אינו לא מבליע ולא מפליט רק כדי קליפה, אם כן הני חביות של עובדי כוכבים סגי להו

קנקנים רקים

לעיל נתבאר, שיש חילוק בין קנקנים, שנותנים בהם יין לזמן מרובה, ובולעים יותר, ולכן מודה בהם רבי שאין להם הכשר בניגוב. לבין גת וכלים שבהם עושים את היין, שאינו ניתן בהם זמן מרובה, ואינם בולעים כל כך.

ולדעת רבא **כל דבר שרגילים להכניסו לקיום, ומסרו לנוכרי לתת בו יין אפילו לזמן מועט, נאסר כאילו הכניס בו הנוכרי יין זמן מרובה**. ולפיכך, כשרבא היה שולח קנקנים רקים להרפניה ביד נוכרי, היה נותן אותם חותם בתוך חותם, לסימן שלא השתמש בהם נוכרי כלל בדרך.

וכך היה עושה, נותן את הכדים בשקים, כשפי הכד כלפי מטה, וחותם את השק בפיו, ונחשב הדבר כחותם בתוך חותם, שהרי אם יפתח השק, עדיין הקנקנים הפוכים בתוכו[1].

דף עה

ניגוב הכלי להכשירו

לעיל נתבאר, שיש כלים שנאסרו מחמת יין הבלוע בהם, והכשרם הוא על ידי ניגוב אפר כשהכלי לח. ולפיכך:

אם היה הכלי לח מהיין שהיה בו, **תחילה משפשפו באפר** עד שייבש היין, **ואחר כך נותן עליו מים** להסירו. [דין זה אמר רבה בר בר חנה].

ואם היה הכלי יבש, תחילה נותן בו מים, ואחר כך נותן בו אפר ומשפשף. [דין זה אמר רב].

ולדעת חכמי סורא, נחלקו רב ושמואל, כמה פעמים נותן אפר ומשפשף בו.

לדעת רב, די בשפשוף באפר פעם אחת בלבד. ולפיכך כשהיה הכלי לח, נותן בו תחילה אפר, ומשפשף, ואחר כך נותן בו מים להסיר האפר, ודי בזה. [ועניין זה קראו "**תרתי**", כי עושה שתי פעולות]. וכשהיה הכלי יבש, תחילה נותן מים להוסיף בו לחות, ואחר כף משפשף באפר, ואחר כך נותן בו מים להסיר האפר. [ועניין זה קראו "**תלת**", כי עושה שלוש פעולות].

ולדעת שמואל, צריך לשפשפו באפר שתי פעמים. ולפיכך כשהיה הכלי לח, נותן בו תחילה אפר, ומשפשף, ואחר כך נותן בו מים להסיר האפר, ושוב נותן בו אפר פעם שניה ומשפשף ואחר כך נותן בו מים להסיר את האפר. [ועניין זה קראו "**ארבעה**",

---

הוספות

בעירוי, דומיא דגת דקאמר הכא נעוה ארתחו. ואם היה מנסרן הנגר וקולפן במלקט וברהיטני ומסיר הקליפה של צד היין סגי בהכי בלא עירוי, דהא כי נעביד להו עירוי, אינו מפליט עירוי כי אם כדי קליפה כו'. [תוס'].

[1] שמעינן מהכא, דישראל השולח חביות ריקניות בבית עובד כוכבים או מעיר לעיר כדי לתקנן, צריך לחותמן מבפנים בגחלת או באבן רכה, שהיא כאבן סיד, כדי שיהא ניכר אם העובד כוכבים נותן לתוכן יין. מיהו יש לדחות, דדוקא לדידהו שהיו חביות שלהם קטנים ונוחים לתת לתוכן יין ולערותם מיד, אבל חביות שלנו שהם גדולים, ואינם נוחים לתת לתוכן יין ולערותם מיד, אין לחוש, ואין צריך לחותמם. ומכל מקום טוב להחמיר. [תוס'].

כי עושה ארבע פעולות]. וכשהיה הכלי יבש, תחילה נותן מים להוסיף בו לחות, ואחר כך משפשף באפר, ושוב נותן מים ומשפשף באפר, ולבסוף נותן בו מים אחרונים להסיר האפר. [ועניין זה קראו "**חמישה**", כי עושה חמש פעולות].

ולדעת חכמי פומבדיתא, לא נחלקו רב ושמואל, כמה פעמים נותן אפר ומשפשף בו, ולדברי הכל, נותן בו אפר שתי פעמים.

ואם כן, כשהיה הכלי לח מתחילה, לדברי הכל, עושה בו ארבע פעולות, אפר ומים ואפר ומים. וכשהיה יבש, לדברי הכל עושה בו חמש פעולות, מים ואפר ומים ואפר ומים. כנ"ל. אלא שרב ושמואל הזכירו זאת באופן שונה.

רב לא הזכיר את המים האחרונים, כי אינם לצורך ההכשר, אלא לנקות את הכלי מהאפר, ולכן אמר שפעמים עושה שלוש פעולות ופעמים ארבע.

ושמואל הזכיר את המים האחרונים, אף על פי שאינם לצורך ההכשר, ולכן אמר שפעמים עושה ארבע פעולות ופעמים חמש[1].

	סורא				פומבדיתא			
	רב		שמואל		רב		שמואל	
	רטיבתא	יבשתא	רטיבתא	יבשתא	רטיבתא	יבשתא	רטיבתא	יבשתא
רש"י בשם רבותיו	תרתי: **אפר** מים	תלת: מים **אפר** מים	תלת: מים **אפר** מים **אפר** מים	ארבע: מים **אפר** מים **אפר** מים	תלת: מים **אפר** מים	ארבע: מים **אפר** מים	ארבע: מים **אפר** מים **אפר** מים	חמש: מים **אפר** מים **אפר** מים **אפר** מים
רש"י בשם אביו	תלת: **אפר** מים **אפר** מים	תרתי: מים **אפר** מים	תלת: **אפר** מים **אפר** מים **אפר** מים	ארבע: מים **אפר** מים **אפר** מים **אפר** מים	ארבע: מים **אפר** מים **אפר** מים	תלת: מים **אפר** מים	ארבע: מים **אפר** מים **אפר** מים **אפר** מים	חמש: מים **אפר** מים **אפר** מים **אפר** מים
תוס'	תלת: **אפר** מים **אפר** מים	תרתי: מים **אפר** מים	ארבע: **אפר** מים **אפר** מים	תלת: מים **אפר** מים	תלת: מים **אפר** מים	ארבע: מים **אפר** מים	ארבע: מים **אפר** מים **אפר** מים	חמש: מים **אפר** מים **אפר** מים **אפר** מים

הוספות

[1] **ואית דמפרשי** ולא פליגי הני לישני דסורא ודפומבדיתא. אלא דסורא לא חשבי מיא בתראי, ודפומבדיתא חשבי להו, אבל רב ושמואל פליגי. והכי פירושו דמלתא, תרתי תלת, תרתי ביבשתא, מים ואפר, תלת ברטיבתא, אפר ומים ואפר. ושמואל אמר תלת ברטיבתא, כדקאמרת, אבל ביבשתא ארבע, מים ואפר מים ואפר, דבכולהו בעינן אפר תרי זימני. ובפומבדיתא מתנו לרב תלת וארבע, ביבשתא תלת, מים ואפר מים, והיינו נמי כדסורא, אלא דהני קא חשבי מיא בתראי, וברטיבתא ארבע, אפר ומים אפר ומים. ולשמואל ברטיבתא ארבע כדקאמרת, אבל ביבשתא חמש, מים ואפר ומים ואפר ומים, דביבשתא נמי בעי תרי זימני אפר. ולא פליגי הנך דסורא ודפומבדיתא כו'. אבל **רב ושמואל פליגי ביבשתא בין בדסורא בין בדפומבדיתא, דרב לא בעי בה אפר אלא חד זימנא, ושמואל בעי תרי זימני. לשון אבא מורי מנוחתו כבוד**. והוא נראה בעיני. והראשון לשון מורי, וקשיא לי בגווה, מכדי ללישנא דסורא רב ושמואל מיפלג פליגי, מאי שנא דבדרב חשיב מיא בתראי ובדשמואל לא חשיב מיא בתראי. לשמואל ארבע וחמש איבעי ליה למיתני. בשלמא לפומבדיתא אף על גב דבדרב לא חשבי ובדשמואל חשבי, ניחא, משום דפלוגתייהו דרב ושמואל ליתא אלא במחשב מים בתראי, אלא ללישנא דסורא דסוף סוף פליגי, קשיא לי. [רש"י]. וגם זה לא נראה דאם כן הויא סברתן הפוכה דרב ושמואל שהרי רב מיקל ביבשתא יותר מרטיבתא ושמואל מיקל ברטיבתא יותר מביבשתא. לכך נראה לר"י בענין אחר, והכי פירושו, רב אמר תרתי תלת, ביבשתא תרתי מים אפר, ברטיבתא תלת אפר מים אפר. ושמואל אמר תלת ארבע, תלת ביבשתא וארבע ברטיבתא, שמואל בא להוסיף ולפרש מיא בתראי בין ברטיבתא בין ביבשתא. בפומבדיתא מתנו רב אמר תלת ארבע, כפירוש ראשון שבקונטרס, תלת ברטיבתא אפר מים אפר, ביבשתא ארבע, מים אפר מים אפר, שמואל אמר ארבע חמש, ארבע ברטיבתא וחמש ביבשתא, בא להוסיף ולפרש מיא בתראי בתרוייהו, ולא פליגי רב ושמואל בין ללישנא דסורא בין ללישנא דפומבדיתא, אלא דרב לא חשיב מיא בתראי ושמואל חשיב מיא בתראי. [תוס'].

גורגי

גורגי הם עקלים של בית הבד, והביא רש"י שני פירושים, לדבר זה.

לפי הפירוש הראשון ברש"י, עקלים של בית הבד הם נצרים של דקל שכורכים אותם סביבות הענבים, כשהענבים נתונים תחת הקורה, כדי שלא יתפזרו.

ורב האי פירש, שהכוונה למעין סל של נצרים שנותנים בו את הגפת הנשאר אחר סחיטת הזיתים, ונותן עליהם את הקורה פעם נוספת, להוציא את המשקה הנשאר בגפת.

וכששאלו מרבי אבהו, כיצד מכשירים גורגי של נוכרי לעשות בו יין של ישראל. פשט את הספק מהברייתא המובאת בסמוך, ממנה מבואר שעקלים של נצרים טעונים ניגוב.

טהרת כלי הגת

מי שהיתה לו גת ובית הבד טמאים, כלומר שנעשה בהם יין טמא, ורצה לעשות בהם יין טהור, צריך להכשירם תחילה על ידי שיצא מהם כל היין הטמא הבלוע בהם.

- **יש דברים שדי להם בהדחה במים**, ואלו הם:

א. הדפין. הם נסרים שנותנים אותם על ערימת הענבים והזיתים, והקורה הכבדה יורדת על הדפים הללו, וכך הענבים והזיתים נסחטים.

ב. העדשין. היא הגת עצמה, כלומר בית קיבול גדול בו הענבים והזיתים נתונים[1].

ג. הלולבין. כמין מטאטא שבו מכבדים את הענבים המתפזרים לאוספם.

- **ויש דברים** שבולעים יותר מהיין, ולכן הם **טעונים ניגוב** באפר, ואלו הם:

א. עקלים של נצרים [=שבטים].

ב. עקלים של בצבוץ [=קנבוס].

- **ויש דברים ש**בולעים עוד יותר מהיין, ולכן **צריך ליישנם שנים עשר חודש** קודם שיוכשרו, ואלו הם:

א. עקלים של שיפה.

ב. עקלים של גמי.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל אין השיעור שנים עשר חודש בדיוק אלא ממתין להם **מגת** של שנה זו **לגת** של שנה הבאה, ופעמים זה פחות משנים עשר חודש, כשהשנה עשה הגת מענבים שהתבשלו מאוחר, ובשנה הבאה יעשה מענבים שיתבשלו מוקדם.

ויש דרך להכשיר אותם מיד, בלא להמתין שנה שלימה. לדעת רבי יוסי, יוכל להכשירם מיד, **על ידי הגעלה ברותחים**, או בישול במי זיתים. **ולדעת רבן שמעון בן גמליאל** משום רבי יוסי, יוכל להכשירם **על ידי נתינתם עונה שלמה**, [כלומר, כשתים

הוספות

[1] ועל משנה זו יש לסמוך, שאין צריך אפר לגת, מדפשיט מינה רבי אבהו, ולא אמרינן זו אינה משנה, דקתני בה דסגי לגת בהדחה, ומתניתין דקתני דבעי ניגוב. שמע מינה קמו בה רבנן בתראי, ופשטי הלכתא כוותיה. [רש"י].

עשרה שעות, כפי שיתבאר להלן], **תחת זרימה של מים**, כגון תחת צינור שמימיו מקלחים או במעיין שמימיו זורמים, ובכך הם כשרים.

ובאופנים הללו, שמכשירים אותם אחר שנעשה בהם יין טמא, כך **מכשירים אותם אחר שנעשה בהם יין של נוכרי**.

עונה

נתבאר, שאחת הדרכים להכשיר כלי הגת, היא על ידי נתינתם עונה שלימה תחת זרימה של מים. וביארו חכמים כמה זמן היא העונה.

לדברי רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן העונה היא או יום או לילה.

ולדברי רבי חנא שאינה, או רבי חנא בר שאינה אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, העונה היא חצי יום וחצי לילה.

וביאר רבי שמואל בר יצחק, ששני שיעורים אלו שיעור אחד הוא, והוא **שתים עשרה שעות קבועות**, כלומר חצי מעת לעת [=חצי יממה]. השיעור הראשון, יום או לילה, נאמר בתקופת ניסן ותשרי, שהימים והלילות שווים, ואלו ואלו הם חצי מעת לעת, ונמצא שהעונה היא יום או לילה. והשיעור השני, חצי יום וחצי לילה, נאמר בתקופת תמוז וטבת, שהימים והלילות אינם שווים, אך תמיד חצי יום עם חצי לילה, הם שתים עשרה שעות קבועות.

הכשר רווקי של נוכרים

רווקי היא משמרת [=מסננת] העשויה כמין שק, שנותנים בה שמרי יין, כדי שיזובו מהם שאריות היין שבהם. וביאר רבי יהודה, כיצד מכשירים אותם, אם היו של נוכרי.

א. דמזיא. כלומר אם עשויים משער אדם אינם בולעים כל כך, ודי להם **בהדחה**.

ב. דעמרא. כלומר אם עשויים צמר בולעים יותר, **וטעונים ניגוב**.

ג. דכיתנא, כלומר אם עשויים פשתן בולעים עוד יותר, וטעונים **יישון שנים עשר חודש**[1].

ואם יש בהם קשרים, צריך להתיר הקשרים.

הכשר דקולי וחלאתא

דקולי וחלאתא הם כלים של שבטים העשויים ככוורות ומסננים בהם את היין. וביאר רבי יהודה, כיצד מכשירים אותם, אם היו של נוכרי.

א. דחיטי בחבלי דצורי, כלומר כשהם ארוגים בחבלים של צורי דקל, די להם

הוספות

[1] אומר רבינו תם, דמפות וסדינין שלנו, ששרו ביין נסך, אין צריך ליישנן, מדלא קאמר כל כלי פשתן סתם, אלא הני כלים שמנו חכמים, שהיו בקיאין דוקא בבליעתן. ואין לחלק בין יין נסך שהוא צונן ובין שאר איסור רותח שנפל על המפות, הכל יש להתיר בכבוס כלי שני, כי ודאי ידוע שעל ידי כבוס גדול, שחובטין כמה וכמה פעמים, אי אפשר שלא יצא האיסור. ושמא יש לחלק בין איסור שנדבק לשאינו נדבק כל כך. [תוס'].

בהדחה.

ב. **דצבתא**, כלומר כשהם ארוגים בחבלים של גמי, הם בולעים יותר, ו**טעונים ניגוב**.

ג. **דכיתנא**, כלומר כשהם ארוגים בחבלים של פשתן, הם בולעים עוד יותר, וטעונים **יישון שנים עשר חודש**.

ואם יש בהם קשרים מתיר תחילה את הקשרים ואחר כל מנגבם כי היין נבלע בקשרים.

עם הארץ שנגע בענבים שבגת

נחלקו רבורבי חייא, מה הדין, כשנגע עם הארץ, שהוא טמא, בענבים שנתונות בגת עם היין, ולא נגע ביין עצמו.

לדעת אחד מהם האשכול שנגע בו, וכל סביבותיו, טמאים, וכל שאר הגת, טהורה.

ולדעת אחד מהם, כל הגת כולה טמאה.

והורו החכמים לרבי ירמיה או לבנו של רבי ירמיה, כדעה ראשונה, כלומר, **אשכול וכל סביבותיו טמאים**, **וכל הגת כולה טהורה**.

ואין זה דומה לדין שרץ הנמצא בריחיים שטוחנים בהם זיתים קודם נתינתם לבית הבד, שאמרו בו, שאינו מטמא אלא מקום מגעו, אבל אם היו שם משקים, הכל טמא. שכן בדין שרץ בריחיים של זיתים, אם יש משקה, הכל מחובר, ולכן הכל טמא, מה שאין כן בענבים, שהאשכולות מפסיקים בין הטמא לשאר היין.

כלים שלוקחים מהנוכרים

הלוקח כלי אכילה מנוכרי **אינו יכול להשתמש** בו **עד שיעשה** בו **שתי פעולות**. (א) הוצאת האיסור הבלוע בכלי [כמבואר במשנתנו]. (ב) טבילה להתירו לישראל, כפי שיתבאר [כמבואר בברייתא].

<u>א</u>. **הוצאת האיסור הבלוע**.

האופן שעל ידו פולטים מהכלי את האיסורים הבלועים בו, תלו בדרך תשמישו של הכלי, שכן באותו אופן שהאיסור נבלע בכלי, כך הוא נפלט ממנו.

ולפיכך **כלים שמשתמשים בהם בצונן**, כלומר שנותנים בהם מאכל צונן, וכך השתמשו בהם הנוכרים, **בנתינתם במים צוננים הם מוכשרים**, [ואם כן, מאחר שצריך להטבילם בכל אופן, מטבילם ודיו].

וכלים שדרכם להשתמש בהם ברותחים, כלומר שנותנים בהם מאכלים רותחים, וכך השתמשו בהם הנוכרים, כגון קדירות של מתכת, שמבשלים בהם, **מגעילם על ידי נתינתם במים רותחים**.

וכלים שדרכם להשתמש בהם באש ממש, כלומר שנותנים בהם מאכלים באש, וכך השתמשו בהם הנוכרים, כגון שפודים של מתכת שצולים בהם בשר בתוך האש, **הכשרם על ידי ליבון**, כלומר על ידי נתינת הכלי באש עצמה.

ב. **טבילת הכלי**.

גם אחר פליטת האיסור מהכלי, עדיין אסור הוא לישראל לצורכי אכילה, עד

שיטבול את הכלי במקווה כשרה של ארבעים סאה. שכן מצינו במלחמת מדיין, שנצטוו הבאים עם השלל, "כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יָבֹא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ" (במדבר ל"א כ"ג), כלומר הגעלה או ליבון, וממשיך הכתוב, "וְטָהֵר אַךְ בְּמֵי נִדָּה יִתְחַטָּא וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יָבֹא בָּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בַּמָּיִם"

ודרש רבא, שהכתוב "וְטָהֵר", בא להוסיף טהרה אחרת, ודרש בר קפרא, שהיא טבילה "בְּמֵי נִדָּה", כלומר **במקווה של ארבעים סאה** שנידה טובלת בו.

והוצרכו שני הכתובים הללו. (א) "וְטָהֵר", מלמד שהכלי טהור מיד אחר הטבילה, ואין צריך הערב שמש כנידה. (ב) "בְּמֵי נִדָּה", מלמד שאף על פי שהכלי קטן, טעון טבילה בארבעים סאה, כמקווה הראויה לטבילת בני אדם[1].

אלו כלים טעונים טבילה

א. כלים ישנים וחדשים.

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה, ש**לא רק כלים ישנים שהשתמש בהם נוכרי טעונים טבילה אלא גם לכלים חדשים שלא השתמשו בהם נוכרים כלל** טעונים טבילה, שהרי אחר הליבון כל כלי נעשה ככלי חדש ועדיין טעון טבילה וכן הדין לכלים חדשים ממש.

ב. כלי סעודה.

ומכל מקום, **דווקא כלי סעודה טעונים טבילה**, ככלים האמורים בכתוב, אבל שאר כלים, כגון מספריים של בגדים, אינם טעונים טבילה.

ג. כלים קנוים.

ועוד אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה, ש**דווקא כלים שישראל קונה מנוכרי**, ונעשים של ישראל לגמרי, הם טעונים טבילה, שכך היו הכלים שבפרשה, **אבל השואל כלי מנוכרי, משתמש בו בלא טבילה**[2].

ד. כלי מתכות.

מעשה ברב יצחק בר יוסף שקנה מנוכרי כלים העשויים מאדמה וגללים וחשב שצריך להטבילם. אמר לו אחד החכמים ורבי יעקב שמו, כך למדתי מרבי יוחנן, **אין טעונים טבילה אלא כלי מתכות,** כאותם כלים שבפרשה.

ה. כלי זכוכית.

ורב אשי אמר, ש**כלי זכוכית גם כן טעונים טבילה מדברי חכמים**, הואיל ודומים הם לכלי מתכות, בכך שאם נשברו יכול להתיך אותם ולתקנם.

קוניא

קוניא הוא **חרס המצופה בעופרת**, שהיא מתכת. ונחלקו רב אחא ורבינא בדין כלי

הוספות

[1] אף על גב דרבינית סגי להטביל מחטין וצינוריות מדאורייתא, היינו טבילת טומאה, אבל טבילת כלי מדין חידוש הוא, ובעי ארבעים סאה. [תוס׳].

[2] אומר רבינו שמואל, ישראל ששאל כלי מישראל חבירו, שקנה מעובד כוכבים, צריך טבילה, כיון שבא לידי חיוב טבילה ביד ישראל ראשון. [תוס׳].

קוניא שקונים מנוכרי. **אחד** מהם **אומר** שדינם ככלי חרס [=כתחילתו], **ואינם טעונים טבילה**. **ואחד** מהם **אומר** שדינם ככלי מתכות [=כסופו] ו**טעונים טבילה**. **וכן ההלכה**[1].

משכון שלקח מנוכרי

נסתפקו בגמרא, מה הדין, כשישראל לקח משכון מנוכרי, ורוצה להשתמש בו, האם צריך להטבילו או לא.

והעיד מר בר רב אשי, שאביו לקח משכון מנוכרי, כוס של כסף, והטבילו, ושתה בו. אך אין לפשוט ממעשה זה שכל משכון טעון טבילה, כי יתכן שבדרך כלל משכון אינו טעון טבילה, והסיבה שהטביל רב אשי את הכלי הזה, כי ידע, שדעתו של הנוכרי שישאר המשכון בידו לעולם תחת חובו, ובכך נעשה כקנין גמור[2].

ברייתא לסיכום הדינים הנ"ל

הלוקח כלי תשמיש מן העובדי כוכבים. דברים שלא נשתמש בהן הנוכרי, מטבילם והן טהורים. דברים שנשתמש בהן הנוכרי על ידי צונן, כגון כוסות וקתוניות וצלוחיות, מדיחם ומטבילם והם טהורים. דברים שנשתמש בהן על ידי חמין, כגון היורות הקומקמוסון ומחמי חמין, מגעילם, ומטבילם[3], והם טהורים. דברים שנשתמש בהן על ידי האור, כגון השפודין והאסכלאות, מלבנן, ומטבילם, והן טהורים.

השתמש בכלי של נוכרי בלא להכשירו

נתבאר, שכדי שישראל יהיה מותר להשתמש בכלי שקנה מנוכרי, צריך להגעילו מאיסורים הבלועים בו ולהטבילו.

ונחלקו תנאים של שתי ברייתות, מה הדין בדיעבד, אם נשתמש בכלי שקנה מנוכרי בלא הגעלה ובלא טבילה, האם המאכל שנתן בו נאסר.

ואמרו, שמחלוקת זו תלויה במחלוקת אחרת, האם איסור שנותן בהיתר טעם לפגם, אוסר את התערובת [המבוארת לעיל מדף ס"ז]. שכן האיסור הבלוע בכלים של נוכרים, כבר פג טעמו, וכשמתערב עתה במאכל של ישראל הניתן בכלי, נותן בו

הוספות

[1] היינו כלים שמחופין באבר מבפנים, אבל אם מחופין מבחוץ, וכן כלי עץ המחושקין סביב ברזל מבחוץ, אפילו למאן דאמר הכל הולך אחר המעמיד, אין צריכין טבילה, כיון דאין משתמשין בהן דרך המתכת, דכלי סעודה האמורים בפרשה היינו שמשתמשין בהן. [תוס'].

[2] וכיון דלא איפשיטא, מטבילין למשכנתא בלא ברכה. ואם יש לו כלי שקנה מן העובד כוכבים המחויב טבילה, יטביל זה עמו, ויברך על שניהם. [] והנותן כלי לאומן עובד כוכבים לתקן, ואפילו למאן דאמר אומן קונה בשבח כלי, אין צריך טבילה, כיון דאין שמו עליו, דלא הוי כמעשה שהיה, שהיו הכלים של מדין. [] והמוכר כלי לעובד כוכבים, וחזר ולקח ממנו, צריך טבילה, כיון שנקרא על שם עובד כוכבים. [] אבל הממשכן כלי לעובד כוכבים, וחזר ופדה, אין צריך טבילה, אף על גב דמספקא ליה לתלמודא אי משכנתא כזביני, לענין הא ודאי פשיטא דלא הוי כזביני. [תוס'].

[3] לאו דוקא מגעיל ואחר כך יטביל, אלא אפילו מטביל ברישא, דהך טבילה אינה בשביל טומאה, דליהוי כטובל ושרץ בידו, דאפילו חדשים צריכין טבילה ... והא ... מגעילן ברישא, משום דחמירא מפני האיסור. [תוס'].

טעם לפגם, ולא לשבח. **ולדעת האומרים נותן טעם לפגם אסור, המאכל אסור. ולדעת האומרים נותן טעם לפגם מותר, המאכל מותר**.

הגעלת כלים לדעת האומרים נותן טעם לפגם מותר

ולדעת האומרים נותן טעם לפגם מותר, מדין תורה אין צריך להגעיל כלי נוכרים, אלא כשבישלו בהם הנוכרים מאכלות אסורים בו ביום, שעדיין לא נפגם טעם האיסור, וכשיבשל בהם ישראל היום מאכלו, יאסר מחמת האיסור הבלוע בכלי. וחכמים הם שהצריכו להגעיל את הכלים גם כשנתבשלו בהם מאכלות אסורים בימים הקודמים בלבד[1], כדי שלא יבואו להתיר בלא הגעלה כלים שנתבשל בהם איסור בו ביום, אבל בדיעבד, כלים אלו של נוכרים שנתבשלו בהם מאכלות אסורים בימים הקודמים בלבד, אם בישל בהם ישראל מאכל היתר, המאכל לא נאסר[2].

דף עו

הכשר שפוד ואסכלא

מבואר במשנתנו, ששפוד ואסכלא שצלו בהם נוכרים מאכלם, כיון שבלעו את האיסור בצליה באש עצמה, הכשרם לפלוט מהם את האיסור, הוא גם כן באש עצמה, ולכן טעונים ליבון באש.

ובמסכת זבחים מבואר, ששפוד ואסכלא שצלה בהם בשר קדשים ביום הקודם, ועתה נעשה הבשר הבלוע בהם נותר, שיש בו כרת, הכשרם, לפלוט מהם את האיסור, שיוכל לצלות בהם בשר היתר, הוא על ידי הגעלה בחמין.

וסתירה זו הקשה רב עמרם לרב ששת, מדוע כלים שבלעו איסור של מאכלות נוכרים בצליה, טעונים ליבון, וכלים שבלעו איסור נותר בצליה, די להם בהגעלה.

<u>תשובה א</u>. הכא היתירא בלע התם איסורא בלע.

הוספות

[1] פירש בקונטרס, שבישל בה עובד כוכבים היום, אבל אם בישל בה אתמול, כבר הופג טעמו בלינת לילה. **משמע** לפירושו, **דלינת לילה פוגמת, ולא בעינן מעת לעת**. וכן פירש רבינו תם, דלינת לילה פוגמת, כי לא היה דרך בימים קדמונים לבשל בלילה ... **ודוקא שעמדה כל הלילה בלא בישול, שאין ידוע מה גורם להפיג הטעם, תחלת הלילה או סופו או כולו, אבל מעת לעת לא בעינן. והמחמיר תבא עליו ברכה** ... [תוס'].

[2] הלכך דבר המבושל בכלי שאינו בן יומא, מותר. [] **ויש לתת טעם מה ראו להתיר המאכל ולאסור הקדרה**, לפי שהקדרה היה בה איסור גמור תחלה, אבל המאכל לא נבלע בו איסור מעולם. [] **והגעלת כלי בן יומא אין להגעיל אלא בששים**, דשמנונית הנפלט בחמין טעם לשבח הוא ... [] אבל **כשמגעילין כלי חמץ בערב הפסח בד' שעות, דשעת היתר היא, יכול להגעיל אפילו כלי בן יומא בפחות מששים**, דהוי נ"ט בר נ"ט של היתר, החמץ בקערה, וממנו למים, ומן המים חוזר ונבלע בקערה, ועדיין הכל היתר. ועוד כי יותר מתקלקל טעם חמץ בכלי שאין ראוי לאכילה, ממה שמתקלקל טעם בשר בדגים שנתבשלו אחריו, לפי שהדגים ראוין לאכילה, והבשר נותן בהן טעם לשבח. [] **ומה שנהגו לעשות לתת כלי המוגעל במים צוננין מיד אחר הגעלה, אין לידע למה נהגו כן** ... ולפיכך צריך טעם למנהג. [תוס'].

השיב לו רב ששת לרב עמרם, עמרם בני, מה ענין קדשים אצל גיעולי נוכרים, כלים שבלעו מאכלות נוכרים, בשעת בליעה בלעו דבר איסור, ולכן חמורים הם, אבל כלים שצלו בהם קדשים, בשעת צליה לא בלעו נותר, ורק לאחר הבליעה נעשה הבלוע נותר, ואינו חמור כל כך.

אך רבה לא קיבל תשובה זו, כי סוף כל סוף, הסיבה שאנו צריכים להגעיל את הכלים שבלוע בהם איסור, כי טעם האיסור הבלוע בהם, יתערב במאכל היתר שיינתן בהם עכשיו, ועכשיו שני הכלים הללו שווים, שבלוע בהם דבר איסור, ויש להם לאסור בשווה.

ובסוף הסוגיה הביאו את דברי רב אשי, שיישב קושיה זו, ואמר, שיש חילוק בין מה שהיה אסור קודם שנבלע בכלי, שניכר האיסור בעודו בעין, ולכן חמור הוא יותר, וטעון ליבון. ואינו כדבר שבשעה שהיה בעין היה היתר, ונאסר רק אחר הבליעה, שלא ניכר האיסור מעולם, ולכן אינו חמור כל כך, ודי לו בהגעלה.

<u>תשובה ב</u>. מאי הגעלה נמי שטיפה ומריקה.

ורבה אמר, שבאמת אין הבדל בין כלים שבלוע בהם מאכלות אסורים, לבין כלים שהבלוע בהם נעשה נותר, ושניהם, אם האיסור הבלוע בהם נבלע על ידי צליה באש, שווים הם, וטעונים ליבון להכשירם. ומה ששנינו לעניין קדשים שטעונים הגעלה, אין הכוונה להגעלה בחמין, כי באמת טעונים ליבון, אלא הכוונה היא שאחרי הליבון טעונים הם שטיפה ומריקה, כי כן גזרת הכתוב היא לעניין קדשים[1] שנאמר, "וְאִם בְּכְלִי נְחֹשֶׁת בֻּשָּׁלָה וּמֹרַק וְשֻׁטַּף בַּמָּיִם" (ויקרא ו' כ"א).

אך אביי לא קיבל תשובה זו, כי אמר שאין לקרוא למריקה ושטיפה בשם הגעלה, והגעלה היא הגעלה ממש בחמין, שעל ידם הכלי פולט את האיסור[2].

<u>תשובה ג</u>. "יַגִּיד עָלָיו רֵעֵהוּ".

ואביי אמר, שבאמת אין הבדל בין כלים שבלוע בהם מאכלי נוכרים, לכלים שבלוע בהם בשר קודש שנעשה נותר, ואלו ואלו טעונים ליבון והגעלה. ובכל אחד מהמקומות הזכירו ענין אחד, לעניין מאכלי נוכרים הזכירו שטעונים ליבון, והוא הדין שטעונים הגעלה. ולעניין בשר קדשים שנעשה נותר הזכירו שטעונים הגעלה, והוא הדין שטעונים ליבון. והוא בבחינת "יַגִּיד עָלָיו רֵעֵהוּ" (איוב ל"ו ל"ג), כלומר בכל אחד מהמקומות למדנו דין אחד, ולמד חבירו ממנו.

אך רבא לא קיבל תשובה זו, כי אמר, אם אמת הוא, שבשני המקומות צריכים ליבון והגעלה, היה צריך לבאר באחד מהמקומות את שני החלקים של ההכשר, ואז היה די להזכיר במקום השני אחד מהחלקים, אבל עכשיו שבכל מקום מוזכר חלק אחד בלבד, משמע זה

הוספות

[1] כי היכי דהויא גזירת הכתוב, כאשר יזה מדמה על הבגד, דבעי כיבוס במקום קדוש, ושבירת כלי חרס במקום קדוש, הוא הדין למריקה ושטיפה. [רש"י].

[2] כל הגעלה רותחין משמע, שכופין להקיא הכלי מה שבלע, ומריקה ושטיפה בצונן הוא. [רש"י].

טעון ליבון, וזה טעון הגעלה.

<u>תשובה ד</u>. כל יום נעשה גיעול לחבירו.

ורבא אמר, שהסיבה לכך שלעניין בשר קדשים הבלוע בכלי אין צורך בליבון להכשיר את הכלי, כי כלים שמבשלים בהם קדשים, מבשלים בהם בכל יום, ונמצא שבכל יום כשמבשלים בהם, הם פולטים את מה שנבלע בהם אתמול, קודם שיעשה נותר, וכמאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה, כל יום ויום נעשה גיעול לחבירו.

ואמנם יש קדשים שנעשים נותר אחרי לילה אחד, כמו חטאת ואשם, ואם כן, כשיבשלו בהם מחר, כבר בלוע בהם איסור, אך לא באים לידי כך,, כי כל כלים שמבשלים בהם בשר שיעשה נותר עד מחר, כחטאת ואשם, חוזרים ומבשלים בהם בו ביום שלמים, שאינם נעשים נותר עד שני ימים, וכך בו ביום נפלט מהם טעם החטאת והשלמים, ולא נעשה הבלוע נותר בלילה, וטעם השלמים הבלוע לבסוף לא יעשה נותר עד שני ימים, ומחר יבשלו בו שוב, ויפלוט טעם השלמים, קודם שיגיע לידי נותר.

אך הקשו על התשובה הזו, כי אם זה הטעם שאין הכלי צריך ליבון, כמו כן אינו צריך הגעלה, ואם כן למה שנו שצריך להגעיל את הכלי.

<u>תשובה ה</u>. האי קריד האי לא קריד.

ורב פפא אמר, שטעם החילוק בין כלים שבלוע בהם מאכלי נוכרים, שטעונים ליבון, לבין כלים שבלוע בהם בשר קדשים שנעשה נותר, שטעונים הגעלה. כי כלים של נוכרים, הם כלים של בני אדם פרטיים, ואין מבשלים בהם כל הזמן, ועל ידי זה הבלוע מתקשה בתוך הכלי, ואינו יוצא בלא ליבון. מה שאין כן כלים שמבשלים בהם בשר קדשים, שמבשלים בהם כל הזמן ללא הפסק, ואין הבלוע מספיק להתקשות בתוך הכלי, ודי לו בהגעלה להפליטו.

שיעור ליבון

נתבאר שכלי שבלע איסור על ידי צליה באש, טעון ליבון לפלוט ממנו את האיסור. וביאר רבי מני, שצריך ללבן באש **עד** שתשיר קליפתן, כלומר **שתקלף הקליפה החיצונית של הכלי**[1].

כיצד מגעילן

נתבאר שכלי שבלע איסור על ידי בישול, טעון הגעלה לפלוט ממנו את האיסור.

וביאר רב הונא, שצריך הגעלה מבפנים ומבחוץ, ולכן אף על פי שבישלו בו איסור בתוכו, כשמגעלים אותו, לא די למלא בו מים רותחים, אלא צריך לתת אותו כולו בכלי אחר של מים רותחים.

ואם היה כלי גדול, שאי אפשר להגעילו

הוספות

[1] ולשון השו"ע או"ח סימן תנ"א סעי' כ"ט, והליבון הוא עד שיהיו ניצוצות ניתזין מהם. ע"כ. ובמ"ב הוסיף, או עד שתסור קליפתו העליונה.

בכלי אחר גדול ממנו, יעשה כמו שעשה רב עקביא, שהקיף את פי הכלי שפה של עיסה, שיוכל למלא בכלי יותר ממה שיש בו מקום, ויעברו הרותחים את שפתה, ויצאו חוצה לה.

ואמר על כך רבא, מי חכם לעשות כדבר הזה, אם לא רב עקביה שהוא אדם גדול, וטעמו כבולעו כך פולטו כלומר כדרך שנבלע האיסור כך יפלט, שכן בליעת האיסור מבחוץ אינה אלא על ידי ניצוצות הניתזים שם לפעמים ולא כבליעת האיסור מבפנים, כך פליטת האיסור בהגעלה די לה שיהיו ניצוצות ניתזות מבחוץ, ואין חובה להכניס הכלי לכלי אחר[1].

הכשר סכין של נוכרי

מבואר במשנתנו, שסכין שנשתמש בה נוכרי לחיתוך מאכלות אסורים שלו, אינה טעונה ליבון או הגעלה, ודי לה בשיוף[2] השכבה החיצונית שלה להכשירה[3].

ואמר רב עוקבא, שאחר ששף את הסכין, צריך לנעוץ אותה עשר פעמים בקרקע[4]. וביאר רב הונא בריה דרב יהושע, שצריך לעשות זאת בקרקע שאינה עבודה, שהיא קשה[5].

ורב כהנא הוסיף, שכל זה מועיל דווקא לסכין יפה, שאין בה גומות וחריצים בעובייה, ולא נכנס שם שמנונית מהאיסור.

וכן שנינו בברייתא, סכין יפה שאין בה גומות, נועצה עשרה פעמים בקרקע.

ואמר רב הונא בריה דרב יהושע, שכל זה מועיל להכשיר את הסכין לאכול בה צונן בלבד, אבל דבר רותח אסור לחתוך בה, עד שיגעילנה ברותחין וכלי ראשון[6].

רב יהודה ובאטי בר טובי לפני שבור מלכא

מעשה ברב יהודה ובאטי בר טובי, שהיו

הוספות

[1] ומיהו גדנפא בעינן, משום דאי לאו הכי, דלמא לא הוה מסקא ניצוצות על השפה בהא זימנא, אבל איסור הנתבשל בה פעמים הרבה, אם לא העלה ניצוצות כל שעה, העלה פעם אחת. [רש"י].

[2] לשון המשנה "ישפה". ופירש רש"י, לוטשה באבן של נפחים. ויש אומרים משפשפה בבגד צמר שאינה חלק, ומעביר שמנוניתה.

[3] ולא דמי לסכין ששחט בה טרפה, דסגי בקינוח אבלוייתא פרק קמא דחולין, דשאני סכין של עובדי כוכבים, שבלוע שמנונית טובא, אבל סכין ששחט בה טריפה, מחמת הדם דשריק, אין השמנונית נבלע. [תוס'].

[4] בירושלמי קאמר שלש פעמים, משמע דהכא לאו דוקא עשר פעמים. מיהו מדקאמרינן לקמן דצה עשר פעמים בקרקע, משמע דדוקא קאמר, ויש להחמיר. [תוס'].

[5] ואומר מורי, דהא דקאמר הכא נועצה עשר פעמים בקרקע, היינו דוקא בקרקע קשה, שהיא מעברת השומן, ושפה, אבל לא רכה שאינה מעברת השומן, וגם לא קרקע קשה יותר מדאי. ודוקא נקט קרקע, ולא אבן, ולא אפר, ולא קרקע רכה. [תוס'].

[6] כן פרש"י, אבל לאכול בה רותח בעי הגעלה. וכן משמע בפסחים ... אבל קשה ... לכך נראה, בודאי לחתוך בה רותח צריכה ליבון, והא דפסחים דמשמע דסגי ברותחין, היינו לפי שבלע היתירא, אבל בסכינים של עובדי כוכבים דבלעי איסורא, בעו ליבון. [] ... ואומר רבינו תם דהא דקיימא לן דסכין בעי ליבון היכא דאיסורא בלע, היינו דוקא באיסור דסכין גדולה, שדרך לצלות בה בשר ... אבל סכינים קטנים שאין דרך לצלות בהם בשר, ודאי סגי להו בהגעלה, אף בשל עובדי כוכבים. וריב"א מצריך ליבון גם בסכינין קטנים, לפי שפעמים דרך להפוך בהם בשר על גבי גחלים. ורבינו תם אומר דזה אינו קרוי תשמישו על יד האור, כיון דאין תשמיש קבוע על ידי האור, סגי בהגעלה ... [תוס'].

יושבים לפני שבור מלכא מלך פרס, שהיה נוכרי, והביאו לפניהם אתרוג, חתך שבור מלכא מהאתרוג, ונתן לבאטי בר טובי, בלא להכשיר את הסכין מתחילה, ולאחר מכן נעץ הסכין בקרקע עשר פעמים להכשירו, וחתך ונתן למר יהודה.

שאל באטי בר טובי את שבור מלכא, וכי אני איני ישראל, שנתת לי בלא להכשיר את הסכין תחילה?

והשיב לו שבור מלכא, רב יהודה, מכיר אני בו שהוא פרוש, ולא יאכל דבר איסור, אבל בך איני מוחזק שתהא פרוש כל כך.

ויש אומרים, שכך השיב לו שבור מלכא, זכור מה עשית בלילה[1].

סליק פרק השוכר את הפועל וכל מסכת עבודה זרה

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו

הוספות

[1] דרך פרסיים למסור נשים לאכסנאים, וכששיגרן להם בלילה שעבר, קיבל באטי, ורב יהודה לא קיבל. [רש"י]. פירש הקונטרס ששיגר להם שתי שפחות, רב יהודה לא קבלה, ובאטי קבלה. ונראה דלא חטא בזה, שעדיין היה עבד קצת, שמעוכב גט שחרור, כדאמרינן פרק עשרה יוחסין, באטי בר טובי ברמות רוחיה לא שקיל גיטא דחירותא. [תוס'].

פרק ראשון לפני אידיהן

דף ב

סידור מסכת עבודה זרה בסדר ישועות

אמירת מניין של דבר מסוים

כינויי גנאי לחגי הגויים

יִתְּנוּ עֵדֵיהֶם וְיִצְדָּקוּ

דרשת רבי חנינא בר

פפא ואיתימא רב שמלאי

דף ג

שכר קיום המצוות על ידי בני נח

שכר לימוד התורה על ידי בן נח

"אדם" "האדם" "בני אדם"

קיום העולם תלוי בקיום התורה

זמן קיום המצוות וזמן מתן שכרם

מתי מקבלים גרים

גרים גרורים שבימות המשיח

סדר יומו של הקדוש ברוך הוא

סדר לילו של הקדוש ברוך הוא

דרשות נוספות מהכתוב "יוֹמָם יְצַוֶּה ה' חַסְדּוֹ וּבַלַּיְלָה שִׁירָה עִמִּי"

עונש הפוסק מדברי תורה

"וַתַּעֲשֶׂה אָדָם כִּדְגֵי הַיָּם כֶּרֶמֶשׁ לֹא מֹשֵׁל בּוֹ"

דף ד

שעת כח ושעת רפיון

חימה של הקדוש ברוך הוא

אבקש להשמיד את כל הגוים

"אַךְ לֹא בְּעִי יְשְׁלַח יָד אִם בְּפִידוֹ לָהֶן שׁוּעַ"

רק אתכם ידעתי ... על כן אפקד עליכם

אדם גדול שבקי בדברי תנאים ולא בקי בכתובים

צדיק נענש עם הרשעים

"וְאֵל זֹעֵם בְּכָל יוֹם"

בלעם לא היה יודע דעת בהמתו

"גַּם עָנוֹשׁ לַצַּדִּיק לֹא טוֹב"

תפילות ראש השנה ביחידות

מתי הקדוש ברוך הוא מדקדק יותר

דרשות רבי יהושע בן לוי

לתת פתחון פה לבעלי תשובה

דף ה

מצווה אחת ועברה אחת

מה זכו ישראל במתן תורה

ומה הפסידו במעשה העגל

ארבעה נחשבים כמת

הקדוש ברוך הוא מבקש מישראל שיקיימו את התורה כדי שיוכל לתת שכרה

כפויי טובה בני כפויי טובה

היה להם לומר "תן אתה"

אחר כמה שנים יורד אדם לסוף דעת רבו

העוסקים בתורה ומצוות יצרם מסור בידם

בארבעה פרקים בשנה המוכר בהמה צריך להודיע אם מכר את אמה או את בתה

כמה זמן אדם מקדים לקנות בהמה שצריך לשוחטה

מחוסר אבר אסור לבן נח

דף ו

בהמות שלא הכניס נח לתיבה

"וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל"

ישראל מומר

הטעם שאסור לשאת ולתת עם הגויים בזמן אידיהן

על מה סמכו העולם לשאת ולתת עם הגויים ביום אידם

נשא ונתן באיסור

קיבל מתנה ממין ביום אידו ויש חשש איבה שלא לקבל

הטעם שאסור להשאיל להלוות ולפרוע [=לשלם חובו] לגוי ביום אידו

הטעם שאסור לשאול ללוות ולגבות חובו מהגוי

גביית חוב מהגוי

דף ז

קניה בשינוי

מחלוקת בבבא קמא וסתם בבבא מציעא

נראה שתעמוד עימי לערב

לשאול שאלה משני חכמים

כשנשאלו שני חכמים כאחד זה אוסר וזה מתיר

כשיש שתי לשונות בגמרא

וכולן שחזרו בהם

כמה ימים נאסרו עם ימי אידיהן של גויים

דין מעשר שֶׁבָּת

אשלי רברבי

מתי אדם שואל צרכיו בתפילה

דף ח

קלנדא וסטרנורא

קרבן שהביא אדם הראשון

רומי שעשתה קלנדא

ישראל שבחוצה לארץ עובדי

עבודת כוכבים בטהרה

אלו משתאות נחשבות משתאות שמחמת נישואין

קרטסים ויום שתפסה בו רומי מלכות

תפיסת המלכות על ידי רומי מידי היוונים

שלושה דברים שאמר רבי ישמעאל ברבי יוסי משום אביו

אין דנים דיני נפשות אלא בזמן שסנהדרין גדולה בלשכת הגזית

רבי יהודה בן בבא מסר נפשו על הסמיכה

דף ט

הרוצה לדעת באיזו שנה בשבוע [=בשמיטה] הוא עומד

זמן קץ הגאולה

דף י

שטר שכתוב בו זמן בלא לציין לאיזה מניין הוא

ציון האלפים והמניין בזמן שנות המלכים

שני דברים מהנבואה האמורה על אדום [=רומי]

יום גינוסיא

מעשים שהובאו בסוגיה בעניין אנטונינוס

זרע עשו בעולם הבא

מעשה קטיעה בר שלום

דף יא

אונקלוס בר קלונימוס התגייר

"וַיֹּאמֶר ה' לָהּ שְׁנֵי גוֹיִם בִּבְטְנֵךְ"

יום הלידה

"וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ"

יום המיתה

שורפים על המלכים ועל הנשיאים

ימי איד שאינם אסורים אלא אותו היום [ואותו האיש בלבד]

יום איד ברומי שעושים אחת לשבעים שנה

ימי איד נוספים

בגולה אינו אסור אלא יום אידם בלבד

חגא דטייעי

דף יב

ישראל וגוי שופתים שתי קדרות על גבי כירה אחת

עטלוזא של עזה

דמים שקרבו הם עצמם לעבודה זרה

חליפי עבודה זרה [=דמים שקנו בהם עבודה זרה]

ללכת לעיר שיש בה יום איד לעבודה זרה

דברים שנראים כאיסור עבודה זרה

איסור משא ומתן שלא מחמת יום אידו

הנאה מריח של איסור

דף יג

קנס הנושא ונותן בשוק של עבודה זרה [באופן האסור]

להעלות בערכאות של גוים

היתר טומאות לכהנים

הקדש חרם וערכים בזמן הזה

הטלת מום בקדשים

שחוטי חוץ

רבי ירמיה קנה פת עכו"ם

דף יד

לפני ולפני דלפני

כל שאין לו עיקר [כגון תורניתא] אין לו שביעית

בנות שוח

מכירת תרנגול לבן לגוי

כמה פסקי הלכות [המובאים בתוס'] בעניין מכירה לגוי

מכירת בהמה דקה לגוים

דף טו

מכירת בהמה גסה לגוים

ישראל ששכר פרה מכהן

מכירת בהמה גסה לישראל החשוד למוכרה לגוי

מכירת תריסים [=מגנים] לגוים

דף טז

מכירת בהמה [גסה] שבורה [שאינה ראויה למלאכה] לגוים

מכירת סוסים לגוים

מכירת חיה גסה לגוים

שחיטת בהמה וחיה מסוכנות

בניית בסילקי [=טירה גבוהה] לגוים

בימוסיאות

דף יז

"הַרְחֵק מֵעָלֶיהָ דַּרְכֶּךָ וְאַל תִּקְרַב אֶל פֶּתַח בֵּיתָהּ"

הרחקה מפתח ביתה של זונה

"לַעֲלוֹקָה שְׁתֵּי בָנוֹת הַב הַב"

השב בתשובה מחטא המינות – מת

מעשה רבי אלעזר בן דורדיא

שני דרכים אחד פתוח לו עבודה זרה ואחד פתוח לו בית זונות

רבי אלעזר בן פרטא נתפס על חמישה דברים וניצול ורבי חנינא בן תרדיון נתפס על דבר אחד ולא ניצול

דינו של רבי אלעזר בן פרטא

דינו של רבי חנינא בן תרדיון

דף יח

הטעם שנענשו שלושת הצדיקים

כשחלה רבי יוסי בן קיסמא הלך רבי חנינא בן תרדיון לבקרו

שריפת רבי חנינא בן תרדיון
הצלת בתו של רבי חנינא בן תרדיון
רבי מאיר ברח לבבל
הליכה לאצטדינין
הליכה לכרכום [=מצור]
הליכה לטרטיאות ולקרקסיאות
"אַשְׁרֵי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ בַּעֲצַת רְשָׁעִים"

דף יט

"אַשְׁרֵי אִישׁ יָרֵא אֶת ה' בְּמִצְוֹתָיו חָפֵץ מְאֹד"
מתי זוכה שכיר יום בשכרו

דף כ

איסורים האמורים על הגוים
"וְלֹא תְחָנֵּם"
"וְנִשְׁמַרְתָּ מִכֹּל דָּבָר רָע"
סדר קניית השלמות
מכירת בהמה לגוי על מנת לשוחטה

דף כא

כיבוש יחיד
מכירה או השכרה של בתים או שדות לגויים
בניית בית בקבלנות על ידי גוי

דף כב

ישראל וגוי שקבלו יחד שדה באריסות
ישראל וגוי שקבלו לנטוע שדה אילן באריסות
סליק פרק לפני אידיהן

פרק שני אין מעמידין

קניית בהמה מגוי כדי להקריבה לגבוה
האם גוי חשוד על רביעת בעלי חיים

דף כג

אשה שנחבשה [נתפסה ונאסרה] על ידי גוים
מדוע פרה אדומה נפסלת ברביעה

דף כד

ולד הנוגחת והנרבעת
כתובים שמשמע מהם שמקריבים קרבנות מבהמות גוים
הלוקח בהמה מן הנכרי ואינו יודע אם כבר בכרה
"וַיִּשְׁרְנָה הַפָּרוֹת בַּדֶּרֶךְ"
"מִזְמוֹר שִׁירוּ לַה' שִׁיר חָדָשׁ כִּי נִפְלָאוֹת עָשָׂה" הוא מזמורא יתמא [=מזמור יתום]

דף כה

כמה זמן עמדה החמה ליהושע וכמה זמן היה אותו יום
אנשים שעמדה להם החמה
ספר הישר
דיני יחוד אשה [ישראלית] עם גוי
ישראל שנזדמן לו עובד כוכבים בדרך

דף כו

מיילדת ישראלית ליולדת גויה
מיילדת גויה ליולדת ישראלית
מינקת ישראלית לתינוק גוי
מינקת גויה לתינוק ישראל
עובדי כוכבים
רועי בהמה דקה
מומרים לתיאבון
מינים
מומרים להכעיס
מסורות
מורידים ואין מעלים
מוהל ישראל ותינוק גוי [או כותי]
מוהל כותי ותינוק ישראל
מוהל גוי ותינוק ישראל

דף כז

רפואה מהגוי
שאלת רפואה מהגוי
חשש חיי שעה ברפואת גוי
רפואה מהמין

דף כח

רפואה בשבת
לאלוקי ישראל איני מגלה צפדינא
רפואת פדעתא [=פצע מכת חרב]
רפואת עינבתא [=אבעבוע הדומה לענב]
רפואת סימטא [=מורסה. שהיא שליח חולי הנקרא אשתא (=חמה)]
רפואת פיקעא [=נקב בפי טבעת של בית רעי (=טחורים)]
רפואת כאב אוזנים
המשך דיני רפואה בשבת
דברים שבית המרחץ הוא סכנה להם

דף כט

רפואת (א) אסתומכא דליבא (ב) רוחא (ג) כודא
ששה דברים מרפאים את החולה מחליו ורפואתם רפואה
עשרה דברים מחזירים את החולה לחליו וחליו קשה
סַפַּר גוי ומסתפר ישראל
הסתכלות במראה
שלושה דברים שהתירו לבית רבי

ספר ישראל ומסתפר גוי
עגלה ערופה אסורה בהנאה מהתורה
מת אסור בהנאה מהתורה
זבחי עבודה זרה אסורים בהנאה מהתורה
יין נסך אסור בהנאה מהתורה
סתם יינם אסור בהנאה מדברי חכמים
חומץ שביד הגוי
יין הנעשה מבוסר
יין מבושל שביד הגוי

דף ל

אלונתית שביד גוי
מגע עובד כוכבים בתבשיל שנתערב בו יין קודם שבשלוהו
יין מזוג [=שני חלקים מים וחלק אחד יין]
יין מבושל
מים מגולים בסמוך לאדם ישן
שתיית מים מבית ארמים
שתיית מים מבית אלמנה [ישראלית]
שלושה יינות אין בהם משום גילוי (א) חד (ב) מר (ג) מתוק
עוד אופנים שאין בהם משום גילוי
שלושה מיני ארס
דיני מים מגולים
דין יין נסך [שנתנסך לעבודת כוכבים]
שיעור משקים לקבל טומאה ולטמא

דף לא

דין סתם יינם של גוים
דין יין ופירות שהפקיד ישראל ביד הגוי
כמה אופנים הנחשבים חותם בתוך חותם
יין הכותים
שכר של עובדי כוכבים
ישן או החמיץ מותר כי אין מניחו ליישן או להחמיץ

דף לב

חרס הדרייני אסור בהנאה
לגינים קטנים וחמתות של עור של עובדי כוכבים ויין של ישראל כנוס בהם
רוצה בקיומו על ידי דבר אחר
עורות לבובים אסורים בהנאה
פסיקת הלכה ללא שיהיה בכך צורך
בשר של גוי
בשר שיצא מבית עבודה זרה
מקום עבודה זרה נקרא במשנה "תרפות"
משא ומתן עם ההולכים למקום עבודה זרה או חוזרים משם

דף לג

משא ומתן עם ההולכים ליריד [=שוק של עבודת כוכבים]
דין נודות [עור] וקנקנים [חרס] של עובדי כוכבים
עשיית נודות וקנקנים על ידי גוי
חמרא בי מילחי
התרת כלים בלועים ביין נסך
דברים שמותרים בשכשוך במים
כוסות של חרס ששותים בהם [ולא שומרים בהם יין]
מאני דקוניא

דף לד

פליטת בליעת כלי חרס
תענית שעות
זמן סוף התענית (של יום שלם)
זמן קבלת התענית
באלו בגדים שימש משה רבינו בכהונה
לדעת רב כהנא אותו חלוק לבן ששימש בו משה לא היתה בו אימרא
חרצנים וזגים
חרצנים וזגים של עובדי כוכבים
עוד דברים המותרים לאחר שנים עשר חודש
מורייס של עובדי כוכבים
חילק עובדי כוכבים
מחשב מעבודה לעבודה בעבודת כוכבים
פרש בהמות האסורות בהנאה
גבינת בית אונייקי

דף לה

תוספת לדיני גילוי מהתוס' כאן
רבי יהושע לא גילה את הטעם לרבי ישמעאל
שני הבדלים בין חלב בהמה טהורה לחלב בהמה טמאה
חלב שחלבו עכו"ם בלא השגחת ישראל
פת עכו"ם

דף לו

שמן עכו"ם
אין גוזרים גזרה על הציבור אלא אם כן רוב ציבור יכולים לעמוד בה
בית דין הרוצה לבטל תקנת בית דין שקדם לו
איסור ביאה עם הגוים דרך חתנות
איסור ביאה עם הגויים דרך זנות [בפנויה]

איסור יחוד עם הנשים
גזרו על דבר אחר משום דבר אחר
חכמים שהיו בדור אחד

דף לז

טומאת זיבה בגוים
בית דינא שריא
תנאים בגט שבקיומם הכל מודים שהגט חל משעת נתינתו
תנאים בגט שנחלקו בהם חכמים מתי חל הגט על ידי קיומם
תנאים בגט שבקיומם הכל מודים שיש ספק מתי האשה מגורשת
יוסף המתיר
עדות ראשונה של רבי יוסי בן יועזר: אייל קמצא [מין חגב] דכן [טהור ומותר באכילה]
עדות שניה של רבי יוסי בן יועזר: משקה בית מטבחיא דכן
עדות שלישית של רבי יוסי בן יועזר: דיקרב במיתא מסתאב
במה מערבים עירובי תבשילים
בישולי עכו"ם אסורים באכילה

דף לח

עכו"ם המבשל בבית ישראל
בישולי עכו"ם שלא אסרום חכמים
מליחת דגים
עירוב תבשילים בדג מלוח שצלאו עכו"ם
העיקר קובע
בישולי עכו"ם בלא כוונה לבשל
בישול על ידי ישראל ועכו"ם
דין כמה מיני מאכלים לעניין בישולי עכו"ם
נותן טעם לפגם
תמרים מבושלים על ידי עכו"ם
שתיתאה שבישל עכו"ם
שני מיני שתיתאה
כבשים של גוים

דף לט

טרית טרופה
ציר של דגים
הדגים הטהורים
דין חמור הים ושור הים ועוד כמה מינים
כמה מעשים בעניין בדיקת דגים
חבי"ת אסור בחותם אחד
חמפ"ג מותר בחותם אחד
אין לוקחין ימ"ח מח"ג מחנוונים בסוריא
מלח סלקונדרית אסורה באכילה
האופנים שחלב שחלבו גוי מותר בשתיה
דבש גוים מותר באכילה
אשכולות ענבים של גוים מותרים באכילה

דף מ

סימני דגים טהורים
טרית של גוים שאינה
טרופה מותרת באכילה
צחנה [=טרית טרופה] שיש בה קשקשים
ציר של גוים שיש בו כלבית מותר באכילה
יצירת הדגים
קניית קרבי דגים וביצי דגים [שאין בהם סימן סנפיר וקשקשת וראש ושדרה]
עלה של חלתית של גוי
זיתים של גוים
דברים שחנוונים מזלף עליהם יין
יין תפוחים של עובדי כוכבים
כהן החשוד למכור תרומה כחולין
סליק פרק אין מעמידין

פרק שלישי כל הצלמים

דף מא

דין המוצא צלמים
חפצים שכשהצלם אוחז אותם הוא סימן חשיבות [שלדעת חכמים בזה ניכר שהם עבודה זרה]
המוצא שברי צלמים או שברי ע"ז
דין עבודת כוכבים שנשתברה מאליה
דגון אליל פלישתים

דף מב

דין ביטול עבודה זרה
כמה דינים היוצאים מברייתות לעניין ביטול עבודה זרה על ידי ישראל
קן בראש אילן הקדש או אשירה
דין האפרוחים שבקן שבראש אילן הקדש או אשרה
אין ספק מוציא מידי ודאי
כלים ועליהם צורות
כדעת מי משנתנו

דף מג

הנהגתו של רבי אלעזר הקפר
כשמצא טבעת ועליה צורת דרקון
אין ביטול לעבודה זרה של ישראל
עבודה זרה שאבדה לגוי
איסור עשיית עבודה זרה
דמות צורות לבנה של רבן גמליאל
צורה שגוים עובדים לה
טבעת שיש בה צורה
פרטי דינים באיסור "לא תעשון" שוקע ובולט [ומצויר]
כלים מכובדים וכלים מבוזים
איבוד עבודה זרה
חילוקים שבין ביעור חמץ לביעור

עבודה זרה

דף מד

ארבע ראיות שמביא רבי יוסי לשיטתו [שמותר לשחוק ולזרוק לרוח]

האם שחיקת כלי מתכות מגדלת צמחים

שיירי דם חטאות

וַיִּקַּח אֶת עֲטֶרֶת מַלְכָּם [ע"ז] מֵעַל רֹאשׁוֹ וּמִשְׁקָלָהּ כִּכַּר זָהָב וְאֶבֶן יְקָרָה וַתְּהִי עַל רֹאשׁ דָּוִד [**כי בטלה איתי הגיתי**]

"אין משיבים במרחץ"

תשובות רבן גמליאל

דף מה

הר שנעבד

אילן שנעבד

"אַבֵּד תְּאַבְּדוּן"

"אֶת אֱלֹהֵיהֶם עַל הָהָרִים"

"וְתַחַת כָּל עֵץ רַעֲנָן"

"וְנִתַּצְתֶּם אֶת מִזְבְּחֹתָם"

"וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ"

"וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם"

דף מו

אבנים שנדלדלו [=נעקרו מאליהם] מהר הנעבד

בהמה שנעבדה

מתי נאסרת עבודה זרה של ישראל

זקף ביצה והשתחווה לה

זקף לבינה ולא השתחווה לה

האם מחובר שנעבד אסור לגבוה

דין אתנן [=תשלום הניתן לאישה בתמורה לביאת זנות]

הזאה בשביעי לטומאה לטמא מת בשבת שהיא ערב פסח

המשתחווה לקמת חיטים האם טוחן אותם ומביאם למנחות

שינוי באתנן

דין וולדות של בהמות האסורות למזבח כדין נעבד ומוקצה

דף מז

נטילת לולב מצווה מדקל שהשתחוו לו

דם שחיטה שנתכסה וחזר ונתגלה

ספיקות רב פפא בסוגיה

עשיית חצוצרות ללווים מקרני בהמה שנעבדה או חלילים משוקי בהמה שנעבדה או נימים לכינור ממעי בהמה שנעבדה

ממה עשויות החצוצרות

המשתחווה למים

בית הסמוך לעבודה זרה

ביטול עבודה זרה

שלשה בתים לעבודה זרה

שלשה אבנים לעבודה זרה

דף מח

שלשה אשרות הן

סימן לאשירה

ישיבה בצל אשירה

לעבור תחת ענפי אשירה

זריעה מתחת לאשירה

זה וזה גורם

זריעה תחת אשירה

איבוד עבודה זרה על ידי שחיקה וזרייה לרוח

הנוטע פרי או ענף של ערלה [לדעת רבי יוסי]

דף מט

שדה שזבלוה בזבל של עבודת כוכבים

פרה שפטמוה בכרשיני עבודה זרה

חימוץ על ידי חולין ותרומה

דין עצים או מחטים של אשרה

ביטול אשירה

עבודת כוכבים שנשתברה מאליה

סליק פרק כל הצלמים

פרק רביעי רבי ישמעאל

דף נ

מרקוליס

אבנים שבצד מרקוליס

ביטול אבנים שנזרקו על המרקוליס

עבודות קרקע במועד ובשביעית

עבודת כוכבים שעובדים אותה במקל

דף נא

בהמות האמורות לעניין הקרבנות

בהמות שלא הכניס נח לתיבה

חיוב על שחיטת בהמה למרקוליס [כדעת רבי אליעזר]

המקריב קרבן לה' בבמה בזמן איסור הבמות

המוצא חפצים בצד עבודה זרה או על גבי עבודה זרה

הנאה מממון עבודה זרה [כגון מרחץ וגינה השייכים לה]

כלים שהשתמשו בהם גוים לעבודה זרה

ממתי עבודה זרה [עצמה] נאסרת בהנאה

דף נב

גוי מבטל עבודה זרה שלו [ומתירה בהנאה]

עבודה זרה [שלימה] טעונה גניזה [יש מפרשים בקרקע ויש מפרשים לבערה]

דיין שאינו הגון

כלים שהשתמש בהם ישראל לעבודה זרה

טומאה ישנה

טהרת עבודה זרה ותקרובתה על ידי ביטולה

כהן ששימש לעבודה זרה

כהנים וכלים של בית חוניו

אבני מזבח ששקצום אנשי יון

חילוק בעלים בביטול עבודה זרה

ביטול על ידי הגוי

דף נג

אופן ביטול עבודה זרה

גוי שמכר עבודה זרה שלו
עבודה זרה שמשכה ישראל [לשם קניין] בטעות
גוי שעבד לממון של ישראל
עבודה זרה שהניחוה עובדיה והלכו
בימוסיאות של עבודה זרה
בימוס שנפגם
ביטול מזבח של עבודה זרה

דף נד

בהמה הנעבדת
למסור את הנפש ולא לעבוד עבודה זרה
בימוסיאות שעבדו להם ישראל בשעת הגזרה
חפר בורות לעבודה זרה
החליף בעלי חיים בעבודה זרה
חליפי עבודה זרה
חליפי שביעית
חליפי ערלה וכלאי הכרם
ויכוחים בין חכמי האומות וחכמי ישראל בעניין עבודת כוכבים

דף נה

תהליך עשיית היין בזמן חז"ל
ממתי היין נחשב כיין ונאסר במגע הגוי
גרימת טומאה לטהרות
סיכום מלאכות עשיית היין עם
גוי ועם ישראל העושה בטומאה

דף נו

גמר מלאכת היין לעניין מעשר
היין שבגרגותני [=הסל שהיין מסתנן בו]
ניסוך ברגל

דף נז

מגע גוי בלא כוונת ניסוך
מגע גוי בלא כוונה לנגוע
גוי בן יומו הנוגע ביין
דין עבדים שמלו ולא טבלו
שיכשוך עובד כוכבים בלא כוונת ניסוך

דף נח

מגע עובדי כוכבים ביין בזמן הזה
אגרדמים גוי שקדח במינקת הרי הוא כמשכשך [בלא כוונת ניסוך]
כוחו של עובד כוכבים בלא כוונה [=בלא ידיעה שהוא יין]
עובד כוכבים שמזג מים לתוך יין [לתקנו לשתיה]
לשון תורה לעצמה ולשון חכמים לעצמו
מגע גוי ביין בזמן הזה
דין תרומות ומעשרות בחו"ל
ריש לקיש הזדמן לבצרה

דף נט

רבי חייא בר אבא הזדמן לגבלא
גוים בבצירת הענבים והולכתם לגת
גוי שהכניס ידו לחבית יין לאחוז אתרוג שנפל לתוכו
עובד כוכבים שניסך יינו של ישראל [בכוונה של ניסוך]

דף ס

חבית שנקבה או ניטל ממנה הברזא וסתמה גוי או טבול יום באצבעו
גוי המערה יין
גוי המחזיק כלי שמערים לתוכו יין
גוי הנושא כלי שיש בו יין
מעצרא זיירא
חבית שנסדקה ועמדה להיבקע
גת של ישראל שנמצא בה גוי
בור של יין של ישראל שנמצא גוי עומד בצידו
אופנים שלא נאסר היין בהנאה בנגיעת הגוי
גוי שזרק איזה דבר לבור יין של ישראל

דף סא

המטהר יינו של עובד כוכבים
חביות יין של ישראל שנמצא עובד כוכבים ביניהם
מסקנא דמילתא

סליק פרק רבי ישמעאל

פרק חמישי השוכר את הפועל

דף סב

שכרו של ישראל הנשכר לנוכרי לעבוד אצלו ביין נסך
דמי שביעית
שכר מלאכה בפירות שביעית
חמרים שעושים בפירות שביעית שכרם שביעית
שכר ישראל בעבודה שעושה לנוכרי בסתם יינם
הוראת רב חסדא לשרוף ולקבור חפצים שבהם הרגו את הנידון למוות
הלוואת של פירות שביעית ופירעון של פירות שמינית
אתנן שלא בשעת הביאה

דף סג

אתנן לאחר זמן
תשלום מזונות פועלים

נוכרים

תשלום מזונות פועלים עמי הארץ

באיזה אופן נעשה התשלום כחליפי האיסור

שכרו של ישראל הנשכר לנוכרי לשבור חביות יין נסך

דף סד

מלקות על איסור כלאיים

לעדור עם הנוכרי בכלאים

דמי עבודה זרה ביד נוכרי

גר ונוכרי בירושת אביהם

ביטול עבודה זרה על ידי גר תושב

מציאה שהיא עבודה זרה

מי נחשב גר תושב להחיותו

דברים שגר תושב שונה מנוכרי

ביטול רשות ונתינת רשות לצורך טילטול בחצר בשבת

דף סה

מתנה לנוכרי ביום אידו כשאינו עובד עבודה זרה

שכר ישראל לעולם הבא לעומת שכר נוכרים בעולם הזה

נשכר לנוכרי למלאכת היתר ולבסוף עשה לו ביין נסך

נוכרי ששכר חמור מישראל והעביר עליו יין נסך

דברים ששוכר החמור והמשכיר מניחים על החמור

מלאכות שעשה רב איקא ביין לאחר מכירתו לנוכרים

יין נסך שנשפך על גבי מאכלים של היתר

חיטים שנשפך עליהן יין נסך

בגד שאבד בו כלאים

דף סו

תערובת יין בענבים

חומץ או שאור של שני מינים

צירוף של איסורים

חומץ שנשפך לתוך יין

יין שנשפך לתוך חומץ

להריח ריח של יין נסך

תנור שהוסק בכמון של תרומה

פת שנתנה על פי חבית יין של תרומה

דף סז

נותן טעם לפגם

השביח ולבסוף פגם

נתינת טעם לפגם

אכילת איסור שלוקים עליה

אכילת איסור שנתערב בהיתר

האם יש מי שאומר נותן טעם לפגם אסור

טעם האומרים נותן טעם לפגם אסור

טעם האומרים נותן טעם לפגם מותר

דף סח

באיזה אופן נחלקו רבי מאיר ורבי שמעון

חימוץ מרובה

ברייתא כדברי רבי יוחנן

צירוף שני איסורים

שרץ שנתערב בהיתר

טומאת שרצים לח ולא יבש

איזה עכבר הוא מאוס

דף סט

עכבר שנפל לחומץ

יין שנוכרים מעבירים לישראל ממקום למקום טהרות שעמי הארץ מעבירים ממקום למקום

ישראל ששלח חביות עם נוכרי בקרון או בספינה

ישראל ששלח חביות עם נוכרי בקרון או בספינה

במה נחלקו תנא קמא ורבן שמעון בן גמליאל

נימוקי רבן שמעון בן גמליאל וחכמים

יין הנאסר מחמת אורח נוכרי

חביות בחותם אחד ביד הנוכרים

מסיבת זנות ישראל ונוכרים

דף ע

יין הנראה דרך חור שבדלת

נכנס הנוכרי לבית שבו היין והישראל לא נכנס לעליה

ההוא אושפיזא דהוה יתיב ביה חמרא דישראל

נוכרי נמצא בבית שיש בו יין

יצא ישראל להתפלל

יצא ישראל משום שנכנסה שבת

מדוע הנוכרים סבורים שישראל אינם שומרים השבת

נוכרי שנחבא בין חביות יין מפני סכנה

הנכנס לבקעה בימות הגשמים וטומאה בשדה פלונית

גנבים שנגעו ביין

תינוקת נוכרית בין החביות ובידה אופיא

חביות רבות שפתחו בני פולמוסא

מסירת המפתח

חצר שחלקה במסיפס

שתי חצירות זו לפנים מזו

שני גגות סמוכים זה מעל זה
בולשת שנכנסה לעיר

דף עא

עיר שכבשה כרקום
נוכרי שבא לשלם שכר ישראל ביין נסך
נוכרי משלם מנת המלך של ישראל ביין נסך
קניין מטלטלין בנוכרים
הוראת רב במכירת יין לנוכרים
למה אינם קונים בהגבהה
למה אינם קונים בכלי עצמו
דברי רב כדעת חכמים או כדעת רבן שמעון בן גמליאל
קנה גרוטאות מנוכרי ומצא ביניהם עבודה זרה
מכירת יין לנוכרי
בן נח שגזל ממון מישראל

דף עב

התחייב למכור לאחד ומכר לאחר
קונה שהכניס את הפירות לביתו
התחייב למכור לזה במאה ומכר לשני ביותר
התחייב למכור על פי אומדן מחיר הקרקע
שמו שלושה ורוצה שישומו אחרים
חיבור לטומאה
חיבור לטהרה
דברים שאינם חיבור לטומאה או לטהרה
אשבורן חיבור לטומאה ולטהרה
ניצוק וקטפרס ומשקה
טופח לעניין יין נסך
יין שנשאר במשפך שמדד לנוכרי
המערה מכלי אל כלי
הוראת רב חסדא למוכרי יין לנוכרים
הוראת רבא לממלאי יין ישראלים
גישתא ובת גישתא
קנישקנין

דף עג

ביטול יין נסך ביין של היתר
שאור של חולין ושל תרומה שנפלו לתוך עיסה
כוסות מזוגים של חולין ושל תרומה שנתערבו
שיעור ביטול איסור בהיתר

דף עד

איסורים שאינם בטלים בהיתר
יין נסך שנתערב ביין של היתר
כלים של יין שנאטמו על ידי זיפות
כלי שדרך בו נוכרי יין
מעשה כלשון שני
כלי חרס של עבודת היין שאינם מזופפים
כלי אבן שזפתו נוכרי וגם דרך בו
הכשר הגת
קנקנים רקים

דף עה

ניגוב הכלי להכשירו
גורגי
טהרת כלי הגת
עונה
הכשר רווקי של נוכרים
הכשר דקולי וחלאתא
עם הארץ שנגע בענבים שבגת
כלים שלוקחים מהנוכרים
אלו כלים טעונים טבילה
קוניא
משכון שלקח מנוכרי
ברייתא לסיכום הדינים הנ"ל
השתמש בכלי של נוכרי בלא להכשירו
הגעלת כלים לדעת האומרים
נותן טעם לפגם מותר

דף עו

הכשר שפוד ואסכלא
שיעור ליבון
כיצד מגעילן
הכשר סכין של נוכרי
רב יהודה ובאטי בר טובי לפני שבור מלכא

סליק פרק השוכר את הפועל
וכל מסכת עבודה זרה
הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו